تورکیه جمهوریتی
معارف وکالتی نشریاتندندر
عدد : ١٦

قانت و فلسفه‌سی

محمد امین
دارالفنون فلسفه تاریخی مدرسی

تألیف وترجمه هیئتنجه قبول اولونمشدر

استانبول — مطبعهٔ عامره
١٣٤١

تورکیا
بیوك ملت مجلسی حکومتی
معارف وکالتی نشریاتندن
عدد : ١٦

قانت و فلسفه‌سی

محمد امین
دارالفنون تاریخ فلسفه معلمی

تألیف و ترجمه هیئتنجه قبول اولونمشدر

استانبول — مطبعهٔ عامره
١٣٣٩

نه ایچون قانتی ترجمه ایتدم ؟

بزده فلسفی مسلکلره دائر هیچ بر اثر نشر ایدیلمدیکی ایچون بووادیده یازی یازمق ایسته‌ینلر هرهانکی بر موضوعی سربستجه انتخاب ایده‌بیلیرلر . چونکه نه یازسه‌لر مملکتمز ایچون فائده‌لیدر و یکیدر. فقط بن « قانتك فلسفه‌سنی » یازمغی ارزو ایدرکن تماماً بویله دوشونمدم . بو فیلسوفك مسلکنه دائر نشر ایدیله‌جك اثرده باشقه خصوصی فائده‌لر ملاحظه ایتدم . بو دوشونجه‌لریمی قارئلره سویلمکی وظیفه بیلیورم :

کنجلریمز معاصر فلسفی مسلکلری اوکرنمك خصوصنده بویوك بر آرزو و اشتیاق دویویورلر . مجموعه‌لرده چیقان فلسفی مقاله‌لرك اوقونماسی بونك اك مهم دلیلیدر . زمانمزك فلسفی جریانلری اون دوقوزنجی عصرده حاضرلانمشدر . بوکونی اکلایابیلمك ایچون کچن عصری بیلملی‌یز .

اون‌دوقوزنجی‌عصر فلسفه‌سی‌ایسه بنجه ایکی‌بویوك داهینك اثریله‌باشلار: روسو و قانت اون سکزنجی عصرده یتیشن بو ایکی بویوك آدم اون دوقوزنجی عصرده‌کی فلسفی جریانك بوتون تمایلاتنی سه‌زمش ، اساسلرینی قورمشدر . دینه‌بیلیرکه فلسفی افکار اعتباریله کچن عصری بر طرفدن روسونك « امیل » ، دیکر جهتدن قانتك « عقل محضك انتقادی » آچمشدر . شوحالده معاصر فلسفه مسلکلرینی تدقیق ایتمك ایسته‌ینلر بالخاصه بو ایکی فیلسوفك اثرلرندن باشلامالیدرلر . اونك ایچوندرکه فلسفه تاریخنه دائر نشریاتده بولونمغی دوشوندیکم زمان اول امرده بو ایکی فیلسوفدن برینی یازمق ضرورتنی دویدم . هانکیسنی اول یازملیدم ؟ بن « قانت » ی انتخاب ایتدم .

بو ترجیحی یاپارکن موضوعك کوچلکنی تماماً تقدیر ایدییوردم . فیلسوفك شاه اثری اولان « عقل محضك انتقادی » همان همان اون سنه‌ده بر یکیدن طبع ایدیلیر . بواثر حقنده دائما یکی یکی تفسیرلر ، یکی‌یکی ایضاحلر انتشار ایدوب دورمقده‌در . قانت فلسفه‌سنه دائر مختلف لسانلرده یازیلمش اثرلر و مقاله‌لرك بر فهرستی یاپیلمق

نه ایچون قانتی ترجیح ایتدم ؟

ایسته‌نسه بویوکجه برکتاب میدانه کلیر . اسکی یونانستانك افلاطون کبی بر ایکی داهیسی
استثنا ایدیلیرسه هیچ بر فیلسوفك اثری حقنده بوقدر مختلف تفسیر یازیلمامش ،
هیچ بر اثر بوقدر درین تدقیق ایدیلمه‌مشدر . برونشویغ قانت فلسفه‌سنك فرانسه‌ده‌کی
تلقیسندن بحث ایدرکن ژول لاشه‌لیه‌نك شو سوزینی سویلیور : « فرانسه‌ده اون دوقوزنجی
عصرك نصف اولنده قانت فلسفه‌سی دائما تغییر و رده اوغرادی ، فقط اکلاشیلمادی .
صوك اللی سنه ظرفنده فیلسوف چوق تقدیر ایدلدی . حالا دها فضلا اکلاشیلمامشدر . »
فرانسز متفکرلرینك قانت فلسفه‌سنی قاورامقده‌کی مشکلاتی بویله‌جه اورته‌یه قویمالری
ظن ایدرم که درعهده ایتدیکم ایشك کوچلکنی اثباته کافیدر . بالخاصه تورکجه‌مزك فلسفی
موضوعلری قولایلقله افاده ایده‌جك درجه‌ده هنوز زنکین اولمامسی دوشونولونجه
تصنیفلره ، اصطلاحلره حتی لزومندن فضله اهمیت ویرمش بر فیلسوفك سیستمه‌منی
یازمقده نه قدر مشکلاته اوغرانیلاجغی کندیلکندن اکلاشیلیر . بو کوچلکلری نه درجه‌یه
قدر اقتحام ایده‌بیلدیکمی قارئلر تقدیر ایلیه‌جکدر .

معمافیه بن بو کتابی یازارکن انتقاد مسلکنك یالکز مرتب بر فلسفه تحصیلنه یاردیم
ایده‌جکنی دوشونمدم . قانتك مسلکنك بوکونده ذهنی تربیه‌مز اوزرینه برچوق فلسفی اثرلردن
فضله مؤثر اولاجغنه قانعم . بویوك آلمان داهیسی بزم طاقیلوب قالدیغمز نقطه‌لری تنویر ایده‌بیلیر ؛
کوزومزك اوکنه بسبتون یکی افقلر آچار . مثلا حالا تجربه ماوراسنده‌کی موضوعلر ایچون
دلیل آرامق و بولمقله اوغراشانلریمز واردر . قانت بو یولده چالیشانلره نه بیهوده ، نه عقیم
بر یولده کیتدکلرینی کوسترمکده‌در . حقیقةً هیچ بر فیلسوف قانت قدر اعتقاد ، ایمان
ساحه‌سنده علمك عدم امکانی وضوحله اورته‌یه قویمامش ، هیچ بر فلسفه مسلکی انتقاد
قدر ایمان ساحه‌سنده عقلی دلیل آرامانك بیهوده‌لکنی کوسترمه‌مشدر . بو اثر یالکز
بو خصوصده بزی ارشاد ایتسه محرری ایچون کافی بر مکافاتدر .

حالبوکه قانت مکوناتك بوتون ساحه‌سنده دولاشان بر فیلسوفدر . یالکز علمك دکل ،
فضیلتك ، ترقینك ، حتی دائمی صلحك شرائطنی آرامشدر . بو ساحه‌لرده فیلسوفك تدقیقاتی
غربك تفکراتی اوزرینه نه عظیم تأثیر اجرا ایتمشدر ! .

عمومی حربدن صوکرا «جمعیت اقوام» فکرینی اوقدر حرارتله مدافعه ایدن امریقانك
سابق رئیس جمهوری ویلسون‌ه قانتك « دائمی صلح پروژه‌سی»نی دائما یاننده بولوندیریرمش .

نه ایچون قانتی ترجیح ایتدم ؟

حقیقة «جمعیت اقوام» مفکوره سنه ، بو واسطه ایله دولتلرك مناسباتنده حقوقی اساسلر قورولا بیله جکنه قانع اولانلر ایچون فیلسوفك بو أثری بر « انجیل » در . چونکه قانت قدر هیچ بر فیلسوف تماماً شعورلی واطرافلی برصورتده بومفکوره یی اورته یه قویمامشدر . خلاصه قانتك اثرلری فلسفی ساحه ده دوشوننلر ایچون حالاً اك مهم الهام وتدقیق منبعیدر.

ایشته بوتون بو دوشونجه لرله درکه قانت فلسفه سنی نشر ایتمك ایستدم ، حسن نیتم اییی بر تصادفله ده بیرلشدی : بوکتاب فیلسوفك تولدینك ایکی یوزنجی سنهٔ دوریه سنده انتشار ایدییور . بومناسبتله فیلسوفك اثری و شخصی حقنده یکیدن یکی یه علمی تدقیقلر یازیلدی ؛ قانت حقنده دویولان تقدیر وتشکر حسلری اظهار اولوندی . کندی ملتلرینه منسوب اولدیغی ایچون بالطبع بویوك بر افتخارله نشریاتده بولنان آلمان مجموعه لرینی بر طرفه بیراقییورم . دیکر ملتلرك متفکرلری فیلسوفك یاپدیغی خدمت قارشیسنده حس ایلدکاری تقدیری اظهار ایلدیلر . بو کتاب هرطرفده بویله نشریاتده بولونیلدیغی بر زمانده چیقییور . بونك ایچون تماماً انسانیتك مالی اولان بوداهی قارشیسنده تورك عرفان حیاتنده یاپانجی قالمادیغنی عالمه کوسترمکه یارایابیلیر . بو اییی تصادف کتابده کوردیکم اك بویوك مزیتدر .

.
. .

مأخذ اتخاذ ایتدیکم کتابلری اثرك صوکنده یازدم . فقط بونلردن بری واردرکه بالخاصه تصنیف طرزینی اوندن آلدم : بو اثر « Ruyssen » ك کتابیدر . اویله صحیفه لر واردرکه همان همان اونك ترجمه سیدر . چونکه دها اییی برصورتده یازامازدم .

مدخل

هر بویوك فیلسوف بر مبدعدر . هپسنك مسلكنده بر خصوصیت واردر . فقط فیلسوفلر ایچنده یالکز برقاچی کندیلرندن صوکرا بردور فلسفی آچمشلر ، بو یوزدن بسبتون باشقه براهمیت قازانمشلردر . قانتده بویله‌در. (ئی‌مانوئل‌قانت) تأسیس ایتدیکی «مسلك‌انتقاد» ایله‌فلسفه تاریخنده مهم بردورك مؤسسیدر . سوقراط ناصیل یونان قدیم فلسفه‌سنه یکی بر استقامت ویرمش ایسه قانتده اون یدنجی و اون سکزنجی عصر فلسفه‌سنده‌کی هدفی ، طرز رؤیتی ، اصولی دکیشدیرمشدر . هیچ بر فیلسوف زمانمز فلسفه‌سی اوزرینه بوقدر مؤثر دکلدر : اون دوقوزنجی عصرك آلمان فلسفه‌سی دوغریدن دوغری‌یه قانتك تأثیری آلتنده‌در . فیحته‌دن، شه‌لینغدن ووندە قدرآلمان فیلسوفلری یا دوغریدن دوغری‌یه اونك معقبیدر ؛ یاخود اونك اورته‌یه قویدیغی فکرلری کندیلرینه خاص بر نقطهٔ نظره کوره استعمال ایتمکده‌درلر. دیکر مملکتلرده‌ده قانتك أثرلری لایقیله مطالعه و تدقیق اولوندقچه تأثیری آرتمقده‌در . اون دوقوزنجی عصرك صوکلرنده‌فرانسه‌ده (شارل ره‌نوویه)نك وجوده کتیردیکی یکی مسلك انتقاد « نه‌او. قیریتیسیزم » بو بویوك فیلسوفك برچوق فکرلری اوزرینه مؤسس دکلمیدر؟ صوك ربع عصرده فرانسه‌ده بویله برجریان فلسفینك موجود اولماسی قانتك عصرمزا فکاری اوزرنده‌کی عظیم تأثیرنی کوسترمکه کافی کلمزمی ؟ ذاتاً بوکون هان هانکی جدی بر اثر فلسفی‌یی آچسه‌کز بو بویوك فیلسوفك اوبحث حقنده نقطهٔ نظری یا تنقید ، یا عیناً قبول ایدلمك صورتیله موضوع بحث ایدلدیکنی کورورسکز . قانت یالکز فکرلر اوزرینه دکل، اعمال اوزرینه، ادبیات وحیات اجتماعیه اوزرینه‌ده مؤثر اولمشدر . کتابك صوك قسمنده قانتك کندندن صوکرا ناصیل مؤثر اولدیغنی تدقیق ایده‌جکز .

یالکز بوراده فیلسوفك عصرمز فلسفه‌سنه بوقدر عظیم تأثیر اجرا ایتمه‌سنك سرّی نه‌در؟ داها دوغروسی بو بویوك فیلسوفك قدرت ابداعیه‌سنك الك مهم تجلیسی هانکی نقطه‌ده‌در؟ بو جهتی آراشدیرمق ایستیورز. قانت فلسفه‌سنی تعمیق ایدنلرك بوخصوصده‌کی

تلقیلری عینی دکلدر. فیلسوفك شاه اثری اولان « عقل محضك انتقادی » [(١)] (١٧٨١) تاریخنده انتشار ایتمشدر. او تاریخدن بری بو کتاب همان اون سنه‌ده بر یکیدن طبع اولونیور؛ اثر یکیدن یکی‌یه تعمیق ایدیلیور. کتابی تدقیق ایدنلرك « قانت فلسفه‌سی » حقنده‌رأی وحکملری مختلفدر. مفسر ومدققلر فیلسوفی ومسلکنی بو کتابك اك چوق کندی اوزرلرینه تأثیر ایدن بر بحثنه، بر فکرینه کوره تقدیر ایدییورلر. مثلا قانتك دوغریدن دوغری‌یه معاصری منفکرلره کوره بو بویوك آدام افکار دینیه‌نك اوزمانه قدر استنادکاهی کبی کورولن دلائلی آلت اوست ایلمش، دینی یکی بر تملە استناد ایتدیرمکه چالیشمش، قانون اخلاقینك علویتنی وانسانك طبیعت معنویه وروحیه‌سنه اك صیقی بر صورتده مربوط اولدیغنی کوسترمشدر. اون دوقوزنجی عصر فیلسوفلرندن مهم بر قسمی ایسه قانت فلسفه‌سنك اهمیتنی بالخاصه علممزی تحلیل ایله چیقاردیغی نتیجه‌لرده بولویورلر. مع‌مافیه بو بویوك فیلسوفك ابداعیلکنی بالخاصه معرفت مسئله‌سنده کورنلرده قانتی تقدیر خصوصنده مختلف رأیده‌درلر. بر طاقملرینه کوره بو فیلسوف پك بویوك بر اصابت ایله ملکهٔ عقلك تجربه‌دن حصوله کلمین بر قدرته مالك اولدیغنی اورته‌یه قویمشدر. تعبیر آخرله ذهن وعقلك ماوقعی تعیین ایتدیکنی واوکا بر شکل ویردیکنی اثبات ایتمش، بو صورتله افتکاریه (ایده آلیزم) مسلکنك صحتنی کوسترمشدر. دیکر بر قسم متفکرلر ایسه « قانتك فلسفهٔ معرفتنده اك دوغری و اك یوکسك اولان جهت ذهنك ترکیب ایتدیکی، صورت ویردیکی علممزك آنجق عالم تجربی‌یه قابل تطبیق اولدیغی حقنده‌کی قناعتیدر » دییورلر. بو صورتله فیلسوف حقیقتك یالکز تجربه ساحه‌سنه خاص اولابیله‌جکنی، اونك فوقنده بولمق ایسته‌دیکمز مابعدالطبیعی بر علمك قیمتی اولامیه‌جغنی ادعا ایدن حادثیه (فه‌نومه‌نالیست)، اثباتیه (پوزیتیویست).. کبی مسلکلرك دوغرولغنی آکلاتمشدر. کذلك بر طاقم منفکرلره کوره قانتك قدرتی بالخاصه علممزك ووجدان اخلاقینك ماهیتی وطرز فعالیتی حقنده یاپدیغی تحلیللروحیلرده تظاهر ایدر. یوقسه چیقاردیغی نتایجده اصابت اوقدر یوقدر. حالبوکه بر قسم فیلسوفلره کوره قانتك ابداعیلکی بالخاصه حدود علمی کوسترمکده و بو صورتله چیقاردیغی نتیجه‌لرده‌در.

(١) قانتك اثرلرینك عنوانی کتابك صوك قسمنده یازلمش و بو اثرلره برر نومرو وضع اولونمشدر. متنده بحث ایدلدیکی زمان او عنوانك تورکجه‌سیله کتابیات قسمنده‌کی نومروسی قوتولاجقدر. « ٢٨ نومرولی اثر »

کورولیورکه قانتی تقدیر خصوصنده کندندن صوکرا کلن فیلسوفلرك تلقیلری چوق مختلفدر. استادك اخلاقی بوتلقیلردن برینه قوت ویرەرك مسلکلرینی وجوده کتیرمشلردر. حتی دینه‌بیلیرکه اون دوقوزنجی عصر فلسفه‌سنده زمان زمان بو فکرلردن بری حاکم اولمشدر. قانتی لایقیله تدقیق ایدنجه تسلیم ایتمك لازم کلیرکه انتقاد فلسفه‌سنده بوتون بوسویله‌نیلن جهتلر بیراشمش، برکل تشکیل ایتمشدر. بوداهی‌یی لایقیله آکلایه‌بیلمك ایچون فلسفه‌سنك بو مختلف پارچه‌لرینه، قدرتنك مختلف جهه‌لرینه دکل، بوتون بو نقاط نظر آراسنده وحدتی وجوده کتیرەن، آیری آیری اوقدر اهمیتی کورولن افکار ونتایجی برلشدیرن، برکل تشکیل ایتدیرەن اساس واصوله باقمالی یز. ایلریده تعمیق ایتمك اوزره شو برقاچ سطر ایچنده او اصولك ماهیتنی سویلمك ایستیورز.

قانته کوره انسانك اشیا حقنده‌کی فکری اول امرده نصّی (دوغماتیك) اولارق باشلار. یعنی انسان اشیاحقنده دوشونورکن بدایةً غیرارادی اولارق کندی قوتنه فرط اعتماد بسلر؛ قبول ایتدیکی مقدماتك مشروعیتنه وماوقعه مطابقتنه تماماً و قطعی اولارق ایناثیر. بونك ایچون هرتفکر ایتدیکی مسائلی همان حله مقتدر اولدیغنه، کائناتك اساسنه، ماهیتنه نفوذ ایده‌بیله‌جکنه قانعدر. فلسفهٔ جدیده تاریخنده ده‌قارتك، سپینوزانك، لایبنیجك وجوده کتیردکلری بویوك مذاهب فلسفیه بودورك محصولیدر. بوتون بو فیلسوفلرده مشترك اولان نقطه هپسنك انسانك کائناتی بیلمك خصوصنده‌کی قدرتنه هرشیدن اول ایناثملری وذهنك قبول ایتدیکی مقدماتك مشروعیتنه، یعنی حقیقت خارجیه‌یه مطابقتنه فرط اعتماد کوسترملریدر. وقتاکه بو صورتله تأسیس ایدیلن مسلکلر غایه‌لرینی تأمین ایده‌مزلر، وجوده کلن مذاهب فلسفیه آراسنده اختلافلر باش کوستریر، بویوك مسائلك حقیقی بانیلری کائناتی تلقیده اویوشامازلر. اووقت شك باشلار، حسبانیلك (Scepticisme) تأسس ایلر. آرتیق بو نوع آثاردن بر نتیجه چیقمیه‌جغندن متهکمانه بحث اولونور، مسائل فلسفیه‌نك احتوا ایلدیکی تناقضلر اورته‌یه قونولور، تفکرات فلسفیه‌نك برنتیجه‌یه وارمیه‌جغی بیان ایدیله‌رك امیدلر کسیلیر. فقط بو نوع تنقیدلر و هجوملر اکثریا هیچ منفیدر. فلسفی تفکراتك ماهیتنی تنویر ایتمز.

قانت بوایکی قسمه‌ده معارض برموقع آلیبور. دیبورکه کرك نصّی دوشونلر، کرك حسبانیلکه دوشنلر هرایکیسی‌ده اساسلی برمسئله‌یی نظر دقته آلمیورلر: بالذات ذهنك، علمك ماهیتنی آراشدیرمغه، تحلیل ایتمکه لزوم کورمیورلر. اشیا حقنده علم حاصل

ایتمکلکمزه خدمت ایدن قوتك وحقیقته ویردیکمز صورتك ماهیتی نه‌در ؟ بوقوت وبو
صورت بزی نره‌یه قدر کوتورور ، علممزك حدودی نه‌اولابیلیر ؟ بونی هرایکی نوع
فیلسوفلرده تحری ایتمیورلر . اونك ایچون هرایکی طرفده تعقیب ایدلمسی لازم کلن
اساسلی طریقی بولامامشلردر .

علممزی تنقید وتحلیل ایدرسه‌ك کوروزکه ذهنك معرفتمزده تجلی ایدن ماهیتی بالخاصه
مختلف انطباعلری ، مختلف تصورلری توحید ایتمك ، وحدت حصوله کتیرمکدر . هرهانکی
برماده حقنده ذهنمزده وجوده کلن «صور محسوسه» مختلف انطباعاتك برلشدیرلمش اولمسندن باشقه
برشی دکلدر . قارشیمزده بولونان برجسم اعضای حسیه‌مز واسطه‌سیله بزده رنك ، طاد ،
قوقو ... الخ حالنده مختلف انطباعلر حاصل ایدر . اوشیئك ذهنمزده وجوده کلن صورت
محسوسه‌سنده ، تصورنده بوتون بوانطباعلری برلشدیریورز . دوغماتیك فلسفه مذاهبی‌ده
عینی غایه‌نك محصولیدر . بو مذاهب فلسفیه کائنات حقنده‌کی بوتون تصور وفکرلرمزی
توحید ایتمك صورتیله ذهنك ایستدیکی غایه‌یی استحصال ایتمك املنی استهداف ایدییور .
بناءً علیه بونوع فلسفه مفکره‌نك التجا آت حقیقیه‌سندن ، غایهٔ فطریه‌سندن دوغیور وبوسایه‌ده
بوتون اشیاده وحدت تأسیس ایدیله‌بیلیور . دیکرطرفدن سوراسی‌ده محققدرکه علممز تجربه‌یه
مربوطدر . بز توحید احتیاجیله تجربه حدودی خارجنه چیقارسه‌ق تناقضه دوشه‌رز ،
هیچ اولمازسه چیقاردیغمز نتائجك قیمتنی قطعیاً اثبات ایده‌بیله‌جك دلائل بولامایز .
قانت تفکرك بویله بروحدت احتیاجیله تجربه حدودی خارجنه چیقماسنك ناصیل برنتیجه
حصوله کتیره‌جکنی کوزل برتشبیه ایله آکلاتییور : برکوکرجین ایچرده اوچدیغی هوانك
بعضاً طیرانته ، یاخود سرعت طیرانته مانع اولدیغنی کوره‌رك خلاده اوچماسنك دها
قولای اولاجغنی فرض ایتمسی نه‌قدر خطالی ایسه ذهنك تجربه داخلنده‌کی اشیایی وحدته
ارجاع ایتمك تمایل اساسیسنی کوروب ده بونی تجربه فوقنده‌کی اشیایه تطبیقه قالقیشمق‌ده
اویله‌جه یا کلیشدر . هوا قوشنك طیرانته ، فضله یوکسلمسنه مقاومت ایدر . وبومقاومت
قسماً اوچابیلمه‌سنك‌ده سببیدر . فقط عینی زمانده اوچابیله‌جکی ساحه‌یی‌ده تعیین ایدر :
قوش آنجق هوانك بولوندیغی یرده اوچابیلیر . تفکرك‌ده انطباعات وتصوراتی توحید ایلیه‌رك
تطبیق ایده‌جکی ساحه یالکز تجربه‌در . اونك فوقنه چیقدیغی وقت استحصال ایدیله‌جك
نتیجه‌نك قیمتی اثبات اولوناماز. ایشته دوغماتیکلر اکثریا بوحقیقتی اونوتمشلردر . اونلرك تأسیس
ایلدیکی مسلك فلسفی قارشیسنده یالکز شك دویانلر و هجوم ایلینلرده بو بیوك سیستمه‌لرك منشأی نه

اولدیغنی ، هانکی ملکه وقوتمزك ، هانکی نوع احتیاجك سوقیله تأسس ایلمش بولوندیغنی تدقیق ایله‌مشلر وبناءً علیه بوسیسته‌ملرك حقیقی ماهیتنه نفوذ ایتمه‌مشلردر . قانت اسکی مسالك فلسفیه‌یی تولید ایدن قوتی واحتیاجی ینه اونلرك منشأی اولان ذهن و عقل ایله تدقیق ایدرك برطرفدن او بویوك سیستم صاحبلرینك آلداندقلری نقطه‌یی بولمغی واوندن توقی ایتمکی استهداف ایلمش ، دیکرجهتدن اوآثاری تولید ایدن قوتك، یعنی مدرکه وعقلك حدودی نه اولابیله جکنی، نه شرائطله ماوقعه مطابق بولوناحغنی آراسدیرمشدر. بوصورتله دوغماتیکلرك ، اسکی مسالك فلسفیه‌نك چیقاردقلری نتایجی یالکز نفی وانکارایله، یاخود اونلرك فکرلرنده‌کی تناقضی ارائه ایلمکله مثبت بر ایش یاپیلامیه‌جغنی ، طریق انتقاد ایله ماضیدن منتقل آثارك ، مسالك فلسفیه‌نك ماهیتنه ، منشأنه نفوذ ایتمك لازم کله‌جکنی کوسترمشدر .

ایشته قانتك اصول مخصوصی بودر . فیلسوفك الك بویوك دهاسی‌ده بواصولی ، بو پروغرامی چیزمسنده‌در . بوتون فکرلری ، فرضیه‌لری هپ بو اصول اطرافنده دور ایدر وبرکل تشکیل ایلر .

قانت بو طریقی کوسترمکله بوتون علوم معنویه‌نك اصول تدقیقنی‌ده ارائه ایتمش اولویوردی. دین‌ده، صنعت‌ده ، ادبیات‌ده، لسان‌ده، حتی جمعیتلرك مؤسسات واشکالی‌ده هپ عینی صورتله تدقیق اولونابیلیردی . اون دوقوزنجی عصرده بوعلومه قانتك بواساسلی طریق تدقیقی تطبیق اولوندی . هپ بو آثار و مؤسساتی وجوده کتیرن قوتك ماهیتی وحدودی آراندی، بوسایه‌ده قدرتلرمزك فعالیتی حقنده دها واضح برعلم حاصل ایده‌بیلمك امکانی تأمین ایدلدی. قوای معنویه‌مزك مختلف زمانده وجوده کتیردیکی آثار آراسنده‌کی ارتباط تأسیس اولوندی .

ایشته قانتك اثر معظمنك روحی بونقطه‌ده‌در . فلسفه‌سنك اسمنه‌ده بواصوله اضافة « انتقادیه Criticisme » دینمشدر . اونك برچوق نظریه‌لری بوکون ترك ایدلمش اولابیلیر. فقط فلسفه‌سنك بواساس واصولی متمادیاً کنندندن صوکرا مؤثر اولمقده دوام ایدوب دورمشدر.

قسماً ٣٣٧–٣٣٨ سنهٔ تدریسیه‌لرنده دارالفنونده ویریلان درسلردن وجوده کلن بوکتاب ، امید ایدرم که ، قارئلره قانت فلسفه‌سنك بو آنا نقطه‌سنی کوستره‌جك وبو مرکز اطرافنده بویوك فیلسوفك مختلف افکار و نظریاتی ناصیل ترکیب ایلدیکنی ارائه ایلیه‌جکدر .

برنجی قسم

قانتك زمانی و میانی

۱

قانتك تولدندن برسنه اول اك بویوك سیستهم صاحبی لایبنیچ وفات ایتمشدی . بر سنه صوكراده مالبرانش اولدی . بوایكی بویوك متفكری بشریت غائب ایتدكدن صوكرا دهقارتك آچدیغی چیغیرده بویوك بر سیستهم ، بویوك بر مذهب فلسفی وجوده كتیرمك اوزره چالیشان یوكسك فیلسوف قالمامشدی . یالكز انكلترهده بارقلهی مابعدالطبیعی مسائلله ابداعكار برصورتده اوغراشیوردی . بوزمانك فیلسوفلری ایسه لوقك تصورلرمزك تجربهدن وجوده كلدیكی حقندهكی قناعتنه استناد ایدرك مابعدالطبیعه نظریاتی ایله اشتغالی لزومسز كورویورلر، طبیعتك منشأ وغایهسی حقندهكی مسائلك وجودینی یا انكار، یاخود پك سطحی بر صورتده حله تشبث ایلیورلردی . وولتهر ، مونتسكیو ، هولباخ ، حتی دیدرو كبی فرانسز متفكرلرینك هدف تفكرلری عملی ، اجتماعی و سیاسی مسئلهلر ایدی. نتهكیم اثرلرینك قیمتلی وابداعی جهتلری بالخاصه بو بحثلردهدر. الحاصل اوروپاده مابعدالطبیعه مسائلله اشتغال ارزوسی كهوشهمشدی .

آلمانیاایكی عصر متمادیاًداخلی وخارجی حربله اوغراشدیغی ایچون فرانسه وانكلترهده حصوله كلن فلسفی جریانلر اوراده پك كچ و كوچ انتشار ایلیوردی . اون یدنجی عصر صوكلرنده واون سكزنجی عصر ابتدالرنده فلسفی مسائل حقنده سربستئ تفكر آریجه پییهتیستلركده مخالفتنه اوغرادی . انقلاب دینی (رهفورم) ایله وجوده كلن پروتستانلق برمدت صوكرا « لوتر » ك تعیین ایتدیكی هدفی غائب ایدهرك انجیلك كلماتنك تفسیری ایله اوغراشمق كبی صرف مسائل ظاهریه ومراسمله اشتغال سكلنه كیرمشدی. سپهنهر «Spener» اسمنده بر آلمانلی طرفندن تأسیس ایدیلن پییهتیزم پروتستانلغك دوشدیكی مراسم وشكلپرستی یه قارشی برعكس عمل یاپمق ، افرادك حسیات دینیهلرینی تقویه ایدهرك اعتقاد وجدانی یی اعمال خارجیه ، مناقشات دینیه فوقنه اصعاد ایلمك وبوصورتله لوترك ایلك دفعه كوستردیكی

هدفه عودت ایتمك غایه‌سنی تعقیب ایدییوردی . پییه‌تیزم آز زمانده پروسیه‌ده ، ساقسونیاده تعمم ایلمشدی . هرکسدن اول امرده ایمان درونی ووجدانی ایسته‌ین پییه‌تیزم هر شیئی محاکمهٔ عقلیه ایله تحلیل ایلمکی ، هر شیئی اول امرده سربستجه تفکر ایتدکدن صوکرا قبول ایتمکی استلزام ایلین ده‌قارت معقی فیلسوفلره ، علی الاطلاق « واسطهٔ علم مز عقلدر ، هرشی نور عقل ایله تنور ایدر ، بوتون ایناناجقلرمز یالکز معقولاتدر » مبدأیله حرکت ایدن سربستئ تفکر طرفدارانه قارشی معارض ومهاجم بر وضعیت آلمسی طبیعی ایدی . نته‌کیم اویله اولدی . لایبنیجك الك مهم شاکردی ، آلمانیاده اوزمان بو عقلیه (راسیونالیزم) مسلکنك الك بویوك استادی (وولف) هال دارالفنوننده‌کی کرسیسندن پییه‌تیستلرك سعایتیله طرد اولوندی .

فقط پییه‌تیزم ایله سربستئ تفکر طرفدارانی فیلسوفلر آراسنده‌کی بو جدال چوق دوام ایتمدی . (١٧٤٠) ده بویوك فره‌دریق تخته جلوس ایتدیکی وقت ایلك ایشی وولفی اسکی کرسیسنه اعاده ایتمك اولدی . فیلسوفه یازدیغی مکتوبده دییوردی‌که : « فیلسوفلر هرکسی تنویر ایتملی ، حکمدارلره رهبر اولملیدرلر . اونلر منطقی اولارق دوشونملی وبزده منطق دائره‌سنده حرکت ایتملی‌یز . اونلر کشف ایتملی ، بز تطبیق واجرا ایتملی‌یز » . « وولته‌ر » ك دوستی ، سربستئ تفکرك الك بویوك مروجی اولان بویوك فره‌دریقك تخته قعودی ایله آلمانیاده « هرشیئ نور عقل ایله تنویر ایدیله‌بیلیر » اعتقادنده بولنان عقلیه مذهبی صورت قطعیه‌ده تأسس ایلمش اولویوردی .

بو مسلکك آلمانیاده الك بویوك ممثلی وولف ایدی . وولف لایبنیجك شاکردیدر . واقعا نه اونك کبی مبدع ، نه اونك قدر درین بر متفکردی . فقط لایبنیجك آثارینی ، بالخاصه الٓهیاتنی هرکسك قولایلقله آکلایاجغی شکله اوصوقمش ، اووقته قدر پك نادرلری مستثنا اولمق شرطیله آثار فلسفیه لاتینجه یازیلیرکن هپ بو اثرلری آلمانجه یازمشدی . وولفه کوره هرشیئك سبب کافیسی واردر وعقل عالمده هر شیئك سببنی بولور ، تنویر ایدر ، معقول اولارق ایضاح ایلیه‌بیلیر . صنعت ، اخلاق ، سیاست ، لسان ، حتی دین هپ بر غایهٔ معقوله‌یه خادم اولمق اوزره وجوده کلمشدر . بونلرك هپسنی عقلله ایضاح ایلمك ، غایه‌لرینی کوسترمك قابلدر . آلمانلرك (Aufklärungezeit) دیدکلری (دور تنور) ایشته بویله بر مقدمه‌یی قبول ایدییوردی . بو اساس دائره‌سنده وولفك وجوده کتیردیکی مابعد الطبیعه ، منطق ، روحیات واخلاقه دائر اثرلر ملانختونك تجدید ایتدیکی آریستو واسقولاستیك فلسفه‌سی یرینه آلمان دارالفنونلرنده تماماً تعمم ایلمش ایدی .

دیکر جهتدن وولفك مسلکی تجاوزکار اولمادیغی ایچون الهیات ایله مشغول اولانلر طرفندن بیله حسن تلقی یه مساعد ایدی . چونکه ادیان منزله یه معارض دکلدی، بالعکس تورانك نصوصنی عقلاً ایضاح ایلیوردی . وجود الهی، بقای روحی هرکسك قبول ایلیه جکی دلائل عقلیه ایله تأیید ایلمش اولویوردی . حتی برآرالق اوقدر معارضی بولونان پییه تیزم جریانی بیله بونوع فلسفه ایله قابل تألیف کورونویوردی . چونکه وولف ناصیل فلسفه یی تعمیم وهرکسك آ کلایاجغی برشکله افراغ ایلیور، ذهنك ماضیدن منتقل آثاره مربوط فالماسنه وفکر بشری بویله برحاکمیت آلتنه آلمغه معارض بولونیورسه پییه تیزمده دینی کلیسانك مراسمی سکلندن قورتارمغه، وردك حسیاتنه استناد ایتدیرمکه چالیشیوردی . غایه ده کی بوقرابتدندرکه برآرالق برچوق متفکرلر هم پییه تیست، هم وولف مسلکنه سالك اولابیلدی .

قانت بوایکی جریان معنوی وفکری آراسنده انکشاف ایلدی .

٢

بشریتك یتیشدیردیکی اك بویوك دهالردن اولان قانتك عمری هیچ مهم وقایع عرض ایتمز . پك متواضع بر عائله نك چوجوغی اولان فیلسوف بوتون حیاتنی ساکنانه کچیرمش، بوتون زمانی علمه حصر ایلمشدر. ظاهراً بسیط اولان بو عمر ایچنده پك قوتلی بر روح، برطرز تفکر انکشاف ایلیوردی . پك ساده کوروله بیله جك اولان بو فانی عمرك بزه بیراقدیغی آثار معرفتمزی وحیات بشریه یی تنویر اعتباریله نه قدر پارلاقدر !.

بویوك آدامك معناً ناصیل انکشاف ایلدیکنی کوستره جك وثائق مع التأسف یوقدر. معاصرلری آراسنده ترجمهٔ حیاتی یازانلر، (برووسکی)، (واهمان)، (واسیپانسکی) [۱] دها زیاده حیات خارجیه سنی تصویر ایتمشلر، فقط نه کبی سوائقله، ناصیل تفکراتی انکشاف ایتدیکنی کوسترمه مشلردر . مکتوبلری ایسه عمرینك نهایتنه عائددر؛ بو خصوصده کافی بر مرجع اولامار . فیلسوفك تفکراتنك ناصیل انکشاف ایتدیکی دها زیاده مختلف تاریخلرده یازمش اولدیغی اثرلردن استدلال ایدیله بیلیر . بومسئله یی تدقیق ایتمزدن اول ترجمهٔ حیاتی کوزدن کچیره لم .

ئمانوئل قانت ٢٢ نیسان ١٧٢٤ تاریخنده کونیغسبرغده دوغدی . فیلسوفك بوتون

(١) کتابیاته عائد صوك قسمه مراجعت .

عمرینی همان بلا فاصله دینه‌بیله‌جك درجه‌ده كچیردیكی بو شهر بر مركز تجارت ایدی . بناءً علیه برچوق انكلیز ، هولاندالی، اهلی، موسوی . . . الحاصل اجنبیلر اوراده مبذولاً بولونیوردی . فیلسوف بو مختلف ملتلره منسوب انسانلرك اوزرنده قولایلقله روحی و اخلاقی مشاهده‌ده بولونابیلدی . دیكر طرفدن كونیغسبرغ دارالفنون شهری ایدی ؛ پروسیه‌نك مراكز علمیه وسیاسیه‌سندن بری بولونیوردی .

اكثر مؤلفلر قانتك عائله‌سنی اصلاً اسقوچیادن مهاجرت ایتمش عد ایدیورلر . عائله اسمی (Cant) طرزنده یازلیركن فیلسوف بالذات آلمانجه (tzant) كبی اوقونماسی ایچون (K) حرفیله یازمغه باشلامشدی [۱] . باباسی ژان ژورژ قانت بر سراج، والده‌سی آننا ره‌كینا رویتر پك دیندار بر پیه‌تیست ایدی . زوج وزوجه‌نك اعتقاد دینیه‌رنده‌كی صلابت دنیوی محرومیتلره قارشی بویوك بر صبر ایله مقابله ایتملرینی تأمین ایلیوردی . قانت بو عائله‌نك دردنجی چوجوغیدر . ایلك تربیه‌سنی بویله بر دیندار عائله قوجاغندن آلدی . بو تربیه‌نك اساسی دین و اخلاقی هر شیئك فوقنده كورمكدی . قانتك ایلك تربیه‌سی اوزرنده بالخاصه والده‌سنك تأثیری اولمشدی . بو قادین اعتقاد وجدانی‌یه چوق اهمیت ویرمكله برابر چوجوغی طبیعته قارشی تماماً یابانجی اولارق بویوتمیوردی . فیلسوف بالآخره ابوینك ، بالخاصه آننه‌سنك خاطره‌سندن بویوك حرمت وهیجانله بحث ایدر . حیات باطنیه‌نك اعتقاد دینی ایله قدرتی آرتیرمغی استهداف ایدن پیه‌تیزم تربیه‌سی قانتك بوتون حیاتنده ایز بیراقمشدر .

دوقوز یاشنده ایكن فره‌دریق قولله‌ژینه داخل اولدی . بوقولله‌ژ دارالفنونك الٰهیات مدرسی آلبرت شولزك اداره‌سنده ایدی . قانتك ایلك خواجه‌سی شولز غایت حرارتلی بر پیه‌تیست ایدی . تدریساتنه هپ افكار دینیه واخلاقیه‌سی قاریشدیریر ، طلبه‌سنك تربیهٔ معنویه‌سنه چوق اهتمام ایلردی . بو تربیه‌نك اساسی وجدانك ایمانتی هرنوع استدلال و محاكمات عقلیه‌نك ، اعمال وعبادتی بر طاقم نصوص دینیه‌نك فوقنده طوتمقدی . شولز فیلسوفك عائله دوستی اولدیغی ایچون كوچوك مكتبلی‌یه اعتنا ایله باقیور ایدی . قانت

---

[۱] حیاتنك نهایتنه دوغری اسقوچیاده فقیر دوشمش و فیلسوفك عائله اسمنی طاشییان كیمسه‌لرك مراجعتنه رغماً قانتك اسقوچیادن هجرت ایتمش برعائله‌یه منسوب اولدیغی محقق دكلدر . نته‌كیم T . Ruyssen ده بوكا اشارت ایلیور . صحیفه ٤

بو پییه‌تیزم تربیه‌سندن ، پییه‌تیست خواجه‌لرندن بویوك بر حس شکرانله بحث ایدر .
تا ۱۷۸۵ ده لینه‌تهالك مزار طاشنه :

Was uns thun gebührt das ist nur gewisse

«ناصیل حرکت ایتملی یز ؟ محقق اولارق بیلدیکمز یالکز بودر» جمله‌سنی یازمشدی.
پییه‌تیزمك بو دستوری ایشته او ایلك تربیه‌سنك اثریدی . مع مافیه مکتبده شدتلی انضباط
دینینك فنا جهتلرینی‌ده حس ایتمشدی . معین ساعتده دعایه اجبار ایلمه‌سنك ، بر طاقم اصولی
جبراً تطبیق ایتمه‌نك کنجلری یالانجیلغه ، منافقلغه سوق ایتمکده اولدیغنی کورمشدی .
بو تجربه‌سی بالآخره دین حقنده‌کی تلقیسنه تأثیر ایدن عواملدن بری اولدی .

قانت یدی سنه قولله‌ژده اوقودی ، اوراده السنهٔ قدیمه‌یی، بالخاصه لاتینجه‌یی پك ایی
اوکرندی . رواقیه «ستویسیزم» مسلکنه مراق ایتدی . حیاتنك صوکنه قدر شو لاتینجه
بیتی صیق صیق تکرار ایدردی :

Summum Crede nefas animam prxferre pudori

et propter vitam vivendi perdere causos [۱]

۱۷٤۰ ده اون یدی یاشنده ایکن کونیغسبرغ دارالفنونه کیردی . ایلك مقصدی
الٰهیات تدرسی ایدی . دارالفنونه اوصورتله قید اولوندی . فقط بو ایلك هدفنی تعقیب
ایتمدی . علم و فلسفه مراقیله مارتەن قنوتزه‌ن (Martin Knutzen) ك درسلرینه دوام ایلدی .
قانتك اوزرنده چوق مؤثر اولان خواجه‌لردن بری قنوتزه‌ندر . بو ذات‌ده پییه‌تیست
وعینی زمانده وولف مسلك فلسفیسنك بعضی تعدیل ایله طرافداری ایدی .

قنوتزه‌ندن وولف مذهبنی، بالخاصه نیوتونك فیزیکنی اوکرندی . قانتك اك مؤثر
استاد معنویسندن بری نیوتون اولمشدر . نیوتونك قانت اوزرنده‌کی عظیم تأثیراتنی ایلریده
کوره‌جکز .

قانت اون یدی یاشندن یکرمی ایکی یاشنه قدر دارالفنونه دوام ایتدی . اون اوچ
یاشنده آنه‌سنی غائب ایتمشدی . (۱۷٤٦) ده پدری وفات ایتدی . مکتبه دوام ایدرکن
چوق فقیرانه بر حیات کچیریوردی ؛ ویردیکی بعضی خصوصی درسلرله تأمین معیشت
ایلیه‌بیلیوردی . پدرینی غائب ایتدکدن صوکرا معیشت دردی دها فضله دارالفنونه دوام

[۱] مألی : روحك بذاته خجالتی ، فنالنی محتوی اولدیغنه اینانملی . معیشت ایچون غایهٔ حیاتی
احیا ایلمکه قالقمامالی یز .

ایتمکه مساعده ایتمدی . (١٧٥٥)ه قدر شرقی پروسیه‌نك كبار عائله‌لرنده مربیلك ایتمك اوزره کونیغسبرقدن اوزاقلاشدی. قانتك مولدندن اوزاقلاشدیغی زمان یالکز بودوردر. بوسیاحت ده یالکز شرقی پروسیه داخلنده‌در . قانتك بوصورتله دوقوز سنه كبار عائله‌لر نزدنده مربیلکی انکشاف معنویسنه چوق یاردیم ایتمش ، مختلف یرلرده ، بر چوق كبار واجنبی عائله‌لرله تماسی هیچ شبهه یوقکه تجربه و مشاهداتی توسیع ایتمشدر . مع مافیه بو زمان ظرفنده مختلف علومده چالیشمشدر .

قانت کندینك ایی بر مربی اولمادیغنه قانعدر . حالبوکه طلبه‌سنه حریت عشقنی ، بوتون انسانلره قیمت ویرمك أملنی موفقیتله تلقین ایتمشدر . بونك أك بویوك دلیلی كبار شاکردلرندن برقاچنك ایلك اول کندی اراضیلرنده‌کی اسارت ارضیه (سه‌رواژ) اصولنی الغا ایتملریدر. بو برتصادف نتیجه‌سی اولامازدی . نته‌کیم قانت بالآخره وطننده اوزمان سه‌رواژ اصولنك دوام ایتمه‌سندن نه قدر متأثر اولدیغنی بر چوق وسیله‌لرله سویلشدی . حریتی ، غیرك انسانلغنه حرمتی تلقین ایتمه‌مش اولسه‌یدی کندی طلبه‌سی (سه‌رواژ) اصولنك الغاسنه اوك آیاق اولمازدی .

١٧٥٥ ده کونیغسبرغه عودت ایتدی . دها هنوز دارالفنوندن هیچ بر رتبهٔ علمیه اکتساب ایتمه‌مشدی . (آتش) اوزرینه یازدیغی علمی بر تەز سایه‌سنده برنوع دوقتورا دیمك اولان (پروموسیون) ، مابعدالطبیعی معرفتمزك مبنای اولاسی حقنده یازدیغی بر تەزله‌ده فرانسزلرك (آغره‌ژه)سنه مشابه اولان (سربست خواجه‌لق) رتبه‌سنی احراز ایتدی.

بوندن صوکرا دارالفنونده سربست درسلر آچابیلیردی . عینی سنه‌ده کونیغسبرغ دارالفنوننده طبیعی جغرافیایه ، اختباری (Empirique) روحیاته ، فلسفه‌یه دائر هرکسك آکلایه‌جغی طرزده تدریساته باشلادی. درسلری چوق جانلی ایدی. تماس ایتدیکی بوتون موضوعلرده آیری آیری متخصص اولدیغنی کوستریپوردی . دها ایلك سنه سامعلری طرفندن تقدیر اولونمغه باشلاندی. درسنه حتی اجنبیلردن دوام ایدنلر چوغالدی ویالکز اونلرك قیدیه‌سیله ، دخولیه‌سیله معیشتنی تأمین ایده‌جك اولان قانت بوصورتله کافی برایراده مالك اولمش ایدی. آرتق بو بویوك آدام بوندن صوکرا عمرینك نهایتنه قدر یالکز علمله ، یالکز تدریساتله اشتغال ایتمش ، هیچ بر شرفلی موقعه کوز دیکمه‌مش ، مسلکنی دکیشدیرمه‌مشدر . او متواضع وساکن حیاتیله ، متمادی سعی وپك جانلی تدریساتیله دارالفنون مدرسلکنك اك مکمل برانموذجیدر . اوصیراده قانتك درسلرینی دیکله‌ینلرك ،

مثلا (هەردەر) ك شهادتيله اونك نه قدر جاذب برمعلم اولديغنى آكلايور ، تدريساتنك اساسى حقنده كنديسنك يازديغى پروغراملرلەدە درسلرينك استقامتنى اوكرەنەبيليورز . « ١٧٦٥ ــ ١٧٦٦ قيش سەمستری اثناسندەكی درسلرم حقنده عمومه معلومات » عنوانيله يازديغى بردرس پروغرامنده بالخاصه كنجلرك پك اركندن نظريانه باشلاماسى ايچون درسلرك تجربى اساسه استناد ايتمەسندەكی ضرورتى آكلاتيور. ويرەجكی درسلرله كنجلره فلسفه تعليم ايتمكی دكل ، تفكرات فلسفيه‌يه آليشديرمغى استهداف ايتديكنى سويليور . تام وبوتون كائناتى محيط برفلسفه مذهبى يوقدركه اونى تعليم ايله ايش بيتمش اولسون ديبور . شو پروغرامده كوستريبوركه دها ايلك دور انكشافنده بيله نصى (دوغمانيك) اولارق هيچ برمبدأه ، هيچ برمذهب فلسفى يه ايناتيورمش دكلدر. فى الحقيقه (١٧٥٥)دن (١٧٦٩) ه قدر دوام ايدن بوايلك دورده بيله كنديسنك اوقدرتأثيرى آلتنده قالديغى نيوتونك فزيكنى ، وولفك فلسفه‌سنى اولديغى كبى قبول ايتمه‌مش ، دها اوزمانده اونلرى سربستجه تنقيد واتمامه چاليشمشدر . بوصيراده يازديغى الك داهيانه آثاردن برى اولان « تاريخ عمومئ طبيعى ونظريهٔ افلاك [١] » ده نيوتونك منظومهٔ شمسيه‌مزك ايلك تشكلنى قوانين ميخانيكيه ايله قابل ايضاح كورمه‌مسنى تنقيد ايتمش، حال حاضردەكی اجسام سماويه‌نك كتلهٔ سحابيه‌نك حركت دوريه‌سيله وجوده كلديكى حقنده هنوز منهور (قانت ــ لابلاس) نظريه‌سنى وضع ايتمشدر. ينه بواثرده قوانين طبيعيه‌نك كائناتك عناصرى آراسنده مناسبت تامه‌سى اولديغنى كوسترمه‌سى موجوداتك الك صوك سببى اولملق اوزره هر شيئى احاطه ايدن بروجود مطلقك وارلغنه كافى دليل اولابيله جكنى يازيبوردى. بوصورتله تلقينات علميه‌سيله تلقينات دينيه‌سنى بيرلشديريبور و دها اوزمان وجود الهى حقنده سرد ايديلن دلائل معتاده‌يى عيناً قبول ايتميه‌رك يكى برطرز اثبات سرد ايليوردى . عينى فكرى « وجود الهى‌يى اثبات ايچون تك ممكن اساس » [٢] عنوانيله (١٧٦٣) ده يازديغى اثرده توسيع ايديبور . آرتيق بوصيرالرده وولفك اويله نصى بر شكلده تركيب ايتديكى فلسفه‌يه ايناناميور؛ فلسفه‌نك وولف مسلكنده اولديغى كبى تركيب ايله دكل، آنجق تحليل ايله ، واضح مفهومات الده ايليه‌رك ترقى ايده‌بيله‌جكنه قناعت ايديبور . قانت بو تلقيسنى ١٧٦٢ و ١٧٦٣ سنه‌لرنده يازديغى برسلسلهٔ آثارده مدافعه ايلمكده‌در .

[١] كتابياتده (٤) نومرو ايله كوستريلن اثر .
[٢] كتابياتده (١٨) نومرو ايله كوستريلن اثر .

تام بو صیراده (قانت) (هیوم) و (روسو) نك آثارینی اوقودی . قانت بو ایکی فیلسوفك آثارندن ملهم اولدی [١] .

تجربه‌یه استناد ایله ، تحلیلله تفکرات فلسفیه‌یه باشلامه‌ی طریق مخصوص اتخاذ ایدن قانتك هیومك اورته‌یه قویدیغی « علیت » مسئله‌سی مواجهه‌سنده قالماسی طبیعی ایدی . فی‌الحقیقه علت ایله نتیجه یکدیکرندن تماماً آیری اولدیغی ایچون نتیجه‌نك تحلیلله علت بولوناماز . اوحالده علت ایله نتیجه آراسنده‌کی مناسبت ضروریه فکری نره‌دن حاصل اولیور ؟ هیوم بو سؤالی اورته‌یه قویمش وعلت ایله نتیجه آراسنده کوردیکمز ارتباط ضروری‌یی قوانین روحیه‌نك بر نتیجه‌سی ، بناءً علیه تماماً انفسی عدایلمشدر . علیت مسئله‌سنك بو صورتله وضع وحل ایدلمسی فیلسوفی چوق دوشوندیردی . قانت هیومك چیقاردیغی نتایجی قبول ایتمه‌مکله برابر معرفت مسائلی تدقیق وتنقید اعتباریله انکلیز فیلسوفنك طرز تفکری اوکا بر نوع رهبرلك ایتدی .

دیکر جهتدن روسونك احتساسات طبیعیه‌مزك حق وموقعنی ، علم ایله ایمان آراسنده‌کی فرقی کوستره‌ن آثاری قانتك تفکراتی اوزرینه چوق عظیم تأثیر اجرا ایتدی . او وقته قدر معاصرلری کبی حقیقی انسانانی حیات فکریه وذهنیه‌ده کوره‌ن قانت شمدی منورله غیرمنور ، عادی عمله ایله یوکسك بر متفکر آراسنده انسانلغك مشترك ودها طبیعی تملنی بولمشدی . روسو سایه‌سنده تمایلات طبیعیه‌یه قیمت ویرمکی اوکره‌نمشدی . روسونك

[١] ذاتاً بو اثناده آلمانیاده انکلیز وفرانسز تلقیات فلسفیه‌سی یاییلمغه باشلامشدی . مثلا رایماروس Reimarus ومه‌نده‌لسون Mendelessohn توراتك نصوصی ایله عقلك توافقنی ایضاح ایتمکی استلزام ایدن وولف مسلکنی بیرانییور ، انکلیز متفکرلری کبی دین طبیعی‌یه ، یعنی وحیه لزوم کورمکسزین عقلاً برقدرت خالقه‌یه انتقال ایدیله بیله‌جکنه قانع اولویوردی . دیکر طرفدن فرانسز فیلسوفلرینك حسبانی دوشونوشی آلمان متفکرلری اوزرینه تأثیر ایتمشدی . وولته‌ر ایزبون حرکت ارضی اوزرینه بو عالمك کمالنی ادعا ایدنلره قارشی پك جانلی برا سلوبله هجوم ایلیوردی : بویله آراده صیراده ملاکت طبیعیه ایله برچوق انسانلرك اولدیکنی کوردکدن صوکرا یاشادیغمز عالمك ممکن اولان کمالی حائز اولدیغنی ناصیل ادعا ایده‌بیلیرز ؟ دییوردی . دیکر جهتدن هیومك فلسفه‌سی حادثات خارجده هیچ برشی بیله‌مه‌یز ، ذات اشیانك ادراکنی استهداف ایدن مابعدالطبیعه ممکن دکلدر نتیجه‌سنه واریوردی . روسوده بو ایکی فیلسوفده معارض اولارق قلبك ، احتساسات طبیعیه‌نك موقع وقیمتنی ایلری‌یه سورویوردی . بوتون بو ضد تلقیلر آلمانیاده یاییلنجه افکاری تنبیه ایلیور ، دوزتنوره خاص تلقیلر بیقیلیوردی . آرتیق بدیعیات حقنده لایبنیجدن منتقل فکرلر قبول ایدلمیور ، شعرك موضوعلری دکیشیور ، دین حقنده بسبتون باشقه تلقیلر حاصل اولویوردی . قانت ایشته فکرلرده بویله تحولات وانقلابات حاصل اولدیغی بردورده یتیشدی . (هوفدینغك تاریخ فلسفه‌سی جلد ٢ صحیفه ١-٣٠)

احتساسات وایمان طبیعی‌یه ویردیکی قیمت قانتك یاواش یاواش فلسفهٔ اخلاق حقنده‌کی قناعتلرینك تشکلنه یاردیم ایتدی . فیلسوفده آرتیق روسو کبی تکامل ذهنی‌یه بالواسطه برقیمت عطف ایلمکه ، وجدانی ، طبیعی احتساسلری اساس عد ایتمکه باشلادی . قانت روسونك (ئه‌میل Emil) اسمنده‌کی اثرینی اوقودیغی کون معتادی اولان گزینتی‌یی بیله اونوتمشدی .

قانت بوصیراده‌کی فلسفهٔ اخلاقه دائر نشریاتنده روحیاتی اخلاقك تملی عد ایدییور ، شافتسبوری ، هوچسونی ، هیومی بوخصوصده افکارینك سلفی عد ایدییوردی . یالکز دوغماتیك مسالك فلسفیه ، بالخاصه مستقل برجوهر روحی‌یی قبول ایده‌رك اونك اوزرینه تأسیس ایدیلن مذاهبه آرتیق هیچ ایناتمیوردی . بو صیراده یازیلرنده بونلری تنقید ایده‌رك « بوفیلسوفلرك بحث ایتدکاری برچوق شیلری آکلامیورم . ذاتاً سویلدکاری بر چوق شیلر بکا لازم‌ده دکل » دییوردی . بودورده دوغماتیك فیلسوفلر قارشیسنده تماماً منفی بر وضعیت آلمشدی .

قانت قرق ایکی یاشنه قدر سربست خواجه « پریوات دوسه‌نت » اوله‌رق دارالفنونده تدریساتده بولوندی . یدی سنه حربی اونك مدرس اولماسنه مانع اولدی . بوصیراده یکانه قبول ایتدیکی وظیفه حافظ کتب‌معاونلکی ایدی . بووظیفه‌ده‌ده چوق‌دورمادی . برآرالق کندیسنه تکلیف‌ایدیلن ادبیات مدرسلکنی‌ده قبول‌ایتمدی . (١٧٧٠)ده ایکنجی‌فره‌دریق کونیغسبرغ دارالفنونی فلسفه مدرسلکنه (٤٠٠) تاله‌ر ، یعنی (١٥٠٠) فرانق معاش ایله مدرس تعیین ایتدی . بوندن صوکرا عمومی درسلرنده مابعدالطبیعه و منطق تدریس ایلیور ، خصوصی اولارقده حقوق طبیعیه ، اخلاق ، آنتروپولوژی ، طبیعی جغرافیا درسی‌ویرییوردی . عینی‌سنه‌ده الك مهم آثارفلسفیه‌سندن‌اولان « محسوسات و معقولات عالمنك صور ومبادیسی » [١] عنوانی حائز اثری انتشار ایتدی . بوکتاب قانتك معرفت مسئله‌سی حقنده‌کی‌فلسفه‌سنك اساسلرینی‌محتوی ایدی . فی‌الحقیقه برچوق یرلرده تفکرات فلسفیه‌سنك (١٧٦٩) ده بر شکل معین آلدیغنی سویلیور ، حیاتنك صوکلرنده آنجق بو تاریخدن صوکرا انتشار ایدن اثرلرینه اهمیت ویرییوردی . بو تاریخده قانتك بولدیغی حقیقت شو ایدی : « علممزك شرط اساسیسی اولمق اوزره بولوناجق صور ومبادئ ذهنیه بوتون تجربه‌لرمزه قابل تطبیقدر » . بو اساسی بوقاریده سویلدیکم

[١] کتابیاتده ٢٧ نومرو ایله کوستریلن اثر

اثرده محسوساته عائد بيلكيلرمزه تطبيق ايتمشدى . عالم حسى‌يه عائد بر علم حاصل اولابيلمك ايچون محقق محسوساتمزى بر مكان وزمان داخلنده تصور ايتمكلكمز لازمدر. بونوع علم ايچون شرط اساسى اولان مكان وزمان بالجمله محسوساته قابل تطبيق صورت ومبدأ اساسى (Forme et principe) ايدى . فيلسوف بوصورتله يالكز محسوساتمزك انفسى، ذهنى قابليلرينى، صورتلرينى بولمشدى. آرتق معرفت علميه‌نك بوطرزده صورتلرينى آراشديرمق لازم كليوردى: محسوساتك بزه بيلديرديكى حادثات عالميدر. مدركه‌مز اعانه‌سيله بوحادثاتك علت اصليه‌سنه ، اشيانك ماهيتنه نفوذ ايده‌بيليرز ؛ تعبير آخرله ذات اشيايى ، حادثات فوقنده‌كى حقيقتى بولمغه چاليشيرز. بزى بوكا سوق ايدن مدركه‌نك، تفكراتك ده محسوساتده اولديغى كى بر طاقم شرطلرى ومباديسى بولنديغنى وبو صورتله ذهنك فعاليتى دائما تركيبى استهداف ايلديكنى دها او زمان قبول ايتمشدى . فقط آنجق اون سنه صوكره، يعنى (۱۷۸۰) ده ريغاده نشر اولنان «عقل نظرينك انتقادى» [۱] نامنده‌كى شاه اثريله بو ايشى اتمام ايلمش اولويوردى . اولجه بولديغى بو مقدمه‌نك بويله اوزون بر زمانده تطبيقنه موفق اولمسى برطرفدن مسئله‌نك نه‌درجه مشكل اولديغنى، ديكر جهتدن قانتك حقيقتى بولمق ايچون نه قدر صادقانه مساعيده بولنديغنى كوسترير .

قانت اون سنه‌لك تفكراتنك نتايجنى قيصه بر زمانده يازديغى ايچون اوللى كه كتابك طرز تحرير وترتيبنه اوقدر دقت ايتمه‌دى . اسكى يازيلرندن برقسمنى ده آراده‌كى ارتباطى پك آرامه‌يرق كتابنه‌درج ايتدى. بو يوزدن «عقل محضك انتقادى» يالكز موضوعنك درينلكى اعتباريله دكل، عينى زمانده صورت تحرير واسلوبى دولاييسيله‌ده مطالعه‌سى كوچ اولان آثاردن بريدر . كتابك اسلوبنك مغلقيتنى قانتك حياتنى يازان بعض محررلر باشقه سببه‌ده عطف ايدرلر : كويا اثرى نشر ايتمه‌دن اول فيلسوف احبابلرندن تجارتله اشتغال ايدن (غره‌ئه‌ن) اسمنده بريسنه كوسترير و تصحيح ايتديررمش . بو فكرى قولايلقله قبول ايتمكه امكان يوقدر . چونكه كتابك اسلوبى بويله بر آدامك تصحيحندن كچمش اولسه‌يدى دها واضح اولمسى ، اوقدر اصطلاحاتله دولو بولونمامسى ايجاب ايدردى . حالبوكه كتاب برچوق فضولى تقسيمات، برچوق لزومسز اصطلاحات ايله‌دولودر؛ برچوق يرلرى مكرردر . بو يوزدن اثرك هر صحيفه‌سى بر قاچ دفعه اوقونمادقجه آكلاشيلماز . قانت ده اثرى حقنده يازديغى بر بوطده « بوكتابى قاريشديرانلر بلكه معلوماتفروشانه يازلمش براثر

[۱] كتابياتده (۳۰) نومرو ايله كوستريلن اثر .

عد ایده‌جکلردر . حالبوکه تماماً عامفروشلغی ازاله ایتمك ایچون یازلمشدر. » دییور . شکلاً بو نقیصه‌لرینه رغماً بو کتاب فلسفه‌نك لایموت بر شاه اثریدر . ترقیات فکریهٔ بشریه‌نك الك مهم بر مرحله‌سنی تشکیل ایدییور . قانت بو اثرنده معرفتمزك ماهیتنه نفوذ ایده‌رك اونك استناد ایتدیکی شرائطی تحری‌ایتمش، حدود علممزی‌کوسترمش، تفکراتمزك برجهتدن هم قدرتنی ، هم عدم اقتدارینی ارائه ایلمشدر. بیلدیکیمزك حدودینی اوصورتله اورته‌یه قویمشدرکه چیقاردیغی نتیجه‌لر هیچ بر زمان منبعی تجربه اولان محاکماتك قیمتی حقنده بزی شکه سوق ایده‌مز. قانتك معرفتمز ایچون تعیین ایتدیکی حدود دوغرییمیدر؟ اون دوقوزنجی عصرده فیلسوفلر هپ بو حدود علممز مسئله‌سی اوزرنده دوشونمشلر ؛ بعضیلری قانتك تعیین ایتدیکی حدی پك دار ، بعضیلری پك کنیش بولمشلردر . فقط نه اولورسه اولسون معرفتمزك ماهیتنی ، حقیقته ویردیکمز صورتی ، علممزك حدودینی آراشدیرمه‌نك لزوم و اهمیتنی قانت میدانه قویمش ، حیات روحیه‌نك تدقیقاتنده معرفت مسائلنك برنجی درجه‌ده مهم بولوندیغنی بر اصول معین تحتنده کوسترمشدر .

مع مافیه کتاب نشراولوندیغی زمان اونك بواهمیتی تقدیراولونمادی. هامان(Hamman) قانتی پروسیه‌ده یتیشمش یکی بر (هیوم) اولارق تلقی ایتدی . قانت بو نوع تفسیرلردن متأثردی : کرك « علم کبی تلقی اوانه‌بیله‌جك مستقبل‌نظریات مابعدالطبیعه‌یه مدخل» [١] عنوانیله یازدیغی کوچوك بر اثرده ، کرك « عقل محضك انتقادی » نك ایکنجی طبعنه یازدیغی مقدمه‌ده بو تلقیلره جواب ویرییوردی .

عقل محضك انتقادی انتشارایتدکدن‌صوکرا قانت نظریات‌اخلاقیه‌سنی‌تثبیته‌چالیشدی. قانت بدایةً انکلیز فیلسوفلرندن شافتسبوری ، هوچسون کبی فلسفهٔ اخلاقیه ایله اشتغال ایتمش متفکرلردن ملهم اولمش، اونرکبی اخلاقی روحیاته ، احتساساتمزه استناداً تدریس ایلمکه باشلامشدی . فقط دها (١٧٧٠) ده لاتینجه یازدیغی بر اثرده بو تلقیی براقدی . او وقتدنبری اعماملزی‌وجدانمزده‌حس‌ایتدیکمزمجبوریت ایله تظاهر ایدن «قانون‌اخلاقی» یه استناد ایتدیرییوردی . بوخصوصده‌کی قناعتنی (١٧٨٥) ده یازدیغی « مابعدالطبیعهٔ‌عاداتك تمللری » [٢] عنوانی حائز اثرنده واضحاً اورته‌یه قویدی وبوندن اوچ‌سنه‌صوکرا اخلاقه

[١] کتابیاتده (٣١) نومرو ایله کوستریلن اثر
[٢] » (٣٩)

داٸر اك مهم اثری اولان « عقل عملینك انتقادی » [۱] انتشار ایلدی . نظریهٔ انتقاد تماملامق ایچون حیاتك بوتون صفحاتنی ایضاح ایلیه‌جك اساسلی بر اثر دها لازمدی . فیلسوف (۱۷۹۰) ده « تصدیقلرمزك انتقادی » [۲] عنوانی حائز کتابیله‌ده بو نقصانی تماملادی . قانت بو اثرده طبیعتده‌کی غائیتی و کوزللکی دیکر آثارنده چیزدیکی اصول دائره‌سنده تحلیل ایلیوردی .

قانتك دهاسی آرتق یاواش یاواش آکلاشیلمغه باشلانمشدی . شهرتی تدریجاً انتشار ایدییوردی. ۱۹۷۰ ده کنج فیحته پك هیجانلی بر مکتوبله اثرینك برینی قانته کوندرییور ، شیللر قانتك بدیعیات حقنده‌کی نظریه‌سنی مطالعه و کوته‌یه توصیه ایلیور ، ینه بو صیرالرده ریختر فیلسوف حقنده شو سوزلری سویلیوردی: « قانت عالم ایچون ساده بر نور ، بر ضیا پارچه‌سی دکل ، جهانی تنویر ایدن بر عالم شمسدر » . قانتك نظریاتی هولانداده ، انکلتره‌ده تفسیر ایدیلیوردی. ۱۷۹۵ ده فرانسه‌ده (صلح مؤبد) حقنده‌کی پروژه‌سی ترجمه اولوندی [۳].

قانت بوتون حیاتنی شرقی پروسیه‌ده کچیردی . آنجق دیکر مملکتلرده کچن سیاسی و اجتماعی وقایعی‌ده تعقیب ایلیوردی . سیاحتنامه‌لر اوقومقدن ، جغرافیای طبیعی تدریسندن چوق خوشلانیردی . علوم طبیعیه‌نك ترقیاتنی یاقیندن تعقیب ایلر ووقایع سیاسیه ایله علاقه‌دار اولوردی . آمریقا استقلالی ، فرانسه انقلاب کبیری فیلسوفی او قدر هیجانه کتیرمشدی که همشهریلری معتادی اولان کزینتی ساعتنی و هر زمان کزدیکی سمتی بیله فرانسه‌ده جریان ایدن وقایعدن خبردار اولمق اوزره تبدیل ایتدیکنی کوردیلر . بو انقلابلری بشریتك معناً تکامل ایتمکده اولمسنه بر امارت عد ایلیوردی . فرانسه اختلالی قانلی بر شکل آلدیغی وقت بیله بو قناعتندن صرف نظر ایتمدی. حکومت مطلقه‌نك سقوطنی جمعیات بشریه‌نك اساسات عقلیه دائره‌سنده تنظیمنه دوغرو آتیلمش بر خطوهٔ تاریخی عد ایدییوردی . عمرینك نهایتنه قدر عدالته ، نظریاتك قیمت عملیه‌سنه ، حقوقك مبدأ اعمال اولدیغنه ، ملتلر آرسنده مؤبد صلحك سیاستده تقرر ایده‌جك بر غایه بولوندیغنه ایمان ایتدی . آوروپاده جریان ایدن اختلاللری بو قناعتی تأیید ایدر ماهیتده کورییوردی .

[۱] کتابیاتده (۴۸) نومرو ایله کوستریلن اثر

[۲] « (۴۹) « « «

[۳] فیلسوف ۱۷۸٦ ده برلین آقاده‌میسنه ، ۱۷۹٤ ده پترسبورغ ، ۱۷۹۸ ده ویانه آقاده‌میلرینه اعضا انتخاب اولوندی . وفاتندن بر پارچه اول فرانسه انستیتوسنه مخابر اعضا اولارق انتخابی موضوع بحث اولمشدی .

عصرنده جریان ایدن سیاسی انقلابلرك روحنده تولیدایلدیکی هیجان سکون وانتظامه قارشی اولان مربوطیتنی اخلال ایتمه‌مشـدی . ذاتاً الك مهم آثاری ایکنجی فره‌دریق زماننده انتشاره باشلادی . او زمان نشریاتی هیچ برتضییقه معروض‌دکلدی. واقعا قرال انکشافه باشلایان نه آلمان ادبیاتندن ، نه فلسفه‌سندن بر ذوق آلمیوردی . اولجه وولفك فلسفه‌سیله علاقه‌دار اولمشـدی . فقط صوکره‌لری اونی جذب ایدن فرانسز ادبیاتی ، « وولته‌ر » ، « بەیل » ك فلسـفه‌سـیدی . فقط ناظر زه‌دلیچ (Zedlitz) قانتله علاقه‌دار اولویور ، کونیغسـبرغ دارالفنوننده‌کی تدریسـاتنك نوطلرینی کتیرتیبور ، اوقویور ایدی . قانت (عقل محضك انتقادی) نی زه‌دلیچه اتحاف ایلمشـدی . فیلسوف بویوك فره‌دریق کبی سربستیٔ افکاره حرمتکار بر حکمدارك زماننده یاشاماسنی بر نعمت عد ایلیور ، عصرینی ایستدیکی درجه‌ده منور کورمه‌مکله برابر هیچ اولمازسه تنوره دوغرو کوندن کونه ترقی ایلکده اولدیغنه قناعت ایلیوردی [١] .

فقط عمرینك نهایتنه قدر عینی سربستی‌یه مظهر اوله‌مادی . الك زیاده احترامه لایق اولان دور حیـاتنده تضییقه معروض قالدی . بویوك فره‌دریق وفات ایتدکدن صوکره فره‌دریق کلیوم تخته چیقمشدی . عاجز و اخلاقاً ضعیف اولان بو حکمدار فرانسـه‌ده جریان ایدن اختلاللردن بسبتون قوشقولانمش ، باشـنه طوبلادیغی محدود بینلی رهبانله ، تشدید ایتدیکی سانسور ایله حریت فکریه‌یی تضییق ایتمکه باشلامشدی . زه‌دلیچ سقوط ایتمش ، اونك یرینه وولنه‌ر « Völner » اسمنده محدود دوشـونجه‌لی ، متعصب بر آدام موقع اقتداره کتیرلمشدی . فیلسـوف آرتق حکومت آداملری طرفـندن حسن نظرله کورولمه‌مکه باشلاندی و قابل اولدیغی قدر نشریاتی منع ایدلمك ایستندی . فقط سبب‌ده بولونامیوردی : قانت (١٧٩٢) ده برلینك آیلق مجموعه‌سنده « Bellrinermonatschrifft » عالمده موجود شره ، فنالغه دائر برمقاله یازدی. بومقاله بالآخره نشر ایتدیکی « عقلك حدودی داخلنده دین » [٢] اسمنده‌کی اثرینك ترکیب ایتدیکی‌درت مقاله‌دن بری‌ایدی. ایی وفنا مبدألر آراسنده‌کی تعارضه‌دائر ایکنجی مقاله‌نك انتشارینه سانسور ممانعت‌ایتدی. او وقت فیلسـوف درت مقاله‌دن مرکب اولان بو اثرینی نشر ایتمك ایسـتدی . قانت بو کتابنده خرسـتیانلغك نصوصی اخلاق غایه‌لرینك تاریخاً تحققی اولدیغنه اهمیتله اشارت

[١] کتابیاتده (٣٤) نومرو ایله کوستریلن اثر .
[٢] « (٥٥) « « «

ایدییور ، مع مافیه بعض کلیسا والهیات اربابنک تلقیلرینی قبول ایلمیوردی . قانت اثرینک سانسوره تابع اولمسی لازم کلوب کلیه‌جکنی کونیغسبرغ دارالفنونی الهیات شعبه‌سندن صوردی . منفی جواب آلنجه دارالفنون فلسفه شعبه‌سندن طبع ایچون مساعده آلدی وکتاب انتشار ایتدی. اوقدر قاری بولدی‌که برسنه صوکره ایکنجی طبعی لازم کلدی. او وقت حکومت تلاش ایلدی . وولنه‌رك تشویقیله قانته برارادہ تبلیغ اولوندی . اونده بواثرك شوکتمآب نزدنده عدم ممنونیتله قارشیلاندیغی ، اکر بو یولده دوام و اصرار ایدرسه ، ناخوش تدابیر ، اتخاذینه مجبوریت حاصل اولاجغی یازیلی ایدی . عینی زمانده دار الفنونلرده قانت فلسفه‌سنك تدریسی منع اولنیوردی .

یتمش یاشنه کلمش اختیار فیلسوفی بوصورتله تهدیدایتمك پك نالایق، پك کوتو برمعامله ایدی . باخصوص قانت کتابنده خرستیانلقدن ، اونك بانیسی اولان حضرت عیسادن تماماً حرمتله بحث ایتمش، خرستیانلغك فطرت انسانیه و عقلله مناسبتنی تعمیق ایلمشدی . فیلسوفك بو مکتوب اوزرینه نه دوشوندیکنی او زمان یازدیغی بر نوطدن آکلایورز . اورادہ دییورکه : « بو تهدید اوزرینه فکریمی کری آلمق بر عادیلکدر . فقط بویله بروضعیت قارشیسنده تبعه‌نك سکوتی اختیار ایلمسی وظیفه‌سیدر . انسانك هر سویلدیکی حقیقت اوللیدر . فقط هرحقیقتك عمومه قارشی علناً سویلنمسی مجبوری دکلدر » . فیلسوف ایشته بویله دوشونیوردی . یازدیغی جوابده هیچ بر جرم ارتکاب ایتمدیکنی ومع مافیه شوکتمآبك صادق برتبعه‌سی اولمقده دوام ایتدکجه آرتیق فلسفهٔ دینیه‌یه دائر هیچ براثریازمیه‌جغنی وعد ایلیوردی. بومکتوبله فیلسوفك تعهد ایلدیکی سکوت حکمدارك حیاتی مدتنه مقصور ایدی . قانت حوابی اومقصدله یازمشدی . قرال کندندن اول وفات ایدرسه آرتیق فلسفهٔ دینیه حقنده یازی یازمامسی ، تدریساتده بولونمامسی حقنده‌کی وعدینك حکمی قالمیه‌جقدی . فی الحقیقه برقاچ سنه صوکره ایکنجی کلیوم وفات ایتدی. خلفی حریته دها رعایتکاردی . قانت بونك اوزرینه فلسفهٔ دینیه حقنده‌کی نشریاتنه‌دوام ایتدی. « فاکولته‌لر آراسنده‌اختلاف »[۱] انتشار ایلدی. مقدمه‌سنده قانت وولنه‌رە‌یازدیغی مکتوبی نشر ایلمش وحکومتله آراسنده‌کی بو نزعی حکایه ایتمشدی . قانته قارشی یاپیلان معامله محدود بیلی ، سربستیٔ تفکر دشمنی انسانلرك حریت فکریه‌یی تضییق ایچون توسل ایلدکلری تدبیرلردن بریدی . تاریخ بو نوع تضییقلرك انواعنی بزه کوستریر .

[۱] کتابیاتده ۷۰ نومرو ایله کوستریلان اثر .

غالیله « ارض شمس اطرافنده متحرکدر » دیدیکی زمان قیامت قوپارانلر ، بو بویوك کاشف حقنده شنیع تضییقلر ترتیب ایدنلر هپ فکر بشری توقیف هدفنی تعقیب ایدییورلردی . حالبوکه بو تدبیرلر بیهوده‌در . فکر اوقدر سیالدرکه نه‌قدر تضییق ایدلسه دوردورولاماز .

حکومت طرفندن یاپیلان بو تضییق قارشیسنده قانتك حرکتنی پك ضعیف کورنلر ، حتی فیلسوفك بویوکلکی ایچون نقیصه عد ایدنلر وار . بر متفکرك عادی بر مأمور کبی حکومتك توبیخی اوزرینه اختیار سکوت ایتمکی وظیفه عد ایلمسی ، قلباً حس عصیان دویمامسی شبهه‌سزکه بر نمونهٔ حرکت عد اولوناماز . یالکز قانتك شو یولی اختیار ایلمسی فیلسوفك مزاجنی ، سجیه‌سنی کوستریر الك ای برمثالدر . قانت وولته‌ر ، له‌سینغ کبی مباحثه‌یه ، معارضلرینه هجومه مساعد برسجیه صاحبی دکلدی . انتظامی ، سکون وسکوت ایچنده چالیشمغی استهداف ایدن بر فیلسوفدی . بویله بر محیط ایچنده قانت امثالسز بر مبدعدر .

(۱۷۹۰) دن صوکرا آرتیق قدرت ذهنیه‌سی ضعیفله‌مکه باشلادی . بو تاریخدن صوکرا سنی ایلرله‌دکجه ذهننك ترکیب قدرتی آزالیوردی . (۱۷۹۶) ده درسلرینه نهایت ویردی . قدرت فکریه‌سنك آزالدیغنی حس ایتمکله برابر ینه چالیشمقدن فارغ اولمیوردی . « علوم طبیعیه‌نك استناد ایلدیکی مبادی مابعدالطبیعه‌دن فیزیکه انتقال » عنوانیله براثر یازمغه چالیشیور وبونکله فلسفه‌ده مهم برنقصانی تماملایاجغنه قانع بولونیور ایدی . فقط بواثری یازامادی ، تماملایامادی . کندیسی بواملەنك اولامایاجغنی آکلامش ایدی . (۱۷۹۸) ده یازدیغی برمکتوبده « بیهوده جهد ! » دییور . یاواش یاواش معنویاتی بوزولویور ، حافظه‌سنی غائب ایلیوردی . تماماً نشئه‌سی قاچمشدی . وقتك مهم برقسمنی صحتنی قورومق ایچون تدابیرله کچیرییوردی . صوك زمانلرنده یالکز چوجوقلغنده ازبرله‌دیکی شرقیلری ، کلمه‌لری خاطرلایوردی .. اوقدر اتمام ایتمك ایسته‌دیکی اثرندن آنجق برقاچ پارچه یازابیلدی . اوده اسکی اثرلرندن آلنمش برچوق تکرارلردن عبارتدر . پك آز برنده قدرت داهیانه‌سنك یکی بر ایزی سچیله‌بیلیوردی . اوزون بر حالت احتضاردن ، دواملی براضطرابدن صوکرا ۱۲ شباط ۱۸۰٤ ده وفات ایتدی . اولورکن « خیرلیسی بودر : Das ist gut » سوزلرینی سویلیه‌بیلدی .

قانته کونیغسبرغ دارالفنونی بویوك برجنازه مراسمی یاپدی . وفاتی شهر ایچون ملی ماتم عد

اولوندی. فیلسوفك نعشی شهرك شمال جهتنده‌كی كلیسانك كمری آلتنه دفن ایدلدی. اووقتدن بری بوكمر قانتك عنوانی طاشیر. مزارینك اوستنه فیلسوفك «عقل عملینك انتقادی» [۱] نامنده‌كی شاه اثرندن آلینمش شو جمله یازیلیدر: «سماء مكوكب (عالم) بنم فوقمده، قانون اخلاقی ایسه بنده‌در». بوجمله بویوك فیلسوفك اوقدر مثمر، اوقدر فیاض اولان حیاتنده بوتون روحنی، بوتون قلبنی استیلا ایدن ایكی موضوعه اشارت ایلر: كائنات ماده‌نك قوانین میخانیكیه‌سی، ارادهٔ اخلاقیه‌نك قانون مختاری. كوره‌جكسكز كه قانت هپ بوایكی موضوعی متین اساسلره استناد ایتدیرمك ایچون چالیشدی. برطرفدن علمی، دیكر طرفدن قانون اخلاقی‌یی لایتزلزل اساسلره استناد ایتدیرمكه اوغراشدی.

وفاتندن صوكرا بر چوق هیكلی یاپیلدی. بونلر ایچنده (راوح Rauh) ك یاپدیغی كونیغسبرغده‌كی هیكل الك مشهوریدر.

۳

فیلسوفك بحث ایتدیكمز ترجمهٔ حیاتی آز چوق مزاج وسجیه‌سنی كوستریر. فكراً نه‌قدر انقلاب یاپمق ایستمش ایسه حساً اوقدر انتظام وسكون عاشقی ایدی. مزاجی جداله، مناقشه‌یه مساعد دكلدی. روحی تفكر ایچون یارادلمشدی. اراده‌ده‌كی قدرتی یالكز درین دوشونجه‌لرنده تظاهر ایدر. بك قیصه بویلی، دوز كوكسلی، صاغ الی مفصلی بر پارچه چیقیق ایدی. صحتی دائما مختل ایدی. همان هر زمان ضیق صدردن اضطراب چكردی. اوزون سنه‌لر محرر، مدرس اولارق اوقدر مساعیده بولونابیلمسی بالخاصه صحتنه فرط اعتنا ایلسنه، حیاتی تنظیم ایتمسنه مدیوندر. موسم نه اولورسه اولسون ساعت بشده قالقار، دارالفنونده‌كی درس ساعتنه ـ یعنی یازین یدی‌یه، قیشین سكزه قدر ـ چالیشیردی. دارالفنونده رسمی برایش ایچون قالمادیغی زمان اون ایله بر آراسنده تكرار چالیشمغه باشلاردی. ساعت برده یمكه اوطورور، ایكی، اوچ ساعت قالیردی. صوكرا هركون بر ساعت قدر كزینیردی؛ معین ساعتده كزینمكی هیچ براقمامشدی. بشده اوداسنه عودت ایدر ایتمز همان سعیه باشلار، اونه قدر دوام ایدردی. یه‌دیكی یمكلرك قیمت غذائیه‌لرینی، كیدیكی البسه‌لرك قالینلغی درجه‌سنی، كزمكده قالدیغی مدتی، اویقو زمانی منتظماً حساب ایلردی. چالیشمغه دالدیغی زمان بر پارچه حركته كندینی

[۱] كتابیاتده (٤٨) نومرو ایله كوستریلن اثر.

مجبور ایتمك ایچون مندیلنی یازی ماصه‌سندن اوزاقده بولونان اسکمله‌نك اوزرینه قویمق معتادیدی. کندیسنی ینه کندینك طبیب معنویسی عد ایدردی. دقتنی باشقه یره توجیه ایدرك بر چوق عضوی المری ازاله ایده‌بیله‌جکنه قانعدی. اراده‌نك، دقتك اعضانك اوزرینه‌ده مؤثر اولابیله‌جکنه قائل بولوندیغی ایچون بو یولده تداوئ معنوی‌یه چوق اهمیت عطف ایدردی. دیه‌بیلیرزکه فیلسوفك بوتون عمری بالذات اراده‌سنك، عزمنك محصولی اولدی.

قانت هیچ اولنمدی، بکارلقدن، یالکزلقدن شکایت‌ده ایتمه‌مشدر. ذاتاً تأهلی قادینله ارککك لایقیله ادراك ایدیلن منافی آراسنده‌کی معقول توافقه استناد ایتدیریبور، عشق وخیالك تأثیرینی هیچ حسابه قاتمیوردی. برادرلریله، حتی همشیره‌لریله‌ده‌پك صیقی مناسبتده بولونمازدی. فقط یالکز کندیسنی دوستونی تیتیز، خودکام بر آدامده دکلدی. دینه‌بیلیرکه صمیمی دوستلری افراد عائله‌سی یرینه قائم اولمشدی. واقعا مساعی زمانلرنده‌یالکز قالمغی، باشقه‌لری طرفندن‌اشغال ایدلمه‌مسنی شدتله ارزو ایدردی. آلتمش یاشنه دوغری اوفاق براو صاحبی‌اولدیغی زمان همان هرکون بەمکه برایکی دوستنی، یاخود طلبه‌سنی چاغیریردی. زمان‌زمان اونده‌سکز، اون‌مسافرطوپلانیر، فقط چوق‌غلبه‌لقدن خوشلانمازدی. فیلسوفك صمیمی دوستلری دارالفنونده مسلکداشی (قراوس Kraus) مستثنا اولمق اوزره عالم کیمسه‌لر دکلدی؛ تاجر، کتابجی، مأمور کبی ایش صاحبی ناموسلی همشهریلریدی. قانت بونلرله برابر بولوندیغی زمانلرده همان فلسفه مسئله‌لرندن هیچ بحث ایتمز، سیاحتدن، ادبیاتدن، سائر ایشلردن قونوشوردی. فیلسوف فلسفه خارجنده‌ده هرشیله علاقه‌دار اولور، هرشیئی اوقور، ایشیتدکارینی، اوقودقلرینی همان حفظ ایدردی حافظه‌ی‌ده‌نشئه‌سی کبی بیتمز، توکنمزدی. دیندن، سیاستدن‌ده بحث ایلر، فقط بونلردن حرمتله، احتیاطله قونوسوردی. کلیسایه مداوم دکلدی. یالکز دینه حرمت‌ایدردی. هیچ سببه‌یوق‌کەشکل حکومتده دەموقراسی‌یی ترجیح‌ایدییوردی. فرانسه وآمریقا انقلابندن دویدیغی هیجان بونك اك مهم شاهدیدر. بو ایکی انقلابی یوقاریده‌ده سویلدیکمز کبی‌دەموقراسینك غلبه‌سنه دوغری عظیم برخطوه عد ایلیوردی.

ایشته قانتك معاصرلرندن منقول اولان اوصاف‌معنویه‌سی ... منده‌له‌سونه یازدیغی بر مکتوبده کندیسنی شو بر قاچ کلمه ایله نه کوزل آکلاتییور: « اوقدر چوق شی دوشونویورم‌که ... بونلرك هپسنی‌سویلمك‌جسارتنی کندمده‌بولامیورم. فقط دوشونمدیکم

بر شیئی قطعیاً سویلیه‌مم . فی‌الحقیقه حقیقتك عاشقی اولدیغی قدر بر نوع چکنکن ، قورقاقدی . ده‌قارت ، لایبنیچ ، کوته کبی بر چوق یرلری دولاشمادی ، اکابر ایله الفت ومناسبت تأسیس ایتمدی ، ایتمك ایسته‌مدی . مزاجی حرکت وفعالیته مساعد دکلدی . هرزمان یاشادیغی محیطدن آیرلمقدن ، بوصورتله سلسلهٔ تفکراتنك مختل اولمامسندن عادتا قورقاردی . مخابراتی بیله محدوددر . چوق کیمسه ایله مخابره‌ده بولونمازدی . مکتوب یازمق اونك ایچون عادتا زحمتلی بر ایشدی . بونوع فعالیت خصوصنده اوقدر قورقاق اولان قانت تحریات وتفکرات فلسفیه ساحه‌سنده امثالسز براراده صاحبی ایدی. اشتهاره ، شرفلی موقعلره هیچ کوز دیکمدی، حظوظات پیشنده هیچ قوشمادی. دائما ایناندیغنی یازدی. برمسئله حقنده تماماً مطمئن اوله بیلمك ایچون چوق دوشونوردی. فلسفهٔ انتقادك اساسنی بولدقدن صوکرا ایجه تدقیق وتطبیق ایتمك ایچون اون سنه اوفکره دائر بر تك جمله یازمقسزین سکوت ایتدی ، بو مدت ظرفنده هپ او بحث اوزرینه دوشوندی . بولدیغی فکری بوقدر تدقیق ایدن ، اونك اوزرنده بوقدر دوشونن پك آز فیلسوف واردر. حیات خارجیه‌سی همان هیچ بر وقعه‌یی احتوا ایتمین بو بویوك آدامك فعالیت باطنیه‌سی امثالسزدر . فلسفهٔ دینیه‌یه دائر نشریاتی دولاییسیله یوقاریده حکایه ایتدیکمز متعصبانه تجاوز قارشیسنده حس ایتدیکی ضعف اکر بر قصور اخلاقی عد اولونمازسه فیلسوفك عمری تماماً تمیز وپروزسزدر .

ایکنجی قسم

قانتك انتقاددن اولکی آثاری

١

قانت پك کنج یاشنده یازمغه باشلادی. ایلك اثری ١٧٤٧ ده دها یکرمی اوچ یاشنده ایکن یازمشدر. فقط اصل مسلك فلسفیسی، مسلك انتقادك اساسنی (١٧٧٠) ده « محسوسات ومعقولات عالمنك صور و مبادیسی »[١] عنوانی آلتنده لاتینجه نشر ایتدیکی بر اثرده وضع ایلمشدی. بو ایکی تاریخ آراسنده یکرمی اوچ سنه‌لك بر دور وار. قانت بو زمان ظرفنده برخیلی اثر یازدی. بو اثرلرینك بر قسمنده علوم ایچون خطوهٔ ترقی عد ایدیله‌جك مهم فکر ونظریه‌لر وار. اونك ایچون قانتك بو کنجلك مساعیسی علم تاریخی ایچون حائز اهمیتدر. فقط فلسفه‌سی نقطهٔ نظرندن بو دور سادەجه انکشاف معنویسنی آکلامق ایچون مهم اولابیلیر. قانت مسلك انتقادی تأسیس ایدنجه‌یه قدر ناصیل دوشوندی؟ نره‌لرده، ناصیل تردد ایتدی؟ بو جهتلرك تنوری فلسفه‌سنی آکلایابیلمکلکمزه، قاتی‌طانیمقلغمزه یاردیم ایدر. ایشته بز فیلسوفك بو یکرمی اوچ سنه ظرفنده‌کی اثرلرینی صرف بو نقطهٔ نظردن خلاصةً تدقیق ایده‌جکز.

قانت ایلك اول فلسفهٔ طبیعیه اوزرینه دوشوندی، اك صوڭ یازمق ایستدیکی اثرده ینه عینی بحثه عائددر. واقعا ایلك اثرلریله صوڭرا یازمق ایسته‌دیکی اثر آراسنده اصول اعتباریله فرق عظیم واردر. آنجق هر ایکیسنده‌ده استهداف ایلدیکی غایه بردر: فیزیکك مبادیسنك مابعدالطبیعی اساسلری اوزرنده دوشونمك. دها یکرمی اوچ یاشنده « زنده قوتلرك دوغری اولارق تقدیری حقنده افکار »[٢] عنوانیله یازدیغی ایلك اثرنده قوهٔ محرکه‌نك تقدیرینه دائر فکرینی سویلیور. بو اثرده شایان دقت اولان نقطه فیلسوفك دها پك کنج یاشنده سربستیٔ تفکر لزومی حقنده بسلدیکی اعتقاددر. اثرك بر یرنده مثلا دییورکه: « الحمد تفکرات بشریه ماضینك ولایتندن قورتولدی... » بوندن بویله اکر حقیقتك

[١] کتابیاتده (٢٦) نومرو ایله کوستریلن اثر.
[٢] کتابیات بحثنده (٢) نومرو ایله کوستریلن اثر.

کشفنه انگل اولدیغی کوروله‌جك اولورسه بر نیوتونك. برلایبنیجك نفوذ علمیسی بیله هیچ
عداولونابیلیر. تحریات علمیه‌نك ذهن بشردن ماعدا سائق ومؤثری موجود اولاماز...
بن اولاً یورومك ایسته‌دیکم یولی تعیین ایتدم، اویولده کیتمکه باشلایه‌جغم. هیچ برشی
بنی بوتعقیب ایده‌جکم یولدن آلیقویامیه‌جقدر». بوشایان دقت سوزلر دهاهنوز کنج محررك
ناصیل بر عزم ایله، ناصیل بر حریت تفکرله دوشونمکه باشلادیغنی کوستریر. صوکرا
بو اثر بویوك بر صلاحیتله قوهٔ محرکه‌نك تقدیر قیمتی مسئله‌سنده لایبنیچ طرفدارلری ایله
ده‌قارت معقبلرینك فکرلرینی خلاصه ایدییور ومؤلف ایکیسینی اورته‌سی بر نظریه قبول ایلیور.
قانتك بوکتابده سرد ایلدیکی فکرلر نیوتونك تأثیری آلتنده اولدیغنی کوستره‌جك ماهیتده‌در.
هنوز بو ایلك اثرلرنده بر حکمت، بر هندسه عالمی کبی ادارهٔ کلام ایدییور و فیزیکده نیوتونك
نظریاتنه طرفدار اولویوردی. مثلا اوزمان بعض حکمت عالملری ده‌قارتك تأثیراتنه تابع
اولارق حرارتی، ضیایی جسمك اجزای فردیه‌سنك بر نوع تصعدی عد ایلیورلردی.
قانت نیوتونه تبعاً جسمك آتوملری آراسنده «الاستیق برماده» نك موجودیتنی مدافعه
ایلیور، جزء فردلرك بربرلرینه تأثیر ایتمسنه بوماده‌نك وساطت ایتدیکنی قبول ایدییوردی.
کذلك حرارتی، ضیایی‌ده اجزاء فردیه آره‌سنده‌کی بو وسط (Milieu) ك اهتزازی
ایله ایضاح ایلیوردی.

فیلسوف فیزیکك مبادیسی حقنده‌کی ملاحظات فلسفیه‌یه اصل «مادی موناد علمی»[۱]
حقنده یازدیغی اثرده تماس ایلیور. بوراده فیزیقك مبادیسنك فلسفه‌یه هندسه اصولنك
تطبیقی سایه‌سنده تنویر ایدیله‌بیله‌جکنی ایلری‌یه سورویوردی. فی الحقیقه بو اثرده قانت
ریاضیه‌ده اولدیغی کبی متعارفه‌لردن، اثبات ایدلمش دعوالردن حرکت ایده‌رك استنتاجاتده

[۱] کتابیاده (۷) نومرو ایله کوستریلن اثره متعدد دفعه‌جه «مادی موناد علمی» دییه‌جکز.
قانتك انکشاف ایتدیکی بودوره‌ده ده‌قارت ومعقبلرینك ماده‌یی (حیز) دن عبارت عدایدن وبوتون
حادثاتی حرکتله ایضاح ایلین نظریه‌سی طرفدارلریله لایبنیچك بوتون موجودتك اساسنی (قوت) دن
عبارت عد ایدن فلسفه‌سنی قبول ایدنلر آره‌سنده متمادی مناقشه دوام ایلمکده ایدی. قانت ایلك
اثرلرنده نیوتونك فیزیکده قبول ایتدیکی فرضیه‌لر، کشف ایتدیکی حقیقتلر دائره‌سنده بو ایکی فکری
تألیفه چالیشیوردی. دها ایلك اثرنده ده‌قارتك ماده حقنده‌کی نظریه‌سنی قبول ایتمیور. لایبنیچك
قوت حقنده‌کی تنقیدینی‌ده نیوتونك (جاذبه ودافعه) قانون عمومیسی دائره‌سنده تفسیر وایضاح ایلمك
ایستیوردی. قوهٔ محرکه‌نك تقدیری مسئله‌سنده عینی طریقی اختیار ایتدیکی کبی هندسه‌ده‌کی مکان
مفهومیله فیزیقده‌کی قوت تلقیسنی تألیف ایچون دخی عینی یولی تعقیب ایدییوردی. ده‌قارت فلسفه‌سی
ایچون دارالفنونده‌کی تاریخ فلسفه نوطلرینه مراجعت...

بولونیور . مثلا جوهر بسیط (Substance simple) ی تعریف ایده‌رك یکی بر موناد نظریه‌سنی اورته‌یه قویمق ایستیوردی . بواثرده بالخاصه شو مسئله‌یی حل ایتمکه چالیشدی: هندسه مکانی نامتناهی قابل تقسیم عد ایدر . حالبوکه لایبنیجك ماده‌نك اساسی اولمق اوزره قبول ایتدیکی موناد [۱] ، یعنی قوهٔ بسیطه غیرقابل انقسامدر . بو ایکی فکری ناصیل تألیف ایتملی ؟ بر طرفدن اشیای مادیه‌یی غیرقابل انقسام مونادلردن ، قوتلردن عبارت فرض ایدیورز . دیکر طرفدن اشیای مادیه‌نك تجزی ایچون ایجاب ایدن مکانی هندسه نامتناهی قابل انقسام فرض ایلیور . متناقض کبی کورولن بوایکی قضیه ناصیل تألیف اولونابیلیر ؟

قانت بومسئله‌یی شو صورتله حل ایدییور : مادامکه موناد قوتدر ، اوحالده مکانك هرطرفنه مادةً داغیلمقسزین قوهٔجاذبه‌سنی انتشار ایتدیره‌بیلیر. بوتقدیرده مونادك بساطتنه خلل کلمز وهندسی مکانك موجودیت مادیه‌سی‌ده ایضاح ایدلمش اولور . بناءً علیه‌ده قارت ومعقبلری کبی عالمده ساده‌جه قوهٔ دافعه‌یی دکل ، عینی زمانده جاذبه قدرتی‌ده قبول ایتمك لازم‌کلیر . دافعه اجسامده‌کی عدم حلول خاصه‌سنی ایضاح ایدر . عدم حلول هرجسمك دیکرینی دفع ایتمسندن باشقه بر شی دکلدر . فقط دافعه احسامك بربرینی طوتماسنك ومکانك جزءلری آراسنده‌کی رابطه‌نك سببنی آکلاتاماز . برجسمك بولوندیغی نقطه‌قوهٔ جاذبه‌سیله دافعه‌سنك مساوی اولدیغی یردر .

شوحالده هرجسم جذب ودفع قوتلرینه‌معروضدر. بناءً علیه حرکت‌مطلقه ویا سکون مطلق موجود دکلدر . تام بر عطالت هیچ بر جسمده یوقدر . ساکن کبی کوردیکمز اشیا حدذاتنده پك یاواش حرکتده دیمکدر . لایبنیج ده‌قارت فلسفه‌سنه قارشی اعتراض ایده‌رکن بو بویوك فرانسز فیلسوفی اسیانك سکوندن حرکته ، حرکتدن سکونه ناصیل کچدیکنی ایضاح ایده‌مه‌مشدر دییوردی . قانتك بوتلقیسی آرتق بویله براعتراضه‌ده محل ویرمزدی . چونکه بوایضاحاته کوره حرکت مطلقه‌کبی سکون مطلق دخی یوق دیمکدی. حرکت وسکون حقنده «یکی‌تلقی»[۲] عنوانیله ۱۷۵۸ ده یازدیغی اثرده بواساسلری‌اورته‌یه قویویوردی .

[۱] موناد اصلاً آحاد معناسنه کلن یونانجه برکلمه‌دن آلینمشدر . لایبنیج بوتون موجوداتك اساسی ، جوهری عد ایتدیکی بسیط قوتلره بو اسمی ویرمشدی .
[۲] کتابیاتده (۱٤) نومرو ایله کوستریلن اثر .

قانت بو ایلك دورده یالکز منفرد فیزیك مسائلنی تدقیق ایتمکله قالمادی . منظومهٔ شمسیه‌لرك صورت تشکلنی ایضاح ایدرك نیوتونك نظریه‌سنی اتمامه چالیشدی . دها کنج یاشده نیوتونك منظومهٔ شمسیه‌نك حرکاتنی ایضاح ایدن نظریه‌سنی ناقص بولمش ایدی . چونکه سیاراتك بوکونکی حرکاتنی ایضاح ایدیور وفقط صورت تشکللرینی قوانین طبیعیه دائره‌سنده تنویر ایده‌مینجه دوغریدن دوغری‌یه قدرت الٰهیه‌یه عطف ایلیوردی . ده‌قارت سیاراتك تشکلی حقنده دها جسورانه برنظریه قویمشدی: بوفیلسوفه کوره ایلك مادهٔ ابتدائیه‌یی حرکته کتیرمك ایچون برضربه کافی ایدی [۱] . آرتیق اوندن صوکرا کواکب وسیارات میخانیکی برصورتده تشکل ایده‌بیلیردی . یالکز ده‌قارت ایلك مادهٔ ابتدائیه‌ده کثافتك موجودیتنی قبول ایتمه‌مش وبناءً علیه حال ابتدائینك کواکب وسیاراتی ناصیل حصوله کتیره‌بیله‌جکنی مبهم بیراقمشدی .

قانت نیوتونك دوغری نظریه‌سنی نتیجهٔ طبیعیه‌سنه قدر سوق ایتمك ، دیکر جهتدن ده‌قارتك مبهم براقدیغی ، یا کلیش کوردیکی جهتلری اتمام ایلمك ایستیوردی . بو أمللە (هویغه‌نس)، (هالله‌ی)،(دورهام) کبی بویوك ریاضیه‌وهیئت‌عالملرینك کتابلرینی اوقودی و ۱۷۵۳ ده اوتوز یاشنده ایکن « تاریخ عمومیٔ طبیعی ونظریهٔ افلاك » [۲] اسمنده‌کی اثرینی یازدی . قانت بونده منظومهٔ شمسیه‌نك صورت تشکلی حقنده « سحاب مضیٔ » فرضیه‌سنی‌اورته‌یه قویویوردی. آنجق یارم عصرصوکرادرکه مشهورفرانسزعالمی (لاپلاس) عینی‌اساسلادن حرکت ایده‌رك قانتك فرضیه‌سنی‌اتمام وتوضیح‌ایلیه‌بیلدی. فیلسوف بواثرله نیوتونی هانکی نقطه‌ده تماملادی ؟ نیوتون منظومهٔ شمسیه‌لرك تشکلندن اول خلاده اجرامده‌کورولن اندفاع قوتنك ناصیل وجوده کلدیکنی ایضاح‌ایده‌مه‌مش وبونی قدرت الٰهیه‌نك برتجلیسی عد ایلمشدی . فی‌الحقیقه اجرام سماویه‌ده ایلك اندفاع قوتی ناصیل حاصل اولدی ؟ ناصیل حرکت دوریه‌لر وجوده کلدی ؟ ایشته قانت بو مسئله اوزرنده دوشوندی، اونی شوصورتله حل ایتدی: اکر مکانی خالی عد ایتمز ، منظومهٔ شمسیه‌لرك تشکلندن‌اول‌غیرمشکل (Inorganisé)، سیال، عینی‌زمانده مختلف کثافتده‌برمادهٔ‌ابتدائیه‌نك وجودینی قبول ایدرسه‌ك نیوتونك مشکل بولدیغی جهتی ایضاح ایده‌بیلیرز . فی‌الحقیقه

[۱] ده‌قارت بونظریه‌سنی (Traité du monde) اسمیله نشر ایتمك ایسته‌دیکی کتابده سرد ایلیوردی . فقط غالیله ارض حقنده‌کی قناعت علمیه‌سی یوزندن محکوم ایدلدیکنی ایشیدنجه قورقدی وبوکتابی نشر ایتمکدن صرف نظر ایلدی . [دارالفنون تاریخ فلسفه نوطلری]

[۲] کتابیاتده‌کی (٤) نومرو ایله کوستریلن اثر .

سياراتك ايللك منشأنده عالمی قائوس Chaos (۱) دن عبارت فرض ايدەلم و بو قائوس ارادهٔ الهيه ايله جاذبه ودافعه قوتنه معروض اولسون . بو غيرمشكل مادهنك الك كثيف اولانلری ديكر سيال و خفيف قسمك نوەلرينی تشكيل ايدر . بو نوەلر آراسنده جذب ودفع قوتلرندن برينك غالب اولماسنه كوره مختلف حركتلر وجوده كلير . دها كثيف ، كتلەسی دها بويوك اولانلر نسبةً دها آز كثيف اولانلری كنديسنه دوغری جذب ايدر . آنجق بو خفيف كتلەلر كثيف اولانلرينك اوزرينه دوشمز . دافعه قوتی ثقلتك اجرای حكم ايتمسنه مانع اولور. فقط برحركت دوريه ايله ياواش ياواش مركزه تقرب ايدر . ايشته شمس بو صورتله تشكل ايتمشدر . شمسك حرارتی اجزاسنك دائمی دالكندن حصوله كلمكده و بونك تأثيريله كتلهٔ شمس ده انبساط ايلمكدەدر . ديكر بعض نوەلرده جذب ودفع قوتی حال توازنده بولونور. اووقت بونلر آرتيق مركزه دوغری ياقلاشماز، بويوك نوه اطرافنده الی‌نهايه دونرلر. بوقسم سياراتی تشكيل ايدر. عينی قانون سياراتك مدارلرينك قطع ناقص شكلنده اولماسی كيفيتنی ، بيكلرك صورت تشكلنی ايضاح ايتديكی كبی سياراتك كثافتنك شمسدن درجهٔ بعدينه كوره آزالماسی سببنی‌ده كوستریر . كواكب ثابته حد ذاتنده برر شمسدن باشقه برشی دكلدر. اونلرك تشكلی‌ده عينی قانونه تابعدر . . . الخ.

ايشته قانتك تشكل افلاك فرضيەسی .... بوفرضيه‌يه‌كوره آرتيق كواكب واجرامك برتاريخی وار ديمكدر . يعنی منظومهٔ شمسيه بدايةً شيمديكی حالده دكلدی . برقائوسدن چيقدی . بوحالی‌ده ابدی عد اولوناماز . اجرام سماويەدەكی اندفاع قدرتی ياواش ياواش آزالاجق ، بلكه بركون سيارات كونش ايچنده قايناشاجقدر . فقط صوكرا اوراده تمركز ايدن قدرت بلكه يكی عالملر ياراداجق وبوحال دوام ايدوب كيده‌جكدر .

عوالمك بوصورتله متمادی تكون حالنده بولونماسی قانتك روحنی هيجانه كتيرييور . ديبوركه : « تكون برآنك اثری دكلدر . . . هيچ برزمان تماملانمش‌ده فرض ايديله‌مز، تكون عوالم باشلامشدر . برنقطەده قالميه‌جق، متمادياً طبيعتك يكی تشبثلرينی، يكی شيلری، يكی عالملری خلق ايتمكده دوام ايدوب دوراجقدر ». عالمی بويله منتهاسز ، تكون ايچنده كورن فيلسوف بو نامتناهی تحولات قارشيسنده حيرت و خوفله قاريشيق بر حس دويوبور وآلمان شاعرلرينك الك بويوكی عد ايتديكی هالله‌رك شوبيتنی ذكر ايليور :

(۱) كواكبك تكونندن اولكی حال ابتدائی .

Unendlichkeit! Wer misset dich (١)

بوتون كائنات كبی ارضكده تاريخی واردر. اوده ياشار، تبديل شكل ايلر. ابتدائی تشكلندهكی مادهٔ غازيهنك اوزرنده اولاً قشر پيدا اولدی وصوكرا بو سطح صوغويهرق حياتك وجوده كلمسی ايچون مساعد شرائط حصوله كلدی. حياتك تولد ايتديكی بو زمان ارضك عادتا سن رشد دوريدر. بوندن صوكرا اوزرنده ياشاديغمز بو كتله احتمالكه اختيارلايهجق، بوكونكی شرائطی غائب ايليهجكدر.

ايشته قانت، بر طرفدن اجرام سماويهنك، ديكر طرفدن ارضك بويله تاريخنی، كچيرديكی انقلاباتی تدوين ايتمك ايستيوردی. اوصيراده وجوده كلن لزبون حركت ارضی اونی بوحادثهٔ طبيعيهنك ماهيتنی تدقيقه سوق ايلمشدی. فيلسوف نظريهٔ افلاك حقنده سرد ايتديكی فكرلره صادق اولارق حركت ارضی قشر ارضدهكی درين بوشلقلر ايچنده موجود غازلرك انفلاقنه حمل ايديبوردی.

١٧٥٣-١٧٥٤ سنهلری آراسنده علم ارضه وجغرافيايه دائر نشرياتنده هپ بونظريهلرك تجربی مؤيدهلرينی آرادی.

قانتك بودوردهكی جغرافيايه، بالخاصه جغرافيای طبيعی يه عائد تدريساتی ده شايان دقتدر. جغرافيايی پك واسع برصورتده تلقی ايدن فيلسوف بو علمه عائد چوق درين، چوق حقيقی فكرلر اورتهيه قويويور.

كورولويوركه ايلك دورهده قانت طبيعت ماديهيی تدقيق و تعميق ايليوردی. تماماً اشتراك ايتديكی نيوتونك فيزيكدهكی اساساتی دائرهسنده مختلف واقعاتی تنوير وايضاح ايليوردی. فقط اوتوزدرت ياشندن صوكرا آرتيق فيزيكه دائر هيچ نشرياتده بولونمادی. اوندن صوكرا ياشاديغی همان ياريم عصرده ماده علمنه عائد بر ايكی تنقيدی مقالهسی خارجنده بر شی يازمادی. حالبوكه مؤخراً نشر ايديلن نوطلريله ثابت اولديغی وجهله يكی نظريات علميهيی، سياحينك مختلف يازيلرينی عمرينك صوكنه قدر تعقيب ايليوردی. علمك نتايجنه اولان اطمئنانی ايسه هيچ بر زمان صارصيلمادی. ايلريده كورهجكسزكه ذاتاً تأسيس ايتديكی مسلك انتقاد بالخاصه علوم مثبتهنك صحتنی تأييد ايچون لازمدی. اوحالده نه ايچون بو تاريخدن صوكرا فيزيك اشتغالاتنی براقدی؟ چونكه آرتيق بو تاريخده يكی مهم بر مسئله قارشيسنده قالمشدی. كوروبوردیكه: «حادثات طبيعيهنك

[١] نامتناهيت! سنی كيم تقدير ايدهبيلير؟

منشأ ابتدائیسنی آرامق مابعدالطبیعه‌نك موضوعیدر » [۱] . آرتق بوندن صوکراکی تفکراتی اومنشأی ، الحاصل مابعدالطبیعی اساسلری آرامغه حصر ایلدی. فیزیکی تنویر ایچون مابعدالطبیعه مسائلنی دوشوندی .

*
* *

قانتك حیاتندن بحث ایتدیکمز زمان فیلسوفك ایلك اول نیوتونك فیزیکی وو‌ولفك فلسفه‌سی تأثیری آلتنده قالدیغنی سویلمشدك [۲] . بو دورده فلسفهٔ طبیعیه‌یه دائر نشریاتی اثبات ایدرکه قانت دها کنج یاشنده نیوتون فیزیکنی اتمام ایتمك ایستەمشدر. نته‌کیم ایلك مابعدالطبیعی اثرلرده‌ده لایبنیچ وو‌ولفی سربست اولارق تنقید ایتمشدر. بوحالی کوستریورکه فیلسوف عمرینك هیچ بردورنده براثره ، برفیلسوفه تابع قالمامش ، دارمعناسیله اونك معقبی اولمامشدر .

مثلا « تاریخ طبیعی ونظریهٔ افلاك » ده نیوتونی ناصیل اکمال ایتمك ایستیورسه همان عینی زمانده نشر ایتدیکی « مابعدالطبیعی معرفتمزك مبادیٔ اولاسی حقنده یکی بر ایضاح » [۳] دەده لایبنیچ وو‌ولف فلسفه‌سنی اویله ناتمام کورویوردی . بواثرده بالخاصه لایبنیچ ـ وولف فلسفه‌سنده تصحیح ایتمك ایسته‌دیکی جهت بوفیلسوفلرك قبول ایلدکلری « آهنك ازلی » قاعده‌سیدی . لایبنیچ ، اوکا اتباعاً وولف بوتون موجوداتی یکدیکرینه قطعیاً مؤثر اولمیان ، هربری کندی خصوصی قانوننه‌تابع اولارق متحول بولونان‌انقسام قبول ایتمز بسیط قوتلر ، تعبیر مخصوصیله مونادلردن مرکب عد ایدییورلردی . هرموناد کوچوجك بر عالمدی . مونادلر بربرلرینه تأثیر ایتمه‌مکله برابر تحوللری آراسنده تام بر آهنك موجود ایدی . عیارلی ایکی ساعتك ایشلمسی بربرلرینه ناصیل توافق ایلیورسه مونادلر آراسنده‌کی تحوللرده‌ده بوتوافق واردر . ساعتلرك عینی زمانی کوسترمسی ناصیل بربرلرینه تأثیر ایتمه‌سندن‌متولد دکل، صنعتکارك ساعتلرك ماکنه‌سنی عینی‌طرزده یاپماسندن ایلری کلیورسه مونادلرك تحولاتنده‌کی توافقده بر قدرت خارجیه‌نك ، یعنی اللهك تقدیرندن منبعث اولویوردی . لایبنیچ بوتقدیر الهی‌یه (آهنك ازلی قانونی Loi d'harmonie préétablie) دیدی. حالبوکه نیوتون اسپانك بربری اوزرینه جذب‌ودفع‌صورتیله

[۱] کتابیاتده (٦) نومرو ایله کوستریلن اثرده .
[۲] صحیفه ۱۰
[٤] کتابیاتده (۹) نومرو ایله کوستریلن اثر .

تأثیر ایتدیکنی کوسترمشدر. ایکی معاصر بویوك آدامك، یعنی نیوتون ایله لایبنیچك افکاری آراسنده بو نقطه‌ده تخالف موجود ایدی: بری موناد‌لرك بربری اوزرینه قطعیاً تأثیر ایتمیه‌جکنی وبوکا مقابل قدرت خالقه‌نك اراده‌سی اثری اولارق اشیاده برآهنك تام موجود بولوندیغنی قبول ایلیور، دیکری ایسه عالمده‌کی حرکاتی وبناءً علیه بر نوع آهنکی کتله‌لرك بربرینه تأثیر ایتمسی نتیجه‌سی عد ایدییوردی. قانت نیوتونك جاذبه و دافعه قدرتلرینه مغایر بر طرز ایضاح اولان «آهنك ازلی» اساسنی رد ایتمکه لزوم کوردی. بو احتیاج «لایبنیچ - وولف» فلسفه‌سی قارشیسنده سربستجه دوشونمه‌سنی ایجاب ایدییوردی. فیلسوف بو اثرنده «آهنك ازلی» فکرینی رد ایتمك اوزره شویله بر تحلیل یاپیور: «سبب موجب Raison déterminante» مبدأی وجوده ویا معرفتمزه تطبیق ایدلمسنه کوره، ایکی مختلف شکل آلیر. اشیاده سبب موجب مقدمدر. مثلا اثیرك موجودیت و ماهیتی سرعت ضیانك سبب مقدمیدر و سبب وجودیدر. فقط سرعت ضیا حقنده‌کی علممز مشتری پیکنك خسوفی نتیجه‌سیدر. بناءً علیه ضیانك سرعتی حقنده‌کی معرفتمزك سبب موجبی بو حدثه‌در. شو حالده سبب وجود مقدم وخارج، سبب معرفت مؤخردر. حقیقی علم حاصل ایده‌بیلمك ایچون اشیانك سبب مقدمنی، یعنی سبب خارجیسنی بولمغه مجبورز. بونك ایچوندرکه تحولات اشیانك سببی جوهرك ماهیتنی تحلیل ایله بولامایز. چونکه او تحولك سبب حقیقیسی کندیسنده دکلدر. جوهر ویا موناد تحولاتنی کندی ماهیتندن خارج ومقدم بر سببه عطف ایتمکه مجبورز. بو صورتله اشیانك آنجق بربرلرینه تأثیر ایده‌رك تحول ایده‌جکنی قبول ایده‌بیلیرز. تحولات آره‌سنده‌کی آهنك ده کتله‌لرك متقابل تأثیراتنده‌کی انتظامدن متولددر. بو انتظامك سبب وجودی ده مقدم واشیادن خارج بولونماسی اقتضا ایدر. بو سبب خارجده الله‌در.

مابعدالطبیعه‌یه دائر یازدیغی بو ایلك اثرده شایان دقت نقطه سربستجه لایبنیچ فلسفه‌سنك الك مهم اساسنی تنقید ایتمسی، سلفلرندن آیری بر استقامت آلمسیدر. کنج فیلسوف دها بو ایلك اثر فلسفیسیله هیچ بر کتابه باغلی قالمادیغنی وقالمیه‌جغنی کوسترمشدر. فقط بوراده تعقیب ایلدیکی اصول آثار متأخره‌سنه تماماً مخالفدر. چونکه استناد ایتدیکی مبدأك اساسی، یعنی سبب موجب آرامه‌نك منشأنی تحری‌یه هیچ لزوم کورمه‌مشدر. بناءً علیه نصی «دوغماتیك» عد ایتدیکی ده‌قارت ومعقبلرینك ایزندن هنوز آیرلمامشدر. بونك ایچوندرکه بو اثرینك فلسفهٔ انتقادیه‌سی نقطهٔ نظرندن بر قیمتی یوقدر.

« نیکبینلك فلسفه‌سنه دائر بعض ملاحظه‌لر [١] » عنوانیله یازدیغی اثرده‌ده عینی طرز تفکرحاکمدر. لیزبون حرکت ارضی اوزرینه (وولته‌ر) ایله (روسو) آراسنده عالمك ممکن اولان کمالی حائز اولوب اولمادیغنه دائر شدتلی بر مناقشه باشلامشدی . وولته‌ر « آرتیق بوکبی فلاکت طبیعیه‌لری ایجاب ایدن نقصان قارشیسنده یاشادیغمز عالم ممکن اولان کمالی حائز عد ایدیله‌مز » دییوردی . روسو بویله بر ادعانك مجرد تفکر نتیجه‌سی اولدیغی ، اگر طبیعته رجوع ایتمکی بیلسه‌ك ، کندیمزی احتساسات طبیعیه‌مزه بیراقسه‌ق عالمی مظلم گوره‌جك حکملرده بولونمیه‌جغمزی ادعا ایدرك حیات مدنیه‌واونك مدافعی اولان فیلسوفلره هجوم ایدییوردی . قانت بو مباحثه‌یه قاریشمدی . صرف « الله » فکرینه واونك تضمن ایلدیکی صفاته استناداً عالممزك کمالنی ادعا ایلدی . بو اثردده بلا تنقید ، یعنی منشأنی آرامقسزین ، قبول ایلدیکی « الله » فکرندن نتیجه‌یه انتقال ایلیور ودعواسنی بویولده اثبات ایلیور . حالبوکه قانت بالآخره بو نوع طرز تفکری رد ایدرك مسلك فلسفیسنی تأسیس ایلمشدر . بناءً علیه بو اوفق اثرینك‌ده انتقاد فلسفه‌سیله علاقه‌سی یوق کیبدر .

آنجق قانت چوق زمان بو طریقده دوام ایتمدی . بو اثرلرینك انتشارندن درت سنه صوکرا قیصه قیصه فاصله‌لرله نشر ایلدیکی اثرلرله آرتیق اسکی عقلیه « راسیونالیست » فیلسوفلرینك اصولنه تماماً مخالف بر وضعیت آلدی . فلسفه‌سنی تجربی اساسه ابتنا ایتدیرملك ایستییوردی .

بر کره « قیاسك درت شکلی آراسنده کوستریلان ساخته دقیقه‌جولق » [٢] نامنده‌کی اوفق اثرنده آریستو منطقنك متفکرلر ایچون بر نوع ادماندن باشقه قیمتی اولمادیغنی ایلری‌یه سوردکدن صوکرا آثار متأخره‌سی ایچون اهمیتلی اولان شو ایکی ملاحظه‌یی چیقارییور: ١) تصوراتی تحلیل ایده‌رك نتیجه چیقارمقدن عبارت اولان منطق صوری اعانه‌سیله بکی بر حقیقت بولاماز . ٢) (حس قدرتی Faculté intuitif) (تصدیق و حکم قدرتی Faculté de juger) ندن آیریدر. بناءً علیه تصدیقلریمز ، حکملریمز (حس وادراك) قدرتنك نتیجه‌سی دکلدر . تصدیق قدرتی ایله تصورلرمزی تفکرك موضوعی اتخاذ ایدرز . بناءً علیه حس و ادراکدن تصدیق وحکم ایتمك قدرتی استخراج ایدیله‌مز . بو ملاحظه‌لر (انتقاد عقل محض) ده فیلسوفك مدافعه ایلدیکی ایکی مهم اساسدر . اورادده

[١] کتابانده (١٤) نومرو ایله کوستریلان اثر .
[٢] کتابیانده (١٦) نومرو ایله کوستریلان اثر

منطق تحلیلك علم حاصل ایتمكده‌كی عجزینی اثبات ایلیور و اشیانك تصورینه منجر اولان حس قدرتیله (. حكم و تصدیق) شكلنده تجلی ایلین (مدركه Entendement) قوتنی آیری آیری فرض و بربرلرینه غیر قابل ارجاع كورویور . فیلسوفك بو اثرنده مدافعه ایلدیكی بو ایكی ملاحظه، فلسفهٔ انتقادیه‌سیله علاقه‌دار اولدیغی ایچون، اونی قسم مخصوصنده اوزون اوزادی‌یه تدقیق ایده‌جكز .

بو اثردن بر سنه صوكرا (فلسفه‌یه كمیات منفیه مفهومنك ادخالی ایچون تشبث) [۱] عنوانیله نشر ایلدیكی اثرله قانت لایبنیچ فلسفه‌سی استقامتندن آرتیق قطعی صورتده آیرلمشدر. فی الحقیقه بواثرده اولاً عینیت مبدأنه « Principe d' identité » مستند اولان، یعنی موضوع ایله محمولی عینی مفهوم ، عینی تصور ایچنه كیره‌بیلن تصدیقات و قیاسات ایله یكی بر حقیقت بولونامیه‌جغنی بركره دها ایضاح ایلدكدن صوكرا شو ملاحظه‌لری یورودویور : بز یالكز علتی نتیجه‌یه ربط ایلمك سایه‌سنده یكی بر حقیقت كشف ایده‌بیلیرز . چونكه بوصورتله بر مفهومدن بتون بشقه برمفهومه ، بر واقعه‌دن آیری بر واقعه‌یه انتقال ایلیورز. علت ایله نتیجه بربرندن تماماً آیریدر. حتی نتیجه علتك قسماً ویا تماماً اورته‌دن قالقماسنی ناطقدر . شو حالده علت ایله نتیجه آراسنده برنوع تناقض‌ده وار دیمكدر : بری موجود اولونجه دیكری بولونمیور . فقط ذهنی و منطقی تناقضله حقیقی تناقض بربرندن تماماً آیریدر . منطقاً تناقض بر شیئك تماماً نفیی ، یعنی موجود اولماسیدر . حالبوكه عالم حقیقیده تناقض نفی مطلق افاده ایتمز. نته‌كیم ریاضیه‌ده منفی كمیتلر كمیتك یوقلغی دیمك دكلدر . فرض ایدیكزكه یورتكزدن برهزیلیایه كیدن بركمی اوپله بر روزكاره معروض اولسون‌كه كاه شرقه، كاه غربه كیتسین . بز كمینك شرقه دوغری حركتنی مثبت ، یعنی اصل استقامتنه موافق ، غربه دوغری حركتنی منفی اولارق كوسترهلم . فرض ایده‌لم كه كمی اولا شرقه دوغری ۱۹ میل ، غربه دوغری‌ده ۸ میل ، تكرار شرقه دوغری كذلك سكز میل كیتمش اولسون . بو تقدیرده بونی [+ ۱۹ — ۸ + ۷] دییه كوستریرز. بورادە منفی كمیت اولان (— ۸) ، (+۸)ك یوقلغی ، نفی مطلق دیمك اولمادیغی آشكاردر. كذلك بربانكرعینی زمانده هم آلاجقلی، هم بورجلی اولابیلیر . شو مثاللر كوستریركه [متناقض اولان شیلر موجود اولاماز] دستور منطقیسنك غیرقابل تألیف واجتماع عد ایتدیكی ایكی مفهوم حقیقتده بعضاً برآراده

[۱] كتابیاتده (۱۰) نومرو ایله كوستریلن اثر .

بولونابیلیر . نته‌کیم « کمیات منفیه » کمیتك یوقلغی دیمك دکلدر . فیلسوفلر دائما بویله منفی مفهوملر قوللانیرلرکه حقیقتده بونلر نفی مطلق افاده ایتمز . مثلا چرکینلك ، الم ، رذیلت بر نفی مطلق دکل ، کوزللك ، حظك ، فضیلتك یوقلغی دیمکدر . بناءً علیه المه بر منفی حظ « Plaisir négatif » دیه‌بیلیرز . شو شرطله‌که ریاضیه عالملرینك (منفی کمیت) تعبیرندن آکلادقلری طرزده بر معنی آکلاشیلسین ، بسبتون یوقلق معناسی چیقارلماسین . منفی حظدن بویله یوقلق آکلاشیلیرسه « عدم حساسیت » مفهومی حاصل اولور . هپ بومعناده‌اولارق فیزیکده دافعه‌یه منفی برجاذبه ، اولومه منفی برتولد دیه‌بیلیرز .

فیلسوف بو طرز تفکری دها ایلری‌یه کوتوره‌رك طبیعتده هر حقیقی مثبت کمیتك بر منفی کمیته تقابل ایتدیکنی سویلیور . اجرام سماویه‌نك متقابلاً جاذبه و دافعه‌یه معروض بولونمسی اثبات ایدرکه بو عالمده هر مثبت کمیت و قوتك برده .قابل منفی جهتی واردر . شوحالده کائنات مادیه‌ده مثبت قوتلرك یکونی منفی قوتلرك یکوننه معادلدر . هرایکیسنك مجموعی ایسه صفره مساوی دیمکدر . بو تقدیرده کائنات مادیه‌نك بذاته هیچ بر قوتی یوقدر . چونکه مثبت و منفی قوتلردن متشکلدرکه یکونی صفردر . بناءً علیه عالمك وارلغی ایچون کندی خارجنده برارادە‌یه ، بر ارادهٔ الٓهیه‌یه احتیاج واردر . بوتحلیل‌ده اللهك وجودینی استلزام ایدر .

قانتك بو أثرده‌کی فکرلری خیلی مناقشه ایدیله‌بیلیر ؛ هله چیقاردیغی نتیجه‌نك قیمتی‌ده یوقدر . آنجق مبدأ حرکتی اعتباریله اك مهم مسئله‌یه تماس ایتمشدر . فیلسوف کوسترمك ایسته‌مشدرکه منطق صورینك استناد ایتدیکی مبدأ عینیت وتناقض اشیا آراسنده‌کی سببیت وعلیت مناسبتنی ایضاح ایده‌مز . بناءً علیه علیت عینیت مبدأنه ارجاع اولوناماز . طبیعتی منحصراً تصوراتی تحلیل ایله آکلامش ، یعنی برحقیقتی بولمش اولمایز . بزه عالمی طانتدیران بر شیدن بسبتون آیری بر شیئی استخراج ایتمکلکمز ، ایکی مختلف واقعه‌یی سببیت مناسبتیله یکدیکرینه ربط ایتمکلکمزدر . طبیعت حقنده‌کی علومده بویله وجوده کلیر . روزکارك یاغموری حصوله کتیرمسی ، عالم حقیقینك اللهك وجودینی ایجاب ایتمسی هیچ برصورتله منطقی برتحلیلله الده ایدیله‌مز . روزکار مفهومنده یاغمور ، عالم حقیقی تصوری ایچنده « الله » مفهومی یوقدر . اوحالده بویله یکدیکرندن آیری اولان بر شیدن دیکر برینه ناصل‌انتقال ایدییورز ؟ تعبیرآخرله علت نتیجه‌دن تماماً آیری‌اولدیغی حالده برینك واقع اولدیغنی قبول ایدنجه دیکرینك موجود اولاجغنی ناصیل تسلیم ایلیورز ؟

ایشته قانت بو مهم مسئله‌یی حل ایتمکسزین وضع ایدییور ومسائل فلسفیه‌نك منحصراً تحلیلات منطقیه ایله قابل ایضاح اوله‌میه‌جغنی آکلاتییوردی. شو حالده اسکی فیلسوفلر کبی بعض تصورات بدیهیه‌دن حرکت ایده‌رك بوتون موجوداتی احاطه ایلمکه امکان یوقدی. فقط بو اصول یرینه هانکی طریقی اقامه ایتملیدی؟ بالخاصه وضع ایلدیکی مسئله‌یی ناصل حل ایتملیدی؟ قانت شیمدیلك بو سؤاللره جواب ویرمیور، ایلریده عینی مسئله‌یه عودت ایده‌جکنی سویلیوردی. یالکز بویله برطاقم مبادیدن حرکت ایده‌رك هرمسئله‌یی حل ایتدکلرینه قائل و پك درین دوشوندکلرینه قانع اولان فیلسوفلردن کندیسنك بر تورلو حل ایده‌مدیکی شو علیت مبدأنه متعلق سؤاللره ناصل جواب ویره بیله‌جکلرینی متهکمانه صورویوردی.

فیلسوفك او صیراده اورته‌یه قویدیغی بو مسئله‌یی یعنی (علیت) رابطه‌سنك منشأی کیفیتنی هیوم وضع وبرصورتده حل ایلمشدی. عجبا قانت هیومك طرز حلنه او زمان اشتراك ایدییورمیدی؟ قانتی تدقیق ایدن مؤلفلرك بوخصوصده‌کی فکرلری‌ده مختلفدر. بو قسمك صوکنده فیلسوفك آثارینه استناداً او صیراده‌کی طرز تفکری حقنده حقیقته یاقین بولدیغم مطالعه‌یی سویلیه‌جکم. یالکز محقق اولان شوراسیدرکه بو انکلیز فیلسوفنك اثری قانتی اسکی فیلسوفلر، لایبنیچ - وولف مسلکی اربابی کبی دوشونمکدن قورتارمش ایدی. نته‌کیم یکرمی سنه صوکرا هیومك کندی اوزرینه اولان بو تأثیری شو صورتله آکلاتیوردی: «آچیقجه اعتراف ایدرم: داوید هیومك اثری بنی نصّی دوشونوش ایچنده اویویوب قالمقدن قورتاردی. فلسفهٔ نظریه ساحه‌سنده‌کی تحریاتمه بسبتون باشقه استقامت ویردیردی».

قانت بو صیراده ترتیب ایلدیکی (وجود الٰهك اثباتنده یکانه ممکن اساس) [١] ده اوته‌دن بری الٰهیاتدن اثبات واجبه دائر سرد ایدیلن دلائلك عدم کفایتی حقنده‌کی قناعتنی‌ده اورته‌یه قویدی. وجود الٰهی‌یه دلائل عقلیه ایله انتقال ایتمکده‌کی مشکلاتی آچیقجه سرد ایلدی. مع مافیه بو دلائل یرینه قائم اولابیله‌جك یکی برطرز اثبات اورته‌یه قویمغه چالیشیوردی. فیلسوفه کوره اثبات واجبده دلیل وجودینك هیچ قیمتی اوله‌ماز ایدی. چونکه «الله» تصور ذهنیسنك محقق وجود خارجی‌یی استلزام ایلیه‌جکی ادعا

[١] کتابیاتده ٣١ نومرو ایله کوستریلن اثرده.

اولوناماز . كونی و علت غائیه دليللری دينيلن برهانلرده اثبات واجبه كافی اولاماز. چونكه بونلرده اساس اعتباريله دليل وجودی‌يه ارجاع ايديله‌بيلير[۱] . دليل وجودی‌يه استناد ايدنلر ذهنده موجود « كمال تصوريندن » وجودحقيقی‌يه ، يعنی ذات باری‌يه انتقال ايديورلر. فيلسوفه كوره بو برهانی عكسی اولارق استعمال ايتمليدر؛ تعبير آخرله آنجق اشيانك وارلغی مبدأندن « الله » تصورينه انتقال ايديله‌بيلير. فی‌الحقيقه ذهن برچوق ممكنات اوزرينه دوشونور، اونلری قبول ايدر. ذهنك « ممكن » ی، حادثه‌لری موضوع تفكر عد ايتمسی بر وجود حقيقی وضروريننك وارلغنه دلالت ايدر . زيرا هيچ وجود حقيقی بولونماسه موضوع تفكر اولاجق هيچ بر شی ، ممكنات وحادثاتده موجود اولمماز . بناءً عليه وجود حقيقی انكار اولونورسه ثابت موضوع تفكر قالمماز . اونك ايچون بر وجود ضروری واردر ؛ اوده اللهدر . ذات باری‌يی بو صورتله استدلال ايتدكدن صوكرا آرتيق اوكا لايق اولابيله‌جك صفاتی‌ده عطف ايده‌بيليرز . قانت بو دليل ايله حقيقتده يكی بر دليل، حتی يكی بر طرز اثبات سرد ايتميوردی. دليل وجودينك عدم كفايتنی اوقدر قطعيتله سرد ايدن فيلسوف حقيقتده عينی ماهيتده ديكر بر برهان اورته‌يه قويويوردی . چونكه سلفلری كبی بر تصور ذهنيدن ، بر ضرورت منطقيه‌دن وجود حقيقی‌يه انتقال ايليوردی . حالبوكه قانت (انتقاد عقل محض) ده بو نوع برهانلرك هيچ بر قيمتی اولماديغنی اثباته چاليشمشدر . كورولويوركه بو دورده قانت برطرفدن اسكی فيلسوفلرك اثبات واجب ايچون اورته‌يه قويدقلری دلائلك عدم كفايتنی آكلامش، اونلره ايناممش، فقط تفكراتنه بسبتون يكی بر استقامت‌ده ويره‌مه‌مشدر. يالكز اوبله قولای قولای وجود باری حقنده دلائل عقليه بولوناميه‌جغنی وبو مسئله‌نك بعض فيلسوفلرك ظن ايتدكلرندن چوق مشكل اولديغنی پك ايی سزمشدر. اثرينك نهايتده « بركت ويرسين‌كه اللهه ايمان ضروری اولديغی قدر اونك وجودی حقنده برهان سردی مجبوری دكلدر » ديیور .

[۱] دليل وجودی سن آنسلم (Saint Anselme) ك وبالآخره دهقارتك اثبات واجب ايچون سرد ايلديكی دليلدركه شويله خلاصه ايديله‌بيلير : « ذهنمزده (الله)، يعنی (وجود اكمل) تصوری واردر. كمالك الك مهم شرطی وجود خارجی‌يه مالكيتدر. اوحالده (الله) ده تصور ذهنی خارجنده موجوددر » . بوندن ماعدا مختلف شكللرده سرد ايديلن دلائل عقليه يا علت فاعله‌يه ، عالمك بر علت اولامسی اولمسی اساسنه، ياخود علت غائيه‌يه ، يعنی كائناتده‌كی انتظام وآهنكك بر ذی شعور سببی بولونماسنه استناد ايدر . دهقارتك اثبات واجب حقنده سرد ايتديكی دلائل ايچون دارالفنونده‌كی فورمه‌لره مراجعت. اثبات واجب مسئله‌سنده قانتك اصل مسلكنی ايلريده كوره‌جكز.

شو جمله ایله عادتا کندینك اورته‌یه قویمق ایسته‌دیکی یکی دلیلك قیمتنده‌ده بر نوع شبهه حس ایلدیکنی کوستریبوردی .

فقط فیلسوف چوق دوام ایتمدی؛ سلفلری کبی برمبدأی، بر تصوری تحلیل وتعریف ایدرك فلسفی مسائلده حقیقته واصل اولمقده‌کی مشکلاتی کوردی . برلین آقاده‌میسنه ویردیکی (اخلاقك وعقاید مستند الٰهیاتك [علم کلامك] استناد ایتدیکی مبادینك بداهتی)[۱] عنوانیله یازدیغی اثرده آرتیق فلسفی مسائلی بو طرزده دوشونوشك بر ثمره ویره‌میه‌جکنی آکلاتمق ایستیوردی. بونك ایچون اول امرده شو مسئله‌یی تدقیق ایتدی: ریاضیه‌ده تعقیب ایدیلن اصولده قارتك تصور ایتدیکی کبی فلسفه‌یه، مابعدالطبیعه مسائلنه قابل تطبیق اولا بیلیرمی ؟ یعنی بر طاقم تعریفاتدن ، تحلیللردن باشلامق صورتیله فلسفه‌ده حقیقته ایریله بیلیرمی ؟ ناصیل ریاضیه‌ده ، مثلا هندسه‌ده مربعك ، مثلثك تعریفندن باشلایه‌رق ، بعضی متعارفه‌لری، موضوعه (Postulat) لری اساس اتخاذ ایده‌رك نتیجهٔ قطعیه چیقاریبوسه‌ق فلسفه‌ده‌ده حقیقت ، مکان ، زمان مفهوملرینی تحلیل وتعریفله بونلرك ماهیتنه واقف اولا بیلیرمی‌یز ؟ فیلسوف بو سؤالره منفی جواب ویریبور . نه‌ایچون ؟ چونکه ریاضیه‌ده تعریفلر مفهوملرك آزچوق اعتباری برصورتده یکدیکرینه ربطی صورتیله وجوده کلیر. حالبوکه فلسفه‌ده بونك عکسنه‌در. اونك موضوعی مشخص (Concret) اولدیغی ایچون فلسفی تعریفلر، فیزیکده وروحیاتده اولدیغی کبی، اوموضوعك آنجق تحلیلیله الده ایدیله بیلیر. دیکر جهتدن ریاضیه‌نك موضوعی بسیط وتماماً عدد وشکللره، دستورلره قابل ارجاع واونلرله قابل افاده‌در . فلسفه‌ده ایسه بویله دکلدر . اونك موضوعی اوقدر « معضل Complexe » درکه یالکز مجرد مفهوملری افاده‌یه مخصوص اولان کلمه‌لر اکثریا اونك موضوع مشخصنی تماماً افاده‌دن عاجز قالیر . بونك ایچوندرکه ریاضیه اصولنی مابعدالطبیعه‌یه تطبیق ایتمك هیچ مثمر نتیجه ویره‌مز . مابعدالطبیعه‌ده حقیقی اصول ده‌قارتك طریق هندسیسی دکل، فقط نیوتونك فیزیکده تعقیب ایلدیکی طریق تجربیدر . ناصیل فیزیك تجربهٔ حسیه‌یی اساس اتخاذ ایده‌رك اوندن فرضیه وقوانینه یوکسلیورسه فلسفه‌ده تجربهٔ باطنیه‌یه، دوغریدن دوغری‌یه شعوره استناد ایتمك مجبوریتنده‌در . فیزیکده تجربهٔ حسیه‌دن استخراج ایدیلن تعریف تماماً حقیقتی افاده ایتمسه‌بیله هیچ اولمازسه استنتاجاتده بولونمغه کافی عناصر حقیقیه‌یی حائزدر . عینی شرائطله تجربهٔ باطنیه‌یه استناداً یاپیله‌جق فلسفی تعریفلردنده ، فیزیکده

[۱] کتابیاتده ۱۹ نومرو ایله کوستریلن اثر .

اولدیغی کبی ، حقیقی استنتاجاتده بولونیلا بیلیر .

قانت خطوط اساسیه‌سنی چیزدیکی بو اصولی اخلاقه تطبیق ایدییور . دییورکه « یالکز احتساساتمزله ، تعبیر آخرله تجربهٔ وجدانیه‌مزله وظیفه‌نك وجودینی آکلارز . منطق استنتاجات بوصورتله بیلدیکمز عناصره ، وظیفه‌یه آنجق صورت ویریر ، (. . . . . لره مجبورسك) دستورینی الده ایندیریر . کورولیورکه منطق یالکز شکل وصورت ویریر . فقط اوصورتك ماده‌سنی، محتواسنی آنجق تجربه ایله الده ایده‌بیلیرز » . فیلسوف احتساساتك قیمت اخلاقیه‌سنی کوسترمك شرفنك معاصرلرینه ، بالخاصه هوچسونه‌عائد اولدیغنی سویلیور . بوندن‌ده آکلاشیلیورکه ناصیل معرفت مسائلنده انکلیز فلسفه‌سی ، بالخاصه هیوم قانتك تفکراتنه یکی بر استقامت ویرمش ایسه اخلاق ساحه‌سنده‌ده انکلیز متفکرلرینك دوشونجه‌لری اونك ایچون یکی برالهام منبعی اولمشدر .

.

قانتك بوصیراده‌کی اثرلرندن بری‌ده « حسن وعلویت احتساساتی حقنده مشاهده‌لر »[۱] عنوانی حائز یازیلردر . فیلسوف ۱۷٦٤ سنه‌سی تعطیلنی احبابلرندن ووبسه‌ر (Wobser) لك بر اورمانلق ایچنده‌کی اونده کچیرمشدی . اوزمان کوزه‌للك وعلویت حقنده‌کی احتساساتمز اوزرینه دوشوندی . فیلسوفك بواثری دیکرلرندن چوق فرقلیدر . برکره انکلیز فیلسوفلری کبی مشاهده‌لری اساس اتخاذ ایتمشدر . اوصورتله‌که بویازیلرنده درین بر فیلسوفك دوشونجه‌لرندن زیاده دقتلی برمشاهدك کوروسلری واردر . اسلوب بیله چوق فرقلیدر . دها خفیف ، دها نکته‌لی ، دها جاذبه‌داردر . کتاب « حسن وعلویت احتساساتی حقنده مشاهده‌لر » عنوانی حائز اولدیغی حالده فیلسوف بوایکی نوع احتساسات بدیعیه‌مزی آییراجق معیارلری اوزون اورادی‌یه آراشدیرمامش ، معین بر تعریف وضع ایلمه‌مشدر . بوخصوصده‌کی مطالعاتی بعضاً پك سطحیدر ؛ کتیردیکی مثاللرده‌ده اکثریا پك آز موفق اولمشدر . مثلا « حسن خوشه‌کیدر ، علویت بزی تهییج ایدر » دییور . احتساسات بدیعیه‌مزك ایکی نوعنی بوقدر مبهم برتعریفله آییرمق ایستیور . « یوکسك میشه‌لر ، اورمانلرده تنها کولکه‌لکلر علوی ، سکوفه‌زار یرلر ، منتظم کسیلمش آغاجلر کوزلدر . قویو رنکلر ، سیاه کوزلر علوی ، قومرال بکزلر ، ماوی کوزلر کوزلدر . »

[۱] کتابیاتده ۲۲ نومرو ایله کوستریلن اثر .

نه‌بومثاللرده تام موفقیت ، نه‌ده قبول ایتدیکی معیارده صراحت واردر . عمرینك صوکنه دوغری یازدیغی « تصدیقلرك انتقادی [١] » نده فیلسوف بو بحثی پك درین برطرزده تدقیق ایده‌جکدر .

بدیعی ساحه‌ده بو تفریقی یاپدقدن صوکرا بونی اخلاقیاته تطبیق ایلیور : یالکز حقیقی فضیلت علویدر . ایی طبیعتلر ، خیرخواهی ، حسلملك ، شرف حسی ساده‌جه کوزلدر . کوزل اولان مزاج و اعمالده ظاهراً فضیلته بکزه‌دیکی حالده نه‌یه یالکز فضیلتده غیر قابل قیاس بر « علویت » واردر؟ بونك سببی فضیلتك کلی برطاقم مبادی‌یی الهام‌ایلسی، اونك اوزرینه مستند بولونماسیدر. فضیلتك استناد ایتدیکی مبادی‌یی فیلسوف شو صورتله آکلاتیور: « فضیلتی وجوده کتیرن بومبادی برطاقم قواعد نظریه‌دن عبارت دکلدر. بالعکس هرکسك قلبنده یاشایان براحتساسك شعوریدرکه بونك حدودی علی‌العاده محبتدن ، خیرخواهیدن چوق واسعدر . بو مبدأ و احساسك ماهیتی خلاصهٔ شودر : بز وجدانمزده‌شخصیت بشریه‌نك، انسانلغك محاسننی، مکرمیتنی (Dignité) دویارز . » قانتك انکشافنده بو طرز تلقی مهم بر خطوه‌در .

برپارچه‌اول بحث یتدیکمزاثرنده [٢] فیلسوف اخلاقی‌احتساساته استناد ایتدیریور وبو اعتبارله علی‌الاطلاق انکلیز فیلسوفلرندن ، بالخاصه شافتسبوری ، هوچسوندن ملهم اولدیغی سویلیوردی. بوصوك ملاحظاتیله برطرفدن بوانکلیز فیلسوفلرندن، دیکرجهتدن تلقیات اخلاقیه‌سی اعتباریله اثرلرندن اوقدر ملهم اولدیغی ژان ژاق روسودن آیریلیور : واقعا بواثرده‌ده شافتسبوری کبی احتساس بدیعی ایله احتساس اخلاقی‌یی توحید وهیجان اخلاقی‌یی‌ده برنوع حیرتله قاریشیق تقدیر عدایدییور ، کذلك روسو کبی حس اخلاقی‌یی طبیعتك دوغریدن دوغری‌یه بر موهبه‌سی ، فطری بر سوق طبعی اولارق تلقی ایلیور . کرچه طبیعت الندن چیقان هرشیئه قارشی ژنه‌وولی فیلسوف قدر فرط امنیت بسله‌میور؛ فضیلت سوق طبیعیسنك بعضاً بولونمیه‌جغنی قبول ایلیور. یالکز ناصیل سوق طبیعیلر حیات حیوانیه‌یی منتظماً اداره ایدرسه وسطی اوله‌رق انسانلرده‌کی فضیلت غریزه‌سنك (Instinct) ده او صورتله طبیعتك استهداف ایلدیکی غایه‌یه انسانلری سوق

[١] کتابیاتده ٢٢ نومرو ایله کوستریلن اثر .

[٢] « اخلاقك ، عقله مستند الهیاتك استناد ایلدیکی مبادینك بداهتی » عنوانلی اثری. کتابیات نومرو ١٩

ایده‌جکنی تسلیم ایلیور [١] .

بوتون بو مطالعه‌لر روسوی تماماً درخاطر ایتدیریر . شو قدرکه قانت بو نقطه‌لرده قالمیور . فضیلتی کلی بر اساسه ، انسانلغك اصالت و مکرمیتنی تقدیره مستند بولویور . قانت آرتیق اخلاق ساحه‌سنده انکلیز فیلسوفلرینك ، روسونك ساده‌جه برمعقبی دکلدر . بالعکس فضیلت ایچون احساسات وسوق طبیعیلرك فوقنده بر مبدأ کلی آرامغه ، بولمغه چالیشمشدر . یالکز دها بو زمان وضع ایتدیکی مبدأك نه اوصافنی ، نه‌ده احتساسات وسوق طبیعی ایله مناسبتنی تعمیق ایتمه‌مش ایدی . شو قدرکه اخلاق حقنده خصوصی بر نقطهٔ نظر صاحبی اولمغه باشلامشدی . بالآخره بو اساسلر اوزرنده یورویه‌رك « انتقاد عقل عملی » [٢] وجوده کلمشدر .

اثرك دیکرقسملری توصیفی روحیاته دائردر. اولاً فردك وقادینله ارککك مقایسه‌لی سجیه‌لرینی ، نهایت اسپانیول ، فرانسز ، انکلیز و آلمانلرك سجایای معنویه‌لرینی توصیف ایلیور . بویله توصیفی مطالعاتی خلاصه ایتمك چوق مشکلدر . بونلردن ذوق آلا بیلمك ایچون بالذات متنی اوقومق لازمدر. ذاتاً بونلر ساده‌جه برر مشاهده‌درلر . واقعا چوق دقتلی بر ذکانك کوروشلری اولمق اعتباریله قیمتی واردر . فقط قانتك فلسفه‌سیله ، حتی مسلك انتقاده قدر فیلسوفك تکامل ذهنیسنی ارائه اعتباریله بر اهمیتی یوقدر . بناءً علیه بوتوصیفی قسمدن اوزون اوزادی‌یه بحث ایتمیه‌جکز .

قانت اسمنی ذکر ایتمکسزین بالآخره نشر ایتدیکی « بر کاشف اسرارك تخیلات مابعدالطبیعه ایله کسب وضوح ایتمش خولیالری » [٣] نامنده‌کی اثرینك موضوعیله ، هیچ شبهه یوقکه ، بوصیرالرده مشغول اولمشدی . بوکتابك طرز تحریرینه باقه‌رق اونی ساده‌جه فکرلرینه اشتراك ایتمدیکی مابعدالطبیعیونی تهزیل ایچون یازلمش بر اثر عد ایتمك

[١] روسونك ١٧٥٥ ایله ١٧٦٢ آراسنده انتشار ایدن الك مهم آثارینی قانت یاقیندن تعقیب ایلمشدی . « کوزلك وعلویت حسلری حقنده مشاهده‌لر » ی یازدیغی زمانه مصادف نوطلرنده برچوق وسیله‌لرله روسونك استعداد فوق‌العاده‌سنی ، سحرکار و بلیغ اسلوبنی ، دکاسنك بی نظیر نفوذینی مدح ایلیور ؛ بالآخره کونیغسبرغ غزته‌سنده یازدیغی برمقاله‌ده روسونك تصور ایلدیکی حال‌طبیعی‌یه برخیال دییوب کچمه‌مك لازم کلدیکنی سویلیوردی .

[٢] کتابیاتده ٤٨ نومرو ایله کوستریلن اثر

[٣] « ٢٤ » » » »

دوغری دكلدر . بالعكس فیلسوف كندینی چوق دوشوندیرن ، مشغول ایدن بر وقعه اوزرینه بویازیلری وجوده كتیرمشدر .

قانت (١٧٦٢) ده سیوەدنبورغ (Siwedenborg) ك چوقدن بری ستوقهولم، غونامبرغ، قوپنهاغ محافل علمیەسنی ، اكابر صالونلرینی اشغال ایدن اسرار انكیز حكایەلرینه مطلع اولمشدی . معدنیات ، فیزیك ، ریاضیه عالمی اولارق طانیلان واو وقته قدر بوعلومه، بالخاصه معدنیاته دائر اولدقجه مهم اثرلر یازمش اولان بو آدام اللی بش یاشنده ایكن برنوع الهام الهی‌یه مظهر اولدیغنی ادعا ایلمش وعالم ارواحله، ملائكه، الالهله مناسبتده بولوندیغنی سویلمشدی . حتی بو حالانك كندینه مخصوص اولمادیغنی ، هر انسانك ارواحله مناسبتده بولوندیغنی قبول ایلمش وهركسك بومناسبتك فرقنده اولمامسنك سببنی عالم ارواحه عائد اشیایه صورت مخصوصەدە دقت ایلمەمسندن وبونلری دوشونمەمسندن ایلری كلدیكنی ظن ایلمشدی[١]. برنوع فلسفۀ تصوفیه تشكیل ایدن نظریاتنی لوندرەدە باصدیردیغی (سرائر لاهوتیه

[١] امانوئل سیوەدنبورغ (Emmanuel Siwedenborg) ١٦٨٨ تاریخنده استوقهولمده دوغمش ، (١٧٧١) ده لوندرەدە اولمشدر . اولجه ادبیاته مراق ایتمش ، بوساحەدە اولدقجه قیمتلی اثر وجوده كتیرمشدر . عینی زمانده الهیاته ، لسانه ، علوم ریاضیه وطبیعیه‌یه چالیشمش وبومسئلەلر اوزرینەدە كنج یاشنده كتاب نشر ایتمشدی . بالآخره اون ایكنجی شارل زماننده معدن اموریله اشتغال ایدرك (Opéra philosophica et metallurgica) عنوانی آلتنده بوكون ایچون بیله قیمتلی عد ایدیلەبیلەجك اوچ جلد اثر یازمشدی . فقط بر مدت صوكرا ذهنیت علمیەسنه پك ده مطابق اولمیان اشتغالاته باشلامش ، تجلی ایتدیكنی ظن ایلدیكی الهاماته كندینی بیراقمشدر . لوندرەدە بولوندیغی صیرادە بر تجلئ الهی‌یه مظهر اولدیغنی ظن اتمش وجناب حق كندیسنه « بن خالق كائنات اولان اللهم . كتاب مقدسك حقیقت باطنیه ومعنویەسنی انسانلره نشر ایتمك ایچون سنی انتخاب ایتدم . بوندن صوكرا سنك یاراجغك فكرلری بن یازدیراجغم » دیمشدر . سیوەدنبورغ وحی عد ایتدیكی بو تجلئ روحی‌یه ربط قلب ایلمش و بوندن صوكرا عالم روحی‌یه عائد اشیایی دوغریدن دوغری‌یه كوردیكنه ، ملائكه ، حتی الالهله قونوشدیغنه قائل اولمشدر . بوقاریده بحث ایتدیكمز « اسرار لاهوتیه »یی بونك اوزرینه نشر ایلمشدر . سیوەدنبورغه كوره عالم مادینك فوقنده برعالم روحی وار وهركس بونكله، یعنی ایی وكوتو ارواحله مناسبتده‌در . عالم مادیده مشاهده ایتدیكمز وعلم اعانەسیله قانونلرینی بولدیغمز اشیا خارجنده‌كی موجوداتەدە تجربەمز نافذ اولامیلیر . هركس بو عالمی بیلەمیورسه سببی دقت ایتمەمسی ودوشونمەمسیدر . منسوب اولدیغی پروتستانلق عقائدینك اساسلرینی قبول ایتمكله برابر بالخاصه عالمه و الالهك كائنات ایله مناسبتنه ، ملائكه ، خیر و شره دائر تماماً خصوصی نقطۀ نظری واردی . كندیسی زماننده بر طریقت مخصوصه رئیسی صفتنی طاقینمدیغی حالده برطاقم اوصاف ممتازەسی دولاییسیله، معاصرلری اوزرینه، حتی زمانندن صوكرا برچوق زمرەلرك اعتقادینه تأثیر اجرا ایتمشدر . وفاتندن اون آلتی سنه صوكرا بو بیوك ومقدس آدام نامنه لوندرەدە

Arcana Gœlestia) عنوانلی، یدی بیوك جلددن عبارت كتابیله نشر ایتمشدی. سویدنبورغ
حیات علمیه‌یه منتسب ایدی. بوتون بولوندیغی ایشلرده، بالخاصه اسوچده اون ایكنجی
شارلك مأموری بولوندیغی اثناده عفیف، ناموسلی، خلوق طانمشدی. بناءً علیه اوندن
منقول اولان نظریات و احوال فوق العاده هر كسك نظر تجسسنی جلب ایدیوردی،
بالخاصه كندیسیله كوروسنلرك نقل وشهادت ایلدكلری حكایات بوكبی خوارقه اینانمایانلری
بیله شبهه‌یه دوشورویوردی. سویدنبورغ و آثاری حقنده هرطرفده حاصل اولان حس
مراقه قارشی فیلسوف بیكانه قالامادی. كندی دوستلرندن دانیمارقه‌لی برضابط بو
فوق العاده آدام حقنده فیلسوفه معلومات ویردی. قانت بونك اوزرینه محتاج تنویر
كوردیكی نقطه‌لری دانیمارقه‌لی ضابطدن استیضاح ایتمشدی. دیكر جهتدن استوقهولمه
كیدن بر انكلیز دوستنه سویدنبورغ حقنده محلنده تدقیقاتده بولونمسی ایچون تعلیمات
مفصله ویرمش، بو صورتله روایت ایدیلن كشفیاتك برحقیقت، یاخود بر ماصال اولوب
اولمادیغنی تحقیق ایتمسنی رجا ایتمش ایدی. دیكر طرفدن بو اسوچلی «كاشف اسرار» ه ده
بالذات برمكتوب یازدی. سویدنبورغ فیلسوفك بومكتوبله صوردیغی سؤاللره دوغریدن
دوغری‌یه جواب ویرمدی؛ سادەجه كتابنی، یعنی (سرائر لاهوتیه Arcana Cœlestia)یی
كوندره‌جكنی وعدایلدی. قانت صبرایده‌مدی. كتابی یدی انكلیز لیراسنه لوندره‌دن كتیرتدی.
دیكر جهتدن برچوق دوستلری سویدنبورغك نظریاتنه دائر برچوق سؤاللر صورییورلر،
مكتوبلر یازییورلردی. بو مراجعتلرده فیلسوفك حس تجسسنی آرتیردی. او صیراده بو
سؤاللره قارشی ویردیكی جوابلرك برقاچی محفوظدر. بالخاصه مادمازل «شارلوت Charlotte»ك
استیضاحنه قارشی یازدیغی تدقیقاتك خلاصه‌سنی بیلدیرییور. فقط او زمان هنوز اسوچلی
كاشف اسرارك مروی اولان كشفیاتی نه قبول، نه رد ایده‌بیلیوردی. سویدنبورغك
كتابنی اوقودقدن صوكرا اورته‌یه سوردیلن ادعالرك اصلسزلغنی آكلامشدی. آرتیق قسماً
بو معناسز تشبثاتك تشویق ایدلمه‌سنك اوكنی وقسماً ده برقاچ سنه مشغول اولدقدن صوكرا
سقوط خیاله اوغرامسنك انتقامنی آلمق اوزره «بر كاشف اسرارك خولیالری» نامنده‌كی
اثرینی یازدی وامضاسز اولارق نشر ایتدی.

بر كلیسا یاپیلمشدر. بوكون اسوچده، آمریقاده، هندده، افریقاده آغرمعاسیونلرك برچوغی
سویدنبورغ اعتقادینه پرستش ایدر واونامی طاشیرلر. برقسم آثاری فرانسزجه‌یه ودیكر اسانلره
ترجمه ایدلمشدر. بو آدامك عظیم نفوذ معنوی تأسیس ایتدیكی نظره آلینجه قانتك برقاچ سنه بو ذاتك
افكاری اوزرینه دوشونمه‌سنك حكمتی آكلاشیلیر.

فیلسوف بو اثرده « جواهر روحیه Substance Spirituelle » نك یکدیگریله مناسبتده اولدیغنی بسبتون انکار ایتمیوردی . بالعکس جواهر مادیه ناصیل نیوتونك کشف ایلدیکی جاذبه قانوننه تابع ایسه روحلرك یکدیگرینه مربوطیتنی استلزام ایلین بر قانون کلیده موجوددر . درونی ، باطنی سائقلرله حرکت ایتدیکمز زمان ارادهٔ کلیه‌نك قواعدینه تابع بولوندیغمزی حس ایلیورز . بناءً علیه بوتون موجودات متفکره تماماً روحی قوانینه توفیقاً بر وحدت معنویه حاصل ایدر . فیلسوف بو مبدأدن حرکت ایدرك دها ایلری‌یه کیدییور : احتساس اخلاقی ذاتاً ارادهٔ فردیه‌نك ارادهٔ کلیه‌یه تابعیتی حس ایتسندن ، بر وحدت معنویه‌وجوده کتیرملك اوزره روحلرك مشترك جهدینك شعورمزده تظاهرندن باشقه بر شی دکلدر .

فیلسوف بو مطالعه ایله چوق شایان دقت بر نظریه اورته‌یه قویویور : اخلاقی فردك ارادهٔ کلیه‌یه تابع اولدیغنی حس ایتمسنه استناد ایتدیریور و بو ارادهٔ کلیه‌نك ماهیتنی‌ده روحلرك بر وحدت حصوله کتیرملك اوزره جهدندن عبارت عد ایلیور[١]. بو جهدك نتیجه‌سی طبیعتده ، سو عالم مادیده تماماً تحقق ایده‌مز . فقط روحلرك بو غایه‌سی بر عالم معنویده ، بر عالم روحیده تماماً حصوله کله‌بیلیر . چونکه بو غایه روحلرك تابع اولدیغی قانوندن منبعثدر . بویله بر عالم معنویده ایسه یالکز بو قانون روحی حاکم اولور و اونك تحققنه مانع اولابیله‌جك هیچ برشی موجود بولونمار . دیمك که شعور و وحدانك غایه‌سی تحقق ایده‌بیلملك ایچون بو تجربی عالم فوقنده معنوی بر عالم ، بر کائنات لازمدر . قانت بالآخره بو عالمه (ذات اشیا عالمی Univers nouménal) دییه‌جك و بونی (حادثات عالمی Univers phènoménal) ندن آییراجقدر . حادثه ایله ذات اشیانك تفریقنی اساس اعتباریله قانت دها بو اثرنده طاسارلامش بولونیوردی .

روحلر آراسنده قانتك قبول ایلدیکی بو ارتباط و تابعیت فرضیه‌سی سیوه‌دنبورغك فکرلریله ، اونك قبول ایلدیکی الهامله مناسبتی یوقدر . سوه‌دنبورغه کوره عمومك تجربه‌لری و معلوماتی خارجنده اولارق مشاهدهٔ مضاعفه ، دوغریدن دوغری‌یه ارواحله مناسبت و اونلر حقنده معرفت حصولی ممکندر . فقط انسانده بویله بر قدرتك موجودیتنی عقلاً ایضاح ایتمکه امکان یوقدر . بر آدام کندی عالمنده یالکزجه قالیرسه ، آریستونك دیدیکی کبی ،

[١] بو اثرده سرد ایتدیکی بومبهم فکری قانت دیکر کتابلرنده مع التأسف تعمیق ایتمه‌مشدر . بو مبدأدن حرکت ایدرك بو فکرلر اوزرینه دوشونسه‌یدی اخلاقك اجتماعی اساسلرینی لایقیله بولاجغنه شبهه یوقدی .

خولیایه دالابیلیر. تخیل ایتدیکی صورت محسوسه‌لری، خیاللری خارجده ایمش کبی کوره بیلیر. نته‌کیم برسام (Hallucination) ه طوتولمش انسانلرده اصلی اولمیان برشیئی کورور ویاایشیدیر کبی اولورلر. سیوه دنبورغك مروی اولان «کشف اسراری»ده اویله‌در. اونك ده کوردیکی، کشف ایتدیکی شیلر خسته بر دماغك صورت محسوسه‌لری، خیاللری خارج عطف ایلمسندن، اونلری موجود فرض ایتمسندن باشقه برشی دکلدر.

عجبا مابعدالطبیعه ایله مشغول فیلسوفلرك، مثلا لایبنیچ وولفك نظریه‌لری ده برنوع فردی تخیل اثری، فیلسوفلرك مخیله‌لرینك آلا بیلدیکنه یورویه بیله‌جکی برساحه‌ده دولاشمسی محصولی دکلیدر؟ فی الحقیقه عقل عینیت مبدأنه استناداً تصوراتی، مدرکاتی تحلیل ایله مابعدالطبیعیونك ادعا ایلدکلری کبی نه علتك، نه ده جوهرك وجودینی آکلایاماز، بیله‌مز. علت، یکدیکرینك عینی اولمیان ایکی مفهوم آراسنده ارتباط تأسیس ایدر. مثلا اراده‌مله قولمی حرکت ایتدیریرسه‌م بو حرکتك علتی اراده‌م اولدیغنی آنجق تجربه ایله، تجربهٔ باطنیه‌مله بیله‌بیلیرم. یوقسه اراده‌می تحلیل ایله قولمك حرکتنك علتی اولدیغنی بولامام. بناءً علیه اشیانك مفهومات اصلیه‌سی، مثلا علت، قوت، عمل و حرکت تصورلری اکر تجربه‌دن استحصال ایدلمه‌مش ایسه صرف عندی اولور، وجودلری نه اثبات ونه رد ایدیله‌بیلیر. حالبوکه مابعدالطبیعیون بوتصورلری خارجاً موجود فرض وعقلك محصولی عدایتمشلر وفلسفه‌لرینی بوکبی مفهومات ابتدائیه‌یه ومثلا علت اولی، جوهر فکرلرینه استناد ایتدیرمشلردر. بویله برمذهب فلسفی حقیقتی افاده ایده‌مز. بوفیلسوفلر آنجق تجربه داخلنده دوغری اولابیلن برتصوری فضولی اولارق تجربه ماوراسی ایچون ده صحیح ظن ایلمشلر و بو یاکلش مقدمه‌یه استناداً مخیله‌لرینك قوتیله مختلف بنای فلسفیلر قورمشلردر. مابعدالطبیعه بریولی آرتیق بیراقمالی، نظری ساحه‌ده یالکز «عقل بشرك حدودینی» آرامقله اکتفا ایتملیدر.

مابعدالطبیعه‌نك بوتعریف ایله چیزیلان حدودی فیلسوفه کوره دار و نتایج عملیه‌دن عاری دکلدر. نته‌کیم کندیسی عقل بشرك حدودینی آرامقله اخلاقك غایه‌سنه ووجدانك تلقینه قوتله ایمان ایده‌بیلمش وحیات اخرویه ایچون امید وبرنوع نظر امکانی بولمشدر.

ایشته سیوه‌دنبورغك ادعا ایلدیکی الهامات وکشف اسرار فیلسوفی بومطالعه‌لری سرده، مابعدالطبیعه ایله اشتغال ایدنلرك طرز تفکرلرینك ماهیتنی آکلامغه سوق ایتدی. موضوع بحث ایتدیکمز بواثر قانتك تفکرات ساحه‌سنده بسبتون ابداعکار بریوله کیرمکده اولدیغنه دلالت ایدییوردی.

٢

آرتيق فيلسوفك (١٧٦٨ ايله ١٧٨١) سنه‌لرى آراسنده‌كى اك فياض دور حياتنى تدقيقه باشلايالم . بو زمانده‌كى آثارى دهاسنك اك يوكسك تجلياتيدر . قانت بالخاصه بوايكنجى دوره‌ده‌كى اثرلرينه قيمت واهميت ويرمش وياالكز بونلرله اصول انتقادى تأسيس ايتديكنى قبول ايلمشدر . فى الحقيقه (١٧٦٣) دن صوكرا فيلسوف سلفلرندن آيرى ، تماماً ابداعكار بر طريق فلسفى وجوده كتيرمكه باشلامش ، (١٧٧٠) ده نشر ايتديكى (محسوسات ومعقولات عالمنك صور مباديسى) [١] عنوانلى اثريله تملنى آتديغى بناى فلسفى‌يى ، اوندن صوكراكى كتابلريله تتويج واكمال ايلمشدر . بناءً عليه فيلسوفى اصل بو ايكنجى دوره‌ده‌كى اثرلريله طانييه‌بيليرز ، مسلك انتقادى آنجق «١٧٦٩» دن صوكراكى آثارندن آكلايابيليرز . واقعا فيلسوف خلاصةً كورديكمز يكرمى سنه‌لك حياتنده‌ده علم ، اخلاق ، صنعت مسائلى اوزرنده دوشونمش ، بونلرى تدقيق ايتمش ، كندندن اولكى فيلسوفلرك بوخصوصده‌كى بر چوق فكرلرينى رد وجرح ايلمشدر . اوصورتله‌كه بوزمانده‌ده معناى عاديسنده اسلافنك اثرلرينى تنقيد ايلمشدر . آنجق قانت تنقيدى خصوصى بر معناده آكلايور ، بالخاصه انتقادى بر مسلك مخصوص اولارق تأسيس ايدييوردى . ايلريده كوره‌جكمز وجهله اونك آكلاديغى معناده آنجق بوايكنجى دوره‌ده‌كى اثرلرينه « انتقادى » دينه‌بيليردى .

عجبا بو ايلك زمانكى مساعيسندن بو ايكنجى دوره نه انتقال ايتدى ؟ تعبير آخرله فيلسوف بو مدت ظرفنده دوشونور وسلفلرينك اثرلرينى تنقيد ايدركن ايلريده تأسيس ايده‌جكى مسلك انتقادى ايچون حائز اهميت هانكى اساسلرى ، هانكى فكرلرى اكتساب ايلمش بولونيوردى ؟ بوفكرلر اوزرينه ناصل مسلك انتقادى تأسيس ايتدى ؟ بوجهتلرى آكلامق آثار اخيره‌سنه نفوذ ايتمك ايچون چوق لازمدر .

هيچ شبهه يوقكه بو يكرمى سنه‌لك مساعيسى نتيجه‌سنده بر طاقم اساسلى فكرلر الده ايتمش ايدى . فيلسوف اسلافنك اثرلرينى تدقيق وتنقيد ايدركن بالخاصه شو اوچ نقطه‌ده طوپلايابيله‌جكمز مهم قناعتلرى اكتساب ايتدى‌كه بالآخره بونلرى هيچ ترك ايتمدى :

١) علمك حقيقتنه ، ذهن بشر ايچون يقين افاده ايليه‌جكنه ايمان ايتمشدى .

[١] كتابيانده ٢٦ نومرو ايله كوستريلن اثر

علمك قطعیتی اعمالمزك مؤثریتنی تأمین ایتمسیله ثابت ومحققدر . فلسفه علمك شرائطنی تحری ، تیمتنی وحدودینی تعیین ایلر . فقط حقایق علمیه‌نك یقین افاده ایتدیکنه شبهه ایده‌مز . قانت بو اعتقادله‌درکه حادثاتك ، موفقیت احتمالی آز اولسه‌بیله ، علل طبیعیه‌سنی تحری ایتمکی بر هدف عد ایلیوردی . نته‌کیم (عقل محضك انتقادی) [۱] نده « حادثاتك صحتی شبهه‌لی ، فقط طبیعی بر فرضیه ایله ایضاحی مابعدالطبیعی بر قوته عطف ایدلمسنه مرجحدر » دیبوردی . اووقت سرد ایتدیکی بوفکر دها کنجلکندن اعتباراً اك اساسلی بر قناعتنی تشکیل ایدیبوردی . نیوتونك عالم سمانك صورت تشکلنی قوانین طبیعیه ایله ایضاح ایتمه‌مسیدرکه کنج متفکری افلاکك منشأنی آرامغه وبویوك عالمك نظریاتنی اتمامه سوق ایلدی [۲]. نه‌یه بوکون اجرامك حرکاتی طبیعی قانونلرله ، جاذبهٔ عمومیه ایله ایضاح اولونسون‌ده منشأی، صورت تشکللری عینی صورتله تنویر ایدیله‌مسین ؟ ایشته بوطرزده دوشونمسی، تعبیر آخرله واقعاتك علل‌طبیعیه ایله ایضاحی لزومنه وعلمك یقین افاده ایتدیکنه ایمان ایتمسیدرکه « تاریخ طبیعیٔ سما ونظریهٔ افلاك » ی ترتیبه سوق ایلدی .

۲) طبیعتك حادثاتك علتلرینی بولمق‌سایه‌سنده طانیله‌جکی، حتی وجودالهی آنجق بوصورتله اثبات اولونابیله‌جکی [۳] حقنده قناعتی فیلسوفی بزی « علت » تحریسنه سوق ایدن ذهنمزك وعلی‌الاطلاق حکم وتصدیقلرمزك ماهیتی حقنده تحری‌یه سوق ایلمشدی . قانت تفکرك یا تحلیل ویا ترکیب طریقنی تعقیب ایلدیکنی کوردی . تحلیل ایله آنجق ایکی تصوری یکدیکرینه ربط ایلرز . چونکه تحلیل تصورك تضمن و شمولنه کیرن مفهوملری آییریر . اونلر آراسنده‌کی ارتباطی کوستریر . بونك ایچون بوواسطه ایله «ماوقع Rèel » بیلنه‌مز ، اشیا آراسنده‌کی‌رابطه آکلاشیلاماز . یالکز تحلیل واستنتاجه مستند اولان علم و مابعدالطبیعه حقیقتی‌احاطه ایده‌مز . وحکم وتصدیق ماوقعه مطابق اولابیلمسی ، یعنی « شیئی Objective » بر حقیقته تطابق ایلیه‌بیلمسی ایچون تجربه‌یه وقانتك تعبیریله حدسه « Intuition » مستند اولماسی، وترکیبی بولونمسی اقتضا ایدر .

۳) نهایت قانت احتساس اخلاقینك افکار نظریه‌دن مستقلاً واوندن مقدم اولارق

[۱] کتابیانده ۳۰ نومرو ایله کوستریلن اثر .
[۲] صحیفه ۲۹ ـ ۳۰
[۳] صحیفه ۳۷

موجوديتنه قناعت ايتمش وفيلسوفلرك آنجق بو احتساسمزك صحتنى تأييد واثبات ايده جكنى،
فقط حس اخلاقى يى فلسفى دوشونوشله نه ايجاد ونه امحا ايده ميه جكنى كورمشدر .
قانت بو فكرلردن ناصيل فلسفهٔ انتقاده كچدى ؛ مسـلـكنى ناصيل تأسيس ايلدى ؟
بو قاريده سـويلديكمز كبى آنجق علت رابطه سى اعانه سـيله طبيعت حقنده علم وجوده
كتيره بيليورز . فقط اشيا آراسنده كورديكمز «عليت» بر تحليل نتيجه سى اولاماز . چونكه
نتيجه يى تحليل ايده رك علتى بولاماز . علت نتيجه دن آيريدر . او حالده ناصيل اولويورده
علت عد ايتديكمز بر حادثه دن بالضروره ديكر بر حادثه نك تولد ايليه جكنى آكلايور وتسليم
ايليورز ؟ قانت قسماً كندى تفكراتيله ، قسماً هيومك اثرلرينك الهاميله بو مهم مسئله يه
تماس ايتمش ايدى . حادثات طبيعيه آراسنده اتصال ضرورى واردر ، يعنى علم تشكل
ايده بيلمسى ، حتى دينك ، يعنى وجود الهينك اثبات اولونابيلمسى ايچون هر شيئك بر علتى
اولاجغنى ، هر حادثه نك ديكر بر حادثه يى وجوده كتيره جكنى قبول ايتمكلكمز لازم ...
مادامكه بر حادثه يى تحليل ايله اونك حصوله كتيره جكى ديكر حادثه يى بولاميورز ، او حالده
علمك اساسى اولان بو ضرورت ، بو قناعت نره دن وجوده كليور ؟ هيوم بونى صرف
انفسى بر تركيب نتيجه سى عد ايتمشـدى ، يعنى اشياده كورديكمز عليتك تصورلرمزك
بر برينى خاطرلاتمسـندن ، تعبير آخرله بعضى فكرلرك بر آراده ذهنه تبادرندن واونلرك
خارجه عطف اولونمه سندن متولد فرض ايتمشدى . اكر هيومك قبول ايتديكى كبى عالمده بر
حادثه نك ديكر بر حادثه يى بالضروره وجوده كتيره جكى حقنده كى قناعت صرف انفسى،
يعنى منحصراً شعورك ، روحك بر خصوصيتندن ، اونك قانوننددن متولد ايسه او حالده
ماوقعده ، عالم خارجيده علت ايله نتيجه مناسـبتنك موجوديتنى بيله ميورز ديمكدر .
قانت هيومك تنقيداتنى پك دوغرى بولمشدى . اوده تسليم ايديوردى كه نتيجه نك تحليليله
علت استحصال ايديله مز . او حالده علت ايله نتيجه آره سنده كى ارتباط بر تركيب نتيجه سيدر .
آنجق انكليز فيلسوفنك چيقارديغى نتيجه يى قبول ايده ميوردى . فى الحقيقه هيومك طرز
استنتاجى تسليم ايديله رك علت ايله نتيجه آراسنده كى مناسبت صرف بر نوع اعتياد ذهنيدن،
تداعيدن ، شعورك مبهم بر سوق طبيعيسندن ايلرى كليور ، الحاصل انفسى بولونويورسه
او حالده نيوتونك كشـفياتيله اوقدر اهميت كسـب ايدن فيزيكك اشـيايه مطابقتنده شبهه
ايتمكلكمز لازم كلمزميدى ؟ بالخاصه علتى ارادهٔ مختاره مز اولان اخلاق مباديسنده ده شكه
دوشمكلكمز ايجاب ايتمزميدى ؟ حالبوكه قانت علمك واخلاقك حقيقت وقيمتنده هيچ

شبهه ایتمه‌مش ، اونلرك اعمالمزده حسن نتیجه تولید ایتملرینی ماوقعه مطابقتلرینی تسلیم ایچون کافی کورمش ایدی : «علم و اخلاق بر موجود ، بر واقعه‌در . فیلسوفلر آنجق بونلرك قیمتنك سببنی ایضاح ایتملیدرلر» دیوردی . اونك ایچون تنقیداتندن اوقدر ماهم اولدیغی هیومك علم و اخلاقده بزی شکه سوق ایده‌جك ، حسبانیلکه دوشوره‌جك اولان نظریه‌سنی تماماً قبول ایده‌میوردی . او صیراده «عجبا تحلیله چیقاردیغمز تصورلردن باشقه بوتون تجربه‌لره قابل تطبیق قبلی (À priori) مفهوملرمز یوقمیدر ؟ تعبیر آخرله تجربه‌دن مشتق اولمیان ترکیبی حکم و تصدیقلرمز موجود دکلمیدر ؟» دیه دوشوندی . اکر تجربه‌دن استحصال ایدلمه‌مش ترکیبی تصدیقلرمزده وار ایسه او حالده «علیت» ده بو یله عد ایدیله‌بیلیر ؛ علت ایله نتیجه آراسنده‌کی ضرورت ده قابل ایضاح اولابیلیردی . هیوم تجربه خارجنده ترکیبی تصدیقلرمز اولدیغنی قبول ایتمه‌مشدی ؛ قانت ده هنوز بو نوع حکملرك موجود اولاجغنی اثبات ایده‌میور ایدی .

اونك ایچون فیلسوف بر مدت هیومك پك منطقی اولان تنقیداتیله نیوتون فیزیکی حقنده‌ بسله‌ دیکی ایمان آراسنده قالدی . فیزیکك نتایجنی ، ماوقعه مطابقتنه ایناییوردی . فقط بونلرك استنادکاهی اولان علیت مبدأنده‌کی قطعیت و ضرورتك نره‌دن حاصل اولدیغنی بولامیور ایدی .

۱۷۶۳ سنه‌سنده تصادف ایتدیکی مشکلی حله دوغری مهم بر خطوه آتدی . بو صورتله علمه ، عینی زمانده نیوتون فیزیکنه اعتمادی آرتمشدی . چونکه بو صیرالرده هیومك آلداندیغی نقطه‌یی کشف ایتدی . بو انکلیز فیلسوفی همان بوتون معاصرلری کبی ریاضی حکملری تحلیلی فرض ایدیور و بو سایه‌ده ریاضی علملرك نتایجنك ضروری اولماسنك و تجربه‌یه غیر محتاج ، تعبیر آخرله قبلی (À priori) بولونماسنك سببنی ایضاح ایتمش اولیوردی . عینی زمانده تماماً انفسی مناسبتلردن عبارت کوردیکی بو حکملرك «خارجی» شیئی Objectif » برحقیقته تقابل ایده‌میه‌جکنی سویلیوردی . قانت انکلیز فیلسوفنك بو مطالعه‌سنی دها او زمان قبول ایتمه‌مشدی : «ریاضی حکملرمزده معلوماتمزی توسیع ایدر . بناءً علیه تحلیلی دکل ، ترکیبیدر . اشکال و کمیات ریاضیه‌یی ده ذهن تشکیل ایدر» دیوردی . فقط فیلسوف بو نظریه‌نك هنوز نتایجنی دوشونمه‌مش ، هله مشکلاتنی کورمه‌مش ایدی . فی الحقیقه تجربه خارجنده ترکیب ناصیل ممکن اولیوردی ؟ بالخاصه بو قبلی À priori حکملرك بوتون تجربه‌یه قابلیت تطبیقه‌سی نره‌دن ایلری کلیوردی ؟ فیلسوف بو جهتلری هنوز ایضاح ایده‌مه‌مشدی .

قانت بو آراده مكان وزمانك ماهيتی حقنده تكرار دوشونمكه باشلادی. (١٧٦٨) ده « مكانك جهاتی آراسنده‌كی فرقك مبنای اصليسی [١] » عنوانيله برمقاله يازدی. لايبنيج مكان مفهومنك اشيا آره‌سنده مناسبات موضعيه‌دن تولد ايتديكنی قبول ايتمش ايدی. قانت بر طاقم تجربه‌لره، بالخاصه (اشكال متناظره Figure Symètrique) حقنده‌كی تدقيقاته استناداً بونك دوغری اولماديغنی كوستردی. مثلا صاغ أل ايله صول أل، ياخود برشی ايله اونك آينه‌ده متناظراً حاصل اولان خيالی تماماً مساوی وبربرينك عينی اولديغی حالده اجزاسنك ترتيبی بربرلرينه منطبق دكلدر. شو حالده مكان برآراده بولونان اشيای محسوسه‌نك بر نوع ترتيبندن عبارت عد اولوناماز. بالعكس مكان اشيای محسوسه‌دن تماماً آيری اولان بذاته بر حقيقتدر و اشيا آراسنده‌كی ترتيب حدذاتنده محسوس اولان ماده‌دن مستقل، مطلق بر مكانك موجوديتنه مستنددر. بونك ايچوندركه ابعاد ثلثه‌يی خارجاً موجود بر حقيقت عد ايدر وهرشيده يوقاری آشاغی، صاغ صول، اوك وآرقه تفريق ايلرز.

مكانك بو صورت تلقيسی قانتك فلسفهٔ انتقاده دوغری آتديغی مهم برخطوه ايدی. آنجق هنوز مشكلات تخفف ايلمش دكلدی. نته‌كيم مقاله‌نك نهايتنده‌كی مطالعاتدن آكلاشيليوركه قانت‌ده بونك فرقنده ايدی: مكان بويله ماده‌دن آيری برحقيقت، تعبير آخرله تفكر و تجريدله حصوله كلن بر مفهوم دكاسه بونی بالتجربه بيليورزديمكدر. فقط تجربه ايله بيلديكمز برشيئی ناصل بوتون اشيايه قابل تطبيق عدايده‌بيليرز؟ رياضيه‌نك، هندسه‌نك موضوعی اولان مكان تجربی عد اولونورسه بوعلملرك بوتون ماده‌يه قابليت تطبيقيه‌سنه خلل كلزمی؟ كورولويوركه فيلسوف مكانی‌ده تدقيق ايدركن عينی نتيجه‌يه وارمشدی: تحليلی اولانلر خارجنده ذهنك ضروری و تجربه‌دن وجوده كلمه‌مش مفهوملری وارمی؟ و بونلرك منشأی نه‌در؟

هيچ شبهه يوق‌كه قانت فلسفهٔ انتقادك الك اساسلی فكرينی مكان حقنده‌كی بو مقاله‌سنك انتشارندن برسنه صوكرا بولمشدی. (١٧٧٠) ده لامبه‌ره يازديغی مكتوبده مآلاً شويله ديوردی: « تخميناً برسنه واركه بردها دكيشديرميه‌جكمی ظن ايلديكم، فقط توسيع و تعميقی ضروری عد ايتديكم بر تلقی‌يه واصل اولديغمی كورمكله ممنونم. بو كشف بوتون مابعدالطبيعه مسائلنك تماماً قولای وامين برمعياره كوره تدقيق ايدلمسنی تأمين ايليه‌جك

[١] كتابيانده (٢٥) نومرو ايله كوستريلن اثر.

وبو مسئله‌لرك نه‌درجه‌یه قدر قابل حل اولابیله‌جکنی ویا غیر قابل‌حل بولوندیغنی میدانه چیقاراجقدر ». بومکتوبده اشارت ایتدیکی ۱۷٦۹ سنه‌سنده فیلسوف نه‌یی کشف ایتمشدی؟ بونی نوطلرنده وانتقاد عقل محضك ایکنجی طبعی مقدمه‌سنده واضحاً آ کلاتیور. قانت اووقته قادار خارجاً موجود ظن ایدیلن بر طاقم مبادینك حقیقتده (انفسی Subjectif) اولدیغنی، یعنی بونلرك برطاقم شرائط ذهنیه‌اولوب اسیانی آنجق بوسایه‌ده ادراك ایتدیکمزی وآکلادیغمزی بولمش ایدی. اوزمان سوصورتله دوشوندی: فیلسوفلر شیمدی‌یه قدر علممزك موجوداته کوره تنظیم وترتیب ایدلدیکی قبول ایدییورلردی. فقط بوفرضیه‌یه استناد ایدیلنجه علت، جوهر... الخ کبی ذهنك ضروری وبوتون تجربه‌لره قابل‌تطبیق مفهوملرینك قیمتلرینی، یعنی ذهن خارجنده برموجودیته تقابل ایدوب ایتمدکارینی اثبات ایچون یاپیلان تشبثلر هیچ برنتیجه ویره‌میوردی. عجبا بو فرضیه‌یی عکس ایدر واسیانك معرفتمزه، علممزك شرائطنه کوره ترتیب وتنظیم ایدلدیکنی قبول ایده‌جك اولورسه‌ق مابعدالطبیعی مسائلی حلده دها زیاده موفق اولمیه‌جقمی‌یز؟ . . . مشهور قوپه‌رنیك‌ده زماننه قدر عالملرك حرکات سماویه حقنده‌کی کوروشلرینی عکس ایده‌رك کشفیاتنه موفق‌اولمامشمیدی؟ اجرامك ارضده دوران بر راصدك اطرافنده دونمکده اولدیغی قبول ایدلدیکی تقدیرده حرکات سماویه‌نك تماماً ایضاح ایدیله‌مدیکنی کورن بو بویوك عالم‌برده ارضده‌کی راصدی اجرامك اطرافنده متحرك فرض ایلمکی دوشوندی وبو سایه‌ده حرکات سماویه‌یی دها دوغرو اولارق ایضاحه و علم تاریخنده پك مهم اولان کشفیاتنه موفق اولابیلدی. قوپه‌رنیکك حرکات سماویه حقنده پك مثمر اولان بو طرز تفکرینی معرفتمزك ماهیتی مسئله‌سنه تطبیق ایدرسه‌ك دوغری یولی بولمش اولمازمی‌یز؟

ایشته فیلسوف بویله بر محاکمه ایله علممز موجوداته کوره تعین ایدر فرضیه‌سنی بیراقه‌رق « اشیا معرفتمزك شرائطنه کوره ترتیب ایدیلیر» مبدأنی قبول ایتدی. بو اساس فلسفهٔ انتقادك تملی ایدی.

بولدیغی بو اصولی همان مکان وزمانك ماهیتنه تطبیق ایلدی. بوقاریده سویله‌دیکمز کبی ۱۷٦۸ ده یازدیغی مقاله‌ده مکانك مطلق بر حقیقت خارجیه اولدیغنی واشیانك بوحقیقت ایچنده ادراك ایدلدیکنی قبول ایدییور، فقط بوتلقینك نتیجه‌سی اولان مشکلاتی حل ایده‌میوردی. شیمدی بولدیغی یکی اساسی تطبیقله مکانی بر حقیقت خارجیه دکل، حساسیتك ایجاب ایتدیکی بر ضرورت، ذهنك ادراك ممکن اولابیلمسی ایچون اشیایه

تطبیق ایتدیکی بر قانون اولارق قبول ایتدی . اسکیدن مکان حقنده معرفتمزی اونك وجود خارجیسنه استناد ایتدیردیکی حالده شیمدی مکانی عالم خارجیك ادراکی ایچون بر شرط ذهنی عد ایدیيوردی . عینی فرضیه‌یی هر نوع ادراك باطنیمزك شرط اساسیسی اولان زمانه تطبیق ایلدی . بو نقطه‌ده قالمادی . مکان و زمان مفهوملرینی وجوده کتیره‌رك محسوساتی ترکیب ایتدیکمزکی علوم طبیعیه‌ده‌ده عینی ماهیتده بوتون تجربه‌لرمزه قابل تطبیق « قبلی À priori » وبناءً علیه ضروری حکملرمز موجود دکلیدر ؛ نه ایچون مثلا علیت وجوهریت تجربه‌لرمزی ترکیبه یارایان وفقط اوندن استخراج ایدلمه‌مش اولان بر مفهوم اولماسین ؟

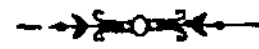
(۱۷۷۰) ده کونیغسبرغ دارالفنوننده منطق ومابعدالطبیعه کرسیسی انحلال ایتمشدی . قانت بو کرسی‌یی اشغال ایده‌بیلمسی ایچون لاتینجه قلمه آلاجغی بر اثر سعیینی مدافعه ایتمسی ایجاب ایدردی . فیلسوف ایشته کشفنك خطوط اساسیه‌سنی بومناسبتله « محسوسات و معقولات عالمنك صور ومبادیسی » [۱] عنوانیله یازدی . معرفت مسئله‌سنده بوتون نظریاتی محتوی اولان « عقل محضك انتقادی [۲] » بوقاریده ده سویلدیکمز کبی بوندن آنجق اون سنه صوکرا انتشار ایتدی . (۱۷۷۲) ده « مه‌رکوس هرج Mercus Herz » ه یازدیغی مکتوبده « بوکون بن نظری وعملی علممزك ماهیتنی کوستره بیله‌جك اولان عقل محضك انتقادینی نشر ایده‌بیله‌جك حالده‌یم . » دیيوردی . عینی ذاته آنجق ۱۷۸۱ مایسنده موعود کتابی کونده‌ریيور واثری « محسوسات ومعقولات عالمنك صور مبادیسی » نده ذکر ایتدیکی اساسات دائره‌سنده یاپدیغی تحریاتك نتایجندن عبارت اولمق اوزره توصیف ایدیيوردی . فی الحقیقه اوزون سنه فاصله‌لرله وجوده کلن بوایکی اثر آراسنده تفصیلات اعتباریله فرق وار ایسه‌ده اساساتنده بر وحدت و بر اتصال تام موجوددر . لاتینجه اثرینك مکان وزمان حقنده‌کی مباحثی « عقل محضك انتقادی » نده همان بلا تعدیلات یر بولدیغی کبی بوصوك اثرده‌کی فکرلرینك برچوق اساسلری « محسوسات ومعقولات عالمنك صور مبادیسی » نده موجوددی . اوحالده دارالفنون مدرسی اولدیغی اثناده یازدیغی اثرده وضع ایلدیکی اساسلرك برنوع توسیع وتطبیقی دیمك اولان « عقل محضك انتقادی » نه‌یه اوقدر فاصله ایله انتشار ایتدی ؟ قانتك ترجمهٔ حیاتنی یازانلر بونی مختلف سببلره عطف ایده‌رلر :

[۱] کتابیانده ۲۸ نومرو ایله کوستریلن اثر .
[۲] کتابیانده ۳۰ نومرو ایله کوستریلن اثر .

دارالفنونده مشغولیتنی، صحتنك اوصیراده مختل اولمسنی، تفکراتنه وضوح تام ویرممه‌سنی بو تأخره سبب اولارق کوستریرلر . واقعا بوصیراده «هرچه» یازدیغی مکتوبلرده صحتندن شکایت ایدییور؛ یکی کشفنی وضوح تام ایله افاده ایتمکده‌کی مشکلاتی سویلیور . آنجق بونلرك هیچ بری بواوزون تأخرك سبب حقیقیسی دکلدر . قانت لاتینجه اثریله چیزدیکی اساسلری تعقیب وتطبیق ایتمکده جدی مشکلاته تصادف ایلدی . چوق قوتلی بر مفکره‌یه مالك اولان بو بیوك آدام اورته‌یه قویدیغی فکرلرك عمیق بر دوشونجه نتیجه‌سی اولماسنی، ایضاحاتنك آهنکدار بولونماسنی ایستردی . «محسوسات ومعقولات عالمنك صور مبادیسنی» دارالفنونده کرسی اشغال ایده‌جکی ایچون عجله یازدی . اوزمان قویدیغی اساسلرك تطبیقنده اوغرایاجغی مشکلاتی تماميله تقدیر ایتمه‌مشدی . فقط بوطریق اوزرنده یورومکه باشلاینجه کندیسنی حل ایدلمسی لازم برچوق موانع قارشیسنده بولدی . فی‌الحقیقه لاتینجه اثرده علوم طبیعیه‌ده تجربه‌دن مشتق اولمیان ضروری برطاقم مبادینك، برطاقم تصدیقلرمزك موجودیتنی قبول ایدییور، ذهنك بوصورتله تجربه‌مزی ترکیب ایلدیکنه اشارت ایله‌یوردی . اوحالده بر طاقم سؤاللر قارشیسنده قالماسی طبیعی ایدی : بویله تماماً تجربه‌دن آیری مبادیی، تصدیقلری ناصل واقعاته، شأنیته، حقیقت خارجیه‌یه تطبیق ایده‌بیلورز ؟ ذهن واشیا آیری آیری ایکی عالم تشکیل ایدییورسه واقعات ناصل ذهنك بوقانونلرینه معروض اولابیلیور ؟ بومسئله‌لری حل ایتمکده‌کی مشکلاتك نه‌قدار بیوك اولدیغنی قانت مالآخره «علم کبی تلقی اولونه بیله‌جك مستقبل نظریات مابعد الطبیعه‌یه مدخل» ده آکلاتیور . فی‌الحقیقه ایلریده کوره‌جکز که «عقل محضك انتقادی» نك الك مهم قسملری ده بوبحثه تعلق ایده‌ن جهتیدر . قانت بیله کتابك ایکنجی طبعنده بو مباحثی یکیدن خیلی تصحیحاته وتعدیلاته تابع طوتمشدر . بونك ایچون شبهه ایدیله‌مزکه لاتینجه اثریله آرتیق دارالفنون مدرسی اولان فیلسوف بولدیغی فلسفی اساسلری تطبیقده، بحث ایتدیکمز مسئله‌لر کبی، برچوق مشکلات قارشیسنده قالدی . بومسئله‌لری برصورت حله اقتران ایتدیرمك ایچون چوق دوشوندی ؛ برچوق تردد دوره‌لری کچیردی . حیاتنك الك فیضلی دورینی بوکا صرف ایلدی .

«عقل محضك انتقادی» ایله آرتیق اصول انتقاد قطعی اولارق تأسس ایتمش اولیوردی . اونك مختلف ساحه‌لره تطبیقی نسبةً سهل ایدی وفیلسوف بونی قیصه برزمانده یاپدی . شیمدی قانتك اساس فلسفه‌سندن، وبوتون دیکر نظریاتك تملی اولان فلسفهٔ معرفتندن

بحث ایده‌بیلیرز . یوقاریده سویله‌دیکمز کبی معرفت مسئله‌سنی بالخاصه اولاً «محسوسات ومعقولات عالمنك صور مبادیسی» ایله ، صوکرا «انتقاد عقل محض» ایله، نهایت «علم کبی تلقی اولونه‌بیله‌جك مابعدالطبیعه‌یه مدخل» ایله تأسیس ایتدی. بز تکرر تکرر بو اثرلری تلخیص ایتمیه‌جکمز ؛ آیری آیری بو کتابلرده دولاشمیه‌جغز . ساده‌جه فیلسوفك بونلرله یاپمق ایسته‌دیکی بنای فلسفی‌یی مطالعه ایلیه‌جکز . حتی کندیسنك قبول ایتدیکی تقسیماتله ده مقید بولونمیه‌جغز . اولجه سویله‌دیکمز کبی بو تقسیمات چوق ضعیفدر . بز او اثرلر اعانه‌سیله فیلسوفك اورته‌یه قویدیغی فکرلرك ترتیب طبیعی و منطقیسنی تعقیب ایتمکه چالیشاجغز .

اوچونجی قسم

عقل محضك انتقادی ، یاخود علم مسئله‌سی

موضوع واصول

اسکی فیلسوفلرك باشلیجه اشتغالاتی عالمده‌کی وجودك ، وارلغك ماهیتنی آراشدیرمقدی. فلسفهٔ جدیدده ایسه الك مهم مسئله معرفتمزك قیمت ومنشأنی آرامقدر . قرون جدیده‌ده فیلسوفلر وارلغك ماهیتنی آرامازدن اول علی‌الاطلاق علممزك اساس ومنشأنی تحری ایتمك ایجاب ایده‌جکنی تقدیر ایتمشلردر . فی‌الحقیقه اول امرده علممزك قیمتی نه‌در ؟ منشأی نه‌در ؟ معرفتمز ناصیل وجوده کلیور ؟ مسئله‌لری تدقیق ایدلمدکجه ماوه‌نك ماهیتنه ، کائناتك اساسنه ، علت اولانك اوصافنه دائر ویره‌جکمز حکملرك قیمتنی نه ایله تقدیر ایده‌بیلیرز ؟

اون سکزنجی عصر اورته‌لرینه دوغری علممزك ماهیت وقیمتی مسئله‌سی اطرافنده یکدیکرینه مخالف باشلیجه ایکی تلقی واردی. بری (سپینوزا)،(لایبنیج).(وولف)ده داخل اولدیغی حالده ده‌قارت ومعقبلرینك، یعنی عقلیه (راسیونالیزم) مذهبی سالکلرینك قناعتی ایدی ؛ بونلر علم مسئله‌سنده قرون قدیمه وقرون وسطا تلقیات فلسفیه‌سنه صادق اولارق حواسك بزه بیلدیردیکی معلوماتی برطاقم ظواهردن، قاریشیق، متناقض برمنظومهٔ احساساتدن عبارت عد ایلیورلردی . بوفیلسوفلره کوره عقلدرکه حسك قاریشیق معطیاتنه وضوح ویرر ، تمییز ایتدیرر ، الحاصل علم حصوله کتیرر . بزبوسایه‌ده حسك معضل اوله‌رق بیلدیردکارندن بسیطی آییریرز ، دائما تحول ایدن اعراضدن بذاته قائم اولان جوهره انتقال ایدرز ، ظاهراً انتظامسز کورونن واقعاتك ثابت قانونلرینی بولورز . حسك بزه بیلدیردیکی قاریشیق بیلکیلردن ناصیل بسیطه ، جوهره ، قانونلره انتقال ایلیورز ؟ ذهن بونك ایچون تجربه‌دن وجوده کلمین ، یعنی حواس واسطه‌سیله الده ایدیلمین خصوصی برطاقم مفهومات ومبادئ عقلیه‌یی استعمال ایدر . بومبادی ومفهوملر ماوقعه تماماً مطابقدر.

ایشته اصل علم بو صورتله مفهومات عقلیه‌یه ، یعنی جوهره و علته انتقال ایتمك ، تغیر ایتمین ثابت بر وارلغی بولمقدر . بو اسـه مابعدالطبیعه‌نك موضوعیدر . بناءً علیه مابعدالطبیعی معرفت ، یعنی حواسك بیلدیردیکنك فوقنه ذهناً ارتقا هم ممکن ، هم ضروریدر . بونك ایچوندرکه ده‌قارت مابعدالطبیعه‌یی شجر علمك کوکی عد ایدییور ، اصل معرفتی‌ده بو کوکده بولویور [١].

انکلیز مکتب فلسفیسنه ، بالخاصه (لوق) ایله باشلایان مسلك تجربی (آمپیریزم) یه کوره ایسه عقلیه مسلکی سالکلرینك قبول ایتدیکی طرزده مابعدالطبیعه‌یه عائد علم نه ضروری ، نه ممکندر . واضح و قابل تمیز علممز یالکز حواس واسطه‌سیله حصوله کلن انطباعلردن وجوده کلیر : ماوقعله (Réel) بزی مناسبتده بولوندیران ده یالکز حواسمزدر . مفهومات عقلیه محسوسات فوقنده بر وارلغه دلالت ایتمز ، بلکه بو مفهوماتده داخل اولدیغی حالده بوتون تصورلریمز تأثیر خارجی ایله وجوده کلن احساسلرك خلاصه‌سندن ، تجرید ایله ضعیفله‌مش رسوبندن باشقه برشی دکلدر . بونك ایچون تصورلرمز نه قادار مجرد ، بناءً علیه عمومی اولورایسه محتواسی‌ده اوقدر ماوقعدن اوزاقلاشیر . علیت و جوهریت کبی تجربه فوقنده عد ایدیلن مبادی‌یه کلنجه بونلرده هیومك تنقیدندن آکلاشیله‌جغی وجهله [٢] بر اعتیاد ذهنیدن ، تجربه‌یه مترافقاً حصوله کلن تداعیٔ افکاردن عبارتدر . بناءً علیه تجربه‌دن وجوده کلین مفهومات و مبادی‌یه مستند بولونان مابعدالطبیعه اساساً ممکن دکلدر . بزم علممز یالکز حادثاته تعلق ایلیه‌بیلیر .

یکدیکرینه مباین بو ایکی نظریه مواجهه‌سنده مفکره‌نك ایکی تورلو حرکتی قابلدر : یاکندیمزی ذهنك عطالتنه قاپدیرارق حقیقتی آییرمق ممکن اولمیه‌جغنه حکم ایدر ، بو صورتله شکه دوشرز ، یاخود ذهنی فعالیته سوق ایدرك بو صورتله انتقاد طریقنه کیره‌رز . قانت هیچ برزمان شکه منجر اولان طریقی اختیار ایتمدی ؛ عمرینك هیچ بر دورنده حسبانی برطرزده دوشونمدی [٣] . چونکه نیوتون فیزیکنه و وجدانك وظیفه حقنده‌کی امرینه ایناتمشدی . بو ایمان اونك بویله شکه دوشمسنه مانع ایدی . بالعکس انکلیز فیلسوفلرینك

[١] دارالفنون ده‌قارت و قارته‌زیه‌نلره دائر باصیلمش فورماللره باقیکز .

[٢] صحیفه ٤٩-٥٢ .

[٣] ویقتور قوزه‌ن ده‌قارتك انتقادیه مسلکنی ده حسبانی مذاهبدن بری عد ایدر . بو طرز تلقی هیچ حقیقته توافق ایتمز . «Cours de l'histoirede la philosophie» صحیفه ٤٢

مسلك تجربيسنى ونصى (دوغماتيك) فيلسوفلرك مابعدالطبيعى مسلكلرينى شككى توليد ايده‌جك ماهيتده كورويوردى . فى الحقيقه بر نجيسى عالمك قوانينى ـ كه علت ايله نتيجه آراسنده‌كى رابطه‌يه مستنددر ـ صرف انفسى بر ارتباطه حمل ايدييوردى . بويله بر تفكر علمك ماوقعه مطابقتى مسئله‌سنده شبهه‌يى توليد ايتمزميدى ؟ ديكر جهتدن مابعدالطبيعيونك (الله) ، (بقاى روح) ، (اختيار) مفهوملرينه منجر اولان فلسفه‌لرى يكديكرينى نقض ايتمكده و برچوق مسائلى غيرقابل حل بير قمقده‌در . بويوزدن مابعدالطبيعى مفهوماته ، يعنى روحه ، وجود آلهى‌يه قارشى اعتقاد متزلزل اولمقده ، فيلسوفلرك مساعئ فكريه‌لرى بر نتيجه ويرمينجه ، دينه ، اخلاقه قارشى معتاد اولان اعتراضات حقلى كبى كورونمكده‌در. بونك ايچوندركه قانت علم واخلاقه قارشى شككى ازاله ايده‌جك بر يول آرادى . بوطريق « انتقاد » دى .

انتقادك معناسى، غايه‌سى نه‌در؟ انتقاد آثار و مذاهب فلسفيه‌يى دكل، فقط تجربه ماوراسنه چيقمق ايسته‌ين معلوماتمزه نظراً عقلك قدرتنى تنقيد ايتمك وبو صورتله مابعدالطبيعه‌نك امكان ويا عدم امكانى تقرير ايلمكدر . عجبا انتقاد بوايكى شقدن ، يعنى مابعدالطبيعه‌نك امكان وياعدم امكانندن هانكيسنه توجه ايدر ؟ بالخاصه قانت مابعدالطبيعه‌نك بسبتون عدم امكانى و علم بشر ايچون حادثاتدن باشقه‌بر موضوع اولاميه‌جغنى كوسترمكمى ايسته‌مش ، بناءً عليه هيومك چيقارديغى نتيجه‌يه‌مى وارمشدر ؟ قانتك فلسفه‌سنى لايقيله تعميق ايدنجه وبالخاصه بوخصوصده‌كى بياناتى نظر دقته آلينجه بو سؤاللره جواب ويرمك قابلدر . فى الحقيقه فيلسوف سلفلرينك تلقى ايتديكى طرزده مابعدالطبيعه‌نك ممكن اولماديغنى و انتقادك بو جهتى كوستره‌جكنى قبول ايدييوردى . نه ايچون ؟ چونكه نصى (دوغماتيك) مابعدالطبيعيون حادثاته عائد علملرده ذهنك تعقيب ايتديكى طريقى ، تنقيده ، يعنى اونك حدودينى آرامغه لزوم كورمكسزين محسوساتك ماوراسنده تشميل و تطبيق ايدييورلر؛ بوصورتله ماهيت اشيا و « ذات اشيا Chose en soi » حقنده علم حاصل ايده‌بيله‌جكلرينه قانع اولويورلر؛ علتك، جوهرك وجود خارجيسنى علماً اثبات ايلمكى درعهده ايليورلر . يكديكرينه مباين افكار سرد ايدرك بونلرده موفق اولامينجه‌ده ساده‌جه مابعدالطبيعه‌نك دكل ، علوم مثبته‌نك‌ده حقيقته مطابقتى مسئله‌سنده شبهه حاصل اولويور. قانته كوره بو تهلكه‌لى نتيجه محسوسات ايله خارجنده‌كى موضوعلرى يكديكرندن آييرمامقدن و هپسنه عينى اصولى تطبيق ايلمكدن تولد ايليور . حالبوكه مثبت علم آنجق حادثاتى موضوع اتخاذ

ایده بیلیر. حادثات ماوراسنده یالکز عقل محض ایچون تماماً ضروری اولان «ملکهٔ عملیه»
مستند ایمان (Croyance) ممکن اولابیلیر. ایشته قانت علم اصولنی بویله محسوسات فوقنه
تطبیق ایتمک ایستین مابعدالطبیعه‌نك عدم امکانی اوزرینه قوردی. بونکله نه علمك
ماوقعه مطابقتنده شبهه حاصل ایتمك، نه ده هر نوع مابعدالطبیعی ملاحظاتك ممکن اولمادیغنی
سویله‌مك ایسته‌مشدر. بالعکس قانت علم ایله مابعدالطبیعی اعتقاداتی یکدیگرندن صورت
قطعیه‌ده آییرمغی أملی اتخاذ ایلمشدر. تاکه نه علمك چیقاراجغی نتیجه‌لرله بو اعتقاد
متزلزل اولسون، نه ده مابعدالطبیعی عقیده‌لرك تجربةً و عقلاً یقین افاده ایتمه‌مسی علمك
صحتی حقنده‌کی قناعتی خللدار ایلسین. بو مقصدله‌دره که فیلسوف «بن اعتقاده یر ویره‌بیلمك
اوزره مابعدالطبیعی موضوعلرده علمی رفع ایتمکه مجبور اولدم» دیور [۱]. بونکله
برابر قانت بر نوع مابعدالطبیعه‌نك ممکن و لازم اولدیغنه‌ده قانعدی. نته‌کم عقل محضك
انتقادینك ایکنجی طبعی مقدمه‌سنده «انتقاد متین بر مابعدالطبیعه تأسیس ایچون ضروریدر»
دیوردی. بو مابعدالطبیعه اسکی فیلسوفلرك آکلادیغی معناده ذات اشیا حقنده بر علم
اولمایاجقدر. بو خصوصده یالکز عملیه مستند بر عقیده وجوده کله‌بیلیر. آنجق بو اعتقاداتك
اساسلی بر صورتده تأسیسی ایچون انتقاد طریقیله ذهنك حدودی، چوره‌سی، اصولی،
طرز صحتی تعیین ایدلمك اقتضا ایدر. بوده بر نوع مابعدالطبیعه ایله اولابیلیر. قانتك‌ده یاپمق
ایسته‌دیکی بو ایدی. کورولیورکه قانت هیوم کبی علمك ماوقعه مطابقتنده شبهه‌یه منجر
اولان و یاخود حادثات ماوراسنده هر نوع یقین حاصل ایتمه‌نك امکانسزلغنی کوسترن
بر فلسفه تأسیس ایلمه‌مشدی.

شو ایضاحاتدن آکلاشیلدیغی وجهله اصول [طریق] انتقادك هدفی بر طرفدن (مسلك

[۱] انتقاد عقل محضك ایکنجی طبعی مقدمه‌سندن خلاصةً نقل ایتدیکم شو فکرلر اوچله‌یی
پك ابی تنویر ایدر: «عقل نظرینك تجربه ماوراسنه نفوذ ایده‌بیله‌جکی حقنده‌کی یاکلیش ادعالی
اورته‌دن قالدیرمدقجه عقلمك ضروری عد ایتدیکی ملکهٔ عملیه استناداً‌ده وجود الٓهیی، اختیاری،
بقای روحی قبول ایده‌مم. چونکه عکس حالده عقل تجربه‌یه قابل تطبیق اولان مبادیٔ‌ی استعمال
ایده‌رك بو مفهوماته نفوذ ایتمك ایسته‌یه‌جك واوونت بو مبادینك تطبیق ایدلدیکی تجربه ماوراسی موضوعلرده
بالطبع حادثه شکلنه کیره‌جکدر. بو تقدیرده عقل محضك عملیه تشمیلی لزومسز اولاحق، بو مافوق الطبیعی
مفهوماتی آرتیق عقل عملی‌یه استناد ایتدیرمکده امکان قالمیه‌جقدر» (عقل محضك انتقادی B. Pacaud
ترجمه‌سی ۱۹۱۲ طبعی صحیفه ۲۹).

تجربی Empirisme) ایله صحتی شبهه‌یه دوشن علمك ماوقعه مطابقتنی تأیید ایتمك ، دیکر
جهتدن مابعدالطبیعه‌یی بالذات مابعدالطبیعیون الندن قورتارمق اولاجقدر . انتقاد بونی
ناصیل برطریق تعقیب ایدرك یاپاجقدر ؟ قانته کوره بوهدفه واصل اولمق ایچون اسکیدن
قالمه اصول فلسفی‌یی بیراقمق لازمدر . تجربیه (آمپیریزم) مسلکی اربابی ایله نصّی
(دوغماتیك) فیلسوفلرك علم مسئله‌سنده‌کی نظرلری تماماً بربرینه مخالف اولمقله برابر
هرایکیسی‌ده مشترك براساسه ، براصوله استناد ایدییورلر . هرایکی طرفده تفکرمزك
موضوع منحصری اشیا تشکیل ایتدیکنی ، تعبیر آخرله یالکز اشیانك ذهن اوزرنده‌کی
تأثیریله علم حاصل اولدیغنی قبول ایتمکده‌درلر . برکره بوفرضیه‌یی عکس ایتمك لازمدر .
یعنی قبول ایتملیدرکه علم ذهنك اشیا اوزرینه تأثیریله وجوده کلیر . دیکر جهتدن
مابعدالطبیعیون علمی مابعدالطبیعی اساسلره استناد ایتدیرمك ایستیورلر ، مسلك تجربی
اربابی ایسه بومابعدالطبیعی اساسلری ییقمق صورتیله علمك صحتنده شبهه تولید ایده‌بیله‌جك
برتلقی وجوده کتیرییورلر . بوتورلو مساعینك فائده‌سزلکی وتهلکه‌سی آشکاردر.

بر فیزیك عالمی ایچون طبیعت ناصیل بر واقع ، بر موجود ایسه فیلسوف ایچونده علم
اویله‌جه بر واقعدر . مثلا نیوتون « حرکات سماویه‌یی ناصیل بر فرضیه ایله ایضاح
ایتمك ممکندر » دییه دوشونه‌رك فیزیکده‌کی کشفنانه موفق اولمشسه فیلسوفده اسکیدن
اولدیغی کبی « علم یقین افاده ایدرمی؟ » طرزنده‌کی تحریاتی بیراقه‌رق ذهنك هانکی قانوننه ،
هانکی شرائط انفسیه‌یه مستنداً بر واقع ، بر موجود عد ایدیلن علم ممکن اولویور ، عقل
ایچون غیر قابل اجتناب برصورتده حلی لازم کلن (الله) ، (اختیار) ، (بقای روح) مسائلی
نه‌صورتله حل اولونابیلیر ؟ تعبیر آخرله مابعدالطبیعه نه‌طرزده ممکندر ؟ بونی آراشدیرمالیدر .

بوتحقیقات علم قدرتنك ، تعبیر آخرله ذهنك تجربی اولارق برتحلیلندن ، لوقك یاپدیغی کبی
مفکره‌نك برنوع فیزیولوژیسندن عبارت ولمیه‌جقدر . چونکه لوق یالکز واقعات ذهنیه‌یی تثبیت
ایلمش وفقط نه کبی شرائطایله علم ممکن اولویور آرامامشدر . اونك ایچون بوفیلسوفك یاپدیغی
ساده‌جه توصیفیدر . انتقاد ایسه علمك و مابعدالطبیعه‌نك امکانی آرایاجغی ایچون بویله
برتحلیل روحیدن بسبتون باشقه‌در .

دیکرجهتدن انتقاد بر « تحلیل منطقی Analyse logique »» یعنی علم ایچون ضروری اولان
تصوراتك تحلیلی ، عالملرك تحریات علمیه‌لرنده تعقیب ایلدکلری وتیرهٔ علمیه‌نك تدقیقی ده دکلدر .
چونکه بویولده تحلیلات وتدقیقات ده بزه علمك و مابعدالطبیعه‌نك امکانی حقنده برحکم ویردیرمز.

انتقاد طریقی بویله بر تحلیل روحی و منطق اولمادیغنه کوره ماهیتی نه‌در ؟ بونی ایجه آکلایه‌بیلمك ایچون بر واقعه اولارق قبول مجبوریتنده اولدیغمز علممزی یاقیندن تدقیق ایده‌لم . تجربه محصولی اولان علممز شو ایکی شرطی تصمن ایدر : ۱) ماده Matière ، ۲) صورت Forme . علمك ماده‌سی حواسمز اوزرینه تأثیر ایدن شیدر [۱] . حواس اوزرینه تأثیر ایدن بو « شی » نه‌در ؟ نفسمز خارجنده بویله برشی وارمیدر ؟ بو مسئله‌؛ حد ذاتنده وارلق نه‌در ؟ عالم خارجی نه‌در ؟ سؤالندن باشقه بر شی دکلدر . بو سؤاللر ایسه قانتك نقطهٔ نظرینه کوره بو طرزده وارد اولاماز . چونکه انتقاد؛ علمی برامر واقع اولارق قبول ایتدیکی کبی ، شعورمز اوزرینه تأثیر ایدن ماده‌نك موجودیتنی‌ده متعارفه اولارق تسلیم ایدر . اثبات ایتمکه قالقماز . علممزك صورتنه «Forme» کلنجه بوتعیین ایدیله‌بیلیر . فقط بوصورتلر « قبلی À priori » در؛ یعنی تجربه‌دن مستخرج دکلدر. چونکه تجربه واقع اولابیلمك ، یعنی برشیئی ادراك و اونك حقنده علم حاصل ایده‌بیلمك ایچون بیله ماده‌یه ، تعبیر آخرله حواس و سطه‌سیله حصوله کلن انطباعلره بر« صورت » ویرمکلکمز ایجاب ایدر . نته‌کیم ذهنك «ماده» سز صورتی الده ایتمکده‌ده امکان یوقدر . ایشته انتقادك موضوعی معلوماتمزك « قبلی A priori صورتلرینی‌تعیین ایتمکدر. بویله اولدیغی ایچون اصولی‌ده « تجریدی ویا مابعدالطبیعی برتحلیل Analyse abstraite ou mètaphisique » در .

علممزك ماده‌سی وصورتی تفریقه منجر اولان بوتحلیل عینی زمانده بزم ایکی‌قدرت ذهنیه‌مزك آیریلماسنی ایجاب ایدر . شبهه‌ایدیله‌مزکه بزم علممز اول‌امرده تجربه‌ایله‌باشلار . تعبیرآخرله تفکره باشلامازدن اول ذهنده بعض‌شیلر خارجدن معطا اولارق موجوددر . ایشته «اشیانك بزم‌اوزرمزه‌واقع‌اولان‌تأثیری‌واونك نتیجه‌سی‌اولان‌صورت ذهنیه‌یی‌استحصال قدرتی» حساسیتی‌وجوده کتیریر. علممز تجربه‌ایله‌باشلامقله برابر بوتون معرفتمز اوندن‌مشتق دکلدر. علومده ضروری وکلّی اولارق‌قبول‌ایتدیکمز حکملر تجربه‌نك‌محصولی‌اولاماز . تجربه‌ساده‌جه‌ممکن‌اولانی افاده ایلر . بناءً علیه (ضروری Nécessaire) حکم‌وتصدیقلرمز « قبلی برعلم قدرتی » ایجاب ایدر . بوقدرتده « مدرکه Entendement » در .

تجربه‌دن مشتق‌اولمیان حکملرمزك‌هپسی صرف تحلیلی‌اولسه‌یدی ، مدرکه‌نك‌انتقادینه لزوم‌قالمازدی. معلومدرکه بعض‌تصدیقلرمزده محمول (Prédicat) اولجه‌موضوع (Sujet)ده

[۱] ایلریده قانتك ناصیل برمعیار قبول‌ایدرك علممزك ماده وصورتی آییردیغنی کوره‌جکز .

داخلدر . مثلا « هرجسم متحيزدر » قضيه‌سنده (تحيز) صرف (جسم) مفهومنى ايضاح و توسيع ايدرك ، يعنى تحليل ايليه‌رك بولونمش و ربط ايدلمشدر . بوراده مفكره كندى كنديسيله مطابق اولماسى اساسنى تعقيب ايدر . بو نوع حكملرمزك تجربه‌دن مشتق اولماسى وبناءً عليه ضرورى وكلى بولونماملرى طبيعيدر . نته‌كيم هيوم‌ده تحليلى حكملرك ضرورى وكلى بولونديغنى قبول ايتديكى ايچوندركه – ايكى ايكى دها درت ايدر كبى – رياضى حكملرمزى ده تحليلى عد ايلمشدر . قانته كوره هيوم بو صوك نقطه‌ده ، يعنى رياضى حكملرى تحليلى عد ايلمكده يا كلمشدر . تحليلى تصديقلر موضوعك ايضاحنه خدمت ايدر . بزم علممزى توسيع ايتمز . رياضيه ايسه هيچ بويله دكلدر . اونك ايچون رياضى حكملرده تحليلى عد اولونه‌ماز . تعبير آخرله بو نوع تصديقلرده محمول موضوعك اولجه محتواسى داخلنده‌دكلدر . بالعكس محمول موضوعه بر فعل ذهنى ايله ربط اولونمشدر . مثلا (٧ + ٥ = ١٢) بر قضيهٔ تركيبيه‌در . چونكه (٧ + ٥) مفهومنده بو ايكى عددك بر عدد داخلنده جمع ايديله‌بيله‌جكى فكرى داخل اولماديغى كبى اون ايكى عددينك ساده‌جه تصورى بو ايكى رقمك توحيدنى متضمن عد اولوناماز . كذلك هندسه‌ده « بر خط مستقيم ايكى نقطه آراسنده‌كى مسافه‌نك اصغريدر » قضيه‌سى ده بر تركيبيدر . چونكه « خط مستقيم » مفهومى كيفيتى ، يعنى دوز بر خط معناسنى افاده ايدر . بناءً عليه صرف « خط مستقيم » تعبيرندن بويله بر كمى حكم الده ايديلمز ؛ خط مستقيم تعبيرينى تحليل ايدرك « ايكى نقطه آراسنده‌كى مسافه‌نك اصغرلى » تصورينى چيقارمغه امكان يوقدر . الحاصل بوتون رياضى حكملر بويله‌جه تركيبيدر . فيزيكده تجربه‌دن استحصال ايديلن « هر جسمك ثقلتى واردر » كبى قضيه‌لرده اولويتله تركيبيدر . چونكه « جسم » مفهومنك ثقلتى احتوا ايلمسى ضرورى دكلدر . بز بونى تجربه ايله بيليرز ، موضوع ايله محمولى بو صورتله تركيب ايدرز . معمافيه فيزيكده يالكز تجربه‌دن اشتقاق ايدن تركيبى حكملر دكل ، عينى زمانده تجربه‌دن مشتق اولميان ، قبلى À priori حكملرده واردركه بونلرده علمك مبدأنى تشكيل ايدر : « عالم ماديده‌كى تحولاتده ماده‌نك كميتنه خلل كلمز » حكمى كبى [١] . بو حكم تجربه‌دن مشتق اولماديغى

[١] ماده‌نك ، يعنى عالمده‌كى حركت وقوتك كميتنه خلل كليه‌جكى متعارفه‌سى حد ذاتنده « هر شيئك علتى واردر ، هيچ بر شى علتسز حصوله كلمز » مبدأ ذهنيسنك باشقه صورتله بر افاده‌سيدر . چونكه بو كميتده تحول وار ديمك عالم ماديده علته محتاج اولمقسزين يكى قوت ، يكى حركتلر وجوده كليور ديمك اولور . بويله بر مبدأ ايسه علوم ماديه‌يى اساسندن تخريب ايدر . اونك ايچون

كبي تحليلی ده دكلدر. چونكه (عالم مادی)، ياخود (ماده) مفهومنده كميةً غير متحوللك ده داخل عد اولوناماز . كذلك مابعدالطبيعه ده علممزی توسيع ايلديكی وبزه يكی حقيقتلر اوكره تديكی قبول ايديليرسه اووقت ساده جه مفهوملری تحليل ايتمكله قالماملی ، عينی زمانده « بو عالمك برمبدأ اوليسی اولمالی » كبی قبلی وتركيبی حكملره استناد ايتمليدر .

ايشته علممزی تحليل ايتديكمز زمان بوصورتله تجربه نك تحليل منطقيسندن چيقمامش ضروری وتركيبی حكملرمز بولونديغنی آكلايورز . بو نوع تصديقلرمزك موجود اولديغنی تثبيت ايلدكدن صوكرا صلاحيت وامكان مسئله سی مواجهه سنده قاليرز؛ يعنی بو يله قبلی وعينی زمانده تركيبی حكملرمز ناصل ممكن اولويور ؟ (عقل محض) ك بو مسئلهٔ عموميه سی يوقاريده سويلديكمز كبی تجربی بر تدقيق ايله دكل ، بر تحليل مجرد Analyse abstraite ايله حل اولونابيلير ، قانت بو نوع تحريايه (متعال Transcendantal) ديور . قانتك لسانده بونك معناسی « اشيانك دكل ، فقط تجربه دن مشتق اولمامق، يعنی قبلی À priori بولونمق اعتباريله علممزك طرزنی » تدقيق ايتمكدر . ايشه بو تدقيقات بر انتقاددر ؛ بالذات عقل محضی، تعبير آخرله «معلوماتمز» ك محتواسندن قطع نظرله- كويا بو محتوا يوقمش كبی- يالكز صورتنی تنقيددر . بو ناصل ياپيلير واهميتی نه در ؟ ايلريده كوره جكز .

تصنيف

يوقاريده كورديكمز كبی [١] انتقاد فلسفه سی علم، يعنی رياضيه وفيزيكی بر واقع ، بر موجود عد ايدر . مابعدالطبيعه يه كلنجه هر نه قدر صحتی مسلم نتايجه وارمامش ايسه ده ذكای بشر فطری اولارق اونك موضوعی اولان حكملره، يعنی (الله ، روح ، اختيار) مفهوملرينه واصل اولمغی، تعبير آخرله طبيعتك ، تجربه نك فوقه يوكسلمكی ايستر . بو ذهنك بر تمايل طبيعيسيدر كه - بر نتيجه استحصال ايدياسين ايدلمه سين - انكار اولوناماز . ايشته انتقاد شواوچ موضوعك امكانی تحری ايلر . يعنی :

علوم بوحركنلك ، قوتك ، الحاصل ماده نك كميةً اكسيلوب چوغالميه جغی اساسنه ، يعنی هر شيئك عاق واردر دستورينه استناد ايلر . بو دستور هر نوع تجارب علميه نك شرطی اولديغی ايچون فيلسوف بونی ايلريده ايضاح ايده جكمز وجهله ، قبلی عد ايديور.

[١] صحيفه ٦٠

١) ناصيل نظرى رياضيات ممكن اولويور ؟

٢) ناصيل نظرى فيزيق ممكن اولويور ؟

٣) هانكى شرائطله مابعدالطبيعه ممكن اولابيلير ؟ [١]

قانت كتابنده ايكنجى واوچونجى قسمى (منطق متعال Logique transcendantale) عنوانى آلتنده برلشديرييور. شو حالده انتقاد عقل محض باشليجه ايكى قسمدن عبارت اولويور. برنجى قسمده قانت معلومات حسيه‌نك تجربه‌دن مشتق اولميان صورتلرينى تحرى ايده‌جك وبويله‌جه بوتون كميت واشكالك شرطى اولان مكان وزمانى بولاجقدر. معلوم مدركه رياضيه‌نك، بالخاصه هندسه وميخانيكك موضوعى‌ده بالنهايه بوايكى مفهومدر وبوسايه‌ده رياضيه‌نك امكانى تحرى ايتمش اولاجقدر . ديكر قسمده ايسه مدركه‌نك تجربه‌يه تطبيقله وجوده كتيرديكى فيزيكى وياخود تجربه ماوراسنه چيقارق اورته‌يه قويديغى مابعدالطبيعه‌يى ، يعنى مفكره‌نك حقيقتى بولمق ايچون يابديغى دوغرى‌ ويا ياكلش بوتون تشبثاتى تدقيق ايليه‌جكدر .

دقت ايديله‌جك اولورسه بو تقسيم قانتك (حساسيت) و(مدركه) اولمق اوزره ذهنمزده تفريق ايتديكى ايكى قوته استناد ايدر . فى الحقيقه برنجى قسمده فيلسوف حساسيتى ، ايكنجى قسمده مدركه‌يى انتقاد ايليه‌جكدر . بوايكى قوتك تحليل مجردينى يابمق سايه‌سنده فيلسوف علم ايله مابعدالطبيعه‌نك ناصل ممكن اولديغنى ويا اولابيله‌جكنى آراشديرابيله‌جكدر .

١ ـــ محسوساتك تحليل مجردى

هر تام علم ذهنك ايكى قوتنك ، يعنى حساسيت ايله مدركه‌نك اشتراكيله ممكن اولور. مدركه

(١) قانت بونلردن برنجيسنى (Esthétique transcendantale)، ايكنجيسنى (Analytique transcendantale) ، اوچونجيسنى (Dia'ectique trenscendantale) عنوانى آلتنده تدقيق ايليور . قانت (Esthétique) تعبيرينى صرف خصوصى معناده قوللانييور . بو تعبير ايلك دفعه آلمانياده (باوم غارتن) طرفندن اك مكمل حس اولان « بدايع » ك علمى معناسنه وضع ايدلمش وقوللانيلمشدى . قانت كلمه‌نك مشتق اولديغى اساسه استناداً بونى على الاطلاق محسوسات علمى معناسنه استعمال ايتمكده‌در. نته‌كم فيلسوف Esthétique transcendantale تعبيرينى حساسيتك قبلى مباديسى علمى ديه تعريف ايلمكده‌در . بوندن آكلاشيلور كه فيلسوف بو قسمده محسوساتك تجربه‌دن اشتقاق ايتمين قسمنى آراشديراجقدر . انتقاد عقل محض فرانسزجه B. Pacand ترجمه‌سى صحيفه ٦٤ ، آلمانجه ١٩١١ طبعى صحيفه ٥٠

ذهنك قدرت فاعله‌سیدر که تصورات (Concepts) اعانه‌سیله دوشونه بیلمکلکمزه خدمت ایدر . حساسیت ایسه ساده‌جه تأثیرات خارجیه‌یی اخذ ایدر . تعبیر آخرله بزه تأثیر ایدن اشیا حقنده دوغریدن دوغری‌یه بیلکی‌یی تأمین ایدن (حدس Intuition) ی [۱] وجوده کتیرر . برشیئك حساسیتمز اوزرینه وقوع بولان تأثیراتنه (احساس Sensation) دینلیر . فیلسوف حساسیت واسطه‌سیله برشی حقنده وقوع بولان حدسه، تعبیر آخرله دوغریدن دوغری‌یه تأثیرات خارجیه حقنده‌کی علمه (تجربی Empirique) نامنی‌ویریور. حساسیت اعانه‌سیله وقوع بولان برحدسك موضوعنه(حادثه Phénomène) دینلیر [۲] .

حادثه‌یی انتقاد ایتدیکمز، یعنی بوقاریده آکلاتدیغمز طرزده تحلیل ایلدیکمز زمان اونك صورت و ماده‌سنی تفریق ایده‌بیلیرز . فی‌الحقیقه برجسمك ذهنمزده حصوله کلن خیالنده برکره دوغریدن دوغری‌یه احساساتدن عبارت اولان رنك ، قوقو ، صلابت . . . الخ کبی اقسامی تفریق وتجرید ایتدکدن صوکرا بونلرك خارجنده (حیز Etendue) و (شکل Figure) ك موجود اولدیغنی کورورز. برحیزاعانه‌سیله جسمك احساسله بیلدیکمز کیفیاتنی ترتیب وتنظیم ایدرز. بونکله برابر حیز وشکلی دوغریدن دوغری‌یه حسك محصولی عد ایده‌مه‌یز . کذلك حس باطنیمزله دویدیغمز احتساساتده‌ده برکره دوغریدن دوغری‌یه تحسسا‌تمزی ومثلا حظی ، المی ، کدری ، حدتی . . . الخ تفریق ایلرز.فقط عینی زمانده بوباطنی وقایعی یکدیکرینی تعقیب ایتمسنه،یعنی اول ویاصوکرا اولماسنه کوره تنظیم ایلرز .

[۱] Intuition کلمه‌سی لاتینجه (Intucri) کلمه‌سندن‌مشتق. اولارق کندیلکندن ، دوغریدن دوغرویه ، قطعی اولارق حصوله کلن علم معناسنه‌در . بناءً علیه نظر واستدلال اعانه‌سیله وجوده کلن علمك مقابلیدر . اشیانك دوغریدن دوغری‌یه بیلدیکمزی فرض ایلدیکمز رنکی ، طادی ، شکلی ... الخ کبی . بزبوکا «حدس»،یاخود« حدساً بیلمه » دیورز . اساساً بوکلمه‌یی الهیات‌منتسبلری اللهی یاعالم اخرویده ، یاخود بعض ممتاز انسانلرك حیات دنیویه‌نك بعض آننده نظر واستدلال وساطتیله دکل، دوغریدن‌دوغری‌یه بیلملری‌معناسنده‌قوللانمشلردر. تصوفده کشف، مکاشفه، شهود حق دینیلن حالده بودر. فیلسوفلر الهیاتدن بواصطلاحی آلارق آزچوق فرقلی معنالرده استعمال ایدییورلر . قانتك لساننده بوکلمه هامان همان ادراك خارج « Percept on extérieure » معناسنه‌در. شوشرطله‌که هم حواسمزله بیلدیکمز رنك ، طادکبی کیفیات ، همده اونلرك شرطلری اولان مکان وزمانی آکلاشیلسین . بناءً علیه حدس برطرفدن دوغریدن دوغری‌یه اشیای خارجیه‌نك تأثیریله وجوده کلن کیفیاتی ، دیکر جهتدن اونلرك شرط ادراکی اولان زمان ومکانی بیلمکدر . کورولویورکه قانتك بوکلمه‌یی طرز استعمالی دیکر فیلسوفلردن ومثلا برغسونك قوللانیشندن چوق فرقلیدر.

[۲] انتقادعقل‌محض B. Pacaud ترجمه‌سی صحیفه(٦٣ ـ ٦٤) آلمانجه ۱۹۱۱ طبعی (٥٠ـ ٥١) کتابده بو کلمه‌لره تصادف ایدلدیکی وقت بو تعریفلره مراجعت ایلییکز .

ایشته نه حیز، یعنی مکان، نه ده تعاقب، تعبیر آخرله زمان دوغریدن دوغری یه احساس محصولی اولمادیغی حالده بوتون حسیاتمزك چرچیوه سنی تشکیل ایدرلر . احساسات، یعنی اشیای خارجیه مکان شرطی ایچنده واحتساس زمان داخلنده برموقع آلارق مشعور اولور . کورولویورکه اشیای خارجیه نك ذهنده وجوده کلن خیالنده دوغریدن دوغری یه احساسدن حصوله کلین قبلی (À priori) برصورتی واردرکه اوده مکاندر. کذلك تحسسات باطنیه نك عینی صورتله تجربه محصولی اولمیان صورتی ده زماندر. قانت بوادعاسنی، یعنی مکان وزمانك حساسیتك ایکی صورتی اولدیغنی صیرا ایله ایضاح و اثبات ایلیور . فیلسوفك بو ایضاحاتی ایکی صفحه عرض ایدر: اولاً مکان وزمان حقیقةً تجربه دن مشتق دکل ده ذهنك محسوساته تطبیق ایلدیکی برر شرط ضروریمیدر ؟ تعبیر آخرله بونلر قبلی (À priori) میدرلر؟ ثانیاً زمان ومکانه استناد ایدن ریاضیات ناصیل ممکن اولویور ؟ ایشته قانتك طرز انتقادی بو ایکی سؤاله جواب ویرمکی استهداف ایلر .

شیمدی فیلسوفك مکان وزمان حقنده کی افکارینی صیراسیله تعقیب ایده لم :

أ. مکان — . مکان تجربی عد اولونامار. چونکه مادی برجسمی ادراك ایده بیلمك ایچون اوکا عائد اولان احساساتی برمکان خارجی یه عطف ایلمکلکمز لازمدر . دیمك که مکان تصوری بر محل ایچنده تمکینه محتاج اولان احساسدن مقدمدر. تجربه آنجق مکان خیالنك موجودیتی ایله قائمدر ؛ یعنی مکان تجربه نك شرطیدر . شرط البته مشروطدن مقدم اولور . شوحاله نظراً تجربه نك ، احساسك مکانی تولید ایلدیکی ادعا اولونابیلیرمی؟ دیکر جهتدن مکان مقایسه و تفکر محصولی بر تصورده دکلدر . چونکه مکان وحدتی ، برلکی تضمن ایدر . واقعا مختلف یرلردن ، مکانلردن بحث ایدرز . بوندن آکلادیغمز معنا وحدت حالنده تصور ایتدیکمز مکانك مختلف جزءلرینه اشارت ایتمکدر . حالبوکه مقایسه وتفکر محصولی اولان مفهومات کلیه حقیقی وحدتی تضمن ایتمز . بو کبی کلی مفهوملرده کوردیکمز برلك صنعی و مجرددر . مثلا انسان مفهوم کلیسی وحدت حقیقیه یی دکل ، وحدت مجرده یی افاده ایدر . حقیقی وحدت (انسان) کلمه سنك افاده ایلدیکی معناده دکل ، اومفهوم داخلنه کیرن احمد ، محمد ... الخ فردلرده در. کذلك مکان نامتناهی قسملردن متشکلدر . انسان ، حیوان کبی کلی مفهوملر ایسه بالفعل نامتناهی دکل، بالقوه نامتناهی خیال وصورتلری (Représentations) احتوا ایدر، یعنی البته انسان وحیوان مفهوملرینك افاده ایلدیکی افرادك مقداری متناهیدر. آنجق بومفهوملری،

عینی وصفده بولونان بوتون افرادی جامع اولاجغی ایچون، بالقوه نامتناهی عد ایده بیلیورز. مکان ایسه بویله دکلدر. او بالفعل نامتناهیدر.

شو ایضاحات کوستریورکه مکان نه تجربه‌نك، نه ده مقایسه وتفکرك محصولیدر. شو حالده قبلی (A priori) برحدس، تعبیر آخرله دوغریدن دوغری‌یه ـ فقط تجربه‌دن، احساسدن وجوده کلمین ـ بربیلکیدر.

تحلیل انتقادی ایله چیقاردیغمز بو نتیجه‌نك علوم ریاضیه اعتباریله نه اهمیتی واردر؟ اولجه سویلمشدك كه [۱] ریاضی حکملر فیلسوف نظرنده تحلیلی دکل، ترکیبیدر. یالکز ریاضیه‌ده یاپدیغمز بو ترکیبلر دوغریدن دوغری‌یه تجربه‌دن، اشیای خارجیه‌نك حدسندن متولد اولاماز. چونکه بو تقدیرده مثلا هندسه‌نك حکملرینك کلی وضروری بولونماسی وبوتون ماده‌یه قابل تطبیق اولماسی ایضاح ایده‌یه‌مز. اوملك ایچون بوترکیبلر قبلی (A priori) در. فقط بوفرضیه‌نك مشکل اولان نقطه‌سی بوقبلی ترکیبلرك ناصیل موجود اولابیله‌جکیدر. فی‌الحقیقه بو نظریه‌نك تأیید ایلیه‌بیلمسی ایچون ذهنمزك، حساسیتمزك بویله ترکیب قدرتنی اولدیغنی اثبات ایتمك اقتضا ایدر. (مکان) ك ماهیتی حقنده چیقاردیغمز نتیجه بو اقتدارك موجودیتنی اثباته کافیدر. فی‌الحقیقه مکان دوغریدن دوغری‌یه بر بیلکی، برحدسدر. بناءً علیه برترکیبدر. دیکر جهتدن قبلی، یعنی اشیای خارجیه‌نك شرط ادراکی بولوندیغی ایچون ضروریدر. مکانك بو اوصافی اونی موضوع اتخاذ ایدن هندسه‌نك نه ایچون بوتون ماده‌یه تطبیق ایدیله‌بیلدیکنی‌ده بزه ارائه ایلر: مکان ذهنك ادراك حسیسی ایچون برشرط ضروری وکلی اولدیغندن اونك قانونلرینه تعلق ایدن هندسه‌ده عینی وصفی حائزدر، یعنی بوتون ماده‌یه قابل تطبیقدر وحکملری ضروریدر.

بو نتیجه‌یه واردقدن صوکرا بر سؤال قارشیسنده قالیرز: مادام‌که مکان سادہ‌جه محسوساتك برشرط ذهنیسیدر وهندسه‌ده صرف بویله انفسی برشرط اولان مکانه استناد ایلیور؛ او حالده هندسه‌ده‌کی حکملرك ماورده، اشیای خارجیه‌یه مطابقتی اعتباریله نه قیمتی اولابیلیر؟ مکان حقنده قبول ایلدیکمز فرضیه بو سؤاله قولایلقله جواب ویره‌بیلمکلکمزی تأمین ایدر: فی‌الحقیقه هندسی مکان اشیای خارجیه‌نك ادراکی ایچون برشرط انفسیدر، تعبیر آخرله محسوسات خارجیه‌نك صورتیدر. او حالده بلاشبهه تسلیم ایدرزکه هیچ برشی، هیچ برماده بو صورته انطباق ایتمدکجه معلوم اولاماز، ادراك

[۱] صحیفه ٦٢

ایدیله‌مز . دها آچیق بر تعبیرله هر واقعه بر «حیز مکان» صورتنده تجلی ایدر ؛ هر حادثه
بر حیز داخلنده ادراك ایدیله‌بیلیر. بونك ایچوندر که مکانك بر حقیقت تجربیه‌یه تقابل ایتدیکنی
قبول وتسلیم ایدییور وهندسه قانونلرینی بوتون اشیایه تطبیق ایلیه‌بیلیورز .

کورولویورکه مکان آنجق بویله تجربه‌نك بر شرط انفسیسی اولدیغی ایچون قیمت
آفاقیه‌سی ، وجودی واردر . بونك خارجنده عجبا مکان مفهومی بر وارلغه تقابل ایدرمی؟
تعبیر آخرله «مکان» تجربه خارجنده بذاته قائم بر وارلق ، یعنی «ذات اشیاء» ، یاخود بویله
بر وارلغك ، «ذات شیء» ك بر وصفی اولارق قبول ایده‌بیلیرمی‌یز ؟[۱] بو قاردنبری تعقیب
ایتدیکمز طریق انتقاد کوستریرکه بو سؤاللرك ذهن بشر ایچون هیچ بر قیمتی یوقدر .
چونکه تجربه‌یه تطبیق ایدلمسی ، ماده‌نك ادراکی ایچون بر شرط ذهنی اولماسی خارجنده
«مکان» مفهومی صرف ذهنی ، صرف رمزی (Symbolique) بر ماهیتی واردر
اوقدر [۲] .

ب . زمان — . «زمان» ك طرز انتقادی‌ده «مکان» حقنده‌کی ملاحظاته تماماً
موازیدر . زمان‌ده تجربه‌دن مشتق بر مفهوم اولامار . چونکه هر تجربه برابرلکی ،
یاخود تعاقبی اقتضا ایدر . بوتون تجاربك بوصورتله شرط ضروریسی اولان زمان ناصیل
تجربه‌دن مشتق عد اولونابیلیر؟ حالات باطنیه‌مز آنجق اول ویا صوکرا دییه تفریق ایلدیکمز
«زمان» ایچنده ، «تعاقب وتسلسل» آراسنده مشعور اولور . دیمك‌که «زمان» تجربهٔ باطنیه‌نك
شرطیدر . شرط البته مشروطدن ، یعنی تجربه‌دن مقدمدر . شو حالده زمان محصول
تجربه اولاماز . کذلك زمان تفکر ومقایسه نتیجه‌سی عد ایدیله‌مز . تعبیر آخرله مختلف
«آن»لرك مقایسه وتجریدیله استخراج ایدلمش بر تصور کلی فرض اولوناماز. چونکه و مختلف

[۱] (ذات اشیا) محسوسات فوقنده اولان مطلق (وارلق) دیمکدرکه ایلریده کوره‌جکمز
وجهله قانت بوکا (نومه‌ن) دییور. مسئله نیوتونك تصور ایتدیکی مکان بویله مطلق بر وارلق اولابیلیرمی؟
یاخود حادثه خارجنده بر (ذات اشیا) وار ایسه مکان اونك بر وصفی بولونابیلیرمی ؟ بویله بر وجوده
(مکان) عطف ایده‌بیلیرمی‌یز ؟... سؤاللرینه جواب ویرمکدر . مکان تجربهٔ حسیه‌یه صورت ویرن
بر وجود ذهنی اولدیغنه کوره یالکز حس ایله ، تجربه ایله قائم دیمکدر. بناءً علیه تجربه وحس قالفنجه
(مکان). برکلمه ، نهایت بر رمز اولارق قالیر . باشقه تورلو بر موجودیتی اولسه بیله ذهن اونی
بیله‌مز . انتقادله چیقان بونتیجه نیوتونك (مکان مجرد) حقنده‌کی تلقیسنه ، دهقارتك حیز حقنده‌کی
فکرینه مخالفتی آشکاردر .

[۲] انتقاد عقل محض فرانسزجه ترجمه‌سی صحیفه ٦٥-٧٢ ، آلمانجه صحیفه ٥١-٥٧

آنلری فکراً ازاله اینسه‌ك بیله « زمان » باقی قالیر . ذاتاً بو کبی تصورات کلیه‌نك افاده ایلدیکی وحدت ، مکانك انتقادی صیراسنده سویلدیکمز کبی ، صنعی ومتحولدر . حالبوکه زمان بر «وحدت حقیقیه» یی متضمندر . اوصورتله‌که منفرد آنلر بوتام و «بر» اولان زمانك جزئی اولارق ادراك ایدیلیر. الحاصل زمانك « جزء » لری ، یعنی ماضی وحال زمان ایچنده حس ایدیلیر . یوقسه « زمان » مفهومی بو جزئلرك یکدیکریله اولان نسبت ومقایسه‌سندن استخراج ایدیلمه‌مشدر .

خلاصه «زمان» مکان کبی قبلی بر حدس (Intuition à priori) در؛ تعاقب وتحولك شرط ادراکیدر . بز شعورمزك تجلیاتنی تعاقب وتوالی ایلمرینه، یعنی زمانه کوره ترتیب ایلرز.

مادام‌که هر نوع تحولك ادراکی آنجق « زمان » ایله ممکن اولویور، او حالده بوتون تجربه‌لرمزده « زمان » ك برحقیقت افاده ایلمسی طبیعیدر . فقط تجربه‌نك شرطی اولماسی خارجنده « زمان » مطلق برحقیقتی افاده ایده‌بیلیرمی؟ « زمان » مطلق بر وارلق، یاخود تجربه ایله بیله‌میه‌جکمز « ذات اشیا » یه عائد بر وصف عد اولونابیلیرمی؟ انتقادشبهه‌سزکه بوسؤاله منفی جواب ویرمکی ایجاب ایدر. چونکه زمان ذهنك آنجق تجربه‌یه، محسوساته تطبیق ایدیلن برصورتیدر . تجربه خارجنده قیمتی ساده‌جه ذهنی بر مفهوم اولماسندن عبارتدر . بومفهومك دوغریدن دوغری‌یه بر وارلغه ، مطلق برحقیقته تقابل ایتدیکنه حکم ایتدیره‌جك هیچ برقدرت عامیه‌مز یوقدر .

کورولویورکه قانت زمان ومکانه عینی اصولی تطبیق ایتمش وعینی نتیجه‌لری چیقارمشدر. یالکز فیلسوفك مکانی اشیای خارجیه‌نك وزمانی احوال باطنیه‌مزك ادراکی ایچون برر شرط ذهنی اولدیغنی قبول ایتدیکنه باقه‌رق حساسیتك بو ایکی رکن انفسیسنی بر بریله هیچ تقاطع ایتمین موازی قانونلر فرض ایتدیکنی ظن ایتمه‌ملیدر. بالعکس قانت مکان وزمانك یکدیکریله اولان مناسبتنی آراشدیرمشدر . کورمشدرکه حیز داخلنده جریان ایدن حادثاتده نهایت شعورك برتبدلی ، برتحولی اولدیغی ایچون بر مدتی (Durée) وتعاقبی استلزام ایدر . بناءً علیه حادثات خارجیه‌ده زمان قانوننه تابعدر. بونك ایچون دینیله‌بیلیرکه زمان عمومیتله بوتون حادثاتك قبلی شرطیدر . مکانی وقایعده آنجق زمان ایچنده بزم ایچون مشعوردر .

دیکر جهتدن زمانده برنوع بعده یکزر. فی‌الحقیقه نه‌وقت زمانی مشخص اولارق

تخیل ایتمك ، کوز اوکنه کتیرمك ایسترسه‌ك نامتناهی برخط حالنده دوشونورز . یالکز زمانك مکان حالنده تخیلنه بر قیمت حقیقیه عطف ایتمه‌ملیدر . باشقه تورلو دوشونه‌مدیکمز ایچون اونی مکانه قیاس ایتمکده وطول کبی تصور ایلمکده‌یز . بوقسه زمان ماهیهٔ مکانه ارجاع ایدیله‌مز . فقط زمانك مکانی محیط اولماسی بویله دکلدر . بوقاریده سویلدیکمز اسبابه مبنی زمان مکانی ده حقیقتده احاطه ایلر [١] .

٢ -- مدرکه‌نك تحلیل تجردی

بوقاریده سویلدیکمز کبی علممز « قانته کوره » « حساسیت » و « مدرکه » اولمق اوزره ایکی قدرتك محصولیدر . بو ایکی قدرت معرفتمز نقطهٔ نظرندن بربرینك لازم غیرمفارقی ایسه‌ده حدذاتنده یکدیکرندن آیریدر . حساسیت اشیای خارجیه‌نك بزم اوزریمزه اولان تأثیراتنی اخذ ایدر . مدرکه ایسه حساسیتك اخذ ایلدیکی بو تأثیرات اوزرینه دوشونور . لایبنیچ وَوونفه کوره بوایکی قدرت ذهنیه یکدیکرندن تماماً آیری دکلدر . بالعکس ایکیسی آراسنده آنجق درجه فرقی واردر . اوصورتله‌که حساسیتده ، مدرکه کبی علم حاصل ایدر . آنجق حس واسطه‌سیله اولان بیلکیلرمز مبهم وقاریشیق اولدیغی حالده مدرکه‌نك وجوده کتیردیکی معرفت بونك دها زیاده تنویر وتوسیع ایدیلمش شکلیدر . بو

[١] « مکان » و « زمان » ك ماهیتی و یکدیکریله مناسبتی مسئله‌سی بو کوزده تفکرات فلسفیه‌نك اك اساسلی نقطه‌لرندن بریدر . ریاضیه‌نك واونك تطبیقی ایله وجوده کلن علومك فیمتی « مکان » حقنده‌کی تلقی‌یه صیقی برصورتده مربوطدر . دیکرجهتدن زمان تعاقب و مدتی متضمن اولماسنه کوره شعوری مستلزم واونك ماهیتیله علاقه‌داردر . قانتك نظریهٔ انتقادی بومسئله‌لر مواجهه‌سنده اسلافنه نظراً ناصیل بر خطوهٔ ترقی تشکیل ایدیور ؟ اخلافك وجوده کتیردیکی فکرلره ناصیل یول آچمشدر ؟ بوجهتلری کتابك خاتمه‌سنده قانتك فلسفه‌سنه عمومی بر نظر عطف ایتدیکمز زمان بحث ایلیه‌جکم . ایسته‌یورم‌که قارئی بوصحیفه‌لرده لزوم قطعی اولمادقجه یاباجی برفکره ، بر تنقیده تصادف ایتمکسزین فیلسوفمزك سلسلهٔ افکارینی اولدیغی کبی تعقیب ایده‌بیلسین . تنقید فیلسوفلری تدقیقده ایکنجی مرحله‌در . اول امرده تدقیق ایتدیکمز متفکرك اساسده وتفرعاتده تعقیب ایتدیکی طریقه‌مطلع اولملی‌یز ، آنجق‌اوندن صوکرادرکه اثرینك اك ابداعی نقطه‌سنی ، فلسفی کوروشنك اك مهم علمی واخلاقی اوزرنده مؤثر اولان جهتلری آراشدیرمق صلاحیتنی اکتساب ایده‌بیلیرز . اونك ایچون بوصحیفه‌لرده یالکز فیلسوفك سلسلهٔ افکارنی تعقیب ایده‌جکم وبوغایه‌ایچون لزوم‌قطعی کورمدکجه باشقه بر فکر ، تنقیدی مطالعه‌لر یازمیه‌جغم . قارئی تنقیدی فکرلری (خاتمه)ده بولاجقدر . زمان بحثی ایچون انتقادعقل محضك فرانسزجه ترجمه‌سندن ٨٢-٨٩ آلمانجه ١٩١١ طبعندن ٥٧-٦٥ نجی صحیفه‌لره باقیکز .

فیلسوفلر بو ایکی قدرتی یالکز درجه اعتباریله فرقلی علم حاصل ایده بیله‌جك ماهیتده کوردکلری ومدرکه‌نك وجوده کتیردیکی هرنوع « تصورات » ك ده حساسیتك محتواسی کبی اشیایه مطابق بولوندیغنی فرض ایتدکلری ایچون عقلاك الك نهایت آکلامق ایستدیکی جوهر ، ذات اشیا (Chose en soi) حقنده ده علم ممکن اولاجغنه قانعدرلر. قانت بویله بر نتیجه‌یه وارمامق ایچوندرکه بو ایکی قدرتی تفریقده اصرار ایلیور. حساسیت ، بوقاریده تعریف ایدلدیکی کبی ، بر آخذه‌در ، اشیانك تأثیراتنی آلیر . فقط بذاته علم وجوده کتیرمز . علم آنجق قابلیت حسیه‌مز واسطه‌سیله الده ایدیلن موضوع اوزرینه دوشونمکله حصوله کلیر. ایشته بو دوشونجه قدرتنه « مدرکه » دینیلیر . بناءً علیه « حساسیت » ایله « مدرکه » علممزك بر برندن مستقل ایکی شرط لازمیدر: حساسیت تفکر ایچون موضوع تهیئه ایدر. مدرکه او موضوع اوزرینه دوشونور . حساسیت اولماسه مدرکه ایچون تفکر ایدیله‌جك موضوع بولونماز. مدرکه ده مداخله ایتمزسه ، یعنی تفکر اولمازسه حساسیتك بیلدیردیکی تأثیرات غیرقابل فهم اولور ، یعنی آکلاشیلماز ، علم حصوله کلمز . قانت بو ایکی قدرت آراسنده‌کی مناسبتی شو صورتله آکلاتیور : « محتواسی اولمیان [یعنی حس واسطه‌سیله وقوع بولان بر تأثیری موضوع اتخاذ ایتمین] تفکر بوم بوشدر. تصور حالنه کلمین حدس ده [یعنی اشیای خارجیه‌نك ادراکی ده] کوردر. بو ایکی قدرت یکدیکرینك ایشنی ده کوره‌مزلر. مدرکه ده حدسی براقتدار یوقدر. یعنی حس کبی دوغریدن دوغری‌یه هیچ بر شیئی بیله‌مز. « حواس » ده دوشونه‌مز . علم بو ایکی قدرتك اتحادیله ممکن اولور » [۱]. علممزده مدرکهٔ محضه‌یی ، یعنی عمومیتله تفکرامزك صورتنی تحلیل ایلمکه قانت تحلیلیٔ متعال (Analytique trenscendantale) عنوانی ویریور و بونی شو صورتله ایکی قسمدن مرکب عد ایلیور: بری تحلیلیٔ تصورات(Analytique des concepts)، دیکری تحلیلیٔ مبادی (Analytique des princips) در .

أ ــ تحلیلیٔ تصورات

مدرکه دیدیکمز قدرتك فعلی تفکردر . تفکر ایسه بر حکم وتصدیقده بولونقدن، یعنی « شوشویله‌در ، بو بویله‌در » دیمکدن باشقه بر شی دکلدر . حکم وتصدیقلرمز ماهیهٔ

[۱] انتقاد عقل محض فرانسزجه ترجمه‌سی صحیفه ۹۱، آلمانجه ۱۹۱۱ طبعی ٦٦

حساسیت اقتداری اعانه‌سیله اشیانك بزده وجوده كلن متنوع خياللرینی، استحضاراتی (Représentation) وحدته ارجاع ایلمك ، تعبیر آخرله برشیئی خصوصینك ذهنده حاصل اولان خیالنی دها بر چوق خياللری احتوا ایدن بر تصور ایچینه ادخال ایلمكدر . مثلا « معدن جسمدر » دیدیكمز زمان « معدن » خیالنی دها بر چوق خياللری محتوی اولان « جسم » تصوری داخلنه ادخال ایلمش اولورز. سوحالده تفكر تصورات وجوده كتیره‌رك علم حاصل ایتمك ، تعبیرآخرله بر شیئك نسبةً خصوصی اولان خیال وتصورینی دها كلی برخیال وتصوره اسناد ایلمكدر .

حكملرمزك ایكی نوعنی تفریق ایده‌بیلیرز . بر قسم حكملرمز واردركه اونلرله ایكی مفهوم، ایكی حادثه آراسنده افاده ایلدیكمز رابطه صرف انفسیدر . تعبیر آخرله بو نوع حكملری افاده ایدن شخص صرف كندی دویغوسنی ، كندی انطباعنی آكلاتمش اولور . مثلا « كونشك ضیاسی بزه اوردیغی زمان طاشلرك‌ده ایصیندیغنی كورویورم » دیدیكم وقت كونشك طلوعی ایله طاشلرك ایصینمسی حادثه‌لرینی یكدیكرینه ربط ایدییورم . فقط بوراده افاده ایلدیكم رابطه صرف انفسیدر : بر طرفدن كونشك اورته‌لی آیدینلاتمسی ودیكر جهتدن طاشلرك ایصینمسی بنده بر انطباعدر . شعورمده‌كی توالی ایدن ، یاخود بر آراده بولونان بو ایكی انطباع وتأثیری یكدیكرینه‌ربط ایلیور وبویله بر حكمله افاده ایدییورم . بونوع حكملره ادراك حكملری (Jugement de perception) دینه‌بیلیر . حالبوكه « كونشك ضیاسی طاشی ایصیدیر » دیدیكم زمان « ضیای شمس » ایله « طاشك ایصینمسی » مفهوملرینی شیئی، ضروری اوله‌رق ربط ایلمش اولورم. تعبیرآخرله برنجی نوع حكملرك قیمتی آنجق بنم شخصی انطباعلرمله قائم اولدیغی حالده ، ایكنجی طرزده‌كی حكملرك ـ فیزیقده‌كی وعلی الاطلاق علومده‌كی بوتون قاعده و حكملر بو نوعدندر ـ هر شعور ایچون وارد و مسلم اولاجغنه قانع بولونورم . اونك ایچون بوطرزده‌كی تصدیقلر، حكملر كلی وضروری، یعنی شیئی (Objective)دررلر[1]. بو نوع حكملره قانت تجربی حكملر « Jugement de l' expérience » عنوانی ویرییور .

[1] قانته كوره برحكمك شیئیتی (Objectivité) كلی (Universel) وضروری (Nécessaire) اولماسندن باشقه برشی دكلدر . برحكم موضوعی اولان شیئه تطابق ایتدیكنه قانع ایسه‌م اوموضوع حقنده دیكرلرینك حكملری‌ده بنم ویردیكم او حكمه توافق ایلیه‌جكنی تسلیم ایدییورم دیمكدر. یعنی

ناصیل اولویورده بالتجربه بیلنان، یعنی انطباعات انفسیه‌مدن عبارت اولان تأثیراتی کلّی اولارق یکدیکرینه ربط ایلەبیلیورم؟ نه حیثیتیله بن کونشك ضیاسنی وطاشك ایصیندیغنی کوردکدن صوکرا « کونشك ضیاسی طاشی ایصیدیر » حکمنی ویره‌بیلیور و بونك هرکس ایچون بویله اولدیغنی، ضیای شمس ایله طاشك حرارتی آراسنده ضروری نسبت بولوندیغنی افاده ایلیه‌بیلیورم؟ بو ایکی حادثه آراسنده ضروری بر علت ونتیجه مناسبتنك موجود اولاجغنه ناصیل انتقال ایلیورم؟ تجربی حکملرك بویله کلّی وضروری اولابیلمه‌سی، لوقك فرض ایتدیکی کبی، مدرکاتك مقایسه‌سی نتیجه‌سی عد ایدیله‌مز. چونکه حس وادراك امکانی وجزئیی افاده ایلر. بونلرك مقایسه‌سندن ناصیل کلّی وضروری بر تصدیق چیقابیلیر؟ هیومك ظن ایلدیکی کبی ایکی حادثه‌نك، موضوع ایله محمولك شعورده دائما بر آراده خاطرلانماسی، یعنی تداعیٔ افکارده بو کلیت و ضرورتی ایضاح ایلیه‌مز. بر آراده دائما خاطرلانمق باشقه، بو بر آراده خاطرلانان ایکی شیئی هرشعور ایچون وارد وضروری اولارق یکدیکرینه ربط ایتمك باشقه‌در. مسئله بویله بر ربط قدرتنك نره‌دن کلدیکنی بولمقدر. الحاصل شیئی دیدیکمز بو حکملرده‌کی کلیت وضرورتی صرف تجربه‌نك، حسك محصولی فرض ایلیه‌میز. حس ممکنی کوستریر؛ حس ایدن ویاخود ایدنلره نظراً بر قیمتی اولور. دیکر جهتدن « محسوس » جزئیدر. شو ویا بوشرائط آلتنده واقع وقیمتیده بو دائره داخلنده موجوددر. بو اوصافی حائز اولان « تجربه‌وحس » دن ولوکه مقایسه و تداعی اعانه‌سیله اولسون، کلی وضروری بر حکم چیقاماز.

دیکر جهتدن تحلیل منطقیده بو نوع حکملری ایضاح ایلیه‌مز. چونکه منطق تجربه ایله معلوم اولان بر « شیئی » ، بر « خیالی » تحلیل ایدرك تصورات وجوده کتیریر. بو صورتله الده ایدیلن تصور وفکرلر محسوسك بر رسوبندن، بر طورطوسندن باشقه برشی دکلدر. مثلا قارشمده بولونان متعدد دفترلرك احساسندن ذهنمده « دفتر » خیالی وجوده کلیر. اونی تحلیل ایدرك « کاغددن مرکب اولماسی » تصورینی الده ایدرم. بو تصورلر احساسك بنده قالمش بر تأثیریدر. حالبوکه تأثیرات خارجیه‌دن بویله‌جه جوهر، علت

هرکسك او موضوع اوزرنده‌کی حکملری بالضروره بربرینك عینی اولور. کذلك بر حکمی کلی، یعنی هر شعور ایچون وارد وضروری عد ایدرسه‌ك اونك انفسی بررابطه‌دن عبارت کورمز، اشیانك ترکیبنه داخل بر وصف عد ایدرز. شو مطالعات کوستریرکه شیئی دیمك هر شعوره قابل تطبیق وضروری حکملر دیمکدر. طاشی ایصینمش کوروبجه بونی « کونش ایصیتدی » دیرسه‌م بو حکمی انفسی بر رابطه عد ایتمم، هرکس بونی بویله بولابیلیر، بناءً علیه کلی وضروریدر دیمك ایسترم.

مفهوملرینی استحصال ایده‌م. چونکه بونلر حس واسطه‌سیله وجوده کلن تصورات میاننده داخل دکلدرکه تحلیل ایله بولمش اولایم. با خصوص جوهریت وعلیت طریقیله وجوده کلن حکملر بر ترکیبدر. علیت مؤثر ایله اثری، جوهر مختلف اعراضی ترکیب ایلر. وتیرهٔ منطقیه ایسه ساده‌جه بر تحلیلدن باشقه برشی دکلدر. ذاتاً حقیقی تفکر، شیئی برعلم ترکیبك محصولیدر؛ موضوع بحث ایتدیکمز تجربی حکملرده برر ترکیبدر. تحلیلات منطقیه بونلری ایضاح ایده‌مز.

مادامکه بو نوع کلّی و ضروری حکملر نه مقایسه‌دن، نه تداعی کبی شعورك بر قانوننددن، نه‌ده تحلیل منطقیدن وجوده کلمیور، اوحالده مدرکه‌مزده حساسیت اعانه‌سیله ادراك ایلدیکمز اشیایی توحید ایلیه‌جك قبلی بر قدرتك موجودیتنی تسلیم ایتمك اقتضا ایدر. بز حدس، حس اعانه‌سیله مطلع اولدیغمز اشیایی برطاقم قبلی تصورات (Concepts à priori) واسطه‌سیله ترکیب ایدرز. دوشونجه‌لرمز بو صورتله اولور، کلی وضروری حکملر بو طرزده حصوله کلیر. شو تقدیرده صرف اشیانك بزه واقع اولان تأثیرینك بر خلاصه‌سندن عبارت اولان «تصورات» موجود اولدیغی کبی بونلر خارجنده «تفکر» دیدیکمز «فعل ذهنی» بی وجوده کتیره‌ن، شیئی وعلمی حکملرمزی تأمین ایدن قبلی تصورلرمزده موجوددر. ناصیل محسوسات «مکان» و «زمان» ایچنده ترکیب ایدیله‌رك مشعور اولویور و بویله اولدیغی ایچون بو ایکی «تصور» اشیانك وجود حسیسنك شرطی بولونیور ایسه مدرکه‌نك بو قبلی مفهوماتی‌ده اشیایی ترکیب ایلیور ومحسوسه بر صورت ویره‌رك کلی حکملر، یعنی «علم» وجوده کتیریور، اونك ایچون بونلر معرفت علمیه‌نك برر شرط ذهنیسی اولویور. قانت بوقبلی تصوراته مدرکه‌نك (مقولات Catégories) ی دییور.

بو تصورات قبلیه‌نك، مقولاتك نه‌لردن عبارت اولدیغنی ناصیل بولابیلیرز؟ ناصیل بر اصول تعقیب ایدرك مدرکه‌نك بو شرطلرینی تثبیت ایلیه‌بیلیرز؟ مادامکه کلّی وضروری، یعنی شیئی بر حکمك حصولی ایچون مدرکه‌نك قبلی فعلندن برینك انضمام ایلمسی، تعبیر آخرله حساً ــ قانتك قبول ایتدیکی اصطلاحه کوره حدساً ــ بیلدیکمز اشیایه مقولاتدن برینك صورت ویرمسی لازمدر، اوحالده بو اوصافی حائز حکملرمزك نه قدر انواعی وار ایسه مدرکه‌نك‌ده علاوه ایلدیکی اوقدر صورتك، اوقدر مقوله‌نك بولونماسی

اقتضا ایدر . قانت منطق علماسنك قبول ایتدكلری طرزده قضایانك انواع منطقیسنی اساس اتخاذ ایتمش وبو صورتله هرنوعه خاص اولان مقولاتی بولمغه چالیشمشدر . اوته‌دنبری منطق علماسی حكملرمزی كمیته، كیفیته، اضافه، جهته كوره تقسیم ایتدكلرینه نظراً قانت آتیده‌كی جدولی استحصال ایلمشدر :

		حكملرك (تصدیقلرك) انواع منطقیسی		مقولات	
		Universel	كلی	Unité	وحدت
(١)	كمیته كوره	Particulier	جزئی	Pluralité	كثرت
		Singulier	شخصی	Totalité	مجموعیت
		Affirmatif	ایجابی	Réalité	ایجاب
(٢)	كیفیته كوره	Négatif	سلبی	Négation	سلب
		Indéfini	تحدیدی	Limitation	تحدید
		Catégorique	حملی	Substance	جوهر
(٣)	اضافه كوره	Hypotétique	شرطی	Cause	علت
		Disjonctif	منفصل	Réciprocité	تقابل
		Problématique	ممكنه	Possiblité	امكان
(٤)	جهته كوره	Assertorique	مطلقه	Existance	وجود
		Apodictique	ضروریه	Nécessité	ضرورت

بز حكملرك بو تقسیماتی اوزرنده توقف ایتمیه‌جكز . بوتون منطق كتابلرنده اوته‌دنبری تصدیقاتی واونك افاده ایلدیكی قضایای كمیته كوره كلی ، جزئی ، شخصی ، كیفیته كوره ایجابی، سلبی اوله‌رق تقسیم ایدرلر. كذلك اكر برعرض جوهره، تعبیر آخرله بر كیفیت، برماده‌یه ، برموضوعه عطف اولونمش ایسه اوكا «حملیه» دیرلر. قار بیاضدر كبی ؛ علت ایله نتیجه آره‌سنده‌كی نسبتی افاده ایلیورسه «شرطیه» دیرلر. « عدالت وار ایسه مجرملر جزالاندیریلیر » كبی . بری دیكریله امتزاج ایده‌مه‌مكله برابر هپ بر آراده حقیقتی افاده واحاطه ایدن قضایایه‌ده منفصله عنوانی ویریرلر . « عالم یا تصادفك، یا كندی داخلنده‌كی

بر ضرورتك، یاخود بر علت خارجیه‌نك محصولیدر» كبی. تصدیقاتك بو تقسیمی موضوع ایله محمول آراسنده‌كی اضافه، علاقه‌یه كوره‌در. بوندن ماعدا قضیه‌نك محتواسندن قطع نظر موضوع ایله محمول آراسنده‌كی نسبتك درجهٔ صحتی اعتباریله‌ده یا ممكن، یا حقیقی، یاخود ضروریدر. بو صورتله تصدیقلرمز احتمالی، یا مطلق ویاخود ضروری، اولمق اوزره اوچ نوعه آیریلیر. بو تقسیم‌ده جهته كوره‌در [١].

قانت منطق علماسنك اوته‌دنبری قبول ایلدكلری تقسیماتی بعضی اوفاق نقطه‌لرده تعدیل ایتمك صورتیله حكملرك جدولده كوستردیكمز انواع منطقیسنی تثبیت ایلمشدر. ازانجمله حكملرك كیفیته كوره اولان انواعنه برده تحدیدی حكملر (Jugements indéfinis) دییه بر نوع مخصوص علاوه ایدیلمشدر. فیلسوفه كوره «روح فانی دكلدر» قضیه‌سی سلبی بر حكم دكلدر. بو تصدیق حد ذاتنده بر تحدیدی ناطقدر. یعنی فنایه محكوم نامحدود موجودات آراسندن بر قسمنك فانی اولمادیغنی افاده ایلیور. اونك ایچون بو طرزده‌كی قضایایی آیری بر زمره عد ایلمك اقتضا ایدر.

فیلسوف بو صورتله حكملرك انواعنی تثبیت ایتدكدن صوكرا هر حكمده مدركه‌نك محسوساته علاوه ایلدیكی قبلی فعلی آراشدیریور ویوقاریده‌كی جدولده ارائه ایلدیكمز مقولاتی بولویور. فیلسوفك حكملرك انواعندن «مقولات» ه ناصیل انتقال ایتدیكنی آكلامق ایچون جدولك ایكی ستوننی یكدیكریله مقایسه ایتمك كافیدر. مثلا شرطی حكملرمزده مقدمه دیدیكمز جمله‌یی، تالی دیدیكمز جمله‌یه ربط ایتدیكلكمزه سائق اولان نسبت شرط ایله مشروط، تعبیر آخرله علت ایله نتیجه آراسنده‌كی مناسبتدن باشقه بر شی دكلدر. فی الحقیقه «صو حرارته معروض اولورسه تبخر ایدر» حكم شرطیسنده مقدمه، یعنی «صویك حرارته معروض اولماسی» بر علتدر. بو علت حاصل اولونجه تالی دیدیكمز ایكنجی حكم بالضروره واقع اولور. بو نتیجه‌در. كورولویوركه شرطی حكملرده مقدمه ایله تالی‌یی

[١] حكملرك بو انواعی وتعریفلری ایچون «معیار سداد» ه وعلی الاطلاق منطق كتابلرینه مراجعت. جدولده‌كی حكملرك هر نوعی یوقاریدنبری سویلدیكمز طرزده كلی وضروری، یعنی شیئیدر. تقسیم اثناسنده كلی وضروری تعبیرلرینی بعضی حكملرده ویرلمش اسم شكلنده كوروب‌ده دیكرلرینك بو وصفی حائز اولمادیغنی ظن ایتمه‌ملیدر. مثلا قضایای جزئیه‌ده هر ذهن ایچون مسلم وضروری اولدیغنه كوره قانتك تعبیرنجه شبهه یوقكه شیئیدر. كذلك قضیهٔ ممكنه‌ده‌ده «امكان» خصوصنده كلیت وضرورت واردر. «زیرا قضیهٔ ممكنه‌ده بر حكمی متضمن اولور، یعنی موضوع ایله محمول بیننده‌كی نسبتك ضروری اولدیغنی افاده ایدر. معیار سداد صحیفه ٩٦»

ربطه سائق اولان نسبت «علیت» در. کذلك «طاش قاتیدر» کبی حملی حکملرده موضوع اولان «طاش» ایله محمول اولان «قاتی» لق آراسنده‌کی مناسبت اعراضك جوهره اولان نسبتنك عینیدر. «هر جسمك وزنی واردر» کبی کلی حکملرده موضوعك محموله نسبتی مدرکه‌نك ماوقعی وحدته ارجاع ایتمك صورتیله ترکیبی عملیه‌سنه استناد ایدر. کورولویورکه حکملرمزك انواعی ایله اوندن چیقاریلان «مقولات» آراسنده بر تقابل و تضایف (Corrélation) وار. نه ایچون؟ چونکه مدرکه شرطی، حملی، کلی دییه تفریق ایلدیکمز حکملری وجوده کتیرمك ایچون تجربه‌دن حصوله کلن احساسلره، کیفیتلره، علت، جوهر، وحدت مفهوملریله افاده ایتمك ایستدیکمز ترکیب قدرتی، فعل مخصوصنی انضمام ایتدیریور و بو حکملرده او صورتله میدانه کلیور. اکر مدرکه‌ده بو «مقوله‌لر» ك تضمن ایلدکلری قدرت اولمسه‌یدی بویله ترکیبلر، ضروری و شیئی دیدیکمز حکملر اولمازدی اشیا اوزرینه «تفکر» ایده‌مزدك.

بو ایضاحات بزه کوستریبورکه مدرکه‌نك کندینه خاص بر طاقیم قوانینی، قبلی تصوراتی واردر. بو تصورلرك مقدارینی، یعنی مدرکه‌نك محسوساتی نه طرزلرده ترکیب ایده‌بیله‌جکنی تثبیت ایلمك فقط بو کافی دکلدر. مدرکه‌نك بو قبلی فعللرینی، تصورلرینی بولدقدن صوکرا بونلرك بالحدس بیلدیکمز محسوساته نه صلاحیتله تطبیق ایلدیکمزی؛ بو مفهوماتك ماوقعه نسبتله نه قیمتی بولابیله‌جکنی آراشدیرمقلغمز لازمدر. مادامکه علممز حس ایله بیلدکلرمز اوزرینه مدرکه‌مزك فعلنك انضمامیله حصوله کلیور، او حالده بر فعل ذهنی انضمامیله وجوده کلن علمك اشیایه، موجوداته نظراً ماهیتی، قیمتی نه‌در؟ سؤالی قارشیسنده بولونمقلغمز طبیعیدر. نته‌کیم محسوساتی ده انتقاد ایدرکن عینی یولی تعقیب ایتدك. محسوساتك خارجدن کلن «ماده» سندن ماعدا ذهنك علاوه ایلدیکی صورتلری آراشدیردق و بونی «مکان» و «زمان» اولارق تثبیت ایلدك. اوندن صوکرا بونلرك شیئی نه قیمتی اولابیله‌جکنی تحری ایلدك و تجربهٔ حسیه‌نك شرطلری اولدقلری ایچون بونلرك مداخله‌سی اولمقسزین محسوساتك مشعور اولامیه‌جغنی کوستردك؛ بو سایه‌ده موجودات حسیه‌نك بزم ایچون آنجق بو شرطلرك وجودیله قائم اولدیغی نتیجه‌سنه واردق و بویله‌جه بو ایکی قبلی تصورك تجربه اعتباریله قیمتنی بولمش و بونلری موضوع اتخاذ ایدن ریاضیه‌نك امکانی ایضاح ایلمش اولویوردق [۱].

[۱] صحیفه ٦٤ـ۷۰

مادامکه محسوسات کبی مدرکه‌نك‌ده بر طاقم قبلی مفهوملری وار ، عینی طرزده اونلرك‌ده نه قیمتی بولوندیغنی آراشدیرمقلغمز اقتضا ایدر . باخصوص‌که علوم‌طبیعیه‌ده‌کی شیئی حکملر هپ مقولات ایله وجوده کلدیکی ایچون‌اونلرك قیمتنی تحری فیزیکك ناصیل ماوقعه مطابق اولدیغنی ایضاح ایتمك ایچون لازمدر .

آنجق « مکان » و « زمان »ك قیمتنی تحری نسبةً چوق قولایدی . چونکه هرنوع احساس واحتساسك ، الحاصل حدسك آنجق مکان وزمان داخلنده مشعور بولوندیغنی کوسترمك وبالمقابله بونلرك‌ده آنجق حساسیتك شرطلری وقانونلری اولدیغی ارائه ایلمك کافی ایدی . حالبوکه فیلسوفك نقطهٔ نظرندن حرکت ایدنجه مدرکه‌نك مقولاتنی اشیایه نه‌صلاحیتله تطبیق ایلدیکمزی ارائه نسبةً چوق مشکلدی . مثلا « علیت » مقوله‌سنی اله آلیکز . بز بو مقوله‌نك مداخله‌سیله دوشونیورزکه یکدیکرندن تماماً آیری ایکی مفهوم ، ایکی حادثه اولان (ب) ایله (ء) آراسنده بر ارتباط وار : یعنی علت ایتدیکم (ب) وجوده کلنجه درحال (ء) ده حاصل اولیور . علت ونتیجه دیدیکمز بو ایکی مختلف حادثه آراسنده دائمی برارتباط موجود اولدیغنی نه‌بالبداهه ، نه‌ده بالتجربه بیله‌میورم[١] .
طریق انتقاد بکا کوستریورکه بو رابطه‌یی تأسیس ایدن « مدرکه » مدر . او حالده ذهنمك حادثات آراسنده وجوده کتیردیکی بو اتصالك اشیاده‌ده حقیقةً موجود اولدیغی نه‌دن معلوم؟ دیکر جهتدن هیچ برعالمده ماوقعده بویله‌علیته‌مستند برارتباطك موجودیتی اعتقادندن فراغت ایده‌مز . عکسی حالده حادثات برر تصادفدن عبارت بولونماسی لازم کلیر . بوتقدیرده اشیا حقنده « علم » وجوده کتیرمك امکانی قالماز ؛ فیزیك بر وهمدن عبارت اولور . اونك ایچوندرکه سادهجه مدرکه‌نك بر قانونی اولان بو مقولاتی و زمان جمله ء علیت »ی اشیایه نه حیثیتله تطبیق ایدییورز ؟ بو قانونلر دائره‌سنده دوشونه‌رك « علم » حاصل ایتدیکمز زمان‌اشیایی آکلامش‌اولورمی‌یز؟ سؤاللرینه‌جواب‌ویرمك‌فیلسوف ایچون چوق اهمیتلی بربحث ایدی نصّی (دوغماتیك) فیلسوفلر قوانین ذهنیه‌نك اشیانك‌ماهیتنی‌ده تشکیل ایتدیکنی قبول ایلدکلری ایچون اونلرك نظرنده بوسؤاللر موجود دکلدی . یاخود حلّی اوقدر مشکل‌عد اولونامازدی حالبوکه قانت (نفس متفکر Sujet pensant) ایله « اشیا »یی آییردی . اشیا حقنده علم وجوده کتیرمکه ـ انلق قوانینی ، نفس متفکره ، مدرکه‌یه خاص عد ایلدی . اوحالده علممز ، فیزیق ماوقعی کوستریورمی ؟ سؤالی

[١] ٤٩ و ٧٣ ـ ٧٤ نجی صحیفه‌لره باقیکز .

مواجهه‌سنده بولونیوردی . « انتقاد عقل محض » ك نشری بالخاصه بونازك مسئله‌نك ایضاحی ایچون كلیكدی .

مدركه‌نك قانونلری دائره‌سنده دوشونورکن یالکز کندی طرز تفکرمزی دکل ، عینی زمانده اشیایی ده آ كلایابیلمكلكمزك سببی ، یعنی علممزك اشیایه مطابقتنی ایضاح ایچون ایكی یول واردر . بری معلوماتمزی اشیادن متولد عد ایلمکدر . بو طرز ایضاح اولسه اولسه قسماً محسوسات ایچون قابلدر . اصل « علم » مدركه‌نك فعالیتی نتیجه‌سی اولدیغندن اونك اشیایه انطباقنی بوصورتله آكلاتمغه امكان یوقدر . ایكنجی طرز « اشیا » نك آنجق بو « مقولات » سایه‌سنده بزم ایچون ممكن اولابیله‌جکنی ، یعنی یالکز بو واسطه ایله معلوم بولوناجغنی اثبات ایلمکدر . بوصورتله « اشیا » نك انسان ایچون آنجق « مدركه » نك بر نوع فعالیت خصوصیه‌سی سایه‌سنده موجود اولدیغنی كوسترمش اولورز . قانت ایشته بو ایكنجی طریقی تعقیب ایدرك مدركه‌نك اشتراكیله حصوله كلن علممزك آفاقی ، شیئی قیمتی اولدیغنی ایضاح ایتمشدر باقیكز ناصیل :

ادراك حسی فوقنده بر « علم » حاصل ایتمك ایچون شعورمك بتون قدرت وخیاللریله مداخله ایتمسی ، تعبیر آخرله تفكر دیدیکم فعل مخصوصك انضمامی لازمدر . (تفكر) ایسه نفس متفكرك تفكر ایدیلن (اشیا) قارشیسنده كندینی بیلمسی ، كندی حقنده شعوریدر . دیمك كه « تفكر » ده یكدیكریله بر كل تشكیل ایتمش ایكی جهه وار : بری موضوع تفكر (Objet)، دیكری اونك قارشیسنده نفس متفكرك كندی حقنده شعوریدر . تفكرك موضوعی شعور حسیدر . یعنی حواس واسطه‌سیله بیلدیكمز پارچه پارچه طاغینیق انطباعلردر . بو انطباعلر « ماده‌یی » « شیئی » تشكیل ایده بیلمسی ، الحاصل قابل فهم اولابیلمسی ایچون شعوری برصورتده تركیب اولونماسی اقتضا ایدر . بو تركیب دائما وحدت وعینیتی حائز اولان نفس متفكرك كندی حقنده شعوریله حاصل اولور . باشقه بر تعبیرله مدركه ایله افاده ایتدیكمز عمل باطنی محسوسی توحید ایدر ؛ حتی حس واسطه‌سیله وجوده كلن انطباعاتك بزده حاصل اولدیغنی ، كندی انطباعاتمز بولوندیغنی ده آنجق نفس متفكرك بویله بر شعوری سایه‌سنده قابلدر . مثلا مكان داخلنده برخطی كورمكله اونی حقیقةً آكلامش اولمام . خط حقنده تام معرفت وجوده كله‌بیلمسی ایچون اونی مكان اوزرنده چیزه بیلملی‌یم ، یعنی نقطه‌لری تركیب ایتملی‌یم . طبقی بونك كبی حساسیتك ذهنده وجوده كتیردیكی متنوع خیاللری تركیب ایتمك سایه‌سنده علم حاصل

ایدرم . نیم ایچون (شی) آنجق بوصورتله معلوم اولور. دها آچیق بر تعبیر ایله محسوسات نفس متفکر ایچون توحید ایدلمك سایه‌سنده « اشیا » موضوع علم تشکیل ایدر . قانت بالذات عینی فکری شو صورتله آکلاتیور : « شعورك وحدتی ایله‌درکه حساسیتك تولید ایتدیکی خیاللرك بر (شی) ایله اولان نسبتی تأسس ایده‌بیلیور واونك ایچون بو توحیدك بر قیمت آفاقیه‌سی، بر قیمت شیئیه (Valeur objective) سی اولا بیلیور ».

حکملرمزك بنیه‌لرینی تدقیق ایده‌جك اولورسه‌ق بونظریه‌نك تأیید ایتدیکنی کورورز. فی‌الحقیقه حکم وتصدیق (رابطه Copule) دیدیکمز بر فعل، برادات اعانه‌سیله ایکی تصور تجربی، ایکی حادثه آراسنده‌کی شیئی، آفاقی بر نسبتی افاده ایتمکدر. بوصورتله افاده ایتدیکمز مناسبتی خارجده موجود عد ایدر واونی ضروری کورورز. « هر جسمك ثقلتی واردر » دیدیکمز زمان جسم ایله ثقلت آراسنده شیئی، یعنی هرذهن ایچون مسلم و ضروری بر نسبت ملاحظه ایلرز . ذهن برشیئی کورونجه دیکرینی خاطرلایه‌رقده ایکی شی ، ایکی وقعه آراسنده برنسبت بولور . آنجق بوکا سائق حکم وتصدیق قدرتی دکل، «تداعی» قانونیدر. مثلا «دکزه باقار، کمی‌یی خاطرلارم» . بوصورتله بنده حاصل اولان ایکی تورلو انطباعی بکدیکرینه تقریب ایلرم . فقط یوقاریده ایضاح ایلدیکمز کبی [۱] بو صورتله حصوله کلن نسبت صرف انفسیدر . دیمك اولویورکه محاکمه قدرتیله بز ایکی واقعه آراسنده‌کی شیئی نسبتی افاده ایلیورز . بو قدرتك ماهیتی ایسه حساسیت اعانه‌سیله وجوده کلن خیاللری توحید ایتمکدر . ایشته بو توحید مدرکه‌نك فعلیدر ، یعنی مقوله‌لر طاغنیق اولان محسوساته بر صورت ویره‌رك اونلری نفس متفکرك وحدت ترکیبیه‌سی ایچنه ادخال ایتمکه خدمت ایدییور . بو مقوله‌لرك شیئی بر قیمتی اولماسی محسوساته بویله‌جه « صورت » ویره‌رك تفکر و ترکیبی ممکن قیلماسندن نشأت ایلیور .

شوحالده مقوله‌لرك قیمتی محسوساتك بر صورتی اولارق تفکر امکانی وجوده کتیرمسیله قائمدر . یوقسه بونلرك بذاته، یعنی محسوساته تطبیق ایدلمسی خارجنده هیچ بر قیمتی یوقدر . چونکه مدرکه دوغریدن دوغری‌یه علم وجوده کتیرمز . آنجق محسوسات اوزرنده دوشونه‌رك معرفت حاصل اولور بناء علیه علممز تجربه

[۱] صحیفه ٤٩ و ٧٣

ساحه‌سنه مقصوردر . محسوساتی قالدیریکز ، مدرکه‌نك موضوعی قالماز ، مقولات ایچی بوش برر صورتدن ، موضوعسز برر کلمه‌دن عبارت اولور. یاخود مقولاتی برشیء متعاله، یعنی بالتجربه بیلمدیکمز بر موضوعه ، مثلا وجود مطلقه تطبیقه قالقیشیکز ، چیقاردیغکز حکمك بر معناسی ، بر قیمتی اولاماز . مثلا « الله برجوهردر» یاخود دکلدر » قضیه‌لرینك هرایکیسنك‌ده هیچ بر قیمتی یوقدر . چونکه (جوهر) تجربه ومحسوساته تطبیق ایدیلمن بر« صورت »دن باشقه برشی دکلدر . قیمتی‌ده آنجق بوتطبیق سایه‌سنده‌در . اونك خارجنه چیقیلدیغی زمان هیچ معناسی قالمار . حالبوکه « الله »لفظهٔ جلالنك افاده ایلدیکی علت اولی بالتجربه بیلنه‌مز . چونکه مطلقدر . جوهریت ایسه اضافیه ، حادثه‌یه تطبیق اولونان بر صورت ذهنیه‌در [١] .

دیمك اولویورکه « مقوله‌لر » یالکز حادثاته قابل تطبیقدر . فقط بو مقوله‌لری حادثاته،محسوساته ناصیل تطبیق ایده‌بیلیورز؟ مقولات بسیط وکلی برتصوردر ، محسوس « فیلسوفك تعبیرنجه حدس » ایسه معضل (Complexe) وجزئیدر. ناصیل اولویورده یکدیکرندن تماماً آیری وصفده بولونان بوایکیسنك اتحادی ممکن اولویور ؟ بو اتحادی ممکن قیلاجق آراده بر واسطه اولماسی لازمدر. اویله بر واسطه‌که بر طرفدن حدسك اوصافنی حائز ، اونك کبی حسی ، متنوع اولسون، دیکرجهتدن مقولات کبی ذهنی وترکیبی، قبلی بولونسون . مفکره‌مزده بو ایکی وصفی‌ده حائز بر قدرت وارمیدر ؟

قانته کوره بوقوت مخیله (Imagination)در. فی‌الحقیقه مخیله‌مز اشیانك اوزرمزده‌کی تأثیرینی محافظه ایدرك اونلرك بر نوع خیالی دیمك اولان صور محسوسه (Images) وجوده کتیریر . مثلا قارشیمده بولونان آغاجك حواس واسطه‌سیله اولان تأثیری زائل اولمیه‌رق مخیله‌م اونك صورت محسوسه‌سنی(Image) حاضر بولوندیریر. بوصورمحسوسه دائما برزمان ، بر مکان داخلنده‌در. مخیله بو اعتبارله « حساسیته » مربوطدر . فقط مخیله ساده‌جه انطباعاتی محافظه ایتمز. عینی زمانده بذاته بر قدرت فعاله و ترکیبیه‌یی حائزدر . وبوقوتك اعانه‌سیله‌درکه مقولاته توفیقاً قبلی اولارق شمامسه(Schème)ورمزلر وجوده کتیریر وبوسایه‌ده محسوساتی ، حدس حسیلری بوشه‌مالر ، بورمزلر ایچنه ادخال ایدرك دوشونه بیلیرز . مثلا زمانی ذهنمز آنجق بر (خط مخیل) وجوده کتیره‌رك دوشونه‌بیلیر ،

[١] انتقاد عقل محض B. Pacaud ترجمه‌سی صحیفه ١١٨ـ١٧٠، آلمانجه ١٩١١ طبعی صحیفه ٩٩ـ١٢٩

کمیتی (عدد) دیدیکمز بر شەما ایچنده تصور ایلیه بیلیرز . لاعلی‌التعیین بر دائره دوشونه بیلمك ایچون عادتا ذهنمزده دائره‌یی چیزەرز . دیمك اولیورکه مخیله‌دوغریدن دوغری‌یه بزم اوزرمزه تأثیر ایدن منفرد اشیانك صورمحسوسه (Imags) سنی وجوده کتیردیکی کبی علی‌الاطلاق محسوساتی برنوع تنظیمه‌ده تابع طوتیور ؛ ترکیبی بر قادرو وجوده کتیرییورکه بوسایه‌ده‌محسوسانه هانکی‌نوع مقوله‌لری‌تطبیق ایده‌جکمزی آکلایورز وذهنده حقیقی ترکیبلر حصوله کتیره بیلیورز . مثلا یوقاریده سرد ایتدیکمز مثاللردن (عدد) شەماسنی آلیکز: بومفهوم (بش، بیك، اون‌بیك) الخ هیچ‌برمعین‌کمیت دکلدر. فقط نەوقت‌بر کمیت دوشونورسەك(عدد) قادروسی‌ایچنه ادخال ایدرز.دیمك‌که‌بومخیله‌نك وجوده کتیردیکی برقادرو ، برشەمادر . بوسایه‌ده محسوسات « کمیت » دیدیکمزمقوله‌نك کوستردیکی استقامتده ترکیب‌ایدیلیور. فقط بوقادرولر مقولاتك تطبیقیله وجوده‌کان ذهنی ترکیبلرده اولدیغی کبی حقیقی وحدت وجوده کتیرمیور. یالکز عادتا محسوساتی‌حدودی غیر محدود برچرچیوه ایچنه آلیور . فی‌الحقیقه مثلا (عدد) محسوسك ترتیب حقیقیسی دکلدر . سادەجه کمی ترکیبه دوغرو‌برحاضرلقدر. نەوقت بش ، بیك‌الخ معین برعددی برمحسوسه عطف ایدرسەك اووقت ذهنی‌وحقیقی برترکیب وجوده‌کتیریرز .

عجبا مخیله بوشەمالری ، بو قادرولری نه واسطه ایله حصوله کتیرییور ؟ مخیله‌نك بو فعلی صرف باطنیدر. هرباطنی، انفسی‌عمل یوقاریده‌سویلدیکمزکبی « زمان » ی‌مستلزمدر. دقت ایدرسەك‌کورورزکه« زمان » حدذاتنده حساسیت‌ایله‌تصورات‌قبلیه‌آراسنده‌مشترکدر. فی‌الحقیقه هرمحسوس محقق برزمان ایچنده‌مشعوردر [۱] . بناءً علیه زمان‌حسك، تنوعك شرط ادرا کیدر . دیکر جهتدن « مقولات » دیدیکمز تصورات قبلیه تنوعك ترکیب وتوحیدینی ناطقدر . بوترکیب وتوحید ایسه برامر انفسی، بر امر باطنی اولدیغی ایچون زمانی مستلزمدر . نته‌کیم مقولات کلیدر دییورز، یعنی هرزمان ایچون صادقدر دیمك ایستیورز. بوندن باشقه مقولاتك علم‌وادراك‌ایچون‌برقاعدهٔ قبلیه‌بولوندیغنی‌کوردك. « زمان» علم‌وادراکده داخل اولدیغی‌حالده بتون حالات انفسیه‌مزك قبلی Àpriori بر قاعده‌سیدر . شوایضاحات کوسترییورکه زمان هم حساسیت ایله، هم « مقوله »‌لرله متجانسدر. بوتجانس سایه‌سندەدرکه مخیله « زمان » حدسی داخلنده حادثاتك ایچنده صیرالانا بیله‌جکی بر طاقم شەمالر ، قادرولر طاسلارلامقله محسوساتك ترکیب ایدیله‌بیله‌جکی مقوله‌لری‌ده تعیین‌ایلیور.

[۱] صحیفه ٦٨-٧٠

ایشته بوچرچیوه‌لره ، شه‌مالره قانت متعال سمه (Schème transcendantal) دییور. ذهنك قبلی اولارق بویله خیالی شه‌مالر وجوده کتیرمك صورتیله مقوله‌لرك حادثاته تطبیق ایدلمسنی ممکن قیلان فعلنه‌مدرکهٔ محضه‌نك سمویتی (Schèmatisme de l'entende- ment pur) نامنی‌ویرییور .

دیمك اولویورکه ذهنمزده مقوله‌لره کوره برطاقم قادرولر، شه‌مالر وجوده کلیور. دیکر جهتدن مخیله ، اشیانك صور محسوسه‌سنی‌ده حصوله کتیریر. شه‌ماده بویله تجربه ایله بیلدیکمز اشیادن وجوده‌کلن صورمحسوسه، خیال‌اولماسین: مخیله‌نك وجوده‌کتیردیکی شه‌مالرك قبلی اولدیغنی اثبات ایده‌بیلمك ایچون بو قادرولرك اشیادن، حصوله کلن صور محسوسه (Images)دن فرقی ارائه‌ایدلمك‌اقتضا ایلر. فی‌الحقیقه دقت ایدرسه‌ك شه‌مالرصور محسوسه (Images) عد اولوناماز. مثلا کاغد اوزرینه بش دانه نقطه قویوکز. اوکا باقه‌رق سزده « بش » عددینك صورمحسوسه‌سی، خیالی وجوده کلیر. فقط لاعلی‌التعیین « عدد » مفهومنك افاده ایتدیکی شه‌ما بویله بر صورت محسوسه دکلدر. چونکه « عدد » شه‌ماسی معین بر شیئك صورت محسوسه‌سنی، خیالنی ارائه ایتمز. بالعکس بر کمیتی صورت محسوسه حالنده تخیل اصولنی، طریقنی ارائه ایلر. دیمك‌که (شه‌ما) معین بر صورت محسوسه، برخیال مشترك‌دکل، فقط او صورت محسوسه‌لرك برلشه‌بیله‌جکی برچرچیوه‌نك تصوری، باشقه‌برتعبیرله بوخصوصده ذهنك تعقیب ایلدیکی « اصول »‌ك خیالیدر. الحاصل معین برعددله ساده (عدد) مفهومی آراسنده، کاغده چیزدیکم معین مثلث ایله « مثلث» مفهومی بیننده نه فرق وارایسه اشیادن حصوله‌کلن صورت محسوسه ایله شه‌ماآراسنده‌ده او فرق واردر. مقرردر

مادام‌که مخیله‌نك وجوده کتیردیکی « شه‌ما » لرك مقوله‌لری تعیین ایدییور ، اوحالده نه قدر تصورات قبلیه‌وارایسه اوقدرده شه‌ما (Schème) بولونماسی‌طبیعیدر :

١) کمیته عائد مقوله‌لر ایچون مخیله‌نك وجوده کتیردیکی شه‌ما (عدد) در. عدد بر حدسك عناصرینی زمان ایچنده ترکیبدن تولد ایدن وحدتی افاده ایله‌ین بر شه‌مادر.

٢) کیفیته عائد مقوله‌لرك شه‌ماسی زمان ایچنده وجوددر .

٣) نسبت واضافته تعلق ایدن مقوله‌لردن جوهرك شه‌ماسی ما وقعك زمان ایچنده دیمومت واستقراری، علیتك شه‌ماسی زمان داخلنده حادثاتك انتظام دائره‌سنده تعاقبی، تقابلك شه‌ماسی جوهرلرك بربرینی عینی زمان داخلنده تعیین وایجاب ایتمسیدر.

٤) جهته تعلق ایدن تصوراتدن « امکان » ك شه‌ماسی غیر معین بر زمان داخلنده بر شیئك واراولابیلمسی، « وجود » مقوله‌سنك شه‌ماسی معین بر زمان داخلنده، « ضرورت »ك شه‌ماسی‌ده هر زمان ایچنده بر شیئك وارلغیدر .

قانتك شو « سمه » نظریه‌سنی خلاصه ایده‌لم : « مخیله زمان داخلنده حادثاتك صیرالانه‌بیله‌جکی چرچوه‌لری کوستریبور . بو چرچیوه‌لر، بو شه‌مالرده مدرکه‌نك تطبیق ایده‌جکی « مقوله‌لر » ی ارائه ایلیور. مثلا زمان داخلنده وقوعه کلن حادثات آراسنده انتظام تعاقب « علیت » مقوله‌سنك تطبیقنه براشارت اولویور. مخیله بو قادرولری زمانی مختلف طرزلرده تعیین ایدرك یاپیور . مخیله، محسوساتك داخل اولاجغی بو قادرولری ناصیل چیزییور؟ بو بر نوع ترکیب وتنظیمی ناصیل حصوله کتیرییور؟ بو قدرت، فیلسوفه کوره « روح بشرك درینلکنده کیزلی بر عملدرکه اونك ماهیتنی میدانه چیقارمق . . » جداً مشکلدر [١] .

فیلسوف بورایه قدر تعقیب ایتدیکمز سلسلهٔ محاکاتیله واصل اولمق ایستدیکی هدف یوقاریده‌ده بالمناسبه سویلندیکی وجهله [٢] بالخاصه نیوتونك دهاسیله تماماً تأسس ایدن فیزیکك استناد ایلدیکی مبدأ اصلی‌یی ایضاح ایده‌بیلمك ، اونك قیمتنی کوسترمکدی . فیزیك « طبیعتك قانونلری واردر » ، باشقه بر تعبیرله « حادثات آراسنده کلی وضروری نسبتلر موجوددر » دستور اساسینه دایانیوردی . بو دستورك منشأی نه ایدی ؟ قیمتی نه اولابیلیردی ؟ بو تحلیلات ایله قانت بالخاصه بو سؤاللره جواب ویرمك ایستدی .

« مقوله‌لر » حقنده ویردیکمز ایضاحات ایله‌ده فیلسوفك بومسئله‌یی ناصیل حل ایتدیکنی کورمش اولدق . فی‌الحقیقه انتقاد میدانه قویمشدی که حادثات آراسنده‌کی بو ارتباط اساساً بیلمدیکمز « ذات اشیا » ده ، ماهیت اشیاده دکلدر . کذلك ذات اشیانك تظاهراتندن

[١] هیچ شبهه یوقکه « انتقاد عقل محضك » اك مبهم قسملرندن بری بو سمه بحثیدر . « Journal de psychologie » نك صوك چیقان نسخه‌لرینك برنده موسیو ده (D at) نك قانتك وموسیو بالدوینك سمویت حقنده نظریاتنی معاینه ایدن مهم بر مقاله‌سی وار . بوراده بو « سمه » مسئله‌سنك « روحیات » اعتباریله بالخاصه اهمیتنی کوستردیکی کبی بوابهامك سببنی‌ده ایضاح ایلیور. خاتمه‌ده بو نقطلره تماس ایده‌جکز. Journal de psychologie ١٩٢٣ سنه‌سی ٣ نجی نومرو صحیفه ٢٢٠-٢٣٦ . سمویت بحثی انتقاد عقل محض فرانسزجه ترجمه‌سی ١٧٥-١٨٢ . آلمانجه ١٩١١ طبعی ١٢٣-١٣٩ .

[٢] صحیفه ٤٩ و ٦٤

عبارت اولان حادثاتدن‌ده تولد ایله‌میور . بو ارتباطی وجوده کتیره‌ن مفکره‌در .
تعبیر آخرله محسوسی ضروری وکلی ، بناءً علیه (شیئی Objective) ترکیبلر حالنده
توحید ایتمك ذهنك قانون مخصوصیدر، اونك طبیعتی اقتضاسندندر. نفس متفکر بو توحید
وترکیبك بر شکلی اولان « مقوله »لری موضوع تفکره ، یعنی احساساته تطبیق ایتمك
شرطیله اونلر اوزرنده دوشونه بیلیور . بو توحید وترکیب قابلیتنی واونك بر شکلی
اولان « مقوله »لری قالدیریکز ، آرتیق دوشونن، علم وجوده کتیرن ذهن موجود
اولاماز . کذلك موضوع تفکری ، احساساتی‌ده رفع ایدیکز، بو ترکیب وتوحیدك تطبیق
ایدیله‌جکی موضوع قالمیه‌جغی ایچون شعور صاحبی بر انا ، بر نفس متفکر موجود
اولاماز .

شو حالده برمعناده دییه بیلیرزکه طبیعتك قانونلرینی امر وحکم ایدن، حتی اونك حقنده
علممزی ممکن قیلان مدرکه‌مزدر، بزز. آنجق قانت بو نتیجه‌یه وارمقله برابر اشیانی، طبیعتی
تماماً ذهنك خلق ایلدیکنی قطعیاً ادعا ایتمه‌مش، خلفلری اولان آلمان رومانتیك فیلسوفلری،
بالخاصه «هه‌غه‌ل» کبی افتکاریهٔ مطلقه (Idéalisme absolu)یه منجر اولاجق بر طریق
فلسفی تعقیب ایتمه‌مشدر. حتی طبیعتك بوتون قانونلرینی ذهنك وجوده کتیردیکنی‌ده تسلیم
ایلمه‌مشدر. هیچ شبهه یوق‌که اشیانك الك کلی قانونلری یعنی مبادئ مدرکه‌نك محصولیدر، قوانین
خصوصیه‌سی ده مقولاته تابعدر . فقط یالکز مدرکه ومقوله‌لردن اشیانك وجودی استخراج
ایدیله‌مز . چونکه او قانونلر بیانه بیلمك ایچون تجربه‌نك مقولاته علاوه‌سی لازمدر .
دیمك‌که قوانین طبیعت ، اشیا ساده‌جه ذهنك محصولی دکلدر . حادثاتك‌ده ، طبیعتك‌ده
اوکا انطباقی وتوافقی لازمدر. کرك فیزیکك موجودیتی، کرك انتقاددن چیقان بو مطالعات
قبلی اولارق بزه کوستریبورکه « طبیعت » ، «اشیاء» دیدیکمز بر وارلق واردر. تعبیر آخرله
زمان ومکان داخلنده وجوده کلن حادثات مدرکه‌نك بعض قوانیننه مطابق اولویورده
بزم ایچون علم حقنده معرفت ممکن اولابیلیور .

ب . تحلیلی مبادی

مادام‌که طبیعتك الك عمومی قانونلرینی وضع وتعیین ایدن[1] مفکره‌در ، او حالده مفکره‌نك
استعمال ایلدیکی برطاقم عمومی وقبلی قانونلر، کلی قضایا واردرکه بوتون معرفتمز اونلره

استناد ايدر . ديكر جزئى ، خصوصى قانونلر اونلرك وجودينى استلزام ايلر . بونلر مدركهٔ محضه‌نك مبادیسی (Les principes de l'entendement pur) در .

اسكى فيلسوفلر مفكره‌نك بو مباديسنى هپ (مبدأ تناقض Principe de contradiction). ارجاع ايليورلر ؛ بناءً عليه مدركه‌نك قانون اصليسنى تناقضدن عبارت كورويورلردى . شبهه يوق كه مبدأ تناقض حقيقتك برمعياريدر. فقط تماماً منفى برمعياريدر. يعنى برحكمك برفكرك حقيقت اولابيلمسى ايچون ديكر مسلم حقيقتلره متناقض اولمامسى اقتضا ايدر . فقط (حقيقت Vérité) ك حصولنده بو منفى لزوم خارجنده مثبت شرطلرده‌ده احتياج واردر: بر فكر، برحكم متناقض اولميه بيلير، بونكله برابر هيچ ده اشيايه مطابق بولونماسى اقتضا ايلمز. شو حالده مبدأ تناقض برتصورك تحليلنه يارار. يعنى محمولك موضوعده داخل اولابيلمسى ايچون جائز بولونمسى اقتضا ايدن شرطى كوسترير . بو اعتبارله تحليلى حكملرك مبدأى عد اولونابيلير . حالبوكه بوقاريده سويلمشدك كه علمى حكملرده محمول موضوعده داخل دكلدركه بو مبدأه تابع اولسون. اشيا حقنده‌كى حقيقى علممز بالعكس تركيبيدر [١]. بو تركيبى وجوده كتيره‌ن‌ده ذهندر. شو حالده ذهنك بو تركيب قدرتنى افاده ايدن برطاقم مبادى واردركه كلى وضرورى اولان علممزك اساسنى تشكيل ايديور . بو مبادى ايكى حادثه‌نك ، ايكى مفهومك ضرورى اولارق تركيبى اولدينى ايچون مدركه‌نك توحيد قدرتنه استناد ايليور . شو حالده بوتون معلوماتك عملى «اشيا» مدركه‌نك وحدت تركيبيه‌سى شرائطنه تابع اولارق ممكن اولور ، دستوريدر. «مقوله»لر حقنده اولكى قسمده سويلديكمز نظريه‌نك نتيجه‌سى اولان بو مبدأ اصليدن مشتق برطاقم قبلى مبادى واردركه بونلر علومك استناد ايلديكى متعارفه‌لرك‌ده اساسيدر .

بو مبادى‌يى ناصيل بولابيليرز؟ يوقاريده ايضاح ايلمشدك كه مقوله‌لر مدركه‌نك محسوسى نه طرزلرده تركيب ايتديكنى ارائه ايليوردى . مبادى ايسه بونلرك صورت استعمالى ، يعنى طبيعت حقنده علم حاصل ايده‌بيلمك اوزره تطبيقلريدر . او حالده مقوله‌لرى كوز اوكنه كتيرير وبونلرك تطبيق قاعده‌لرينى آراشديريرسه‌ق « مبادى » يى بولمش اولورز . مثلا « علت » مدركه‌نك برمقوله‌سيدر ، تعبير آخرله ايكى حادثه آراسنده ضرورى تعاقبى افاده ايتديكمز وقت ذهن بوقبلى تصورى استعمال ايدر . شيمدى « علت » مقوله‌سنى عموميتله تجربه‌يه ، طبيعته تطبيق ايده‌لم ، او وقت شو مبدأ حاصل اولور : « اشياده ،

---

[١] صحيفه ٦٠-٦٣

طبیعتده هر تحول علت ایله معلول دیدیکمز ایکی حادثه آراسنده‌کی ارتباط ضروری قانوننه توفیقاً وجوده کلیر. ایشته قانت بویله یاپارق مدرکه‌نك مبادیسنی استخراج ایلمشدر.

مقولات «کمیت، کیفیت، اضافت، جهت» اولمق اوزره درت زمره داخلنده طوپلاندیغنه کوره مبادی‌ده بونلره توفیقاً درت طاقمه ارجاع ایدیله‌بیلیر. فیلسوف هر طاقمه بر اسم ویره‌رك شو جدولی استحصال ایدییور :

مقولات	مدرکهٔ محضه‌نك مبادیسی
کمیت مقوله‌لری	حدسك متعارفه‌لری
کیفیت »	ادراکك شرط مقدمی
اضافت »	تجربه‌نك دستورلری
جهت »	عمومیتله تفکرات تجربیه‌نك موضوعه‌لری

شیمدی صیراسیله بونلری کوره‌جکز. یالکز فیلسوف بونلردن کمیت و کیفیته تعلق ایدن مبادینك افاده ایلدیکی قطعیت و یقین حدسدن، یعنی اشیانك ادراکندن تولد ایتدیکی ایچون بونلره «ریاضی مبادی»، دیکرلرینه (قوائی مبادی Principe dinamique) دییور. بو تقسیم چوق اساسلیدر. چونکه ایلك ایکی نوع مبادی دوغرودن دوغرویه حدس و ادراکك، حادثه‌نك اولچوله بیلمسنی، یعنی کمیتله افاده اولنه‌بیلمسنی ممکن قیلار. حالبوکه دیکرلری آنجق حادثاتك ترتیب وتنظیمنه تعلق ایلر. اولکیلری سایه‌سنده ذهن بر ترکیب ریاضی، بر ترکیب کمی وجوده کتیریر. ایکنجیلرنده حادثه‌لری یالکز ترتیب ایدر. شو حالده ذهن، حادثه‌لری هم بر تشکیل ریاضی‌یه تابع طوتولور، یعنی اولچه‌بیله‌جك، رقمله افاده اولونابیله‌جك حاله صوقویور، هم ده اونلرك بر آراده بولونماسنه ویا یکدیکرینی تعقیب ایتمه‌سنه کوره تنظیم و ترتیب ایلیور. مدرکه حادثاتی بو ایکی جهتدن ترکیب ایتدیکندن ریاضیه‌نك فیزیکه تطبیقی ممکن اولابیلیور. بو ایکی جنس مبادی‌یی آیری آیری کوردیکمز وقت آرالرنده‌کی فرق دها ای تظاهر ایده‌جکدر.

أ. حدسك متعارفه‌سی — حدسك، یعنی حساسیت واسطه‌سیله واقع اولان دوغریدن دوغری‌یه بیلکینك استناد ایلدیکی متعارفه شودر : **بوتون حدسلرمزك بر امتدادی کمیت (Grandeur extensive) ی واردر.**

فی الحقیقه هر حادثه زمان ومکان ایچنده مشعور اولور. بن زمانك افاده ایتدیکی مدتی

آنجق اونك احتوا ايلديكى مختلف آنلرى يكديكرينه ضم ايدرك تخيل ايله‌بيليرم. نته‌كيم برخطى ذهنمده چيزمكسزين، يعنى اونك اقسامنى متعاقباً استحضار ايتمكسزين تخيل ايده‌مم. ديمك كه برشيئك اجزاسنى تركيب ايدرك تمامك حدسى ممكن اولويور. شو حالده بوتون حادثات اجزاسنه آييريلابيلير. بوتون حادثات برطاقم جزءلرك، قسملرك اجتماعى شكلنده ادراك اولونابيليلر. شو حالده حدس حسى ايله بيلديكمز اشيا جزءلرينه آييريلابيلير. «امتدادكميتى» ده جزءلرينك تخيلى سايه‌سنده تمامى دوشونوله‌بيلن كميت ديمكدر.

هندسه‌نك اشكال ومتعارفه‌لرى مخيلهٔ مبدعه‌نك بويله‌جه اجزايى تركيب ايتمسنه استناد ايدر. اشياى خارجيه حقنده‌كى علم‌ده بويله بر تركيبله ممكن اولويور. چونكه «شئ خارجى» آنجق زمان ومكان داخلنده مشعوراولور. زمان ومكانه مستند اولان هرحادثه ايسه امتداد كميتى حائزدر. يعنى اجزاسنك تركيبله تمامى آكلاشيلابيلير. شو حالده مكانك جزءلرينك تركيبله وجوده كلن هندسه اسكال ومتعارفه‌لرينك نه ايچون بوتون ماده‌يه، بوتون تجربه‌لرمزه قابل تطبيق اولديغى آكلاشيليلر: مخيلهٔ مبدعه اجزاى مكانيه‌يى برصورتله تركيب ايدرك هندسى شكللرى وجوده كتيرير. ذهن‌ده ذاتاً حادثات خارجيه‌ده‌كى متجانس جزءلرى تركيب ايدرك دوشونور.

ب. كيفيتك شرط مقدمى — . كيفيته تعلق ايدن مبدأ شودر: **بوتون حادثاتده احساسك اصل موضوعنك، ماده ويا واقعك بر شدت كميتى (Grandeur intensive)، يعنى درجه‌سى واردر.**

فى الحقيقه اولجه سويلديكمز كبى هرحادثه‌ده ذهنك علاوه ايلديكى «صورت» ه مقابل «رنك، صدا ... الخ» حالنده بيلديكمز برماده‌سى واردركه دوغريدن دوغرى‌يه احساسله معلوم اولور. اصل تأثير خارجى ايله معلوم اولان «ماوقع» بودر. بو ماوقعك، يعنى احساسك موضوعى اولان شيئك بر درجهٔ شدتى موجوددركه صفردن، يعنى اونك عدم وجودندن اعتباراً غير معين درجه‌ده‌كى احساس آراسنده تحول ايدر. احساسده‌كى بودرجه‌ده بر كميتدر. فقط «حدسك مبدأى» نده سويلديكمز امتداد كميتى دكلدر. چونكه ماده‌نك احساسله معلوم اولان درجهٔ شدتنى تماماً ودوغرودن دوغرويه ادراك وحس ايدرز. حالبوكه «امتدادكميتى» نه قدركوچوك اولورسه اولسون اجزاسنى تركيب

صورتیله معلوم اولور. مثلا الك اوفاق بر « خط » ی بیله نقطه‌دن اعتباراً ذهناً ترکیب ایدرك، یعنی مختلف احساسلری برلشدیره‌رك بیلیرز. حالبوکه برصدانك، بررنکك احساسده‌کی شدتنی دوغریدن دوغری‌یه ادراك ایلرز، یعنی اجزاسنی ترکیب ایدرك بیلمه‌یز. اشیانك احساسنده‌کی شدت نره‌دن ایلری‌یه کلیور؟ شبهه یوق که آنجق تجربه سایه‌سنده صداده ورنکده‌کی شدتك موجودیتنی بیلیورز. فقط بوشدتك صفردن، یعنی اونك اولمامسندن اعتباراً نامعین بر درجه‌یه قدر تحول ایلیه‌جکنی دوغریدن دوغری‌یه تجربه آکلاتامز. چونکه منفرد براحساس « آن معین » داخلنده، بر « شدت معینه» ایله وجوده کلیر. بویله معین شدتده‌کی احساسك درجه‌لری اولدیغنی تجربه‌دن استخراج ایده بیلیرمی‌یز؟ ذاتاً مختلف احساساتی ذهناً تجرید ایتسه‌ك بیله مدرکه‌ده احساسك درجه‌لری اولدیغی « تصور کای وترکیبی » قالیر. دیمك که احساسك کیفیتی اولارق حس ایتدیکمز بو « شدتك درجاتی » تصوری ترکیبی وقبلی بر مبدأ در که رنك، طاد ... الخ کبی محسوسك ماده‌سی تماماً تجربه‌دن وجوده کلدیکی حالده اونی (شدت Intensité) ی اعتباریله صیرالامقلغمز مدرکه‌نك قبلی برقانوننددن، برمبدأندن حصوله کلیور. اوحالده که معین براحساسك تقدیر ایتدیکمز درجهٔ شدتنی بومبدأك برصورتله تعیین وتحدیدندن باشقه برشی دکلدر.

فیلسوفه کوره، بومبدأ فیزیکده چوق مهمدر. چونکه برکره ده‌قارت ومعقبلرینك ماده‌یی صرف حیزدن، بناءً علیه تماماً امتداد کمیتی (Grandeur extensive) ندن عبارت عد ایدن نظریه‌لرینك دوغرو اولمدیغنی کوستریر. فی الحقیقه مختلف امتداده، مختلف بویوکلکده ایکی ماده فرض ایدیکز. بونلرك بزده تولید ایتدیکی هرهانکی بر آغیرلق، یاخود ضیا احساسلری مساوی اوله بیلیر؛ یاخود عینی امتدادده ایکی شیئك احساسلرنده‌کی درجهٔ شدت بربرندن تماماً فرقلی بولنه بیلیر. دیمك که بزم « ماوقع » اولارق قبول ایتدیکمز شی ساده « امتداد کمیتندن » عبارت دکلدر. برده کیفیتی، یعنی احساسده مختلف درجه‌لری موجوددر. کذلك عینی حجمده‌کی ایکی جسمك آغیرلقلری آراسنده‌کی فرقی ایضاح ایچون فیلسوفك معاصری اولان بعض فیزیك عالملری اجزای فردیه بیننده‌کی (خلا)یی قبول ایدیورلردی. فیلسوف احساسك درجهٔ شدتی اشیانك بویوکلکیله متناسب اولمادیغنی ودرجهٔ احساسی مدرکه‌نك قبلی اوله‌رق تعیین ایتدیکنی کوسترمکله بالتجربه ادراکی ممکن اولمایان « برخلا» تصورینك اوکنی آلمش وعینی حجمده ایکی جسمك مختلف ثقالت وکثافتده بولونا بیله‌جکنی باشقه صورتله ایضاح ایلمش اولویوردی. شوحالده حادثه‌لرده ایکی نوع « اتصال »، ایکی نوع کمیت « آیرمق

ممكندر . برى مقدار امتداددر ؛ ديكرى كيفيته تعلق ايدن مقدار شدتدر وايكيسى بر بريله متناسب دكلدر .

تجربه‌نك دستورلرى – تجربه‌نك مبدأ عموميسى سودر : تجربه آنجق ادراكاتك، محسوساتك ارتباط ضروريسنى تصوريله ممكن اولور . بو مبدأ دوغريدن مقولات حقنده اولجه سويلديكمز نظريه‌نك نتيجۀ طبيعيه‌سيدر . [۱] فى الحقيقه مطالعات انتقاديه بزه كوسترمشدى كه ادراكات ومحسوسات متنوع وداغينيقدر . بوپارچه پارچه اولان ادراكاريمز مدركه‌نك قانوننه توفيقاً تركيب اولونمادقجه برشى حقنده علم حاصل اولاماز . بو تركيب مدركه‌نك «مقوله‌لر» ديديكمز تصورات قبليه‌سى واسطه‌سيله حاصل اولور . محسوساتك ربط توحيدى، «سمه» بحثنده ايضاح ايتديكمز وجهله، برفعل باطنى اولديغى ايچون زمان داخلنده اولور . ادراكاريمز زمان داخلنده اوچ طرزده توحيد وربط اولونابيلير : ۱) ديمومت، يعنى دوام واستقرار : ۲) تعاقب : ۳) همزمانيلك ، يعنى برابرلك . مادامكه تجربه‌نك امكانى ايچون ادراكاريمزك ضرورى اولارق ربط وتركيبى لازمدر و بو تركيب ده زمانك شو اوچ طرزده تعينيله قابل اولويور، شو حالده تجربه‌يى ممكن قيلان ويوقاريده سويلنيلن مبدأ اصلى اوچ قاعده‌دن ، اوچ دستوردن تركب ايدر ديه‌بيليرز . بونلردن برنجيسى زمانده ديمومت واستقرارى افاده ايلين « جوهر » ، ايكنجيسى تعاقبى استلزام ايلين «علت» واوچنجيسى همزمانيلكى ايجاب ايدن « تقابل » تصور قبليلرينه توافق ايدر . شيمدى ادراكاريمزك اوچ صورتله تركيبنى افاده ايدن ، تعبير آخرله شيئى علممزى ممكن قيلان اوچ دستورى صيراسيله كوره‌لم :

۱) نجى دستور – جوهريت مبدأى ؛ بو مبدأ شو صورتله افاده اولونابيلير : حادثه‌نك تحولاتنده ثابت ومستقر اولمق اوزره بر « شى » ، يعنى جوهر قاليركه طبيعتده اونك كميتى نه آزالير ، نه چوغاليرر .

اكثر فيلسوفلر حادثاتك تحولاتنه رغماً ثابت و مستقر برشيئى قبول ايتمشلردر . آنجق اونلر بو ديمومت و استقرارى تحليلى عد ايلمشلر ، يعنى اعراضك وحادثاتك تحليل منطقيسندن « جوهر » ه انتقال ايديله‌بيله‌جكنى فرض ايلمشلردر . انتقاد كوسترمشدركه جوهر بويله تحليل منطقينك نتيجه‌سى اولاماز . چونكه حادثه‌نك تحولندن « دوام واستقرار » استخراج اولوناماز . آنجق تجربه‌نك ممكن اولابيلمه‌سى ايچون بو

[۱] صحيفه ۷۵ – ۸۳

«دیمومت واستقرار» مبدأی برشرط ذهنیدر و بو اعتبارله «جوهریت»ك اشیایه نظراً برقیمتی
واردر. فی الحقیقه بو مبدأی قالدیریکز؛ او حالده هرشیئك مطلق اولارق باشلادیغنی، یعنی تظاهر
ایتدیکی زماندن اول هیچ برشیئك موجود بولونمادیغنی قبول ایتمك لازمدر. بو تقدیرده او حادثه‌نك
ادراك ایدلدیکی آندن اولکی آنی دوشونه‌مزسکز. چونکه بوش، یعنی حادثه‌سز بر «جزء زمان» قابل
ادراك دکلدر. حالبوکه زمانك جزءلری آره‌سنده اتصال واردر. «بر آن» دها اولکی «آن»
اولمقسزین دوشونیله‌مز. زمان آراسنده بویله اتصال اولونجه اونك احاطه ایلدیکی حادثه‌لرده‌ده
اتصال ودوامك موجودیتی طبیعیدر.

دیمك که شیمدی ظهور ایدن حادثه‌دن اولده برشی واردی، و یکی ظهور ایدن
حادثه دها اولکنك برایجابی ایدی؛ یعنی اونك برباشقه طرزده تحولنك نتیجه‌سی اولدی.
شو حالده برشی مطلق اولارق باشلامیور، دوام ایدن برشیئك، ماضینك نتیجه‌سی
اولویور. بو دوام واستقرار ـ که جوهریت مبدأی بودر ـ سایه‌سنده حادثه‌لر بربرینه ربط
ایدیله‌بیلیور، حال ماضی ایله اتصال پیدا ایلیه‌بیلیور.

٢) نجی دستور؛ مبدأ علیت شو صورتله افاده ایدیله‌بیلیر: **هر تحول علت ایله
معلول (نتیجه)، مؤثر ایله اثر آراسنده‌کی ارتباط ضروری قانوننه توفیقاً وجوده کلیر.**
فی الحقیقه هر حادثه بوندن اول کوردیکمز وجهله باقی و مستمر اولان برشیئك تحولی اولارق
ادراك اولونابیلیر، بالنتیجه هر تحول دها اولکی حالی استلزام ایلدیکنه کوره زمان ایچنده
برتعاقب اولارق بزه معلوم اولور. فقط بربرینی ولی ایدن حادثه‌لر آراسنده حس ایله
بیلدیکمز توالی‌یه مدرکه هیچ برشی انضمام ایتدیرمه‌مش اولسه نهایت اونلرك بربری
آرقه‌سندن وجوده کلدیکنی آکلارز. فقط بربرینه، علومك ایجاب ایتدیکی وجهله، برقانون
ایله ربط ایلیه‌مه‌یز. مثلا (ء) ایله کوستردیکمز بر تحول محقق (ب) یی تعقیب ایتمشدر.
چونکه زمان ایچنده محسوس اولان (ء) آنجق بویله بر توالی ایله مشعور اولور. فقط
علم ساده‌جه بربرینی ولی ایدن بو (ب) ایله (ء) ك تعاقبنی افاده ایتمکله تأسس ایتمز. بلکه
بو ایکیسی آراسنده برارتباط ضروری‌یی تسلیم ایتمکلکمی، یعنی بو ایکی حادثه‌یی برقانون ایله
بربرینه ربط ایلمکلکمی اقتضا ایدر. او حالده که (ب) بالضروره (ء)ی ایجاب ایتمش اولسون.
بویله برایجاب ـ که علیتك نتیجه‌سیدر ـ تعاقب حسیدن تولد ایلمز. بلکه مدرکه‌نك ادراك
حسی‌یه، بویله بر ایجاب وضرورتی افاده ایدن ترکیبی برتصوری انضمام ایلمسی سایه‌سنده
ممکن اولور. مدرکه‌نك بو ضرورتی تسلیم ایتدیرن مبدأی «علیت» در.

شو ایضاحات کوستریرکه یالکز مدرکه‌نك قانونی سایه‌سنده برحادثه‌یی ماقبلی اولان دیکر برحادثه‌نك ایجاب ضروریسی عد ایده‌بیلیورز. اونك ایچون هیوم کبی تجربیونك (آمپیریست) «بوتون تصورلرمز تجربه محصولیدر، علیت حادثه‌لرینك تعاقب وتوالیسنك نتیجه‌سیدر» طرزنده‌کی نظریه‌لرینك آنجق عکسی دوغری اولابیلیر؛ یعنی تجربه آنجق مدرکه‌نك قبلی تصورلری اعانه‌سیله ممکن اولابیلیر. علیت تعاقب وتوالی کبی تجربهٔ حسیه‌نك محصولی دکلدر. بالعکس تعاقب وتوالی ایدن حادثه‌لر آراسنده کوردیکمز ضرورت مدرکه‌نك علیت قانوننده‌ن منبعثدر.

۳) نجی دستور؛ تقابل مبدأی. شو صورتله افاده اولانابیلیر: **مکانده برابرجه ادراك ایدیلن جوهرلر متقابلاً بربرلریله مناسبتده‌درلر، بربرینه مؤثردرلر.**

بزم ادراکلرمز حد ذاتنده یکدیکرینی تعقیب ایدر. فقط اکثریا بز ادراکلرمزك صیراسنی بوزارق برندن دیکرینه کچه‌بیلیرز مثلا (ب) ایله (د) ایکی شیدر. بز (ب) یی اولا (د) یی صوکرا ادراك ایتدیکمزی فرض ایده‌لم. اکثریا اولابیلیرکه صوکرادن ادراك ایتدیکمز (د) یی ایسترسه‌ك اولا حس ایده‌بیلیر. صوکرا (ب) یی کوره‌بیلیرز. بویله ایستدیکمز حالده برینی ویا دیکرینی اول ویا صوکرا ادراك ایده‌بیلدیکمز شیلره (همزمان Simultané) دینلیر. ایکی شیئك برزمان داخلنده موجود اولدیغنی‌ده آنجق بوصورتله آکلارز. «زمان» اشیانك ادراکی خارجنده معلوم اولامیه‌جغی ایچون همزمانیلکك یکانه معیاری ایکی ادراکدن برینی ویادیکرینی ایسته‌دیکمز وقت تقدیم وتأخیر ایده‌بیلمکلکمزدر. مثلا قمرایله ارضده بولونان اشیا ایکی آیری آیری ادراکدر. بوادراکلردن ایسته‌دیکم وقت لاعلی‌التعیین برینی اول، دیکرینی صوکرایه کتیره‌بیلیرم. بوصورتله ایکیسنك برزمانده بولوندیغنی تعین ایلر. شیمدی بویله برهمزمانیلکك ممکن اولابیلمسی ایچون برابرجه بولونان اشیانك متقابلاً بربرینه مؤثر اولدیغنك، یکدیکریله مناسبتده بولوندیغنك تسلیم ایدلمسی لازمدر. چونکه فرض ایدیکزکه جوهرلر، اشیاوحادثات بربرینه قطعیاً تأثیر ایتمیورلر وبونلر تماماً تجرید ایدلمش برحالده‌درلر. آرالرنده تماماً برفاصله، بر بوشلق واردر. واقعا بوحالده ده ادراکم یاواش یاواش بو تماماً یکدیکرندن آیریلمش، تجرید ایدیلمش اولان شیلره نفوذ ایده‌بیلیر؛ فقط بونلرك بربرینی ولی ایلدیکنی، یاخود ایکیسنك برآراده همزمان اولارق بولوندیغنی آکلایامام. چونکه (ب) ایله (د) همزمان اولابیلمسی ایچون بوایکیسندن بری دیکرینك زمان داخلنده‌کی موقعنی تعیین وایجاب ایتمسی مقتضیدر. (ب) ایله (د) آراسنده بویله برنسبت موجود دکلسه،

هر ایکیسنك ادراککی آراسنده بربوشلق، بر خلا قالیوردیمکدر. بوحالده بن ناصیل بونلری همزمان عدایده بیلیرم؟ اگرجوهرلر تماماً یکدیکرندن آیری وبر برینه غیر مؤثر بولونیورلر، یعنی بری دیکرینی تعیین و ایجاب ایله میورسه، آراده حقیقةً بوشلق وارایسه بوکا هر حالده ادراکم تعلق ایلیه مز. شو تقدیرده تجربه نك امکانی نقطهٔ نظرندن اشیا آراسنده براتصال تام، براشتراك حقیقی بولونماسی لازمدر. بواشتراك واتصال تام مبدأی اولمینجه ادراکاتمك تعاقبنه ویا تقارننه حکم ایده مم. تجربه ایسه بونلر حقنده بر حکم حاصل ایتمکدر.

ایشته مدرکه نك قبلی شو اوچ قاعده سی اعانه سیله درکه تجربه ممکن اولیور. بونلری قالدیریکمز، حادثات آراسنده «قانون» قالماز؛ انسان ایچون «طبیعت» موجود اولماز؛ اشیا حقنده علم حصوله کلمز. بو مبدألرك افاده ایلدیکی نسبتلر اولجه ایضاح ایتدیکمز کبی دوغریدن دوغری یه احساسده، ماده ده موجود دکلدر. شو حالده بونلر مدرکه نك قانون خاصیدرلر. اوصورتله که بونلر بولنمدقجه تجربه ممکن اولامیور.

ح. عمومیتله تفکرات تجربیه نك موضوعه لری. — تجربه نك مبدأ اساسیلری کبی تفکرات تجربیه نك موضوعه «Postulats» لری ده جهت مقوله لری اولان «امکان، حقیقت، ضرورت» ه توافق ایتمك اوزره اوچ قبلی قاعده دن ترکب ایدر.

۱) نجی موضوعه: تجربه نك شرط صوریسنه، یعنی حدسك صورتلرینه و مدرکه نك مقوله لرینه مطابق اولابیلن شی ممکندر.

فی الحقیقه انتقاد کوسترمشدرکه برشی ممکن اولابیلمك ایچون اولا حدسك صورتنه مطابق اولابیلملی، یعنی مکان وزمان ایچنده بولونابیلملی؛ ثانیاً مدرکه نك قبلی صورتنه، یعنی مقولاته انطباق ایده بیلملی. آنجق بوشرائط داخلنده شیئی (Objective) بروارلق ملاحظه ایدیله بیلیر. بوموضوعه کوستریورکه امکان منطقی ایله قانتك ترکیبی ویاخود متعال دیدیکی امکان شیئی وآفاقی یی یکدیکرندن تماماً آییرمق لازمدر. امکان منطقی یی ایجاب ایدن قانون ذهنی «عدم تناقض» در. عدم تناقض تماماً سلبی برقانون ذهنیدر. یعنی برشیئك متناقض اولمامسی اونك امکان منطقیسنی ایجاب ایلر اما امکان شیئیسنی اقتضا ایلمز. مثلا برسطحك ایکی خط مستقیم ایله احاطه ایدیله بیلمسی برتناقضی محتوی دکلدر. شو حالده امکان منطقیسی وار. وقتاکه سطحی ترکیب وتشکیل ایتمك ایسترز، اووقت کوروزکه سطحك ایکی خط

مستقیمله قاپادلمسی ممکن دکلدر . دیمك که امکان منطقی امکان آفاقی و شیئی‌یی ایجاب ایتمز.
اصل لازم اولان بو ایکنجی نوع امکاندر . بونك شرطی بو فاریده سویلدیکمز وجهله بر
شیئك هم حدسك صورتلرینه، هم مقولاته انطباق ایده‌بیلمسیدر . امکان شیئی و آفاقینك
امکان منطقیدن آیری اولدیغنی دوشونمه‌ملری یوزندندر که بعض فیزیك وما بعدالطبیعه عالملری
خطایه دوشمشلر، ومثلا ادراکلریمزك اولجه ایضاح ایلدیکمز طرزده [۱] ارتباط ضروریسی
خارجنده «جوهر، قوت .. الخ» ك وجودلری منطقاً ممتنع اولمادیغندن اونلر حقنده شیئی بر علمی
ممکن کورمشلر، یاخود روحلرك دوغریدن دوغری‌یه بربرلریله مناسبتده بولونابیله‌جکنی،
مکوناتك ذی‌شعور بر قدرت الٰهیه محصولی اولدیغنی هپ بو امکاندن استخراج ایتمشلردر. حالبوکه
انتقاد بزه کوسترمشدرکه بونلرك هیچ بری معرفتمزی ممکن قیلان شرائطه تطابق ایتمدیکی ایچون
امکان شیئیسنه عقل نظری دلالتیله حکم اولوناماز. چونکه بونلر معرفت علمیه‌نك انتقاد ایله
تعین ایدن شرطلری خارجنده قالدقلری ایچون امکانلرینه‌ده حکم ایده‌یله‌مز. کورولویورکه
عدم تناقضدن عبارت اولان امکان منطقی امکان ترکیبی ومتعالی مقتضی دکلدر .

۲) تجربی موضوعه : تجربه‌نك شرائط مادیسی، یعنی « احساس » توافق ایدن شی حقیقیدر، وارقعه مطابقدر.

بوندن اولکی موضوعه بر (شیٔ) ك حساسیت ومدرکه‌نك شرط صوریسنه مطابقت
سایه‌سنده ممکن اوله‌بیله‌جکنی کوسترمشدی . فقط او شیئك حقیقةً موجود وماوقعه موافق
بولونا بیلمسی ایچون حساسیت ومدرکه‌دن تولد ایدن قبلی صورتلرك « مادیه »، یعنی
احساسه تطبیق اولنمسی لازمدر . برشیئك تصوری نه‌درجه تام اولورسه اولسون ،
نه‌درجه ذهناً معین وواضح بولونورسه بولونسون وجود حقیقیسنه حکم ایچون کافی
دکلدر . بلکه تجربی‌ده اولماسی، یعنی احساس واسطه‌سیله ماده‌سی مکتسب بولنماسی اقتضا
ایدر . آنجق بو سایه‌ده تصور « حقیقی » اولابیلیر . مثلا مقناطیسك موجودیتنی ساده‌جه
بویله برماده‌نك تصور واضحندن استخراج ایده‌مه‌یز. بلکه مقناطیسلانمش برشیئك اوفاق
دمیرقیرینتیلرینی جذب ایتمسنك ادراکی، یعنی بویله براحساسه تطابق ایله اوتصورك حقیقی
اولماسنه حکم ایلیه‌بیلیرز . ایشته حواسمز بویله بر ماده‌نك موجودیتی ادراك ایده‌بیلیورده
مقناطیسیتك وجودی تحقق ایلیور . الحاصل بر « تصور » دن اونك وجود حقیقیسنه

[۱] صحیفه ۹۰

انتقال ایده‌بیلمك ایچون اول امرده براحساس وادراکه تقابل ایلمسی لازمدر .

٣) نجی موضوعه . ماوقعه مطابقت تجربه‌نك شرائط ضروریه‌سنك ایجابی اولونجه وجود ضروری تحقق ایدر .

ساده‌جه بر تصورك موجودیتدن اونك ضرورتنه حکم ایده‌مه‌یز . بزم قبلی اولارق بیلدیکمز یکانه ضرورت حادثه‌لر آراسنده بر ارتباط بولوندیغیدر، یعنی علیت قانونیدر. بناءً علیه اکر طبیعتده بولدیغمز، حس ایله بیلدیکمز بر حادثه‌دیکر بر حادثه‌نك ایجابی اولویور، یعنی بو ایکنجیسنك نتیجه‌سی بولونیورسه آنجق او وقت «ضرورت» تحقق ایلر. انسان ایچون معلوم اولابیله‌جك ضرورتده بوندن عبارتدر. شو ایضاحات کوستریرکه «ضرورت» قانونی ذات اشیایه تعلق ایدمز؛ وجوب ذاتی بولونامز، اولسه بیله بز بیله‌میز [١]. بزم بیلدیکمز وجوب وضرورت تحولات اشیا آراسنده، حادثات بیننده‌کی ضرورتدر، یعنی هر تحولك دیکرینی بالضروره ایجاب ایلمسیدر. بناءً علیه «بعض شیلرك وجودی واجبدر، یعنی بالضروره واقع وموجوددر» دیه‌مایز. چونکه بویله بر حکمی تأیید ایده‌جك قدرت علمیه‌مز یوقدر. بزم بیلدیکمز آنجق هر واقع اولان شیئك دها اول حدوث ایده‌نك ایجاب ضروریسی اولارق حصوله کلدیکیدر. بو مبدأدن قولایلقله سوایکی قاعدهٔ قبلیه‌یی استخراج ایده‌بیلیرز: اولاً هیچ برشی کور بر تصادفك نتیجه‌سی دکلدر. ثانیاً طبیعتده کور بر ضرورت، بیلنه‌میه‌جك بر ضرورت ذاتیه یوقدر. بالعکس شرطك مشروطی تولید ایتمسی نوعندن بر ضرورت موجوددرکه حادثات آراسنده‌کی بو نسبت قابل فهمدر [٢] .

[١] ضرورتك ذات اشیایه تعلق ایتمسنه، ذات اشیانك وصفی عد اولونماسنه بزم منطق وکلام کتابلرنده «وجوب ذاتی» دینیلیور وبونك خارجنده‌کی ضرورتلره «وجوب بالغیر» عنوانی ویریلیور. نته‌کم وجوب ذاتی «ذات موضوعدن نشأت ایدن ضرورت» دیه تعریف اولونمقده‌در. بو معناده اولارق جناب الله‌ه «واجب الوجود» دنیلیر. یعنی ذاتی وجودینی وصفاتنی بالضروره ایجاب ایدر دیمکدر. ایشته قانتك «بیله‌میز» دیدیکی ضرورت بو نوع اولاندر. بزم منطق کتابلرنده وجوب وضرورت کلمه‌لری عینی معنایی افاده ایدر .

[٢] انتقاد عقل محض Pacaud ترجمه‌سی صحیفه ١٨٢ ـ ٢٥٠ ، آلمانجه ١٩١١ طبعی صحیفه ١٣٠ ـ ٢٠٢

تحليلاتك نتيجه‌سی

حادثه وذات اشيا

تصورات و مبادينك تحليلاتنه دائر يوقاريدن بری ويرديكمز ايضاحاتی تعقيب ايديجه شو نتيجه‌يه وارمش اولويورز : ذهنمزك بر طاقم مباديمی واردركه آنجق بو مبادينك افاده ايلديكی تركيب سايه‌سنده تجربه ممكن اولابيليور. آنجق بو مبادينك هيچ برى باشلی باشنه برقيمتی حائز دكلدر. بونلرك ماوقعه، اشيايه عائد برعلم وجرده كتيره‌بيلمسی ايچون حس وادراكه تطبيق ايدلمش اولماسی لازمدر. عكس حالده بونلر بوش برر قضيه‌دن، اشيانك وجودينی افاده اعتباريله هيچ بر قيمتی اولميان تصور وحكملردن عبارتدر .

شو نتيجه‌يی استحصالدن صوكرا علم مسئله‌سنده قانتی سلفلرندن آييران وصف بارزی پك ايی تشخيص ايده‌بيليرز :

بو قسمك باشنده بالمناسبه سويلنمشديكه اون سكزنجی عصرك اورته‌لرينه دوغری فيلسوفلرك « معرفت » مسئله‌سی حقنده يكديكرينه مخالف باشليجه ايكی تورلو تلقيلری واردی. بونلردن برنجيسنی آلمانياده لايبنيج ووولف تمثيل ايديوردی. ايكنجيسی بالخاصه « لوق » ك اثرلريله انكلتره‌ده تأسس ايلمشدی [١] . قانت شو چيقارديغمز نتيجه ايله بو ايكيسی آراسنده برموقع آليور . دها دوغريسی بو ايكی تلقينك‌ده بعض اساسلرينی قبول ايليور .نصيه وعقليه (دوغماتيزم ـ راسيوناليزم) سالكلری ومثلا لايبنيج و وولف ، بزم ماوقع حقنده‌كی علممز ذهنك قبلی برطاقم تصورات وقانونلرينه استناد ايدر ديمیورلرميدی؟ قانت‌ده عينی فكرده‌در. ديكر جهتدن تجربيون، لوق ومعقبلری علممز يالكز تجربه‌دن نشأت ايدر نظريه‌سنه استناد ايلميورلرميدی ؟ قانته كوره‌ده ماوقعه مطابق اولان علممز آنجق تجربه‌دن حصوله كله‌بيلير. شو اشتراكك درجه‌سنه باقرق قانتك فلسفه‌سنی بوايكی زمره‌دن برينه ادخال ايده‌بيليرميیز ؟ شبهه‌سزكه خاير ، قانت فلسفه‌يی بو ايكی زمره‌نك الندن‌ده قورتارمق ايسته‌مشدر [٢] .

[١] ٥٦ و٥٧ نجی صحيفه‌لره باقيكز .

[٢] صحيفه ٦٠

شو حالده فیلسوفك مساعیسنی بو ایکی مسلك فلسفیده تصادف ایتدیکی حقیقتلری اقتطاف ایتمکدن، یاخود تألیف ایلمکدن عبارت عد ایدهبیلیرمی یز؟ هر مدقق نظر قانتك تعقیب ایلدیکی طریقك تماماً یکی، تماماً باکر اولدیغنیده تسلیم ایتمك مجبوریتندهدر. فیلسوف اویله بریول تعقیب ایتمشدرکه کرك «لایبنیج» وکرك «لوق» ایله مشترك اولدیغی اساسلری ینه اونلری تکذیب ایتمك اوزره قوللانمشدر: معلوماتمزك استناد ایتدیکی تصورات ومبادی، الحاصل قانون ذهنی اکر محسوسه تطبیق ایدلمزسه هیچ بر معناسی یوقدر، کذلك محسوس وتجربه بو تصورات، بو مبادی اعانهسیله دوشونیلمزسه معرفت موجود دکلدر. انتقاد فلسفهسنه خاص اولان شو نتیجه قانتك بو ایکی نوع فلسفهدن ده آیری ومستقل برطریق آچمش اولدیغنی کوسترمزمی؟

شیمدی دیکر بر نقطهٔ نظردن فلسفهٔ انتقادیهیی معاصری اولان مذهبلرله مقایسه ایدهلم، اونك خصوصیتنی آرایالم: قانتك انکشاف ایلدیکی دورهده عالم خارجینك، «ماده» نك وجودی مسئلهسندهده فیلسوفلر باشلیجه ایکی زمرهیه آریلمشلردی. برقسمی حس سایمه تبعاً مادهنك، عالم خارجینك وجودینی قبول ایدییورلر واونی دوغریدن دوغرییه بیلدیکمزه قانع اولویورلردی. بونلر حقیقیه (رهآلیزم) مسلکی اربابی ایدیلر. دیکر برقسم فیلسوفلر ایسه مادهیی، متحیز برشیئی یا دوغریدن دوغرییه غیرقابل اثبات ومشکوك ویاخود بسبتون غیر ممکن وجعلی بر وجود عد ایدییورلردی. مثلا دهقارت واونك ایزینی تعقیب ایدن فیلسوفلر غیر قابل رد حقیقت اولمق اوزره «بن وارم» دستورینی، یعنی کندی وارلغمزی اساس اتخاذ ایدییورلر ونفس خارجنده مستقلاً بر شیئك وارلغنی دوغریدن دوغرییه بیلهمیهجکمزی سویلیورلردی. «بارقلهی» ایسه نفسمز خارجنده بر شیئ متحیزك بولونماسنی بسبتون غیر ممکن کورویور وبوخصوصدهکی اعتقاد عامهیی اساسسز بولویوردی. بونلر افتکاریه (ایدهآلیزم) مسلکنه منتسب فیلسوفلردی. قانت تحلیلاتیله عجبا بوایکی مذهب فلسفیدن هانکیسنی قبول ایتمشدی؟ انتقاد حقیقیه (رهآلیست) اولانلرهمی، یوقسه افتکاریه (ایدهآلیست) مسلکی اربابنهمی حق ویرییوردی؟

تفکرات تجربیهنك ایکنجی موضوعهسنی [۱] اوقورکن نفس خارجنده بر «شیئك» وجودینی فیلسوفك قبول ایلدیکی آکلاشیلیر. چونکه بوموضوعهیه کوره برشی حقیقی

[۱] صحیفه ۹٤.

وماوقعه مطابق اولابيلمسی ايچون تجربه‌نك شرط ماديسنه ، يعنی احساسه تطابق ايتمسی ايجاب ايدر . ديمك‌كه علم‌مز نفس خارجنده بر «وجود مادی» نی اقتضا ايليور . بواشارته رغماً «انتقاد عقل محض» ايلك انتشار ايتديكی زمان ،متفكرلردن برقسمی قانتك مسلكنی علی‌العاده بر «افتكاريه» تلقی ايتديلر . بارقله‌ی ، ياخود ديكر برنقطهٔ نظردن هيوم فلسفه‌لرينك برنسخهٔ ثانيه‌سی عد ايلديلر . فيلسوف كندی مذهبنك افتكاريه‌دن عبارت عد ايديلسندن و بالخاصه « بارقله‌ی » ه بكزه‌دلمسندن حقيقةً متأثر اولدی . « علم كبی تلقی اولونابيله‌جك مابعدالطبيعه‌يه مدخل» [١] عنوانيله همان يازديغی اثرده بويا كايش تفسيراته قارشی جواب ويردی. « انتقاد عقل محض» ك ايكنجی طبعنه يازديغی مقدمه‌ده بويولده‌كی تفسيراتدن متولدتأثرينی اظهار ايلدی[٢] وكتابه آيريجه «افتكاريه مسالكنی رد وجرح»ه دائر بر بحث علاوه ايتدی .

« علم كبی تلقی اولونابيله‌جك مابعدالطبيعه‌يه مدخل » ده قانت معارضلرينه ساده‌جه جواب ويريبوردی : «لوق» اشيانك كيفيات ثانويه‌سی دينيلن «رنك، طاد، قوقو .. الخ»نك اشياده دكل ، بزده حاصل اولديغنی قبول ايتمشدی . بوتلقيسيله خارجده بر «ماده» نك اوله‌بيله‌جكنی انكارايتمش اولويورميدی ؟ بويله‌براعتراضه‌معروض‌قالمشميدی ؟ كنديسی‌ده بوفيلسوفك آچديغی چيغيری تعقيب ايتدی . اشيايه عطف ايتديكمز كيفيتلرك ماده‌نك تأثيراتنه توفيقاً ذهنده‌حصوله كلديكنی ادعا ايليوردی . بونكله نه‌يه‌خارجده بر «ماده»نك وجودينی انكار ايتمش وافتكاريهٔ محضه‌يی، « ايده‌آليزم » ی ترويج ايلمش عد ايدلسين ؟ بالعكس ذهنده حصوله كلن كيفيتلری ماده‌نك عينی عد ايدرسه‌ك ومثلا بر ياپراغك بزده حصوله كتيرديكی «يشيللك» ديديكمز كيفيتی بواحساسی توليد ايدن قوت وخاصه‌نك عينی اولديغنی ادعا ايدرك ،مدافعه واثبات اولونامیه‌جق بر يولی طوتارسه‌ق اووقت « اشيای خارجيه»نك وجودی‌حقنده شبهه توليدايلمش اولورز . اونك‌ايچون‌قانتا برحقيقيه (رهآليزم) طريقيله‌ده اشيای خارجيه‌نك وارلغی شبهه‌دن آزاده برصورتده اورتايه قونماز . ماده‌نك وجود خارجيسی اولديغی هرتورلو شكدن آزاده بر صورتده تثبيت وتأييد ايلمك ايچون ساده‌جه حسی برتظاهری،صرف انفسی برخيال (Schein) ی ، الحاصل شعورمزك بسيط

[١] كتابانده نومرو ٣٩ ايله كوستريلن اثر
[٢] B. Pacaud ترجمه‌سی صحيفه ٣٦٩ ، آلمانجه ١٩١١ طبعی صحيفه ٢٣-٢٤

بر تبدلی حادثه (Erscheinung) دن تفریق ایتملی یز . جسده‌کی بر تبدلك محقق برقیمت شیئیه‌سی ، بر مادهٔ خارجیه‌یه توافق ادعا اولوناماز . فقط حادثه بو احساسك کلی وضروری قاعده‌لره توفیقاً یکدیکرینه ربطی صورتیله مشعور اولاجنی ایچون وجود خارجیسنده شبهه ایدیله‌مز . کلیت وضرورت ، یعنی هر زمان وهر شعور ایچون توافق ، اوله‌جه سویلدیکمز کبی ، خارجی ، شیئی بر وارلغك یکانه معیاری دکلی ؟ [١]

قانت «مدخل» ده‌کی بو ایضاحاتیله اکتفا ایتمدی . کندیسی‌ده بونی کافی کورمه‌مش اوملی که «انتقاد عقل محض » ك ایکنجی طبعنده کندی وارلغمز حقنده‌کی شعوری نفسمز خارجنده بر وارلغك ضرورتی ایچون «برهان» اوله‌رق اورته‌یه قویدی : فی‌الحقیقه بن وارلغمی زمان داخلنده بیلیورم ، یعنی بر زمانده‌کی تجربی تصور وخیاللرمك شعوری «موجودیتم» حقنده‌کی حکمك مسندی اولویور . حالبوکه شعورمده‌کی بو خیاللر زمان داخلنده اولدیغی ایچون بالطبع دائما متحولدر ، دکیشوب دوریبور . هر تبدل ثابت ومستقر بر شیئه نسبةً ادراك اولونابیلیر . دیمك‌که دوشونجه‌لرمده‌کی ، تصورات تجربیه‌مده‌کی تبدلی تعیین وایجاب ایده‌جك ثابت ومستقر بر شی وار . بو شی نفسم ، شعورم اولاماز . چونکه نفسمده ، شعورمده کوردیکم دائما متبدل اولان بر طاقم تجربی تصورات وخیاللردن باشقه بر شی یوقدر . شو حالده بو ثابت ومستقر شی نفسم ، شعورم خارجنده‌در . شو برهان کوستریبورکه بالذات کندی وارلغم حقنده‌کی شعورم عینی زمانده نفسم خارجنده بر شیئك وجودینه دائر بیلکی‌یی‌ده استلزام ایلیور .

کورولویورکه قانت «بر شیء خارجی» نك وجودی حقنده قبول ایتدیکی بو برهان ایله بر طرفدن ده‌قارت طرزنده‌کی «افتکاریهٔ احتمالیه Idéalisme problématique» مسلکندن اوزاقلاشیبور . چونکه ده‌قارت یالکز کندی وارلغمز حقنده‌کی دستوری قطعی عد ایلدیکی وبو اعتبارله وجود خارجی‌یه احتمالی بر قیمت ویردیکی حالده قانت کندی شعورمزك دوغریدن دوغری‌یه شیء خارجینك‌ده قبولنی ایجاب ایده‌جکنی فرض ایلمشدر . دیکر طرفدن بارقله‌ی کبی افتکاریهٔ محضه اربابندن‌ده آیریلمشدر . چونکه اونلر ماده‌یی ، شیء متحیزی غیر ممکن عد ایلر ویالکز عالمی تصورات انفسیه‌دن عبارت فرض ایدرکن قانت بالعکس خارجده بر «ماده» نك وجودینی قبول ایدیبور ؛ شعورمز خارجنده‌کی بو «ماده» نك حواسمز اوزرنده واقع اولان تأثیریله‌درکه انطباعات حسیه حاصل اولدیغنی سویلیور .

---

[١] صحیفه ٧٢

واقعا بز خارجده‌كى بو « ماده » نك ماهيتنى بيله‌ميورز . بزم بيلديكمز اونك تأثيراتيله حاصل اولان تظاهرات حسيه، يعنى «حادثه» لردر. فقط بويله ثابت بر «شى» اولمسه‌تحولات شعوريه وجوده كله‌مز .

شوايضاحاتدن صوكرا بو بحثك باشنده وضع ايتديكمز سؤاله جواب ويره‌بيليرز . قانت معاصرلرينك آكلاديغى معناده نه‌حقيقيه (رهآليزم) مسلكنى ، نه‌ده اون سكزنجى عصرك (ايده‌آليزم) فلسفه‌سنى قبول ايتمشدى ، بو ايكى مختلف مذهب فلسفى‌يى تأليف ايلمكده قالقمادى. علم مسئله‌سنده‌ناصل نصيه (دوغماتيزم) وتجربيه (آمپيريزم)آراسنده‌يكى برطريق آچمش ايسه عالم خارجينك وجودى خصوصنده‌ده مستقل بر نقطهٔ نظر اورته‌يه قويمغه چاليشدى . قبول ايلديكى فلسفه‌يه شعورمزى مبدأ اتخاذ ايتمسى حيثيتيله افتكاريه (ايده‌آليزم) دينه‌بيليردى . فقط دهقارتك وباركلهيك قناعتلرينك عينى عد ايدلمه‌مك شرطيله ... فيلسوف كنديسنك بوخصوصده‌كى نظريه‌سنه افتكاريهٔ متعاليه (Idéalisme trens-cendantal) ، ياخود افتكاريهٔ انتقاديه (Idéalisme critique) ديبور .

مادامكه علممز ساده‌جه حادثاته تعلق ايديبور ، يعنى‌اصل‌اشيايى دكل ، اونك بزده‌كى تظاهراتنى حساسيتك ومدركه‌نك‌قانونلرى دائره‌سنده‌تركيب ايدرك بيليورز، اوحالده‌بالذات اوتظاهرات حسيه‌يى وجوده كتيره‌ن‌وشعورك تركيبى خارجنده قالان برشى‌واردر . قانت بوكا ذات اشيا، ياخود وجود عقلى(Noumène) ديبور[١].

«انتقاد عقل محض» ك ايلك طبعنى كوزدن كچيرن قارئ انتقادك دها زياده صرف منفى اولان تأثيراتى آلتنده قاليرء يعنى اثرده يالكز : «نظرى مابعدالطبيعه ممكن دكلدر ، وجود الهى ، اختيار بشر ، نامتناهيت ... الخ كبى محسوسات فوقنده اولان اشيايه دائر بر علم حاصل ايتمك قابل اولاماز . . . » يولنده‌كى منفى حكملرى حاكم كورور [٢].

[١] نومه‌ن (Noumène) يونانجه نوئومه‌نون Νοούμενον كلمه‌سندن آلينمشدركه شئ محسوس، شئ ظاهرمقابلى اولمق اوزره شئ معقول، وجود عقلى ديمكدر. قانت نومه‌ن وعينى معناده اولارق Etre intelligible وشئ متعال Objet trenscendantal وذات اشيا تعبيرلرينك هپسنى استعمال ايلمكده‌در. بوتعبيرلردن ذات اشيادن ماعداسى محسوسات فوقنده‌كى اشيايه‌علم اولارق‌قانتك اسلافى طرفندن قوللانيلمشدر . « ذات‌اشيا »تعبيرينى بومعناده‌قانت استعمال‌ايلمشدر.

[٢] «انتقاد عقل محض» ك ١٧٨١ ده نشر ايدلديكى زمان قارئلرى قانتك «مابعدالطبيعه» نك عدم امكانى اورته‌يه قويارق موجود مسلك فلسفه‌يى ييقمنى استهداف ايلديكنى ظن ايديبور وشدت برفلسفه تأسيس ايده‌جكندن شبهه ايديبورلردى . قانى حسبانى تلقى ايدنلر هپ بوتأثير آلتنده

فی‌الحقیقه کتابنده قانت متمادیاً « تصورات ، مبادی‌ده‌ آنجق محسوسه، حدس حسی‌یه تطبیق اولونابیلیر» فکرینی تکرار ایدوب دورور. بوتون تصوراتمز، بوتون مبادی، ولوکه تجربه‌دن چیقمامش اولسون ، فیلسوف نظرنده آنجق تجربه‌یه تطبیق ایدلمسی سایه‌سنده معناسی اولابیلیر . نته‌کیم ریاضیه‌نك موضوعی اولان «اشکال» و «عدد» ی ذهن تشکیل ایدر . فقط بونلر محسوسه تطبیق ایله قیمتی اولابیلیر . «عدد» و موضوع تجربه‌نك تعدادی ، شکل هندسی حادثه‌لره تطبیقی ایله برمعنا اکتساب ایلر . فیزیکك استناد ایتدیکی مبادی‌ده قبلیدر ، مدرکه وجوده کتیریر . فقط بومبادینك محسوساته تطبیق ایدلمسی سایه‌سنده علم تأسس ایدر . یوقسه ، منحصراً بومبادی‌یی اساس اتخاذ ایدرك ماهیت اشیایه ، علت اولایه نفوذ ایده‌مه‌یز . بومبادینك تجربه‌یه تطبیقندن حصوله کلن فیزیك ممکندر . فقط منحصراً ذهنك بوقبلی قانونلرینك دلالتنه کووه‌نه‌رك مکوناتك ماهیتنه نفوذ ایتمك ایستەین مبحث وجود (Ontologie) ك قیمتی یوقدر . بناءً علیه شیئی برعلم ، اشیایه نظراً قیمتی اولابیله‌جك برمعرفت طبیعت ، یعنی حادثات وقانونلری حقنده ممکن اولابیلیر .

آنجق « علممز یالکز حادثاته تعلق ایدر» دیمکله حادثات خارجنده برشیئی تسلیم ایدییور واونی آییرییورز. چونکه محسوس اشیانك بزم اوزرمزده تأثیریدر. بز بوتأثیری مدرکه‌نك قانونلری دائره‌سنده توحید ایده‌رك علم حاصل ایدییورز. بوحالده حس ایله وجوده کلن تأثیر خارجنده بالذات «ماهیت اشیا» واوکا عائد برساحهٔ علم قالییور؛ یعنی بزم بیلدیکمز حس عالمی، حادثات عالمی اولدیغنه کوره بونك ماوراسنده ذات اشیایه تعلق ایدن وموضوعنی دوغریدن دوغری‌یه مفکره‌نك، عقلك تدارك واستحصال ایتمسی ایجاب ایدن بر« معقولات عالمی »تصور ایده‌بیلیورز . ایشته حادثه خارجنده قالان بوماهیت اشیا وجود عقلی (Noumène)، ذات اشیا (Chose en soi) در.

قالانلردر. فیلسوفك دهاسنی دها اوزمان پك ایی تقدیر ایتمش اولان مه‌ندەلەسون انتقادك موجود فلسفی قناعتلری «توز بوز» ایتدیکنی سویلیور . فقط بوبویوك آدامك عینی قوتله مثبت بر، قناعت فلسفیه » ده وجوده کتیره‌جکنی امید وبونی تمنی ایلیوردی . Haffding. Histoire de la philosophie ایکنجی جلد صحیفه ١٣ آنجق بوامید وتقدیر اوزمان هرکسده یوقدی . قانت اثرینك ایلك طبعنده معرفتمزك بالخاصه دوغریدن دوغری‌یه ادراك حسی محصولی اولمیان قبلی شرائطنی ارائه وتثبیت ایلمك واوشرطلرك علمده طرز استعمالنی کوسترمك ایستیوردی . اونك ایچون الك چوق بوجهتلرده اصرار ایتدی و«ذات اشیاء حقنده‌کی قناعتنی اوقدروضوح واهمیتله بحثه لزوم کورمدی . بویوزدندرکه اثرك ایلك طبعنی اوقویانلر اونی ساده‌جه هیومك مقلدی فرض ایلدیلر . «عقل عملینك انتقادی» انتشار ایدنجه بویاکلش دهاب بالفعل تکذیب ایدلمش اولویوردی .

حادثه ماوراسنده اولان بو « ذات اشیا » حقنده علم حاصل ایده‌بیلیرمی‌یز ؟ اگر مدرکه‌نه دوغرودن دوغری یه بیلگی، یعنی حدس قدرتی اولسه‌یدی، تعبیر آخرله ترکیب ایده‌جکی موضوعی حسك اعانه‌سنه محتاج اولمقسزین بولا بیلسه‌یدی بلکه بوذات اشیا حقنده علم حاصل ایدیله‌بیلیردی . حالبوکه ذهنمزك تشکلی اعتباریله بزده بویله بر قدرت یوق . مدرکه‌نك قانونلری محسوسه تطبیق ایدلمینجه بوم‌بوشدر ؛ موضوعسزدر [١] . فقط بزم ذات اشیا حقنده علم حاصل ایده‌جك قدرتمز اولمامسی اونك، محقق اونك موجود اولمادیغنه دلالت ایتمز. اشیا حقنده‌کی علممزك تشکلنده کندی حساسیت ومدرکه‌مزك یارادیلیشی مؤثر اولدیغی ایچون باشقه صورتله یارادیلمش برموجودك ذات اشیا حقنده دوغریدن دوغری‌یه علم حاصل ایده‌بیلمسی، یعنی بوخصوصده حدسه مالك اولا بیلمسی پك اعلا قابلدر . کیمسه ادعا ایده‌مز که بزم طرز علممز یگانه طرز معرفتدر وباشقه تورلوسی اولاماز. آنجق مدرکه‌مز دوغریدن دوغری‌یه بیلگی قدرتی اولمادیغی ایچون ذ ت اشیایی، (نومه‌ن)ی بز انسانلر بیله‌مه‌یز یگانه واسطهٔ معرفتمز، یعنی دوغریدن دوغری‌یه علم حاصل ایده‌بیله‌جك قدرتمز « حساسیت » اولدیغنه کوره بوتون معلوماتمز محسوساته عائددر وآنجق اوکا تعلق ایلیه‌بیلیر . اونك ماوراسنده قالان « ذات اشیا » یی بیله‌جك قدرتمز اولمادیغی کبی بوکا مدرکه‌نك قانونلرینی‌ده تطبیق ایده‌مه‌یز . چونکه مدرکه‌نك تصورات ومبادیسی محسوساته تطبیق ایدلمزسه هیچ بر قیمتی ومعناسی قالماز .

« ذات اشیا » حقنده علم حاصل ایتمکلکمز قابل اولمادیغنه کوره حادثه خارجنده قالان بوه وارلق »ك بزه کوره مثبت (Positive) ومعین برمعناسی یوقدر؛ باشقه بر تعبیرله «ذات اشیا» علممزك حدودینی کوسترن صرف منفی (Négatif) بر« تصور » در. مادامکه مثبت صورتده «ذات اشیا»یی بیلمك قابل دکلدر ، اوحالده بویله بر «تصور»ك نه فائده‌سی اولا بیلیر ؟ سؤالی خاطره کله‌بیلیر. برکره بزم حساسیت طرزی ماوراسنده، یعنی مکان وزمان خارجنده مطلق بر« شیٔ» ك موجودیتی هیچ برزمان متناقض دکلدر. بناءً علیه ذهنده بویله « تصور » موجود اولابیلیر . بو تصورك وجودی بزم شیئی اولان علممزك حدودینی ومدرکه‌نك اونی تجاوز ایلیه‌میه‌جکنی کوسترمسی اعتباریله برفائده‌یی‌ده موجبدر. چونکه «ذات اشیا» حدس حسی فوقنده اولدیغی ایچون تجربه‌نك حدودینی ارائه ایلر. بو اعتبارله

[١] صحیفه ٨٠

مثبت علملك نره‌یه قدر كیده‌بیله‌جكنی كوستریر . قانت بووظیفه‌سنه استناداً «ذات اشیاء»ی تحدیدی بر تصور (Concept limitatif) عد ایلیور .

خلاصه بزم طرزادراكمزی ، طرز علممزی تجرید ایدرك اونك ماوراسنده‌قالان بر « شی » حقنده تصور الده ایده‌بیلیورز . یعنی(عالم حسی Monde sensible) فوقنده بر (معقولات عالمی Monde intelligible) سزییورز . بو عالم حقنده یكانه بیلدیكمز شی علممزك موضوعنی تشكیل ایدن محسوسات عالمندن تماماً فرقلی اولدیغیدر . بویله بر «عالم ممكنمیدر» دكیلدر ؟ » صرف عقل نظری ساحه‌سنده قالدقجه بوعالمك واونك موضوعی اولان « ذات اشـیا » نك حس عالمنی تحدید ایتمكده اولدیغنی سویلمكدن باشقه بر حكم ویره‌مه‌یز . چونكه بر تصورك شیئی اولارق امكان وجودی ساده‌جه متناقض‌اولماماسندن استخراج ایدیله‌مز . بلكه او تصورك بر حدسه ، یعنی دوغریدن دوغری‌یه بر بیلكی‌یه تقابل ایتمسی ایجاب ایدر [۱]. انسانلرده دوغریدن دوغری‌یه بیلكی یالكز حساسیتدن متولد اولدیغی ایچون بویله برعقلی وارلغی بیلدیره‌جك حدسی بر اقتدارمز یوق.بناءً علیه ذات اشیانك امكاننه‌حكم ایده‌مه‌یز. ایلریده كوره‌جكمزكه « عقل عملی » شیمدی‌ساده‌جه بر « حدود علم » اولارق‌صرف منفی بر طرزده سزدیكمز «معقولات عالمنی » بردرجه‌یه قدر تعیین ایتمك قدرتنی بخش ایلیه‌جكدر [۲].

فقط اوته‌دنبری مابعدالطبیعیون هپ بو « ذات اشـیا » حقنده علم وجوده كتیرمكه چالیشمشلردر . بونلرك مساعیسی بر نتیجه ویرمشمیدر ؟ ویرمدیسه سببی نه‌در ؟ صیرا بو جهتك تدقیقنه كلمشدر . قانتك آثری اوچ مسئله‌نك حلنی استهداف ایدییوردی [۳]. بونلردن ریاضیه ایله فیزیكك ناصیل ممكن‌اولدیغنه عائد سؤاللره ایضاحات سالفه دائره‌سنده جواب ویردی . شیمدی اوچونجی سؤاله، یعنی « مابعدالطبیعه ناصل ممكن اولابیلیر ؟» مسئله‌سنه جواب ویره‌جكدر .

[۱] صحیفه ۹۳
[۲] بشنجی قسمده « تساوی نقیضین » بحثنه باقیكز .
[۳] صحیفه ٦٤

٣ ـ مابعدالطبیعه ممکنمیدر ؟

مجمل منعال

قانت مدرکه‌نك تحلیلاتنی اکمال ایدوبده « ذات اشیا » یی موضوع بحث ایتمکه وما بعدالطبیعه‌نك امکاننی آراشدیرمغه باشلایاجغی صیراده شویله بر تصویر یاپیور : « شیمدی‌یه قدر مدرکه‌نك نفوذی آلتنده‌کی یرلری دولاشدق . هرکوشه‌سنی دقتله‌تدقیق ومعاینه ایتدك ؛ بولدیغمز اشیانك قیمتنی تقدیر وهپسینك محللرینی تعیین ایلدك . فقط مدرکه‌نك حاکم اولدیغی بو یرلر برآطه‌یه بکزرکه بالذات طبیعت آشیلمسی ممکن اولمایان بر حدود ایله اطرافنی چویرمشدر . «حقیقت»ك بولونابیله‌جکی بو « یر » واسع وفورطنه‌لی بر دکزله، وهمك حکم سوردیکی عظیم بر قطعه ایله احاطه اولونمشدرکه بورانك اوزرینی اورتن کثیف سیس طبقه‌لری ، بالآخره اریه‌جك اولان عظیم بوز کتله‌لری‌اوزاقلرده یکی ممالکتلر اولدیغنه دائر کاذب خیاللر اویاندیریر ودائما یکی یرلر آرامق پیشنده قوشان کیجی سیاحلری آلدادیجی امیدلرله کندینه دوغری جذب ایلرلر . بونلر برکره بوامید بیسود آرقه‌سنده‌سرکذشته آتیلدیلرمی، آرتیق‌بردها بویولی بیراقامازلر وفقط برنتیجه‌یه‌ده ایره‌مزلر . » [١] شو پك کوزل تصویر مابعدالطبیعیونك ناصیل بر ساحه‌ده ، ناصیل بر امیدله تحریاته کیریشدکلرینی کوستریر . قانت بوساحه‌نك بر « وهم » دیاری اولدیغنی ، اونلرك بسلدکلری امیدك سرابدن باشقه برشی بولونمادیغنی آکلاتمق ایسته‌مشدر . واقعا فیلسوف عمومیتله مابعدالطبیعه تحریاتنی عقامته محکوم عد ایتمه‌مشدر. «انتقادعقل محض»ك ایکی طبعی آراسنده « علم کبی تلقی اولوناجق مابعدالطبیعه‌یه مدخل » اسمنده‌کی اثری انتشار ایلمشدر . اوراده صراحةً سویلیورکه انتقاد برطرفدن تجربی بوتون معلوماتمزك قبلی شرائطنی تحری ایده‌جك اولان تماماً یکی بر نوع « فلسفهٔ طبیعیه » نك ، دیکر طرفدن اعمال اخلاقیه‌نك کذلك قبلی شرائطنی آراشدیراجق اولان مابعدالطبیعهٔ عادات (La métaphisique des mœurs)ك مدخلیدر. آنجق انتقادك غایه‌اولارق قبول‌ایتدیکی بو ایکی نوع مابعدالطبیعه سلفلرینك‌تلقی‌ایتدیکی‌طرزدن تماماً آیریدر. فیلسوف بوتون‌قوتیله

[١] انتقاد عقل محض B. Pacoud ترجمه‌سی صحیفه ٥٢٠، آلمانجه١٩١١ طبعی‌صحیفه ٢٠٢

سلفلرینك، یعنی افلاطوندن لایبنیجه قدر نصّی (دوغماتیك) فیلسوفلرك بیهوده یره اوغراشوب دوردقلری مابعدالطبیعه‌نك عقامتنی اثبات ایلمکه واونی اورته‌دن قالدیرمغه چالیشیور. چونکه اونلرك آکلادیغی معناده مابعدالطبیعه تجربه ماوراسنده بولونان موضوعلر حقنده علم حاصل ایلمکی استهداف ایدییور. بو فیلسوفلر محسوسات فوقنده‌کی «ذات اشیا»یی، یوقاریده ایضاح ایلدیکمز طرزده، بر تصور تحدیدی فرض ایتمیورلر. اونك وظیفه‌سنی ساده‌جه علم بشرك ایریشه‌بیله‌جکی ساحه‌نی تعییندن عبارت کورمیورلر؛ تجربه فوقنده اولان نامتناهی‌یی، بذاته جوهری، هیچ بر علته، هیچ بر شرطه مفتقر اولمیان وجود مطلقی بیلمکه قادر اولدقلرینی ظن ایلیورلر. وبوصورتله بزده‌کی علم اقتدارینك (شیء مطلق Objet absolu) حقنده دوغریدن دوغری‌یه معرفت حاصل ایده‌جك صورتده یوکسله‌بیله‌جکنی قبول ومعقولاتی موضوع اتخاذ ایدن بر نوع حدس قدرتنی اکتساب ایلیه‌جکمزی فرض ایلیورلر. انتقاد کافی درجه‌ده وضوحله ارائه ایلمشدرکه بز محسوسات فوقنده اولان «معقولات» حقنده هیچ بر حدسمز، اونی دوغریدن دوغری‌یه بیله‌جك بر قوهٔ ذهنیه‌مز یوقدر. بزم تك بر نوع حدس قابلیتمز وار، اوده محسوسی ادراکه تعلق ایلر. بو نوع ادراك حسی‌یه، حدسه مستند اولان هندسه‌نك قطعیتی و بوتون ماده‌یه تطبیق ایدیله‌بیلمسی حدس حسیمزك ماوقعه مطابقتنی ارائه واثبات ایلیوب دورویور. حالبوکه (معقولات)ه تعلق ایدن مابعدالطبیعه‌نك چیقاردیغی نتایج هیچ بر زمان بوتون ذهنلری تطمین ایده‌جك درجه‌ده قطعی اولامامش، هیچ بر زمان ضروری بر علم حالنی اکتساب ایلیه‌مه‌مشدر. بوحال مابعدالطبیعیونك ادعالرینه رغماً (معقولات) ی دوغریدن دوغری‌یه ادراك ایده‌جك بزده بر قدرتك اولمادیغنی وبناءً علیه بوکا عائد حقیقی بر علم یاپیلامیه‌جغنی کوسترمیورمی؟

بو فیلسوفلرك اشغال ایلدکاری مابعدالطبیعه‌نك بر حقیقته ایره‌میه‌جکی محقق اولمقله برابر مفکره‌نك بووادی‌یی تعقیب ایلمسی صنعی ده دکلدر. بالعکس «ذات اشیا»یی بیلمك آرزوسی ذهن بشرك مقاومت قابل اولمایان بر تمایل واحتیاجندن دوغویور. انسان تجربه‌نك دار دائره‌سنده صیقیشوب قالمق ایسته‌مییور. اونك حدودینی آشارق اصل مطلق حقیقته ایرمکه اوغراشیور. بویله‌جه مابعدالطبیعه اشتغالاتی باشلایور. واقعا بو اشتغالاتك موضوعی ساده‌جه قیاس فاسده مستند بر وهمدر، شوقدرکه ذکای بشر ایچون غیرقابل اجتناب وطبیعی بر وهمدر. اونك

ایچون خطابه منجر اولسه‌ده انسان ایچون پك قیمتلی اولان بو مابعدالطبیعه اشتغالاتنك ماهیتنی تحلیل ایتمکدن فراغت ایدیله‌مز .

بشریتك مستثنا ذکالرینی بو مابعدالطبیعه مسائلیله اوغراشدیرمغه سوق ایدن سبب عقلدر . عقل (Vernunft) ماهیةً مدرکه (Verstand) دن آیریدر . مدرکه ، بوندن اولکی بحثده ایضاح ایلدیکمز کبی [١] بعض قاعده‌لره ، قانونلره تبعاً حادثاتی ترکیب ایلر . عقل ایسه مبدألر اعانه‌سیله مدرکه‌نك بو قاعده‌لرینی توحید ایدر . بو سایه‌ده‌ده ذهن بشر الك یوکسك وحدتی اکتساب ایتمش اولور .

(عقل)ك ایکی طرز استعمالی واردر. بری منطقی، دیکری متعال(Trascendantal)در. عقلك استعمال منطقیسی «استدلال Raisonnement» در. معلوم مدرکه بعض شیلر دوغریدن دوغری‌یه بزه معلوم اولور : اوچ ضلعلی بر شکلده اوچ زاویه بولوناجغی کبی . فقط بر مثلثك اوچ زاویه‌سی مجموعی ایکی قائمه اولاجغی دوغریدن دوغری‌یه معلوم دکلدر . بونی آنجق بالاستدلال بیله بیلیرز . استدلاللرمزده بر قضیه واردرکه بر مبدأ مسلم اولمق اوزره قبول ایدیلیر . صوکرا بوندن (نتیجه) دیدیکمز ایکنجی حکم ، ایکنجی قضیه ، استنتاج طریقیله استخراج اولنور. بو صورتله ایکنجی حکم برنجی مبدأه تماماً ربط ایدیلیر. اوحالده‌که برنجی حکم ایکنجینك شرطیدر . استدلالك بر قسمنده نتیجه دوغریدن دوغری‌یه مبدأدن استخراج اولوناماز. آراده هر ایکیسنی ربط ایده‌جك بر حکمه احتیاج اولور . مثلا « هر انسان فانیدر » حکمندن « عالملرده فانیدر » نتیجه‌سی دوغریدن دوغری‌یه چیقاماز. چونکه «عالم»ك بو مبدأده داخل اولدیغی دوغریدن دوغری‌یه معلوم دکلدر . بناءً علیه (عالم)كده فنایه محکومیتی « عالملرده انساندر » کبی ایکنجی بر قضیه واسطه‌سیله استخراج اولونور . ایشته بویله « نتیجه » یی « صغری » دیدیکمز بر قضیه واسطه‌سیله « کبری » تسمیه ایدیلن مبدأه ربط ایلمکه «استدلال عقلی ویا قیاس» عنوانی ویریورز.

دقت ایدرسه‌ك بویله بر قیاس ویا استدلال عقلی ایله ذهن هر حکمك داخل اولابیله‌جکی بر مبدأی آرییور . بونك ایچون اونك معلق اولدیغی شرطی تحری ایلیور . مثلا شو قیاسه باقیکز: « هر مرکب اولان شی قابل تغیردر. جسم‌ده مرکبدر . اوحالده جسم‌ده قابل تغیردر» . کورولویورکه «جسمك» کبری دیدیکمز مبدأ، قاعده‌یه داخل اولابیلمسی ایچون اقتضا ایدن شرطی آرییورز . اونی‌ده « جسمك مرکب » اولماسندن بولویورز .

[١] صحیفه : ٧٠-٨١

آنجق بویله بر قیاسك وبردیکی علمك صحیح اولابیلمسی ایچون کبری وصغرانك مسلم بولونماسی اقتضا ایدر . بونك ایچون عقل بونلری‌ده، یعنی بر قیاسده (مبدأ) اولارق استعمال ایتدیکی حکمی‌ده بر نتیجه کبی تلقی ایدرك اونك شرطنی ، داخل اولدیغی دها شامل مبدأی آرار . بوصورتله بر نتیجه‌یی « قیاس » ایله بر مبدأه ، یعنی اونك شرطنه ربط ایلدکدن صوکرا اوشرطی ، اومبدأی‌ده دیکر برشرط ومبدأه ، اونی‌ده دها کلی بر شرطه ... الخ ربط ایلیه‌رك کیدر . ایشته عقلك استعمال منطقیسی قیاسده بو شکلده تجلی ایلر .

آنجق عقل شرطدن شرطه انتقال ایلمکله تطمین ایدیله‌مز. ایسترکه بالنهایه برمبدأه، بر شرطه ایریشسین‌که اومبدأ دیکر حکملری احاطه ایلیه بیلسین ، دیکرلرینك شرطی بولونسون ، فقط کندیسی بر شرطه معلق ومشروط اولماسین . بو صورتله واصل اولوناجق « مبدأ »، اونك افاده ایلدیکی « وارلق » بوتون سلسله‌ٔ موجوداتی ، بوتون شرطلری ایضاح ایلیه بیله‌جکدر . ایشته ذهنك تطمینی ایچون نهایتده غیر مشروط (Inconditionné) بر وارلغه واصل اولمق ایسته‌یشمزه فیلسوف عقلك (استعمال متعال Usage transcendantal) ی دییور .

هیچ شبهه ایدیله‌مزکه « عقل »ك الك صوك مرحلهٔ توحید اولمق اوزره وجوده کتیردیکی « غیر مشروط وارلق » برتحلیل منطق نتیجه‌سی دکلدر . چونکه بزم استعمال ایلدیکمز حکملر هپ شرطه محتاج ، هپ اضافیدر. بو حکملر ایچنده « غیر مشروط بر وارلق » داخل دکلدرکه تحلیل ایله اونی بولالم. اوحالده بالنهایه واصل اولمق ایستدیکمز تصورات ترکیبیدر . هم تجربه‌دن چیقامیه‌جغنه نظراً قبلی بر ترکیبدر . آنجق بویله بر « ترکیب »ك اشیایه نظراً قیمتی اولابیلمسی ایچون محسوسه، حدسه تطبیق ایدلمش اولماسی اقتضا ایدر. مدرکه‌نك تحلیلاتی بزه کوسترمشدی‌که[١] ذهنك قانونلرینك، الحاصل شعورك قبلی ترکیب قدرتنك قیمتی اولابیلمسی ایچون محسوسه تطبیقی لازمدر . حالبوکه «عقل»ك استعمال ایتدیکی واسطه مدرکه‌نك تصوراتی وحکملریدر . دوغریدن دوغری‌یه تجربه ایله ، محسوس ایله علاقه‌سی یوقدرکه « عقل »ك بوقبیل ترکیبلری ، تصورلری اونلره تطبیق سایه‌سنده شیئی برقیمت اکتساب ایده‌بیلسین. اوحالده « عقل »ك معلوماتمزی توحید

[١] صحیفه ٨٠ ـ ٨١

ایتمك صورتیله وجود کتیردیکی حکملرك هیچ بر قیمتی یوقدر . بونلر صرف انفسی (Subjectif) در ، یعنی بر وجود خارجی‌یه عطف اولوناماز .

خلاصه عقل بزی غیر مشروط بر « وارلق »ی ادراك ایتمکه دوغری‌سوروکلیور وبونك ایچون هرنوع حدس، حس ماوراسنده اولان (غیر مشروط Inconditionné) بر وجودی، برشیئی تصور ایدییور واونی حقیقت عدایلیورز . بوصورتله «عقل»ك هیچ بر شیئی محسوسه تقابل ایتمین « تصورات » ی حاصل اولویور . افلاطون محسوساتدن ، تجربه‌دن وجوده کلدیکی حالده عقلك بزی آ کلامغه سوق ایلدیکی موجودات معقوله‌یه (مثال Idée) دیمشدی . مثلا تام بر فضیلت ، کامل برانسان مفهوملرینك افاده ایلدیکی معنا محسوساتده موجود دکلدر . حس بزه ناقص بر فضیلت ، کمال نسبی‌یی حائز انسانی بیلدیریر . عقل بو نقصانلردن کمال تامی ، کمال مطلقی ادراك واونك حقنده علم حاصل ایتمك ایستیور . قانته کوره یونان قدیمك بو بیوك فیلسوفی عقلك بالنهایه ادراك ایتمك ایستدیکی مفهوملری محسوسات فوقنده عد ایتمکده واونلره تجربی تصورات خارجنده براسم ویرمکده‌چوق حقلی ایدی. اونك ایچون کندیسی ده افلاطونك«معقولات» ایچون قوللاندیغی (Idée) تعبیرینی عقلك تصورات قبلیه‌سنی افاده ایتمك اوزره استعمال ایتدی . افلاطون نظرنده بو کلمه‌نك افاده ایلدیکی « معقولات »ك خارجده بر وجود جوهریسی واردر . حالبوکه قانته کوره عقلك تصورات قبلیه‌سی سادەجه ذهنك توحید احتیاجیله واصل اولمق ایستدیکی غایه‌درکه عقل نظری ساحه‌سنده اوکا شیئی قطعیاً بر قیمت عطف اولوناماز . بوفرقی کوسترمك اوزره وانت فلسفه‌سنده (Idée) کلمه‌سنه‌مقابل « صورت عقلیه » دیمکی دها مناسب بولویور و(مثال) اصطلاحنی کمافی‌السابق افلاطونك فلسفه‌سنه تخصیصی ترجیح ایلیورز .

عجبا عقلك تصورات قبلیه‌سی ، یعنی صور عقلیه (Idés) نه‌لردر ؟ بونلری ناصیل تثبیت ایده‌بیلیرز ؟ یوقاریده کورمشدك‌که عقل هرحکمك ، هر قضیه‌نك شرطنی واونك داخل اولاجغی مبدأی بولمق اوزره استدلالده بولونیور . بو صورتله هرمشروطك معلق اولدیغی شرطی آرایا آرایا نهایت هیچ بر شرطه معلق اولمیان بر وارلغه واصل اولمق ایستیور . صورعقلیه (Idées) ده بوندن تولد ایلیور . شو حالده نتیجه ویا دعوی دیدیکمز حکمی بر (مبدأ) ه ارجاعی استهداف ایدن قیاس بزی بالنهایه بر صور

عقلیه « Idées » ی ، یعنی هیچ بر شرطه معلق اولمایان بر تصوری قبوله سوق ایلیور . شو تقدیرده استدلال عقلینك ، تعبیر آخرله قیاسك انواعندن اولمرك بزی ایصال ایتمك ایستیه‌جكلری تصورات عقلیه‌یی چیقارابیلیر و تثبیت ایلیه‌بیلیرز . نته‌كیم مدركه‌نك « مقوله‌لر » ینی بولمق ایچون حكمك انواع منطقیه‌سندن استفاده ایتمشدك . عقلك تصورات قبلیه‌سنی تثبیت ایچون ده استدلالك انواع منطقیه‌سندن استفاده ایده‌بیلیرز . چونكه بو نوعلرك هر بری آنجق بر « صورت عقلیه » یه ، بر وجود مطلق و غیر مشروطه استناد ایتدیكی زمان الك صوك هدفنه واصل اولور . فیلسوف قیاسلرمزده شو اوچ نوعی تفریق ایدییور :

۱) نجی نوع كبراسی بر قضیهٔ حملیه اولان قیاس (Sillogisme Catégorique) در . بو قاریده بالمناسبه سویلدیكمز « هر مركب قابل تغیردر ، جسم ده مركبدر . او حالده جسم ده قابل تغیردر » قیاسی كبی . بو نوع قیاسات نهایت بر موضوعه ایریشمكی استهداف ایدركه آرتیق او موضوع (Sujet) هیچ بر زمان محمول اولماسین ، یعنی باشقه شیئه اضافه ایدیله‌مه‌سین ، دیگر بر شیئك اعراضی بولونماسین ، بذاته قائم جوهر اولسون و بوتون دیگر اعراض ، دیگر حادثات اوكا عطف اولونابیلسین . دیمك كه برنجی « صورت عقلیه « Idée » بویله هیچ بر شیئه معلق (الماملی) بر جوهردر . بویله جوهر تصوری بزی بالخاصه « روح » فكرینه ایصال ایدر .

۲) نجی نوع كبراسی بر قضیهٔ شرطیه اولان قیاس (Syllogisme Hipotétique) در . بو قیاس (بر شی شویله اولورسه بویله اولور) طرزنده بر كبرایی حاوی اولور . بو نوع قیاسات اویله بر فرضیه‌یه كوتورور كه آرتیق كندیسندن اول هیچ بر شیئی فرض ایدلمك ایجاب ایتمز ، كندیسنك بر شرط لازمی اولماز . حادثاتك شرائط لازمه‌سنك مجموع مطلقنی افاده ایدن (عالم Le monde) تصور عقلیسی بو صورتله حصوله گلیر .

۳) نجی نوع كبراسی « او شی یا بویله‌در ، یا شویله‌در » طرزنده بر قضیهٔ منفصله اولان قیاسات (Syllogisme disjonctif) در كه بزی بوتون بو قسیملری احتوا ایدن و تفكر ایدیله‌بیلن بوتون اشیانك شرط نهائیسی اولان بر وجوده ، یعنی (الله) تصورینه سوق ایلر .

كورولویور كه استدلال عقلی نهایت (روح ، عالم ، الله) صور عقلیه‌لرینه منجر اولویور . بو تصورات عقلیه محسوساته تطبیق ایدلمدیكنه نظراً وجود خارجیلرینی ، عقل نظری ساحه‌سنده قالدقجه اثباته امكان یوقدر . حالبوكه مابعدالطبیعیون بونلرك حقیقت خارجیه‌لرینی و ماهیت و صفتلرینی ایضاح ایلمكی درعهده ایتمشلر و (روح)ی موضوع اتخاذ ایدن (عقلی

روحیات (Psychologie rationnelle) هیئت عمومیه‌سیله حادثاتك مجموعنی، یعنی عالمك كنهنی آراشدیران (عقلی كونیات Cosmologie rationnelle) وذات الوهیت حقنده عقلی بر معرفت حاصل ایتمكی استهداف ایلین (عقلی الهیات، یاخود كلام Théologie rationnelle) ی تأسیس ایلمك ایسته‌مشلردر . بوتون بونلرده حاكم ظاهری بر منطق اولان جدل (Dialectique) در كه تجربه ایله معلوم اولان شیلردن صرف استدلال عقلی ایله هیچ بر شرطه معلق اولمیان بو «صور عقلیه» یه بزی سوق ایدر و بونكله قالمیه‌رق اونلر حقنده علم حاصل ایتمك قابل اولدیغی ظننی حاصل ایلر .

شیمدی صیراسیله (عقلی روحیات و كونیات والهیات) ك احتوا ایلدیكی قیاس فاسدلری تدقیق ایدرك بو مابعدالطبیعی تشبثاتك نه ایچون بر نتیجه‌یه وارامیه‌جغنی یاقیندن كوره‌لم :

أ . عقلی روحیات

(عقل محض) ك قیاس فاسدی

بزم علممز دائما نظر و محاكمه دلالتیله‌در ، یعنی ایكی شیئی بر برینه عطف واسناد ایدرك بیلیرز . بونلردن بری موضوع ، دیكری اونك محمولیدر . نه‌وقت بر شیئی آكلامق ایسترسه‌ك اونی محمول اولارق بر موضوعه عطف ایدرز ، دیكر جهتدن او موضوعده دیكر بر شیئك محمولی ، یعنی كیفیت واوصافیدر . بز ایشته اشیایی بویله آكلارز . هیچ بر شیئك محمولی اولمیان ، هیچ بر شیئك بر وصف وكیفیتی بولونمیان جوهری دوغریدن دوغری‌یه بیله‌مزمی‌یز ؟ مدركه دلالتیله بویله بر وارلق حقنده علم حاصل ایده‌مه‌یز . فقط عقل بویله اعراضك فوقنده بزی بر جوهره سوق ایدر . عقلی روحیات «روح» ك بویله مطلق بر جوهر اولدیغنی بالاستنتاج اثبات ایلمك ادعاسنده‌در . فی الحقیقه بو علم اربابی ساده‌جه «دوشونویورم» حكمندن ، یعنی تفكرك وشعورك وارلغندن بالذات نفس متفكر حقنده علم حاصل ایدیله بیله‌جكنی ، جوهر روحی استنتاج اولونابیله‌جكنی ظن ایدییورلر [١] . اكر

[١] دهقارتك «دوشونویورم بناءً علیه وارم» دستورندن ناصیل ماهیت اساسیه‌سی «تفكر» اولان «روح» ك بر جوهر اولارق وارلغنه انتقال ایلدیكنی آكلامق ایچون دهقارت فلسفه‌سنه دائر اولان دارالفنونده‌كی تاریخ فلسفه فورمالرینه باقیكز .

ساده‌جه «تفکر» ك موجودیتندن ، شعوردن جوهر روحی حقنده علم حاصل ایتمك واونك موجودیتنه انتقال ایلمك قابل اولسه‌یدی یوقاریدنبری سرد ایتدیکمز مطالعاتك هپسی . تکذیبه اوغرارایدی . چونکه بوحالده محسوسه استناداً ذات اشیایی بیلمك ، یاخود تجربه فوقنده اولان اشیا حقنده علم حاصل ایلمك ممکن اولدیغی تبین ایدردی . بوحالده عقلك بزی سوق ایلدیکی «صور عقلیه» نك هپسی حقنده علم استحصالی تماماً قابل عدایدیله بیلیردی .

فقط عقلی روحیاتك بوادعاسنك استناد ایلدیکی دلیلی تدقیق ایده‌جك اولورسه‌ق فسادینی درحال آکلار وبوتشبثاتك نه قدر چوروك بولوندیغنی تسلیم ایلرز . فی‌الحقیقه بونوع روحیات عالملرینك جوهر روحی‌یی استنتاج ایتمك اوزره اورته‌یه قویدقلری دلیل حد ذاتنده شویله برقیاسه ارجاع اولونابیلیر :

«برشیٔ که حکملرمزده دائما «موضوع» Sujet اولارق بولونور ، هیچ برزمانده «محمول» یعنی برکیفیت وصفت اولماز ، اوشیٔ «جوهر» ، تعبیر آخرله بر «عرض» ، بر «حادثه» اولمایه‌رق وارلقدر .»

«انا Moi» نفس متفکر اولماسی حیثیتیله دائما حکملرمزده (موضوع Sujet) در ، باشقه هیچ برشیئه محمول اولارق عطف ایدیلمز .

اوحالده انا Moi ، تعبیر آخرله نفس متفکر دائما «موضوع» اولارق موجوددر ، یعنی جوهردر .

دقت ایدیله‌جك اولورسه «موضوع Sujet» تعبیرلری بوقیاسك کبرا وصغراسنده آیری آیری معنالرده آلینمشدر . برنجی جمله‌ده ، کبراده قصد ایدیلن «موضوع Sujet» تماماً عمومی معناده‌در ، یعنی اشیایی توحید ایدن نفس متفکر (Sujet pensant) اولمق اعتباریله شعورم معناسنه مقصودر . وبناءً علیه صرف نفسی بر وجود دکلدر . بلکه ، هرکس ایچون دائما حکملرنده «موضوع» اولان شی دیمکدر . وبونده هم حدس حسی محصولی اولان علمك ماده‌سی ، همده قبلی تصورات داخلدر . ایکنجیسنده ایسه دار معناده اولارق تصورات تجربیه‌یی توحید ایدن موضوع منطقی ، وحدت وفاعلیتی حائز اولان شعور معناسنده‌در . حالبوکه تجربه خارجنده اولان برموضوع منطقی مدرکه‌نك تحلیلاتی اثناسنده بولدیغمز کبی بوم بوشدر ، دوشونیله‌مز . نه‌وقت نفس متفکر دوشونوله‌جك اولورسه او وقت بر حدس ایله ، بر محسوس ایله مترافق اولور . بناءً علیه «کبرا» ده وضع

اولوندیغی طرزده بر نفس متفکر ، بر «انا» حکملرده «موضوع Sujet » دکلدر . نفس متفکر بر حکمك موضوعی اولدیغی زمان دائما محسوسله مترافق اولور . بوندن آکلا- شیلیورکه بوقیاس فاسد بر دلیلدر .

نه یه «عقلی روحیات» اربابی بودلیله صاپلانیورلر ، قیمت ویرییورلر ؟ چونکه بونلر ظن ایدییورلرکه دوغریدن دوغری یه «نفس متفکر»ی دوشونوله بیلیر . و «دوشونویورم» دیدیکم زمان دوغریدن دوغری یه دوشونن بر وارلغی ، بر وجودی آکلایورم . بناءً علیه «دوشونجه» یی تحلیل ایله اووجوده انتقال ایده بیلیرم . حالبوکه «دوشونویورم» دیمکله حدس حسی ایله بنده وجوده کلن خیاللری ، تجربی تصورلری بعض شرائط ذهنیه یه کوره صیرالایورم، ترتیب ایلایورم دیمکدر . بر ترتیبك موضوعی اولان محسوسی قالدیریکز ، اووقت «دوشونجه» و «شعور» ساده جه بعض شرائط ذهنیه یی ، قبلی تصورلری افاده ایدرکه بونلر برماده یه تطبیق ایدلمدکجه هیچ برزمان برموضوع ، برشی عد ایدیله مز . کورولو- یورکه «دوشونویورم»ك مدلولی بزده کی حسله مترافق اولان شعوری بیلدیریر . محسوس قالدیریلنجه بوشعورده قالقار . ایشته بونك ایچوندرکه « دوشونجه » دیدیکمز شعورك تحلیلندن محسوس خارجنده بر وارلغه، یعنی «روح» ه انتقاله ، وبوکا حسله معلوم اولمیان جوهریت ، بساطت ، عینیت ، شخصیت کبی صفتلر عطف ایتمکه امکان یوقدر . بوتون بونلر واقع عد ایدیله بیلمك ایچون «تفکر» ، «شعور» دیدیکم ترکیب قدرتنك دوغریدن دوغری یه بر بیلکی یه ، برماده یه تطبیق ایدلمسی لازمدر . محسوس خارجنده قالان بویله بر «ماده» یی بیلدیره جك برقدرت حدسیه مز یوقدر .

الحاصل مابعدالطبیعیونك یاپدیغی کبی استنتاج طریقیله « روح » دینیلن معنوی وغیرفانی بر جوهرك وجودینی اثبات ممکن دکلدر . برکت ویرسین که انسانیتك بوخصوصده کی اعتقادی بویله بردلیل نظری یه استناد ایتمیور و بودلیلك فسادی تظاهر ایلمکله بو اعتقاد وامید منسلب اولیویرمه یور . ایلریده کوره جکیزکه «عقل عملی» موجوداتده کی غایه وی ترتیبه استناداً تجربه مز خارجنده وعرفانی ماوراسنده امید واعتقاد بسلمککمزی تأمین ایده جك ماهیتده در [۱] .

[۱] انتقاد عقل محض فرانسزجه B. Pacaud ترجمه سی صحیفه ۳۲۱-۳۷۵ ، آلمانجه ۱۹۱۱ طبعی صحیفه ۲۶۲-۲۷۹

عقلی کونیات

عقل محضك تساری نقیضینی

عقل استدلالات قیاسیه ایله حادثاتك شرطلرینی آرار، حکملرك داخل اولاجنی مبدألری تحری ایلر. وبو تحریات نتیجه‌سنده بوتون شرطلری احتوا ایاین بر «وجود مطلق»ه ایریشمك ایستر. عقلك بوتون حادثاتی محتوی اولمق اوزره قبول ایلدیکی وارلغه (عالم Le monde) دیبورز وبوکا عائد تشکیل ایلدیکی صور عقلیه (Idées) یه فیلسوف (کونی صور عقلیه Idées Cosmologiques) نامنی ویرییور.

بو صور عقلیه نه‌لردر؟ عقل دوغریدن دوغری‌یه تصورات وجوده کتیرمز، صور عقلیه حد ذاتنده قبلی تصوراتك حادثاته تطبیق ایدلمیه‌رك مطلق کبی دوشونولمسی محصولیدر. شو حالده مقوله‌لری مطلقه قدر تشمیل ایده‌جك اولورسه‌ق بو «صور عقلیه» وجوده کلیر. ایشته قانت درت زمره‌ده طوپلانیلان مقولاته عائد جدولی [۱] آلارق اونلر اعانه‌سیله عقلك صورتلرینی بولویور. باقیکز ناصیل:

۱) نجی نوع مقوله‌لر کمیته متعلقدر؛ هر حادثه، کمیت نقطهٔ نظرندن، مکان داخلنده بر امتداد، بر تجمع اولارق مشهوددر. هر جزء مکان کندیسنه متصل دیکر برمکانله، هر زمان کندندن اولکی زمانله محدوددر. مدرکه بو حدود دائره‌سنده مکان وزمانی واونلرك کمیتنی آکلار. عقل ایسه زمان ومکاندن بو اضافی حدودی قالدیرمق ایستیه‌رك حادثاتك مجموع مطلقنك کمیتنی دوشونور. تعبیر آخرله عالم (Le monde) ك مکان وزمان اعتباریله کمیتنی اوکرنمکه چالیشیر.

۲) نجی طاقم مقوله‌لر کیفیته متعلقدر. کیفیت نقطهٔ نظرندن هر حادثه برمکان اشغال ایدن ماده‌نك بر حالیدر. بویله اولدیغی ایچون اشغال ایلدیکی مکان کبی قابل تقسیمدر. عقل بو تقسیم شرطنك سلسلهٔ تامنی آرارکن انقسامك تماملاندیغی، بیتدیکی بر موضوع مطلقه، «بسیط»ه یوکسلیر.

۳) نجی مقوله‌لر اضافته متعلقدر. بو اعتبارله هر حادثه برعلتك نتیجه‌سی اولارق معلوم اولور. عقل ایسه «تام بر سلسلهٔ علل»ه فکرینه یوکسلیر وبو صورتله (علت اولی Cause première)یه، «مختار بر علت»ه، یعنی باشقه برشیئك نتیجهٔ ضروریه‌سی اولمیان «علت» تصورینه وارر.

[۱] صحیفه ۷۲

٤) نجى مقوله‌لر جهته عائددر. جهت نقطهٔ نظرندن هرحادثه دیكر حادثه‌لرله متقابلاً بربرلرینه تابع اولاجق وجهله مناسبتده‌در. عقل بالعكس بویله بربرینه معلق اولان موجوداتك سلسلهٔ تامنه ایرمك ایستر وبوصورتله هرحادثه‌نك دیكرینه مربوط اولماسنه مقابل هیچ بر شیئه معلق اولمیان بر وارلغی، یعنی وجود ضروری‌یی، وجود واجبی (Être nécessaire) آكلامغه چالیشیر.

ایشته عالمك مكاناً وزماناً كمیتی، عنصر بسیط، علت اولی، وجود ضروری عقلك واصل اولمق ایستدكلری منتهالری تشكیل ایلر. بو صور عقلیه حادثاتك معلق اولدیغی شرائطك مجموعنی افاده ایدن برر تصور مجرد (Concept abstrait) تلقی اولوندیغی تقدیرده فلسفهٔ انتقادك هیچ بر دییه‌جكی یوقدر. چونكه حقیقةً عقل حادثاتك علم وادراكنده‌كی شرائطك مجموعنه یوكسله‌رك برطاقم «صور عقلیه» استحصال ایلر. فقط مابعدالطبیعیون بو صور عقلیه‌یی عقلك سوق ایتدیكی مجرد بر تصور فرض ایتمیورلر، بالعكس «جدل» دینیلان جعلی بر طرز منطقی سایه‌سنده بو صور عقلیه حقنده علم قابل اولاجغنه قانع اولویورلر ومثلا عالمك مكاناً وزماناً اولان كمیت وحدودینی، وجود ضروری اولوب اولمادیغنی، هرشیئك برعلت ضروریه‌نكمی نتیجه‌سی، یوقسه علت مختاره‌نكمی محصولی بولوندیغنی آكلامق ایستیورلر وبونلر حقنده «علم» حاصل ایده‌بیله‌جكلرینی ظن ایتدكلری ایچون «مابعدالطبیعه» یه بو وظیفه‌یی تحمیل ایلیورلر. حالبوكه نه وقت تجربه حدودی خارجنه چیقارسه‌ق، نه وقت تجربه‌نك معلق اولدیغی شرائطك سلسلهٔ تامنه، یعنی وجود غیرمشروطه وارمق ایستره‌سه‌ك عقل غیرقابل حل بر تناقضه دوشه‌ر، ایكی طرفی‌ده عینی درجه‌ده قوتلی برهان (Argument) ه مالك اولان ایكی طرز حكم وجوده كلیركه طریق انتقاد ایله بونك اسبابی بولماز وقیمتلرینی كوسترمزسه‌ك ذهنك شك ایچنده قالماسی غیر قابل اجتناب اولور.

شایان دقتدركه بوقاریده كوردیكمز وجهله «عقلی روحیات»ك استناد ایتدیكی برهان، یعنی شعور وده «دوشونجه»نك وارلغی بزی یالكز غیرمثبت بر نتیجه‌یه، بر نتیجهٔ فاسده‌یه كوتورور[۱]. حالبوكه كونی صور عقلیه‌نك وجودی حقنده علم حاصل ایتمك ایستدیكمز زمان یكدیكریله تماماً متناقض ایكی نوع حكم قارشیسنده قالیرزكه بو ایكیسنك‌ده عقل نظری ساحه‌سنده درجهٔ قوتی همان همان بربرینه مساویدر وبویله اولدیغی ایچون بو ایكی متناقض دعوا ایچندن صییریلوب چیقه‌مامغمز

[۱] صحیفه ۱۱۰

غیر قابلدر. صور عقلیه‌نك بزی سوق ایتدیکی بومتناقض دعوا و برهانلره قانت (عقل محضك تساوی نقیضینی Antinomies de La raison pur) دیکده‌در.

شیمدی عالمك مکاناً زماناً کمیتنی، ماده‌یی تشکیل ایدن بسیطلی، علت مختاره‌یی، وجود ضروری‌یی آکلامق ایسته‌یکمز زمان دوشدیکمز تساوی نقیضینی بربربر کوره‌لم. بونلره دقت ایدرسه‌ك آکلارزکه کونی برصورت عقلیه حقنده اورته‌یه قویاجغمز هرحکم، هردعوا عینی قوتده برهانه‌مالك دیکر متناقض حکمله، بربرینی نقض ایده‌جك ماهیتده کوروان ایکی دعوی ایله قارشیلاشمقده‌در.

۱ — برنجی تساوی نقیضین

دعوا

«عالم» ك زماناً برمبدأی واردر. یعنی قدیم دکلدر. مکاناده برحدودی واردر، نامتناهی دکلدر.

دلیلی: فی الحقیقه اکرعالمك زماناً بر مبدأی اولمازسه شو دقیقه‌دن اول نامتناهی بر سلسلهٔ حادثاتك کاوب کچمش اولماسی لازم کلیر. فقط برسلسلهٔ غیر متناهیه‌نك بوصورتله حالاً تماماً لانمش وکچمش اولماسی ناصیل قبول اولونابیلیر؟ چونکه بر سلسله‌نك نامتناهیتی بالخاصه جزءلرك علاوه وترکیبله اصلا تماملانامامسنه مستنددر. اکر دییه‌جك اولورسه‌ق که شو آندن اول نامتناهی سلسلهٔ حادثات کاوب کچدی. اوحالده‌بونامتناهیت بو «آن» ایله بیتیور دیمك اولور. بوده‌نامتناهیته و «قدم‌عالم» منافیدر. شوحالده‌عالمك زماناً بر مبدأی واردر، قدیم دکلدر.

کذلك دعوامزك‌عکسی اولارق عالمی مکاناً نامحدود عدایدیکز. شوحالده‌عالمده‌همزمان اولارق نامتناهی اشیانك بولونمسی اقتضا ایدر. فقط مکان

نقیض دعوا

عالمك نه زماناً بر مبدأی، نه‌ده مکاناً بر حدودی واردر. عالم زماناده، مکاناده نامتناهیدر. یعنی قدیم ونامحدوددر.

دلیلی: فی الحقیقه عالمك بر مبدأی اولدیغنی فرض ایده‌لم. بوحالده عالم موجود اولمازدن اولکی زمانده هیچ بر شی یوقدی؛ یعنی اشیانك وجودینی تماماً بوش وخالی برزمان تقدم ایلمشدی. فقط بویله خالی بر زمان ایچنده اشیانك تولد ایلمش اولماسی قابل ایضاح اولاماز. چونکه بویله بوش بر زمان ایچنده هر هانکی بر شیئك وارلغنی ایجاب ایلیه‌جك برسبب یوقدر. بناءً علیه عالمده‌کی اشیانك برمبدأی واردر. فقط بالذات عالمك هیچ برمبدأی یوقدر، یعنی عالم قدیمدر.

کذلك عالم متناهی اولسه تماماً خالی بر مکان ایله تحدید ایدلمش اولماسی اقتضا ایدر. فقط حادثات واشیایی احاطه ایتمین «بوش بر مکان» برعدمدن، بر «یوقلق» دن باشقه برشی دکلدر. اشیا بویله تماماً بوش برمکان ایله، بر «عدم» ایله

حد ذاتنده جزءلرك، توالياً تركيبله ادراك اولونا بيلير. اوحالده نامتناهى اولان مكانك وبوصورتله نامتناهى اولان اشيانك تركى ايچون نامتناهى زمان اولماسى لازم كلير. بوقاريده كوردك كه بويله نامتناهى زمانك كچمش اولماسنى عقل قبول ايده من.

احاطه ايدلديكنى قبول ايتمك هيچ برشى ايله تحديد اولونمادیغنى تسليم ايلمك دكلى؟ شوحالده مكان داخلنده اشيانك حدودى واردر. فقط بالذات مكان واونك محتوى اولديغى عالم نامحدوددر.

٢ — ايكنجى نسارئ نقيضين

دعوا

هر مركب جوهر برطاقم بسيط جزءلردن تركب ايدر. بناءً عليه عالمده هرشى يا بسيطدر، ياخود بو «بسيط» لرك تركى محصوليدر.

نقيض دعوا

هيچ برمركب «بسيط» لره آيريلاماز. بناءً عليه عالمده هيچ بر «بسيط» يوقدر.

دليلى: فى الحقيقه فرض ايديكزكه جواهر مركبه «بسيط» لردن مركب دكلدر. بوحالده ذهناً تركبى قالديراجق اولورسه ق هيچ برجزء مركب قالماز وقبول ايتديكمز فرضيه يه كوره مادامكه عصر بسيطده يوقدر، اوحالده ذهن جوهر مركبك تركب وصفنى تجريد ايدنجه دوام ايدن، باقى قالان هيچ برشيئك آرتيق بولونمامسى ايجاب ايدر. شوحالده يادييه جكزكه جوهر مركبده «تركب» وصفى جوهرك ذاتنه تعلق ايدر وبناءً عليه ذهناً اونى جوهردن تجريده امكان يوقدر، ياخود تسليم ايليه جكز كه جوهر مركبده كى «تركب» ذهناً تجريد ايديله بيلير وبوحالده برشيئك باقى قالمسى لازم كلير كه اوده مركب برشى اولمايه جغنه نظراً «جوهر بسيط» در. تركب جوهرك ذاتندن منبعث اولماديغى، بالعكس اونك عارضى برنسبت

دليلى: هر جوهر بالضروره مكان داخلنده اولديغى كبى جوهرك اجزاى ده ينه مكان داخلنده در. هرمكان برامتداد اولديغنه نظراً قابل تقسيمدر. بناءً عليه «جوهر مركب» لك آيراجغمز اقسام واجزاسى ده بولوندقلرى مكان كبى قابل تقسيم بولونماسى ضروريدر. شوحالده ماده نك انقسامنك نهايت بويله بربسيطه منجر اولماسى قبول ايده مه من. لايتجزا رياضى نقطه (Point mathématique) ايله مادى نقطه (Point physique) يى تفريق ايتمسى عالمده بسيطك بولونمايه جغنه دائر سرد ايتديكمز دليل قارشيسنده برقاچاماق جهت بولمغه معطوف بر تشبثدن ناشئه برشى دكلدر. چونكه مادى نقطه اكر حقيقى واجزا كى قابل بروجوده تقابل ايديورسه اوحالده بوتون ادراك ايده بيلديكمز حقايق كبى مكان داخلنده اولماسى

ووصفی بولوندیغی ظاهر اولدیغنه نظراً برنجی شق دوغری دکلدر . بناءً علیه ایکنجی شق تسلیم لازم کلیر. چونکه بوتون ادراکاتمز مکان حدسی داخلنده اولور [۱] .

---

[۱] دەقارت جوهر مادی‌یی (حیز Etendu) اولق اوزره قبول ایتمشدی. لایبنیچ «حیز» ك بر جوهر، بر حقیقت اصلیه عد اولونامیه‌جغنی اورتەیە قویدی . حیز بر امتداد، بر تکرر، بر تجمع دیمکدر. هر امتداد، هر تجمع بر شیئك ممتدی، بر شیئك مجتمعی اقتضا ایدر . شو حالده حیز باشلی باشنه بر موجود دکل، شیء مجتمعك، شیء ممتدك بر کیفیتیدر . امتدادی حائز اولان، یعنی تکرر ایدن شیئك، تعبیر آخرله مادەنك بر وارلق، بر حقیقت عد اولونابیلمەسی ایچون بسیط جوهرلردن مرکب اولماسی لازمدر. چونکه بر مجموعه، بر کثرت بسیطلرك بر آرایه کلمسندن باشقه برشی دکلدر . بسیط جزءلرك وجود حقیقیسی یوقسه اونلرك تجمع وتکررندن عبارت اولان «ماده» نك حقیقی بر وارلق عد ایدلمەسی ناصیل قابل اولور ؟ ایشته لایبنیچك اصل وارلق، اصل حقیقتك « بسیط » بولونماسی اقتضا ایدەجکنه دائر اولان دلیلی خلاصةً بودر. لایبنیچ بو «بسیط» جوهره «موناد» دییوردی. بونده شایان دقت اولان جهت اولاً لایبنیچ دەقارت کبی «حیز»ی باشلی باشنه بر وجود عد اتمیور، شیء متحیزك بر وصفی، بر کیفیتی تلقی ایدیور . ثانیاً حیزی مکاندن تماماً آییرییور . اکر حیز، یعنی امتداد مکانك عینی اولسه اشیای مادیه دەقارتك تصور ایتدیکی کبی اجسام ریاضیه Corps mathématique دن عبارت اولاجق ، یعنی شیء مادی مکانك مختلف صورتده ترکبندن عبارت بولوناجقدر . حالبوکه بو فیلسوفه کوره مسئله هیچ بویله دکل ... اولاً بر وجود ، بر حقیقت ، بر جوهر وار ، صوکرا اوجوهرك تکرر وتجمعی، ترکبی موجود، بونلردن صوکرا او ترکبك، او تجمعك بر وصفی ، بر کیفیتی اولان امتداد، یعنی حیز مفهومی ذهنده حصوله کلیور نهایت بو اشیانك مناسبات موضعیەلرندن (مکان Espace) تولد ایلیور . مکان اشیای مادیه آراسنده مسافه مناسباتنك هیئات مجموعەسندن تولد ایدن بر مفهوم ذهنیدر. بونك ایچون مادەنك مکانی، موضعی دکیشدیکی حالده حد ذاتنده تکرر، امتداد دیمك اولان حیز وصفی باقی قالیور . شو حالده شیء متحیزی اصل تشکیل ایدن جزء مکان ، واونك حد غایەسی اولان (نقطۀ ریاضیه Point mathématique) اولاماز. نقطۀ ریاضیه اشیانك موضعی مناسباتندن تولد ایدن مجرد بر مفهومدر ، شیء متحیزی تشکیل ایدن بر جزء دکلدر. جسم مادینك جزء اصغری اولا نقطۀ مادیه ایسه نهایت پك کوچوك بر امتداد اولدیغنه نظراً او ده بر تکرر دیمکدر. شو حالده بو نقطۀ مادیەنك وبناءً علیه جسم مادینك بر عنصر متکلەسی بولونماسی، یعنی تکرر ایدن برشیئك اولماسی لازم کلیرکه ایشته بو « بسیط » در . اصل وارلق بودر. بو نه نقطۀ ریاضیه کبی بر مفهوم ذهنیدر ، نه نقطۀ مادیه کبی شیء متحیزك جزء اصغریدر . بوکا نقطۀ مابعد الطبیعی (Point métaphysiqu) دیه‌بیلیرز. بو نقطۀ مابعد الطبیعه حقنده مشخص بر فکر الده ایده‌بیلمك ایچون «روح» ی دوشونه‌بیلیرز . «روح» برشیء مشخص Concret در بناءً علیه بر نسبتی ارائه ایدن بر مفهوم ذهنی دکلدر . دیکر جهتدن امتدادی حائز اولمدیغنه کوره بسیطدر. ایشته حد ذاتنده تکرر ایدن، بناءً علیه ممتد اولان جسم مادینك بویله روح کبی بر « قدرت بسیط » دن متشکل اولماسی اقتضا ایدر. لایبنیچك فکری بودر.

شو ایضاحاتدن صوکرا « لایبنیچ » ك جوهر بسیط حقنده‌کی قناعتنی ایکنجی تساوی نقیضینك نقیض دعواسنده‌کی دلیلدن ناصیل قورتاردیغنی آکلاشیلیر. نقیض دعواده «جوهر بسیط اولاماز»

ایدەرك جوهر مركبدەكی «تركب» وصفنی ذهناً
تجرید ایتدیكمز تقدیردە دوام واستقرار دیەك
اولان «جوهر»ك زائل اولمیەجغنی، برشیئك باقی
قالمسی لازم كلەجكنی قبول ایتمكلكمز ایجاب ایدر.
بوباقی قالاجق شی ایسە جوهر بسیطدر. شوحالدە
طبیعتدە هرشی یا بویلە بسیطدر ویاخود بسیطك
تركبی محصولیدر .

چونكە بودە برمكان داخلندەدر. بناءً علیە مكان كبی قابل تقسیمدر» دییورز دكلمی؟ لایبنیچە كورە
خایر ، مكان جوهری احاطە ایدن ، اوندن اول موجود اولمسی لازم كلن برشی دكل ؛ بالعكس
جوهرك عالی بر طرزە كورە تصوری محصولیدر ؛ یعنی مقایسە ونسبتلە وجودە كلمش بر مفهوم
ذهنیدر. بناءً علیە جوهردن مؤخردر . اونك ایچون صرف بر نسبت موضعیەیی افادە ایدن مكانك
ذهناً قابل تقسیم اولمسندن بسیطك بولونامیەجغنە حكم ایدەمەیز. بز بر تكرر، بر تجمع محصولی اولان
مادەیی كورویورز. تكرر وتجمع ایسە تكرر ایدن، طوپلانان جزء بسیطلری احتوا ایدر. اویلە اولمسە
تكرر وامتدادك معناسی قالماز. اوحالدە اصل اولان فعالیت وانفعالی حائز جوهر بسیطدر .

ایشتە قانت مادەنك الی نهایە انقسام ایتمیەجكنە ونهایت اونك عنصر مشكلەسی اولارق «جوهر بسیط»ك
بولوناجغنە دائر اولان بوطرز حلك مقنع اولامیەجغنە صورت مخصوصەدە اشارت ایلیور . ایكی
فیلسوف آراسندەكی بواختلاف اول امردە مكان حقندەكی تلقیلری آراسندەكی فرقدن ایلری كلیور.
مكان قانتە كورە اشیای مادیەنك وجودندن مقدم برشرط ذهنی، لایبنیچە كورە جوهرلرك یكدیكریلە
اولان مناسبت موضعیەسندن متولد مؤخر بر مفهومدر. مكان حقندە بربرینە مباین اولان بوایكی نظریەیە
نیوتونك مكان مطلق حقندەكی فكرینیدە علاوە ایدرسەكز اون سكزنجی عصردە مكان مسئلەسی
اطرافندەكی اوچ بیوك نظریەنك نەدن عبارت اولدیغنی آكلارسكز. اون دوقوزنجی عصردە مكان
حقندەكی بو اوچ مهم تلقی مختلف استحالە وتكاملە اوغرامشدر . مكان حقندە اك یكی نظریە اولان
آینشتاین فرضیەسنە قدر بوخصوصدەكی افكارك تكاملی وصوك عصردەكی مناقشالك اساسنی قاورایەبیلمك
ایچون بوماضییی بیلمك اقتضا ایلر.

لایبنیچك «جوهر بسیط» ی، موناد ی شخصی اولارق دوشونەبیلەجكمزك دلیلی اولمق اوزرە
(روح)ی كوسترمسنە كلنجە قانتك بوخصوصدەكی فكر واعتراضنك نە اولابیلەجكی «عقلی روحیات»
بحثندە سویلدیكمز ایضاحاتدن آكلاشیلیر. روح محسوس ایلە ، مادە ایلە مترافق اولمقسزین بزم ایچون
شعور دكلدركە اونی برجوهر بسیط عد ایدەبیلەلم . شعور دائما محسوس ایلە، یعنی امتداد وتركبی
حائز برموضوع ایلە برآرادەدر ؛ بناءً علیە مكان وزمان چرچیوەسی ایچندەدر . هیچ برزمان
«بسیط» ، یعنی دوغریدن دوغری یە، مادەسز، موضوعسز اولارق روح شعور اولاماز .

۳ — اوچونجی تساویٔ نقیضین

دعوا

عالمده هرشی قوانین مادیه دائره‌سنده ، یعنی علت ضروریه‌یه توفیقاً حصوله کلر . عالمده‌کی حادثاتی ایضاح ایچون علت مختاره‌یه‌ده احتیاج واردر .

دلیلی : فرض ایدیکزکه هرشی قوانین طبیعیه دائره‌سنده وجوده کلیور . اوحالده حادث اولان هرشی کندندن اول ظهور ایدن دیکر برشیئك ایجاب ضروریسیدر . علت اولان بوشی ده صوکرادن حادث اولشدر . اویله اولماسه نتیجه‌نك‌ده حادث اولماسی اقتضا ایدر . صوکرادن حادث اولان بوعلتك‌ده کندندن اولکی دیکر حادثه‌یی ، قاعدهٔ علیت دائره‌سنده ، تعقیب ایتمسی‌بوایکنجی علتك‌ده دیکربرحادثه‌نك ، دیکر برعلتك نتیجه‌سی بولونماسی ... الخ ایجاب ایلر . شوحالده بوتون موجوداتك قوانین طبیعیه دائره‌سنده حصوله کلدیکنی قبول ایدرسه‌کز هرشیئك شرطی اولان برشیئی تعقیب ایتدیکنی وبونك الی نهایه دوام ایتدیکنی تسلیم ایده‌جکسکز . بناءً علیه اشیانك بربرینه نظراً باشلانغیجنی تعیین ایلیه‌جك وفقط ایلك مبدأی ، ایلك باشلانغیجی بولامیه‌جقسکز . واقعا بویله‌جه هرحادثه‌یی اك یاقین علتلریله ایضاح ایده‌بیلیرسکز . فقط «تام برسلسلهٔ علل» ه واصل اولامیه‌جقسکز ایچون اوحادثه‌یی وبواضافی علتلری ایجاب ایدن برسبب کوستره‌میه‌جکسکز . بوتقدیرده هیچ برحادثه‌یی ، هرشی بر علت کافیه‌نك ایجابی اوله‌رق موجوداولابیلیر» دستور

نقیض دعوا

عالمده اختیاریوقدر . کائناتده هرشی آنجق قوانین مادیه دائره‌سنده وجوده کلیر .

دلیلی : اکر اختیاری ، بر علت مختاره‌نك وجودینی قبول ایده‌جك ، یعنی کندیسی باشقه‌سنك ایجابی اولمادیغی حالده بر طاقم سلسلهٔ افعالی حصوله کتیره‌ن برشیئی تسلیم ایلیه‌جك اولورسه‌کز طبیعته‌کی ارتباطی اخلال ایلمش وتجربه‌نك ایجاب ایتدیکی وحدتی بوزمش اولورسکز . چونکه تجربه حادثاتدن صوکرا ظهور ایده‌لك مقدم اولانه ربط ایدلمسنی وبونك بلافاصله دوامنی اقتضا ایلر . اکر مختار برعلتك وجودینی فرض ایده‌جك اولورسه‌کز برقسم حادثاتی اونك نتیجه‌سی عد ایده‌جك ، شوحالده برقسم اشیایی کندندن اول باشقه برشیئك نتیجه‌سی اولمیان برعلته ربط ایلیه‌جکسکز . بوتقدیرده حادثاتك دائما بربرینه مربوطاً موجود اولماسنی اقتضا ایلین تجربه‌نك وحدتنی اخلال ایلمش اولورسکز . بناءً علیه یالکز قوانین مادیه‌نك ایجاب ایلدیکی علل ضروریه‌یی قبول ایلملی ؛ برقسم حادثاتی ماقبلنك نتیجه‌سی اولمیان برعلتك ایجابی ، یعنی برعلت مختاره‌نك نتیجه‌سی اولارق فرض ایتمك صورتیله طبیعتده ومعرفتمزده بر آهنکسزلك وجوده کتیرمه‌ملی‌یز . الحاصل « حادثات آراسنده‌کی ارتباط ضروری قانونی » ـ که تجربه‌نك امکانی بوکا استناد ایدر ـ علت

كليسنك ايجاب ايتديكى وجهله ايضاح ايده‌مه‌مش اولورسكز. چونكه بوحادثه‌ده‌ها اولكينك، اوده‌ده‌ها اولكينك.. الخ نتيجه‌سيدر ديديككز زمان او حادثه‌يى متسلسلاً صايديغكز علتلر ايله برابر بالنهايه ايجاب ايدن شى نه‌در؟ سؤالى قارشيسنده قاليرسكز. وبو سؤاله جواب ويره‌بيلمك وبوتون حادثاتى تام اوله‌رق ايضاح ايده‌بيلمك ايچون قوانين ماديه دائره‌سنده برعلت كوسترمك كافى دكلدر. چونكه بو صورتله كوستره‌جككز «علت» ده ماقبلنده اولان ديكر برحادثه‌نك نتيجه‌سيدر. بونك ايچون باشقه برعلته محتاج اولميان وبناءً عليه بذاته اثر وحادثه وجوده كتيره‌بيلن وايلك باشلانغيچ اولابيلن برعلتى، يعنى علت مختاره (Cause libre) يى قبول ايتمليسكزكه بوتون اوسلسلهٔ عللك مبدأنى كوسترمش وبو صورتله حادثاتى ذهنكزى تطمين ايده‌جك وجهله ايضاح ايتمش اولاسكز. شو حالده عالم يالكز قوانين ماديه دائره‌سنده‌كى عليتله ايضاح اولوناماز. بونك خارجنده اختيار (Liberté)، علت مختاره‌ده واردر.

مختاره تصورينى قطعياً سلب ايلر.

٤ — دردنجى تساوىٔ نقيضين

دعوا

عالم كنديسنك «علت اولى» سى اوله‌رق بر وجود ضرورى يى ايجاب ايدر. بو وجود ضرورى عالمك برجزئيدر.

دليلى: فى الحقيقه اكر عالمده هيچ بر «وجود ضرورى» يوقسه كوزديككز تحولاتده، حادثاتده ايضاح ايديله‌من. چونكه هر تحول عليت قاعده‌سى موجبنجه برشرطك نتيجهٔ ضروريه‌سيدر. بو شرط ايسه ديكر برشرطك ايجاب ايله‌ديكى بر تحولدر. فقط بو تحولاتك بالنهايه ايضاح ايديله‌بيلمسى

نقيضين دعوا

نه عالمك داخلنده، نه عالمك خارجنده عالمك علتى اولان بر وجود ضرورى يوقدر.

دليلى: اكر عالم داخلنده وجود ضرورينك بولونديغنى قبول ايدرسه‌كز حادثات وموجودات آراسنده كورديككز ارتباطى اخلال ايتمش اولورسكز. چونكه عالمده كورديككز حادثات بربرينى ايجاب ايده‌جك وجهله يكديكرينه مربوطدر. حادثات بربرينه مرتبط ويكديكرينك

ایچون بر وجود غیر مشروطدن اثبات ایلامسی
لازمدر. « وجود غیرمشروط » ایسه ماقبلنده‌کی
شرطك نتیجه‌سی اولمادیغنه نظراً تحول ایتمین ،
الحاصل بذاته کندی کندینی ایجاب ایدن
بر وجود ضروریدر. « بووجود ضروری عالم
داخلنده اولماسی لازمدر . چونکه عکس حالده
عالمده‌کی تحولات وممکناتی تعیین ایلیه‌مز. عالمده‌کی
تحولاتی ایجاب وتعیین ایده‌بیلمك ایچون بو تحولات
ایله مناسباتده بولونماسی، تعبیر آخرله حادثات ممکنه‌دن
مقدم اولان بووارلغك تحوللری ایجاب ایتمسی لازمدر.
شوحالده وجود ضروری سلسلهٔ حادثاتدن مقدم
بر زمان داخلنده‌در . بناءً علیه عالم ایچنده‌در .

تحولیله متبدل اولدیغنه نظراً تحولدن آزاده بر وجود
ضرورینك عالمده بولونماسنه امکان یوقدر . اگر
حادثاتك هیئت مجموعه‌سنی بر وجود ضروری عد
ایدرسه‌کز هپسی متحول اولان حادثه‌لرك مجموعنك
ناصیل بر وجود ضروری تشکیل ایده‌بیله‌جکنی
ایضاح ایلیه‌مزسکز . بر شیئك مجموعی او یکونه
داخل اولان جزؤلرك وصفنی حائز اولماسی لازمدر.
اگر وجود ضروری‌یی عالم خارجنده فرض ایده‌جك
اولورسه‌کز بووجود ضرورینك نه وقت عالمده حادثاته
مؤثر اولمغه باشلادیغنی صورمق ایجاب ایدر. بناءً علیه
بو مؤثریتك بر باشلانغیجی اولماسی لازمدر .
هر باشلانغیج بر زمان داخلنده‌در، هر زمان داخلنده
اولان برشیئك عالم داخلنده اولماسی ایجاب ایدر.
بوحالده وجود ضرورینك عالم داخلنده بولونماسی
اقتضا ایدرکه بونك دوغری اولامیه‌جغنی یوقاریده
سویلدك . الحاصل هرنه صورتله فرض ایدیلیرسه
ایدیلسین بر وجود ضروری یوقدر. هرشی تحول
وامکانه مستنددر .

ایشته صور عقلیه‌یه دائر عقلك بزی سوق ایلدیکی متناقض حکملر ودلیللری بونلردر.
ظاهراً باقاجق اولورسه‌کز بو دعوا ونقیض دعوالری بر جدل اویونی عد ایدوب کچرسکز.
فقط بو قورو دستورلر اك یوکسك مابعد الطبیعی مسائلی خلاصه ایدییور؛ بشریتك حل
ایچون اوغراشوب دوردیغی اك اهمیتلی معمالری اورته‌یه قویویور: عالمك مبدأی وحدودی
وارمیدر؟ یعنی شو مکونات قدیممیدر، متناهیمیدر، دکلمیدر؟ عالمده، بالخاصه نفس انسانیده
بر وحدت بسیطه ، بناءً علیه غیر قابل فنا بر وجود وارمیدر؟ اعمالمده مختارمی‌یم؟ یوقسه بنم ده
اعمالم دیگر حادثات طبیعیه کبی علت ضروریه‌نکمی نتیجه‌سیدر؟ عالمك بر علت عالیه
وضروریه‌سی وارمیدر؟ بو مسائلك بزم ایچون برنجی درجه‌ده اهمیتی اولدیغی انکار
اولونابیلیرمی؟ بونك ایچوندرکه همان هر زمان یوکسك متفکرلر بو متناقض دعوالردن
برینی تسلیم ایدرك اونی تأیید واثبات ایچون چالیشوب دورمشلردر. بالخصوص که عقل
نظری اعتباریله عینی قوتده دلیللره مالك اولان بو دعوا ویاخود نقیض دعوالری قبول ایلمکی

اقتضاایدن بعض فائده‌لرده واردر. بو منفعتلرده آیریجه بویوك بر هیجان وحرارتله بو تضیقیندن برینی ترجیح واثباته بزی سوق ایلکده‌در. فی الحقیقه صور عقلیه‌نك اورته‌یه قویدیغی بو درت تساوی نقیضینك دعوالرینی قبولده بر کره عملی فائده‌وار: چونکه اخلاقك، دینك استناداگاهی اولان «روح» و «اختیار»ك «الوهیت»ك وارلغی بودعوالرك اثباتنه معلق کبی کورولمکده‌در. شوحالده بو حکملری ترجیح ایده‌جك اولورسه‌ق اخلاق ودینك مسندی اولان فکرلری قورومش اولورز. دیکر جهتدن اونلری قبولده نظری برفائده‌ده موجوددر. عقل بشر هر شیئك شرط و علتنی آرارکن غیر مشروط، غیر معلق بر وارلغه قدر یوکسلمه‌سی سایه‌سنده تماماً تطمین ایدیله‌بیلیر. مثلا دردنجی تساوی نقیضینی آلیکز. هر شیئی تحولدن عبارت کورن ذهن نهایت او تحولاتی ایجاب ایدن بر وجود ضروری‌یی تسلیم ایللی که کائناتی نامتناهی تبدلدن عبارت کورمه‌سین، ضروری ولایتغیر بر وارلغه استناد ایدرك اوراده توقف ایده‌بیلسین، بو صورتله علممز بوتون بر سلسله شروطی احتوا ایدرك تماملانمش اولسون. بو فائده‌لری دولاییسیله تساوی نقیضینك دعوالرینی قبول خاق ایچون، حس سلیمه تابع اولان انسانلر ایچون جاذبدر. چونکه بارز بر فائدهٔ عملیه‌سی وار. ذهنی بر مسنده ایصال ایتمك و معلوماتمزی تماملامق اعتباریله‌ده قوتلی بر فائدهٔ نظریه‌سی وار. بونك ایچوندرکه عمومیتله نصی (دوغماتیك) فیلسوفلر تساوی نقیضینك دعواسنی ترجیحاً تسلیم ایلمشلر واونی اثبات ایتمکه اوغراشمشلردر. نقیض دعوالره کلنجه؛ واقعا اونلری قبولده اخلاق ودینی تأیید ایچون استحصال ایدیله‌بیله‌جك هیچ برفائدهٔ عملیه یوقدر. فقط بوکا مقابل دعوالرده اولمیان بویوك بر فائدهٔ نظریه وار. چونکه نقیض دعوالری قبول ایله آرتیق تجربه ساحه‌سی خارجنه چیقمیورز. هر شیئی تجربی اولارق ایضاح ایلیورز؛ بو صورتله مدرکه‌نك حدودینی آشمایور، طبیعت وتجربه ماوراسنده اولان اشیانی بیلمك ادعاسنه قالقمیورز. الحاصل مثبت علم دائره‌سنده قالیبور ومعرفت بشریه‌نك واصل اولابیله‌جکی حدود دائره‌سنده تجربیات عامیه‌ده بولونمغی تأمین ایلیورز. بو صورتله انسان قدرتنك حدودینی تقدیر ایدییور و «هرشیئی بیله‌بیلیرز» ادعاسنی بیراقه‌رق عالمه دها یاقیشان تواضعی اکتساب ایلمش اولویور. بونك ایچوندرکه تجربی (آمپیریست) فیلسوفلر نقیض دعوالری ترجیح وقبول ایدییورلر.

کورولویورکه دعوا ونقیض دعوالردن هرایکیسنك ده قوتلی دلیللری وار؛ هرایکیسنك ده کندینه کوره فائده‌لری موجود... اوحالده نه‌یاپملی؟ «بونلردن هیچ برینه حکم ایدیله‌مز»

دییوب عقلی بو تعارض، بو تناقض ایچنده بیراقلیمی؟ واقعا تماماً یکدیکرینه متناقض، عینی درجه‌ده قوتلی حکملرك موجودیتی انسانی شکه سوق ایدن اك مهم سببلردن بریدر. بربرینی تماماً نقض ایدن افکار قارشیسنده اکثریا حسبانیلك (Scepticisme) باش کوستریر. آنجق انتقاد بویله بر نتیجه‌یی قبول ایده‌مز. چونکه یوقاریده کوردککه [۱] فلسفهٔ انتقاد عامی برامر واقع عد ایدر واونك امکانی قبول ایدر. اوحالده ذهن بشرك بالنهایه کندی کندینه غیرمطابق برحاله دوشمیه‌جکنی طبیعی بریولده یورودیکی حالده‌دائما برنتیجه‌یه ایره‌جکنی تسلیم ایلیور دیمکدر. اونك ایچون بومتناقض ادعالر اورته‌یه قویمقله اکتفا ایدیله‌مز. بونلرك ناصیل حل اولونابیله‌جکنی، ذهنك بو متعارض ادعالردن ناصیل صییریلاجغنی کوسترمك لازمدر. شوحالده تساوئ نقیضین برنتیجه دکلدر، بالعکس حلی لازم کلن مسئله‌لرك عادتا خلاصه‌سیدر.

اکر شو تساوئ نقیضینك ایکی طرفنی محتوالرندن قطع نظرله تدقیق ایده‌جك دعوا و نقیض دعوالردن برینك صحتنی آرامغی براقه‌رق اونلری صرف شیئ عاممزك قواعدی اعتباریله ملاحظه ایلیه‌جك اولورسه‌ق کورورزکه «عقل» ك «غیر مشروط» وارلق حقنده اورته‌یه قویدیغی بونتیجه‌لر مدرکه‌نك قادروسنه کیره‌میه‌جك درجه‌ده یاپك بویوك وکنیش، یاخود پك کوچوك، پك داردر. مثلا برنجی تساوئ نقیضینی آلیکز. دعوا عالمك مکاناً وزماناً نامحدود ونامتناهی اولدیغی دکلی؟ فقط بویله نامحدود ونامتناهی برعالم مدرکه‌نك قاعدهٔ علمنه نظراً چوق بویوك، چوق کنیشدر. چونکه مدرکه مکان وزمانك جزءلرینی ترکیب ایده ایده علم حاصل ایدر. فقط ترکیبك منتهاسی، یعنی نامتناهی مدرکه ایچون قابل تیقن دکلدر. نقیض دعوا ایسه عالمك زماناً برمبدأی اولدیغی ومحدود بولوندیغیدر. بویله برعالمده مدرکه ایچون پك دار وپك کوچوکدر. چونکه معرفتك قواعد قبلیه‌سی مدرکه‌یه «بو تحدیدی ایجاب ایدن شیئ نه‌در؟» سؤالنی حقلی اوله‌رق صورمغه سوق ایدر وبویله محدود برعالم قوانین ذهنیه‌مزه نظراً پك دار اولور؛ مدرکه بو دار ساحه‌یه قناعت ایده‌مز. کذلك اوچونجی تساوئ نقیضینی آلیکز: عالمده هر شی یالکز قوانین مادیه‌یه توفیقاًمی یکدیکرینه مربوطدر؟ یوقسه بوقوانین مادیه‌خارجنده اختیاره، حریته‌ده یر وارمی؟ یعنی باشقه برشیئك ایجابی اولمیان علت مختاره‌موجودمی؟ برنجی حالده علتلرك سلسلهٔ متقدمی نامتناهیدر. هرعلت دیکر برعلتی، اوده‌اوچونجیسنی..

[۱] صحیفه ٦٠

الخ ایجاب ایدرك نامتناهی‌یه کیدر . بویله بر عالم مدرکه ایچون چوق کنیش ، چوق واسعدر . مدرکه هر عاتی دیکر علته ربط ایدرك ترکیب ایلر اما هر علتك نامتناهی سلسلهٔ متقدمنی استحصال ایلیه‌مز . ایکنجی تقدیرده ، یعنی اختیارك قبولی حالنده ایسه تصور ایتدیکمز عالم مدرکه ایچون پك‌دار ، پك کوچك اولور . چونکه ذهن بر طاقم اعمال ونتایج تولید ایدن «اختیار» لکده ، «علت مختاره» نك‌ده علتنی آرار ، اونی‌ده ایضاح ایتمك اوزره دیکر برشیئه‌ربط ایتمك ایستر . الحاصل بوطرزده تدقیق ایده‌جك اولورسه‌کز دیکر ایکی تساوئ نقیضینده‌ده عینی حالی کوروروسکز . عقلك بزی سوق ایلدیکی « عالم » مفهومی دائما مشروطی ینه اوجنسدن اولان شرطه ربط ایدرك معرفت حاصل ایدن مدرکه‌نك طرز ترکیبنی تجاوز ایتمکده ، یاخود اونك قدرت ترکیبیه‌سنی تحدید ایلمکده‌در .

ایشته مدرکه‌نك علممزی حاصل ایلمکده‌کی قدرتیله عقلك بیلمك ایستدیکی تصورات آراسنده‌کی عدم تناسب بزی بو تناقضه سوق ایدییور . عقل مدرکه‌نك قدرتنی یا آشاجق درجه‌ده کنیش ، یاخود اونك فعالیتنی تحدید ایده‌جك درجه‌ده دار صورعقلیه وجوده کتیرییور . وبویله اولدینی ایچون بونلر حقنده مدرکه‌نك تجربه ساحه‌سنده استحصال ایلدیکی کبی کلی وضروری حکملر تشکل ایلیه‌میور . مدرکه ایله عقل آراسنده‌کی بو تعارضده شبهه یوق که حقیقت مدرکه جهتنده‌در . فی‌الحقیقه بوقدرت عامیه‌مز درجه‌درجه مشروطی شرطنه ربط ایده‌رك حادثاتی ترکیب ایلر . فقط هیچ برزمان بوطرز ترکیبی زمان ومکان خارجنده اولماز . بناءً علیه حادثاتی تجربه‌ماوراسنده برشیئه ربط ایلمز ، حدس حسینك فوقنه چیقماز . حالبوکه عقل برمحله‌ده بوتون شرائطی ترکیب ایتدیکنی فرض وادعا ایدر ؛ هیچ برزمان محسوسات داخلنده اولمیان وبناءً علیه مدرکه‌نك موضوعنه کیرمین مجموع شرائطی مشخص برحاله صوقمق ایستیه‌رك « صورعقلیه Idées » وجوده کتیریر وبونلرك مدلول خارجیلرینی دوشونه‌رك « شئ متعال Objet transcendant » دیدیکمز غیر محسوس بر وارلق استحصال ایلر . الحاصل مدرکه‌نك بیلدیکی موجودات حسیه‌نك فوقنه یوکسله‌رك اوندن تماماً آیری وجود عقلی (Existence intelligible) دیدیکمز بر نوع وارلق دوشونور .

ایشته بونك ایچوندرکه استدلالات کونیه (Raisonnement cosmologique) نهایت حقیقی برنتیجه‌یه وارمییور . بونی دها ای آکلایه‌بیلمك ایچون تساوئ نقیضینك هرایکی طرفنده‌کی دلیللره باقیکز ، دقت ایده‌جك اولورسه‌کز کوروسکزکه بو دلیللرك هپسی

شویله بر قیاسه استناد ایدییور : [اکر مشروط Conditionné معطا ومعلوم ایسه اونك تام سلسلهٔ شرائطی‌ده معلوم ومعطا اولور . مادام‌که اشیای حسیه بر شرطه معلق، یعنی « مشروط » اوله‌رق معلومدر ، اوحالده بو « مشروط » وجود حسینك تام سلسلهٔ شرائطی‌ده معطا ومعلوم اولابیلیر] . بویله بر قیاسه استناد ایتدیکی ایچون رنجی تساویٔ نقیضینده « مادام‌که هرشی برزمان و مکانه مشروط اولارق محسوس اولویور . او حالده بو مشروطی تقدم ایدن سلسلهٔ شرائطی تام اوله‌رق بیله‌بیلیرز » دییه دوشونویورز وبو صورتله بو تام سلسلهٔ شرائطك ، یعنی عالمك زماناً و مکاناً متناهی ویا نامتناهی اولدیغنی استدلال ایلیورز . حالبوکه بو طرز استدلال ، بوقیاس حد ذاتنده فاسددر . چونکه کبراسنك موضوعی اشقه، صغراسنك موضوعی باشقه‌در. کبراده اکر « شیٔ مشروط معطا ومعلوم ایسه اونك تام سلسلهٔ شرائطی‌ده معطا ومعلوم اولور » دییورز . بوزاده‌کی « وجود مشروط » محسوساته عائد اولاماز. چونکه محسوسانده مدرکه مشروطی شرطنه ربط ایدر اما هیچ بر زمان تام سلسلهٔ شرائطی استحصال ایلمز . بلکه مشروطی درجه درجه شرطه ربط ایدرك معرفت اکتساب ایدرو بوترکیبی تدریجی ونا محدوددر. بناءً علیه محسوسات اعتباریله مشروطك وجودی بوتون سلسلهٔ شرائطك‌ده معلوم و معطا اولماسنی اقتضا ایلمز . شو حالده کبراده‌کی « مشروط » تعبیری آنجق محسوس خارجنده برموجوده، وجود عقلی‌یه تعلق ایلیه‌بیلیر . صغرایه کلنجه اوراده « مشروط » اولارق معلوم و معطا عد ایدیلن « محسوسات » در . دیمك‌که تجربه خارجنده اولان ، بناءً علیه صرف وجود عقلی ، ذات اشیا حقنده دوغری اولابیلمسی ممکن اولونان بر حکمی محسوساته تطبیق ایلیورز. دها آچیقجه « بر شیئك مشروط اولدیغی معلوم ایسه تام سلسلهٔ شرائطه‌ده معلومدر » قضیه‌سی حادثات حقنده حصوله کتیردیکمز علم‌طرزینی تجرید ایدر، صرف قانون ذهنی اعتباریله دوشونورسه‌ك دوغریدر. فقط مدرکه‌نك طرز علمی ، الحاصل عالم حسی حقنده‌کی‌معرفت نقطهٔ نظرندن بر قیمتی یوقدر. چونکه‌معرفت علمیه‌مزده هرشی برشرطه معلق اولارق بیلنیراما هیچ برزمان اوشیئك بوتون« سلسلهٔ شرائطی» ، یعنی مجموع حادثات، مجموع عللی تام‌اولارق محسوس وتجربه‌داخلنده‌موجوداولاماز.

خلاصه « وجود مشروط » مثبت وشیئی علم وجوده کتیرن مدرکه نقطهٔ نظرندن باشقه ، عقل نقطهٔ نظرندن باشقه معناده‌در . برنجیسنه کوره وجود مشروط ذهنك تدریجاً شرائطه ربط ایتمك صورتیله بیلدیکی « وجود محسوس » در . ایکنجیسنه کوره

ایسه بوتون « سلسلهٔ شرائطی » ایجاب ایدن بر وارلقدر . بوتون سلسلهٔ شرائطی بیلنن وارلق محسوس اولمادیغنه نظراً آنجق بر وجود عقلی، بر ذات اشیا اولابیلیر. بو ایسه علم بشرك حدودی ماوراسنده‌در . الحاصل حد اوسطی کبرا و صغراده آیری آیری معنالرده آلمق صورتیله وجوده کتیره‌جکمز هر قیاس ، بیلیرسکز که، تماماً فساد ایله معلول اولور . بناءً علیه تساویٔ نقیضینك هر ایکی طرفنده‌ده « وجود مشروط » تعبیری که آنجق ذات اشیا ایچون دوغری اولاجق بر معناده ، که محسوساتك مشروط اولماسی طرزنده قوللانیلدیغی ایچون کرك دعوا کرك نقیضی عینی درجه‌ده فاسددر .

شو حالده تساویٔ نقیضینك طرفینی هپ بویله باطل بر قیاسه استناد ایتدیکی ، هپ حادثه‌نك « متقدم سلسلهٔ شرائطی » تام اولارق معطا Donnée بولوناجغی وهمنه مستند بولوندیغی ایچون بونلر قارشیسنده بایه‌جغمز شی دعوا و نقیضلرینك تجربه ماوراسنه و بناءً علیه غیر قابل حدس بر موضوعه تعلق ایتدیکنی کوسترمك ، اقامه ایدیلن دلیللرك فسادینی اورته‌یه قویارق بو خصوصده یاپیلان مناقشه‌لرك بیهوده اولدیغنی ارائه ایلمکدن عبارتدر .

فی الحقیقه ریاضی نقیضین (Antinomies mathématiqus) دینیلان[١] ایلك ایکی تساویٔ نقیضین آنجق بو صورتله تقدیر وحل اولونابیلیر. فی الحقیقه بو ایکی تساویٔ نقیضینك کرك دعوا، کرك نقیض دعواسنده موضوع بحث اولان « عالم » ، « ماده » بیلدیکمز حادثاتك عمومی دکل، بالعکس محسوس فوقنده اولان « ذات اشیا » در . فی الحقیقه برنجی تساویٔ نقیضینه باقیکز . بونك دعواسنده « عالمك زماناً بر مبدأی و مکاناً ده حدودی اولدیغی

[١] قانت برنجی وایکنجی تساویٔ نقیضینه (ریاضی نقیضین Antinomie mathématique) دیبور . چونکه بونلرده آرانیلان غیر مشروط وجود مشروطك جنسندندر . فی الحقیقه بو نقیضینله محدود کمیتلردن نامتناهی بویوك، نامتناهی کوچوك بر کمیتی استدلال ایلمك ایستیورز . هر ایکی حالده‌ده کمیت غیر متناهیه‌نك - برنجی تساویٔ نقیضینده اعظم نامتناهی، ایکنجیسنده‌ده اصغر نامتناهی حالنده - ادراکی مسئله‌سی دعوا ونقیضلرینك موضوعنی تشکیل ایلمکده‌در. البته « کمیات غیر متناهیه » کمیات محدوده‌دن بسبتون باشقه ماهیتده دکلدر . صوك ایکی تساویٔ نقیضینده ایسه آرانیلان وجود غیر مشروط ایله مشروط و محسوس تماماً غیر متجانسدر. فی الحقیقه اوچونجی تساویٔ نقیضینده وجود غیر مشروط اختیار ، وجود مشروطده علت ضروریه‌یه تابع حادثاتدر . ایکیسی بربریله متجانس دکلدر. کذلك دردنجی تساویٔ نقیضینده امکاندن، تحولدن ضروری وغیر متحول وجوده کچیورز. بونلر آراسنده‌ده تجانس یوقدر. الحاصل صوك ایکی تساویٔ نقیضینده اولدیکلری کبی اولارق برشیدن، ینه عینی جنسدن اولان دیکر برشیئه انتقال ایتمیورز. بلکه برشیدن باشقه ماهیتده دیکر برشیئی الحاق ایستیورز. اونلك ایچون فیلسوف بو صوك ایکی تساویٔ نقیضینه (قوانی نقیضین Antinomie dynamique) دیبور.

نقيضـندده بالعكس « عالمك نه زماناً مبدأى ، نه ده مكاناً حدودى اولامیه‌جغنی » قبول وادعا ایدییـورز. بو ایکی حالده اوزرینه بر حکم ترتیب ایتـدیکمز « عالم » آنجق « ذات اشیا » اولابیلیر . یوقسه بالتجربه بیلدیکمز حادثات عد ایدیله‌مز. چونکه بوتون حادثات تجربه‌لرمزده دائما یکدیکرینه ربط ایدیله‌رك معلوم اولور ، هر حادثه ، هر نتیجه‌کندندن اولکنك مشروطی اولارق بیانه‌بیلیر . حالبوکه بو تساوئ نقیضینده موضوع بحث اولان « عالم » تام وغیر مشروط بر وارلق ، یعنی مجموع اشیانی افاده ایدییور و اونك ایچون بو مجموع اشیانك حادث ویا قدیم ، متناهی ویا نامتناهی اولدیغنی آراشدیرییور . بویله مجموع اشـیا ، یعنی آرتیـق تماملانان ، بناءً علیه ماقبلنه ربط ایدیله‌میه‌جك اولان بر عالم بزم تجربه‌لرمزه داخل دکلدر وبویله اولدیغی ایچون بو تصور ایدیلان عالم محسوسات فوقنده بر وارلق اولابیلیرکه اوکاده علممز ایریشه‌مز . تجربه ایله بیلدیکمز حادثات دائما مشروط اولدیغی ، دائما ماقبلنه ربط ایدیله‌رك بیلیندیکی ایچون دیکر بر حادثه‌یه ربط ایدیله‌مه‌ین ، بنـاءً علیه بوش بر مکان و زمان ایله تحدید ایدیلان بر عالم حسی اولامیه‌جغی کبی بوندن اول کچمش نامتناهی زمانك وکذلك نامتناهی مکانك ترکبی محصـولی بر عالم حادثاتده موجود دکلدر. خلاصه برنجی تساوئ نقیضینك کرك دعواسنده ، کرك نقیض دعواسنده‌کی « عالم » « عالم محسوس » عد ایدیله‌مز . بویله بر « عالم محسـوس » تصـور ایتمك تناقضه دوشمك اولور . محسوس فوقنده اولان بر « عالم » حقنده ایسـه علممز لاحق اولاماز . بنـاءً علیه کرك دعوا ، کرك نقیض دعوا عینی درجه‌ده فاسد ، عینی درجه‌ده باطلدر .

ایکنجی تساوئ نقیضینده‌ده حال بویله‌در . فی‌الحقیقه بو تساوئ نقیضینك دعواسی ماده‌نك اجزای بسیطه‌دن مرکب اولدیغی ، نقیضی‌ده بویله جزء بسیطك اولامیه‌جغدر . هر ایکی تقدیرده موضوع بحث اولان ماده محسوس وتجربه داخلنده اولان بر شی دکلدر. چونکه برنجی تقدیرده ماده انقسامه اوغرایاجق ، نهایت جزء بسـیط بولوناجقدر . بو جزء بسیط بر شئ محسوس ایسه بر مکان داخلنده اولماسی و بناءً علیه آنجق جزءلرینك ترکیبیله بیلنمسی لازمدر. شو حالده محسوسات داخلنده بویله غیر مشروط بر ماده بسیطه ، بر جوهر بسیط اولاماز . ماده نامتناهی قابل تقسیمدر ، بسیط موجود اولاماز دینلدیکی زمانده موضـوع بحث ایدیلان ماده ینـه تجربه داخلنه کیرن بر وجود دکلدر . چونکه

تجربه تدریجاً اشیانك جزءلرینی ترکیب ایدرك معرفت استحصال ایدر . فقط بویله نامتناهی اجزاسی بولونان بر ماده حقنده هیچ بر حسمز یوقدر وبناءً علیه بویله بر ماده تجربه‌مز داخلنده دکلدر . شو حالده کرك «بسیط» ه ارجاع ایدیله‌بیله‌جك وکرك نامتناهی اجزاسی موجود اولابیله‌جك بر ماده محسوسك شرائطنه نظراً حد ذاتنده متناقضدر . اولسه اولسه بو تساوئ نقیضینك موضوعی اولان ماده ذات اشیا اولابیلیر . بزم بیلدیکمز یالکز تجربه داخلنده‌کی ماده اولدیغی ایچون اونك خارجنده اشیا حقنده بر علممز لاحق اولاماز . بو اعتبارله‌ده تساوئ نقیضینك حکملرینك هر ایکیسی‌ده قیمتدن خالیدر .

کورولویورکه هر ایکی تساوئ نقیضینده تصور ایدیلان شکلده « عالم » و « ماده » بالتجربه بیلدیکمز طبیعت و اشیایه نظراً تناقضی حاویدر ، بناءً علیه وجودی محسوس دکلدر . اونك ایچونده بو بابده ویره‌جکمز بوتون حکملر عینی درجه‌ده فاسددر . بو تساوئ نقیضینده اورته‌یه قونولان دعوا ونقیض دعوا طبقی « تربیع دائره (Cercle carré) دائره‌ویدر ، یاخود مربعدر » ادعالری کبیدر . بو ادعالرك ایکیسی‌ده دوغری اولاماز : تربیع دائره مربع دکلدر ، چونکه دائره‌در . دائره دکلدر چونکه مربعدر . . بو حکملرك هر ایکیسنك دوغری اولماسی « تربیع دائره » نك ذاتاً متناقض بر تصور اولماسندن ، بویله بر شکلك موجود اولمامسندن متولددر . بناءً علیه متناقض اولان بر شکلی ناصیل توصیف ایتسه‌کز یاپاجغکز حکم دوغری اولاماز . تساوئ نقیضینده بحث ایدیلان « عالم » و « ماده » عالم محسوس اعتباریله موجود دکلدرکه اونك هرهانکی بر صورتده تعیین و توصیفی دوغری اولابیلسین .

دیکر صوك ایکی تساوئ نقیضینی‌ده بویله‌می حل ایتملی ؟ دقت ایده‌جك اولورسه‌ق ایلك ایکی « نقیض » ایله صوکنجیلری بیننده مهم بر فرق وار . چونکه ایلك ایکی تساوئ نقیضینده موضوع بحث اولان شیئ حادثاتك زمان و مکان اعتباریله ترکیبی ویا تقسیمیدر . مرکب اولان شیئك اقسامیله ، تقسیم ایله وجوده کلن مفهومك کل ایله متجانس بولونماسی اقتضا ایدر . بناءً علیه برنجی تساوئ نقیضینده موضوع بحث اولان « عالم » حادثاتك مکان وزمان اعتباریله ترکیبی محصولی اولدیغی ایچون ینه حادثات جنسندن بولونماسی ؛ ایکنجی تساوئ نقیضینده‌ده ماده دائما حادثه اولارق معلوم بولوندیغی ایچون اونك جزء لایتجزاسی اولارق تصور ایدیلن بسیطك ینه حادثات میاننده اولماسی ضروریدر .

حالبوکه بو تساویٔ نقیضینده حادثه‌لرك ترکیب وانقسامی محصولی اولان عالم ومادهٔ، بوقا یده ایضاح ایتدیکمز وجهله، حادثه‌لرك اوصافندن بسبتون آیری ماهیتده تلقی ایدیلرك «ذات اشیاء» کبی آلینمقده وبو صورتله تناقضه دوشوله‌رك کرك دعوا، کرك نقض دعوا عینی درجه‌ده فساده محکوم اولمقده‌در. صوك ایکی تساویٔ نقیضین ایسه ماهیةً بویله دکلدر. بونلرده موضوع بحث ایدیلن شرط Condition ومشروط Conditionné تماماً غیر متجانس اولابیلیر، هر ایکیسنك محقق برجنسدن بولونماسی ایجاب ایتمز. اوحالده که تماماً محسوس خارجنده اولان، بناءً علیه ذات اشیا عد ایدیله‌بیلن برشرط، برعلت تجربه داخلنده بولونان سلسلهٔ حادثاتی پك اعلا ایجاب وتعیین ایده‌بیلیر وهیچ برشرطه محتاج اولمیان برعلت، بر وجود ضروری محسوس وبالتجربه معلوم موجوداتك استثنائی کاهی اولارق قبول اولونابیلیر. دها آچیقجه‌سی غیر مشروط علت و وجودی حادثاتك مسندی عد ایله ذات اشیایه، عالم معقولاته متعلق اولارق قبول ایدیلیر، وعالم حادثاتنده‌ده مدرکه‌نك ایجاب ایتدیکی علت ضروریه ونظام طبیعی تسلیم اولونورسه صوك ایکی تساویٔ نقیضینك دعوا ونقیضی تألیف ایدلمش اولور.

فی الحقیقه بو صوك ایکی تساویٔ نقیضینی تدقیق ایده‌جك اولورسه‌ق تماماً مناقض کبی کورولن دعوا ونقیض دعوالرك تألیف ایدیله‌بیله‌جکنی آکلارز. مثلا اوچونجی تساویٔ نقیضینی آلیکز. دعوا «عالمده‌کی حادثاتی ایضاح ایچون قوانین مادیه خارجنده علت مختاره‌نك اولماسی لازم کله‌جکیدر» نقیض دعواده اختیارك موجود اولمادیغیدر. طبیعتده مظهور ایدن حادثه، تجربه‌نك «ایکنجی دستوری» [۱] نده آکلادیغمز وجهله ماقبلنده اولان حادثه‌نك ایجاب ضروریسی اولمق صورتیله بیلنه‌بیلیر. علت اولان حادثه‌ده البته برزمان داخلنده ظهور ایتمشدر. اویله اولمسه نتیجه‌نك‌ده حادث اولماسی لازم کلیر. دیمك که بو «علت» ده دیکر برشیئك نتیجه‌سیدر ... الخ حادثاتك بویله قوانین طبیعیه دائره‌سنده بربرینه مربوط اولماسی ذهنك اك اساسلی برقانونیدر. بناءً علیه سلسلهٔ حادثات آراسنده کندندن اولکی برحادثه‌نك ایجابی اولمیه‌رق برطاقم نتایجی اقتضا ایدن واونلرك علتی بولونان (اختیار Liberté) ه یرویرمکه امکان یوقدر. آنجق مؤثرك، علتك اثر منتجه نوعندن اولماسی، عینی ماهیتده بولونماسی اقتضا ایتمیه‌جکی ایچون بو واقعاتك باشقه جهتدن آیری ماهیتده برعلتك، یعنی حادثه نوعندن اولمیان برعلت مختاره‌نك ایجابی فرض ایتمکلکمزده هیچ

[۱] صحیفه ۹۱

برمانع موجود دكلدر . علت ضروریه ایله اختیار بربرینی سلب ایتمدیکنه نظراً بونلرك بر آراده بولونابیلملری و تألیف ایدیله‌بیلمسی قابلدر .

بو تألیفك ناصیل یاپیلا بیله‌جکنی آکلایابیلمك ایچون اعمال انسانیه‌یی ملاحظه ایتمك لازمدر . انسان برجهتدن عالم محسوسك برجزئی اولماسی و نزه‌اویله‌جه معلوم بولونماسی اعتباریله علت مادیه‌یه تابعدر . بناءً علیه محسوس اولان بوتون اعمالی، حادثات طبیعیه کبی، ماقبلی اولان برعلتك نتیجهٔ ضروریه‌سی اولارق بیلینیر . فقط انسانده برملکه ، برقدرت واردرکه بو ، هیچ برزمان قوای محسوسه‌یه بکزه‌من . چونکه بوملکه وقدرت محسوس برعمل دکل ، اعمال ایچون برقاعده ، برتصور محض Concept pur در . بوقدرت « عقل عملی » در . فی الحقیقه عقل اعمال ایچون « وظیفه Devoir » دیدیکمز قانونی ، قاعده‌یی وجوده کتیرر . بوصورتله « یاپمالیسك ، یاپمغه مجبورسك » امرینی ویریر . بو امرده برضرورتی Necessité ، بروجوبی تضمن ایلر . فقط بووجوب حادثات طبیعیه‌ده کورولدیکی وجهله بر حادثه‌نك دیکرینی تولید ایتمسی ، اونك نتیجه‌سی اولماسی نوعندن بر ضرورت دکلدر . بالعکس صرف عقلی برتصور ، برقانوندر . اوحالده‌که عقل اعمال ایچون وضع ایتدیکی قانون ایله حادثاتده کوردیکمز نظام اشیایی تعقیب ایتمز . نظام اشیا « اولانه ، اولاجغه ، اولمشه » تعلق ایدر . وظیفه ایسه دوغریدن دوغری‌یه اولماسی لازم کلن شیئی افاده ایدر . اکثریا اولابیلیرکه وظیفه‌نك واجب کوردیکی شی قطعیاً حصوله کلممشدر ؛ یاخود کلمیه‌جکدر . بوکا رغماً عقل ینه بو اعمالك وجوبنه ، یعنی اولماسی لازم کلدیکنه قانعدر . دیمك‌که عقل اعمال بشریه ایچون « وظیفه » دیدیکمز بر نوع وجوب، برنوع ضرورت تحقق ایتدیرییور ، « یاپمغه مجبورسك » دستورینی ، قانونی وضع ایلیور . هرضرورت امکانی تضمن ایدر . « یاپمالیسك » امری « یاپابیلیرسك » ، « یاپمغه قادرسك »ده دیمکدر . شوحالده « وظیفه‌نك » موجودیتی دوغریدن دوغری‌یه عقلك بعضی اعمالی ایجاب ایده‌بیله‌جکنی وعالم حسیده بعض اثرلر وجوده کتیره‌بیله‌جکنی تضمن ایلیور . بناءً علیه انسانك بعض عمللرینك علتی برحادثه دکل ، ساده‌جه تصور عقلی ، قانون عقلی اولابیلیر . عقل « وظیفه » امرینی، حادثاتدن استنباط ایتمدیکنه نظراً عالم محسوسك فوقنده برقدرت یعنی ذات اشیا Chose en soi در . بناءً علیه اونك اثری اولان وظیفه زمان چرچیوه‌سی ایچنده وقوانین طبیعیه داخلنده دکلدر . بالعکس عقل اعمال اخلاقیه‌یی زمان واشیانك ایجابات وتأثیراتی خارجنده اولارق هیئت عمومیه‌سیله برقانون کبی حالنده

تعیین ایلر . دیمك اولویورکه عقل زمان واشیانك تأثیری خارجنده اولارق دوغریدن دوغری‌یه وظیفه دیدیکمز قانون مطابقیله محسوس داخلنده بر طاقم سلسلهٔ اعمال وجوده کتیرییور . وفقط بالذات کندی فعلی، کندی اثری اولان «وظیفه» دیکر برشیئك ایجابی اوله‌رق ابتدا ایتمیور. اوحالده‌که عقل محسوس داخلنده برسلسلهٔ اعمالك علتی اولویور، فقط کندیسنك ذاتندن باشقه برعاتی بولونمایور. یعنی دیکر برشیئك ایجابی اولمیه‌رق بالذات اعمال وجوده کتیره‌بیلیور . شوحالده قوانین مادیه دائره‌سنده وجوده کلن حادثات کبی ضروری دکل ، تماماً مختار اولویور .

عقلك اعمالده بویله قانون وضع ایتدیکی ومؤثر اولدیغی قبول ایدیلنجه [۱] انسانك بر شخص عاقل اولماسی صفتیله بر طاقم عملریك علتی عقله ، « وظیفه » مجبوریتنه حمل ایتمکلکمز طبیعیدر . دیکر جهتدن انسان بر شیٔ محسوس اولدیغی و بوتون افعالی محسوسات میاننده بولوندیغی ایچون هرنوع اعمالك قوانین مادیه‌دائره‌سنده دیکر برفعلك، دیکر برحادثه‌نك نتیجه‌سی اولارق بیلنمسی‌ده ضروریدر . بناءً علیه انسان تجربه فوقنده قانون اخلاقی وضع ایدن عقله صاحب اولدیغنه، یعنی برشخص عاقل بولوندیغنه نظراً محسوس فوقنده بر ذات اشیا تشکیل ایدر ، یعنی حادثات فوقنده بر ماهیت ذاتیه‌سی واردر . بواعتبارله برطاقم عملرینه ماقبلی اولان برشیئك ، برحادثه‌نك ایجاب ضروریسی اولمیه‌رق ابتدا ایلیه‌بیلیر ، بویله اولدیغی ایچون اعمالنده مختاردر دینیلیر. چونکه اعمال اخلاقیه‌نك علتی دوغریدن دوغری‌یه عقل ووظیفه‌درکه بونلردیکر برشیئك ایجاب ضروریسی‌دکل، دوغریدن‌دوغری‌یه‌انسانك‌ذاتنك محصولیدر. اعمال‌اخلاقیه‌ده بوخصوصیتك، یعنی اختیارك بولونماسی قوانین مادیه‌یی اخلال ایتمز. چونکه قوانین مادیه هرحادثه‌نك برعلت ضروریه نتیجه‌سی بولونماسنی‌اقتضا ایدر. اساساً مختار اولارق‌تعین ایدن‌اعمال انسانیه‌ده‌حادثه شکلنده تجلی ایدنجه اوده بو قانونه‌تابع اولور. یعنی‌محسوس داخلنده هرفعل بشرده‌ماقبلی اولان برشیئك ، بر حادثه‌نك نتیجه‌سی اولارق مشعور اولور . بویله‌جه وظیفه ایجابی اولان اعمال‌ده حادثات‌شکلنده تجلی ایدنجه‌دیکراشیای طبیعیه کبی‌قوانین مادیه‌یه‌تابعدر. اوعملرده دیکر بر حادثه‌نك علتی اولارق ایضاح اولونور . اعمال انسانیه‌نك بویله قوانین مادیه‌یه تابعیتی‌انسانك « برشیٔ محسوس» بولونماسندن، مختاریتی‌ده برذات‌عاقل اولماسندن متولددر.

[۱] عقل عملینك وضع ایتدیکی « وظیفه » نك اشیا فوقنده و طبیعت‌خارجنده ناصیل‌ونه‌ایچین بروجوب ومکلفیت تشکیل ایتدیکنی آکلایابیلمك ایچون بشنجی قسمه باقیکز .

انسانك بویله برطرفدن مختار اولارق قبولی، دیكر جهتدن بوتون اعمال خارجیه سنك
قوانین مادیه یه تابع عد ایدلمسی بلكه پك قاریشیق ومبهم برایضاح كبی كلیر . فقط حیات
بشریه واجتماعیه كوز اوكنه كتیرلدیجه بو ضرورت واختیارك ناصیل برلشدیكی آكلاشیلیر.
فی الحقیقه برآدام فرض ایدیكزكه اخلاقی برجرم ایشلمش، بر فناحركتده بولونمش، مثلا یالان
سویله یرك نظام اجتماعیی بوزمشدر. سزاو آدامك بوحركتنی ایضاح ایتمك ایچون برطاقم
اسباب مادیه وتجربیه آرارسكز. اونك بوحركتنی، تربیه سنك، محیطنك، سوق طبیعیلرینك،
دوشونجه سزلكنك ، بعض احوال وتصادفك الجای ضروریسی عد ایده بیلیرسكز .
بوحركتی آنجق بویله برعلت مادیه سایه سنده ایضاح ایلیه بیلیرسكز . فرض ایدیكزكه
بومجرمك حركتنی ایضاح ایچون سزی تماماً تطمین ایدن اسبابی بولدیكز وبونكله اوحركتی
ایضاح ایلدیكز ، یعنی اوآدامك بوفنالغی ، بوقاریده صایدیغمز اسباب مادیه دن بر ویا
بر قاچنك نتیجهٔ ضروریه سی عد ایلدیكز . بوحالده ینه وجدانكز اونك معصومیتنی
تسلیم ایتمز . بوضرورته رغماً اونی ینه كناهكار ، ینه مجرم كورورسكز . نه ایچون ؟
اكر او آدامده طبیعتدن فضله برشیٔ یوقسه ، یعنی اونك عملنی ایجاب ایدن سادهجه علت
طبیعیه ایسه سز اونی وجداناً نه یه تقبیح ایدیورسكز ؟ بو آدامك حركتنی علت طبیعیه
ایله ایضاح تمكلدیكزه رغماً اونی ینه بر مجرم عد ایتمه كز كوستریركه محسوس علتلره ،
سائقلره رغماً او آدامك باشقه صورتله حركت ایتمسی قابلدی ، اونده بوجرمدن ، اخلاقی
كناهدن وقایه ایلیه جك برقدرت ، بر سجیهٔ عقلیه واردی . دیمككه انساندن ظهور
ایدن فعالك سائق طبیعیسی اولدیغنی قبول ایتمكله برابر بوسائق خارجنده اعمال بشریه یی
تعیین وایجاب ایدن بر « قدرت عقلیه » ده فرض ایلیورسكز . وبوقدرت عقلیه محسوساتك
ایجابی فوقنده اولدیغی ایچون انسانك ماهیت ذاتیه سی اولیور ، یعنی ذات اشیا
بولونیور .

شو ایضاحات كوستریركه قانت برنظام طبیعی ونظری، برده نظام عملی (Ordre pratique)
قبول ایدیور. مدركه نظام طبیعینك قوانین ضروریه سنی تثبیت ایلیور، « عقل عملی » ده
نظام عملینك قانونی وجوده كتیریور . انسان بونظام عملینك قانونی وجوده كتیرن عقله
صاحب اولماسی اعتباریله مختاردر . نظام طبیعی یه تابع اولماسی دولاییسیله ده افعالی قوانین
طبیعیه یه تابعدر . بوایكی نظام ایسه بربرندن تماماً آیریدر . نظام طبیعی اولانه ، اولمشه ،
اولاجقه تعلق ایدر . فقط « ناصل اولملیدر ؟ » سؤالنك جوابنی آراماز . یعنی برحادثات

طبيعيه‌دن حدوث ايده‌نی اولجه حصوله كلنه ربط ايدرز و بوربط وعايت اعانه‌سيله استقبالده تحدث ايده‌جك حادثاته انتقال ايلرز . فقط هيچ برزمان علم « طبيعتده نه‌حادث اولماليدر ؟ ياخود بردائره‌نك نه كبی اوصافی بولونماليدر ؟ » سؤاللرينی آراماز وبوكادائر قانون طبيعی وضع ايدلمز . حالبوكه عقل عملی اعمال انسانيه‌نك ناصيل اولماسی لازم كله‌جكنه دائر قانون وضع ايدر . ديمك كه بوايكی نوع قانونك ماهيتی آيريدر . بری تماماً علت طبيعيه دستورينه مستند اولديغی حالده ديكری اختياردن انبعاث ايلر [١] .

خلاصه اوچونجی تساوئ نقيضينك دعوا ونقيضی ظاهراً بربرينه متناقض كبی كورولور. حالبوكه نظام طبيعی‌يی ، « نظام عقلی Ordre intelligible » دن آيير احقوئ افعال انسانيه‌دن برقسمنی، يعنی اعمال اخلاقيه‌يی اساساً ذات اشياده ، ماهيت انسانيه‌ده متمركز اولان علت مختاره‌دن انبعاث وصدور ايتديكنی تسليم ايتمكله برابر محسوس فعل حالنه كلنجه، بوتون اشياو حادثات طبيعيه كبی، علل ماديه‌نك ايجاب ايتديكی تسلسله تابع كوره‌جك اولورسه‌ق دعوا ونقيض دعواده كورديكمز تعارض اورته‌دن قالقار. او وقت پك اعلا ديه‌بيليرزكه بو تساوئ نقيضينك دعواسنده موضوع بحث اولان علت مختاره ذات اشيايه ، وجود عقلی‌يه وانسانك شخص عاقل اولمق صفتيله يابديغی حركات اخلاقيه‌يه عائددر ونقيض دعواده موضوع بحث اولان عالم ، عالم محسوس Monde sensible اولديغی ايچون اوراده يالكز قوانين ماديه حاكمدر . الحاصل دعوا، يعنی اختيارك وجودی عالم معقولات Monde) intelligible) ايچون صادقدر ؛ نقيض دعوا ، يعنی علت مختاره‌نك اولاميه‌جغی‌ده عالم حادثات ايچون دوغريدر. بويله برتأليفه‌ده عقل نظری اعتباريله هيچ برمانع يوقدر. ذاتاً اولكی بحثده مدركه‌نك يابديغمز تحليلاتندن چيقان نتيجه بزم علممزك بكانه موضوعی اولان حادثاتك ماوراسنده برذات اشيانك ، بروجود عقلينك اولابيله‌جكنی كوسترمييورميدی ؟ حساسيت ومدركه‌نك قدرت تركيبيه‌سنك انضماميله بيلديكمز حادثاتك بوتون بو تأثيرات قبليه‌دن آزاده برمبناسی اولماسی لازم كله‌جكنی ارائه ايتميورميدی ؟ محسوسات خارجنده اولارق سزديكمز شیئ متعالك ، ذات اشيانك ايسه مختار برعلت اولابيله‌جكنی پك اعلا ملاحظه ايليه‌بيليرز؛ يعنی ديه‌بيليرزكه محسوسات خارجنده اولان ، بناءً عليه علممز ماوراسنده بولونان بوذات اشياده باشقه برشيئك ايجابی اولميه‌رق، يعنی بالاختيار، دوغريدن دوغری‌يه اثر وجوده كتيره‌بيله‌جك قدرت وار وبوقدرتك اثری حادثه اولارق عالم

[١] بشنجی قسمه وبوقسمك اصوله تعلق ايدن آشاغيده‌كی صحيفه‌لرينه باقيكز .

محسوسده تجلى ايليور. بويله بر تأليف مفكره‌نك طريق انتقاد ايله‌ياپديغمز تحليلاتنه مغاير اولمادقدن باشقه اعمال بشريه‌يى ملاحظه ايتديكمز زمان ، يوقاريده سويلديكمز كبى ، ضروريدرده ... فيلسوفك « عقل عمل‌نك انتقادى » نامنده‌كى اثرينى خلاصه ايدركن بو وجوب وضرورتى دها زياده تعميق ايليه‌جكز [۱] .

اوراده‌كى مطالعاتندن‌ده شو نتيجه چيقاجقدركه انسان بر طرفدن بر وجود محسوس اولمق اعتباريله طبيعتده موجود بالجمله اشيا كبى قوانين ماديه‌يه تابعدر ، ديكر جهتدن انسانده اعمالك قانونى وضع ايدن « عقل » واركه بو قانون ، يعنى وظيفه زمان قيدى خارجنده اولديغى ايچون محسوسات فوقنده بر ماهيت ، برذات اشيادر وبو حيثيتله‌اونده « اختيار » ى قبول ايتمكلكمز لازمدر ؛ بو قدرت اعانه‌سيله انسانك بعض اعمالنه مسبوق بر حادثه‌نك نتيجه‌سى اولمقسزين ابتدار ايده‌بيلمك اقتدارنده اولديغنى تسليم ايلمكلكمز اقتضا ايلر. باشقه بر تعبيرله انسان سلسلهٔ حادثاتك بر حلقه‌سنى تشكيل ايتمسى دولاييسيله حركتى قوانين ماديه دائره‌سنده‌در. فقط بر وجود معنوى Etre moral اولماسى حيثيتيله‌ده ماهيت عقليه‌سى Carectère intelligible واردر ، بعضى اعمالى بويله محسوسات فوقنده بر سجيه‌يه ، بر ماهيته صاحب اولماسندن متولددر. خلاصه اوچونجى تساوىٔ نقيضينك غيرقابل تأليف اولمق اوزره اورته‌يه قويديغى « يا اختيار واردر ، ياخود يوقدر » حكملرى بوصورتله تأليف ايديله‌بيلير. طبيعت واختيار بر طرفدن يكديكرندن تماماً آيرى عد ايدلمكله برابر ديكر طرفدن يكديكرينى سلب ايتميه‌جك وجهله برلشديريله‌بيلير .

دردنجى تساوىٔ نقيضينده عينيله اوچونجيسى كبى حل ايدلمك اقتضا ايدر. بو تساوىٔ نقيضينك دعواسنده « عالمده تحولات و بناءً عليه امكان [۲] (Contingence) خارجنده

[۱] كتابك بشنجى قسمنه باقيكز .

[۲] توركجه‌ده‌كى «امكان» كلمه‌سنى فرانسزجه‌هم (Contingence) ، هم (Possibilité) مقابلى اولارق قوللانيورز. (Contingence) مقابلى اولديغى وقت امكان ذهناً هيچ بر تناقضه اوغرامقسزين اولماسنى دوشونه‌بيلديكمز شيدر . برشى‌كه حادثدر ، صوكرادن اولمشدر ، بر مدت صوكرا فنا بولاجقدر ، خلاصه برعاقبتى واردر. بونلر ممكندر. چونكه اويله اولميه‌بيليردى ، باشقه بر صورتله تجلى ايليه‌بيليردى. نته‌كيم شيمدى وار ايسه‌ده حدوثندن اول يوقدى ، ذاتاً بويله قالاحق دكل ، برمدت صوكرا دكيشه‌جك . اوحالده وجودى « ممكن » در . يعنى ضرورى دكلدر . عالمده‌كى حادثات هپ بويله اولديغى ايچون بو معناده ممكندر . امكانك بو معناده مقابلى (ضرورت) در . وجود ضرورى ذهناً اولماسنى، ياخود باشقه درلو اولماسنى دوشونميه‌جكمز وارلقدر . بزم عالم محسوسده

بر وجود ضرورى بولونديغنه » ؛ نقيض دعواسيده « بويله وجود ضرورى اولماديغنه دائردر . يعنى مسئله عالم، تحولاتدن وبناءً عليه امكان(Contingence) دنمى عبارتدر يوقسه تحول ايچين بر وجود ضرورى وارمى ؟

يوقاريده سويلديكمز كبى ، رياضى نقيضينك موضوعى حادثه‌نك مجموعى ويا جزءلرينه انقسامى اولديغى ايچون آرانيلان غير مشروط وارلق ، يعنى عالم وماده ماهيةً حادثات ايله متجانسدر. حالبوكه بو تساوئ نقيضينده حادثه واونك وصفى اولان امكان ايله وار اولوب اولماديغنى تحقيق ايتديكمز «وجود ضرورى» يكديكريله هيچ متجانس دكلدر . بناءً عليه مختلف نقاط نظردن بو ايكيسنك ده موجود عد ايديله بيلمسى، پك اعلا، ممكندر. اوصورتله كه تحولات وبناءً عليه امكانى عالم محسوسه عائد عد ايدر وهر نوع تحولاتدن ، امكاندن آزاده وارلغى ده وجود معقوله ، ذات اشيايه متعلق فرض ايده جك اولورسه‌ق دردنجى تساوئ نقيضينده يكديكرينى سلب ايده جك ماهيتده اولارق اورته‌يه قويديغمز دعوا ونقيض دعوايى تأليف ايلمش اولورز . بو حالده دعوا ذات اشيايه ، عالم معقولاته عائد اولابيلير . نقيضى ده محسوسات عالمى ايچون صادق عد ايديله بيلير .

آنجق اوچونجى تساوئ نقيضينك موضوعى اولان مختار علتى حائز وارلق ايله

بيلديكمز هر شى تحوله معروض اوله جغنه نظراً ممكندر . وجود ضرورى، وار ايسه، اونى آنجق عقلاً بيليرز .

(Possibilité) مقابلى اولان امكانه كلنجه وجودى ذهناً هيچ بر تناقضى ايجاب ايتمكسزين دوشونوله بيلن شيدر . (Contingence) مقابلى اولديغى وقت ممكن حد ذاتنده وقوعى تحقق ايتمش اولابيلير، فقط ذهناً اولمامسى ده دوشونه بيليرز. يعنى وجودى ضرورى دكلدر، اويله اوليه بيليردى . (Possible) مقابلى اولديغى زمان (ممكن) ديديكمز شيئك وقوعنى بيلميورز . فقط اونى وار فرض ايدرسه‌ك ذهن تناقضه دوشمز . ضعيف اولسه بيله منطقاً محتملدركه اولابيلسين. معمافيه بويله بر شيئك هيچ تحقق ايتمه‌مسى ده قابلدر .

كورولويوركه امكانك بو ايكى معناسى آره‌سنده فرق وار. اسكى منطق كتابلريمزده امكانك امكان خاص وامكان عام ناميله ايكى‌يه تفريقى بر درجه‌يه قدر بو فرقى ارائه‌يه معطوف عد اولونابيلير . امكان عام « يالكز بر طرفدن ضرورتى سلب ايلمك »، امكان خاص ايسه « هم وجود، هم عدم طرفندن ضرورتى سلب ايلمك » ديه تعريف ايديورلردى. شو حالده (Contingent) كلمه‌سنه امكان خاص ايله ممكن ديمك لازم كله‌جك . بو تفريق فرانسزجه‌ده‌كى بو ايكى اصطلاح آره‌سنده‌كى فرقى ارائه ايده جك ماهيتده اولماديغى كبى لسانمزك شيوه‌سى اكثريا امكانى بو قيدلرله توصيفه مانع اولمقده‌در. فلسفه‌ده ايسه بعضاً بو ايكى نوع امكانى آييرمق ايجاب ايدييور. اونك ايچون چوق شايان تمنيدركه بزده ده (Contingent) تعبيرى مقابلى اولارق مستقل بر كلمه وضع اولونسون .

وجود ضرورى Être nécessaire آراسنده مهم بر فرق وار. مختار برعلت آنجق ذات اسبابه عائد اولابیلیرســه‌ده بویله بر عتی حائز اولان سیئك محسوسات عالمنك‌ده جزئی اولارق ملاحظه ایدیله‌بیلمسی قابلدر. مثلا انسان بر طرفدن حادثات عالمنك بر حلقه‌سی، دیگر جهتدن‌ده یوقاریده سویلدیگمز کبی معقولات عالمنك برجزئی عد ایدیله‌بیلیر. فقط «ضروری» اولان وارلق بویله دگلدر. محقق سلسلهٔ محسوسات خارجنده ملاحظه اولنابیلیر. اوصورتله‌که بو سلسله‌نك مبدأی‌ده اولاماز. اویله اولسه بر زمان داخلنده اولور. چونکه بر شیئك مبدأی، باسه تغیجی او شیئدن اولکی زمانده موجود بولونان دیمکدر. زمان داخلنده اولان هرشی آنجق محسوسات میاننده بولوناجغی وبویله اولمق اعتباریله دائما ماقبلنه مربوط و معلق عد ایدیله‌جکی ایچون وجود ضروری قطعیاً سلسلهٔ حادثاتك فوقنده بولونماسی وهیچ برصورتله اوکا اشتراك ایتمه‌مسی ایجاب ایلر.

«وجود ضروری» بویله حادثات عالمنك خارجنده اونك فوقنده اولارق ملاحظه ایدلدیکی تقدیرده هیچ بر زمان تناقضه دوسولمش اولماز. آنجق معقولات عالمنده اولابیله‌جکنی دوشوندیگمز وجود ضروری بر حقیقته تقابل ایدییورمی؟ تعبیر آخرله عجبا حقیقةً عالمده کوردیگمز تحولات وبناءً علیه ممکنات خارجنده ومحسوس عالم فوقنده ضروری بر وجود وارمی؟ مفکره‌مزك غیر قابل مقاومت فطری تمایلی شو تحولات عالمنی باسلی باشنه کافی کورمه‌مکه بزی سوق ایلیور وبونون تحولاتی بروجود غیرمشروطه، بناءً علیه بر وجود ضروری‌یه ربط ایلمك ایسته‌یور. باشقه بر تعبیرله شو عالم محسوسده کوردیگمز هر شی کندندن اولکنه مربوط اولارق وجوده کلمشدر، بناءً علیه تحول ایلیه‌بیلیر؛ نهایتی، عاقبتی واردر. هر بویله حادث اولان و عاقبتی موجود بولونان شی ممکندر، یعنی اولمامسی‌ده، یاخود باشقه تورلو ظهور ایتمسی‌ده قابلدی. ذهن بویله تحولات وممکنات چرچیوه‌سی ایچنده قالمق ایسته‌مه‌یور، بو عالم محسوسك استنادکاهی اولاجق تحول و تبدلدن آزاده بر وارلق، بر وجود ضروری آرایور. انساندکی بو میل فطری، عقلك بزی سوق ایلدیکی بو غایه قابل استحصالمیدر؟ بوغایه‌یه وصول ایچون یاپیلان جهدلر بیهوده‌میدر؟ جدل متعالك اوچونجی قسمی اولان عقلی الٓهیات بحثنده فیلسوف بالخاصه بو سؤاللره جواب ویرمکه چالیشاجقدر.

[١] تساویٔ نقیضین حلی بحثی انتقاد عقل محض فرانسزجه B Pacaud ترجمه‌سی صحیفه ٤١٢ ـ ٤٧٨ : آلمانجه ١٩١١ طبعی صحیفه ٣١٨ ـ ٣٢٣

عقلی الٰهیات [١]

عقل محضك غایهٔ كمالی

یوقاریده‌كی ایضاحات كوسترمشدركه ذهنك قبلی برقانوننك، قبلی بر تركیبنك وجود خارجیسی اولابیلمسی ، اشیایه عائد بر علم حالنی آله‌بیلمسی ایچون یكانه زمین معرفت تشكیل ایدن حدس حسی‌یه تطبیق ایدلمسی لازمدر. نته‌كیم مقولات صرف ذهنی بر تركیب افعوله‌سیدر . فقط محسوساته تطبیق ایدیلنجه ، حدس حسیلرمزی تركیب ایدیجه شیئی برقیمت اكتساب ایلیور . حالبوكه عقل قبلی تصوراتی‌ده تركیب ایده‌رك عالم و روح كبی «صور عقلیه» وجوده كتیرییور. آنجق بونلر زمین علم اولان محسوساته تطبیق ایدیله‌میورلر. اونك ایچون عقلك بوصورتلرینك بر مدلول خارجیسی، مدلول مشخصی اولوب اولمادیغنی بیله‌مه‌یورز. خلاصه عقلك علممزی توحید احتیاجیله وجوده كتیردیكی بوكلی مفهوملرك بر وارلغه تقابل ایتدكلری حقنده هیچ بر علممز لاحق اولاماز . چونكه محسوسات خارجنده‌درلر .

عقل یالكز بویله كلی صور عقلیه حاصل ایتمكله قالمایور ، بالذات بو عقلی صورتلری‌ده بر ترتیب معین ایله توحید ایتمك ایسته‌یه‌رك بر غایهٔ كمال ، بر مفكوره (Idéal) وجوده كتیرییور . عقل محسوسات فوقنه چیقدیغی وقت اولاً حادثات كبی اضافی اولمیان مطلق مفهوملر، غیر مشروط تصورات وجوده كتیریر، اونلرك مدلول خارجیلرینی قبول ایدر. فقط بونكله‌ده قالماز، او صور عقلیه‌نك تمثل ایتدیكی فردیت معینه‌یی تصور ایلركه فیلسوفه كوره غایهٔ كمال، مفكوره (Idéal) ایشته بودر . بونی ایجه آكلایا بیلمك ایچون عقلك

[١] مدرسه تدریساتنده‌كی « علم كلام »، یاخود « علم توحید وصفات » ك غایه‌سیله حد ذاتنده «عقلی الٰهیات» ك غایه‌سی یكدیكرینك عینیدر. اون دوقوزنجی عصردن اول عقلی الٰهیات « ذات اكمل » ك وجودینی اثباتی ، اونك صفاتنی آرامنی ، حتی بعض فیلسوفلره كوره وحی، معجزه كبی ادیان منزله‌نك وضع ایلدیكی عقیده‌لرك امكاننی تحری ایدردی. « كلام » ك هدفی‌ده همان همان عینیدر. آنجق هر ایكیسی آراسنده‌كی فرق اصولده‌در . فیلسوفلر الٰهیاتده بوتون بو مسائل ایله اوغراشیركن هیچ بر تأثیر التنده دكلدیلر . بناءً علیه مثبت ومنفی بر حكم ویره‌بیلیرلردی . علم كلامده ایسه بوتون بو مسئله‌لر حد ذاتنده حل ایدلمش فرض اولونیور. آنجق ذهنده شبهه عارض اولانلره دلیل ایراد ایدیلیر . بناءً علیه بوتون حكملری (قرآن كریم) ایله ثابت اولانه مطابق بولونمق اقتضا ایدر . نته‌كیم « علم یقتدر منه علی اثبات العقائد الدینیة علی الغیر بایراد الحجج ودفع الشبه فالمراد بالعلم معناه الاعم او التصدیق مطلقاً لیتناول الادراك المخطی فی العقائد ودلائلها » دیه تعریف اولونمقده‌در . « كشاف اصطلاحات فنون » .

اعماله متعلق اولارق وجوده كتيرديكى مفكورهلرك تشكلنى دوشونمليىز ، مثلا انسانلرده نسبى فضيلت وعلم واردر ؛ عقل محسوس اولان بو فضيلت خارجنده كمال مطلق حائز « فضيلت وحكمت » ى دوشونور. بو « فضيلت كامله وحكمت محض » ك وجود خارجيسى يوقدر. چونكه بر چوق اسباب طبيعيه عالمده فضيلت كاملهدن انسانى انحراف ايتديرير. «حكمت محضه» يه ايريشمكدن منع ايلر. او حالده بونلر سادهجه عقلى برر صورتدر. عقل سادهجه بو صورتلرى تشكيل ايلكله واونلرى وار عدايتمكله قالميهرق معين بر فرديتده تمثل ايدهجكنى فرض ايدر ومثلا حكمت وفضيلت محضهيى حائز (حكيم Sage) ديديكمز بر فرديت تصور ايلر. او زمان عقل (مفكوره Idéal) استحصال ايلمش اولور [۱] . شو حالده فضيلت وحكمت محضه بر تصور عقلى، بونلرى حائز فرد، يعنى (حكيم) بر مفكوره ، بر غايهٔ كمالدر. بويله اعمال ايچون ذهنمزده مفكوره حصوله كلديكى كبى عقل محضده صور عقليهيى توحيد ايتديكى زمان (الله) لفظيله افاده ايلديكمز غايهٔ كمالى وجوده كتيرير .

عقل محض ناصيل بو مفكورهيه يوكسليورده (الله) مفهومنى استحصال ايليور ؟ معلومدركه عقل وارلغك (Existence) شرائط تامنى (Conditions totales) آرار ، تعبير آخرله بر شئ وار اولابيلمسى ايچون لازم كلن مجموع شرائطى تحرى ايلر . يالكز صفتلرينك متناقض اولمامسى بر شيئك وارلغنه دلالت ايتمز. بر چوق متناقض اولميان صفتلرى حائز تصورات واردركه وجود حقيقيلرى يوقدر. بناءً عليه برشيئك وار اولابيلمسى ايچون اونك محمولرى آراسنده تناقض اولمامسى كافى دكلدر . بلكه اونك معين اولماسى، يعنى بالعموم صفات وكيفياتى ايله او شى آراسندهكى نسبتك بولونماسى لازمدر . چونكه اشيانك بالعموم كيفياتى وصفات ممكنهسى برشئ موجوده يا ايجاباً، يا سلباً عطف اولونا بيلير. باشقه بر تعبيرله بر شيئى تام وكامل اولارق بيلمك ايچون بوتون اشيانك كيفيات وصفات ممكنهسنى بيلمك و بو كيفيتلرك او شيئه نظراً نسبتنى تعيين ايلمك ، يعنى

[۱] حكمت وفضيلت محضهنك ناصيل شو عالم محسوسده موجود اوليان بر تصور عقلى و «حكيم» ك ناصيل تحقق ممكن بولونميان بر مفكوره اولديغنى آكلايابيلمك ايچون رواقيون (Stoiciennes) ك بوخصوصدهكى نظريهلرينى خاطرلامق كافيدر. معلومدركه رواقيهيه كوره حكمت وفضيلت حساسيتك تماماً امحاسنى ايجاب ايدر . بوحكمت وفضيلت محضهيى حائز حكيم ايسه احتراسات مواجههسنده حريتنى تماماً استحصال ايلمشدر. بويله برفرد تماماً سعادته واصل اولمشدر. هيچ برالم اونك سعادتنى ازاله ايتمز ، آلامى فنا كورمز ، هرشيئى بيلير. حدود حريتى آرتيق يوقدر. هرشيئى ياپابيلير عادتا الههده كورديكمز صفاتى حائزدر . . . الخ بويله بر فرديت اولسه بر مفكورهدر ، عقلك برتصور محضنك برفرديتده تمثليدر .

ايجابأمى، ياخود سلبأمى اوشيئه عطف اولونابيله جكنى تقرير ايتمك لازمدر. كوروليوركه
بر وارلغى تعيين واونك حقنده تام وكامل بر علم استحصالى ايچون « اشيانك صفات ممكنه سنى »
بيلمك ايجاب ايديور. بو صورتله عقل « بالعموم صفات ممكنه » تصورينى الده ايديور.
او صورتله كه بو تصور اشيايه نفياً ويا اثباتاً اسناد ايتديكمز بالجمله كيفياتك بر نوع منشأى
اولويور. بو اعتبارله برشئ حقنده علم حاصل ايتمك، يعنى كلى اولارق اونى تعيين ايليه بيلمك
ايچون ناقى، فانى . . . الخ كبى « صفات ممكنه يى » اوكا يا مثبت ويا منفى طرزده عطف
ايلمكله قابلدر. شوحالده بو ممكن كيفيتلرك برقسمنى ايجابى اولارق اشيايه عطف ايديورز.
يعنى (اونلر ماوقعده واردر) ديورز؛ ديكرلرينى نفياً عطف ايليورز؛ يعنى بو كيفيتلر موجود
دكلدر ديورز. فقط اشيادن نفى ايتديكمز حد ذاتنده معدومى ديمكدر ؟ اشيايه نظراً
نفى وسلب عدم وجوديمى كوسترير؟ خاير، نفى ايتديكمز كيفيتلر ما وقعك بر تحديديدر؛
يعنى حال حاضرده برشيئك اكسيكلكى؛ اونك اولماسيدر. فقط بو اولماديغنى تسليم ايلديكمز
صفت نفس الامرده معدوم ديمك دكلدر. نته كيم قارا كلق بزه نظراً ضيانك نفيى، اونك
اكسيكلكى، حالبوكه آنادن دوغمه بر اعما ايچون بر « عدم محض » در. تماماً جاهل علمى
معدوم ظن ايدر، بزم ايچون جهل سادهجه علمك يوقلغيدر؛ عدم محض دكلدر . قانت
دها ١٧٦٣ ده، يعنى انتقاددن اول بومنفى كيفيتلرك عدمى افاده ايتمديكنى ادعا واثبات
ايلمشدى[١]. « فلسفه يه كميات منفيه مفهومنك ادخالى ايچون بر تشبث » عنوانيله يازديغى اثرده
فيلسوف؛ ناصيل رياضيه ده منفى كميتلر مثبت كميته مخالف بر نقطهٔ نظردن ينه بر مقدار كميتى
اشعار ايديورلرسه سلسلهٔ موجوداتده ده نفى بسبتون عدمى دكل، برشئ حقيقينك تحديدينى،
اونك سادهجه اكسيكلكنى كوستر ديكنى ادعا ايتمشدى. بو اكسيك اولان، يعنى اشيانك
حدود حقيقيسى خارجنده قالان شيلر ــ كه بز اونلرى نفياً اشيايه اسناد ايديورز ــ
نفس الامر، ماوقع اعتباريله بسبتون معدوم دكل، بالعكس اشيايه نظراً يوق اولان شيلردر.
شوحالده كيفيات ممكنه دن اشيايه سلباً عطف ايتدكلرمزده نفس الامرده موجود اولابيلير.
ديمك كه اشيانك مثبت و منفى بوتون محمولليرنى محتوى اولان تصورى بذاته قائم بر
وارلق عد ايتديكمز؛ بو تصورك مدلول خارجيسى اولديغنى قبول ايلديكمز زمان بو وجودك
بوتون حقايقى جامع اولماسى و بو اعتبارله هر نوع تحديددن آزاده بر وارلق بولونماسى ايجاب

[١] صحيفه ٣٥

ایدر . بویله بر وارلق کندی خارجنده هیچ برشی قالمیه‌جغنه نظراً « ذات اکمل » در .
فقط عقل بو نقطه‌ده‌ده قالماز . مادامکه وجود اکمل بوتون صفات ممکنه‌یی ، بوتون حقایقی جامعدر ، اشیانک بوتون صفاتنی ، بوتون کیفیاتنی حائزدر ، او حالده اشیایه عطف ایلدیکمز صفاتی اوکا نسبتله ادراك ایلیورز . یعنی صفات اشیانك منشأی اولویور ، بوتون حقایق موجوده ، صفات ممکنه اوندن انبعاث ایلیور ، اونك ایچون بوتون وارلقلرك مابه‌الوجودیدر ؛ وجود اصلی (Et e originaire) در ؛ حقیقت اولیه‌در ؛ کندی خارجنده هیچ برشی ، هیچ برصفت قالمیه‌جغی ایچون بذاته کندی کندینی تعیین ایدر . بناءً علیه بوتون حقایقی جامع بر « شخصیت اکمل » در ، خلاصه بویله بر وارلق بوتون حقایقی ذاتنده جمع ایتمش وجود اکمل اولدیغنه نظراً عقلك غایهٔ کمالیدر . « الله » لفظهٔ جلالی‌ده بونی افاده ایدر .
برنوع جدل الله ، ظاهری بر منطق ایله عقلك یوکسلدیکی بو « تصور » ک نه قیمتی واردر ؟ بوقاریدنبری سویلدیکمز مطالعات بوکا قولایلقله جواب ویرمکه کافیدر : حقایق ممکنه‌یی جامع بر وجود حقنده هیچ بر حدسمز یوقدر . یعنی بویله بر وجود حدس حسی داخلنده اولاماز ، علممزك زمینی ، ماده‌سنی تشکیل ایده‌جك باشقه نوع حدس قابلیتی‌ده انسانلرده موجود دکلدر . او حالده «الله» بوتون مفهوملریمزی ، صور عقلیه‌یی وحدته ارجاع ایدن و بو اعتبار ایله عقل ایچون استحصالی لازم کلن بر غایه ، بر مفکوره اولمقله برابر اونك مدلول خارجیسی اولدیغنی بیلمکه بزم ایچون امکان یوقدر . انتقاد کوسترمشدرکه علملك حصولی قدرت ترکیبیه‌سنك محسوساته تطبیق ایدلمسی سایه‌سنده قابلدر . حالبوکه عقلك سوق ایلدیکی بو « وجود اعلا » محسوساتك بالطبع فوقنده‌در . اونك ایچون وارلغنی بیله‌مه‌یز . بویله اولماسنه رغماً عقل انسانی بویله بر وجود غیر مشروطه ، بر وجود ضروری‌یه سوق ایدر . و آنجق بویله بر وارلغی قبول سایه‌سنده تماماً اطمئنان ایدیلیر ، سکونه ایرر . آنجق شونی بیلملی‌یزکه عقل علممزی تماماً و کاملاً توحید احتیاجیله بزی بو غایه‌یه سوق ایلیور . اکر صرف انفسی بر احتیاج نتیجه‌سی اولارق وجوده کلن بو « وجود اکمل و ضروری » تصورینك مدلول خارجیسی اولدیغنی بیلدیکمزه ، یاخود بیله‌جکمزه قانع اولورسه‌ق وهم و خطایه دوشرز . نته‌کیم مابعدالطبیعیون بویله بر خیاله قاپیلمشلردر . اونلر عقلك بو غایهٔ کمالنك وجود خارجیسی اولدیغنی دلیل وجودی ، دلیل کونی ، علت غایه برهانی عنوانلری آلتنده طوپلایه‌بیله‌جکمز قیاسات ایله اثبات ایتمکه

قالقمشلردر. بومابعدالطبيعى مساعينك عقامتنى برقات دها اثبات ايليه بيلمك ايچون بو دليللرده استناد ايديلن قياساتك فسادنى ميدانه قويمق ايجاب ايدر. اونك ايچون فيلسوف برر برر دليللرك فساد منطقيسنى ارائه ايليور. بو اوچ دليلدن، قانته كوره، اك اهميتليسى دليل وجوديدر. چونكه ديكر ايكى دليل قولايلقله دليل وجودى يه ارجاع اولونابيلير. بوحالده دليل وجودينك اساسسزلغى تبين ايدرسه ديكر ايكى دليل ده كندلكلرندن ييقيلير. بو مطالعه ايله دركه قانت نصى (دوغماتيك) فيلوسوفلرك اثبات واجب ايچون قوردقلرى بنايى ييقمغه اول امرده «دليل وجودى» نك تنقيديله باشلايور.

اثبات واجب ايچون سرد ايديلن دليل وجودى (Argument ontologique) «وجود اكمل» ك تعريفنه استناد ايدر واساس اعتباريله شوصورتله خلاصه اولونابيلير: بزم ذهنمزده ذات اكمل (Etre parfait) تصورى وار. ذات اكمل بوتون كمالاتى حائز ديمكدر. وجود ايسه (كمال) ك شرط لازميدر. اوحالده ذات اكمل تصورى وجودى ايجاب ايدر. ناصيل (مثلث) تصورى اوچ زاويه سنك ايكى قائمه اولماسى وصفنى ايجاب ايدرسه، ناصيل مثلث تصور ايدرده بووصفى اوندن نزع ايتمك امكانى يوقسه (ذات اكمل) تصورندن ده وجود حقيقى وصفنى قالديرمق قابل دكلدر [١].

بودليلك فسادى «وجود» صفتنى بر وصف منطقى عد ايتمكدن، «ذات اكمل» تصورينك تحليليله اونك «وجود خارجيسى» نه انتقال ايديله بيله حكنى ظن ايلمكدن تولد ايليور. فى الحقيقه «مثلث» تصورى وهندسه ده كى تعريفى مسلم ومعطا اولونجه اونك اوچ زاويه سى مجموعنك ايكى زاويهٔ قائمه يه مساوى اولاجغنى قبول ايتمك ده ضروريدر. مثلثى تسليم ايتدكدن صوكرا زاويه لرينك ايكى قائمه يه مساوى اولديغنى رد ايلمك تناقضه دوشمك اولور. آنجق (مثلث يوق) ديدكدن صوكراده بووصف طبيعتيله قالقار. ذات اكمل تصورى ايچون ده بويله در. اولا «ذات اكمل» تصورينك وجودينى اثبات ايتمليدركه اوندن صوكرا

[١] ايلك اول سن آنسه لم طرفندن سرد ايديلن بودليل بوشكلده بالآخره دهقارت طرفندن ايلرى سورولديكى ايچون قانت بودليله قارته زيه نلرك دليلى (Arguement cartésien) عنوانى ويرييور. قانت دها انتقاد دورندن اول «وجود آلهينك اثباتنده يكانه ممكن اساس» عنوانيله يازدنى اثرده دليل وجودينك قيمتى اولماديغنى كوسترمشدى. مع مافيه اوزمان وجود واجبك اثباتى ايچون تحليلى بردليل اقامه سى قابل اولديغنى ظن ايليور و بونى آراشديرييوردى (٣٧ نجى صحيفه يه باقيكز) بالطبع انتقاددن صوكره آرتيق بونوع دليللرك هيچ برقيمتى اولميه جغنه قائل اولمشدر.

بونك تحليليله بولونابيله جك وصفلرینی آراشدیرایم . مثلا « الله » ك وجودی ثابت اولدقدن صوكرا اونك قادر كل (Tout puissant) اولماسی ضروریدر. چونكه قادر صفتی (الله) مفهومنك تحليليله چیقمشدر . فقط وجود الٰهی نفی ایدیلیر ، « الله » یوقدر دینیله جك اولورسه لفظهٔ جلاله عطف ایدیلن بوتون محمولار ، بوتون صفات الٰهیه ، اوميانده قادر صفتی ده قالقار وبویله جه « ذات اکمل » تصورینی بالجمله صفاتیله برابر نفی ایتمكده ده ذهناً هیچ بر تناقض یوقدر . بناءً علیه وجود بر تصورك تحليليله چیقاجق بر وصف منطقی دكلدر . اونك ایچون اول امرده « ذات اکمل » تصورینك بر شیئه تقابل ایتدیكی اثبات ایدلملی كه اوندن صوكرا « ذات اکمل » شو وشو صفتلری اقتضا ایلر دینیله بیلسین ، بو مفهومك تضمنی داخلنده بولونان صفتلر چیقاریلابیلسین. بر شیئك خارجده بر حقیقتی افاده ایلدیكی ، سادەجه ذهنی بر مفهوم اولمادیغی ایسه آنجق تجربه ممكن اولان بر موضوع حقنده تركیبی بر حكم وجوده كتیرمكله اثبات ایدیله بیلیر .

واقعا بو اعتراضه قارشی دینیله بیلیر كه ذات اکمل تصوری دیكر تصورات كبی دكلدر ، اونی ذهندن نزع ایتمك غیر قابلدر. حقیقی ولایتغیر وارلق دیمك اولان « وجود اکمل » ی ذهن دائما بالضروره تسليم ایتمزمی ؟ قانت بو اعتراضه قارشی شو جوابی ویریيور : ذات اکملك وارلغی ذهن ایچون فی الحقیقه متناقض دكلدر. بناءً علیه منطقاً وجودی ممكندر ، بويله بر « وارلق » اولابيلير. آنجق وجود منطقی محقق وجود حقیقی‌یی ، یعنی ماوقعده ، نفس الامرده وار اولمغی ایجاب ایتمز. ذات اکملك هیچ بر صفتندن بویله بر وارلغی استخراج ایده‌مه‌یز. چونكه بر شیئك وجودی اونك هرهانكی بر وصفنك تحليلندن استنباط ایدیله‌مز . بالعكس تركیبی بر حكمه مفتقردر . هركس بیلیر كه بر شیئی ایسترسه كز وهم عد ایدك ، صرف ذهنده واقع بر تصور فرض ایلیك ، ایسترسه كز اونك وجود خارجیسی تسليم ایدیكز هر ایكی تقدیرده ده اوشیئه عطف ایده جككز صفتلر دكیشمز ، بر برینك عینی اولور. بوده كوستریر كه بر شیئك وارلغی اوكا عطف ایدیلن هرهانكی بر صفتدن استنباط اولوناماز. مثلا مخیل بر یوز ليرا ایله جیبكزده موجود ، بناءً علیه حقیقی یوز ليرایه عطف ایده جككز صفات ومحمولار یكدیكرندن نه فضله ، نه اكسیكدر. بونك كبی وجودی ثابت اولان « الله » ك نه قدر محمول وصفتلری وار ایسه « الله » تصوری صرف ذهنی بر مفهوم عد ایدلدیكی ووجودی قبول ایدلمدیكی زمانده اوقدر صفات ومحمولاری موجوددر.. خلاصه نه « ذات اکمل » تصوری ، نه ده بونك محمولاری هیچ بر زمان وجود حقیقی‌یی ایجاب ایلمز. هر زمان

تناقضه دوشمكسزين «وجود اكمل بوتون محمولاتيله برابر صرف ذهنى بر مفهومدر» ديه بيليرز. متناقض اولميان، ممكن بولونان بر تصورك نفس الامرده‌ده، ماوقعه‌ده موجود عد ايديله‌بيلمسى ايچون آنجق تجربه ايله وجوده كلمش بر تركيبى حكمه اقتران ايتمسى لازمدر. نيم ذهنمده بوتون محمولاتيله موجود اولان «يوز ليرا» تصورينك صرف ذهنى بر وهمى، يوقسه حقيقةً جيبمده موجودمى آكلايابيلمه‌م ايچون بوليرالرك بر حدس حسى يه تقابل ايتمسى اقتضا ايلر. يعنى جيبمى يوقلايه‌رق (وار) ديمكلكم لازمدر. حالبوكه يوقاريده سويلديكمز كبى الله مفهومنك افاده ايتديكى مدلولك خارجده ماوقعه مطابق اولديغنى، نفس الامرده موجود بولونديغنى بكا بيلديره‌جك هيچ بر موضوع حسى، هيچ بر حدس يوقدر. بناءً عليه امكان منطقينك ماوقعده بر وجوده تقابل ايدوب ايتمديكنى كوستره‌جك يكانه معيار اولان تجربه «ذات اكمل» مفهومى حقنده قابل تطبيق دكلدر. اونك ايچون بو مفهوم عقل نظرى اعتباريله بر امكان منطقى حالنده قالير. وجودى اثبات اولوناماز. ذهنى بر تاجرك قاصه دفترينه تشبيه ايدرسه‌كز تاجرك دفترينك واردات قسمنه برقاچ صفر قويارق ايرادينك آرتديغنى ظن ايتمسى نه ايسه مابعدالطبيعيونك‌ده امكان منطقى‌يى نفس الامرده‌كى وارلق ايله قاريشديرارق وهمه دوشمسى ده اودر. برشيئك وجود خارجيسى، نفس الامرده وار اولمسى ذهنده تام ومعين اولارق دوشونولمه‌سيله دكل، تجربه‌نك امكانيله، يعنى حدس حسى يه تطابقيله قائمدر [١].

كله‌لم شيمدى دليل كونى Preuve cosmologique ديديلن برهانه؛ بو دليلك اولكنه نظراً مهم بر رجحانى وار، چونكه تجربه‌دن ابتدا ايليور، تجربه ايله معلوم اولان اشيانك بر وجود ضرورى‌يى ايجاب ايتمسنه استناد ايدييور وبويله اولديغى ايچون دها زياده ذهنى تطمين ايده‌جك ماهيت عرض ايليور.

بو دليل حد ذاتنده شو صورتله خلاصه اولونابيلير: اكر شو كورديكمز مكوناتده برشى وار ايسه، برشى موجود ايسه وجود ضرورى‌ده واردر. عالمده ايسه هيچ اولمازسه محقق اولارق بن وارم، هرشيئى انكار ايتسه‌م بيله كندى وارلغمى انكار ايده‌مم. او حالده تماماً ضرورى، يعنى تحولاتدن آزاده بر وارلغى، بر وجودى‌ده تسليم ايتمكلكم ايجاب ايدر. — بويله بر «وجود ضرورى» باشقه برشيئك ايجابى اولماديغنه نظراً كنديسى بذاته

[١] عقل محضك انتقادى فرانسزجه B. Pacaud ترجمه‌سى صحيفه ٤٩٠-٤٩٧ آلمانجه ١٩١١ طبعى صحيفه ٣٩٨-٤٠٢

وجودینی ایجاب ایدر، بناءً علیه وجود ضروری باشقه بر شیئه محتاج اولمیان بر حقیقت اعلا، تعبیر آخرله ذات اکمل (Etre parfait) در [١].

قانت بو دلیلك ایکنجی قسمنده‌کی گیزلی فسادی پك ماهرانه بر صورتده اورته‌یه قویارق تنقیده باشلایور. بو قسمده دعوا « وجود ضروری ذات اکمل اولور » قضیه‌سیدر. بو قضیه‌یی منطق صوریده‌کی عکس مستوی قاعده‌سنه توفیقاً عکس ایده‌لم [٢]. معلومدرکه هر قضیهٔ کلیه‌نك عکسی قضیهٔ جزئیه اولور. بناءً علیه بو قضیه « بعضی ذات اکمل ضروریدر » طرزنده عکس ایدیلیر. « ذات اکمل » بوتون حقایقی جامع اولدیغی ایچون اونك حقنده (بعض) دائماً صحیح اولاماز، چونکه قسم آیریلاماز. او حالده بو قضیهٔ جزئیه معنا اعتباریله «وجود اکمل ضروریدر» قضیهٔ کلیه‌سنه معادلدر. دیمك که دلیل کونینك بو ایکنجی قسمنده‌کی دعوا، یعنی « هر وجود ضروری اکملدر » قضیه‌سی صادق ایسه اونك قاعدهٔ منطقه توفیقاً یاپیلان عکسی، یعنی « ذات اکمل ضروریدر » قضیه‌سی‌ده دوغری اولمسی لازمدر. منطق قاعده‌سی بونی ایجاب ایدر. بو ایکنجی قضیه ایسه « دلیل وجودی » ده سرد ایدیلمیش و ده دوغری اولمیه‌جغنی آکلادیغمز دعوا دکیلمیدر. فی الحقیقه « ذات اکمل ضروریدر » حکمنك معناسی ذات اکمل بالضروره موجوددر، تعبیر آخرله « ذات اکمل » تصوری وجود خارجی‌یی‌ده بذاته متضمندر دیمکدر. فقط هیچ بر زمان منحصراً « ذات اکمل » تصورینك وجودی [١] ایجاب ایتمیه‌جکنی یوقاریده دلیل کونینك تنقیدی بزه کوسترمشدی. او حالده عکس ایله حاصل اولان بو حکم دوغری اولمنجه اونك اصلی‌ده صادق اولماق اقتضا ایلر. کورولیورکه قانت صرف منطق قواعده تبعاً یاپیلان اوفاق بر عملیه ایله دلیل کونینك دلیل وجودی‌یه ارجاع ایدیله‌بیله‌جکنی کوسترمش و بناءً علیه بو ایکی دلیلدن بریسك دعواسی صحیح ایسه دیکری‌ده صحیح، بری دوغری دکلسه اوته‌کی‌ده دوغری اولامیه‌جغنی ارائه ایتمشدر.

بو برهانك ایلك قسمنك، یعنی عالمده اشیانك وارلغی بر وجود ضروری‌یه مفتقر اولدیغی حکمنك‌ده بر قیمتی اولامیه‌جغنی طریق استفاد قولایلقله کوستره‌بیلیر: بو قسمده

[١] قانتك حقنده تنقید یوروتدیکی دلیل کونیك بو شکلی لایبنیچ - وولف طرفندن قبول ایدلدیکی طرزدر.

[٢] عکس بر قضیه صادق ایسه ینه صادق، کاذب ایسه ینه کاذب قالمق اوزره موضوعی محمول، محمولی موضوع یاپمغه دیرلر. قضیهٔ کلیه صادق ایسه بعضاً جزئیه اولارق یاپیلاجق عکسی‌ده صادق اولماق اقتضا ایدر.

« عالمده مادامكه برشى وار ، هرشيده شبهه ايتسهم بيله هيچ اولمازسه كندى وارلغم محقق...
او حالده بونك علتى اولان ، فقط كنديسى هيچ بر علتك ايجابى بولونميان بر وجود
ضرورى‌ده اولماسى لازمدر » ديبه دوشونيورز . آنجق بويله بر قياس «عليت» مبدأنك
محسوسات خارجنده برشيئه تطبيق ديمكدركه انتقاد بونك بيهوده اولديغنى كوسترمشدر .
بز هر حادثه‌نك علتنى آرارز . فقط بو علتى ينه محسوس داخلنده بولارق نتيجه‌يه ربط
ايلرز . هيچ بر زمان تجربهٔ ممكنه خارجنده قالان بر علت غيرمشروطه‌يه ، تحولاتدن ،
باشقه شيئه معلق اولمقدن آزاده بر « علت اولى » يه قدر چيقامايز . بزم طرز علممز ،
قاعدهٔ معرفتمز « سلسلهٔ علل » ك نهايت برمنتهاده توقف ايده‌جكنى كوسترەمز. بناءً عليه
عقل بر « وجود غيرمشروط » ايله «سلسلهٔ علل» ك تماملاناجنى ظنه دوشه‌رك يا كليش
برحس اطمئنان بسلمكده‌در . چونكه بويله برغيرمشروط وارلق مدركه‌نك ، بناءً عليه
علممزك موضوعى اولاماز ، بويله بر وارلغى احاطه ايله‌يه‌مه‌يز .

الحاصل اثبات واجب ايچون سرد ايديلن دليل وجودى‌ده ، دليل كونى‌ده عينى
مشكله معروض اولمقده همان همان عينى سببدن دولايى قيمتى بولونمامقده‌در . ذاتاً بوايكى
طرز برهان « الله » لفظيله افاده ايتديكمز (مفكورهٔ متعال Idéal trencendental) ى
ايكى آيرى نقطهٔ نظردن ملاحظه ايتمكدن باشقه برشى دكلدر. دليل وجوديده ضرورت
مطلقه‌نى حائز برتصور بولمق ايستيورز، دليل كونيده ايسه اشيانك تصوراتندن ضرورت
مطلقه‌يه يوكسليورز . بونك هرايكيسى‌ده قدرت بشريه خارجنده‌در. نه برتصورك وجود
ضرورى‌يى ايجاب ايتديكنى اثبات ايده‌بيليرز، نه‌ده تحولات اشيادن «ذات اكمل» ك وجودينى
استدلال ايليه‌بيليرز . بوكا رغماً عقل بويله بر وارلغى آرامقدن‌ده صرف نظر ايده‌مز.
عقل اشياى متحوله‌نك مسندى اولاجق بر وجود ضرورى آرايور . فقط بر تورلوده
اوكا واصل اولامايورز .

شو حالده عقلك بويله بر وجود ضرورى‌يه واصل اولمق ايچون صرف ايلديكى
جهد ايله حاصل اولان نتيجه آره‌سنده بر تناقضمى وار ؟ تعبير آخرله عقل بر طرفدن
بوتون بو ممكن و متحول اشيايى بر وجود ضرورى‌يه استناد ايتديرمك ايچون
اوغراشيپورده بر تورلو بو غايه‌يه وارامايورمى ؟ عقل كندى غايه‌سنه واصل
اولامامغه محكوم اولارقمى قاليور ؟ قانت بو معمايى حل ايچون دردنجى تساوئ
نقيضينك تأليفى صيراسنده كوستردىكى طرز تسويه‌يى تكرار ايديور . اكر حادثاتك

علت اعلاسنی حادثات عالمی آراسنده فرض ایلر، اکر محسوسات فوقنده قبول ایلیه‌جکمز علت اولایه تجربه ایله بیلدیکمز علتلر طرزنده بر معنا ویریرسه‌ك اووقت تناقضه دوشه‌رز. چونکه حادثاتی تولید ایدن وفقط محسوس اولمیان بر وجودی بیله‌میه‌جکمز کبی محسوس وجود ایچون بولاجغمز علت دخی ینه محسوس اولماسی لازم کلیر. فقط بو «ذات اکمل» مفکوره‌سنی عقلك ناظم بر مبدأی (Principe régulateur) عد ایدر وبوواسطه ایله صور عقلیه‌یی، بوتون تصوراتی ساده‌جه ترتیب ایلدیکمزی فرض ایلرسه‌ك تناقض اورته‌دن غائب اولمش اولور. تعبیر آخرله «ذات اکمل» بزم قبلی تصورلرمزك ترتیب تامنك توجه ایلدیکی الك صوك غایهٔ کمالی، مفکوره‌نی کوستریر. دیه‌بیلیرز که عالمده‌کی حادثات بر علت مطلقه وضروریه‌دن انبعاث ایتمش اولسه ناصیل اولاجقسه اویله جریان ایتمکده‌در. شو حالده «الله» تصوری ساده‌جه بر فرضیه‌در، اویله بر فرضیه‌درکه بزم بوتون تصوراتمزی، صور عقلیه‌یی وحدته ارجاع ایدییور. بوسایه‌ده حادثاتك بر علت اعلا (Cause suprême) یه قطعیاً منجر اولمیه‌جغنی ادعا ایتمکسزین اسبابك سلسلهٔ عللنی متمادیاً آرایورز. دیکر جهتدن بوتون تصوراتی جامع اولان واونلرك هپسنی ذاتنده ترتیب ایلین وجودی صرف بر مفکوره، صرف عقلك بر غایهٔ کمالی عد ایدرك اونی بر «شیءٔ خارجی» کبی تلقی واثباته قالقمایورز. «ذات اکمل»ك وجودینی بویله بر «فرضیه» اولارق قبول ایتمکده، اشیانی ترتیب وتوحید ایدن ذهنی بر مفکوره عد ایلمکده هیچ بر خطا یوقدر. آنجق نه‌وقت بو فرضیه‌یی تحقق ایتمش بر «شی»، بر «موضوع علم» ظننه دوشرسه‌ك، نه‌وقت بونی ذهنك ناظم بر مبدأی دکل، فقط بر وارلغی تشکیل وایجاب ایلین بر مبدأ ظن ایلرسه‌ك اووقت خطایه دوشمش اولورز[١].

کورولویورکه مابعدالطبیعه موجودات اشیادن «ضروری وارلق» ه یوکسلمك ایستدیکی، «ذات اکمل» ی، «الله» ی استخراج ایلمکه چالیشدیغی حالده موفق اولامایور. عجبا عالمده بیلدیکمز نا متناهی اشیا آراسنده‌کی آهنکدن، بربرینی تاملایاجق وجهله ترتیب ایدلمش اولان نا محدود تنوعندن، کوزللکندن، الحاصل برکلمه ایله هپسنده بر «غایه Fin» کورمکلکمزدن بویله بر «وجود ضروری» یی استدلال ایده‌مزمی‌یز؟ فی الحقیقه اوته‌دنبری برچوق متفکرلر عالمده موجود اولان نا محدود اشیاده‌کی آهنکی «ذات اکمل»ك وجودی ایچون بر برهان اولارق اورته‌یه قویمشلردر. تاریخ فلسفه‌ده علت غائیه دلیلی

[١] عقل محضك انتقادی فرانسزجه B. Pacand ترجمه‌سی صحیفه ٤٩٧-٥٠٤، آلمانجه ١٩١١ طبعی صحیفه ٤٠٣-٤١٠

عنوانیله ذکر ایدیلن والڭ اسکی ، عقل سلیمه الڭ زیاده موافق کورونن بو برهانی بر آرالق « قانت » ده التزام ایتمشدی؛ « تاریخ طبیعی افلاك » ی یازه‌رق تشکل عالمڭ میخانیکیتله ایضاح ایدیله‌بیله جکنی اورته‌یه قویدیغی زمان متنوع اشیا آراسنده‌کی تناسبی « وجود آلهینڭ وارلغنه » الڭ مهم دلیل عد ایلمشدی. آنجق انتقاد یولنه کیردکدن یعنی، ١٧٧٠ دن صوڭرا بو « دلیل » ی ده تماماً قوتسز بولدی . نه ایچون ؟ فیلسوفڭ طرز تنقیدینی کوزدن کچیرمزدن اول بو برهانی خلاصه ایده‌لم :

طبیعتده یالکز علیت نسبتی (Relation causale) کورمیورز . عینی زمانده حادثات عالمڭ هیئت عمومیه‌سی یکدیکریله آهنکدار و بربرلریله متناسب اولارق وجوده کلیور . هله ذی حیات موجوداتده بو آهنك و تناسب کوزه چارپاجق درجه‌ده بارزدر . جانلی مخلوقاتڭ فعالیتنی وجوده کتیرن عاملرڭ هپسی معین غایه‌یی استهداف ایده‌جك وجهله آهنك متقابل ایچنده بولونیور . بو آهنك و تناسب اشیایی ترکیب ایدن ماده ایله ایضاح اولوناماز. دیمك که اشیا خارجنده ، طبیعت فوقنده بر ذکای ناظم لازمدرکه هیچ بر غایه‌سی موجود اولمیان کور ماده‌یه بالاختیار بر هدف ، بر مقصد تعیین ایتمش اولسون . ناصیل ذکای بشرڭ محصولی اولان بر اثر صنعتڭ اقسامی آراسنده بر توافق وار ایسه مکوناتڭ بوتون اجزاسی آراسنده‌ده اویله بر آهنك موجوددر . او حالده بو توافق وحدانیتی حائز بر ذکادن، بوتون نظام و ترتیبڭ مبدأی اولان بر « وجود بسیط Être simple » دن حصوله کلیور [١] .

بو برهانڭ قیمتی نه در ؟ کورولویورکه « علت غائیه » دلیلنه استناد ایدنلر مکوناتی ذکای بشر محصولی اولان آثاره بکزه‌دیورلر، ناصیل صنایع بشریه‌نڭ وجوده کتیردیکی آثارڭ ، مثلا بر اوك ، بر ساعتڭ قسملری ، صانعڭ نیت و اراده‌سنه تبعاً ، بر هدفی استحصال ایده‌جك وجهله ترتیب اولونمش ایسه عالمی‌ده بویله فوق البشر بر اثر صنعت ، فرض ایلیورلر ، مکوناتده‌کی اشیاڭ ده بر صانع عالمنی قبول ایدییورلر . فقط مکوناتی

[١] قانت رایماروس (Reimarus) ڭ علت غائیه دلیلنه ویردیکی شکل اوزرندن تنقیدینی یوروتویور . قانتڭ یاشادیغی دورده آلمانیاده‌ده انکلیز وفرانسز فلسفه‌لرنده موجود اولان دین طبیعی جریانی یاییلمشدی . بونڭ الڭ قوتلی مدافعلرندن بری رایماروسدی . رایماروس علت غائیه دلیلیله وجود آلهینڭ ثابت اولاجغنه قانعدی. فقط وحیه ، خرستیانلغڭ عقائد سائره‌سنه ایناتمیوردی . رایماروسڭ دین طبیعی‌یه دائر اولان اثری اوسته اوسته آلتی دفعه طبع اولوندیکه بو حال نظریه‌سی حقنده رغبت عمومیه‌یی کوستریر .

انسانك آثارينه مماثل عد ايتمك، علل طبيعيه آراسنده‌كى تناسبده بر نيت وقصد كورمك نه درجه‌يه قدر صحيحدر ؟ انتقاد ايسترسه بوقياس وتمثيلك بر اساسه استناد ايتمديكنى قولايلقله اورته‌يه قويابيلير. فقط قبول ايديكزكه بوتمثيل دوغريدر، اويله اولديغى حالده‌ده بو دليل كنديسندن بكلنيلن نتيجه‌يى حاصل ايده‌مز، يعنى ذات باريننك قدرت مطلقه‌يى حائز وخالق اولديغنى اثبات ايلمز. چونكه بودليله كوره الله آنجق صانع مكونات، بر نوع معمار عالمدر، ابدى بر مادهٔ ابتدائيه (قاثوس Chaos) ى ترتيب ايدن اناقساغورك ذكا (نوس Nouce) ديديكى شى نه ايسه الله ده ماده‌يى بر غايه‌يه كوره ترتيب وتنظيم ايدن اويله بر قوتدر . ايشته اقسام كائنات آراسنده‌كى آهنكه استناداً بودليلك اثبات ايده‌جكى « الله » ، اولسه اولسه، بويله صانع وناظم وصفلرينى حائز اولابيلير. شبهه‌سزكه بويله بر صانع مكونات‌ده بر قدرت عظيمه صاحبيدر. آنجق ترتيب ايتديكى ماده، طبيعت مواجهه‌سنده قدرتى البته نامتناهى دكلدر . چونكه هر صانعك اقتدارى ترتيب ايتديكى ماده‌نك ، تعبير جائزسه استعمال ايلديكى مالزمه‌نك قابليت ومقداريله محدوددر . اونك ايچون بودليلك اورته‌يه قويديغى « الله » ك قدرتى تحديد ايدلمش ديمكدر. صوكرا كندى خارجنده ترتيب ايتديكى ماده اولديغنه نظراً بوتون موجودات و حقايقى جامع ، كندى ذاتى وجودينى مقتضى بر وارلق عد اولونماز . الحاصل بو دليل عقلك تسليم ايلمك ايستديكى قادر مطلق اولان اللهك وجودينى اثبات ايتمز . اكر برخطوه دها آتيلير ، عالمى ترتيب وتنظيم ايدن قدرتك عينى زمانده بوتون حقايقى جامع « ذات اكمل » اولديغى ادعا ايديليرسه اووقت ناقص ووجودلرى، ممكن اولان اشياى محسوسه‌دن « الله » ه انتقال ايديليور ديمكدركه بويله براستدلال دليل كونيدن باشقه برشى دكلدر. زيرا بوتقديرده دعوا « عالمك صانعى اولان وجود ضرورى ذات اكملدر » شكلنه كيره‌ر. بويله بر دليل كونينك تبديل شكل ايتمش بر دليل وجوديدن باشقه برشى اولمديغنى كوردك ودليل وجودينك برقيمتى بولونمديغنى طريق انتقاد بزه اثبات وارائه ايلدى.

خلاصه علت غائيه دليلى ده عقلك واصل اولمق ايستديكى ذات اكملى اثبات ايده‌مز. اثبات ايتمك ايستديكى زمان دليل وجودى‌يه انقلاب ايدر [١] .

كورولويوركه عقلى الهيات هانكى دليله مراجعت ايدرسه ايتسين چيقان نتيجه دائما منفى اولويور . ايسترسه‌كز ذهنده موجود « ذات اكمل » تصورندن اونك وجودينه انتقال ايديكز ، ايسترسه‌كز اشياى طبيعيه‌نك وارلغندن الاهه ارتقا ايتمكه چاليشكز. كرك عقلاً

[١] عقل محضك انتقادى B.Pacaud ترجمه‌ى صحيفه ٥٠٨-٥١٤ ، آلمانجه ١٩١١ طبعى صحيفه ٤١٣-٤١٩

یالکز مادهٔ ابتدائیهٔ کائنات اولان متعال بر وارلغی تسلیم ایده‌جککزی و فقط اونك صفتلرینی بیله‌میه‌جککزی سویلیکز ، کرك طبیعته قیاساً بو متعال موجودك، یعنی اللهك عینی زمانده علم واراده‌سیله مکوناتك ماصیل مبدأی اولدیغنی بیلملك امکانته قائل اولوکز [١]، الحاصل هر هانکی شکلده اولورسه اولسون بوتون بو مساعی عقیم قالیر ، یعنی عقل نظری ساحه‌سنده « الله » لفظیله افاده ایتدیکمز غایهٔ کمالك اثباتی قابل اولاماز . بو عدم امکان عقل ایله حساسیتك یکدیکرندن تماماً آیری اولماسنه مستنددر. عقل ساده‌جه الك یوکسك بر ترکیب قدرتیدر. بو قدرت اویله صور عقلیه وجوده کتیریبور که اونی محسوسك، حدس حسینك ترکیبی محصولی عد ایده‌مه‌یز، عد ایدرسه‌ك عقلك واصل اولمق ایسته‌دیکی مفهوم اولماز . یعنی « الله » ی محسوساتك الك یوکسك ترکیب توحیدی کبی ملاحظه ایده‌مزسکز ، عالم داخلنده کوره‌مزسکز ، حادثاتك بر امتدادی فرض ایده‌مزسکز . چونکه بو حالده حادثات کبی مادی اولور ، باشقه بر شیئه محتاج اولماسی اقتضا ایدر ، خلاصه « الله » اولاماز . بناءً علیه « الله » ی محسوسات فوقنده اولارق قبول ایتمکه مجبورز . محسوسات فوقنده بر شیئك اولوب اولمادیغنی ایسه بز بیله‌مه‌یز . او حالده عقلك ایستدیکی بو مفهوم ساده‌جه بر مفکوره ، بر غایهٔ کمال اولابیلیر . وارلغی مثبت عد ایدیله‌مز .

بو تقدیرده مفکرهٔ بشریه‌نك بو نظری جهدندن هیچ بر نتیجه چیقمیورمی دیملی یز؟ خایر .. بر کره انتقاد « الله » ك وارلغنی دلیل نظری ایله اثبات ایلمك ممکن اولمادیغنی نه سببلره مبنی اورته‌یه قویویورسه عینی سببلر « الله » ك موجود اولمادیغنی عقلاً اثبات ایتمك دعواسنه قالقانلری ده جرحه کافیدر. بز عقل نظری ساحه‌سنده ذات باریتك وارلغنی اثبات ایتمکه نه دن مقتدر دکلسه‌ك عینی سببلردن دولایی یوقلغنی اثبات ایلمکدن ده عاجزز . فیلسوفه کوره عقل نظری :

وار در سوزی جهلدن کلیرمش ..
یوقدر دیه‌مز نجه بویله [٢]

[١] قانت مکوناتك سبب ظهوری اولان بر قدرت ابتدائیه‌یه عقلاً انتقال ایدیله‌بیله‌جکنی و فقط بو قدرتك صفتلری و بالخاصه مکوناته اولان مناسبتی بیلنه‌میه‌جکنی قبول ایدن مسلکه دئیزم (Deismus) قدرت الهیه‌نك علم و اراده‌سیله کائناتك ناصل مبدأی اولدیغنك عقلاً بیلنه‌جکنه قائم اولان مسلکه ده الهیه (Theismus) دیبور .

[٢] مقبر، عبدالحق حامد بك

حكمنی ويره‌بيلير . بناءً عليه انتقاد « الله » بالنظر ، بالاستدلال قابل اثباتدر »
ديه‌ن بوتون مسلكلره نه‌درجه ونه ايچون مخالف ايسه « الله يوقدر » دعواسنی ايلری‌يه
سوره‌ن هرنوع الحاد (Athéisme) مذهبلرينه ، نصی ماديون (Matérialisme) ك
افكارينه‌ده اوقدر معارضدر . برنجيلرينك ادعاسنی جرح ايچون سرد ايتديكمز افكاری
ايكنجيلرينی رد ايچون‌ده عينی قوتله قوللانابيليرز . ديكر جهتدن « وجودالهی » نك
اثبات ايديلوب ايديله‌ميه‌جكی حقنده بو جهد ذهنی و انتقاد عقل ايچون دائمی برمراقب
وظيفه‌سنی كورور ، عقلك اورته‌يه قويديغی غاية كمالك ، مفكوره‌نك نه كبی اوصافی
بولونابيله‌جكنی بزه كوستریر ، وجود الهی‌يه زمان و مكان داخلنده حس ايلديكمز
هيچ بر كيفيتی ، هيچ بر وصفی عطف ايده‌ميه‌جكمزی ارائه ايلر . بو صورتله « الله » ه
انسانه ومادهیه متعلق بر طاقم اوصاف اسناد ايتمه‌نك و اونی اوصورتله ملاحظه ايلمه‌نك
نه درجه يا كاليش و سقط اولاجغنی بزه ارائه‌ايلر . واقعا دينه‌بيليركه وجودينی اثبات
ايده‌مديكمز بر وارلغه نه كبی وصفلرك لايق اولاجغنی تعييندن نه‌چيقار ؟ نظری ساحه
خارجنده اللهك وجودينه اينانمقلغمزی ايجاب ايدن سائقلر بولورسه‌ق او وقت بو منفی
نتايج كسب اهميت ايلر . نته‌كيم فيلسوف اعمالمزك بالضروره ايجاب ايتديكی « وظيفه »
قانوننك اللهك وجودينه اينانمغه‌بزی‌سوق‌ايتديكنی كوستره‌جكدر [١]. او وقت بو « غاية
كمال » مفهومی‌اوزرنده‌صرف‌ايلديكمزجهدنظرينك قيمتی آكلاشيلاجقدر . چونكه «وظيفه»
قانونی‌طبيعت‌ايله نظام‌عملينك،غاية اخلاقينك تأليف‌ايدلمسی لزومنی اورته‌يه قويار، بو لزوم
بزی اللهك وارلغنه‌اينانمغه‌سوق‌ايدر. فقط اوزمان‌بواينانه‌جغمز «وجود اعلا»،«ذات‌باری»
عقل نظری اعتباريله متناقض دكلميدر ؟ بالخاصه اعمال اخلاقيه‌نك اينانمق لزومنی اورته‌يه
قويديغی« الله »ه نه‌كبی‌وصفلر عطف‌واسناد ايده‌بيليرز؟. سؤاللری خاطره كلير.وانتقادايله
چيقارديغمزبو منفی نتيجه‌لرك‌قيمتی درحال‌تبارز ايلر.چونكه بركره عقل نظری‌ساحه‌سنده
«الله»ك‌نه‌وارلغنی، نه‌يوقلغنی اثبات ممكن اولماديغی ايچون عملی‌سائق‌ايله اللهك‌وارلغنه ايمان
ايده‌بيلمكلكمز قابلدر.ديكر جهتدن ينه عقل نظرينك انتقادی هانكی شرائط دائره‌سنده
و هانكی‌طرزده‌ذات باری‌نك‌وارلغی‌دوغری‌اولارق‌تسليم ايديله‌بيله‌جكنی بزه‌كوسترمكده‌در.
بو اعتبارله‌دركه عقلك غاية كمال اولارق وضع ايتديكی « ذات اكمل » حقنده‌كی انتقاد
نظری عقل عملينك وجود باری‌يی بر ايمان (Croyance) حالنده تأسيسنه يول آچار .

[١] بشنجی قسمه باقيكز

نتیجه

عقلك بزی سوق ایلدیکی (روح ، عالم ، الله) مفهوملرینك وارلغنی برطاقم قیاسات ایله اثبات ایتمکه اوغراشان « عقلی روحیات ، کونیات والهیات » ك هدفلرینه نه ایچون واصل اوله‌مدقلرینی واولامیه‌جقلرینی صیراسیله کوردك . انتقادی تدقیقات کافی درجه‌ده وضوحله بزه ارائه ایلدی که براوچ صورت عقلیه هپ عقلك اشیانی الکصوك درجه‌یه قدر توحید ایتمکی استهداف ایدن مبدألرینك استعمالندن حصوله کلیور. بناءً علیه هراوچنك ده منشأی عینی... اوچنك انتقادندن چیقان نتیجه‌ده بر ... فی الحقیقه برکره عقل بومفهوملری استحصال ایتدیمی اونی بر « شی » عد ایدییور . بر وجود حقیقی‌یه تقابل ایتدیکی وهمنه قاپیلیورو بونلرك وجودینی اثبات ایتمکه چالیشیور. بومساعی ایسه کوردیکمز وجهله، نهایت عقامته محکوم اولویور. شوحالده صور عقلیه‌نك برشیئه تقابل ایتدیکی بزم ایچون معلوم اولامادیغنه، برحقیقت خارجیه‌یی ، بروارلغی افاده ایتمدکلرینه کوره ذهنده نه‌یه یارایورلر ؟ سؤالی طبیعتیله ذهنه کلیر برکره بومفهوملر اشیانی منتظم برصورتده ترتیبه خدمت ایدرلر. مثلا «روح» صورت عقلیه‌سنی بوتون حادثات باطنیه‌مزك استناد ایتدیکی بر موضوع مشترك، « عالم » ی مجموع حادثات، « الله » ی بوتون حقایقك مبدأی، وارلغنی بیلدیکمز اشیانك مابه الوجودی تلقی ایدییورز . بوصورتله « روح » حادثات باطنیه‌یی توحید ، عالم مادی حادثه‌لری (الله) ایسه بوتون موجوداتی، بوتون حقایقی جمع ایلیور. فقط بوترکیب ووحدتله حصوله کلن بوتصورات برنوع وجود شیئی‌یه دلالت ایلیور»، بلکه برتصور حالنده قالیور؛ علممزك تماملانماسنك یالکز شرطنی افاده ایدییور . تعبیر آخرله مفکره‌مز ، علم استحصال ایدن ذهنمز نظرنده حالات باطنیه ، حادثات شعوریه آرقه‌سنده اوکا مستند اولاجق برروح وارمش ، ممکن ومتحول اولان حادثات کندی فوقنده بروجود ضروری موجود ایمش کبی جریان ایدییور . فقط بز بونلرك حقیقةً وار اولوب اولمادقلرینی بیله‌میورز ؛ اونلر حقنده علم حاصل ایده‌میورز. نه‌وقت معرفتمزك ترکیبندن عبارت اولان بوصور عقلیه‌نك بروجود خارجی‌یه تقابل ایتدیکنی قبول ایتمکه قالقیشیر ، نه‌وقت (روح ، عالم و الله)ك وجود خارجیلرینی اثباته اوغراشیرسه‌ق خطایه دوشویورز. چونکه بوصور عقلیه علممزك ناظمیدر. فقط بروجود خارجی‌یی ، بروارلغی تأسیس وتشکیل ایده‌جك برمبدأ ، اشیایه نظراً برمبدأ مکون Principe constitutif دکلدر. خلاصه بونلرك شیئی برقیمتی یوقدر ، صرف انفسی ، صرف عقلی بر تصوردر .

شو مطالعات كوستربيوركه « صور عقليه » علمك حدودینی كوسترمكدن عبارت اولمق اوزره معرفتمز ساحه‌سنده صرف منفی برخدمت كورمه‌يور . بالعكس عقل مدركه‌نك فعاليتنه رهبرلك ايديیور ، حقيقةً يكی وفائده‌لی شيلرده وجوده كتيريیور . يوقاريده ايضاح ايلديكمز وجهله مدركه « مقوله »لری اعانه‌سيله حدس حسيدن حصوله كان متنوع انطباعلری تركيب ايلر ، اشيايی بربرينه معلق ومشروط اولمق اوزره ربط ايدر . بو تركيب وربط حقيقی بر وحدته منجر اولديغی زمان علممز تماملانير و بزی تطمين ايده‌جك بر حال اكتساب ايلر . معرفتك التزام ايلديكی علممزك متوجه اولديغی بوغايه نه‌در؟ ايشته صور عقليه بالخاصه بوسؤاله جواب ويريیور ، مدركه اشيايی بربرينك شرطی اولمق اوزره ربط ايدركن عقل‌ده معرفتمزك كمالی ايچون بوسلسله‌نك ناصيل تماملاناجغنی كوستربيور . تعبير آخرله عقل مدركه‌يی برغايه‌يه دوغری سوق ايديیور . بوغايه ساده‌جه برصورت عقليه (Idée) در . بويله اولديغی ايچون مدركه‌نك موضوعی اوله‌ماز . فقط عقلك بو صورتلری مدركه‌نك تصورلرينی وحدته ارجاع يولنی ارائه ايلر ، اونك قاعده‌لرينك الك يوكسك استطاعه‌سنی كوسترير . مثلا (الله) مفهوم عقليسی مدركه‌نك تأسيس ايلديكی عالمك توجه ايتديكی ، الك صوك وارمق ايسته‌ديكی مخيل برمحراق نقطه‌سيدركه هيچ برزمان اوكا واصل اولوناماز . چونكه بوتون علتلرك برلشدكاری بو نقطه عينی زمانده اونلرك مصدری اولاجغی ايچون حقايقك ، بوتون وارلقلرك منبعی ديمكدر . بويله بر وارلق حقنده بزم هيچ حدسمز ، تجربه امكانی حصوله كتيره‌جك حسمز يوقدر . خلاصه عقلك تصورلری بزم ايچون بر مفكوره ، بر غايهٔ كمال (Fins idéales) درلر . علملرمز او غايه‌يه دوغری ، او وحدتی استحصاله دوغری كيته‌ليدر . آنجق اولدن بيلمليزكه هيچ برزمان بوغايه‌يه ، بونقطهٔ منتهايه ، الحاصل شئ مطلقه واصل اولامايز . علم حادثات آراسنده وحدت مطلقه حصوله كله‌جك وجهله تركيبه توجه ايتمليدر . عقل بوغايه‌يی ارائه ايلر . فقط بونك استحصالی قدرت بشريه خارجنده‌در .

ديمك كه عقلك استعمالی معرفتمزك هدفنی كوستريیور . واقعا بو هدفه انسانلر واصل اولامايه‌جقلردر . فقط ممكن مرتبه تام برعلم حاصل ايتمك ايچون اوهدفه دوغری كيتمك ، يعنی ممكن اولديغی قدر اشيايی توحيد ايتمك اقتضا ايدر . ايشته نظری ساحه‌ده عقلك مثبت اولارق بزه خدمتی ...

علممزك تشكل منطقيسنه باقاجق اولورسه‌ق بونی دها واضح آكلارز . علم آراديغی

وحدتی استحصال ایچون آرالرنده تجانس واشتراك بولونان تصورلری یکدیکریله برلشدیریر . بوصورتله اجناس و انواعی تشکیل ایدر . معلومدرکه علومده هپ بویله اشیا وحادثات آراسنده بربرینه مشابه جهتلری بولونانلری ، متجانس اولانلری بر آرایه کتیرییور ، (نوع) لرحالنده توحید ایلیور ، نهایت بوزمرهٔ انواع آراسنده‌ده مشترك نقطه‌لر بولارق بر « جنس » آلتنده برلشدیرییورز . کذلك جنسلری‌ده برر نوع تلقی ایدرك اونلر آراسندن یاقین و اوزاق اشتراك نقطه‌لری بولویور ، اك یوکسك جنسه یوکسلیورز . بویله‌جه علوم اشیایی خطوه خطوه ترکیب ایدرك تك برجنسه ، وحدته ارجاعه چالیشیور . شوعملیهٔ منطقیه‌نك ممکن اولماسی ایچون حادثاتده یکدیکرندن آیری اوچ وصف اساسینك بولونماسی ایجاب ایدر. اولاً حادثه‌لر آراسنده برتجانس(Homogénéité)، یعنی آرالرنده نقطهٔ اشتراك بولونملی که هپسنی برصنف داخلنه ارجاع ایده بیله‌لم ، ثانیاً هر برینك بر خاصهٔ مخصوصه‌سی اولملی که دیکرلرندن فصله ، آییرمغه خادم اولسون ، ثالثاً آرالرنده برنسبت ، براتصال بولونملی که مفکره یکدیکریله هیچ برتجانس ، برتشابه عرض ایتمین ، بربرندن ظاهراً پك اوزاق کورونن جنسلر بیننده بر قرابت آراسین ، یکدیکرندن تماماً فرقلی کورونن ایکی زمرهٔ اشیا آراسنده‌کی متوسط اجناسی بربرینه ربط ایده ایده اونلر بیننده‌کی قرابتی‌ده کوستره بیلسین. بواوچ شرط، حادثاتی مسلسل برطاقم منظومه‌لر داخلنده طوپلامقلغمزه ، انواع و اجناسی تشکیل ایتمکلکمزه ، خلاصه « علم » وجوده کتیرمکه خدمت ایلیور .

شیمدی بوشرائطك قیمت حقیقیه‌سی نه در ؟ بونلر اشیانك طبیعتنده ، ماهیتنده موجود قانونلرمیدر ؟ حقیقةً اشیا آراسنده برتجانس وعینیت ، عینی زمانده یکدیکرندن آییراجق «خاصه» لرمی موجوددر؟ نصی (دوغماتیك) فیلسوفلر بویله ظن ایتمشلر ، بوشرائطی ماوقمده ، طبیعتك کندیسنده موجود مبدألر اولارق قبول ایتمشلردر . مثلا لایبنیجه کوره ماهیت اشیاده عینیت وار . بونکله برابر اشیانك کیفیاتنده ، صورتلرنده‌ده مطلق براتصال موجود ... فقط بونظریه ، قانته کوره ، قابل مدافعه دکلدر . چونکه اشیاده عینیت مطلقه وارسه ، ماهیةً برایسه آرالرنده‌کی فرقلری تولید ایدن خاصه‌لر ناصیل ایضاح اولونابیلیر ؟ یعنی اساساً براولانك عینی زمانده فرقلر وخاصه‌لر اظهار ایتمسی متناقض دکلمیدر ؟ کذلك حادثات آراسنده مطلق بر اتصال یکدیکرندن آییراجق خاصه‌لرك موجود اولماسنی سلب ایلر. بناءً علیه بومبادی‌یه مطلق برقیمت ویریله‌جك

اولورسه انواع واجناسك تشكلی ایضاح ایدیله مز . بالعكس اكر بوشرائطی صرف ذهنی ، صرف عقلی عد ایدرسه‌ك ، تعبیر آخرله حادثاتك توحیدینه عائد برقانون عقلی اولدیغنی قبول ایلرسه‌ك مسئله اووقت تماماً قابل ایضاح اولور . او زمان دیرزكه طبیعتده ممكن اولدیغی قدر سموللی بر وحدت ، الك زنكین بر تنوع ، مرتب براتصال آرامق عقلك دستور كلیسی (Maxime de laraison) دركه بوسایه‌ده تجربی معرفتمزاك یوكسك وحدته دوغری سوق ایدیلیر . بودستور عقلی بوتون وسعتیله تجربه ممكن اولان ساحه‌ده تطبیق اولونور . آنجق او ساحه خارجه چیقیلنجه صحتی بیلنه‌مز . سوایضاحات نصی (دوغماتیك) فیلسوفلرله انتقاد فلسفه‌سنی آییران نقطه‌یی بركره دها كوستریر . نصی فیلسوفلره كوره تجانس ، اتصال هپ اشیاده‌در . بناءً علیه عقلك بوخصوصده تسلیم ایتدیردیكی وجود شیئی‌در ، خارجده موجوددر ، واراقدر . بوحالده لایتجزی (موناد) ی صوروكیفیات اسیانك چیقدیغی عینیت مطلقه‌یی افاده ایتدیكی ایچون بروجود حقیقی‌یه تقابل ایدر . قانته كوره خایر ، بویله عینیت واتصال آراندیران عقلدر ، عقل بوسایه‌ده معلوماتمزی توحید ایدر . بومعلوماتك صحتی حدس حسی‌یه استناد ایتمسنه مربوط ومعلق اولدیغی ایچون عقلك توحید قاعده‌سنك محسوساته تطبیق حقیقت علمیه‌یی وجوده كتیریر . فقط بو قاعدۀ عقلیه تجربه ساحه‌سی خارجنده بزی سوق ایدر . اووقت وجوده كلن صور عقلیه‌نك صحتنی بیله‌مه‌ز . چونكه بوصورعقلیه بر قانون عقلینك الك صوك حده قدر تطبیقیدر ، بوحد معلوماتمزك كمال نقطه‌سیدر . فقط بونقطه هیچ برحدسه اقتران ایتمدیكی ، تجربه ساحه‌سی خارجنده قالدیغی ایچون علممزك احاطه‌سنه كیرمز . بناءً علیه قانته كوره بونقطۀ كمالی افاده ایدن صورعقلیه (Idées) معرفتمزك نمونۀ كمالیدر . فقط برشیئه تقابل اعتباریله قیمتی یوقدر . حالبوكه دوغماتیك فیلسوفلره ، ازانجمله افلاطونه كوره بونمونۀ كمال اشیاده واقعدر ؛ تعبیر آخرله عقلك سوق ایلدیكی غایه‌لر حقیقت وماهیت اشیادر . ایشته عقلك قوانین كلیه‌سنك قیمتی حقنده نصی فیلسوفلرله انتقاد فلسفه‌سی آراسنده‌كی فرق ...

بورایه قدر ویردیكمز ایضاحاتله فیلسوفك شاه اثری اولان « عقل محضك انتقادی » نك ایلك و الك مهم قسمنی بیتیرمش اولویورز . شیمدی بر پارچه كری‌یه دونوب قانتك نه یاپمق ایستدیكنی خاطرلاتمق و فیلسوفك استحصال ایتدیكی نتیجه‌یی خلاصه ایتمك ایستیورم .

انتقادك موضوع واصولندن بحث ایتدیکمز صیراده سویلدیکمز وجهله فیلسوفك واصل اولمق ایستدیکی هدف شوایدی: مسلك تجربی (امپیریزم) ایله صحتی شبهه‌یه دوشن علمك ماوقعه مطابق اولدیغنی تأیید وایضاح ایتمك ، مابعدالطبیعه‌یی بالذات مابعدالطبیعیون الندن قورتارمق » [١] . قانت بو غایه‌یی ، بو هدفی استحصال ایچون بوتون معرفت بشریه ساحه‌سنی دولاشمغه لزوم کوردی . بو تحریات کوستردی‌که علم بشر حدسیات ایله ، یعنی حساً دوغریدن دوغری‌یه بیلکی ایله باشلار ، اورادن تصوراته کچر ، صور عقلیه ایله نهایته ایرر . علمك بو اوچ عنصرینه مقابل مفکره‌نك ده اوچ قدرتی واردر: ١) حساسیت ، ٢) مدرکه ، ٣) عقل . بربرینه غیر قابل ارجاع اولان بو اوچ قدرتك بالخاصه مشترك بر وصفی واردرکه اوده هر اوچنك کندی ساحه‌لرنده هپ توحیدوربطه خادم اولمالریدر . تحلیلات بزه کوستردی‌که حساسیت مکان و زمان مبدأی سایه‌سنده ، مدرکه مقوله‌لری اعانه‌سیله ، عقل صور عقلیه ایله هپ ترکیب وتوحید ایدر . آنجق بو ترکیب درجه درجه‌در : حساسیتك مکان وزمان ایله اولان ترکیبنی مدرکه اتمام ایدر. عقل ایسه بو توحیدی اکمال ایلر .

مفکره‌نك بو اوچ قدرتندن هیچ بری علممزك موضوعنی ، مادەسنی وجوده کتیرمز . هر اوچی‌ده ایچی بوش برر صورتدن ، ترکیبی افعوله (Fonction) سندن باشقه بر شی دکلدر . علممزك ماده‌سنی حدس حسی حصوله کتیرر که مدرکه‌نك افعوله‌ ترکیبیه‌سی اوکا انضمام ایتمزسه غیر مرتبط ، فاریشیق انطباعلردن عبارت قالیر. حساسیت مکان و زمان سایه‌سنده ایلك ترکیب و توحیدی وجود کتیریر . او وقت حدس حسی (حادثه Phénomène) اولور . مکان و زمان داخلنده موقعی تعین ایدن بو انطباعلر، یعنی حادثه‌لر تکرار مدرکه‌نك فعالیت ترکیبیه و توحیدیه‌سنه معروض اولور . علمك وصف اساسیسی اولان کلیت و ضرورت ، قانتك اصطلاحنجه تجربه Expériencs حصوله کلیر. نهایت عقل بو تجربه‌لری‌ده توحید ایتمك ایستر . واقعا بوالك یوکسك وحدتی تحقق ایتدیره‌مز . فقط بونی بر نمونهٔ کمال اولمق اوزره تلقی و تصور ایدر. مدرکه حدس حسیلری توحید ایتدیکی کبی عقل‌ده مدرکه‌نك تصورات قبلیه‌سنی بر نقطه‌ده توحید ایلمکه چالیشیر. تعبیر آخرله مدرکه محسوساته، عقل مدرکه‌نك تصورات قبلیه‌سنه تطبیق اولونور.

چیقاردیغمز شو نتیجه‌بزی فیلسوفك انتقادك هدفی اولمق اوزره کوستردیکی ایکی

[١] صحیفه ٤٨

غایه‌یه وصولی تأمین ایلر . قانتـك انتقادون بکلدیکی ایالك هدف علمك صحتنی تأیید ایتمك دکلیدی ؟ دها دوغریسی علوم مثبته‌نك نه ایچون صحیح اولدیغنی ، ماوقعه مطابق بولوندیغنی ایضاح ایدرك تجربیونك (آمپیریست) تنقیداتیله ذهنده حصولی محتمل اولان شبهه‌یی قالدیرمق آرزو ایله‌میورمیدی؟ چیقاردیغمز شو نتیجه‌اونك بو املنی تحقق ایتدیریر. فی‌الحقیقه بر کره بو نتیجه هندسه‌نك امکانی ، ماوقعه مطابقتنی بزه ارائه ایلر . چونکه هندسه‌نك موضوعی قبلی À priori اولارق مکان داخلنده ترتیب و تشکیل ایلدیکمز امتداد کمیتلری ، یعنی اشکالدر . اشیا ایسه محقق مکان حدسی داخلنده ، یعنی بو اشکال ایچنده بزه تظاهر ایدر ، آنجق بو صورتله مشعور اولور ، بناءًعلیه هندسه‌نك قانونلری طبیعتیله اشیایه تطبیق ایدیلیر ، یعنی شیئی قیمتی اولور . کذلك فیزیق ممکندر ، چونکه شیئی ، تعبیر آخرله کلی و ضروری حکملرمزك صورتنی تشکیل ایدن مقوله‌لر حادثاته تطبیقه مساعددر. و بو تطبیق نتیجه‌سی حصوله کلن حکملر بالطبع شیئی اولور. هر نه قدر بو صورتله وجوده کلن علم کمال تامه‌یه ره‌مز، نقطهٔ منتهایه واصل اولامازسه‌ده اك یوکسك وحدتی اك زنکین تنوعی استحصاله دوغری ترقی ایده‌بیلمك ایچون اوکنده افق آچیقدر. چونکه عقل مدرکه‌نك قاعده‌لرینی کیت کیده دها واسع صورتده تجربه زمینی اولان اشیایه تطبیقه دوغری بزی سوق ایلر . الحاصل علم ممکندر ، چونکه مفکره‌نك قانونلری اشیانك بزه اولان تظاهراتی قانونلرینك عینیدر . بناءًعلیه حادثاته عائد اولمق شرطیله مثبت و شیئی علم بزم ایچون قابلدر . تجربه زمینی خارجنده تأسیس ایدیله‌جك بر علمك ایسه هیچ قیمتی یوقدر و اولاماز .

انتقادك دیکر هدفی مابعدالطبیعه‌یی مابعدالطبیعیون الندن قورتارمق دکلیدی؟ بوقاریدنبری خلاصه ایتدیکمز مطالعات بو غایه‌یی‌ده استحصاله کافیدر . چونکه بزه اثبات ایتمشدرکه دەقارتك ، لایبنیچ و وولفك آکلادقلری معناده مابعدالطبیعه تحقق ایده‌مز . بویله بر مابعدالطبیعه‌نك موضوعی بالطبع محسوسات خارجنده‌در. محسوسات ماوراسنده برموضوع حقنده بزم هیچ بر قدرت حدسیه‌مز یوقدر . شو حالده مابعدالطبیعیونك بو علم ایچون تصور ایتدکلری موضوع مدرکه و عقلك هیچ بر ماده‌یه تطبیق ایدلمکسزین استعمال محضی (Usage pur) ندن ایلری کلیور. بو استعمال بوش، موضوعسز بر طاقم مجردات، بر طاقم کلی مفهوملر وجوده کتیریر و بویله اولدیغی ایچون اشیایه تطابق اعتباریله هیچ بر قیمتلری یوقدر . خلاصه محسوسات فوقنده اولان برشی ، یعنی ذات اشیا حقنده علم

حاصل ایده‌مه‌یز . شو قدرکه ماهیت اشیایی بیلمکی ، مطلق آکلامغی استهداف ایدن مابعدالطبیعه ممکن دکلدر دیمك ، یعنی اسکی مابعدالطبیعیونك وهملرینی اورته‌یه قویمق کافی دکلدر . ذات اشیا حقنده علم حاصل ایتمك آرزوسنك نره‌دن انبعاث ایلدیکنی آرامق و بو نوع تحریاتك سائقنی کوسترمك ده لازمدر. فی الحقیقه مفکره‌مزك قوانینی بو مابعدالطبیعه اشتغالاتنك سببنی بزه کوستریر وعینی زمانده محسوسات فوقنده‌کی تصوراتك نه راده‌یه قدر حقیقی اولابیله‌جکنی بزه ارائه ایلر. بحث مخصوصنده سویلمشدك که مدرکه حساسیت حدودینی تجاوز ایدر. اووقت ذات اشیایی، وجود عقلی‌یی (Noumène) تصور ایدرز. عقل مدرکه‌نك حدودینی آشار، صور عقلیه Idée وجوده کتیرر. بناءً علیه کرك مدرکه‌نك، کرك عقلك تجربه فوقنده برطرز استعمالی واردر . بو طرز استعمالدن تولد ایدن متعال موضوعلر(Objets transcendantaux) برحقیقت شیئیه‌یی افاده ایتمزلر، بو اعتبارله هیچ قیمتلری یوقدر ، یعنی مدرکه و عقلك تجربه فوقنده اورته‌یه قویدیغی موضوعلرك نفس الامرده موجود اولدیغنی اثبات ایده‌مه‌یز . آنجق بونلری مفکره‌مز حلی لازم کلن بر مسئله اولارق اورته‌یه قویر . واقعا بر تورلو بونلرك وجودینی دلیل نظری ایله اثباته مقتدر دکلز . شو قدرکه بونلرك قطعیاً موجود اولامیه‌جقلرینی‌ده ارائه ایده‌مه‌یز. بناءً علیه ذات اشیایه متعلق براختیار، وجود الٰهی، بقای روح علوم تجربیه قارشیسنده ساده‌جه ممکندر . وجودلری ثابت اولماقله برابر قطعیاً موجود اولامیه‌جقلری‌ده اثبات اولوناماز . اکر حدس حسی خارجنده برسبب ، یعنی نظری اولمیان برسائق ساده‌جه ممکن کوردیکمز بو متعال موجوداتك حقیقتنی ، وارلغنی وضع ایدر و بزه یقین حاصل ایتدیریرسه اونلرك وجودینه اینانمقلغمز طبیعی اولور. بو حالده اسکی فیلسوفلرك آکلادیغی معناده مابعدالطبیعه‌نك روحی، اختیاری اللهك وجودینی اثبات ایده‌مدیکی وایده‌میه‌جکی وبناءً علیه برعلم اولامیه‌جغی میدانه قوناجق ومعرفت ساحه‌سی بو نوع اشتغالاتدن تمیزله‌نه‌جك اولورسه (مابعدالطبیعهٔ ایمان Métaphysique de la croyance ، تأسیس ایتمکه دوغری برخطوه آتیلمش اولور. چونکه برکره نظری ساحه‌ده اللهك ، روحك ، اختیارك وجودینی اثبات ایتمك قابل اولمادیغنی کورملی‌یزکه بونلره اینانمق ایچون باشقه ساحه‌ده دیکر نوع سائقلر آرایالم. تعبیر آخرله وجودینی اثبات ایده‌مدیکمز بو تصورلرك حقیقی اولدیغنی و اینانمقلغمز لازم کلدیکنی کوستره‌جك باشقه سائق یوقمی ؟ دییه دوشونه‌لم . اونك ایچوندرکه مابعدالطبیعه‌نك عقیم بر تشبث اولدیغنك اثبات ایدلمسی ، قانتك تعبیرنجه مابعدالطبیعه‌نك مابعدالطبیعیون الندن قورتارلمسی برنتیجه‌یه

ايرمكسزين نظرى ساحه‌ده تحقيق ايديلوب دوران تصورات عقليه‌نك وارلغنى باشقه بر ساحه‌ده بولاجغمز سائقلرله تأسيس ايتمكه يول آچار . نته‌كيم فيلسوف عقل عملى اعانه‌سيله - هيچ اولمازسه ايمان حالنده - اللهك وارلغنى روحك بقاسنى تأسيس ايتمكه چاليشاجقدر . خلاصه قانت يوقاريدنبرى ايضاح ايلديكمز نظريات ايله انتقاددن بكلديكى ايكى هدفى‌ده استحصال ايتمش اوليور .

عقلك تابع اولاجغى نظام

فلسفه‌نك اقسامى

« عقل محضك انتقادى » قسمنده معرفتمزك هر ساحه‌سنى دولاشه‌رق عاممزى تركيب ايدن نه كبى عناصر بولونديغنى و بو عناصرله مثبت و شيئى اولارق هانكى حدود دائره‌سنده بيلكى حاصل ايده‌بيله‌جكمزى كوردك . آنجق ساده‌جه بو معلومات بر مسلك فلسفى وجوده كتيرمز . بلكه بويله برمسلكه دوغرى بر نوع حاضرلقدر . دها دوغريسى بوتحريات تام بر مسلك فلسفى وجوده كتيره‌بيلمك ايچون لازم كان موادى حاضرلار . قانت عقل محضك انتقادينى تماملامق اوزره كتابنه برده ايكنجى قسم علاوه ايليور . بورادە فيلسوف بوعناصرله هانكى اصول، هانكى پلان دائره‌سنده تام بر بناى معرفت قوروله‌بيله‌جكنى آراشديرييور و بوقسمك اسمنه‌ده « اصولك نظريهٔ متعالى» (Théorie transcendantale de la méthode) دييور .

فيلسوف بوقسمده بالخاصه انتقادك اورته‌يه قويديغى موادايله ناصيل برمسلك فلسفى، تام منظومهٔ علم وجوده كتيريله‌بيله‌جكنى، تعبير آخرله بويله برمسلكك صورى (Formelles) نه كبى شرائطى اولاجغنى تعيين ايليور . آنجق بوخصوصده اوزون اوزادى‌يه بحث ايتديكى فكرلر دها زياده بو كتابك ايلك انتشار ايتديكى زمانده‌كى قارئلرينى علاقه‌دار ايده‌بيلير . چونكه او زمان فيلسوفك هنوز اخلاقه ، حكمارك انتقادينه دائر اولان اثرلرى انتشار ايتمه‌مشدى . بناءً عليه مسلك فلسفيسى تام اولارق اورته‌يه قونمامشدى ؛ (عقل محضك انتقادى) نك موضوعى خارجنده‌كى فكرلرى معلوم دكلدى . اونك ايچون هيچ اولمازسه نظريه‌سنك استقامتنى كوسترمسى لازمدى . فيلسوف ايشته بو مبحثده اك چوق بو هدفى تعقيب ايليور . حالبوكه آثار مؤخره‌سى دلالتيله آرتيق بوكون بز قانتك ياپديغى بناى

فلسفی‌یی بیلیورز . و صیراسیله مطالعه ایلیه‌جکز . اونك ایچون الده فیلسوفك « عقل عملینك انتقادی» ، « مابعدالطبیعهٔ عادات » ، « حکملرك انتقادی» اسمنده‌کی اثرلری بولونانلر ایچون بو قسمك بر چوق یرلری زائددر . آنجق بر ایکی بحثی واردرکه دیگر اثرلرینه انتقال ایچون عادتا مقدمه‌در . بز بو قسملری خلاصه ایده‌جکز .

عقل حد ذاتنده بر طاقم قواعد و قانون قدرتیدر . بویله اولدیغی ایچون بالذات کندیسنك بعض نظام و قواعده تابع اولماسی لازم کله‌جکی ظن اولونور [۱] . واقعا عقلك تجربه موضوعلرینه تطابق ایدامسی حقیقت ایچون یگانه معیاردر . آنجق معلومدرکه عقل تجربه حدودی خارجنه چیقمغه متمایلدر . بو تمایلنك اوکنی آلمق غیرقابلدر . شو حالده عقلك فعالیتنی انتقادك چیزدیکی حدود دائره‌سنده بیراقمق ایچون بر طاقم منظومهٔ قواعد تأمینی اقتضا ایدر .

بو قواعد نه‌لردر ؟ تعبیر آخرله عقل محضك فعالیتنده تعقیب ایده‌جکی طریق نه اولابیلیر ؟ اولاً خاطره عقلك ریاضیه‌ده تعقیب ایتدیکی اصول کلیر . فی الحقیقه علوم ریاضیه‌ده عقل تجربه‌نك هر نوع مراقبه‌سندن آزاده اولارق اشکال و کمیات تأسیس ایلیور و اونلردن استنتاجاتده بولونیور ، چیقان نتیجه‌لر تماماً قطعی و بوتون ذهنلر ایچون مسلم اولویور . عجبا فلسفه‌ده عقل محض عینی یولی طوتامازمی ؟ نصّی (دوغماتیك) فیلسوفلر عقلك ریاضیه‌ده تجربه‌نك مراقبه‌سنه محتاج اولمقسزین تعقیب ایلدیکی یولی جاذب کورمشلر ، فلسفه ایچونده اونی نمونه اتخاذ ایلمکه قالقمشلردر .

فقط انتقاد بزه قولایلقله کوستریرکه ریاضی اصولك فلسفه‌یه تطبیقیله حصوله کلن مابعدالطبیعی

[۱] قانت بعضی تعبیرلری آزچوق فرقلی اولارق بعضاً کنیش ، بعضاً دار معناده قوللانیور . (عقل) تعبیری ده بویله‌در . فیلسوف عقلی مدرکه‌نك مقابلی اولارق قوللاندیغی زمان « تجربه موضوعی اولمیان شیلری آکلامغه سوق ایدن قدرت » معناسنه استعمال ایلیور . بعضاً ده داها عمومی ، یعنی « تجربه‌دن مستقل اولارق بزده موجود اولان علم قدرتی » معناسنه قوللانیور . مثلا کتابنك عنواننده استعمال ایلدیکی « عقل محض » تعبیری بو معناده‌در . (Hoffding) ك تاریخ فلسفه‌سی صحیفه «۵۹۳» ۸ نجی نوط ... فیلسوفك کتابنی تلخیص ایدرکن بزده بالمجبوریه عقلی کاه کنیش ، کاه دار معناده قوللانیورز . فقط دقتله اوقوناجق اولورسه قولایقله عقلك هانکی معناده قوللانیلدیغی آکلاشیلیر . کنیش و عمومی معناده قوللانیلمق لازم کلدیکی زمان (عقل) تعبیری یرینه وضوح ایچون بعضاً (ذهن) دییورم . بو قاریکی سطرلرده (عقل) کنیش و عمومی معناده قوللانیلمشدر .

نصیحجیلك (Dogmatisme métaphysique)ك اورته‌یه قویدیغی نتایج و برهانلر ریاضیه‌ده‌كی دعوا و دلیللره هیچ بكزه‌مز . نه‌ایچون ؟ چونكه فلسفه ایله ریاضیه‌نك موضوعی تماماً بربرندن آیریدر . فی‌الحقیقه ریاضیه‌ده بر طاقم مفهومات و تصورات تأسیس ایدیله‌رك باشلانیر . حالبوكه فلسفه‌ده نتایج مفهومات و تصوراتدن چیقار . ریاضیه‌ده قبلی حدس ، یعنی مكان داخلنده اشكال وجوده كتیریلیر . خصوصی شكللرده كلی قانونلر بولونور . تعبیر آخرله عمومی خصوصی ایچنده ملاحظه ایدیلیر . حالبوكه فلسفه‌ده بونك عكسی یاپیلیر . خصوصی منفرد شیئلری كلی ، عمومی ایچنده ملاحظه ایدرز . بری كمیته متعلقدر ، دیكری كیفیت (Qualité)ه عائددر. موضوعلر آراسنده بو فرقلردولاییسیله ریاضیه‌نك اصولی فلسفه‌یه تطبیق ایدلدیكی زمان قطعی و مثمر نتیجه حاصل اولاماز .

مثلا بز ذهناً مكان حدس داخلنده بر مخروط چیزه‌رز . بو مخروط واقعا تجربه‌دن وجوده كلمه‌مشدر . بز اونی عقلاً چیزبیورز . یعنی مخروط تصوریی تشكیل ایلیورز . آنجق بوتصوری قبلی À priori برحدس، تعبیرآخرله‌مكان اوزرنده وجوده كتیرییورز. محسوس اولان هر شی قبلی حدس داخلنده ، مكان ایچنده مشعور اولدیغی ایچون ذهناً چیزدیكمز مخروطك شیئی بر قیمتی اولویور . فقط بومخروطك بر كیفیتی ، مثلا رنكنی بویله قبلی اولارق آكلامق ، تثبیت ایتمك ایسترسه‌ك موفق اولامایز . چونكه ماده‌سز ، موضوعسز برتصوردن هیچ بر كیفیت استخراج اولوناماز. آنجق تجربه ایله مخروط دیدیكمز تصورك ماده‌سی موجود اولملی كه اوكا كیفیت اسناد ایده‌بیله‌لم. الحاصل ریاضی موضوعلرده موفقیتله تطبیق ایدیلان و قطعی نتیجه ویره‌ن اصوللرك هیچ بری فلسفه موضوعلرینه تطبیق ایدیله‌مز . ریاضیه‌نك تعریفلری ، متعارفه‌لری ، اثباتلری وضوح تامی‘ دوغریدن دوغری‌یه بداهتی حائز ایسه بونك سببی بونلرك قبلی برحدس داخلنده تشكیل اولونمالرینه مستنددر .

حالبوكه فلسفه‌ده بو شرائطی حائز نه تعریف وضع ، نه متعارفه‌لر اقامه ایدیله‌بیلیر . نه‌ده‌عینی طرزده‌اثبات Démonstration لر یاپیلیر. ریاضیه‌ده مثلث، مربع مخروط... الخ مفهوملرینی مكان داخلنده بز تشكیل ایدییورز . اویله اولدیغی ایچون اونك بوتون انكشافی حدودینی كوستره‌بیله‌جك صورتده تعریف ایلیه‌بیلیرز . حالبوكه فلسفه‌نك مفهوملرینی ، تصورلرینی بز تشكیل‌ایتمیورز . بو مفهوملر تجربه‌ایله برلكده ذهنده‌حاصل اولویور .

بو طرزده معطا اولان بر تصور، ریاضیه‌ده آکلاسیلان سکلده تعریف اولوناماز. آنجق تحلیل ایله ایضاح اولونابیلیر. تعبیر آخرله فلسفی مفهوملرك ریاضیه‌ده اولدیغی کبی بوتون انکشافاتی کوستریله‌مز. دیکر جهتدن ریاضیه‌ده متعارفه‌لر واردر. چونکه بو متعارفه‌لرك محمولاری دائما قبلی حدسه یعنی مکانه مستنددر. مثلا «بر سطحده بهمه‌حال اوچ نقطه واردر». متعارفه‌سنده اوچ نقطه‌نك اولماسی، تعبیر آخرله طول و عرض حد ذاتنده مکانك قبلی حدسیله بیلدیککمز بر شیدر. اونك ایچون دوغریدن دوغری‌یه معلومدر، بدیهیدر. حالبوکه فلسفه‌ده بویله دکلدر. فلسفه‌نك مقدماتی متعارفه عداید یله‌مز. بونلر بر طاقم تصورات و مفهوملردر که دوغریدن دوغری‌یه بالحدس معلوم اولمادیغنه نظراً اثباتی لازم کلیر، حالبوکه «هر شیئك علتی واردر» کبی بوتون بو مقدمات، بو مبادی سادهٔ جه ذهنك تجربه‌یی ممکن قیلان قانونلریدر. اونلر بالحدس بیانی مکان کبی بر موضوع علم تشکیل ایتمز. بناءً علیه بونلرك سیئی بر قیمتی اولابیلمسی ایچون حدس حسینك انضمامنه محتاجدر. خلاصه فلسفه‌ده بویله دوغریدن دوغری‌یه بدیهی متعارفه‌لرده یوقدر. ریاضیه ایله فلسفه‌نك موضوعلری بویله‌جه بربرندن تماماً آیری اولدیغی ایچون ریاضی اصولنك ده قارتك دوسوندیکی کبی فلسفه‌یه تطبیقی دوغری بر نتیجه‌یه بزی ایصال ایلیه‌مز. نته‌کیم ریاضیه اصوللرینی فلسفه موضوعلرینه تطبیق ایلین نصی فیلسوفلرك مساعیسی عقیم قالمشدر.

تصیلات یالکز بویله مثبت بر طرزده تجلی ایتمز. اونك منفی طرزلری ده واردر. مثلا عقلك مابعدالطبیعی مسائلی، ازان جمله روحك بقاسنی، اللهك وجودینی اثبات ایده‌مدیککنی و بو یولده هیچ بر نتیجه‌یه ایره‌مدیککنی کوستره‌رك اونی سکوته محکوم ایلك بویله منفی بر یولدر. بك ظالمانه اولاجق اولان بو نوع ادعا قارشیسنده عقل کندی سربستیسنی مدافعه ایتمکه مجبوردر. بویله بر دعوانی ایلری سوره‌رك عقلی الك طبیعی یولندن آلیقویمغه چالیشانلره قارشی مثلا دیه‌بیلیرز که عقل مابعدالطبیعی مسئله‌لرده سزك ظن ایتدیککز کبی تناقض ایچنده قالمامقده‌در. واقعا ظاهراً صور عقلیه متناقض ادعالره منجر اولیور کبی کورونور. حالبوکه بحث مخصوصنده کوستردیکمز وجهله اورته‌یه قونولان دعوا و نقیض دعوالرده کورولن تناقض ظاهریدر. حقیقتده بو تباین مسئله‌یی یا کلیش وضع ایلمکدن، یا کلیش آکلامقدن تولد ایلیور. چونکه اورته‌یه قونولان نقیضین حادثات عالمنی ذات اسیا کبی مطالعه ایلمکدن حصوله کلیور. انتقادله میدانه چیقان بو سوء تفهمی قالدیریکز، متناقض دعوالرده محل قالماز. کذلك الوهیت مسئله‌سنده عقل واقعا مثبت بر نتیجه‌یه وارماز. یعنی اللهك وجودینی

اثبات ایلیه‌مز ؛ فقط عقل عینی زمانده الاهك عدم وجودینكده قائل اثبات اولامیه‌جغنی
میدانه قویار . بناءً علیه بو مابعدالطبیعی مسائلده عقل طریق انتقادی تعقیب ایدنجه پك
اعلا مثبت نتیجه‌لره وارابیلیور . بناءً علیه اونی بو مباحثده سكوته محكوم عد ایتمك الك
یاكلیش ؛ قابلیت انسانیه ایچون الك بی رحمانه بر ادعا اولور. خلاصه بوتون بو مسائلده،
بو مناقشه‌لرده عقلك سربستجه تحری وتنقیدینه میدان براقالیدر. بو بولده هیچ بر قید
مشروع اولاماز . هركسدن دعواسی معقول اولارق وضع و اثبات ایتمسنی طلب ایتمك
حقكزدر . بوكا قارشی یاپاجغكز مقابله‌ده آنجق ینه عقل سلاحیله اولابیلیر .
یوقسه اصی اولارق عقل سكوته محكوم ایدیله‌مز. هركسی سربست براقیكز ؛ اگر مناقشه
ایدنلرك درین و یكی نظریات وضعنه، تحریاتده بولونمه قابلیتلری وار ایسه، بركله ایله اونلر
دلیل عقلی سرد ایلیه بیلیورلرسه بوندن ینه عقل قازانیر. افكار عمومیه‌نك اضلالی ، اخلاقك
تجاوزه اوغرامسی بهانه‌سیله عقل ایچون تحدیدات وضعنه ، اونك مناقشه حقنك سلبنه
قالقماییكز ،جدل موضوعی اولان بو مابعدالطبیعی مسائلك نظری اولارق مناقشه‌سندن تهلكه‌لی
هیچ بر نتیجه چیقاماز. هركسك كندی تفكراتی ، حلنه مقتدر اولامادیغی سهو وترددلرینی
عمومك تقدیر ومحاكمه‌سنه عرض ایتمك الك بویوك حقیدر. نظری تحریاتده ، فكر وقناعتلرده
هر فردك رأی صاحبی اولدیغی تقدیر وحكم عمومیدن ؛ انسانیتك عقل كلی و مشتركندن
باشقه حاكم طانیمامسی انسانك الك بویوك ، الك مقدس حقیدر. بناءً علیه بو حقدن محروم
ایدیله‌رك عقل هیچ برصورتله سكوته محكوم ایدیله‌مز .

قاسی مناقشاته گنجلری آلیشدیرمیده تهلكه‌لی ظن ایتمه‌مالیدر . بالعكس بو مسائل
حقنده گنجلره معلومات ویرلمزسه اونلر مدیونلك ؛ الحاد مسلكلرینك منفی ونصّی دلیل
وحكملری قارشیسنده قالنجه درحال اعتقادلری متزلزل اولابیلیر . بالعكس گنجلری
حقیقی انتقاد اصولنه آلیشدیرمق ، بو صورتله جدل موضوعی اولان مسائلده‌كی
مناقشه‌لرك بیهوده اولدیغنی گوسترمك بصیرت واحتیاطه الك موافق حركتدر .

عقلك حسبانیلك (Scepticisme) طریقنه گیرمسنه گلنجه مفكره نصّی واسطه ایچنده
بیهوده مناقشه‌لردن یورولونجه « بیلنه‌مز » دیه‌رك حسبانیلكده توقف واستراحت ایتمك
ایستمه‌سی طبیعیدر . آنجق شبهه مفكره ایچون بر گچید اولابیلیر . نصّی بر طرزده یاپدیغی
تفكراتك بر نتیجه‌یه وارمادیغنی گورونجه یكی بر یول بولمق ایچون بر مدت موقته ایچون
توقفی عد اولونابیلیر . فقط انسان بو مرحله‌ده قالاماز. چونكه عقل شبهه ایچنده استراحت

ایلەمز . ذهن ایچون راحت، بیلمکدە ، یقین حاصل ایتمکدە ، خلاصە بر ایمانە قاووشمقدەدر.
بو مرحلەدە عقلی، ترددلردن آنجق انتقاد قورتارابیلیر . چونکە بو سایەدە هیوم کبی
عقل بشرك بر نوع جغرافیاسنی یاپابیلیرز ، خریطەسنی چیزەبیلیر ، توصیف ایلیەبیلیرز .
عینی زماندە بو انکلیز فیلسوفنك یاپدیغی کبی عقلك حرارتلە آرادیغی شیئی مطابق بر طرفە
براقیویرمەیز . بونلری نفی ایلیویرمکە قالقمایز ، سادەجە معکرة بشریەنك مشروع و دوغری
اولارق بیلەجکی شیلرك حدودینی کوستریر ، وقتمز وسائق حقیقیەسی ، علت کافیەسی
غیر موجود مدعالر سرد ایتمك تهلکەسنك اوکنی آلیرز .

عقل محضك تعقیب ایدەجکی طریق، ریاضی اصول اولامادیغندە و حسابیلکدە
قالمقدە بزی تطمین ایلەمدیکنە کورە عقلك تابع اولاجغی حقیقی نظام نە اولمالیدر ؟

اولاً محسوس فوقندە اولان اسبابە دائر فرضیە قورمقدن چکینملیدر . چونکە
بر فرضیە آنجق حقیقی بر وقعەیە استناد ایدر ، موضوعی اولان وقایعی تماماً ایضاح
ایلەیەبیلیرسە دوغری و مشروع اولابیلیر . مثلا مکوناتدەکی آهنك و نظامی ایضاح
ایتمك ایچون کمال مطلقی حائز بر علت فرض ایتك بو ایکی شرطك هیچ برینی حائز
دکلدر . چونکە برکرە تجربە خارجندەدر . دیکر طرفدن بویلە بر فرضیە مکوناتیدە
ایضاح ایدەمز . چونکە عالمدە آهنك بولوندیغی کبی آهنکسزلکدە ، شردە ، نقصانلردە
واردر . کمال مطلقی حائز بر علت بو فناقلری ایضاح ایدەمز . او وقت مکوناتك
بو نقصان جهتلرینیدە ایضاح ایچون دیکر فرضیە اقامەسنە لزوم کورولور . واقعا دینەبیلیرکە
محسوسات فوقندە اولان وجود مطلقە دائر وضع ایدیلەجك فرضیەنك هیچ اولمازسە بر
فائدۀ عملیەسی واردر . چونکە بو نوع فرضیە « محسوسات فوقندە هیچ بر شی یوقدر»؛
یاخود « موجود مطلق مادە خارجندە دکلدر » دیین الحاد Athée مسلکلرینی ، هر
نوع مادیونك ادعالرینی جرح ایتمکە یارار . فقط بو فرضیەلرك بویلە بر سلاح مدافعە
طرزندە استعمال ایدلمسی حد ذاتندە قوتلی اولماسندن متولد دکلدر . بلکە مخاصملرینك
یعنی مادیونك، الحاد مسلکی اربابنك مدعالرینك ضعیف اولماسندن منبعثدر .

ثانیاً وضع ایدیلەجك دلیللردە ، اثباتلردە دائما خاطرلاتمالیدرکە عقل محضك مبادیسی
سادەجە معلوماتمزك ناظمیدر . یوقسە اشیایی تکوین ایدن بر اصل ، بر مبدأ مکون
(Principe constuitif) دکلدر . یعنی عقلك مبدألری معلوماتمزی ترتیب ایلر . فقط
منحصراً بو مبدألر ماوقعی ، نفس الامری وجودە کتیرمز ، حقیقت خارجیەیی تأسیس

ايدر . اونك ايچون فلسفه‌ده قبول ايديلن مبدألرك دوغرولغنه يكانه دليل ، يكانه معيار
تجربه امكانى حصوله كتيرمسيدر . مثلا « مبدأ عليت » ك يكانه دليلى تجربه حصوله كله‌بيلمك
ايچون زمان داخلنده برشيئى تعيين وايجاب ضرورتيدر . بويله برتعيين « عليت مبدأ » نى
ايجاب ايدرده اونك ايچون بومبدأ ذهنى شيئى بر قيمت اكتساب ايلر . كورولويوركه
مفكره‌نك هرهانكى برمبدأنك حقيقتنى ، ماوقع اعتباريله قيمتنى آكلايابيلمك ايچون تجربه‌نك
او سايه‌ده ممكن اولوب اولماديغنى آرايورز . شو حالده فلسفه‌ده اثبات طريقى قبول
اولونان مبدأك نقيضنى رد ايتمكه ، ياخود اومبدأدن چيقان نتايجك دوغرولغنه استناد ايتمز .
بلكه انتقادى دليللر دائما بالواسطه‌در . وبوقاريده سويلديكمز كبى تجربه‌يه داياير ؛ يعنى
قبول ايديلن مبدأ تجربه امكانى حاصل ايديورسه شيئى قيمتى اولديغنه حكم ايديلير .
انتقادك استعمال ايلديكى يكانه طريق اثبات بودر واستقبالك فلسفه‌سنده‌ده بويله اولمالیدر.

بورايه قدر ويرديكمز ايضاحاتده عقلك استعمال نظريسينك تابع اولاجغى شرائطى
كوردك . باشقه برتعبيرله مفكره نه كبى شرائط داخلنده استعمال ايديليرسه مشروع ودوغرى
برنتيجهٔ نظريه‌يه ، اشيا حقنده مثبت برعلمه واصل اولاجغمزى مطالعه ايتمش اولدق .
عجبا عقلك طرز استعمالى يالكز اشيا حقنده بر علم نظرى استحصالنه‌مى معطوفدر ؟ عقلك
استعمال ايديله‌جكى باشقه ساحه يوقميدر ؟ « عقل محضك انتقادى » نك بر چوق يرنده ،
بالخاصه اوچونجى تساوىٔ نقيضينك حلى بحثنده فيلسوف عقلك نظرى ساحه خارجنده
برده عملى حقنده طرز استعمالى اولديغنه وبوطرز استعمالى قانون اخلاقك وضعنه مؤدى
بولونديغنه اشارت ايتمشدى . قانت عملى (Pratique) تعبيرندن شونى قصد ايديور :
« اختيار Liberté ايله ممكن اولان هرشى » . بو بسيط تعريف ايكى آيرى نظام ، ايكى
آيرى عالم تفريق ايديور . فى الحقيقه يوقاريده كورمشدك كه علمك موضوع خاصى
طبيعتك قوانين ضروريه‌سيدر . بوقوانين اولان ، حدوث ايدن شيئى ماقبلنده‌كى برعلته
ربط ايدرك افاده ايدر . مفكره علم يابديغى ، طبيعتى آكلامغه چاليشديغى زمان بويله قوانين
ضروريه بولور . علممزك وجوده كتيرديكى بونظام طبيعى خارجنده برده « اختيار ايله
ممكن اولان عمللرمز » واركه بونى‌ده قانون اخلاقى تعيين ايدر . قانون طبيعى حدوث ايدن
شيئى ، اولانى افاده ايلديكى حالده قانون اخلاقى « اولماسى لازم كلنى » امر وتعيين ايلر .
اولكيسى عقل ايچون طبيعتك براجراسى اولديغى حالده ايكنجيسى اراده‌مزه وضع ايديلان

برنظام مطلقدر . بوایکی نوع نظام بربرینه چوق دفعه مخالفدرده . اکثریا قانون اخلاقینك
تعقیبنی امر ایتدیکی یول طبیعتك ، احتساس و سوق طبیعیلرمزك ایجاباتنه مخالفدر .
بوندن اکلاشیلیورکه اختیارمز ، بوکا تعلق ایدن عملمز طبیعتدن ، اوکا عائد اولان مثبت
علملردن باشقه بر نقطهٔ نظرله قائمدر و عقل بویکی طریق اوزرنده یورورکن موضوعی
طبیعت اولان عاممزك اثبات ایده مدیکی متعال وارلقلری برایمان زمینی اولمق اوزره تعیین ایلر .[۱]

خلاصه عقل اول امرده « نه بیله بیلیرز؟ » مسئله‌سی قارشیسنده‌در . بوسؤاله ناصل
جواب ویریله بیله جکنی عقل نظرینك انتقادی بزه ارائه ایلمشدر . فقط بونی متعاقب
اولکیسندن تماماً آیری اولارق « ناصل حرکت ایتملی یز ؟ » سؤالی مواجهه‌سنده‌ده
بولونورز . بو ایکنجی سؤاله نظری انتقاد قطعیا جواب ویره‌مز . برنجی سؤال « اولان
شیئلره » ، طبیعته دائر عاممزك حدودینی آرامغی استهداف ایتدیکی حالده ایکنجی سؤال
« اولماسی لازم کلنه » تعلق ایدر . بونی حل ایچون ایکنجی بر « انتقاد » لازمدر . فقط
بوایکنجی سؤالله‌ده قالیمایز ، هرایکی مسئله‌نك حلی بزی اوچونجی بر سؤال دها قارشیسنده
بولوندیریر ؛ کندی کندیمزه « نه امید ایتملی یز؟ » سؤالنی صورمغه سوق ایلر .

بومسئله برطرفدن نظری ، دیکر طرفدن عملیدر . نظریدر ، چونکه حادثاتك ،
طبیعتك علمیله اکتفا ایده‌میورز . عقل بزی محسوسات فوقنه چیقاریبور ، اونك خارجنده
وجود مطلق تصور ایدییور و بیلمکه اوغراشییور . دیمك که ذهن برتورلو علم حاصل
ایده‌مدیکی حالده بیلمك ایسته‌دیکی ، امید ایلدیکی بر « عالم معقولات » وار . عملیدر ، چونکه مختار
اولارق یاپدیغمز عملی ایجاب ایلین « وظیفه » طبیعته مطابق اولمق لزومنی حس
ایتمکسزین مطلق قانون وضع ایلیور . بو قانون اخلاقی بو عالم محسوسده تماماً حکمفرما
اولامایور . بوحال اونك تماماً حکم سوره جکی عالمی فرض واونك وارلغنی امید ایتمکه
بزی سوق ایدییور . قانون اخلاقینك مطلقیتی بزی برقدرت ربانیه‌نك وارلغنی امید ایتمك
واوکا ایناغق ضرورتی قارشیسنده براقیبور . دیمك که کرك نظری ، کرك عملی انتقاد بزی
هپ محسوسات فوقنده بر وارلغه سوق ایله‌یور . آنجق انتقاد عقل محض کوستردیکه
بالنظریه بویله بر وارلغی اثبات امکانی یوقدر . شوحالده علم بوسؤاله جواب ویره‌میور .
فقط عقل عملی ، قانون اخلاقی برایمان حالنده وجود مطلق ، ذات باری یی ، بقای روحی
بالضروره وضع ایدر . علم واقعا حقیقیدر ، قطعیدر فقط حادثات عالمنه مقصوردر .

[۱] شجی قسمه باقیکز .

مطلق بيلديرمز . اخلاق بزى الاهلك وارلغنه ، روحك بقاسنه ايمانه سوق ايدر . آنجق بو ايمانك سببى قيمتى اولديغى اورته‌يه قويامز . [١]

بو تفريق بزه عقل محضك حاكميتى آلتنده تشكل ايده‌جك تام بر فلسفه سيستمه‌سنك احتوا ايليه‌جكى قسملرى كوستره‌بيلير ؛ بر مسلك فلسفه‌نك يالكز چيزمكه خدمت ايدر . في الحقيقه عقلك انتظامى آلتنده تشكل ايده‌جك معلومات بر سيستمه ، بر منظومه اولور ، يعنى معلومات وافكار معين مبدألر داخلنده ترتيب ايدلمش بولونور . بو حالده هانكى اصول تعقيب ايدلير سه ايدلسين ، « عقل محضه » مستند بر فلسفه سيستمه‌سنك احتوا ايده‌جكى قسملر اولدن تعيين اولونابيلير .

بو فارقده‌ده سويليه‌جكمز كبى ، « مسلك فلسفه‌نك » ، « فلسفهٔ محضه « Philosophie pure » نك ايكى موضوعى واردر . برى طبيعت (Nature) دكرى اختيار (Liberté) در [٢]. بناءً عليه بو موضوعلره تعلق ايتمسى اعتباريله فلسفه‌نك ايكى شعبه‌سى تفريق ايدلك قابلدر : ١) فلسفه

[١] بشنجى قسمده بو مسئله‌لرى ايضاح ايليه‌جكز .

[٢] فرانسزجه (Liberté) كلمه‌سى بعض معنالرده اولارق اوچ تعبير ويردر ١) [illegible] ٢) اختيار ٣) حريت . بو اوچ كلمه‌يى ده بو فرانسزجه تعبيرك مختلف موضعلرده مقابلى اولارق قوللانيلير . [illegible] آلمانلرده Freiheit دن ماعدا Willensfreiheit كلمه‌سى ، انكليزلرده Liberty ، Freedom كلمه‌لرندن ماعدا Free will لفظى وار . (Liberté) حد ذاتنده ايستديكنى يا پا بيلمك [illegible] بر يابانجى قوتك تاثيرى آلتنده بولونمقسزين حركته ديمكدر . بو معنا ده اولارق . [illegible] حركتنده [illegible] [illegible] صاحبندن استقلال ايتمك اوزره بو كلمه اوچ مختلف اسقامده [illegible] ايديلمكده‌در ١) بر شيئك هيچ بر شئ جسمك داخلى ويا خارجى بر سبب طرفندن اخلال اولونمقسزين [illegible] موافق اوله‌رق اوزره سربستجه حركتيدر . بو معناده اشيانك ، حيوان ويا انسانك هرهانكى بر عارضه ويا سبب خارجى طرفندن انكله معروض قالمقسزين ايجاب طبيعيه موافق حركت و [illegible] افاده ايدر (Liberté) بو معناده قوللانيلديغى [illegible] حريت كلمه‌لرينى قوللانيليرز [illegible] . [illegible] كلمه‌يه مترادف اولارق ([illegible] سقى) دكلكمز موافقدر ، ظن ايدرم . ٢) بو كلمه‌نك اجتماعى وسياسى معنالرده قوللانيلمايدر . بو حالده فردك اجتماعى وسياسى مجبوريت آلتنده قالماسى معناسنه‌در بو معناده بزدانده (حريت) كلمه‌سى قوللانيورز . ٣) بو كلمه بالارده دوشونه‌رك . [illegible] حركت ايلمه و [illegible] احتراص وسوق طبيعيلرينه تابع اولمقسزين اعمال [illegible] يعنى عمل واخلاقيت بحاب نظرنه كوره عملده بولونمه كبى پسيقولوژيك معناده قوللانيلير . اووقت اختيار كلمه‌سى استعمال ايدلير . بن بو كتابده ايكنجى معناده قوللانيلديغى زمان (حريت) تعبيرى ، اوچنجى معناده يعنى پسيقولوژيك بر دلالتى بولونديغى زمان (اختيار) كلمه‌سى استعمال ايديورم .

طبیعیه ٢) فلسفهٔ اخلاقیه . فلسفهٔ طبیعیه موجود اولانك ، حدوث ایده‌نك قانونلرینی تدقیق ، فلسفهٔ اخلاقیه ایسه « اولمسی لازم كله‌نك » قانونلرینی تعیین ایلر . فلسفه‌نك بو ایكی شعبه‌سی‌ده ایكی قسمی احتوا ایلر ، دها دوغریسی تدقیقاتنده ایكی صفحه عرض ایدر . برنجی قسم قبلی معرفت وجوده كتیرمسی اعتباریله عقل محضی تدقیقه و مطالعه‌یه تعلق ایدر . اصل انتقاد بودر ، ایكنجی قسم عقل محضك استعمالیله حصوله كلن معلوماتدر كه بوكا عمومیتله مابعدالطبیعه دینیلمكده‌در . دیمك كه فلسفه كرك طبیعته ، كرك اخلاقه تعلق ایتسین اول امرده قبلی معرفت Connaissance à priori حاصل ایتمك اعتباریله عقلك انتقادی لازمدر . اوندن صوكرادر كه مابعدالطبیعی قسم ، یعنی عقلك استعمالیله استحصال ایدیلن معلومات موضوع بحث اولور . بونك ایچوندر كه برنجی قسم ایكنجیسنه یعنی مابعدالطبیعه‌یه حاضرلایان بر مدخل تشكیل ایدر . مثلا فلسفهٔ طبیعیه‌دن اول عقلك قبلی معرفت اعتباریله قدرتی انتقاد طریقیله معلوم بولونمالیدر كه نه شرائط و نه حدود داخلنده طبیعتك فلسفه‌سی یاپیلابیله‌جكی آكلاشیلسین . شو حالده عقل محضك وجوده كتیره‌جكی سیستم شویله دائره‌سنده مرتب اولمق اقتضا ایلر :

فلسفهٔ محضه
- عقل محضك انتقادی — طبیعتك مابعدالطبیعه‌سی (فلسفهٔ طبیعیه) [١]
- عقل عملینك انتقادی — عاداتك مابعدالطبیعه‌سی

قانت فلسفهٔ طبیعیه‌ی‌ده اونتولوژی ، عقلی فیزیولوژی ــ كه عقلی روحیات ایله فیزیكدن مركبدر ــ كونیات (قوزمولوژی)، الهیات دن مركب كوروبور .

[١] قانتك « طبیعتك مابعدالطبیعه‌سی Metaphysique de la nature » تعبیری مقابلی اولارق بن دردنجی قسمده « فلسفهٔ طبیعیه » دییه‌جكم . برده (Métaphysique) تعبیرینه مابعدالطبیعه دینیلدیكی ایچون « طبیعتك مابعدالطبیعه‌سی » تعبیرینی خوش كورمدم . انجق هانكی تعبیر قوللانیلیرسه قوللانیلسون قارئه قانتك « طبیعت Nature » كلمه‌سندن آكلادیغی معنای ــ كه بوقاری بحثلرده سویلمشدك ــ قطعیا اونوتمامالیدر . فرانسزجه‌ده ناصیل (Nature) كلمه‌سی بربرندن اولدقجه فرقلی معنالره كلیورسه بزده‌ده « طبیعت » تعبیری مختلف معنالرده قوللانیلمقده‌در . قانت ایسه بو كلمه‌یی تماما (اختیار Liberté) مقابلی اولارق استعمال ایلیور . بناء علیه فیلسوفك طبیعتك مابعدالطبیعه‌سندن ، بزجه قوللانیلان طرزده فلسفهٔ طبیعیه‌دن نه قصد ایتدیكی آكلامق ایچون اساس مسلكینه نفوذ ایتمك لازمدر . بو كبی تعبیرات‌ده آنجق او زمان تنور ایدر . نته كیم قانتك « عقل محضك انتقادی » نده استعمال ایلدیكی (Esthétique transcendantale) تعبیرینی « علم محاسن اعلا » دییه ترجمه ایتمك فیلسوفك بو كلمه‌یی بتون باشقه معناده ، « علم حس » مدلولنده قوللاندیغی بیلمه‌مكدن ، « عقل محضك انتقادی » نك اساس موضوعنه عدم وقوفدن ایلری كلیور . اونك ایچون بر فلسفه سیستمه‌سی هیئت عمومیه‌سیله بیلمه‌دكجه پارچه پارچه آكلاشیلامیه‌جغی هیچ اونوتولمامالیدر .

فیلسوف بو تقسیماتی ایله سلفلرینك طرز تصنیفنی فلسفهٔ انتقادیه‌نك نقطهٔ نظریله تألیف هدفنی تعقیب ایتدیکی آکلاشیلیور . یوقسه بو تصنیف نه اوقدر طبیعی ، حتی نه‌ده قانتك آثار مؤخره‌سنه نظراً مسلکننك احتوا ایلدیکی بوتون اقسامی محتویدر. مثلا بالذات قانتك فلسفه‌سنده فلسفهٔ طبیعیه ایله فلسفهٔ اخلاقیه‌نی یکدیکرندن تماماً آییرمق نه درجه‌یه قدر قابلدر؟ بو جهت شایان مناقشه اولدیغی کبی ایلریده کوره‌جکمز کبی قانتك حسن وغائیت حقنده‌کی نظریاتنی احتوا ایدن (حکم قدرتنك انتقادی) ده بو پلان دائره‌سنده کوستریلمه‌مشدر. بناءً علیه بو تقسیماته قانتك (عقل محضك انتقادی) نی یازدیغی صیراده فلسفه حقنده دوشوندیکی پلان اولمق اوزره باقمالیدر .

بو پلانه کوره (انتقاد عقل محض) ی فلسفهٔ طبیعیه‌نك تعقیب ایتمسی لازمدر. بزده دردنجی قسمده فیلسوفك فلسفهٔ طبیعیه حقنده‌کی فکرلرینی کوره‌جکز .

دردنجی قسم

فلسفهٔ طبیعیه

قانت « عقل محضك انتقادی » نی اکمال ایتدکدن قیصه بر مدت صوکرا فلسفهٔ طبیعه‌سنی ، یعنی انتقادك چیزدیکی خط دائره‌سنده یکی مابعدالطبیعه‌یه [مبحث وجود ، روحیات و فیزیك ، کونیات و الهیات] ه متعلق نظریاتی اورته‌یه قویمق ایسته‌دیکی محققدر . بویوك اثرینك برنجی طبعی مقدمه‌سنده (طبیعتك مابعدالطبیعه‌سی) عنوانی ویردیکی فلسفه‌نك بوقسملری حقنده‌کی سیستمه‌نی نشر ایلیه‌جکی وعدنده بولونیور . بو وعدینه مطاع اولان قارئلرك اثرینه انتظار ایلمکده اولدیغنی بیلیور : ۱۷۸۵ ایلولنده سوتز (Christian Gottfried schütz) ه یازدیغی مکتوبده مابعدالطبیعی اثرینه انتظار ایدنلرك آلدانمیه‌جقلرینی سویلیوردی .

بوکا رغماً فیلسوف (۱۷۸۵) ده نظری فیزیکه دائر (علوم طبیعه‌نك مابعدالطبیعی مبادیٔ اولاسی [۱]) عنوانیله یازدیغی مدخل خارجنده مابعدالطبیعی مسائله دائر اولجه تاصارلادیغی قسماتی حائز هیچ براثریازمادی . تام فلسفه سیستمه‌منك « فلسفهٔ طبیعیه» یی یاخود اصل « مابعدالطبیعیات » ی حاوی اولماسنی لازم کوردیکی ' وبو قسمك احتوا ایلیه‌جکی اقسامی بیله اوجه دوسوندیکی و الانی حاضرلادیغی حالده بر تورلو وجوده کتیره‌مدی . قانت فلسفه‌سنده‌کی بو بوشلغی ناصیل ایضاح ایتملی ؛ بالخاصه « عقل محضك انتقادی » ندن صوکرا « عقل عملیاتك انتقادی » ، « مابعدالطبیعی عادات » ، « حکم قدرتنك انتقادی » انتشار ایلدیکی حالده نه ایچون حتی بونلردن اول نشرینی دوسوندیکی مابعدالطبیعه‌سنی اورته‌یه قویامادی؟ بونك برکره سببی سننك ایلرله‌مش اولماسیدر . « عقل محضك انتقادی » طبع ایدلدیکی زمان فیلسوف التمش آلتی یاشنده ایدی . مختلف موضوعلرله هب بر آرادە اشتغال ایده‌میوردی . سوتزه یازدیغی مکتوبده شوبله دییوردی :

[۱] کتابیاتده ۴۰ نومرو ایله کوستریلن اثر .

« آرتيق كنج دكلم . اوخـه اولديغى كبى مختلف مساعيلره سرعتله قويولاميورم . فكرلرم آراسنده كى ارتباطات رشته سنى غائب ايتمه مك ايچون تفكراتمى بر نقطه ده جمع و تكثيف ايلمكه مجبور اولويورم » حالبوكه مختلف وقايع تفكراتنك سلسلهٔ منطقيه سى اخلال ايديبيوردى . مثلا « انتقاد عقل محض » انتشار ايدنجه اوغراديغى اعتراضلره جواب ويرمك مجبوريتنده قالدى ، بو مهم اثرك دها واضح بر خلاصه سنى ياپمق اضطرارى دويدى . كتابك نسبةً قيصه بر مدت صوكرا ايكنجى طبعى لازم كلديكى زمان يكى بر مقدمه علاوه ايتدى ، برچوق يرلرينى تعديل وبعض قسملر علاوه ايلدى . بوتون بولر فلسفه سنك تاصارلاديغى اقسامى حقنده صيراسيله مشغول اولماسنه مانع اولويور ايدى . ديكر جهتدن دارالفنونده كى وظائفى كنديسنى اشغال ايليوردى . راينخولد (Reinhold) ه ١٧٨٨ مارتنده يازديغى مكتوبده فاكولته رئيسى و دارالفنون امينى اولارق توجه ايدن مساعيدن شكايت ايليور .

بو سببلر فيلسوفك مشغوليتنى كوسترير . الحق فلسفهٔ اخلاقيه يه دائر اثرلرينى يازديغى حالده وعدينه رغماً فلسفهٔ طبيعيه يه دائر هيچ بر كتاب يازاماسنك حقيقى سببنى ايضاح ايليه مز . « عقل محضك انتقادى » ده تاصارلاديغى فلسفه سيستمنده فلسفهٔ طبيعيه يى فلسفهٔ اخلاقيه يه عائد رساله يه تقديم ايده جكنى سويلديكى وحتى انتقادن صوكرا يكى بر مابعدالطبيعه تأسيسنك پك قولاى اولاجغنى تخمين ايلديكى حالده نه يه وايشى الك صوكرايه براقدى ؟ و بو يوزدن عمرى وفا ايتمه ده ياپديغى تقسيماته نظراً سيستمه ده بر بوشلق قالدى : بونى ايضاح ايچون دها درين سببلر آرامالى يز .

« عقل محضك انتقادى » انتشار ايدنجه اساسيجه اعتراض ونتك مسلكنك نهايت حسبانيلكه منجر اولاجغى ايدى . چونكه اثرده وجود الهينك ، بقاى روحك ، محسوسات فوقنده هر نوع وجودك عقليك اثبات ايديله ميه جكنى سويليوردى . اونك ايچون هامان ، هردر فيلسوفى « پروسياده پيشمش هيوم » عد ايتديلر . ديكر بر طاقم منقدلرده عاملك تماماً قبلى وبناءً عليه انفسى بر نظامه وجوده كلديكنى ادعا ايتديكى ايچون انتقاد فلسفه سنك حقيقى والدينى بركلهيك مسلكنده كورديلر . فيلسوف بو حسبانيلكله ، افكاريهٔ محضه (Idéalisme pur) ايله اتهام ايدلمكدن متأثر اولويوردى . انتقادلنك يكى بر يول اولديغى ، هيومدن تماماً آيرلديغى كوسترمك ايچون « علم كبى باقى اولاجق مابعدالطبيعه يه مدخل » عنوانده كى اثرى يازدى ، مختلف وثيقه لرله معترضلرينه جواب

ویردی. فقط سؤتفهمی بسبتون ازاله ایچون بونلر کافی دکلدی. بالفعل تکذیب ایتملیدی.
بونك ایچون اختیار (Liberté) فلسفه‌سنی، فلسفهٔ اخلاقیه‌سنی، « مابعدالطبیعی عادات » ی
بر آن اول یازمق ایستدی . بوسایه‌ده اللهك وارلغنی ، روحك بقاسنی اخلاق اوزرینه
تأسیس ایلیه‌جك ومعارضلرینه فعلاً جواب ویرمش اولاجقدی . اونك ایچون موقتاً
فلسفهٔ طبیعیه‌یه عائد اشتغالاتی ترك ایتدی . اخلاق مسائلی اوزرینه دوشوندی ، فلسفهٔ
اخلاقیه‌یی یازدی . بو اثناده واقعا بسبتون فلسفهٔ طبیعیه‌یی اهمال ایتمه‌مشدی . « علوم
طبیعیه‌نك مابعدالطبیعی مبادیٔ اولاسی » نی [۱] بو صیراده نشر ایلدی. فقط فلسفهٔ طبیعیه‌نك
دیکر اقسامنه دائر یازمغی وقتیله تاصارلادیغی بحثلری یازمادی. حتی (۱۷۸۵) ده شوتزه
کوندردیکی مکتوبده بحث ایتدیکی عقلی روحیات حقنده‌کی اثری‌ده هیچ انتشار ایتمدی .
نه ایچون ؟ چونکه اخلاق فلسفه‌سنك بوتون نتایجنی اورته‌یه قویمق ، قانون اخلاقینك
الله ، بقای روح حقنده‌کی ایمانك تاصیل مستندی اولابیله‌جکنی کوسترمك ، دینه
بالخاصه « موجوداتده‌کی شر و فنالق » ك اسبابنه دائر دوشونجه‌سنی واضحاً یازمق ایستیوردی.
بو اشتغالی صیراسنده وقتیله فلسفه‌نك بر قسم مستقلی اولارق دوشوندیکی بر موضوع
قارشیسنده‌ده قالدی : « ذوق وحسن » ك ماهیتی. بونی‌ده « حکملرك انتقادی » عنوانیله
یازدی . الحاصل قانت حسابلیك اتمامنی بسبتون اورته‌دن قالدیرمق ایچون یکرمی سنه کبی
اوزون بر فاصله‌دن صوکرا تکرار اخلاق تدقیقاتنه عودت ایتدی. اونك ایچون « فلسفهٔ طبیعیه»
اقسامنك نشرینی هپ آتی‌یه بیراقدی. عمری وفا ایتمدیکی ایچون بر تورلوده اتمام ایلیه‌مدی.

ذاتاً فیلسوفك « عقل محضك انتقادی » نك مقدمه‌سنده‌کی وعدی فضله بر قناعت
واطمئنانه استناد ایلیوردی . قانت قبول ایتدیکی تقسیمات دائره‌سنده فلسفهٔ طبیعیه‌یی یازمقسزین
وجوده کتیره‌جکی اثرك « عقل محضك انتقادینه » نظراً حجمی همان یاری درجه‌ده اولاجغنی
وفقط محتویاتی اعتباریله پك زنکین بولوناجغنی سویلیوردی. بو تخمین تجربه ایدلمکسزین اورته‌یه
قونمش تماماً نصّی بر قناعتدی . واقعا انتقاد فلسفهٔ طبیعیه‌نك پلانی، اصوللی تماماً چیزمشدی.
فیلسوف بو اساس ، بو اصول دائره‌سنده اثرك عادتا کندیلکندن ترتیب ایدیلیویره‌جکنه
قانعدی . حالبوکه موضوع قولایلقله بو پلانه ، بو اصوله انطباق ایدیویرمه‌یوردی
فیلسوفك بو مشکل قارشیسنده وعدینی تماماً انجاز ایده‌مه‌مسی‌ده قابلدر .

بوتون بو سببلری طوپلایاجق اولورسه‌ق قانتك سیستمه‌منده‌کی بو بوشلغك اسبابی تنوّر

[۱] کتابیاتده ۴۰ نومرو ایله کوستریلن اثر

ایدر . مع مافیه قانت فلسفهٔ طبیعیه یه ، اصل مابعدالطبیعه یه دائر هیچ اثر نشر ایتمه‌مش دکلدر . بالعکس فیزیکک مابعدالطبیعی مبادیسی حقنده یوقاریده بحث ایلدیکمز اثری یازمشدر . ذاتاً فیلسوفک (عقلی فیزیک) دیدیکی قسمک مابعدالطبیعه‌نک دیکر اقسامنه نظراً مهم بر رجحان واهمیتی وار . چونکه یالکز بوقسم حقیقةً علمی ، حقیقةً شیئی بریقین حاصل ایده‌جک ماهیتده‌در. دیکر قسملرک ، مثلا « عقلی روحیات ، عقلی کونیات » ک موضوعلری هپ تجربه ماوراسنده‌در. حالبوکه فیزیکک موضوعی « طبیعت متحیزه » اولدیغی، یعنی طبیعت حیز داخلنده مطالعه ایدیله‌جکی ایچون دائما مکان وزمان ایچنه کیره‌رو بویله‌جه ریاضی حسابه تابع اولابیلیر . اوک ایچون فیزیکک قبلی اولارق شرائطنی تحری وتثبیت قابلدر. زیرا امین اولابیلیرزکه تثبیت ایده‌جکمز بوشرائط عینی زمانده تجربه‌نک ده شرطلریدر: فیزیکک موضوعی حیز داخلنده اولان ماده‌در . بوتون تجربه‌لرده حیزداخلنده اولور . اوحالده اوکلینک قبلی a priori بولاجغمز شرطلری تجربه‌نک ممکن اولابیلمه‌سنک ده، هیچ شبهه یوقکه، شرطیدر . قانت بونک ایچون اولا طبیعت مادیه‌نک مابعدالطبیعه‌سیله اشتغال ایتدی ، طبیعت مادیه‌یه دائر او اوفاق اثری یازدی . بوصورتله اوته‌دنبری اک مهم هدفی اولان « نیوتون فیزیکنی » قبلی بر صورتده تأیید ایتمش‌ده اولوبوردی . فقط شوتزه یازدیغی مکتوبدن صراحةً آکلاشیلیرکه فیلسوف بواوفاق اثری بر طاسلاق عد ایلیور، ناتمام کورویوردی . بو اثری تماملامق ایچون عمرینک نهایتلرینه دوغری چوق چالیشدی . وفات ایتدیکی زمان « علوم طبیعیه‌نک مابعدالطبیعی مبادئ اولاسندن فیزیکه انتقال » عنوانی آلتنده یازلمش یوز اللی صحیفه‌لک بر مسوده بولوندی . فیلسوف بو یاریم قالان اثرله طبیعت مادیه حقنده‌کی فلسفه‌سنی تماملامق ایستیوردی . اولاً اختیارلق و خسته‌لق ، صوکرا اولوم بو آرزوسنک اتمامنه مانع اولدی .

مع مافیه ایلک یازدیغی رساله ایله بو ناتمام اثرندن قانتک عقلی فیزیک (Physique rationnelle) حقنده‌کی فکرلری ، تعبیر آخرله طبیعت مادیه‌یه عائد فلسفه‌سنی استخراج ایتمک قابلدر . فقط مابعدالطبیعه‌نک دیکر قسملری ، مبحث وجوده ، روح مسائلنه ، کونیاته عائد هیچ بر اثری یوقدر . شبهه ایدیله‌مزکه قانت بو بحثلر اوزرینه انتقاد ایله چیزیلان حدود دائره‌سنده قالمق اوزره دوشونمکی رد ایتمیوردی ، مابعدالطبیعه‌نک بو قسملرینک قابل تحقق اولمادیغنی هیچ بر زمان ادعا ایتمدی . (١٨٠٠) ده باصیلان منطقه دائر اثرنده «حقیقی فلسفه مابعدالطبیعه‌در ، حتی فلسفه اودر » دییوردی .

دیکر جهتدن کندیسی مابعدالطبیعه خواجه‌سی ایدی ، فیلسوفك بو وظیفه‌سنی جدیتله تلقی ایتدیکنه و بناءً علیه بو درسك احتوا ایلدیکنی قبول ایتدیکی قسملر اوزرینه دوشوندیکنه سهو ایدیله‌بیلیرمی ؟ ذاتاً لازم کلدکجه مابعدالطبیعه‌نك بو اقسامنی درسلرنده تدقیق ایلیور و بوخصوصده‌کی مطالعه‌لرینی سویلیوردی . بو درسلرك ۱۷۷۵ – ۱۷۹۷ سنه‌لرینه یعنی انتقاد دورینه عائد قسمی طلبه‌سنك طوتدیغی نوط دفترلری سایه‌سنده محفوظ قالمش ، بونوطلرك برقسمی‌ده طبع اولونمشدر . عجبابو نوطلرله عقل محضك ، عقل عملینك ، حکملرك انتقادلرینه دائر اثرلرندن ، بو دورده یازدیغی مقاله و اوفاق رساله‌لردن قانتك مابعدالطبیعه حقنده‌کی فکرلرینی بر درجه‌یه قدر استخراج ایده‌بیلیرمی‌یز؟ کورولیورکه بوخصوصده خیلی منابع واردر . آنجق بونلرك تنوعی والك مهم قسمنك طلبه‌سی طرفندن تدریسات اثناسنده طوتولمش نوطلر حالنده اولماسی فیلسوفك حقیقی فکرینه قطعیتله نفوذ ایتمکه مانع اولمقده و مختلف منابع آراسنده‌کی تباین منقدلری تردده سوق ایتمکده‌در . ذاتاً بو نوطلره بویوك بر قیمتده ویریله‌مز . چونکه بر طرفدن فیلسوفك مخاطبلری ، طلبه‌سی فکرلرینی ایجه ضبط ایده‌مه‌مش ، یا کلیش آکلامش اولابیلیر . دیکر جهتدن قانت (باوم غارته‌ن Baumgarten) ك مابعدالطبیعه‌یه دائر اولان اثرینی اساس عد ایلیور ، اونك اوزوندن تدریساتده بولونیوردی . بو یوزدن بو نوطلری طوتان طلبه‌سنك باوم غارته‌نك فکرلریله استادك قناعتلرینی قاریشدیرمش اولمالری ، حتی بو کتابی اساس اتخاذ ایتدیکی ایچون بالذات فیلسوفك کندی قناعتلرینی تماماً ایضاح ایده‌مه‌مش بولونماسی ممکندر . بوندن باشقه بعض مؤلفلرك فرض ایلدکلری کبی فیلسوفك کنج ذکالرده بردنبره عنعنوی مابعدالطبیعه‌نك تأثیرینی سیلمکده محذور کورمش و اونلرك انتقاددن چیقاجق مثبت نتیجه‌لری هضم ایتمکسزین یالکز منفی حکملره قاپیلاجقلرندن قورقمش اولماسی‌ده محتملدر . بوتون بونلر نوطلرله کتابلر آراسنده‌کی اختلافك سببنی کوسترمکده و درسلرنده دوغماتیك فکرلرله انتقادی قناعتلرك قاریشمش اولماسی ایضاح ایلمکده‌در . بناءً علیه بو نوطلری قید احتیاطله تلقی ایلمك واوکا کوره نتیجه چیقارمق لازمدر .

مع ما فیه بو منابعی فیلسوفك اثرلریله قونترول ایده‌رك فیلسوفك مابعدالطبیعه حقنده‌کی نهائی فکرینی بر درجه‌یه قدر آکلامق قابلدر . روئیسه‌ن (T. Ruyssen) ك اثرنده یاپدیغی طرزده بن‌ده فیلسوفك بو خصوصده‌کی قناعتنی قسماً خلاصه ایلیه‌جکم . آنجق

بو فصلك اصل هدفی فیلسوفك طبیعت مادیه حقنده‌كی نظریاتنی ایضاح ایتمك اولاجقدر . چونكه اولاً دوغریدن دوغری‌یه عقلی فیزیك حقنده یازلمش اثری واردر . بو خصوصده‌كی قناعتنی صریح اولارق آكلامق قابلدر ، ثانیاً « عقلی فیزیك » تشبثی رومانتیك فیلسوفلر اوزرنده چوق مؤثر اولمش ، (شه‌للینغ) ك فلسفهٔ طبیعیه‌سنی تولید ایتمشدر . قانتك بو خصوصده‌كی فكرلرینی آكلامق اون دوقوزنجی عصر ابتدالرنده بالخاصه آلمانلرده‌كی فلسفهٔ طبیعیه جریاننی ایضاح ایتمكده یارار . اونك ایچون « طبیعت مادیه » یه عائد قسمه اهمیت ویریورم .

قانت ناصل بر مابعدالطبیعه قبول ایدییور و اوكا نه قیمت ویرییوردی ؟ « عقل محضك انتقادی » نزم بو سؤاله قولایلقله جواب ویرمكلكمزه كفایت ایدر . فی‌الحقیقه فیلسوف بو اثرنده مابعدالطبیعه‌نك ساحه‌سنی كوسترمشدر . بركره ارائه ایتمشدركه عالم مادی آنجق عالم حادثاتدر . بناءً علیه مادیونك یاپدیغی كبی جسمه ، ماده‌یه ذات اشیا ، ماهیت اشیا ، نظریله باقیلاماز . ثانیاً نصّی (دوغماتیك) فیلسوفلرك قبول ایتدكلری طرزده مابعدالطبیعه ممكن دكلدر و بونك ایچون محسوسات فوقنده‌كی اشیایه مدركه قاعده‌لری تطبیق ایدیله‌مز. یعنی اونلر حقنده علم قابل اولاماز ؛ اسكی فیلسوفلرك آكلادیغی معناده مابعدالطبیعه تحقق ایده‌مز . ثالثاً محسوسات ماوراسی یعنی مطلق حقنده علم قابل اولماماقله برابر انسانده مجموع اشیایی بر وحدته ارجاع ایده‌رك آكلامق میل فطریسی‌ده واردر . بو غیر قابل مقاومت میل عقلدن ایلری كلیور ، تعبیر آخرله عقل محسوسات عالمی خارجنده بر عالم معقولات (Monde intelligible) وجوده كتیرییور . یالكز شوراسی محققكه عقلك تأسیس ایلدیكی عالمك قیمتی صرف ذهنیدر ، یعنی بو عالم صرف ذهن بشرده واردر . اونك بر شیئی خارجی كبی وجودی قطعیاً اثبات اولوناماز . مثلا الله ، روح بویله‌جه محسوسات فوقنده عقلك تصور ایتدیكی بر وارلقدر . بونلرك وجودی صرف انفسی ، صرف ذهنیدر . اونلر حقنده بر شیئی مادی كبی علم حاصل اولاماز ، اشیایه تقابل ایلدكلری بیلنه‌مز . بو قید احترازی اونوتولمامق شرطیله عقلك محسوسات عالمی خارجنده بر معقولات عالمی تصور ایتمسنه هیچ بر مانع یوقدر چونكه عقلك استعمال ایلدیكی مبادی مدركه‌نككی كبی حساسیت ایله محدود دكلدر . او ، بالعكس دائما حساسیت خارجنه چیقار . ایشته قانتك تلقیسنه كوره مابعدالطبیعه‌نك موضوعی مثبت بر علم كبی تلقی ایدلمه‌مك ، یعنی محسوسات فوقنده‌كی

تصورلرك بر شیئی خارجی‌یه تقابل ایتدیکی ویا ایتمدیکی حقنده بر حکم ویرمه‌مث شرطیله عقلاً مفکوره‌وی بر عالم، بر عالم معقولات تأسیس اتمکدر. بویله بر عالمك قیمتی ایسه هیچ شبهه یوق‌که، ذهنیدر؛ مفکوره‌یدر.

قانتك مابعدالطبیعه‌یه دائر اولان درسلرنده «مبحث وجود (Ontologie)» ه تعلق ایدن قسملری فیلسوفك «عقل محضك انتقادی» نده سرد ایلدیکی نظریات حرجنده مهم برفکری احتوا ایلیور. عقلی روحیات بحثنده ایسه بر کره انتقادده چیزدیکی حدود دائره‌سنده ماديه (Matérialisme) اعتقادینی رد ایلیور. جسم، ماده بزم ایچون حادثه‌در، تعبیر آخرله حدس حسی‌یه، تفکره قابلیتلی اولان انسان ایله قائمدر. چونکه بزجه معلوم اولان ماده حساسیت ومدرکه اعانه‌سیله ترکیب اولونمش انطباعلردر. حساسیت ومدرکه‌یی یعنی تفکری قالدیریکز ماده قالماز. ماده دیدیکمز شی بویله اولونجه ناصیل اولورده نفس کندیسنی ماده‌نك، جسمك اثری، فعلی اولارق دوشونه‌بیلیر؟ بالعکس، عقل محضك انتقادی قسمنده ویردیکمز ایضاحاتدن ده آکلاشیلاجغی وجهله انا، نفس متفکر ماده‌نك، جسمك شرط وجودیدر. بوملاحظات قانتك قبول ایتدیکی (افنکاریهٔ متعال) فلسفه‌سنك نتیجه‌سیدر. [۱]

انتقاد نظرنده «ماديه» مذهبنك اعتقادی دوغری اولامیه‌جغی کبی روحیه (سپیریتوآلیزم) لك ادعاسی‌ده یا کلیشدر. چونکه بومسلك اربابنه کوره بز دوغریدن دوغری‌یه «روح» دیدیکمز جوهر بسیطی بیلیورز. یوقاریده [۲] آکلاندیغمز کبی حکملرمزده تجلی ایدن نفس یالکز نسبتی وجوده کتیرن بر تصور «Concept» در. فقط بوتصور بر حدس ایله مترافق اولمادقجه بر «شی Objet» عد ایدیله‌مز. ایلریده کوره‌جکمزکه یالکز «عقل عملی» اختیاری حائز برروحك وجودینه بزه ایناندیرابیلیر.

روح حدذاتنده «بسیط» اولارق ملاحظه ایدلمك لازمدر. آنجق روحیه «سپیریتوآلیست» مذهبی اربابنك ادعا ایتدکلری کبی بوبساطت «غیرمتحیز» اولماسنه مستند دکلدر. چونکه تحیزدن عاری اولارق دوغریدن دوغری‌یه نفس حقنده برعلممز یوقدر. آنجق (انا) مزك تعقلی غیرقابل انقسام اولدیغی ایچون روحك بساطتنه حکم ایتملی یز. آنجق بونه «روحیه» مذهبی

[۱] ۹۷ ـ ۱۰۰ صحیفه‌لرینه باقیکز.
[۲] ۱۱۰ ـ ۱۱۲ صحیفه‌لرینه باقیکز.

اربابنك فرض ایتدكلری كبی بو بساطت اونك فانی اولمادیغنه دلالت ایتمز . واقعا بسیط اولان برشی مركب كبی انحلال ایده‌رك فنا بولماز . آنجق بویله بسیط قوتده درجه درجه قدرتنی ضایع ایدرك فنایه محكوم اولماسی قابلدر . روحك بقاسنه آنجق عقل عملینك بر موضوعه‌سی اولدیغی ایچون اینانه‌بیلیرز .

روح ایله بدن مناسباتنه گلنجه بوتأثیراتی ماده و روحی آیری آیری ایكی جوهر عد ایده‌رك اونلرك مناسباتنه عطف وحمل ایتمك دوغری دكلدر . بدن دیگر موجودات مادیه كبی حادثه‌در ، روح ده انتقادك اثبات ایتدیكی وجهله بدن اوزرینه مؤثر بر علت فرض ایدیله‌مز . چونكه بزم مدركه ایله بیله‌جكمز علت حادثه اولور و بناءً علیه دیگر بر علته محتاج بولونور . « روح » ك بدن اوزرنده‌كی مؤثریتی كبی مختار فرض ایدیله‌جك برعلیت بزم ایچون قابل علم دكلدر . شوحالده روحله بدن مناسبتنی آنجق « عقلی intelligible » بر نسبت عد ایتملی‌یز . اویله اولدیغی ایچون بو مناسبتك ماهیتنه علم حاصل ایده‌مه‌یز . بالذات روحك وجودی كبی ، بو مناسبت ده آنجق عقل عملی‌یه مستند بر ایمان اولابیلیر .

گورولویورکه فیلسوف مابعدالطبیعه‌نك برقسمی اولارق فرض ایتدیكی « عقلی روحیات » بحثنده همان هیچ برشیئی حل ایتمیور ، بوخصوصده‌كی درسلرنده یكی هیچ برفكر اورته‌یه قویمایور . كندیسی ده بو بحثه عائد الڭ صوك درسلرنده عقلی روحیات آنجق مادیه (ماته‌ریالیزم) مذهبینك ردینه یارار اوقدر . » دییور .

فیلسوفك كونیاته عائد درسلرینه گلنجه بو بحث بر پارچه دها واسعدر . كونیاتك موضوعی اولان مكونات ، یاخود عالم (Welt) « حقیقی رابطه ایله بیرلشمش جوهرلرك مجموعی » دیمكدر . بویله مجموع اشیا آنجق عقلده برتصور حالنده واردر ، برفكردر ، فقط اونك حقنده هیچ برحدسمز یوقدر .

حادثات نقطهٔ نظرندن بزم ایچون تك بر عالم واردر . یعنی عالم محسوسات بردر . چونكه محسوس اولان هرشی مكان داخلنده‌در . مكانده وحدت اولدیغی ایچون اونك داخلنده تماماً یكدیگرندن آیری جوهرلر ، عالملر فرض ایتمكه امكان یوقدر . فقط ذات اشیا اعتباریله مسئله بویله دكلدر . ذات اشیایه ، وجود عقلی‌یه محسوسات نوعندن مكان اضافه ایده‌میه‌جكمز ایچون عقل پك اعلا مكان خارجنده یكدیگرندن تماماً آیری عالملر

فرض ایده‌بیلیر . بوحالده شومسئله مواجهه‌سنده قالیرز: عجبا ذات اشیا یکدیکرندن تماماً مجردمیدرلر ؟ بربرلریله بیرلشمشمیدر ؟ متقابلاً مناسبات درونیه‌ده‌می بولونیورلر ؟ لایبنیچ هربری برجوهر اولان موناتلری تماماً یکدیکرندن مجرد فرض ایلمش ، یالکز تحولاتنده آهنك ازلی (Harmonie préétablie) قبول ایتمشدی. مالبرانش‌ده جوهرلر، یعنی ذات اشیا آراسنده ارتباط بولوندیغنی قبول ایتمه‌مش، اونلرك تحولات وکیفیاتی آراسنده کورولن مناسبتی (علت عادیه Cause occasionnelle) ایله ایضاح ایتمشدر. [١] قانت ذات اشیا آراسنده‌کی مناسبتك نه آهنك ازلی ایله ، نه ده علت عادیه مذهبی (Occasionalisme) ایله قابل ایضاح اولامیه‌جغنی سویلیور . شوحالده ذات اشیا « نومه‌ن » متعدد ایسه اونلر بیننده ناصیل برمناسبت جاری اولابیلیر ؟ فیلسوفه کوره بونلر آراسنده‌کی مناسبت آنجق هپسینك (الله) طرفندن مخلوق اولماسنه بناءً علیه برمنشأدن ظهور ایتمش بولونماسنه استناد ایله‌بیلیر. تعبیر آخرله ذات اشیا آراسنده‌کی ارتباط آنجق (الله) فکریله قابل ایضاحدر .

[١] لایبنیچ جوهرلری، یعنی موناتلری یکدیکرندن تماماً آیری عدایدییور وبونلری مستقل بر ر عالم فرض ایلیوردی. مالبرانش‌ده جوهرلری یعنی (روح) ایله (بدن) یاخود (ماده) یی ینه بوله بربرندن آیری فرض ایلیور ویکدیکرینه حقیقةً مؤثر اولابیله‌جکنی قبول ایتمیوردی. شوحالده کرك لایبنیچ، کرك مالبرانش عینی سؤال مواجهه‌سنده ایدیلر. مادامکه ماهیت اشیا ، جوهر بربرینه مؤثر دکلدرلر، اوحالده ناصل اولویورده اشیانك تحولاتی آراسنده برنسبت بولویورز؟ ناصیل اولویورده برینك مثلا بدنك تحولی روحده ده تبدلی اقتضا ایلیور؟ بوایکی فیلسوف بومسئله‌یی بربرینه پك یاقین ایکی فرضیه ایله حل ایتدیلر. لایبنیچ ذات باری طرفندن تنظیم ایدلمش برآهنك ازلینك موناتلر آراسنده‌کی بوتوافقی تولید ایتدیکنی قبول ایدییوردی . قارشی‌قارشی‌یه قونمش ایکی ساعتك عینی زمانده عینی دقیقه‌لی کوسترمسی ناصیل ساعتی یاپانلرك عینی هدف ، عینی غایه‌یه کوره بونلری ترتیب ایلملرندن متولد ایسه موناتلر آراسنده‌کی بوتوافقده بویله‌جه صانع عالمك آهنك ازلی قانونی ایجابیدر . مالبرانشه کوره ایسه اشیانك بربری اوزرینه مؤثرکبی کورونمسی حقیقی دکلدر. برشیئده‌کی تحول دیکرینك تحولی ایچون ارادۀ آلهیه‌نك تعلقنه بروسیله (Occasion) اولمقده‌در . ناصیل ایکی ساعت آراسنده کوردیکمز توافق بربرینه تأثیرلرندن متولد دکلسه اشیانك تحولاتنده‌کی توافقده یکدیکرینه مؤثر اولماسنك ، برشیئك دیکر تبدلاتی بالضروره ایجاب ایده‌رك اونك علت حقیقه‌سی بولونماسنك نتیجه‌سی دکلدر. بالعکس برنده‌کی تحول دیکرینك تبدلی ایچون علی‌العاده بروسیله اولویور وحقیقی علت اولان الهك اراده‌سنك تعلقنه برسبب عادی اولویور .

ایشته جوهرلری یکدیکرندن تماماً آیری و مجرد فرض ایلینلرك آراده توافق ایضاح ایچون اورته‌یه قویدقلری ایکی نظریه ... دقت ایدیلیرسه آهنك ازلی فرضیه‌سیله علت عادیه نظریه‌سی یکدیکرینه پك یاقیندر وعینی مشکلك حلنی استهداف ایلر .

مع مافیه نه وقت بر ذات اشیا آراسنده، جوهرلر بیننده کی مناسبتی تصور ایتمک ایسترسه ک مخیله مز حادثات آراسنده کی ارتباطه قیاس ایلر وبناءً علیه بو رابطه نک صورتی اولمق اوزره ده مکانی دوشونور. نته کیم « الله هر یرده حاضردر » دیرز وبو صورتله بوتون اشیانک وجود مطلقدن نشأت ایتمکده اولدیغنی والهک بوتون اشیایی احاطه ایلیه جک وجهله موجود بولندیغنی افاده ایلمک ایستیه رک آراده کی آهنکی، ارتباطی ارائه ایلمکه چالیشیرز . فقط بو دستوردن تماماً رمزی بر معنا آکلاملیدر، یعنی جوهرلر آراسنده کی مناسبتی حادثات بیننده کی مناسبتک عینی فرض ایتمه ملی، مکانی ذات اشیا بیننده کی مشترک بر صورت حقیقیه ظن ایلیه رک وجودیه (Panthéisme) مسلکی اربابی کبی دوشونمه ملیدر. فیلسوفک بو قید احترازیسنه رغماً نظریه سنی سپینوزانک وجودیه مسلکنه مشابه کورنلر واردی . یاقوبی (Jacobis) سپینوزانک مسلکنه دائر مکتوبلرنده قانتک « عقل محضک انتقادی » نکده وجودیه ، (پانته ئیزم) ه متوجه بولوندیغنی سویلیور ، « قانتک قبول ایتدیکی وجود حقیقی، اشیانک مابه الوجودی (Ens realissimum) ایله سپینوزانک جوهری آراسنده یاقین بر مناسبت یوقمیدر؟ » دییوردی [١] . فیلسوف بو اسناده قارشی همان « بر لینک هفته لق مجموعه سی » ایله جواب ویردی . سپینوزایی ریاضی بر صحت ویقین ایله ذات اشیایه انتقال ایدن ومسلکی بالنتیجه تعصبه منتهی اولان بر فیلسوف عد ایدییور . کندینک قبول ایده مییه جکی « الله » ه مکان اسناد ایدیله مییه جکنی تصریح ایلیوردی . قانته کوره « الله » سپینوزانک تصور ایتدیکی کبی ماوقعک مجموعی دکلدی . یالکز اشیا او سایه ده تحقق ایدییور، ترتیب وتنظیم ایدیلیور . خلاصه « الله » مصدر حقایقدر، ناظم اشیادر . فقط وجودیه مسلکی اربابنک ایناندیغی کبی عالمده کوردیکمز اشیا وکیفیاتی محتوی عد اولونامز .

فیلسوفک مابعدالطبیعه نک دردنجی قسمی اولان الٓهیات حقنده کی درسلری دها واسعدر . فیلسوف بو درسلرنده اثبات واجب ایچون نصی (دوغماتیست) فیلسوفلرک اورته یه قویدقلری دلیللری تنقید ایلیور . قانتک بو تنقیدلرینی یوقاریده کوردک [٢] . « الله » ک قانون اخلاقیه

[١] ١٣٥ نجی صحیفه یه باقیکز . معلومدرکه قانتک وجود حقیقی دیدیکی « الله » تصوری بوتون حقایق ممکنه یی جامعدر . سپینوزانک جوهری ده اویله در . یاقوبی بو اعتبارله در که آراده مناسبت کورمشدی .

[٢] صحیفه ١٤٥ — ١٤٠

استناداً ناصيل ايمان حالنده تأسيس ايديله‌جكنى ده فلسفهٔ اخلاقيه‌سندن بحث ايتديكمز زمان مطالعه ايليه‌جكز. بناءً عليه بوراده عقل عملى يه استناداً الاهه ايمان ايتدكدن صوكرا اوكا عطف ايديله‌جك صفتلر حقنده‌كى مطالعاتى نقل ايليه‌جكز.

بر كره عقل عملى الاهه ايمان ضرورتنى وضع ايتدكدن صوكرا «الله» ك اوصافنى تميز ايده‌بيليرز. بونك ايچون بر طرفدن نصى فيلسوفلرك، ديكر جهتدن انسانه تعلق ايدن اوصافى ذات بارى يه حقيقةً عطفه قائلرك تلقيلرندن اجتناب ايتمك لازم كلير. نصى فيلسوفلر اللهى بر «شى»، بر موضوع علم فرض ايلرلر. فلسفهٔ انتقاديه «الله» ك صفاتنى تعيين ايلركن اول امرده بو نظريه‌نك قيمتى اولماديغنى كوسترمكه مجبوردر. انتقاد بو خطادن توقى ايلمك اوزره اولاً الاهى عالم خارجنده عد ايدر، بناءً عليه «روح عالم» فرض ايدنلرك، هر هانكى صورتله اولورسه اولسون، عالم داخلنده كورنلرك فكرلرينى رد ايلر. ثانياً الاهى آنجق بسيط برقوت، بر موناد فرض ايده‌بيليرز. بناءً عليه ماديه (ماتەريالیست) مذهبى اربابى كبى نه صورتله اولورسه اولسون اوكا مادى بر وصف عطف اولونامار. ثالثاً فيلسوف اللهى بذاته كافى عد ايلر، بويله‌جه اونى بر «جوهر نامتناهى» تلقى ايلمه‌نك دوغرى اوليه‌جغنه قانعدر. چونكه نامتناهى انسانك اولچمه‌سى، تقدير ايلمه‌سى قابل اولميان معناسنه منفى بر صفتدر. نهايت اللهى «هريرده حاضر وناظر» ديرز. فقط بوندن بر نوع تمكنى قطعياً قصد ايلمه‌مليدر. بلكه بونك معناسى حقيقتك آنجق اللهك تأثيريله ممكن اولديغندن عبارتدر.

صفات الٓهيه‌يه انسانده بولونان بعض اوصافى عطف ايتمكه كلنجه بو صرف عادى بر تمثيل اولديغى اونوتولمامق شرطيله قبول ايديله‌بيلير. الله عليمدر، مريددر... الخ ديرز. فقط عطف ايلديكمز بو صفتلرك قيمت حقيقيه‌سى يوقدر. بوندن آكلاشيلاجق معنا هرشى بزده محدود حالده بولونان قوا وملكات معنويه‌نك اك يوكسك درجهٔ كمالى اللهده وارمش كبى جريان ايلمكده‌در. يعنى اللهده بهمه‌حال بو صفتلرك درجهٔ كمال حالنده موجود اولديغنى بيله‌مه‌يز. يالكز بو صفتلرك بويله كمال درجه‌سنك اللهده موجود بولونماسى ممكندر.

قانتك خلقت مسئله‌سى حقنده درسلرنده مهم بر افاده‌سى وار: فيلسوفه كوره (الله) هم خالق عالم، هم ناظم كائناتدر. شو قدركه انسانلرك بيلدكلرى حادثاتك دكل، بلكه ذات اشيا Chose en soi نك خالقيدر. حادثاتى وجوده كتيرن بزم حساسيتمزدر. بناءً عليه الله ذات اشيانك تظاهرى اولان حادثه‌لرك صانعى، خالقى دكلدر. ذات بارى آنجق بزم حدس، دوغريدن دوغرى‌يه بيلكى قدرتمزك علتى اولابيلير. يوقسه بو قدرت اعانه‌سيله

حصوله كلن حادثات دوغريدن دوغري‌يه اونك اثري دكلدر . بونك عكسني فرض ايتسه‌ك يعني حادثاتك علتي دوغريدن دوغري الله‌ده كورسه‌ك ذات باريك‌ده زمان داخلنده بولونماسي لازم كلير. چونكه حادثات زمان داخلنده مدرك اولديغي كبي علتنك‌ده زمان ايچنده اولماسي ايجاب ايدر. حالبوكه الله زمان خارجنده‌در. بناءً عليه خلقتك زمان وقوعي مسئله‌سنك ، علم ازلئ الـهي تصوريتك مابعدالطبيعه ساحه‌سنده هيچ بر قيمتي يوقدر .

ايشته قانتك انتقاد دائره‌سنده تأسيس ايتمك ايستديكي عقلي كونيات ، روحيات ، الـهيات حقنده درسلرنده ايضاح ايتديكي بعض فكرلر . . . قانت بزه مابعدالطبيعه‌نك آنجق طبيعت ماديه‌يه ، كندي اصطلاحنه كوره عقلي فيزيكه دائر اولان قسمي حقنده طاسلاق حالنده اولسه بيله كندي قلمندن چيقمش ايكي اثر بيراقمشدر. اصل حائز اهميت اولان‌ده بو قسمدر .

عقلي فيزيك

طبيعت ماديه

طبيعت ماديه‌نك قبلي شرائطني تحري ايدن عقلي فيزيكك فلسفهٔ طبيعيه‌نك ديكر اقسامنه نظراً مهم بر رجحاني وار . مابعدالطبيعه‌نك يوقاريده كورديكمز ديكر قسملرينك موضوعلري تجربه داخلنده اولماديغي حالده فلسفهٔ ماديه‌نك موضوعي حيز داخلنده ماده‌در. بناءً عليه حدسمزك موضوعيدر . مابعدالطبيعه‌نك عقلي فيزيكه الك ياقين قسمي قانتك تصنيفنه كوره عقلي كونيات (Cosmologie) در دكلمي ؟ يوقاريده كورمشدك كه عقلي كونيات (قوزمولوژی) ك موضوعي « يكديكرينه رابطهٔ حقيقيه ايله مربوط اولان جواهر » يعني هيئت عموميه‌سيله مكونات وعالمدر. بو عالم بزم ايچون محسوس دكلدر. حالبوكه عقلي فيزيك ماده‌نك قبلي شرائطني آرار. ماده حيز داخلنده اولديغي ايچون اونك بولوناجق قبلي شرائطي عيني زمانده تجربه‌نك‌ده شرطيدر. اونك ايچون عقلي فيزيكك مشخص اولارق شو تجربي علم ساحه‌سنده تطبيقاتي نيوتون فيزيكني وجوده كتيرمشدر. في الحقيقه نيوتون فيزيكنده قبلي à priori ايله حسي Sensible تجربه داخلنده يرلشمشدر. نه ايچون؟ چونكه حادثات ماديه اوچ بعد ايچنده، يعني مكان داخلنده‌در. مكان داخلنده اولان هرشي ايسه بالرياضيه بيانه بيلير ، يعني قبلي اولارق تشكيل ايديله بيلير .

مادامكه مدركه قبلی اولارق طبيعته حكم ايديور، تعبير آخرله قبلی قانونلريله اسيابی تعيين ايله‌يور، بو حالده مفكره ايله شی آراسنده بر تماس نقطه‌سی بولمقلغمز لازمدر، و صورتله‌كه مدركه ماده‌نك بوتون اوصافنی اونقطه‌يه، اوكيفيته ارجاع ايده‌بياسين . مدركه ايله شی آراسنده‌كی بو واسطه، ماده‌نك بوتون كيفياتنك ارجاع ايديله‌جكی وصف، شبهه يوقكه ، حركتدر. فی‌الحقيقه عالم خارجی حركت سايه‌سنده بزم اعضامزه تأثير ايدر، ديكر جهتدن مدركه ماده‌نك بوتون اوصافنی، بوتون كيفياتنی « حركته » ارجاع ايليه‌بيلير. بناءً عليه « حركيت » ماده‌نك مابعدالطبيعه‌سنك تملی اساسی اولور .

بركره مدركه ايله شيئی مادی آراسنده بو خط وصل بولوندقدن صوكرا ماده‌نك مابعدالطبيعه‌سنی تأسيس قولايلاشير. فی‌الحقيقه مادامكه تصور ايتديكمز بو مابعدالطبيعه مدركه‌نك مقولاتنك ماده‌يه تطبيقی ايله حصوله كله‌جكدر. شوحالده مقولاتك درت طاقمنك يعنی « كميت، كيفيت، اضافت، جهت » ك تطبيقنه كوره شیٔ محسوسك، ماده‌نك باسقه بر تعبيرله « حركت » ك درت نوع ايضاح وتعريفی قابل اولور . بو صورتله عقلی فيزيكك‌ده درت قسمی آيريلا بيلير. ماده‌يی صرف كميت جهتندن نظره آلمه (فورونومی) [١] يی يعنی مبحث حركتی، كيفيت نقطهٔ نظرندن تدقيقی مبحث قوای Dynamique اضافت جهتندن تدقيقی ميخانيكی جهت نقطهٔ نظرندن مطالعه‌سی‌ده فه‌نومه‌نولوژی (Phénoménologie) يی تشكيل ايدر .

اولا ماده‌يی صرف كميت نقطهٔ نظرندن مطالعه ايده‌لم، يعنی ماده‌يی هر تورلو كيفيات حسيه‌دن عاری اولارق مكان داخلنده متحرك برنقطه فرض ايده‌لم . بو حالده بو نقطهٔ مجرده‌نك حركتی بر حركت دورانيه Mouvement de rotatioin اولاماز . چونكه هر حركت دورانيه‌ده بر محور لازمدركه اوده آنجق برخطدر. بوحالده حصوله‌كلن حركت آنجق برحركت مترقيه Mouvement progressif تعبير آخرله بر خط اوزرنده تبديل موضع اولور . قانت بو نوع حركتده‌ده يالكز حركت مستقيمه‌يی نظر اعتباره آليور. چونكه‌حركات‌منحنيه ومتحوله متحركه باشقه برقوت تأثيرايدرك اونك محركنی وسرعتنی دكيشديرمسيله حصوله‌كله‌بيلير. بز بو بحثده ماده‌يی متحرك برنقطه فرض ايتديكمزو باشقه قوتلرك تأثيرندن آزاده اولارق ملاحظه ايلديكمزايچون بالطبع حركت متحوله ومنحنيه موضوع بحث اولاماز. بويله برنقطه‌نك ياپاجغی حركت مستقيمه ومتساويه‌نك سرعتی

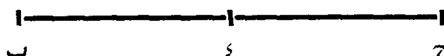
[١] قانتك «فورونومی» عنوانی ويرديكی قسم آمپه‌ردن بری ميخانيكده (Cinmatique) دينيلن مبحث حركتدر . بومبحثك موضوعی حركتی علتندن ، محيطندن قطع نظرله مطالعه‌در.

زمان ومکان بسیط بر قدرت فرض ایدلدیکی وسرعت (س)، زمان (ت)، مکان (م) ایله کوستردیکی تقدیرده شو دستورله افاده اولنور: $س = \frac{م}{ت}$. بناءً علیه هر حرکت سرعتیله . یعنی بو دستورله اولچولور .

حرکت مترقیه Mouvement progressif ایله متحرك اولان بر جسم اطرافنده بولونان اشیای مادیه یه واونلری احاطه وتحدید ایدن مکانه نظراً موضعی دکیشدیرییور دیمکدر . اشیایی بوصورتله احاطه وتحدید ایدن مکانه اضافی وتجربی مکان Espace empirique ou relatif)در . مکان اضافی معین اشیایی احاطه ایدن مکان اولدیغنه نظراً بالطبع محدود واحاطه ایلدیکی ماده کبی دها واسع مکانه نظراً متحرکدر . مکان مطلق ایسه بوتون بو محدود مکانلری احتوا ایلر ، کندیسی غیر محدوددر ؛ بوتون حرکات کندی داخلنده اولور ، فقط بالذات کندیسی غیر متحرکدر . شوحالده حرکت مترقیه بر متحرك ایله اونی احاطه ایدن مکان آراسنده‌کی برنسبتدر . بویله اولدیغی ایچون بر حرکت مترقیه‌ده بونسبتك ایکی طرفنی تشکیل ایدن مادهٔ متحرکه ایله مکان اضافینك هانکیسنك حقیقةً حرکتده اولدیغی قبلی اولارق تعیین ایده‌مز . مثلا بیلاردو ساحه‌سی اوزرنده بیلاردو طاشنك مکان مطلقه نظراً موضعنی دکیشدیرمه‌سی قبلی اولارق هم طاشك مکان مطلق داخلنده حرکتیله ، همده طاشی ساکن فرض ایده‌رك اطرافنی تحدید ایدن مکانك عکسی استقامتده وعینی سرعتله حرکت ایلدیکنی قبول ایتمکله قابل ایضاح اولابیلیر . ایشته ماده‌نك حرکتیله اونك اطرافنده‌کی مکان ماده‌نك عکسی استقامتده‌کی حرکتی آراسنده‌کی معادلت فورونومینك قانته کوره اك مهم متعارفه‌سنی تشکیل ایلر .

بو متعارفه فورونومینك باشلیجه موضوعی اولان مسئله‌لری حله خدمت ایلر . فی الحقیقه عقلی فیزیکك ایضاح ایتمه‌سی لازم کلن اك مهم مسئله حرکتی ناصیل اولویورده مدرکه‌نك تشکیل ایلدیکی برکمیت حالنده ملاحظه ایده‌بیلدیکمز تعبیر آخرله ناصیل حرکتی مکانی بر مناسبته ارجاع ایلیه‌بیلدیکمزدر . مثلا مقداراً مساوی ایکی حرکتی مساوی خط حالنده تصور ایدییورز . عجبا ناصیل اولویورده حرکتی بویله بعده، بویله خطلره ارجاع ایده‌بیلیورز ؟ یوقاریده سویله‌دیکمز متعارفه بو مسئله‌یی تماماً حل ایدر . مثلا بر (ب) نقطهٔ متحرکه‌سی فرض ایده‌لم . بونقطهٔ متحرکه عینی زمانده ، عینی استقامتده ، یکدیکرینه مساوی بر

حرکت وجوده کتیرسین. بوفرضیه‌یه کوره (ب) نقطهٔ متحرکه‌سی (ب د) استقامتنده مضاعف بر حرکت اجرا ایلمش اولاجقدر. بر متحرکك عینی استقامتده وعینی زمانده ایکی

حرکتنك بالحدس تشکیلی غیرممکن کورونور. آنجق بوحرکتلردن برینی متحرکه عائد فرض ایدر، ایکنجیسنی متحرکی احتوا ایدن مکان اضافی‌یه متعلق اولارق قبول ایلرسه‌ك یوقاریده سویلدیکمز متعارفه موجبنجه سویله‌دیه‌بیلیرز : (ب) متحرکی (د)ه دوغری حرکت ایدرکن متحرکی احتوا ایدن مکان اضافیده عکس استقامتده یعنی (ج)دن (د)ه‌دوغری عینی سرعتله حرکت ایدییوردی . اوحالده‌که (ب) متحرکی (د)ه کلدیکی زمان مکان اضافیده (ب د) ه مساوی اولمق اوزره عکس استقامتده (ج د) ایله کوستردیکمز برخط قطع ایلمش اولور . بوحالده (ب) متحرکی (ب د) حرکتنی یاپنجه مکان‌اضافیده عکس استقامتده متحرك فرض ایتدیکمز ایچون (ج) نقطه‌سی (د)ك اسکی بولوندیغی یره کلیر ومتحرك‌ده اوراده بولونور. شوحالده (ب) متحرکی مضاعف حرکتده بولونمش اولویور . بوحرکتلردن بری بالذات متحرکك کندی حرکتی دیکری کندینی محیط اولان مکان اضافینك حرکتیدر وبوایکی حرکت مساوی اولدیغنه کوره متحرکك بومضاعف حرکتی (۲ ب د = ب ج) اولور.

شیمدی ایکنجی برحال ملاحظه ایده‌لم. (ب) متحرکنك مضاعف حرکتی (ب ﻫ) (ب و) کبی ایکی خط اوزرنده وعکس استقامتده بولونسون .

بوحالی تصور ایده‌بیلمك ایچون دیه بیلیرز که (ب) متحرکی (ب ﻫ) استقامتنده حرکت ایدرکن مکان اضافیده عینی سرعتله (ب و) استقامتنده حرکت ایلیور. بوحالده (ب) متحرکی مکان اضافی داخلنده آلدیغمز (و) نقطه‌سندن دائما عینی مسافه‌ده یعنی (ب ﻫ)ه مساوی برمسافه‌ده بولونور . بناءً علیه حرکت یوق دیمکدر .

عینی طرزده ایکی حرکت متساوی‌یه‌نك بر معینسك قطرلری کبی بر زاویه ضلعی

تشکیل ایده بیله‌جکی اثبات اولونابیلیر . خلاصه حرکات مستقیمه خط مستقیم کبی یا بر زاویه یاخود عینی ویا عکسی استقامتلرده ایکی خط مستقیم تشکیل ایلیه‌جك وجهله بر نقطه اطرافنده جمع اولونابیلیر. بر نقطهٔ متحرکه‌نك وجوده کتیره‌جکی حرکتلرده بو شکللردن عبارتدر. بو مطالعات بزه حرکتك بعده ناصیل ارجاع اولونابیله‌جکنی، حرکته ناصیل ریاضی بر صورت ویردیکمزی ایضاح ایدر. فیلسوف ده ذاتاً فورونومی بحثنده بالخاصه حرکتی ناصیل هندسی بر شکله صوقابیلیورز؟ مسئله‌سنی حل ایلمك ایستیوردی. و بونی عقلی فیزیق ایچون چیزدیکی پلان دائره‌سنده یاپمق یعنی حدس حسینك بزم ایچون دوغرودن دوغری‌یه معطا اولان شرائطی خارجنده هیچ برشیدن ، تجربی معلوماتدن استعانه ایتمکسزین حل ایلمك لازمدی. نته‌کیم اویله یاپدی ، حدس حسینك صرف قبلی شرائطنه کوره حرکتك ناصیل تشکیل و تصور ایدیله بیله‌جکنی آرادی . بر نقطه‌نك حرکتی مکان اضافینك حرکتنه ، یعنی هندسی بر تبدله ارجاع ایدیله بیله‌جکنی کوسترمکله بو مسئله‌یی حل ایلمش اولویوردی . قانت بو صورتله حقیقةً قبلی اولارق حرکتك هندسه‌سنی تأسیس ایلمش اولویور. زمانمزده میخانیکك مبحث حرکتی یعنی سینه‌ماتیك (Cinématique) ده فیلسوفك نقطهٔ نظرینی حرکات متحوله و منحنیه‌یه تطبیق ایتمکدن باشقه برشی یاپمایور .

بو قاریکی بحثده ماده‌یی مکان داخلنده بر نقطهٔ متحرکه اولارق نظره آلدق . فقط حقیقتده جسم بویله ریاضی نقطه‌لره ارجاع ایدیله‌مز بناءً علیه ماده اشکال ریاضیه کبی مدرکه طرفندن تماماً تکوین وتشکیل ایدیلمه‌مشدر . بلکه بزم ایچون معطا (Donné) در ، اونی حس ایدرز. بناءً علیه ماده ده قارتك قبول ایتدیکی طرزده حیزه ارجاع اولوناماز . اویله اولسه ماده‌نك ذهنمزك قبلی اولارق تشکیل ایتدیکی اشکال ریاضیه‌دن عبارت اولماسی لازم کلیر . بالعکس ماده او حیزی املا واشغال ایدن شیدر . بونك ایچون یالکز بر نقطهٔ متحرکه‌یی تدقیق ایلاین فورونومی فیزیکی تأسیس ایده‌مز .

یوقاریده‌ده دیدیکمز کبی حقیقی ماده مکانی املا واشغال ایدن شیدر . مکانك مملو اولمسی نفوذ ایتمك ایستین هر متحرکه قارشی اونك مقاومتی دیمکدر . شو حالده مکانك مملو ومشغول اولدیغنی بو مقاومتدن آکلایورز وبونك ایچوندرکه ماده‌یی مقاومت و بناءً علیه قوت (Foree) اولارق تصور ایتمکه مجبور اولیورز . ماده‌نك کیفیت نقطهٔ نظرندن تدقیقنه

عائد یاپیلاجق علم بومقاومتی، بوقوتی ملاحظه ایلیه جکنه کوره مبحث قوت (Dynamique) اولماسی اقتضا ایلر .

ایکی قوتی نقطهٔ هندسیه حالنده ملاحظه ایده جك اولورسه‌ق بونلرك یکدیکریله اولان مناسبتی محقق خط مستقیم اوزره اولور. (ب ء) کبی برخط مستقیم اوزرنده ایسه آنجق ایکی تورلو، ایکی طرزده قوت ملاحظه اولونا بیلیر؛ تعبیر آخرله بو حرکتلر یا (ب) دن (ء) ه یاخود (ء) دن (ب)یه متوجه بولنور. برنجیسنه دافعه (Repulsivs) دیه‌جك اولورسه‌ق ایکنجیسی جاذبه‌در . شو حالده هرقوت یادافعه ویاجاذبه‌در . بوایکی قوتدن ماده‌یی اصل تشکیل وتکوین ایدن هیچ شبهه یوق‌که دافعه‌در . چونکه برمحلك، بر مکانك ماده ایله حقیقةً اشغال ایدلمش اولماسی بوقاریده‌ده سویلدیکمز کبی دیکر برماده‌نك اورایه نفوذینه قارشی مقاومت کوسترمسیله قائمدر . ماده‌نك انبساطه والاستیقیته قادر اولماسی‌ده اجزاسنده‌کی دافعه قوتندن باشقه برشی دکلدر. آنجق هر ماده‌نك کوستردیکی مقاومت مختلف درجه‌ده‌در . چونکه اجسام نامتناهی درجه‌ده تضییقه معروض اولا بیلیر. وبوتضییق ایدلدکجه عدم نفوذ قدرتی زیاده‌لشیر. کورولیورکه‌قانته کوره عدم نفوذ اضافی (Relatif) در [١]

ماده اشغال ایلدیکی مکان کبی نامتناهی قابل تقسیمدر . آنجـق بوقابلیت تقسیمدن نه آکلاملی؟ برکره اسکی آتومیستلرك قبول ایتـدیکی کبی ماده‌نك حقیقةً نامتناهی کوچوك اجزاسی بولندیغی فکری دوغرو اولاماز . چونکه‌ماده مکان حدسی داخلنده‌در. مکانك انقسامنك برحده منجر اولمسی قابل تصور دکلدر . دیکرجهتدن مکان داخلنده ملاحظه ایلدیکمز ماده بالطبع حادثه‌در . البته ذات اشـیا (Chose en soi) اولاماز. شوحالده موضـوع بحث اولان قابلیت تقسیم حادثه‌یه عائددر . آتومیستلرك قبول ایتدیکی طرزده ماده‌نك انقسامیله آتوم دینیلن وماده‌نك‌عنصر اسـاسیسی عد ایدیله‌بیله‌جك جزء فردلر بولوناماز.

دافعه ماده‌یی تکوین وتشکیل ایدن ایلك‌قوت اولدیغی کبی جاذبه‌ده ماده‌یی وجوده کتیرن ایکنجی قوتدر . جاذبه‌اولماسه ماده یالکز دافعه‌نك تأثیری آلتنده قالیر و اووقت

(١) ده‌قارته کوره حیزبذاته عدم نفوذی حائزدر. بناءً علیه عدم‌نفوذ بوفیلسوفه کوره‌حیزك وصف اساسیسیدر . بناءً علیه مطلقدر. ده‌قارتك ماده‌ده‌کی مقاومتی هیچ حسابه قاتماسی فیزیك نظریه‌سنده اك بویوك نقصاندر . بوبحثلر حقنده ده‌قارت فلسفه‌سنه باقیکز .

نامتناهی درجه‌ده داغیلوب کیدر . نته‌کیم دافعه اولماسه جاذبه‌نك تأثیری آلتنده بر نقطهٔ هندسیه حالنه انقلاب ایلر . هرایکی تقدیرده‌ده حدودی معین برمکان واونك داخلنده تقدیری ممکن بر کمیتی حائز ماده بولامایز .

جاذبه آرالرنده مسافه‌بولونان جسملر بیننده‌وخلادن کچه‌رك واقع اولور . بناءً علیه تماس جاذبه‌یی وجوده کتیرمز . زیرا تماس ایدن جسم وقتیله آیری اولملی که جاذبه‌نك تأثیرینه معروض‌بولونابیلسین . قوهٔ دافعه ایسه‌بالعکس تماسله وقریب اولان جزءلرآره‌سنده انتقال ایله موثر اولور .

قوت ماده‌نك بوتون اجزاسنده حال فعالیتده اولدیغی‌ایچون جاذبه ماده‌نك مقداریله متناسبدر . بناءً علیه اجزاسی فضله، یعنی کتله‌سی بویوك جسملرده جاذبه قدرتی‌کتله‌سی کوچوك اولاندن دها زیاده‌در . دیکرجهتدن‌جاذبه مسافه‌آراسندن مؤثر اولور. ایکی جسم آراسنده‌کی مسافهٔ مکانیه ایسه نامتناهی درجه‌ده متحول بولوندیغی‌ایچون هرقوتك‌دوننده دیکر بر قوت‌ملاحظه اولونابیلیر . چونکه هرهانکی‌مسافه‌دن دهابویوکی دوشونوله‌بیلیر. شوحالده مسافه آرتدقجه جاذبه آزالیر . آنجق بوقوت صفره منجر اولابیلیرمی؟ خایر ، مسافه جاذبه‌یی آزالتیرسه‌ده صفره منجر اولماسی ایچون هیچ برسبب یوقدر .

بونك ایچوندرکه جاذبه مسافه‌نك تابعی(Fonction) در. فرض ایده‌لم که برماده‌نك بوتون اجزاسی عینی قوتله جذب ایدلمش اولسون . بوحال جاذبه قوتی مرکزنده تجمع ایتمش دائره‌وی برماده‌ده واقع اولور . جاذبه‌یه معروض اولان ماده‌یی دائره محیطنده اولارق قبول ایتدیکمز ایچون بونك بوتون اقسامی مرکزدن عینی مسافه‌ده واقعدر . بناءً علیه عینی قوهٔ جاذبه‌یه معروضدر . جاذبه قدرتی آزالینجه بالطبع ماده مرکزدن اوزاقلاشیر . نه نسبتده ؟ هندسه‌نك بر دعواسی موجبنجه دائره‌نك محیطی نصف قطرك مربعیله متناسبدر . شوحالده نصف قطرك برمقدار اوزامسی محیطك اومقدارك مربعیله متناسب‌اولارق‌بویومسنی موجب‌اولور. تعبیر آخرله‌جاذبه مرکزیله‌ماده آراسنده‌کی‌مسافه‌نك زیاده‌لشمسی جاذبه‌یی‌او مقدارك‌مربعی‌نسبتنده آزالتیر. بویله‌جه جاذبه‌قانونی شوشکل‌ریاضی‌یی اکتساب‌ایلر: «جاذبه جسمك کتله‌سیله مبسوطاً، مسافه‌نك مربعیله معکوساً متناسبدر. »

قانت اجسامی جاذبه ودافعه‌دن‌متشکل کوردیکی‌ایچون‌اونك خواصنی‌هپ بوقوتلرك بر فعلی‌اولمق‌اوزره تعریف ایلیور . مثلا برجسمك شکلی برماده‌نك بوتون اجزاسیله‌اشغال ایلدیکی‌مکانی کندیسنده‌کی « دافعه » قوتی تأثیریله تحدید ایلمسندن حصوله کلیور . بوصورتله

ماده‌نك تحديد ايلديكی مكان جسمك حجمنی (Volume) تشكيل ايدييور . ماده‌يی تكوين ايدن قوت حد ذاتنده بر شدت كميتی (Grandenr intensive) اولديغی ايچون [١] بر حجم داخلنده مختلف درجه‌ده بولونابيلير . حجمی اشغال ايدن قوتك بو درجهٔ شدتنه كثافت Densité دينيلير . جاذبه‌نك تماس توليدايده‌جك وجهله واقع اولان تأثيرينه التصاق Cohésion ديه‌بيليرز. وقتا كه ماده‌نك اجزاسی آراسنده‌كی التصاق قدرتی حد اصغريده‌در، يعنی الك اوفاق بر قوتك تأثيريله جزءلر تبديل موضع ايليه‌بيليورلر . او وقت بو جسم سيال (fluide) اولور . جسمك الاستيقيت خاصه‌سنه كلنجه بو خاصه حد ذاتنده ماده‌يه مؤثر اولان يابانجی بر قوتك تأثيری زائل اولدقدن صوكرا اونك شكل معينی آلابيلمسيدر. ماده‌يه مؤثر اولان قوتك ماهيتنه كوره الاستيقيت ده جذبی ويا دفعی اولور . اجسامك بربری اوزرينه تأثيری حركتك انتقالی صورتنده اولورسه بوكا تأثير ميخانيكی (Mécanique) دينيلير . اكر جسملرك بربرينه تأثيری اجزاسی آراسنده‌كی ارتباطك متقابلاً دكيشمسی طرزنده بولونورسه بوكا تأثير كيمبوی (Chimiqne) دينيركه تركيب وتحليل كيمبوی شكلنده تجلی ايدر .

بوتون بو تعريفات قانتك ماده حقنده‌كی نظريهٔ فلسفيه‌سنك ده‌قارت ومعقبلرينك صرف ميخانيكی ايضاحلرينه نه‌درجه معاكس اولديغنی كوسترير . قارته‌زيينلره كوره ماده بر امتداد كميتی (grandeur extensive) در. قانته كوره ماده بالعكس بر شدت كميتی (grandenr intensive) حائزدر، يعنی قوتدر . [٢]

بوقاريكی ايضاحات بزه كوستريركه حركتك منشأی « قوت » در. آنجق بو منشأتدن قطع نظرله حركتك انتشارينی مطالعه ايده‌جك اولورسه‌ق او وقت شو سؤال قارشيسنده قاليرز : حركت ناصيل انتشار ايدييور؟ بر ماده‌نك حركتی ديكرينه ناصيل انتقال ايليور؟ باشقه بر تعبيرله بر ماده ديكريله ناصيل مناسبتده بولونيور ؟ ايكی شی آراسنده كورولن هرهانكی بر نسبتی مفكره‌نك « اضافت » (Relation) ديديكمز مقوله‌لری تعيين ايتديكنی اولجه كورمشدك. شو حالده ماده‌لر آراسنده ملاحظه ايلديكمز مناسبت ده مفكره‌نك او مقوله‌لری احتيامه [illegible] سندن باشقه برشی دكلدر . وبو تطبيقده [illegible] بحث ايدن علم ده ميخانيك (Mécanique) در .

[١] ٨٨ صحيفه‌يه باقيكز

[٢] ده‌قارت فلسفه‌سنه دائر ياقينده انتشار ايده‌جك اولان اثره باقيكز .

بوقاریده فورونومی بحثنده [١] بر نقطه‌نك حركتنی تدقیق ایلمشدك. او وقت بو حركتك مقدارینی آكلامق ایچون نقطه‌نك حركات مختلفه‌سنی تركیب ایلمك كافی ایدی. نقطه‌نك مجموع حركتیده سرعتله یعنی قطع ایلدیكی مسافه‌نك زمانه تقسیمیله اولچوله‌بیله‌جكنی كورمشدك. شیمدی بر جسمك یعنی بر حجمك حركتنی ملاحظه ایده‌لم. بر جسمك مجموع حركتی اونی تركیب ایدن نقطه‌لرك حركتنك یكوننه مساویدر. نقطه‌نك حركتی سرعتله اولچدیكمزه نظراً جسمك حركتیده سرعتنك مجموع ماده ایله، تعبیر آخرله جسمك كتله‌سیله حاصل ضربنه مساویدر. او حالده بر جسمك حركتنی (ح) ایله كتله‌یی (ك)، سرعتی (س) ایله كوستره‌جك اولورسه‌ق جسمك مجموع حركتنی اشعار ایده‌جك دستور ریاضی (ح = ك × س) اولور. بو دستورده سرعتی حساب قولایدر. چونكه مسافه‌نك زمانه تقسیمیدر. كتله‌یه كلنجه اونی دوغریدن دوغری‌یه اولچمك قابل دكلدر. چونكه ماده مكان داخلنده اولدیغی ایچون نامتناهی قابل تقسیمدر. بناءً علیه معین بر جزء اصغری، بر واحدی بولوناماز. كتله بوندن طولایی دوغریدن دوغری‌یه اولچوله‌مه‌مكله برابر یوقاریكی دستور اعانه‌سیله بالواسطه قیمتی تعیین قابلدر. چونكه یوقاریده‌كی دستوردن مجموع حركتك سرعته تقسیمیله چیقان خارج قسمتك كتله‌یی افاده ایده‌جكی قولایقله آكلاشیلیر. تعبیر آخرله یوقاریده‌كی مساواتدن قولایقله استخراج ایدیله‌جك اولان شو دستور كتله‌یی ارائه ایلر: ك = ح / س جسمك مجموع حركتنی بو صورتله تعیین ایتدكدن صوكرا بر جسمك تأثیریله وقوع بولان تحولاتی تدقیق ایلیه‌بیلیرز. بو تحولات یا جسمك بالذات تحولاته موضع اولماسی، یا او تحولاتك علتی بولونماسی یا خود حركات متقابله‌ده اولدیغی كبی هم موضع هم علت اولماسی اعتباریله ملاحظه اولونابیلیر. تعبیر آخرله ماده‌نك تحولاتی و یكدیكری ایله اولان مناسباتی مطالعه ایلمك ایسته‌دیكمز زمان یا تحول ایدن ماده‌نك ذاتنی دوشونورز، یا بو تحولك علتنی یعنی تحولی ایجاب ایدن شیئی نظره آلیرز، یاخود تحول ایدن ماده ایله برابر او حركته سائق اولان علتی بر آراده ملاحظه ایلرز. بو اوچ نقطهٔ نظره كوره عقلی فیزیك اوچ اساسلی قانون وضع ایدركه اضافك اوچ مقوله‌سنه یعنی « جوهر، علت، تقابل » تصورلرینه صیرا ایله توافق ایلر:

١) تحوله معروض اولان ماده‌یی ذاتی اعتباریله ملاحظه ایتدیكمز، یعنی جوهریت نقطهٔ نظرندن مطالعه ایلدیكمز زمان عقلی فیزیك دوغریدن دوغری‌یه ماده‌نك دیمومت و استقرارینی

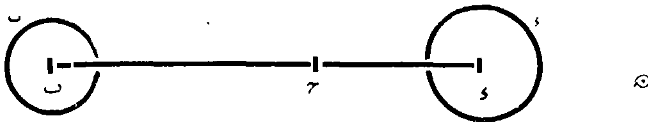
[١] صحیفه ١٨٣

افاده ایدن شو قانونی وضع ایلر : **جسمك هر نوع تحولاتی اثناسنده مادهنك کمیتی نه آزالیر نه چوغالیر ، ثابت بر مقدارده قالیر** . فی الحقیقه ماده حد ذاتنده بر حیز ، بر امتداددر . هر امتداد ، هر حیز یکدیکرندن آیری بر طاقم (جزء) لردن ترکب ایدر . مادهنك کمیتنه خلل کلهبیلمك ایچون مکانك بر قسمنك امحاسی ، یاخود تزییدی لازمدر . بوکا امکان اولمادیغنه کوره مادهنك مقدارینه خلل کلمز . بناءً علیه ماده قابل تقسیمدر ، اجزاسنك موضعنی دکیشدیرمسی دولاییسیله تبدله معروضدر ، فقط غیر قابل امحادر . اونك ایچون اسکیدنبری معتبر اولان « هیچ برشی یوقدن وار ایدیلهمز . هیچ بر شی محو اولماز » دستوری ماده حقنده تماماً قابل تطبیقدر . شوقدر که بو دستورك ساحهٔ تطبیقی یالکز مادهدر . چونکه اونك دوغروانی مکانك غیرقابل امحا اولماسنه مستنددر . مکان داخلنده ایسه یالکز ماده واردر . بویله اولدیغی ایچون مکانله مقید اولمایان « روح »ه بو دستور تطبیق ایدیلهمز . « هیچ برشیئك محو اولامیهجغی » قاعدهسی بقای روح لهنده بر دلیل اولارق قوللانیلاماز .

٢) تحولاتی علت اعتباریله ملاحظه ایتدیکمز یعنی علیت نقطهٔ نظرندن تأمل ایلدیکمز زمان مابعدالطبیعه قبلی اولارق عطالت قانونی دیدیکمز شو دستوری وضع ایدر : **مادهنك هر تحولی بر علت خارجیهنك ایجابیدر** . مادامکه ماده حسمزك موضوعیدر ، او حالده اونك هر هانکی بر حالی تعیین و ایجاب ایدن شیٔ مکان داخلنده بر سبب خارجیدر . بناءً علیه مادهده اونك هر هانکی بر حالنی تعیین ایدهجك باطنی بر علت فرض اولنهماز ؛ سکوندن حرکته ، حرکتدن سکونه کچمکی ایجاب ایدهجك سببی بذاته حائز عد ایدیلهمز . شو حالده نه هیلوزوئیزم Hilozoïsme مسلکی اربابی کبی مادهنك تحولاتی کندیسنده بذاته موجود جانلیلغك نتیجهسی فرض ایدیلهبیلیر ، نه ده غائیت (Finalisme) اربابی ، مثلا آرسطو کبی تحولات مادیهنك علتی بر صورته ، غایهیه انقلابده کورولهبیلیر . بناءً علیه بو ایکی طرز ایضاحك ده فیزیکده یری اولهماز . حادثات طبیعیه ، آنجق مکان داخلنده بر علت خارجیه ایله ، یعنی میخانیکی اولارق ایضاح اولونابیلیر .

٣) مادهیی تقابل Réciprocité نقطهٔ نظرندن مطالعه ایلر باشقه بر تعبیرله بربرینك تأثیرینه تابع اولهرق هم مؤثر هم متأثر اولماسی حالنی ملاحظه ایدرسهك مابعدالطبیعه فیزیق ایچون « تأثیر و عکس تأثیرده معادلت » دینیلن شو قانونی تأسیس ایدر : **حرکاتك انتقالنده**

تأثیر عکس تأثیره دائما مساویدر . نیوتون بوقانونی بولمشدی . فقط بونی حقیقی سابنه استناد ایتدیرمه‌مش، قانونك حقیقته مطابق اولدیغی قبلی اولارق کوسترمه‌منجه اثبات ایچون تجربه‌دن استعانه ایلمکله اکتفا ایلمشدر . مثلا هرصدمه‌نك مساوی درجه‌ده عکس صدمه‌ی ، هرتضییقك معادل برعکس تضییقی وجوده کتیردیکنی کوسترەرك بو قانونك کلیتنی اثبات ایلمك ایسته‌مشدر. حالبوکه یوقاریده بحث ایدیکمز ماده‌ده دوام وعطالت قانونلری کبی بوقانونك حقیقی سببی‌ده مدرکه‌نك الجاآت ضروریه‌سیدر . بویله اولدیغی ایچون اونی قبلی اولارق اثبات ایده‌بیلیرز . فرض ایدیکمزکه (ب) جسمی غیر متحرك بولنان (د) جسمنه جارپمش اولسون . فورونومینك یوقاریده سویله‌دیکمز متعارفه‌سی

موجبنجه (ب د) حرکتی یرینه مکان اضافینك عکسی استقامتده یعنی (د ب) استقامتنده حرکتنی اقامه ایده‌بیلیرز . یعنی (ب) نك (د)ه دوغری حرکتیله (د)ك (ب)ه یه دوغری حرکتی آراسنده فرق یوقدر، بوایکی حرکت یکدیکرینه معادلدر. شو قدرکه بو مسئله‌ده فورونومینك حسابه قاتمادیغی بر عنصر وار. اوده (ب) ، (د) جسملرینك کتله‌لریدر . بز مکان اضافی‌یی‌ده (د ب) استقامتنده متحرك فرض ایتدیکمز ایچون جسمك کتله‌لرینی‌ده ملاحظه ایلمك مجبوریتنده‌یز . مطالعه ایلدیکمز ایکی حرکتك معادل اولماسی ایچون حرکته ویردیکمز سرعت کتله‌لریله معکوساً متناسب اولماسی ایجاب ایدر . بونك ایچون ب د سرعتنی موضوع بحث ایکی جسمك کتله‌لریله معکوساً متناسب اولمق اوزره ایکی غیرمساوی قسمه یعنی (ب ج) ، (ج د)ه آییرالم (ب) ، (د) جسملری کتله‌لریله معکوساً متناسب برصورتله یکدیکرینه دوغری حرکت ایدرکن (ج) نقطه‌سنده بربرلرینه تصادف ایدرلر . ایکی جسمك حرکتی کتله‌لریله معکوساً متناسب سرعته مالك اولدیغی ایچون بربرینی امحا ایلر وبناءً علیه بونقطه‌ده هرایکیسی‌ده سکونت اکتساب ایدر. فقط ایکی جسمك بوصورتله یکدیکرینك حرکتنی ابطال ایلمسی مکان اضافینك (ب د) استقامتنده‌کی حرکتنی اخلال ایلمز . بناءً علیه مکان اضافی (ب) و (د) جسملرینه نظراً ب د استقامتنده (ج د) سرعتیله حرکت ایدر، واقعا (ب) (د) جسملری مکان مطلقه

نظراً اسا کن ایسه‌لرده مکان اضافینك بو حرکتی دولاییسیله مکان مطلقه‌نظراً (ب ء) استقامتنده و (ء ج) سرعتیله حرکت اندیورلردیمکدر. بوکارغماً مکان اضافی‌یه نظراً هرایکی جسم ده (ء) نقطه‌سنده حال توقفده بولونور. باشقه برتعبیرله بو ایکی جسمك بکدیکرینه‌تصادف ایده‌جك صورتده وقوع بولاجق حرکتنه معادل اولمق اوزره عکس استقامتده مکان اضافینك حرکتنی فرض ایلرسه‌ك حاصل اولاجق نتیجه بوایکی جسمك کتله‌لریله معکوساً متناسب برسرعتله مختلف استقامتده حرکتلرینه مساوی اولور . هرایکی حالده‌ده کتله‌لرك سرعتلریله حاصل ضربی یکدیکرینه مساوی بولونور . تعبیر آخرله (ء > ء ج = ب > ب ج) اولور. بو حال اثبات ایدرکه بو ایکی جسمك یکدیکرینه مؤثر اولمق اوزره وجوده کتیره‌جکلری حرکتلر مجموعی مساوی یعنی تأثیر عکس تأثیره معادلدر .

حکملرمز جهت نقطهٔ نظرندن یا ممکن ، یا حقیقی یعنی واقع ، یا ضروری اولور. مقولات بحثنده کورمشدك که [۱] جهت مقوله‌لری امکان ، حقیقت ویا وقوع ، یاخود ضرورتدر. ماده تعبیر آخرله حرکت حقنده‌کی فیزیکی حکملرمزده بالطبع جهت‌اعتباریله بو اوچ صورتده اولور. شو حالده ماده اوزرنده دوشونن مابعدالطبیعیون حرکت نه شرائطله ممکن ویا واقع یاخود ضروریدر؟ مسئله‌سنی آرامق مجبوریتنده‌در. فیلسوف‌عقلی فیزیکك بو سؤاللری تدقیق ایدن قسمنه فه‌نومه‌نولوژی Phénoménologie دییور :

۱) اولاً حرکتك امکان ویاعدم‌امکان شرطنی‌آراشدیرالم. فورونومیك متعارفه‌سی بزه ارائه ایتمشدرکه بر جسمك مکان اضافی داخلنده حرکت مستقیمه‌سی بالذات مکان اضافینك عینی سرعتله عکسی‌استقامته‌کی حرکتنه معادلدر. بناءً علیه برجسمك هرهانکی برسرعتله حرکت مستقیمه‌سنی فرض‌ایدسه‌ك، عینی‌زمانده مکان اضافینك‌ده عکس‌استقامتده وفقط عینی سرعتله متحرك بولندیغنی قبول ایلسه‌ك جسمك هیچ بر حرکتی محسوس اولمان ، امکان‌اضافی‌یه نظراً سکونتده بولونور [۲] . بناءً علیه مکان اضافی داخلنده تبدیل موضع‌ایدن ، تعبیرآخرله حرکت مستقیمه‌ده‌بولونان برجسمك مکان مطلقه نظراً حرکتده‌میدر؟ یوقسه جسم ساکنده مکان اضافیمی‌حرکتده‌در؟ بونی ذهناً کسدیره‌مه‌یز. باشقه

[۱] صحیفه ۷۵
[۲] صحیفه ۱۸۳

برتعبیرله حرکت مستقیمه‌ده بولونان برجسم مکان مطلقه نظراً ساکن فرض ایتمك یعنی اونك حرکتنی ظاهری عد ایدوب حقیقتده مکان اضافینك متحرك بولوندیغنی قبول ایتمك قابلدر، نته‌کیم عکسنی‌ده فرض ایده‌رك مکان اضافینك حرکتنی ظاهری وجسمك حرکتنی حقیقی عد ایلیه‌بیلیرز. شو حالده ماده‌نك بزم بیلدیکمز حرکت مستقیمه‌سی ساده‌جه مکان اضافی‌یه کوره‌در. بویله اولدیغی ایچون ماده‌نك مکان اضافی داخلنده حرکت مستقیمه‌سی ممکندر. مکان مطلق داخلنده بر حرکت مستقیمه بر تجربهٔ ممکنه‌نك موضوعی اولاماز؛ یعنی بالتجربه مکان مطلق داخلنده بر حرکت مستقیمه‌نك موجود اولدیغنی بیله‌مه‌یز. بناءً علیه مطلق برحرکت مستقیمه غیر ممکندر.

۲) عطالت قانونی موجبنجه برحرکتك کندی استقامتنی تعدیل ایتمسی ممکن دکلدر. بناءً علیه حرکت بر تأثیر خارجی ایله استقامتی تعدیل ایدلمدکجه دائما خط مستقیم اوزرنده انتشار ایدر. سو حالده منحنی حرکتلر دائما بر تأثیر خارجی‌یی ایجاب ایدرلر. چونکه منحنی حرکتلر هرآن استقامتنی دکیشدیرن بر حرکت مستقیمه‌درلر. بر حرکت مستقیمه‌ده استقامتك دکیشمسی ایسه بر تأثیر خارجی‌یه، بر قوته مفتقردر. ینه عطالت قانوننك نتیجه‌سیدرکه حرکت دوریه‌یه تابع اولان هر نقطه دائروی اولان حرکتی بیراقه‌رق اوکا مماس برخط اوزرنده حرکت ایتمك جهدنده بولونور. فقط حرکت دوریه‌یی ایجاب ایدن قوت نقطه‌یی دائروی اولان محرکنی تعقیبه مجبور قیلار. بوده کوستریرکه دائروی محرك چیزه‌ن هر متحرکك حرکتنی ایجاب ایدن قوت واردر وحقیقةً اوجسم متحرکدر. بناءً علیه حرکت دوریه‌ده حرکت مستقیمه‌ده اولدیغی کبی عجبا جسمکمی حرکتی واقعدر، حقیقیدر، یوقسه عکس استقامتده مکان اضافیکمی حرکتی واقعدر؟ دیه صوراماز. چونکه جسمك عطالت قانونی موجبنجه مستقیم حرکتده بولونمایوب‌ده دوری حرکت یاپماسی بزه تماماً اظهار ایدرکه بر قوت وار واو حرکت دوریه‌یی اقتضا ایلیور. بویله اولدیغی ایچوندرکه حرکت دوریه ماده‌ده واقع وحقیقی (Réel) برمحمول، برکیفیت تشکیل ایدر. خلاصه برجسمك حرکت دوریه‌سنك انکشاف ایلدیکی مکانی، وسطی (milieu) متحرك عد ایدوب جسمك حرکتنی ظاهری عد ایتمکه امکان یوقدر. نته‌کیم ارضك حرکت دوریه‌سنی ظاهری عد ایدوب سمانك عکس استقامتده حرکت ایتدیکنی فرض ایده‌مه‌یز. بویله برتصور وهمدر.

۳) جسمك حركتنی مکانه نظراً ملاحظه ایتمیوب ده دیکر بر جسم متحرکه تأثیر اعتباریله مطالعه ایلرسه‌ك یوقاریده سویلدیکمز میخانیکك اوچونجی دعواسی [۱] موجبنجه یکدیکرینه تأثیر ایدن هر ایکی جسمده‌ده حرکتك بالضروره واقع اولماسی لازم کلیر؛ ایشته بونك ایچوندرکه فه‌نومه‌نولوژی حرکتك ضرورتنه متعلق اولمق اوزره شو قانونی وضع ایدر: «بر جسمك دیکرینه تأثیر ایتمك اوزره واقع اولان هر حرکتی ایکنجیسنده بالضروره اوکا مساوی وعکس استقامتده بر حرکتله مترادف اولور»

بورایه قدر ویردیکمز ایضاحاتله قانتك عقلی فیزیکدن بکله‌دیکی شی آکلاشیلمشدر ظن ایدرم. فیلسوف طبیعت ماده‌نك مابعدالطبیعی مبادی واساسی قبلی اولارق، یعنی تجربه‌دن استعانه ایتمکسزین صرف مدرکه‌نك قانونلری دائره‌سنده تثبیت ایلمك ایسته‌مشدر. بناءً علیه عقلی فیزیکك بو قاعده‌لری حد ذاتنده عقل محضك انتقادیله بولدیغمز قبلی قانونلرك ماده‌یه تطبیقیدر. ناصیل بو تحلیلاتدن چیقاریلان قبلی شرطلر ومفهوملر یالکز تجربه‌یه قابل تطبیق ایسه عقلی فیزیکك بو قاعده‌لری‌ده حادثه داخلنده اولان ماده‌یه تطبیق ایدیله‌بیلیر. بناءً علیه نه ذات اشیا Chose en soi ، نه مکان مطلق حقنده بو قاعده وقانونلرك بر قیمتی اولاماز. چونکه بونلرك قیمتی بر طرفدن متعال trenscendtantal وقبلی اولمقله برابر محسوسك بر شرط ادراکی بولونان وبوصورتله تجربی بر حقیقت افاده ایدن مکانه، دیکر جهتدن تماماً قبلی بر تصور اولمقله برابر تجربه‌یی ممکن قیلمق اعتباریله سیئی قیمت اکتساب ایدن مقولاته مستنددر. بویله اولدیغی ایچون طبیعتك، طبیعت ماده‌نك مابعدالطبیعه‌سی ماهیةً تجربه‌نك نظریهٔ عقلیه‌سنی یاپمقدن باشقه بر شی دکلدر.

ذهنك قبلی تصورلرینه کوره تأسیس ایلدیکمز بو قاعده‌لر دوغریدن دوغری‌یه تجربهٔ حسیه‌یه تطبیق ایدیله‌بیلیرمی؟ مدرکه‌مزك تشکیل ایتدیکی عدد، حرکت، قوت کبی مجرد تصورلردن تجربه‌ایله بیلینان ونامتناهی صورت اکتساب ایدن مشخص عالمه نچه‌بیلیرمی‌یز؟ دها آچیقجه‌سی عقلی فیزیکك یوقاریده سویلدیکمز قاعده‌لرینی بز وجوده کتیرییورز. مدرکه‌مزك قبلی تصورلرینی ماده‌یه تطبیق ایده‌رك استحصال ایلیورز. ذهنمزك تشکیل ایلدیکی بوقاعده‌لر اوقدر متنوع صورتلر اکتساب ایلین تجربه‌یه همان تطبیق ایدیله‌بیلیرمی؟ یوقسه آراده بر واسطه وارمی؟ قانت بوقاعده‌لردن همان تجربه‌یه نچیله‌بیله‌جکنی ظن ایتمه‌مش

(۱) صحیفه ۱۸۹

واونك ایچون مفکره ایله اشیا ، ذهنك ویردیکی صورت ایله ماده آراسنده برخط وصل دوشونمشدر . بونی بولمق ایچون عمرینك نهایتنه دوغری « طبیعت مابعدالطبیعه سنك مبادیٔ اولاسندن فیزیکه انتقال » عنوانیله بر أثر یازمق ایسته مشدر . وفات أیتدیکی زمان بو اثردن یوز اللی صحیفه‌لك برمسوده بولوندی . بونلردن قانتك بو خصوصده‌کی اساس فکرلرینی بر درجه‌یه قدر اکلامق قابلدر .

طبیعت ماده‌نك مابعدالطبیعه‌سی حقنده ویردیکمز ایضاحات کوسترمشدرکه حرکتك قانونلری عینی زمانده (قوت) لك ده قانونلریدر . چونکه فورونومینك قاعده‌لری دینامیکك ده اساسیدر . بوقاعده‌لر هانکی شرائط د ئره‌سنده حواس ایله بیلدیکمز حادثات ایچون ده دوغری اولابیلیور ؟ بونك سببی تظاهرات حسیه (Apparence Sensible) ایله (قوت) آراسنده عینیت نسبتی اولماسندن متولددر . تعبیر آخرله قوتك قاعده‌لری ، قانونلرینی قبلی اولارق تأسیس ایدن مفکره ایله عالم خارجی یکدیکرندن تماماً آیری دکلدر . بالعکس هر ایکیسنك برکره منشأی عینیدر . قبلی قانونلری ده ، عالم خارجی یی ده تفکر اعانه‌سیله بیلیورز . بیلدکلرمزك برقسمنی خارجی ، برقسمنی باطنی دییه تفریق ایدن ینه شعورمز ، تفکرمز اولویور . مکان داخلنده عینی زمانده ادراك ایلدکلرمزه « شیٔ خارجی » دییورز ، یکدیکرینی تعقیباً زمان داخلنده ادراك ایلدکلرمزی ده « باطنی Intérieure » اولارق قبول ایلیورز . دیکر جهتدن قوت مکان داخلنده حرکت شکلنده انکشاف ایده‌رك حواس خارجیمزه التحاق ایلدیکی زمان بسبتون یابانجی برساحه‌یه دوشنمش اولمایور . بالعکس مدرکه قوتك درجه‌لرینی تمییز اقتدارینه مالك اولدیغی ایچون [١] شیٔ محسوس یعنی قوتك مکان داخلنده تجلیسی انانك کندی کندینی حس اتمسی اولویور . واقعا مکان داخلنده برشیئك احساسنه معروض قالدیغمز زمان بو احساسك مفکره‌یه تماماً یاباجی بر عالمدن حصوله کلدیکنی ظن ایدرز . چونکه احساس مکان داخلنده بر اخلال ، برتعیین موقع اولدیغی ایچون نفسمزدن تماماً آیری کورونمکده وحتی بزه نفسمز ایله متضاد کبی کلمکده‌در . حالبوکه حقیقتده مدرکه‌نك تطبیق ایلدیکی مدرکات عالمی قبلی ، عقلی قانونلر اعانه‌سیله بز تأسیس ایدییورز . بویله اولدیغی ایچون بزم ادراك ایلدیکمز احساسات صاف ، نفسك مداخله‌ایتمدیکی برحادثهٔ اول (Phénomène premier degré) ، باشقه برتعبیرله خام بر حقیقت دکلدر . بلکه مفکره‌نك قبلی اولارق تأسیس

[١] صحیفه ٨٨

ایلدیکی عالمی ینه کندیسی طرفندن بیلمکدن باشقه برشی دکلدر. خلاصه اشیایه ویریلن صورت انانک، ذهنک محصولیدر. انانک افعوله‌لرینی بیلمکله قوتک نه کبی صورتلر اکتساب ایلیه بیله جکنی آکلارز. تعبیر آخرله قوای طبیعیه‌یی تصنیف ایده بیلیرز.

قانت بو صورتله مقوله‌لره کوره قوای تصنیف ایلیور. بو خصوصده چیقاردیغی نتیجه‌لر عقلی فیزیکده سویلدکلرندن آیری برشی دکلدر. یالکز شو نظریه حقنده برنقطه‌یه اشارت ایتمک ایستیورم. قانتک نفس ایله شی مادی آراسنده بولدیغی و پک مهم افاده ایتدیکی مناسبت اخلاقی اولان روماتیک فیلسوفلرک باشلیجه اشتغاللری موضوعنی تشکیل ایتمشدر. بو یاریم قالان اثرنده‌کی فکرلر «فیحته»ده، «شه‌للینغ»ده، حتی هه‌غه‌لده باشقه باشقه طرزلرده نتایج وجوده کتیرمش و روماتیزم فلسفه‌سنک افتکاریهٔ مطلقه‌یه Idéalisme absolu منجر اولماسنه سبب اولمشدر.

فیلسوف بو اختیارلق دورینه عائد اثرنده عناصر مادیه‌یی‌ده تصنیف ایلیور. بو خصوصده‌کی فکرلرنده برچوق ابداعی نقطه‌لر وار. اونک ایچون اوراده‌کی فکرلرینی خلاصةً نقل ایتمک ایستیورز: مادامکه برمکان واردر، اوحالده بومکانی اشغال ایدنده «تک» بر ماده اولماسی لازم کلیر. ماده‌دن خالی برمکانک ادراکی قابل اولمادیغی ایچون مکانک ماده ایله مشغول بولونماسی ایجاب ایدر. تجربه‌نک مکانی مکانک بویله ماده ایله مشغول بولونماسنی اقتضا ایلدیکنه کوره بوده ماده‌نک موجودیتنه بالواسطه وفقط قطعی بر دلیل تشکیل ایلر. اشغال ایلدیکی مکان کبی بر ومتجانس اولان بوماده اثیر (Eter) در. اثیر بذاته غیرقابل وزندر. ثقلت بومادهٔ کلیه ایچنده بولونان منفرد جسملر آراسنده دوسونولن برنسبت مشتقه‌در. ناصیل مکانک حدودی یوقسه اثیرده تحدید اولوناماز. هیچ برشی اونک خارجنه چیقاریلاماز، مایع وصلب هرشیئه نفوذ ایدر، معین برشکلی یوقدر.

مادهٔ کلیه اولان اثیرک سینه‌سنده حصوله کلن مناسبتلر جاذبه و دافعه‌یه ارجاع اولونابیلیر. دافعه‌نک بویوک بر سرعتله یاقیننده‌کی جزءلری کری‌یه دفع ایتمسنه مقابل جاذبه اونک الی‌نهایه داغیلوب کیتمسنی منع ایلر. بو انبساط وانقباض صورتیله وجوده کلن مضاعف حرکات دائمی و نامتناهی سریع اهتزازات وجوده کتیریر. بو اهتزازات جسمه انتقال ایده‌رک اوراده حرارت حصوله کلیر. قانت اولجه حرارتی برمادهٔ خصوصیه ظن ایتمشدی. بالآخره اونک داخلی بر حرکت رقصیه‌دن، برحرکت اهتزازیه‌دن باشقه برشی اولمادیغنی قبول ایتدی.

غیرقابل وزن و تحدید اولان اثیره مقابل وزنه مالك و مختلف شکللر اکتسابنه مساعد اولان ماده‌لری تصور ایدییورز. حرکتدن ماعدا انجمله حکمی و کیمیوی کیفیاتدن عاری اولارق دوشوندیکمز بو ماده‌لره قانت عناصر (Stoffe) دیمکده‌در. قانته کوره بو عناصر کیمیا عالملرینك اجسام بسیطه‌لریدی. فیلسوفك زماننده بعض غازلر مایع حالنه کتیریله‌مه‌مشدی. قانته کوره ایشته بونلر «عناصر» دیدیکمز جسملری تشکیل ایدییوردی. قانت مناسبت کیمیوی ایله جسمك اوصافی بیننده، مثلا کثافت آراسنده بر مناسبت بولونابیله‌جکنه قانع دکلدی؛ عینی زمانده بوتون اجسامك بر عنصردن اشتقاق ایده‌بیله‌جکنی ده ظن ایتمیوردی. «تاریخ طبیعی سما و نظریهٔ افلاك» نده قبول ایتدیکی وجهله عوالمك تشکلندن مقدم موجود اولان ایلك کتلهٔ سحابیه‌ده مختلف کثافتده ماده‌لرك موجود اولدیغنی قبول ایدییوردی.

فیلسوفه کوره ماده‌لر آراسنده کوردیکمز تنوع و تخالف قبلی اولارق مقوله‌لرك تطبیقنه ارجاع اولونابیلیر. شو صورتله که اجسامك کمی فرقلری کتله و ثقلتلریدر. کیفی فرقلری ایسه غاز و یا مایع و یاخود صلب حاللرنده بولونماللریدر. اضافت فرقلری التصاق، دلك و آثار شعریه‌در. جهت نقطهٔ نظرندن ایسه بوتون حادثات مادیه جاذبه و دافعه قوتلرندن اشتقاق ایدر و جسم ده بو قوتلر اعانه‌سیله ایرك بر صورتله تعیننددن ناشئه بر شی دکلدر. مطلق بر ماده، بر جسم، تعبیر آخرله بوتون دیکر اجسامی وجوده کتیرن بر آتوم موجود دکلدر. مدرکه‌نك قانونلرینه نظراً بویله بر آتوم وهمدر.

ایشته قانتك عناصر مادیه نظریه‌سی بودر. قانت یاریم قالان بو اثرینك ایکنجی قسمنده منظومهٔ عوالمك تشکلنی عقلاً ایضاح ایتمك، بو خصوصده انتقاددن اول یازدیغی «تاریخ طبیعی سما و نظریهٔ افلاکی» اتمام ایلمك آرزو ایلیوردی. کوسترمك ایستیوردی که اجرامك حرکتلری و اونلرده موجود جاذبه قدرتی مادهٔ کلیه‌یی تحریك ایلین جاذبه و دافعه‌نك شکل آخرده تجلیسیدر. خلاصه فیلسوف نیوتونك تجربه‌یه استناداً ایضاح ایلدیکی عالمی قبلی à priori اولارق توصیف ایتمك ایسته‌دی. یوقاریدنبری ویردیکمز ایضاحات کافی بر وضوح ایله قارئلره قانتك بو تشبثی ناصیل یاپمق ایستدیکنی کوستریر.

دنیله‌بیلیر که قانتك فیزیکی صرف قبلی اولارق ایضاح ایتمك خصوصنده یاریم قالان آرزوسنی آلمان رومانتیکلری، بالخاصه شه‌لینغ اکمال ایتمکه چالیشدی.

بشنجی قسم

فلسفۀ اخلاقیه

عقل عملینك انتقادی

قانتك قبول ایتدیکی تقسیماته کوره صیرا عقل عملینك انتقادیـه کلمشـدر . بناءً علیه بو وبونی تعقیب ایدن قسملرده فیلسوفك فلسفۀ اخلاقیه‌سنی مطالعه ایده‌جکز .

قانت فلسفۀ اخلاقیه‌سنی مابعدالطبیعۀ عاداتك تملی [۱] ، عقل عملینك انتقادی [۲] ، «نظریۀ حقوقك » و « فضیلت نظریه‌سنك مبادی اولی » سی [۳] ، اسمنده‌کی اثرلریله ایضاح ایلمشدر . بو اثرلری عقلك حدودی داخلنده دین عنوانلی اثریله بیرلشدیریرسه‌ك قانتك نظریات اخلاقیه‌سنی مطالعه ایده‌بیلیرز .

آنجق فیلسوفك بو اثرلرله ایضاح ایلدیکی صوك و قطعی مسلکنی اکتساب ایتمزدن اول مختلف تأثیرات آلتنده قالدی . اخلاقك منشأی حقنده بو اثرلرده سرد ایتدیکی فکرلری برطاقم مرحله‌لردن کچدکدن صوکره اکتساب ایلدی فیلسوفك فلسفۀ اخلاقیه‌سنی لایقیله قاورایه‌بیلمك ایچون اخلاقك منشأی حقنده‌کی دوشونجه‌سنك کچیردیکی صفحه‌لری، اوغرادیغی تأثیراتی مطالعه ایتمك لازمدر .

فیلسوفك تکامل ذهنیسندن بحث ایتدیکمز زمان [٤] کورمشدك که قانت ابویندن بالخاصه آنه‌سندن پییه‌تیست بر تربیه آلدی . خواجه‌سی سولتز ، قونوتزه‌ن پك صمیمی بر پییه‌تیست ایدیلر : فلسفی ، لسانی ، علمی ، تاریخی بوتون درسلرینی پییه‌تیزم اعتقادیله برلشدیریرلر ، کلام اللهی ، انجیلك اوامر اخلاقیه‌سنی ، صافیت وجدانی هرشیئك فوقنده عد ایلرلر ایدی . بو تربیه‌نك قانتك فلسفۀ اخلاقیه‌سنه مؤثر اولدیغنه هیچ شبهه ایدیله‌مز . آخر عمرینه دوغری اکثریا انجیلی اوقور ، عبرانیجه « الله بزمله برابردر » معناسنی تضمن

[۱] کتابانده (۳۹) نومرو ایله کوستریلن اثر .
[۲] » (٦٦و٦٧) » »
[۳] » (٤٨) » »
[٤] صحیفه ١٥ ـ ١٦

ایدن « نی مانوئه‌ل » لقبنی ایشیتمکدن خوشلانیردی. اونك ایچون قانتك اخلاقی معاصرلری و اسلافی اوزرنده هر شیدن اول انجیله ، بالخاصه انجیلك پدیه‌تیزم طرزنده‌کی تلقیسنه مستند کبی کوروندی . شیللر ۱۷۸۹ ده کوته‌یه یازدیغی مکتوبده شویله دییور : « لوتر کبی قانتده‌ده دائما رهبانلق قوقوسی وار.. بونلر مناسترلردن چیقدیلر اما اوتربیه‌نك ایزینی نفسلرنده امحا ایلیه‌مدیلر . »

فقط قانتك فلسفهٔ اخلاقیه‌سنده بو دینی تأثیرك اهمیتنی شوبنهاور یاخود پیقاوه [۱] کبی اعظام ایتمه‌ملیدر. أوت ، قانتك چوجوقلغنده وکنجلکنده آلدیغی تأثیر دینی عمرینك صوکنه قدر دوام ایتمشدر. آنجق قانتك فکری تکاملنی ، انکشافنی مثبت اولارق تدقیق ایده‌جك اولورسه‌ق کورورزکه پدیه‌تیزمك تأثیرلرینی دیکر فلسفی عوامل دائما تعدیل ایتمشدر اوصورتله‌که حداً اداعی اولان نظریهٔ اخلاقیه‌سی ولوکه غالب اولان تأثیری کوسترمك ایچون اولسون برسببه ، برمنشأه عطف ایتمکه هیچ امکان یوقدر. مختلف عامللر ، مختلف تأثیرات قانتك پك سرت ، پك حدی بر مبدأ اخلاقی‌ یی استلزام ایلین مزاجیله ، طبیعت داهیانه‌سیله بیرلشمش و صوك عصرك اك اداعی فلسفهٔ اخلاقیه‌سی وجوده کلمشدر .

قانتك فلسفهٔ اخلاقیه‌سنه مؤثر اولان بو عوامل فلسفیه نه‌لردر ؟ برکره فیلسوف اوزرینه ، « علم اخلاقك نیوتونی » دییه‌رك بالخاصه درسلرنده فوق‌العاده تقدیر ایتدیکی روسو قطعی صورتده مؤثر اولدی . حیاتندن بحث ایتدیکمز زمانده‌ده آکلاتدیغمز کبی ۱۷۶۲ ـ ۱۷۶۳ سنه‌لرنده قانت ایکی مهم تأثیر آلتنده قالدی. هیوم و روسونك آثاری. برنجینك فکرلری کندیسنی نصیلك « دوغماتیزم » دن قورتاردی . ایکنجیسی اخلاق مسائلی تنور دوری فیلسوفلری کبی سالم و معقول بر محصول تفکر اولارق تلقی ایتمه‌سنك اوکنی آلدی .

اون سکزنجی عصرك عقلیه (راسیونالیست) فیلسوفلری اخلاقی بر محصول عقل ، بر محصول تفکر عدایدییورلردی. اونلر نظرنده خیر بر حقیقت ابدیه ایدی‌که اونی عقلاً بولابیلیردك . روسو بو نظریه‌نك تام عکسنی ادعا ایلدی . دییوردی‌که « انسانك اعمالی تفکر و مخیله‌کز اعانه‌سیله ترتیب ایتمکه قالقاجقسکزه اونك طبیعتی و ماهیتنی اوکره‌نیکز. و بونك ایچون انسانك سربستجه انکشاف وتکاملنه میدان وریکز. اووقت کورورسکزکه انسانلق انکشاف ذهنیده ، علمده دکل ، بلکه طبیعی احتساساتمزده‌در ».

[۱] پیقاوه عقل عملینك انتقادی مقدمه‌سنده بو تأثیره پك فضله اهمیت وریبور . صحیفه ۷ و اونی تعقیب ایدن صحیفه‌لر .

انسان ایچون غایه ممکن اولدیغی قدر طبیعی احتساسلری ایچنده یاشامامسیدر.

قانت روسونك اثرلرندن انسانی معاصرلرندن باشقه بر صورتله تقدیر ایلمکی اوکرنمشدی. عصرلردنبری انسانلقده غایه علمده، تنورده ظن ایدیلیور، جاهل کتله اون سکزنجی عصر متفکرلری طرفندن حقیر کورولویوردی. چونکه فکراً تنور ایتمه‌مش اولان بر آدم، بو فیلسوفلره کوره، انسانلغی تمثیل ایده‌مزدی. حالبوکه روسو انسانلغك فکری مکتسباتده دکل، ماهیت وطبیعت بشریه‌ده مندمج اولدیغنی تلقین ایلمشدی. فیلسوفك ١٧٦٤ ده یازدیغی شو سطرلری اوقویوکز: «بن علمدن ذوق آلان بر آدمم. عادتا علمه قارشی بیوك بر عطش دویارم هر آن تحری حقیقتده آدیم آدیم ایلرله‌دکجه‌ده نامتناهی سرور ایچنده قالیرم. بویله اولدیغی ایچون بر زمانلر حقیقی انسانلغك مزیت ومکرمیتنی بن ده علم عشقنده بولویور وجاهل اولان خلقی استحقار ایدییوردم. روسو بنی بو خطالی یولدن قورتاردی. انسانلغك علویتنی منحصراً تفکرده کورمه‌نك نه‌قدر بیهوده اولدیغنی آکلادم واونك حقیقی قیمتنی، ماهیتنی اوکرندم.» فیلسوفك شو افاده‌سندن پك اعلا آکلاشیلیورکه بوتون فردلرده تجلی اولوناجق وتجاوز ایدیله‌میه‌جك اولان کیفیت اك بیوك حکمدارلردن اك عادی عمله‌یه قدر هر کسك حائز اولدیغی شخصیت انسانیه‌در. بو تلقینك اول امرده بر نتیجهٔ اجتماعیه وسیاسیه‌سی وار: مادامکه هر انسان بر شخصیت اولمق اعتباریله غیر قابل تجاوزدر، مادامکه کوچوك، بیوك هر انسان وجدانه، اختیاره، شخصیته مالك اولدیغی ایچون تبجیل اولونمالیدر. او حالده انسان آراسنده صنف، موقع فرقی کوزه‌تیله‌مز. شخصیت انسانیه‌سی هر نوع اسارت شکللرنده اولدیغی کبی استحقار ایدیله‌مز. فقط فیلسوف بالخاصه بو تلقینك قیمت اخلاقیه‌سنه وروحك بو قناعتدن استحصال ایلیه‌جکی قدرته مفتون اولمشدر. دییورکه: «انسانك بویله حیثیت معنویه‌یه مالکیتی فکری روحی تماميله یوکسلتیور، ماهیت باطنیه‌مزك بو علویتی بزی حیرته سوق ایلیور.» ایشته قانت روسودن کرك کندنده، کرك باشقه‌لرنده بویله حیثیت انسانیه‌نك تقدیر وتبجیل اولونماسی لزومنی آکلامشدی. ایلریده کوره‌جکمزکه اخلاقك منشأی مسئله‌سنده روسونك تلقیسندن چوق اوزاقلاشدی. فقط هر فردك بر شخصیت اولماسی اعتباریله حیثیت انسانیه‌یی حائز اولماسی ایجاب ایده‌جکی فکرینی هیچ بیراقمادی.

عینی دورده فیلسوف سافتسبوری، هوچسون وهیوم کبی انکلیز فیلسوفلرینك نظریهٔ اخلاقیه‌لرینی اوکرندی؛ بونلرده قانت اوزرینه مؤثر اولدی. او صیراده‌کی درسلرنده

سامعلرینه بو انکلیز متفکرلرینك اثرلرینی توصیه ایدیيور ، اونلرك فکرلرینی توسیع وایضاح ایلیوردی . روحیاته واخلاقه دائر ویردیکی درسلرده دائما ذهن ایله احتساس (Sentiment) آراسنده‌کی فرقی ایضاح ایلیور؛ بونلرك ماهیةً بربرینه ارجاع ایدیله‌میه‌جکنی سویلیوردی . احتساساتك باشلی باشنه تکاملی فکرینی قانت، بو انکلیز وفرانسز تأثیراتنه مدیوندر [١] .

قانت، اخلاقك منشأی حقنده‌کی ایلك فکرلرینی « حسن وعلوی احتساسات حقنده‌کی مشاهده‌لر » عنوانی حائز اثرنده کورویورز [٢]. بو اثرده احلاق حکملرینی دوغریدن دوغری‌یه احتساسه استناد ایتدیریيوردی . « نسانده‌کی طبیعی احتسادرکه اخلاقی، وجدانی تأسیس ایلر» دییوردی حتی فیلسوف بو دورده ساده‌جه اخلاقك دوغریدن دوغری‌یه احتساس طبیعیمزدن دوغدیغنی ادعا ایله اکتفا ایتمه‌مش ، مختلف عرقلرده ، مزاجلرده ، قادین وارککده حس اخلاقینك ناصیل تخالف ایتدیکنی ده آراشدیرمشدر . و صیراده یازدیغی بر نوطده دییوردی‌که « جنسیته، سنه، تربیه‌یه، فردك منسوب اولدیغی حکومتك طرزینه، عرقه، اقلیمه تبعاً حس اخلاقی تخالف ایدر » ١٧٦٥ ـ ١٧٦٦ سنه‌لری اخلاق درسی پروغرامنده‌ده اول امرده موجود عرف وعاداتی تاریخی وفلسفی بر صورتده تدقیق وبالآخره بونلرك ناصیل اولماسی لازم کله‌جکنی آراشدیراجغنی سویلیور ، بو طریق تجربی‌یی زماننك پك کوزل برکشفی اولمق اوزره توصیف ایدییوردی .

شو ایضاحات کوستریرکه قانت او وقت اخلاقك دوغریدن دوغری‌یه بر حس طبیعی اولدیغنه قانعدی وبو احتساسك مختلف تأثیراتله دکیشه‌جکنی قبول ایدییوردی. بناءً علیه

[١] قانت ، اغلب احتمال کندینك معاصر بولوندیغی سولزه‌ر ومه‌نده‌لسسون کبی آلمان متفکرلرینك ده علم واحتساسی آییرمق خصوصنده‌کی جهدلرندن ملهم اولمشدر . لایپنیچ وولف احتساسی «مبهم تصور» عد ایدییورلر، وضوح کسب بدیخجه علم حالنه کله‌جکنی فرض ایلیورلردی . آلمانیاده او صیراده بیوك بر انکشافه مظهر اولان آلمان ادبیاتی، آلمان موسیقیسی کوزللك دیدیکمز حس بدیعی اوزرنده تفکرلری دوشوندیردی . حس بدیعی مبهم بر تصور، بر فکر عد اولونابیلیرمی؟ حس بدیعینك باشلی باشنه قیمتی یوقمی؟ حس بدیعینك ذهندن ، علمدن آیری قیمتی وار ایسه علی الاطلاق احتساسانی‌ده بویله ذهندن مستقل بر منشأه عطف ایلمك ایجاب ایتمزمی ؟ یوقاریده سویلدیکمز ایکی آلمان متفکری بو سؤاللره مثبت جواب ویرمکی فوتله التزام ایلیورلردی .

[٢] صحیفه ٤٠

اخلاق روحیاته مستنددی . حالبوکه ایلرده کوره‌جکمز وجهله بالنهایه قبول ایتدیکی فلسفهٔ اخلاقیه‌ده بو تلقی‌یی قطعیاً رد ایتدی. معمافیه بو دوره‌ده اخلاق ایچون حس طبیعی‌یی کافی کورمه‌یوردی. « حسن وعلویت حقنده‌کی مشاهده‌لر » ده شو مطالعه‌یی علاوه ایدیور : « فضیلت آنجق بعض مبادی‌یه مستند اولابیلیر. فضیلتکارانه حرکتك مستند اولدیغی مبدأ نه‌قدر کلی‌اولورسه او حرکتده او قدر اصیل، او قدر علوی‌اولور. آنجق اخلاقك استناد ایتدیکی بو مبدأ نظری بر وثوقسك، بر استدلال ومحاکمه‌نك نتیجه‌سی دکلدر. بلکه هرکسك وجداننده یاشایان براحساسك دوغریدن دوغری‌یه شعورندر . » فقط بر طرفدن حس اخلاقی‌نی کلی‌وعمومی بر مبدأ تلقی ایتمك، دیکر جهتدن اونی یاشه، عرقه، اقلیمه . الخ کوره متحول فرض ایتمك صریح بر تناقضدی .

قانت بو تناقضدن اغلب احتمال (۱۷۷۰) ده دوغری صیریلدی . ذاتاً بو تاریخده ایدی‌که معرفتمزك ماده‌سی ایله صورتی، حساسیت ایله مدرکه وعقلی یکدیکرندن تماماً آییرمش؛ برنجیسی تحول ایچنده اولماسنه رغماً ایکنجیسنك ثابت بولوندیغی وحکملرمزك کلی‌اولماسنك سببی مدرکه‌نك بوقانونلراعانه‌سیله حدذاتنده پریشان برحالده بولونان انطباعات حسیه‌یی ترکیب ایتمسنه استناد ایلدیکنی کشف ایلمشدی . معرفت خصوصنده بولدیغی بو فکر اخلاق حقنده‌کی تلقیسنی‌ده ده‌کیشدیردی . ایلك دورده اخلاقی حکملرك منشأنی دوغریدن‌دوغری‌یه احتساسده، حس اخلاقیده بولویوردی. واقعا بو حکملر کلی‌برمبدأه ارجاع ایدیله بیلدیکی حالده حقیقی فضیلت اولابیلیردی . آنجق فیلسوفه کوره بو مبدأ دوغریدن دوغری‌یه حس اخلاقینك شعورندن باشقه بر شی دکلدی. فقط احتساساتمزك شعوری ناصیل کلی بر مبدأ اولابیلیردی؟ هر نوع احتساسات وبو میانده حس اخلاقی متحولدر؛ بوتحولاتك شعوری هرکسه، هریره شامل برحکم‌کلی وجوده کتیره‌بیلیرمیدی؟ فیلسوف ، نظری معرفتك شو انطقی تدقیق ایدرکن عامده‌کی کلی وضروری حکملرك تجربه‌دن حیقامیه‌جغنی کورمش، مدرکه‌ده قبلی بر ترکیب قدرتی آرامشدی . او وقت «علممزك اشیایه ، احساسات واحتساساته کوره ترتیب ایدیله‌جکنی قبول ایتمکدنسه اشیا معرفتمزه ، قبلی علم قدرتنه کوره ترتیب وتنظیم اولونور فرضیه‌سنی اساس اتخاذ ایتمك لازمدر» دییه دوشونویوردی. مادامکه نظری معرفتمزك شرط نهائی واساسی‌ی مفکره‌نك فعالیتیدر، اونك قانونلریدر. او حالده سعادتك، اخلاقك مبدأی ده بویله بر فعالیت شخصیه اولماسی لازمدر. تعبیر آخرله نفسمزده کندی کندیمزی مسعود ایتمك قدرتی واردر. سعادتك موضوعی،

ماده‌سی حسیدر، یعنی شو ویا بو شی بزی مسعود ایلر. آنجق اساسی، صورتی، خلاصه
مبدأی ذهنیدر! اگر اراده‌مز نفسمزله، فعالیت ذهنیه ایله هم آهنك اولورسه او وقت
سعادت حاصل اولور. بویله بر آهنگك حصولی ایچون عملمك تضمن ایلدیکی دستور بوتون
انسانلر ایچون بر قانون کلی اولابیلملی. یعنی کندم حقنده ناصیل حکم ویریرسه‌م باشقه‌سی
ایچون ده اویله دوشونملی‌یم. کندی عملم حقنده‌کی حکمم بوتون مکان وزمانلره شامل
اولمق اوزره کلی بولونمالی. اویله اولمازسه، کندی عملم حقنده بر تورلو، عینی حرکت
باشقه‌سندن صادر اولدیغی وقت باشقه تورلو حکم ایدرسه‌م وجدانمده آهنك وجوده
کله بیلیرمی؟ بناءً علیه حقیقی سعادت بویله بر آهنکده، عملمك بر قانون کلی‌یه استناد
ایلمسنده‌در. هر نه قدر بو قانون کلی سعادتك علتی ایسه‌ده غایه‌سی دوغریدن دوغری‌یه
فردی مسعود ایلمك دکلدر. بلکه بو قانون فردك سعادته لیاقتنی تأمین ایدر.

شو حالده هرکس فعالیت ذهنیه‌سیله، اختیارینی بر قانون کلی‌یه تابع طوتمقله سعادتنی
حاضرلایور. قانتك اخلاق مسائلنده ١٧٧٠ - ١٧٨٠ آراسنده بو یولده دوشوندیکی
پراکنده اولارق بیراقدیغی بعض نوطلردن آکلاشیلیور. فیلسوف بو دوشونوشیله برکره
ایلك دوردن آیریلمشدر آرتیق اخلاقیاتی، فضیلت اخلاقیه‌یی بر احتساسك شعورندن
عبارت کورمه‌یور، بلکه بر فعالیت ذهنیه‌دن واونك نتیجه‌سی اولارق بر قانون عقلیدن
منبعث بولویور، آنجق بو دورده‌کی دوشونجه‌سی فلسفهٔ اخلاقیه‌سنك شکل قطعیسی‌ده
دکلدر. چونکه بو دورده قانون اخلاقینك هنوز منشأنی بولمامشدر؛ دها دوغریسی اونی
فردده فرض ایلمشدر. معمافیه اخلاقلیلغك عملمزك بر دستور کلی‌یه استناد ایتمسی دیمك
اولدیغی فکری قانتك اخلاق حقنده‌کی صوك مرحلهٔ تفکرینده‌ده تمادی ایدر.

قانت، فلسفهٔ اخلاقیه‌سنی المریده مفصلاً آکلاتاجغمز طرزده (١٧٨٥) دن
یعنی عقل محضك انتقادینك طبعندن صوکرا دوشوندی. کوره‌جکز که فیلسوف، اخلاقلیلغك
ماهیتنی تحلیل ایله بو نتایجی چیقارمشدر؛ آنجق بو تحلیلاتك طرز واصولی ایکی مهم
اساسه استناد ایدر. بونلردن بری قانتك تکامل حقنده‌کی تلقیسی، دیکری عقل محضك
انتقادیله حاصل ایلدیکی قناعتدر. بو ایکی اساسدرکه قانتك نظریهٔ اخلاقیه‌سنه استقامت
ویرمشدر. اونك ایچون (١٧٨٥) دن اولکی تحریرات ومساعئ متمادیه‌سیله اکتساب
ایتدیکی بو اساسلر فلسفهٔ اخلاقیه‌سنی بزه ایضاح ایدر. بناءً علیه اصل نظریه‌سنه

انتقالدن اول بو اساسلری واونلرك فلسفهٔ اخلاقیه‌سنه اولان تأثیرینی آكلاتاجغز .

قانت چوق اول ، دها كنجلگنده طبیعتك تشكلنه « تكامل » فكر وتلقیسنی تطبیق ایلمش ایدی . « تاریخ طبیعئ سما و نظریهٔ افلاك » نده اجرامك تكوینی بر تكامل تدریجینك محصولی كورمه‌یورمیدی ؟ عینی اثرده اجرام كبی ارضك‌ده بر تاریخی اولدیغی و بناءً علیه اسكی حالنده قالمادیغی و بالعكس تدریجی بر تكاملله بو حالی آلدیغی سویلیور وآتیده‌ده عینی قانون تحت تأثیرنده تبدل وتحوله اوغرایه‌جغنی آكلاتیور ایدی . [١] صوكراكی اثرلرنده‌ده ارضك قبل التاریخ حالی ، عرق بشرك منشأنی آرادی . بر طرفدن علممزك ، اخلاقی حكملرمزك سبب اصلیسنی تحری ایدركن دیكر طرفدن طبیعی جغرافیایه ، آنتروپولوژی‌یه عائد تدقیقاتی دقتی بشریتك منشأنه ، تاریخ طبیعیسنه سوق ایلیوردی . ذاتاً « تكامل » تلقیسنك استناد ایتدیكی ایكی مهم فكرینی اثرلرنده ، بالخاصه نظریهٔ افلاكنده الڭ مهم اساسی ومبدأ اولارق قبول ایتمشدی . بو فكرلردن بری ماضی‌یی شیمدیكی تجربه‌لریمزله معلوم اولان عاملر اعانه‌سیله ایضاح ایتمك لزومیدر . تكامل تلقیسنك استناد ایتدیكی بو اساسه استناداً فیلسوف نیوتونك اجرام حقنده‌كی نظریه‌سنی ناقص عد ایلمشدی . دییوردی كه : « بوكون اجرامك حركاتنی ایضاح ایدن عاملرنه‌یه اونلرك ماضیده‌كی تشكلنی ایضاح ایده‌مه‌سین ؟ بالعكس بوكون بولدیغمز عاملرك طبیعتك ماضیسنی‌ده ایضاح ایده‌بیله‌جكنی قبول ایتمه‌لیدر . بو مبدأ (تكامل) فكرینك مستندلرندن بریدر . دیكر جهتدن فیلسوف اوفاق اوفاق تأثیرات تراكم ایدەرك ایلریده مهم نتایج حصوله كله‌جكنه قانعدی . نته‌كیم اجرامك ، ارضك تاریخنی بو یولده آكلاتیوردی . طبیعتك ایضاحنده بو ایكی مبدأی ، تعبیر آخرله تكامل فكرینی روسونك وضع ایتدیكی مدنیت ایله سعادت فردیه آراسنده‌كی مناسبت مسئله‌سنه تطبیق ایلدی . روسو مشهور اثرنده ترقیات مدنیه‌نك فردك سعادتنی وجوده كتیره‌مدیكنی ادعا ایلمشدی [٢] . قانت ژنه‌ولی فیلسوفك بو ادعاسی اوزرنده متمادیاً دوشوندی . نهایت بشریتك انكشاف تاریخیسنك فردك سعادتیله اولچوله‌میه‌جكنه قناعت ایتمشدی . تاریخك انكشافی دوغریدن دوغری‌یه سعادت فردیه‌یی استحصال غایه‌سنه متوجه دكلسه هدفی نه اولابیلیردی ؟ طبیعتك ، مثلا اجرامك منشأنی بوكونكی كوردیكمز عاملرله ایضاح ایلیه‌بیلیوردق . انسانیتك تكامل تاریخیسنك استقامتنی حالاً موجود قانونلر

[١] صحیفه ٢٩-٣٠

[٢] بالخاصه (Discourssur L, inégalité) مقدمه‌سی

اعانه‌سیله بولامامی‌یز : تکامل تاریخی‌نك هدفی تدریجاً فردك سعادتنه واصـل اولماسی عد ایده‌مه‌یز. انکشـاف تاریخینك فردی سعادته، راحته، أیلمکه دوغری کوتوردیکنی کورمه‌یورز . اوحالده بشریتك کیتدیکی هدف نرده؟

قانت، «حسن وعلویت حقنده مشاهده‌لر» عنوانندەکی اثرینی یازدیغی زمان طبیعت فردیه‌ده‌کی کوزللکلری توصیف ایتمشدی. روسونك اثری، بالذات کندینك آنتروپولوژی تدقیقاتی بو ظنی دکیشدیردی. بالعکس فردی ماهیة بو کمالاتدن عاری کورمکه باشلادی. آنتروپولوژیسنده «بز انسانلر تذلل، وفاسز، عادی مخلوقلرز» دییوردی. طبیعت فردیه‌نك کمالنه قانع اولان وزمانله او کمالاتك انکشاف ایلدیکنی فرض ایده‌رك بشریت حقنده پك نیکبینانه دوشونن سـولزه‌ر (Sulzer) ه قارشی بویوك فردریقك بر مکتوبده یازدیغی «عزیزم سولزه‌ر. بزم (انسانلرك) نه فنا بر مخلوق اولدیغمزی بیلمیورسکز» فقره‌سنی طبیعت بشریه حقنده‌کی بدبینانه کوروسونك دلیلی اولمق اوزره سرد ایدییوردی .

انسـانلغك حالنی نیکبینانه بر طرزده محاکمه ایلمك امکانی اولمانجه روسـونك تدقیق ایلدیکی مسئله ناصیل حل ایدلملیدی؟ تعبیر آخرله مدنیت سعادت فردیه‌یی وجوده کتیرمیورسه اونك هدفی نه اولابیلیردی؟ قانت، بو سـوأله جواب ویره بیلمك اوزره فردك هدفیله انسانیت دیدیکمز جنسك (Race) غایه وشرائط وجودیه‌لرینی آییردی. تاریخی انکشاف فردك دکل جنس بشرك غایه‌سنك تحققنه دوغری کیدییور. فی الحقیقه فرد ایله جنس بشرك شرائط وجودی یکدیکرندن تماماً آیریدر. فرد صرف سوق طبیعیلرینه منقاد بر حیوان اولمق اعتباریله تك باشنه بیراقیلنجه تام انکشافه مظهر اولور. فقط انسـان بر ذات عاقل اولماسی اعتباریله ملاحظه ایدلدیکی زمان آنجق بشریت دیدیکمز زمره آراسنده انکشاف ایلیه‌بیلیر. چونکه عقلك انکشـافی برچوق نسللرك تجربه‌لریله قابلدر. هر نسل کندندن اولکینك مکتسباتنه استناد ایتمسی سایه‌سنده ترقی تاریخی ممکن اولمقده‌در. فقط بشریتك بو ترقیسی، عقلك بو انکشافی غایه‌سنه واصل اولونجه‌یه قدر فرد ایچون عذاب و مشقت مقدردر. حتی صرف سوق طبیعیلرینه تابع اولارق یالکز فرداً انکشـاف ایتسه‌یدی ، یعنی برشخص عاقل اولمسه‌یدی بلکه دها آز ألم، دها آز مشقت دویاردی. چونکه ذات عاقل صفتیله انسانك انکشافی، تعبیر آخرله جنس بشرك ترقیسی متمادی مجادله ایله، فلاکت وسـفالتلرله مترافقدر . اکر صرف فردك سعادتی غایه اولمش اولسه‌یدی انسـان سوق طبیعیلرینه منقاد اولارق قالیر ، یعنی روسـونك أوزله‌دیکی حال طبیعی‌یی بیراقمازدی .

حالبوکه فرد سوق طبیعیلرینی ترك ایتدی ، عقل یوانه کیردی. شو حالده بو یولی تماماً قطع ایتمسی، باشقه تعبیرله اعمالنده بالذات کندی واسطه‌سیله بولدیغی بولی سوق طبیعیلرینك برینه اقامه ایلمسی لازمدی. بو غایه‌نك تماماً تحققی ایچون هر فردك بالاختیار قبول ایتدیکی بو یولك کلی برقانونه تطابقی سایه‌سنده مشترك اولماسی، تعبیر آخرله هر انسانك حریتنك دیکرینك حریتیله قابل تألیف بولونماسی مقتضیدر. هر فردك بویله حریتنی دیکر بوتون فردلرله قابل تألیف اولاجق وجهله استعمال ایلمسی ایسه بوتون انسانلرك حر فردلردن مرکب برجمعیت تشکیل ایتمسیله ممکن اولور. ایشته جنس بشرك استهداف ایتدیکی هدف، غایه بودر.

کورولویورکه انکشاف تاریخینك غایه‌سی فردك دوغریدن دوغری‌یه سعادتی دکلدر. بلکه ترقی تاریخی هرکسك بر قانون کلی دائره‌سنده اعمالنی تعیین ایتمسی یعنی تماماً حر فردلردن مرکب برجمعیت انسانیه تشکلنی استهداف ایدر. سعادت بونك تحتنده مندمجدر. ایشته قانتك فلسفهٔ اخلاقیه‌سنی وجوده کتیرن عامللردن بری تکامل تاریخیده کوردیکی بوهدفدر، باشقه بر تعبیرله قانت فرد ایله جنس بشرك غایه‌لری آراسنده تضاد کورمش وتکامل تاریخی‌یی اداره ایدن قانونك انسانیتك‌ده هدفی اولماسی لازم کله‌جکنی قبول ایلمشدر. حتی قانتك قانون اخلاقیسی بو غایهٔ تاریخینك ، دستور تکاملك وجدان فردیده تجلیسی عد اولونابیلیر؛ قانون اخلاقی تکامل تاریخینك هدفنی بزه ارائه ایلر. بو صورتله وجدانك بزه قبول ایتدیردیکی حقیقت ترقیٔ تاریخی‌نك‌ده استنادکاهیدر.

تاریخ و آنتروپولوژی تدقیقاتندن چیقان بو نتیجه «عقل محضك انتقادی» نده اورته‌یه قویدیغی معرفت نظریه‌سنك نتائجیله بیرلشدی. قانت، «عقل محضك انتقادی» نده شو اساسی قبول ایلمشدی: طبیعت وعالم تجربی حقنده علم حاصل ایده‌بیلمك ایچون قوانین کلیه بولونماسی لازمدر. اراده‌ده اعمالی تعیین ایده‌بیلمسی ایچون بویله قانون کلی وضع ایتمسی اقتضا ایدر. بومك ایچوندرکه طبیعتك قوانینیله اراده‌نك اعمالی تعیین ایدن قانونی آراسنده بر مماثلت واردر. برنجیسی علیت مبدأنه استناداً بزه عالم حقیقی‌یی طانیتدیردیغی کبی ایکنجیسی‌ده عالم معقولاتی، مفکوره‌وی عالمی طانیمق ایچون بر مدخل وظیفه‌سنی کورویور. قانت، معرفت مسئله‌سنی تحلیل ایدرکن شو سؤال قارشیسنده قالمشدی: مادامکه طبیعتی بیلمك ایچون قوانین کلیه‌یه احتیاج واردر؛ ناصیل اولویورده بزده حصوله کلن بر تصور بویله کلی، بناءً علیه شیئی بر ماهیت اکتساب ایدییور؟ بو سؤالك جوابی «عقل

محضك انتقادی » نده ویردی. اخلاقده مادامکه کلی قانونه مستنددر. اوحالده اعمالمز ناصیل، ونه نسبتده کلی، شیئی اولایبیلیور، تعبیر آخرله برعملك اخلاقی اولابیلمسی اونك هر زمان ایچون بر قاعده، بر دستور کلی اولماسیله قائمدر. ناصیل اولویورده عملمز بویله دستور کلی صورتنی اکتساب ایله‌یور؟ « انتقادعقل‌محض » ده فیلسوف طبیعته عائد قوانین کلیه‌نك تجربه‌دن استخراج ایدیله‌میه‌جکنی کوسترمشدی. بالعکس تجربه بوقوانین کلیه‌نك مشروعیتنه دایانیر. تعبیر آخرله قوانین طبیعیه قبلی مبادی‌یه مستنددر. اوحالده اخلاقك استناد ایتدیکی دستور کلی‌ده تجربه‌دن چیقامازدی. یعنی روحیاتك، تاریخك بزه بیلدیر- دیکی باطنی حادثات ووقایع اخلاقك سببنی، تملی وجوده کتیره‌مز. چونکه بالتجربه بیلدیکمز حادثات روحیه‌دن، تاریخدن اخلاقك مبناسی اولان دستورکلی‌یی چیقاره‌مایز. اوحالده اخلاقایلغك اساسی تجربه اولماسی لازم کلیر. بونك ایچوندرکه غایهٔ اخلاقی‌یی جنس بشرك تاریخده کوردیکمز سیرتکاملندن چیقمش عد ایده‌مزدی. اونك ایچون اولاً تکامل تاریخده کوردیکی هدفی بالآخره قبلی اوله‌رق تأسیسه چالیشدی. شیمدی یوقاریده‌کی ایضاحاتی خلاصه ایده‌لم:

فیلسوف تکون عالمك تدقیقی اثناسنده « تکامل » فکرینه قانع اولمشدی. بوفکری بشریتك تاریخنه، آنتروپولوژی‌یه تطبیق ایلدی. بوکون اعمالمزی اداره ایدن قانونك، تاریخك، جنس بشرك تکاملنی‌ده ایضاح ایتمسی لازمدر. بوقانون دوغریدن دوغری‌یه سعادت فردیه‌یی استحصال اولامازدی. اوحالده مدنیتك، تاریخده‌کی ترقینك غایه‌سی دوغریدن دوغری‌یه فردی مسعودقیلمق دکلدر، بلکه جنس انسانی‌یه عائدهدفی استحصالدر. بوده‌ازانه ایدرکه اعمالی اداره ایتمسی لازم کلن قانونك کلی اولماسی، یعنی بوتون عقله صاحب اولان موجودات معنویه‌یه تطبیق ایدلمسی ایجاب ایدر. اخلاقی عمللرمز ناصل کلیت کسب ایدییور: ناصیل طبیعت حقنده‌کی شیئی قانونلر یالکز انطباعات خارجیه‌دن، تجربه‌دن تولد ایلیه‌مزسه، بالعکس تجربه‌نك حصولی ایچون مفکره‌مزك علیت مقوله‌سی کبی کلی قانونلری اولماسی لازم ایسه اعمال اخلاقیه‌نك‌ده کلی بردستوره استنادی نه‌روحی تجربه‌دن، نه‌ده تاریخی تدقیقدن، مثلا عرف وعاداتدن متولد عد ایدیله‌مز. اوحالده اونك‌ده منشأی قبلیدر، یعنی انسانك ذات عاقل، بروجود معقول (être intelligible) بولونماسی حیثیتیله ماهیتندن منبعثدر.

شو ایضاحات قانتك اخلاق مسئله‌سنده ناصیل بر تکامل فکری کچیردیکنی قارئلره کوستریر ظن ایدرم. قانتك اخلاقی ظاهراً کورونديکی کبی تماماً قبلی مبادی‌یه مستند

دکلدر . بلکه پیپه‌تیزمك تأثیرینی بر طرفه براقیرسه‌ق قانون اخلاقی‌یی آنتروپولوژیدن ،
تاریخك سیرندن چیقارمشدر . هرقانونك هرکلی‌حکم ومفکوره‌نك قبلی بر مبدأه مستند
اولماسی حقنده‌کی قناعتی، اخلاقی تجربه فوقنده برماهیت اسانیه‌یه‌استناد ایتدمکه‌چالیشماسنه
و اخلاقك روحی وتاریخی بناءً علیه اجتماعی مسندینی انکاره سوق ایتشدر .

بو معلوماتدن صوکرا قانتك فلسفهٔ اخلاقیه‌سنی تأسیس ایتمك اوزره عاداتك
مابعدالطبیعی تملی » نامنده‌کی اثریله عقل عملینك انتقادنده یاپدیغی تحلیلاتی تدقیق ایلیه‌بیلیرز .

اخلاقیلغك اساسی

طبیعتك تعبیر آخرله عالم حادثاتك مابعدالطبیعه‌سنی تأسیس ایچون اول امرده « طبیعته
عائد معرفتمز ناصیل ممکن اولویور؟ » سؤالی حل ایتمك لازم‌کلدیکی کبی افعال‌مختاره‌نك،
اعمال اخلاقیه‌نك فلسفه‌سنی‌ده یاپمق ایچون هر شیدن اول سو مسئله‌یی حل ایتمك اقتضا
ایدر: ناصیل اولویورده اخلاقلیلق ، یعنی قوانین طبیعیه وضروریه‌دن تماماً آیری ومختار
قانونلر دائره‌سنده اعمال ممکن بولونویور؟ طبیعته عائد علمك ناصیل ونه راده‌یه‌قدر ممکن
اولدیغنی « عقل محضك انتقادی » نده تدقیق ایتدك. اخلاقلیلغك، بناءً علیه ارادی ومختار
حرکتلرك ناصیل ممکن اولدیغنی تحقیق ایتمك ایچون ایکنجی بر انتقاد لازمدر ایشته
« عقل عملینك انتقادی » نك موضوعی بودر .

آنجق هر ایکی « انتقاد » ك آراسنده تماماً بر موازات فرض‌ایتمه‌ملیدر. چونکه عقلك
نظری استعمالیله عملیسی آراسنده بر فرق اساسی واردر. فی‌الحقیقه عقلك استعمال‌نظریسنی
مطالعه ایدرکن اونك برده استعمال محضی (usage pur) اولدیغنی کوردك . یعنی عقل
بزم ایچون‌معرفت قابل‌اولمیان‌موضوعلری اکتسابه‌ده چالیشاجغی ایچون‌اونك بواستعمالنك
نه درجه مشروع اولابیله‌جکنی ، نه راده‌یه قدر حقیقی تأسیس ایده‌بیله‌جکنی تحری
ایتمك لازم کلیردی . نته‌کیم اویله یاپدق . مثلا مفکره « علیت » مبدأی اعانه‌سیله حادثاتی
یکدیکرینه ربط ایده‌رك قوانین کلیه استحصال ایلیور ، عقل بو مبدأی معرفتك الکصوك
مرحله‌سنه قدر تشمیل ایده‌رك «غیرمشروط براوارلق» ، « مطلق برعلت » ی استحصال
ایتمك میلنده بولونور . بز عقلك بو تمایلنه استناداً شیئی بر حقیقت تأسیسی قابل اولوب
اولمیه‌جغنی آراشدیردق . حالبوکه عقلك استعمال عملیسنی انتقاد ایدرکن بویله بر لزوم

قارشیسنده قالیه‌جغز. چونکه حقیقةً عقلك عملی بر استعمالی وار ایسه ، یعنی عقل بوتون علل طبیعیه‌دن مستقل اولارق اراده‌مزی تعیین ایدییور ، اونك اوزرینه مؤثر اولویور ایسه دیمك‌كه بو استعمالی حقیقیدر . عقلك بو صورتله حر عمللر وجوده كتیردیكی تعیین ایدیجی ، موضوع مثبتی‌ده كندیلكندن تظاهر ایتمش اولور . بناءً علیه نظری ساحه‌ده اولدیغی كبی عملی ساحه‌ده‌ده عقل موضوعی خارجنه چیقیورمی ؟ كبی بر سؤال مقدر قارشیسنده‌دكلز . داها آچیقجه‌سی اكر اثبات ایده‌بیلیرسه‌ك كه عقل هر تورلو عوامل طبیعیه‌نك فوقنده و اونلردن آیری اراده‌نی تعیین ایده‌جك بر قدرتدر و بویله اولدیغی ایچون اعماله مؤثر اولویور . شو حالده بو عمللر اونك موضوع حقیقیسیدر . آرتیق مشروع استعمالی خارجنه چیقابیلمسی موضوع حقیقیسنی تجاوز ایله‌مسی دوشونوله‌مز . بویله اولدیغی ایچوندر كه قانت اثرینه دوغریدن دوغری‌یه «عقل عملینك انتقادی» دیمش ، «عقل محض عملینك انتقادی» عنوانی ویرمه‌مشدر . چونكه نظری ساحه‌ده اولدیغی كبی عملی موضوعلرده عقلك «استعمال محض» ی موضوع بحث دكلدر [١] او حالده تحریسی و اثباتی لازم كان جهت ساده‌جه عقلك حقیقةً بر استعمال عملیسی وارمیدر ؟ افعال انسانیه حادثات طبیعیه خارجنده برده عقلك وضع ایتدیكی قانون تأثیرنده بولونیورمی ؟ عقلك اعماله بو یولده مؤثر اولدیغنی قبول ایتمك افعالمزك بر قسمنك بر علت طبیعیه‌نك ، بر حادثه‌نك نتیجه‌سی اولمادیغنی و دوغریدن دوغری‌یه ماهیت انسانیه‌دن متولد بولوندیغنی تسلیم دیمكدر . دیكر بر حادثه‌نك ضروری نتیجه‌سی اولمقسزین حركت «مختار بولونمقلغمز» وابسته اولاجغنه نظراً بو مسئله بزده «اختیار» وارمیدر؟ سؤالنه منجر اولور .

بو سوألی حل ایتمك ایچون اول امرده عامه‌نك اخلاقی حكملرندن قانون اخلاقی‌یی استخراج ایتمك ، اخلاقیلغك استناد ایتدیكی دستوری بولمق لازمدر .

بناءً علیه‌سیمدی « اخلاقلیلق نه‌در؟ هانكی مبدأ اوزرینه مستنددر؟ » سوألنه جواب ویرمكه چالیشاجغز . آنجق بو مسئله‌یی تدقیق ایتمك ایچون عرف و عادات حقنده‌كی علمی اساس اتخاذ ایده‌مه‌یز ، اونك شرائطنی آرامقله بو مسئله‌یی حل ایلیه‌مه‌یز . عرف و عادات حقنده‌كی معلومات اخلاقیلغی تشكیل ایتمز . اخلاق عرف و عاداتدن مقدمدر . أبی بر

[١] صحیفه ١٠٤ ـ ١١١

انسانك اخلاقى حكمى هر نوع علمك ووقوفك فوقنده‌در. اونك ايچون «اخلاقيلغك»
استناد ايتديكى مبدأى بولا بيلمك، فلسـفى بر فكر الده ايليه بيلمك ايچون عامه‌نك بلا
واسطه الده ايتديكى - يعنى عرف وعادات حقنده‌كى معلوماتدن استخراج ايلديكى - حكم
اخلاقى‌يى تحليلدن باشلامقلغمز لازمدر.

معلومدركه عقل سليم صاحبى هر كس حركاتنده صحت، ثروت، شهرت .. الخ كبى
بر چوق غايه‌لر تعقيب ايدر. بز بو غايه‌لره «أيى شيلر» ديبورز. فقط بر پارچه دقت
ايده‌جك اولورسه‌ق كورورزكه بوتون بو «أيى شيلر» بذاته أييلك تشكيل ايتمز، بونلردن
هيچ برى أييلكك عمومى شكلنى، صورتنى افاده ايله‌مز. بالعكس بونلرك حقيقى أييلك اولا بيلمسى
اونلرك طرز استعماللرينه، تعبير آخرله اراده‌نك اونلرى تخصيص ايلديكى غايه‌يه باغليدر. ديمك كه
بونلرك حقيقى أييلك اولماسى اراده‌نك اونلرى أيى بر هدفه تخصيص ايتمسيله ممكندر. شو
حالده بوتون أييلكلرك مبدأى، مسندى اراده‌در. نته‌كيم فنالقلرك، شرك مبدأى‌ده اودر.
بو أيى كورديكمز شيلرى اراده أيى غايه‌لره تخصيص ايدرسه أيى اولور؛ بونلرى فنا غايه‌لره
حصر ايدرسـه فنا اولور، هيچ برشى بذاته أيى دكلدر. أيى دينلن شيلر اراده‌مزك
اونلرى أيى بر غايه‌يه حصر ايلمسـيله أيى اولا بيليرلر. شو حالده أيى ديديكمز شيئى حقيقى
أييلك حالنه كتيره‌ن نيتدر، اراده‌در. تعبير آخرله مطلق اولارق يالكز حسن نيت، اراده أيدر.
فقط اراده سوق طبيعيلرمزك، حساسيتك استهداف ايتديكى غايه‌يه خادم اولدقچه، مثلا راحتى،
سـعادت ماديه‌يى تأمين ايلمكه محصـور قالدقچه «حقيقى خير» اولاماز. چونكه بو حالده
اراده سوق طبيعيلرك، حساسيتك استهداف ايلديكى غايه ايچون بر واسطه‌دن عبارت قالير.
چونكه راحت وعلى العاده سعادت سوق طبيعيلرمزك، تمايلات فطريه‌مزك ايجاب ايلديكى
بر هدفدر. اراده بو يولده مصروف اولدقچه تمايلاتمزك هدفنى استحصال ايچون بر واسطه‌دن
عبارتدر. وبر واسطه‌دن عبارت اولان شى أييلكك، خيرك مبدأى اولا بيليرمى؟ شو حالده
أيى اولان اراده يعنى «حسن نيت» سوق طبيعيلره، تمايلاته خادم دكلدر. بلكه بويله بر
اراده‌نك، حسن نيتك قانونى يالكز «وظيفه» در. منحصراً قانون اخلاقى‌يه رعايت ايتمك
ايچون عملده بولونمقدر. مثلا حرمت عموميه‌يى قازانمق ايچـون عفيف ومسـتقيم اولمق،
أولوم عذابندن قورقديغى ايچون انتحار ايتمه‌مك، وظيفه‌يه تابع اولمق دكلدر، بالعكس قوانين
طبيعيه‌يه اتباعدر. چونكه هر كسك كنديى أيى طانيمسنى ايسته‌مك، أولومدن قاچمق نهايت
تمايلات فطريه‌مزه، سوق طبيعيلرمزه انقياد ايلمكدن باشقه برشيميدر؟ شـو حالده بر

فعلك خارجاً قانون اخلاقی‌یه مطابق اولماسی ، اویله کورونمسی خیری وجوده کتیرمز؛ اخلاقلیلق، اراده‌نك وظیفه‌یه انقیادندن تولدایدر. بویله بر انقیادی ایسه بر عملك یالکز خارجاً قانون اخلاقی‌یه مطابق اولماسی اثبات ایتمز. بالعکس اخلاقلیلق اصلاً قانون اخلاقی‌یه رعایتی قصد ایتمکه مستنددر. یوقاریده سویله‌دیکمز مثاللردنده آکلاشیلاجغی وجهله برشی تمایلات طبیعیه‌مزك نتیجه‌سی اولدیغی حالده خارجاً قانون اخلاقی‌یه مطابق کبی کورونور. فقط بوحالده اراده وظیفه‌یه دکل، سوق طبیعیلرمزه انقیاد ایتدیکی ایچون فعل اخلاقی حصوله کلمز.

دیمك که عمل اخلاقی وجوده کله‌بیلمك ایچون حظك، منفعتك ایجاب ایتدیکی ملاحظاتدن صییریلمق، حیات یومیه‌نك امکانلری فوقنه چیقمق لازمدر. تعبیر آخرله وظیفه بوتون نفعی، حظی ملاحظاتدن، ایجاب حال قیدندن صییریلارق هر زمانه ومعقول بوتون اراده‌لره شامل بر مکلفیت وجوده کتیریر. اعماللمز حسی قیدلردن آزاده بر مکلفیته اتباع شکلنده اولورسه اووقت اراده یالکز وظیفه‌نك تأثیری آلتنده قالمش واخلاقلیلق ده تجلی ایتمش اولور. مادامکه وظیفه‌یه تبعیت تمایلات طبیعیه‌یه منقاد اولمقسزین حرکت ایتمکدر؛ زمان ومکانك ایجاباتیله مقید اولمیه‌رق عملده بولونمقدر؛ بوحالده عمللمزی تضمن ایده‌جك دستور زمان ومکانه، شوویا بوحاله محصور بولونمیه‌رق کلّی اولمالی، تاکه اوعملده اخلاقلیلق وصفی حاصل اولسون. بونك ایچوندرکه اخلاقلیلغك ایلك دستوری شودر :

« اوصورتده حرکت ایتملی‌یم که عمللمك تضمن ایتدیکی دستورك بر قانون کلی اولماسنی استیه‌بیله‌یم. »

شو تحلیلات کوستریرکه وجدان عامه‌نك دویدیغی امر وتکلیفلر حقیقةً فلسفی اولان بوصورتده، بو قانونه ارجاع ایدیله‌بیلیر.

کورولویورکه وجدانك قبول ایتدیکی مکلفیت اخلاقیه‌یی تحلیل ایلیه‌رك عمل اخلاقینك تعریفنی، دستورینی چیقاردق. فقط بو دستورك مناسنی، حقیقی تملنی ناصیل بولابیلیرز؟ عجبا عامه‌ده موجود حس اخلاقینك یاخود عرف وعاداتك تدقیقندن اخلاقلیلغك حقیقی مسندینی استخراج ایلیه‌بیلیرمی‌یز؟ فلسفهٔ اخلاقیه عامه‌نك قبول ایتدیکی دساتیر اخلاقیه‌دن چیقاره‌بیلیرمی؟ خایر، عامه‌نك حکم اخلاقیسندن دستور اخلاقی‌یی بولابیلیرز. فقط اخلاقلیلغك اساسنی، تملنی بو حس اخلاقینك، عرف وعاداتك مشاهده‌لرندن، الحاصل تجربه‌دن چیقارامایز. نته‌کیم شوویا بومشاهده‌یه استناداً اخلاقك مبدأنی بولمغه چالیشانلر هیچده موفق اولامامشلردر. بونلر اخلاقك اساسنی کاه فردك کمالی فکر مجردینه، کاه سعادتنه مستند کورویورلر، بعضاً دوغریدن دوغری‌یه حس اخلاقی‌یه، بعضاً مخافة اللهه عطف ایلمك ایسته‌یورلر. اخلاقك مبناسنی بولمق آرزو ایله‌یورسه‌کز بوتون بونظریه‌لری برطرفه بیراقمکز لازمدر.

اخلاقك اساسی كرك خارجی كرك باطنی تجربه‌دن چیقاریلاماز ، كلی برقانون اخلاقی انكلیز فیلسوفلرینك ویاروسونك فرض ایلدیكی كبی روحیات ویا آنتروپولوژی تدقیقاتیله بولوناماز. بوتون ارادهٔ معقوله «Volonté raisonnable» یه قابل تطبیق براخلاق قاعده‌سی هر نوع خصوصی هدف خارجنده اولمالی ، تجربی ، یعنی زمان ومكانله مقید محتوایی حائز بولونمامالی ، الحاصل یالكز قانون اخلاقینك صورت (forme)نی افاده ایتملی .. بویله تجربی محتواسندن صرف نظرله برحكم كلینك صورتی بولمق ایسترسه‌ك آنجق مابعدالطبیعی تحلیلاته مراجعت ایلمه‌مز لازمدر [۱]. بناءً علیه تجربه ساحه‌سنی، روحیات و آنتروپولوژی موادینی بیراقه‌رق مابعدالطبیعی براصولله اخلاقك مبناسنی آراشدیرالم .

طبیعتده هرشی قانونلر دائره‌سنده ، یعنی علت طبیعیه‌یه توفیقاً حركتده بولونور . یالكز ذات عاقل اولان انساندر كه قوانین طبیعیه‌یه منقاد اولیورمز . بلكه تصور ایتدیكی قانونلره ؛ تعبیر آخرله قبول ایتدیكی بعض مبادی‌یه كوره حركت ایلر . انسانك تصور ایلدیكی قانونه، مبادی‌یه كوره حركت ایتمك قوتی « اراده » سیدر. اراده تأسیس وتصور ایدیلن قانونه كوره حركت اولدیغنه كوره برعقل مؤثر (Raison agissant)، بر عقل عملیدر. چونكه ناصل عقل نظری برطاقم قبلی تصورلر ومبادی وجوده كتیریبورسه ، اراده‌ده قبلی بر تصوره ، قانونه كوره حركت ایلیه بیلیور .

شو حالده بویله اعماللز ایچون مؤثر قانون وضع ایدن اراده‌یه « عقل عملی »ده دییه بیلیرز. بو ایضاحات كوستریبوركه تصور و تأسیس ایله‌دیكمز قانون اخلاقی بزه مؤثر اولور . اراده‌یه برمجبوریت تحمیل ایدر . فقط قانون اخلاقینك تحمیل ایتدیكی مجبوریت طبیعی برقوتك ، برعلتك تأثیر ضروریسنه بكزه‌مز . مثلا ثقلت‌ده جسم اوزرینه مؤثر اولور. برجسمی بیراقنجه ثقلتنه تبعاً دوشر . قانون اخلاقینك اراده اوزرینه اولان مؤثریتی بویله طبیعی برجبر وضرورت شكلنده دكلدر . بالعكس برامر impératif حالنده‌در ، بناءً علیه مجبوریت دكل ، مكلفیت تحمیل ایلر .

واقعا صورت مطلقه‌ده خیر اولان براراده ایچون بویله برامر ، بویله برقانون دوشونوله‌مز. مثلا الٓهی براراده دائما ومطلق اولارق خیر حالنده تجلی ایلیه‌جكی ایچون بالضروره اونك

[۱] اولجه كورمشدك كه قانت علمی تحلیل ایدركن اونك «ماده»سی ایله «صورت» نی آییرمشدی. عینی اساسلی تقسیمی اخلاقده‌ده یاپیور. «معرفتمزه عائد حكملرك كلیتی ناصل مدركه‌نك قبلی صورتلری تأمین ایدیبورسه اخلاقی حكملرك كلیتی عقل عملینك ویردیكی صورتده، قانون اخلاقیده آرامق لازمكلیر» دیبور . ۱۶ صحیفه‌یه باقیكز

حرکتی قانونه مطابق اولور . حالبوکه ارادهٔ انسانیه آز ویاچوق مجبر دیکر بر طاقم سائقلرك تشویق وتنبیهنه‌ده تابعدر . تجربه‌دن وجوده کلن بو سائقلر اراده ایچون دائما شرطه معلق برامر وجوده کتیریر. مثلا «باشقه‌سنك امنیتنی احراز ایتمك ایسترمیسك؟ دائما دوغری سویله.» بوشکلده دوغرولق آنجق باشقه آدملرك امنیتنی قازانمق ایچون برواسطه‌دن باشقه برشی دکلدر. بناءً علیه دوغریدن دوغری‌یه برغایه عداولوناماز. بو بر توصیه‌دن، تدبیرلی وحکیمانه حرکت توصیه‌سندن باشقه برشی دکلدر. بویله‌اولدیغی ایچون برامر شرطی (impératif hypothétique) در . حالبوکه امر اخلاقی شرطه معلق اولماز . بالعکس ریاضی متعارفه‌لرکبی بریقین قطعی وضروری افاده ایدر . یعنی دیرکه : «هرزمان وهرحالده دوغری‌یی سویله . » کورولویورکه حرکتمزك سائقی تجربه‌دن ، یعنی راحت ، سعادت ایسته‌مکدن، الحاصل خودکامیدن تولد ایدر ، بر اثر تدبیر اولورسه اووقت دائما برشرطه معلق ، بر مکان وحالله مقید بولونور، مطلق اولماز . بالعکس اخلاقی امر وقانون برقضیهٔ حمایه شکلنده‌قطعی وغیرمشروط بولونمالیدر. بونك ایچوندرکه‌قانون‌اخلاقی هرهانکی برتجربه‌دن چیقاریلاماز .

بوایکی نوع حکمی ، یعنی تجربه‌دن آلینان سائقك وجوده کتیردیکی حکمله اخلاقی امری برده انتقاد نظرنده قبول ایتدیکمز اصول دائره‌سنده تدقیق ایده‌لم : برنجی حالده وجوده‌کلن هرحکمده برشرط وبرمشروط یعنی برغایه وبرواسطه واردر . برغایه‌یه وصول ایسته‌ین طبیعتیله واسطه‌سنی‌ده ایستر . اکر هرکسك امنیتنی ایسته‌یورسه‌کز اوحالده اونك واسطه‌سی اولان دوغرولغی ده آرزو ایلرسکز . اکر دوغری‌یی سویلمك « هرکسك امنیتنی اکتساب » ایچون برواسطه ایسه ایکنجی تصوری تحلیل ایله‌برنجی‌یی بولورسکز . شوحالده بویله بر حکم « تحلیلی » در . قانون اخلاقینك وجوده کتیردیکی امر قطعی‌ده نه برشرط یعنی برواسطه ، نه‌برمشروط تعبیرآخرله غایه واردر . بالعکس قانون اخلاقی اراده‌یی هرنوع تجربی عوامل وتصورات خارجنده اولان وظیفه‌یه قبلی اولارق ربط ایلر . بویله‌اولدیغی ایچون ترکیبی برحکمدر .

شو ایضاحات کوستریرکه اراده‌اوزرینه‌تأثیر ایدن وتجربه‌دن استخراج ایدیلن سائقلردن حصوله کلن حکملر تحلیلی اولویور . تعبیر آخرله تجربه‌دن مستخرج بر سائقك اراده‌یه تکلیف ایتدیکی امری ذاتاً اوسائق احتوا ایلیور. حالبوکه قانون‌اخلاقی تجربه‌دن حصوله‌کلن سائقه هیچ بکزه‌مه‌یور. خلاصه‌اخلاقك امر وتکلیفی باشقه‌ماهیتده‌در.[1] امراخلاقی ده‌اراده

ایله وظیفه ترکیب ایدلمشدر . اوحالده بویله بر قبلی ترکیب ناصیل ممکن اولویور ؟ سؤالی قارشیسنده یز. ناصیل عقل نظرینك انتقادنده قبلی ترکیبلرك منشأنی آرامشسه ق اعمالمز ایچون بویله قطعی بر حکمت ناصل وجوده کلدیکنی ده ارامق اضطرارنده یز. اخلاقلیلق نه اولدیغنی آراشدیردیغمز زمان یوقاریده کورمشدك كه عمل اخلاقینك اساسی حرکتمزك استناد ایتدیکی دستورك قانون کلی اولماسنی ایسته مکدر. شو حالده ناصیل عملمزده ترکیبی حکملر وجوده کتیرییورز دیمك بالنتیجه عملمزك دستورینك قانون کلی اولماسنی ناصیل ایسته یورز ، سؤالندن باشقه برشی دکلدر. دیکر جهتدن اکر «طبیعت» ی واسع معناده آکلارسه کز، یعنی بو کلمه دن نتایج وآثاری حصوله کتیرەن قانونك عمومیلکنی قصد ایدرسه کز او حالده بو سؤالی باشقه تورلوده اورته یه قویابیلیرز . مادام كه کندی عملکزك دستورینك کلی اولماسنی ایسته یورسکز ، شو حالده اونك بر قانون طبیعی اولماسنی آرزو ایلیورسکز دیمکدر. ناصیل اولویورده کندی عملمز ایچون قبول ایتدیکمز دستورك برقانون طبیعی اولماسنی ایسته یه بیلیورز ؟

بو مسئله یی تنویر ایچون مشخص برقاچ مسئله یی تدقیق ایده لم: فرض ایدیکز که حیاتك أَلملریدن قورتولمق ایچون انتحار ایتمك ایسته یورسکز . بو حالده الملدن قورتولمق حسنه ، یعنی خودکامی یه استناداً انتحارك مشروعیتنی و اخلاقاً مقبولیتنی بر قانون طبیعی اولارق طلب ایده بیلیرمیسکز ؟ خایر. چونکه نفسمز حقنده کی محبتمز، تعبیر آخرله حب نفسمز ممکن مرتبه عمرمزی تمادی ایتدیرمکی ایجاب ایدر . بناءً علیه خودکامی، حب نفس تلف نفسی دکل عمرك ادامه سنی آمردر. اکر حب نفس بالنتیجه تلف نفسی مؤدی اولورسه طبیعت کندی قانونیله یعنی حب نفسله تضاده دوشمش اولور. شو حالده انتحارك برقانون کلی ، بر قانون مشروع اولماسنی طلب ایده مزسکز .

کذلك خودکامم، یالکز کندیمه محبتم باشقه سنه یاردیم ایتدیرمه یور . بو حالده ایسته یه بیلیرمی یم كه بو عملمك تضمن ایتدیکی دستور کلی برقانون اولسون، یعنی هرکس بربرینه حرمت ایتمکله برابر باشقه سنك احتیاجنی دفع ایچون هیچ برشی یاپماسین؟ خایر . . . چونکه اویله زمانلر اولابیلیر كه بن ده باشقه سنه محتاج اوله بیلیرم . بو تقدیرده کیمسه بکا یاردیم ایتمه سین دییه بیلیرمی یم ؟ چونکه بو حالده بنده کی حب نفس ، خودکامی باشقه سنك معاونتنی ایسته مکلکمی ایجاب ایلر . بناءً علیه باشقه سنه یاردیم ایتمه مه نك قانون کلی اولماسی

ایسته‌مکلکم طبیعتك قانوننك، خودکامینك کندی کندینی نقض ایتمسنی ، بالنتیجه بالذات
تام آهنکسزلك ایچنده قالمقلغمی تولید ایدر .

شو مثاللرده نه‌ایچون عملم بردستور کلی اولامایور؟ چونکه هرایکی حالده‌ده اراده
خودکامینك خصوصی واضافی غایه‌لرینه خادم قیلنیور . باشقه برتعبیرله اراده خودکامینك،
حب نفسك خصوصی هدفلری ایچون توقیف اولونیور . اراده بویله بر حس ، بر
سوق طبیعی طرفندن توقیف ایدیلدیکنجه برامر شرطی (Impératif hypothétique) حصوله
کلیر ، یعنی عملمز بر دستور کلی‌یه دکل ، مشروط بر قاعده‌یه استناد ایدر : « المدن
قورتولمق یسترسه‌ك انتحار ایت»، «ضرر ایلمه‌مك آرزو ایدرسه‌ك معاونته محتاج اولانلره
تقرب ایتمه » کبی .

حالبوکه امر احلاقی آنجق قطعی وکلی اولور. بوقطعیت وکلیت حاصل اوله‌بیلمك
ایچون خودکامینك وجوده کتیردیکی اضافی ، نسبی هدفلری بیراقمق اعمالمزه مطلق بر
غایه fin absolue آرامق لازم کلیر .

شو ویا بوفعله دکل ، بوتون انسانلرك اعماله قابل‌تطبیق مطلق غایه حس خودکامیده
وسوق طبیعیده بولونمادیغنه نظراً نره‌ده آرایا بیلیرز ؟ یوقاریده‌ده سویلشدك که انسانك
استحصالنی آرزو ایلدیکی غایه‌لرك هپسی اراده‌یه نظراً نسبی‌واضافیدر، تعبیرآخرله بوهدفلر
اراده‌مزك‌طرزتطبیقنه‌یعنی‌زمانه‌وشخصه کوره ایی‌ویافنا اولور. اوحالده اوخصوصی غایه‌لری
ایی یاپان اراده‌در، بونك‌ایچوندرکه‌بونوع‌محافظهٔ‌نفس‌سوق‌طبیعیسندن‌متحصل ایبلکلر آنجق
اراده‌ونیت(Volonté)ه تابعدر. دیمك که اعمالمزده‌غایهٔ‌مطلقه‌یی‌سوق‌طبیعنك،خودکامینك‌بزی
کوتوردیکی هدفلرده دکل، اراده‌ده آرامقلغمز لازم کلیر. فی‌الحقیقه مطلق بر غایه تصور
ایده‌بیلمك ایچون اوغایه‌یی وضع ایدن برذات تعبیر آخرله برعقل عملی، براراده لازمدر.
انسانك شخصیت(Personnalité) تشکیل ایتمسی‌ده بوندن متولد دکلیدر؟ هرانسانی بر
شخص(Personne) عد ایدییورز. چونکه انسان برذات عاقل اولمق صفتیله کندیسی
ایچون مطلق برغایه وضع ایلیه‌بیلور. بونك ایچون حرکتی یالکز سوق طبیعیلرندن متولد
اولمایورده دوغریدن دوغری‌یه شخصیته‌مربوطاولان‌اراده‌سنه‌ده تابع اولویور. دیمك‌که
اعمالمزده مطلق هدفی‌سوق طبیعی طرفندن استخدام ایدلمه‌ین وبناءً‌علیه‌مطلق مبدأ اولان
اراده‌ده‌بولابیلیرز. اراده‌یی بویله مطلق اولارق‌وضع ایدن‌ده‌شخصیت انسانیه‌در. اوحالده
ارادهٔ اخلاقیه‌نك ایجاب ایتدیکی غایهٔ مطلقه‌یی بالتجربه بیلدیکمز خودکامیده، حب‌نفسده

آراماملی‌یز ، بالعکس انسانك بو مطلق غایه‌سی کندی شخصیتندن ، کندینك ذات عاقل اولماسندن متولددر . اونك ایچوندرکه اخلاقلیلغك ایکنجی دستوری شودر : «اوصورتده حرکت ایت‌که کرك کندی شخصنده ، کرك باشقه‌لرینك شخصنده انسانیتی بر واسطه کبی دکل ، برغایه اولرق قوللانمش اولاسك»

بو دستور یوقاریده سویلدیکمز ایکی مثالده اعمالمزك نه شرطله برقاعدهٔ مطلقه ، برقاعدهٔ کلیه اولابیله‌جکنی بزه ارائه ایلر . فی‌الحقیقه انتحار غیراخلاقیدر . چونکه منتحر شخصیتنی بر واسطه کبی قوللانیور . کذلك باشقه‌سنك احتیاجنی کوروبده یاردیم ایتمکمزین اونی کندی حالنده بیراقمق بذاته اوندن شایان حرمت اولان شیخصیت انسانیه‌سنی اهمال دیمکدر .

بورایه قدر ویردیکمز ایضاحاتله اخلاقلیلغك ناصیل کلی بر دستوره استناد ایلدیکنی وناصیل مطلق برقانون اولدیغنی کوردك شیمدی صوك برسؤال قارشیسنده‌یز : بومطلق امری کیم ویرییور ؟ تعبیر آخرله اراده کرك کندی حیثیتنه ، کرك باشقه‌لرینك حیثیت انسانیه‌سنه رعایت امرینی هانکی قوتدن آلیور ؟ اکر اراده اخلاقی امری کندی خارجنده بر قدرتدن آلییورسه ، اکر اراده‌مز اوزرینه مؤثر خارجده بر « ولایت Autorité » وار ایسه اوحالده بو امرك قیمتی ، منبعی اولان او قدرته باغلانمش اولور . تعبیر آخرله یا اوقوتدن قورقدیغمز ایچون اراده بوامره اتباع ایدییور ، یاخود سودیکمز ایچون اوکا قانع اولویورز . بو حالده اوقورقو ویا قناعت زائل اولونجه آرتیق اخلاقی امرده قوتنی غائب ایدر . بو تقدیرده قانون اخلاقی مطلق اولابیلیرمی ؟ شو حالده اخلاقی امر مطلق عد ایدیله‌بیلمك ایچون منحصراً بر قانون اخلاقی اولماسی اعتباریله اطاعت ایدلمسی لازمدر . تعبیر آخرله قانون اخلاقی‌یه خارجی بر منشأدن صادر اولمش بر امر حالنده اطاعت ایدیله‌جك اولورسه اووقت اوامرك مصدرینك قیمتنه کوره تحول ایدر . یعنی حکم اخلاقی بذاته بر قیمتی اولماز . بناءً علیه اخلاقك استناد ایتدیکی حقیقی قانون بر قانون مختار « Loi autonome » در ، یعنی بر سببك ، بر علت خارجیه‌نك نتیجه‌سی دکلدر . حالبوکه منفعت « Intérêt » اوزرینه ، یاخود خارجی بر ولایت اوزرینه تأسیس ایدیله‌جك اولان بالجمله دستورلر غیر مختار « Hétéronome » در . چونکه بو قاعده‌لر برسائق خارجی‌یه مستنددر . مثلا رواقیون «Stoïciens» و «وولف» نظریهٔ اخلاقیه‌لرینی مفکورهٔ مجرده اولان « کمال » مفهومندن استخراج ایلدکلری وغروزیوس « Crusius »

وعلى العموم الهيات اربابى اخلاقى صرف امر الٓهى‌يه مستند كوردكلرى ايچون بو مؤلفلرك قبول ايلدكلرى اخلاق اراده‌نك مختار اوله‌رق وضع ايلديكى بر قانون اولمقدن چيقيور . بو ايضاحاتدن آكلاشيلديغى وجهله اراده قانون اخلاقى‌يى هيچ بر سبب خارجى‌يه مستند اولمقسزين يعنى مختاراً وضع ايدر اونك ايچون اخلاقك اوچونجى دستورى شو اولويور :

«بو نوره موجودات عاقله‌نك اراده‌لرينى قوانين كليه وضع ايدن بر اراده اولمق اوزره ملاحظه ايله»

ارادۀ معقوله‌نك بويله مستقل اولماسى ، بذاته كنديسى ايچون قانون وضع ايده‌بيلمسى ايچون « اختيار Liberté » صاحبى بولونماسى لازمدر . فى الحقيقه اراده‌نك كنديسى ايچون مستقلاً قانون وضع ايتديكنى قبول ايده‌جك اولورسه‌ق هر حادثه‌نك كندى خارجنده بر علتى اولماسنى ايجاب ايدن قانون طبيعى‌يه تابع بولونماماسى لازم كلير . بويله كندى خارجنده بر علته محتاج اولمقسزين بر اثر وجوده كتيره‌بيلن وارلق ضرورت طبيعيه‌يه تابع اولماديغنه نظراً « حر Libre » ديمكدر . فقط انتقاد نظرى بزه ارائه ايتدى‌كه طبيعت محسوسه داخلنده بويله بر اختيار يوقدر . تعبير آخرله بز مدركه‌مزله ، ذهنمزله مختار بر اراده‌يى بيلمه‌يز . بويله بر وارلق حقيقى معناسنده قابل علم دكلدر [١] .

اوحالده اراده‌نك بو استقلالى ، بو اختيارى يوقميدر ؟ هر نه‌قدر مدركه‌مزله بويله بر مختار وارلق اولديغنى بيله‌مزسه‌كده قانون اخلاقى اونك وجودينى اثبات ايدر . باشقه بر تعبيرله اراده‌نك مختاريتى حقيقيدر ، چونكه ديكر بر حقيقى وقعه‌نك ، وجدان اخلاقى‌يه مستند حكملرك شرط لازمى ، شرط غير مفارقيدر . يوقاريده‌كى ايضاحات وجدان اخلاقينك هيچ خارجى ولايته محتاج اولمقسزين قانون كلى وضع ايتديكنى كوستردى . مادامكه بويله حكم اخلاقى وار ، اونك شرط لازمى اولان اختيارده موجوددر . دها آچيقجه‌سى هرهانكى برشيئك وارلغنى ، وجودنى قبول ايدرسه‌كز اونك شرط وجودينى‌ده تسليم ايتمكلككزى ايجاب ايدر . بويله اولديغى ايچون وجدانك حكملرينى ، اونك مستندى اولان قانون اخلاقى‌يى قبول ايدنجه اونك شرطى اولان « اختيار » ك بر وجود حقيقى‌يه تقابل ايلديكنى ده تصديق ايده‌جكسكز . شيللەر قانتك بو فكرينى شو جمله ايله افاده ايديبور : « مادام كه ياپمەك لازمدر ، اوحالده ياپابيليرسك » [٢] باشقه بر تعبيرله وجدانك سكا مكلفيت تحميل ايديبور ؛ اكر اونى ياپمق قدرتك اولمزسه ، ياپمقده مختار بولونماسه‌ك بو تكليفك معناسى اولورمى ؟

[١] ١٢٩ ـ ١٣١ صحيفه‌يه باقيكز .

[٢] Du Kannst denn der sollst

اختیار مسئله‌سی

و

اخلاقی مبدأرك استنتاجی

اختیار مسئله‌سنك منشأی یالکز اخلاق دکلدر. تعبیر آخرله یالکز اخلاقی حکملرك وارلغی بر « اختیار » مسئله‌سنی اورته‌یه آتمامشدر. یوقاریده کورمشدك که مدرکه نتیجه‌لری ماقبلنه ربط ایدر و بویله‌جه علتلر سلسله‌سی الی نهایه تمادی ایلر. حالبوکه عقل تماملانمش بر سلسلهٔ علل تصور ایدر. او صورتله‌که بو سلسله‌نك ایلك حدی آرتیق دیکر بر علتك نتیجه‌سی اولمه‌حق وکندی کندینه کافی بوله‌جقدر. باشقه بر شیئك نتیجه‌سی اولمیان هر « وارلق » بالطبع « اختیار Liberté » ی حائز دیمکدر. عقل ایله مدرکه آراسنده‌کی بو تباین اوچونجی تساویٔ نقیضینی وجوده کتیرییور. مع‌مافیه بحث مخصوصنده سویلدیکمز وجهله اوچونجی تساویٔ نقیضینده کوریلن بو تباین ظاهریدر. چونکه مدرکه علتلرك الی نهایه تمادیسنی قبول ایلدیکی ساحه تجربه موضعلریدر. تجربه ساحه‌سی خارجنده پك اعلا اختیار ممکن اولابیلیر. نته‌کیم « عقل نظرینك انتقادی » نده بو نقطه‌دن حرکت ایلیه‌رك اوچونجی تساویٔ نقیضینك نقیض و عکس نقیضینی حل ایلمشدك. اوراده دیمشدك که معینیت (Determinisme) ه قائل اولانلرك « عالمده اختیار یوقدر » دیملری تجربه ساحه‌سی داخلنده تماماً دوغریدر. علل طبیعیه سلسله‌سی جاری اولان عالم تجربیده مختار بر وارلغی قبوله امکان یوقدر. فقط « اختیار واردر » دیینلرك مدعالری ده بو ساحه خارجنده‌کی بر عالم ایچون، بر عالم معقولات (Monde nouménal) ایچون دوغرو اولابیلیر. کیم ادعا ایده‌بیلیر که حادثه‌نك خارجنده اولان « ذات اشیا » ده ده علل طبیعیه حکم سورویور ؟ تعبیر آخرله اونكده هر اثری کندندن مقدم دیکر بر علتك نتیجه‌سی اولویور؟ شو حالده انتقاد نظریه‌کی مطالعاتدن شو نتیجه چیقیوردی : « اختیار » ذات اشیانك وصفی بولونماسی، باشقه بر تعبیرله حساً بیلدیکمز عالم مرئی خارجنده قالان بر عالم ایچون قانون اولماسی ممکندر. عجبا اخلاقی حکملر انتقاد نظریده ممکن کوردیکمز اختیارك انسانده حقیقةً موجود اولدیغنی کوسترمزمی؟

آنجق انسانك مختار اولديغنى ادعا ايده بيلمك ايچون بزده اختيار ايله ضرورتك ناصيل برلشديكنى كوسترمك اقتضا ايدر. يالكز بركره « اختيار » مفهومنى بويله متعال بر وارلغك وصفى عد ايتميه رك دوغريدن دوغرى يه تجربه دن چيقارمق ايسته ينلرك نظريه لرينى رد ايتملى يزكه قبول ايلديكمز فرضيه نك ايضاحنه لزوم كورولسون. اختيارك بالتجربه بيلنه جكنه قانع اولانلر اونى شعور حادثه لرندن چيقارمق ايستيورلر . حالبوكه كرك خارجى، كرك باطنى اولسون ، هيچ بر تجربه « اختيار » ه ير ويره مز. چونكه حواس خارجيه ايله بيلديكمز اشيا بربرينه مربوط ومعلق اولديغى كبى (حس باطنى Sens intime) ايله مطلع اولديغمز وقايع روحيه ده زمان داخلنده مشعوردر. ناصيل برشكل هندسى مكانك اقسام سائره سنه مربوط ايسه، ناصيل برحادثهٔ حسيه مكان داخلنده كى ديكر برحادثه نك نتيجه سى اولويورسه زمانك هر آنى داخلنده مطلع اولاجغمز وقايع ده اوندن اولكى « آن » ك، اوندن اولكى زمانك اثريدر . نته كيم بر زمان داخلنده ظهور ايدن حادثه دها اولكى برزمانه ربط ايدلدكجه علم حاصل ايديله بيليرمى؟ مادامكه زمان داخلنده اولان هر شى ماقبلنه مربوطدر ومادامكه حادثات روحيه ده زمان داخلنده مشعوردر. او حالده او ده علت ضروريه يه تابعدر. بناءً عليه مسلك تجربينك حادثات روحيه يى تحليل ايده رك «اختيار»ى بولمغه چاليشماسى بيهوده در؛ اختيار شعورك بر كيفيتى اولاماز. روحياتك ياپديغى تحليللرله ميدانه قوناماز . اونك ايچوندركه « اختيار » آنجق ذات اشيانك بر وصف عقليسى (Caractère intelligible) اولارق قبول ايديله بيلر . تعبير آخرله بز بالحدس اونى بيله مه يز . آنجق عقلمزله وارلغنى دوشونورز .

اختيارى بويله جه عالم محسوسدن معقولات عالمنه، ذات اشيايه نقل ايتدكدن صوكراده ينه مهم برمشكل قارشيسنده قاليرز : ذات اشياء موجودات معقوله « ذات مطلق » ك، « الله » ك اراده سيله تعين ايتمه مشميدر؛ تعبير آخرله ذات اشيانك علتى ده « الله » دكلميدر؟ انسانك شو عالم محسوسدن ماعدا برده عالم متعاله مربوط اولديغنى قبول ايتسه ك بيله فرد او جهتدن ده ارادهٔ الٓهيه يه تابع ، بناءً عليه افعالنده مضطر اولمازمى؟ مادامكه ماهيت اشيانك ، وجود معقولكده علتى اللهدر . او حالده انسانك بو اعتبارله اثرى ده ارادهٔ الٓهيه نك نتيجه سيدر وبناءً عليه انسان ايچون بو صورتله ده اختياره ير يوقدر دنيله بيلير. نته كيم سپينوزا هر فعلك ، هر عملك علتنى جوهرده ، اللهده كورمش ، بوتون حركاتى علت الٓهيه نك ميخانيكى تجلياتى عد ايلمشدر. واقعا جوهرى، اللهى سپينوزا كبى دوشونورسه كز

یعنی زمان ومکانی وجود مطلقك تعیننده داخل عد ایلرسه‌کز بوتون اعمال وحرکاتده‌ده ضرورت و معینیت کورمکز طبیعیدر . چونکه بو حالده هر تجلیٔ الٓهی زمان و مکان داخلنده‌در وبناءً علیه علیته تابعدر. خلاصه «الله» آنجق بویله تصور ایدلدیکی تقدیرده بوتون حرکات، بوتون افعال «ذات مطلق» ك برتجلیٔ میخانیکیسی اولور. حالبوکه انتقادك اورته‌یه قویدیغی وجهله[۱] «الله» تصورنده هیچ برعنصر حسی بولونامیه‌جغنی قبول ایدیکز؛ تعبیر آخرله «الله» تصورندن بوتون عناصر حسیه‌یی چیقاریکز، اونی زمان ومکان خارجنه وضع ایدیکز؛ او وقت اللهك برعلت اولارق بزم اعمالمزه، بزم تفکراتمزه مؤثر اولدیغی فکرینك معناسز اولاجغی تماماً تظاهر ایدر . واقعا «الله» تصورنده ذات اشیانك خالقیتی‌ده مندمجدر . آنجق بو خالقیت حادثات طبیعیه‌ده کوردیکمز طرزده علتك نتیجه‌یی تولید ایتمسی قبیلندن اولاماز . بویله فرض اولوندیغی آنده «الله» زمان و مکان داخلنده اولماسی لازم کلیر . دییه‌بیلیرسکزکه او حالده اللهك «مصدر حقایق» اولماسی، عالمه مؤثر بولونماسنی ناصیل ایضاح ایده‌بیلیرز؟ بز بومناسبتله ناصیل اولدیغنی مثبت اولارق بیله‌مه‌یز. آنجق الوهیتك تأثیرینك هیچ بر زمان بر «علت طبیعیه» نك «اثر» تولیدایلمسی نوعندن بولونامیه‌جغنی طریق انتقاد صورت قطعیه‌ده ارائه ایدر . چونکه علیت زمان ومکان داخلنده بولونان حادثات بیننده مفکره‌نك بولدیغی برنسبتدر . اللهی زمان ومکان خارجنده تصور ایدنجه آرتیق اوکا «علت» دییه‌مزسیکزکه اعمالمزك ، وجدانمزك حکملرینك دوغریدن دوغری‌یه ذات باریسینك اثری عد ایده‌بیله‌سیکز. اویله اولدیغی ایچون «نفس معقول Moi mounénal» ده اعمالی تعیین ایده‌جك قدرتك بولونماسی ممکندر. وبو قدرت علیت طبیعیه سلسله‌سی خارجنده اولدیغی کبی دوغریدن دوغری‌یه بر «علت» عد ایدیله‌میه‌جك اولان «الله» ك اثر ضروریسی‌ده تلقی ایدیله‌مز .

خلاصه حادثات عالمنه دکل ، معقولات عالمنه (نومه‌نه) متعلق بر اختیار ممکندر . «الله» تصوری بوکا مانع دکلدر. آنجق بوتون اعمال انسانیه علت طبیعیه سلسله‌سنه تابع اولدیغنه کوره عینی عمللرك برده اختیارمزك اثری اولابیله‌جکنی ناصیل ایضاح ایتملی ؟ چونکه بر عمل اخلاقی زمان داخلنده بولوندیغی ایچون بر حادثه‌در ، بناءً علیه ضروریدر . دیکر طرفدن عینی عملی مختار اولارق تعیین و ایجاب ایدن بر قدرت متعال وار ، دییورز . برعملی برطرفدن ضروری، یعنی حادثه نوعندن برعلتك نتیجه‌سی، دیکر

[۱] ۱۳۷ ـ ۱٤۰ صحیفه‌لرینه باقیکز

جهتدن بزده موجود مختار برقدرت متعالك اثرى عد ايليورز . بو ايكيسى ناصيل قابل تأليف اولابيلير ؟ ايشته قانتك اختيار فلسفه‌سنده الڭ مغلق ، الڭ مبهم قسمى بودر . فيلسوفك بوسؤاله ناصيل جواب ويرديكنى شيمدى كوره‌جكز . آنجق اعتراف ايتملى كه عقل عمليڭ بومسئله‌يه تعلق ايدن صحيفه‌لرى چوق مبهمدر. علم برطرفدن اعماليزڭ برعلت طبيعيه‌نڭ اثرى اولماسى لازم كله‌جكنى كوستريبور ، ديكر جهتدن وجدان انسانده افعالنى تعيين قدرتى اولماسى لازم كله‌جكنه شهادت ايليور. قانت بو ايكيسندن برينى يعنى نه طبيعتده‌كى ضرورتى نه وجدانڭ شهادت ايتديكى اختيارى فدا ايتمك انسان ايچون قابل اولاميه‌جغنى كورونجه اختيارى تأسيس ايلمكدن زياده بونكله معينيتى تأليفه چاليشمشدر. باقيكز ناصيل :

فيلسوفه كوره اختيارى تسليم ايتديره‌بيلمك ايچون يكانه چاره اونڭ حكم سورديكى موضوعى نظام طبيعيڭ جارى اولديغى ساحه‌دن تماماً آييرمقدر. تعبير آخرله انسان كنديسنى ايكى نقطهٔ نظردن ملاحظه ايده‌بيلير: برطرفدن تجربهٔ باطنيه اعانه‌سيله واقعات روحيه‌مزه زمان داخلنده واقف اولابيليرز ، بويله اولديغى ايچون هر واقعهٔ روحيه ماقبلى اولان بر حادثه‌نڭ ايجاب طبيعيسى اولويور . فقط ديكر جهتدن كنديمزى زمان قيدى خارجنده دوشونه‌بيليورز، هر نورلو رابطهٔ عليت خارجنده اولارق عمملرمزى تعيين ايليه‌بيله‌جكمزى قبول ايده‌بيليورز ، الحاصل بر حادثه كبى مطلع اولديغمز واقعات روحيه‌مز خارجنده بر ماهيتمز ، تعبير آخرله بر وجود محسوس اولمقله برابر برده صرف عقلى (intelligible) بر جبهه‌مز بولونديغنى آكلايورز . اكر نفسمزڭ بو ايكى جبهه‌سنى تماماً يكديكرندن آييراجق اولورسه‌ق ضرورت ايله اختيارى تأليف ايليه‌بيليرز. او وقت ديه‌بيليرز كه نفس متفكرڭ عينى زمانده هم تجربى هم عقلى بر سجيه‌سى ، بر وصفى وار . تجربى سجيه‌سى ماضيمزڭ نتيجه‌سيدر ، يعنى تأثرلرمزه ، حال ذهنيمزه تابعدر . بويله اولديغى ايچون اونى متقدم حياتمز ، ماضيمز تشكيل ايتمشدر. بز بو تجربى سجيه‌مزى ، طبيعتمزى تعديل قدرتنه مالك دكلز. فقط ماضيمزڭ محصولى اولان بو نوع سجيه‌مز خارجنده برده ماهيت عقليه‌مز ، ذات اشيا اولمق اعتباريله بر وارلغمز وار. نه وقت نفسمزى زمان قيدى خارجنده دوشونورسه‌ك ، تعبير آخرله اونى بالذات عقل طرفندن وضع و تأسيس ايديلن قانون ايله اعمالى تعيين ايليه‌جك قدرت عد ايلرسه‌ك كنديمزى ذات اشيا اولارق ملاحظه ايتمش اولورز. بو حيثيتله نفسمزى نظره آلينجه آرتيق اونڭ اثرنده « اوللك » ويا « صوڭرالق » تصورينه امكان قالماز ،

عقلك وضع ایتدیكی قانونه مؤثر بر علت آرامغه لزوم اولماز . بناءً علیه نه حادثهٔ باطنیه‌یی،
نه ده حادثهٔ مادیه‌نك مجموعنی بو عقلی « انا » مزك، بو صورتله ملاحظه ایلدیكمز نفسمزك
علتی كبی تلقی ایلیه‌مه‌یز. بالعكس بونلر سجیهٔ عقلیه‌مزك براثری، بر نتیجه‌سی اولور. دها
آچیق بر تعبیرله هر حادثهٔ روحیه، بناءً علیه هر معنوی اثرمز تجربی اولان سجیه‌مزك
مولودیدر ؛ بناءً علیه بر طاقم علتلرك ، مؤثراتك محصولیدر. فقط بو تجربی سجیه‌مز من
حیث المجموع هیچ برحادثه‌نك اثری اولمیان سجیهٔ عقلیه‌مزه تابع واونك اثریدر .

اختیارك بو طرزده ایضاحی البته او قدر واضح دكلدر . هله قانتك عقل نظرینك
انتقادنده قبول ایتدیكی اساسلرله بو فرضیه‌نك تألیفی حقیقةً كوچدر. چونكه فیلسوفك
قبول ایتدیكی بو نظریه‌یه كوره عقلی أنا (Moi Nouménal) ، عقلی سجیه حساسیتدن
تماماً خارج، تجربه‌دن مستقل اولدیغی حالده بزم تجربی (أنا) مزك علتی اولویور. حالبوكه
قانت، علیتك محسوسات خارجنده بر ساحهٔ تطبیقی اولامیه‌جغنی عقل محضك انتقادنده
ادعا ایلمشدی [۱] . او حالده اوراده قبول ایتدیكی اساسله اختیاری تسلیم ایتدیرمك
ایچون وضع ایلدیكی بو نظریه‌یی ناصیل بیرلشدیرملی ؟ قانت، بو اعتراضه قارشی مثلاً
شو یولده جواب ویریور : « سجیهٔ عقلیه‌مزی علت دییه توسیم ایتمكلكم صرف رمزی
(Symbolique) معناده‌در. حقیقتده تجربی سجیه‌مزك بو ماهیت عقلیه‌مزه تابع اولماسی
حادثه‌لر آراسنده بولدیغمز علت و نتیجه نسبتی جنسندن دكلدر. بن عقلی ماهیتمز تجربی
سجیه‌مزك علتیدر دیمكدن شونی قصد ایدییورم كه سجیهٔ عقلیه‌مزی مكان وزمان داخلنده
بر وارلق عد ایدەرك اونك حالات معنویه‌مزی حصوله كتیردیكنی، یاخود بوتون حالات
اخلاقیه‌مزك عالم محسوسه‌دن نشأت ایلدیكنی قبول ایدیكمز هرایكی حالده‌ده اعمالمزعینی
صورتله جریان ایدر . بونك ایچوندركه صرف مجازی ، صرف رمزی بر معناده اولارق
سجیهٔ عقلیه‌مزی تجربی اعمالمزك علتی كبی ملاحظه ایده‌بیلیرز . » فقط بو ایضاحه قارشی
بك اعلا دینه بیلیركه تجربی سجیه‌مز بروجود محسوسك نتیجه‌سی اولدیغی حالده‌ده اعمال
اخلاقیه‌مز بو یولده جریان ایده‌جك اولدقدن صوكرا برسجیهٔ عقلیه فرض ایتمكه، اونك
مختاریتنی قبول ایتمكه نه لزوم وار؟ بالخاصه بویله عادتا مجازی براختیار فرضیه‌سی وجدانمزك
حریت حقنده‌كی شهادتنی تطمین ایده‌بیلیرمی؟ وجدانكه اعمالمزده مختار اولدیغمزه دلالت

[۱] ۸۱ صحیفه‌یه باقیكز .

ایله‌مکده و بو دلالتی قانته کوره‌ده بوتون اخلاق فلسفه‌سنك تملنی تشکیل ایتمکده‌در، بویله اولونجه آز چوق صنعی ومجازی براختیار قبولیله وجدان تطمین ایدلمش اولورمی ؟

قانت نظریه‌سنك سوق ایلدیکی بو مشکلاتی کوردی. فقط وجدانك اختیار حقنده‌کی حکم وشهادتی بویله متعال بر اختیار قبول ایتمکله تطمین ایدیله بیله‌جکنی قبول ایتـدی. مثلا برآدم ارتکاب ایلدیکی فنا بر حرکتی غیر اختیاری بر خطانك ویا غیر قابل مقاومت بر سوروکلنمه‌نك نتیجه‌سی عد ایده‌رك کندی کندینی آلداتا بیلیر فقط وجدانك حس ندامتی کندینی ایقاظ ایدر، اوعملك دوغریدن دوغری‌یه مربوط بولوندیغی سلسلهٔ افعاله دکل بزده موجود متعال بر قدرت اختیاریه‌یه ربط ایله‌مك لازم کله‌جکنی اخطار ایدر. یعنی وجدان دیمك ایسـتر که « او فنـالغی ارتکابه سوق ایدن بلا واسطه عامللر فوقنده اختیار دیدیکمز قدرتك بذاته حرکت مطاقه‌سی واردرکه انسانك محسوس حرکاتی هپ اوکا معلقدر. بناءً علیه سـنك او فعلنی ایجاب ایدن برعلت محسوسه اولماسـنه رغماً بنه مسؤلسك.» ناصیل « اللهك بزم اعمالمز حقنده علم ازلیسی‌وار ، اوحالده عملمز مقدردر» ادعاسـنده بولونان قدریه Fataliste مسـلکی اربابنه قارشی « خایر ، علم ازلیٔ الـٰهینك موجودیتی فردك اعمالندن مسؤل اولماسنی انتاج ایتمز . چونکه « الله » فردك حرکاتنك استقامتنی بیلیر. فقط او استقامتی تعیین ایدن بالذات انساندر » دییه‌رك علم ازلیٔ الـٰهی‌ایله مسؤلیتی تألیف امکانی بولانلر ناصل برمحاکمه یوروده‌بیورلرسه قانتده عینی یولده کیده‌رك عمللرمزك متقدم علتلری اولماسی اختیارمزه مانع اولامیه‌جغنی ادعا ایلدور. بر انسانك بوتون تمایلات معنویه‌سنه، ذهنی حالنه،اوزرینه مؤثر اولان بوتون محسوس عوامله تماماً نفوذایتسه‌ك کسوف وخسوفی حسابده کوستردیکمز اصابت درجه‌سنده بریقین ایله اونك مستقبل حرکتنی تعیین ایده‌بیلیرز . آنجق بو امکان هیچ بر زمان انسانده حریت اولمادیغنه دلالت ایتمز . چونکه اختیار شو ویا بو عملده دکل ؛ نفس معقولك ، عقلی آنامزك کندیسنه ویردیکی استقامتده‌در . باشقه بر تعبیرله حادثاتی وجوده کتیرمکده ، منفرد اعمالده بولونمقده حر دکلز . آنجق عالم مطلقده انسـانك بر خیار اصلیسی واردر ، حیات معنویه‌مز هپ بو اختیاره وبو سایه‌ده قبول ایتدیکمز استقامت عمومیه‌یه تابع ومعلقدر. نته‌کیم بعضی چوجقلرك تا کوچوك یاشلرنده فنالق استعدادی کورویورز. بونلر بویودکجه بو استعداده انکشاف ایلیور . بو فنالق اسـتعدادینك عادتا فطری کبی کورونمسـنه رغماً وجدان عامه بونلرك حرکتنی معذور کورمه‌یور ، بالعکس مسؤلیتنه حکم ایلیور ، تقبیح ایدیبور . نه ایچون؟

چونکه انسانک متعال برجهه‌سی بولدیغنی، بو اعتبارله بو فردک غیرقابل تغییر فنالق مبدأنی بالاختیار قبول ایلدیکنی تسلیم ایله‌یور.

بوقاریده فلسفهٔ اخلاقیه تأسیس ایده‌بیلمک ایچون اول امرده «قانون اخلاقی یعنی وجدانک امر قطعیسی ناصل ممکن اولویور؟» سؤالنه جواب ویرمک لازم کله‌جکنی سویلمشدک. تعبیر آخرله هرعملمز برحادثه اولمق اعتباریله قانون طبیعی‌یه تابعدر. بونک خارجنده بولونان یعنی «اختیار ایله ممکن اولان» افعال اخلاقیه ناصیل وجوده کلیور؟ ایشته اختیار حقنده یوقاریده ایضاح ایتدیکمز فرضیه بو سؤاله قولایلقله جواب ویرمکلکمزی تأمین ایدر. فی‌الحقیقه اعمال اخلاقیه، یعنی قانون اخلاقی ایله تعیین ایدیلن افعال ممکندر. چونکه عقل عملیمزک تسلیم ایتدیردیکی «اختیار» ایله نفسمز عالم معقولاتک برعضوی اولویور. بو اعتبارله دوغریدن دوغری‌یه ارادهٔ مختاره‌سنک محصولی اعمالده بولوناسیلیور. اکر انسان منحصراً بو عالم معقولاته عائد اولسه‌یدی او وقت بوتون اعمالی بویله‌جه ارادهٔ مختاره‌سنک اثری اولور وبناءً علیه بوتون حرکتی قانون اخلاقی‌یه مطابق بولونوردی. فقط انسان عینی زمانده عالم محسوسکده برعضویدر. بو اعتبارله اراده‌سی اوزرینه قانون اخلاقیدن باشقه برطاقم سائقلرده مؤثردر. یالکز بن تسلیم ایلیورم‌که اعمالی بوسائقلره دکل ارادهٔ مختاره‌مه توفیق ایله‌ملی‌یم. بویله‌جه قبول ایتدیکم وظیفه قبلی وترکیبی بر تصدیقدر. چونکه بنم اعمالی هرنوع تجربی ملاحظه خارجنده قانون اخلاقی‌یه ربط ایله‌یور. عادتا ناصیل عالم محسوس حقنده‌کی حدسم مدرکه‌نک قبلی تصوریله برلشه‌رک علم یعنی کلی حکملر حاصل اولویورسه تماماً عملی اولان ارادهٔ معقوله‌م برطاقم اشتیاقلردن متأثر اولان ارادهٔ محسوسه‌مه التحاق ایلیور.

ایشته عمل اخلاقینک شرط وجودی بویله‌جه براختیار متعالی قبول ایتمکله قائمدر. اونک ایچون اختیار تصوری بوتون عقل عملی‌یه مستند فلسفه‌نک مفتاح حلیدر.

فقط اختیارک وحکم اخلاقینک ناصیل موجود اولاجغنی آراشدیرمقله انتقادک وظیفه‌سی بیتمه‌مشدر. بواساسلره استناداً فعل اخلاقی‌یی تشکیل ایدن عناصری قبلی اولارق تأسیس ایتمک لازمدر. قانت اخلاقیلیغک عناصرینی اول امرده «مابعدالطبیعهٔ عاداتک تملی» [١]

[١] کتابنده (٣٧) نومرو ایله کوستریلن اثر.

عنوانی آلتنده‌کی اثرده آرامشدی : فقط اوراده تعقیب ایتدیکی اصول وجدان عامه‌نك تسلیم ایلدیکی حکم اخلاقی‌یی تحلیل ایتمکدی . نته‌کیم بزده یوقاریده فیلسوفك‌اواثرده‌کی اصولی دائره‌سنده اخلاقیلیغك نه‌کبی عنصرلری‌بولوندیغنی آراشدیردق . آنجق بوتحری‌یی تجربی وتحلیلی بر اصولله یاپیوردق . وجدان عامه‌نك حکم اخلاقیسنی ملاحظه ایدرك ، اونی تشکیل ایدن عنصر اساسی‌یی بولمغه چالیشدق . فقط مادامکه بوعنصراخلاقی قبلیدر ، او حالده ارادهٔ مختاره‌مزدن دوغریدن دوغری‌یه استنتاج ایدملی ، واویله‌جه تأسیس اولونمالیدر . عقل نظرینك تنقیدنده اول امرده «علم» ی بر واقع عد ایله اونك‌شرائطنی تحری‌ایتمك اصولنی‌تعقیب‌ایدییوردق.«اخلاق»ده بونی‌یاپامایز،یعنی عرفی،عادتلری برواقع‌عد ایلیه‌رك‌اونك اوزرینه اخلاقی تأسیس ایلیه‌مه‌یز. چونکه اخلاقیلو عادتلر، عرفلرحقنده‌کی معلومات دکل ، دوغریدن دوغری‌یه وجدانك حکمیدر . او حکمك ایسه شرطی «اختیار»‌در. شوحالده اختیارك موجودیتندن یعنی‌عقل‌عملینك قانون وضع‌ایتمك اقتدارندن بالاستنتاج اخلاق دستورلرینی بولابیلیرز . خلاصه اخلاقیلیغك شرطندن ، یعنی اختیاردن موضوعنه ، عقل عملیدن اخلاقی واقعاته انتقال لازمدر . اونك ایچوندرکه فیلسوف‌عقل‌نظرینك انتقادنده موجود وواقع‌اولان معرفتمزی‌اساس اتخاذ ایده‌رك‌اونك شرائطنی آرامش‌وبوصورتله قبلی‌مبادی وتصورلری بولمش‌اولماسنه‌رغماً، عقلی عملیده بونك عکسنی یاپه‌رق قبلی مبادی وتصورلردن اخلاق قاعده‌لرینی استخراج ایتمشدر.

قانت اخلاقیلیغی تحلیل ایده‌رك بولدیغی مبادی‌یی قبلی اولارق استنتاج ایتمك ایچون ریاضیه‌ده اولدیغی کبی برطاقم دعوالر وضع ایتمش و اونی حل ایده‌رك اخلاقیلیغك استناد ایتدیکی مبادینك اوصاف ممیزه‌سنی قبلی‌اولارق کوسترمکه چالیشمشدر. بودعوالرله اورته‌یه قویمق ایستدیکی شی‌شودر: موضوعی آرزولرمزدن برینی تشکیل ایدن هرهانکی بردستور عملی تجربی اولاجنی ایچون کلّی دکلدر وبناءً علیه اخلاقی عد ایدیله‌من . بالعکس کلّی بر دستور عمل بر موضوعه ، آرزو ایدیلان بر شیئه استناد ایتمیه‌جکی ایچون یالکز قانون اولمقدن ، عقلك بر صورتی بولونمقدن عبارت قالاجقدر . قانتك بوخصوصده‌کی فکرینی آکلایابیلمك ایچون بو اخلاقی مبدألری تأسیس ایتمك اوزره وضع ایتدیکی دعوالری کوره‌لم .

دعوا ۱) هرهانکی بر دستور عملیده اراده‌یی تعیین ایدن شی آرزو و اشتیاقلرمزك موضوعی اولانه بر ماده اولورسه او مبدأ ، او دستور تجربیدر . بناء علیه اعمال ایچون بر قانون دکلدر .

فی‌الحقیقه آرزولرمزك موضوعنی ویرن تجربه‌در ؛ عملمزك حسی اولان موضوعی ارادۀ معقوله طرفندن تعیین ایدیله‌مز ؛ ذاتاً هرکسده‌ك اشیا قارشیسنده حس و آرزو قابلیتی متنوعدر . برینك آرزو ایتدیکی شی دیکری ایچون مطلوب اولاماز . اونك ایچون موضوعی بزم آرزولرمزی تشکیل ایدن هیچ بر دستور بوتون انسانلره شامل کلّی قانون عد ایدیله‌مز .

دعوا ۲) هر مادی اولان دستور عمل حب نفس ، یاخود سعادت فردیه مبدأی ایچنده‌در و بویله اولدیغی ایچون بونلرك هپسی برجنسدندر .

فی‌الحقیقه مادی دستور عمل برشیئك موجودیتنی ایسته‌مکدر . او شیٔ بر مادۀ خارجیه اولدیغی ایچون حسمز واسطه‌سیله تقدیر ایده‌رز ، ایی و یا کوتو دیرز . بناءً علیه بوکبی شیلره قیمت ویرن ذهن ، مدرکه دکل حسلرمزدر . حواس ایسه بونلری ایشمزه یارایوب یاراماسنه ، یعنی سعادت فردیه‌مزه خادم اولوب اولمامسنه کوره تقدیر ایدر . بویله اولدیغی ایچون بوکبی دستورلر حب نفسدن چیقار . یوقسه بونلره قیمت ویرن ارادۀ معقوله‌مز دکلدر .

دعوا ۳) بر شخص عاقل کندی عملنی تضمن ایدن دستوری عامه‌یه شامل کلّی بر قانون اولارق تصور ایده‌بیلیورسه بو دستورك ارادۀ مؤثر مبدأی ماده‌سی ، موضوعی دکل ، بلکه صورتیدر .

یوقاریده‌کی ایکی دعواده کورمشدك که اراده‌یی منحصراً بر ماده ، بر شی [۱] تحریك و تعیین ایدییورسه ، باشقه بر تعبیرله هرهانکی بر شی حقنده‌کی آرزو اراده‌یه مؤثر اولویورسه بوکا مستند اولان عمل بر قانون کلّی تشکیل ایده‌مز . چونکه او ماده تجربیدر . تجربی اولان هرهانکی بر حس ، بر شی حقنده‌کی تقدیر ایسه متحولدر . شو حالده بر فرد کندی عملنك تضمن ایتدیکی دستورك قانون کلّی اولماسنی ایسته‌سی او عملنك استهداف ایلدیکی ماده اعتباریله دکلدر . بر دستور عمل تضمن ایتدیکی ماده‌دن تجرید ایدیلیرسه یالکز صورتی قالیر . ایشته صرف فردی اولان بر عملی دستور کلی حالنه قلب ایدن بو صورتدر که اونی عقل عملی ویریر .

[۱] قانته کوره ماده حواسك معطیاتی دیمکدر . ماده و صورت فرقلری ایچون ٦۱ نجی صحیفه‌یه باقیکز .

مدرکه، هیچ بر علمه محتاج اولمقسزین، هانکی عملك تضمن ایتدیکی دستورده کی صورت (Forme) ك بر قانون کلّی ماهیتنی حائز اولاجغنی تقدیر ایدر . فرض ایدیکزکه هرنوع امین واسطه‌دن استفاده ایده‌رك اکتساب ثروتی دستور اتخاذ ایتدم . شیمدیده المده آخر بر کیمسه‌نك امانهٔ بکا براقدیغی بر ثروت وار . او آدم أولمشدر، هیچ بر کیمسه‌ده بوامانتدن خبردار دکلدر ، بن‌ده بوکا دائر هیچ بر مقبوض ویرمدم. شو حالده بوقاریده‌کی دستوریمه نظراً بوامانتی بنمسه‌مك لازمدر . یالکز دوشونه‌جکم جهت بودستوریمك بر تشریع کلی ، برقانون عمومی اولوب اولامیه‌جغیدر . بونی آکلامق ایچون او دستوره نظراً یاپاجغم شو حرکتك بر قانون کلی ماهیتنی اکتساب ایدوب ایتمیه‌جکنی تحری ایتمکلکم اقتضا ایلر . تعبیر آخرله کیمسه طرفندن بیلنمین بر امانت کیمك النده ایسه اونك مالیمی اولمالی؟ شبهه‌سزکه بویله بر حرکتك قانون کلّی اولماسنی ایسته‌یه‌مم . چونکه بوحالده آرتیق کیمسه‌نك مالنی امانت اولارق باشقه‌سنه بیراقمسنه امکان قالماز. بناءً علیه بودستور دستور کلّی ، قاعدهٔ اخلاقیه اولاماز . نه ایچون بو دستور، کلّی اولامایور؟ چونکه بو دستورده اراده‌یی تحریك ایدن بنم بر میلم ، ثروت حقنده‌کی حرصمدر . حالبوکه اراده بویله بر آرزو ، بویله بر میل طرفندن تحریك اولونجه آرتیق او حرکتی تضمن ایدن دستور کلّی بولوناماز ؛ بویله بر میله ، بر آرزوی فردی‌یه استناد ایدن عمللر اوزرینه قانون کلّی تأسیس ایدیله‌مز . آرزولر ، میللر متفاوت و اکثریا متضاد در . بویله ضد میللرك ، آرزولرك آهنکدار قیلنمسی قابلمی؟ شارل کن « میلان » ی آلمق ایستیوردی . برنجی فرانسواده مادامکه شارل کن « میلان » ی ایسته‌یور ، بن‌ده ایسته‌یورم دییوردی. شیمدی هرایکیسنك بوآرزوسنی ائتلاف ایتدیرمکه امکان وارمی؟ ایشته بردستور عملینك اراده‌یی تعیین ایدن جهتی بویله برآرزونك تطمینی ، بر شیئك اکتسابی کبی موضوعی ومادهسی اولورسه اویله برمبدأ، کلّی برقانون اولامیه‌جغی ایچون اخلاقی عد ایدیله‌مز . خلاصه دستور اخلاقیده اراده‌یه مؤثر اولان جهت عقل عملینك اوکا ویردیکی صورتدر، هانکی صورتك برعملی دستور کلی شکلنه قلب ایده‌جکنی مدرکهم تعیین ایدر .[۱]

بومبدألر قبول ایدیلنجه اختیار ایله وجدانك یعنی قانون اخلاقینك یکدیکرینی استلزام ایده‌جکی قولایلقله آکلاشیلیر . قانت قانون اخلاقینك اختیاری بالمقابله اختیارك قانون اخلاقی‌یی ایجاب ایدیله‌جکنی مسئله شکلنده ایضاح ایتمکده‌در :

[۱] عقل عملینك انتقادی Picavet ترجمه‌سی صحیفه ۴۳ Kantwerke جلد ۲ Kritik der praktischen vernunft لایپزیغ ۱۹۱۵ دار الفنون کتبخانه‌سی نومرو ۱۰۷۶ صحیفه ۳۴

مسئله ۱) بر دستورك يالكز تشريعى اولانه صورتى بر ارادەيى تعيين ايچون سبب كافى اولديغنى قبول ايتديكمزه نظراً بويله ارادەنك ماهيتنى بولوكز .

بويله بر اراده حر اولماسى اقتضا ايدر . چونكه مبدأ عليته تابع اولان طبيعتده هر حادثه ديكر برحادثەنك ايجاب وتعيينى ايله وجوده كلير. هر حادثه ايسه بر موضوعى، بر مادەيى ايجاب ايدر. بناءً عليه برحادثەيى ايجاب وتعيين ايدن سادەجه برصورت (Forme) دكل ، ينه برحادثه، ينه برمادەدر . شوحالده هرنوع ماده و موضوعدن عارى اولان بر مبدأك برحركتى تعيين وايجاب ايتمسى آنجق عالم طبيعيه سلسلەسى خارجنده بروارلق ايچون دوشونوله بيلير. بويله برسلسله خارجندەوارلق ايسەمعينيته تابع اولميەجغنه كورەحردیمكدر.

مسئله ۲) بالمقابله هر بر ارادەيى بالضروره تعيين ايده بيلملك وا و كافى مؤثر اولاجق قانونك ماهيتنى بولوكز .

مادام كه اختيار متعالدر ، يعنى عالم محسوسك فوقندەدر ، بناءً عليه تجربه ساحەسنده موجود دكلدر . او حالده هيچ بر زمان محسوس بر ماده اوكا مؤثر اولاماز ، بويله بر ارادەيى يالكز قانون اخلاقينك صورتى تعيين ايدر. برقانونك قبلى صورتى بالطبع كليدر[۱]. بناءً عليه حرارادەيى قانون اخلاقينك ايشته بو كليتى تعيين وايجاب ايتمكدەدر. بوملاحظات ارائه ايدر كه اخلاقيلغك استناد ايلديكى قانون كليتەمندر كه شوصورتله افادە اولونابيلير:

اوصورتده حركت ايت كه ارادەنك دستورى كلى، عمومى برقانون قيمتنده اولابيلسين[۲]

شيمدى قانتك دعوا ومسئله شكلندەكى استنتاجاتنى خلاصه ايدهلم : بردستورعمل كلى يعنى بوتون انسانلرك اعمالى ايچون بر قانون، برشريعت اولابيلمسى ايچون هر هانكى طرزده اولورسه اولسون بر مادەيى ، محسوس برشيئى ايستەمكه ؛ يعنى بر آرزويه مستند اولماملى . ارادەيى بويله آرزولرمزك موضوعى اولان بر ماده تعيين ايتميەجك اولورسه اونى صرف قبلى برقانون ، صرف عقل عمليك اورتەيه قويديغى برصورت تعيين ايديور ديمكدر . بويله صرف قبلى بر قانون تأثيرنده بولونان اراده ايسه « حر » در . چونكه

[۱] معلومدر كه ذهنك معرفته ويرديكى صورت كليدر . ذاتاً معرفتك صورتى آرامغه سائق علمدەكى بو كليت دكليدى ؟ كذلك قانون اخلاقينك كليتى عملمزه عقلك قبلى بر صورت ويرمسندن متولددر .

[۲] عقل عمليك انتقادى Picavet ترجمەسى صحيفه ۴۶-۴۷ Kant Werke جلد ۲ Kritik der praktischen Vernunft صحيفه ۳٦-۳۷

اونك عملی محسوس بر مادە طرفندن تعیین ایدلمور ، بلکە بالذات کندی وضع ایتدیکی قانونە منقاد اولویور . تعبیر آخرلە بویلە بر اراد بالذات کندی عملنك شارعی ، واضع قانونی بولونیور .

شیمدی بو مبادیدن نتایجنە انتقال ایدەلم. ارادە حد ذاتندە برغایەیی مستلزمدر؛ اشقە بر تعبیرلە قانون اخلاقی ایلە تعین ایدن ارادەنك قصد ایتدیکی برشی وار، بز اوکا « خیر » دیورز. ارادەنك بو هدفنی، یعنی « خیر » ی ناصیل برتصور میانە ادخال ایدەبیلیرز ؟

اسکی ویکی فیلسوفلردن برقسمی وظیفەیی « خیر » دیدیکمز شیئی ایستەمکە مستند کورویورلر . وظیفەیی بویلە تلقی ایدنجە بالطبع « خیر » نەدر ؟ سؤالی قارشیسندەقالیرز. بو سؤالە جواب ویرمك ایچون فیلسوفلر اکثریا« خیر»دیدیکمز مفهومی تجربە ساحەسندە آرایورلر . نتەکیم بعضیلری (خیرBien)ی خوش Agréable ویا فائدەلی اولان ، طبیعتمزك تمایلاتنە، یاخود احتیاجلرینە توافق ایدن شیء عد ایتمشلر، الم تولید ایدن، یاخود تمایلاتمزدن برینە مانع اولانلری بالمقابلە (شر Mal) تلقی ایلمشلردر ، اکر اخلاقی بر قدرت متعالك ارادەیی تعیین ایتمسنە یعنی اختیارە استناد ایتدیرەجك اولورسەکز آرتیق وظیفە، امر اخلاقی حساسیتمزك برنتیجەسی اولاماز . بناءً علیە وظیفەنك استهداف ایلدیکی هدف ـ کە خیردرـ آرتیق حس ایلە تقدیر ایدیلان برشی عد ایدیلەمز . [۱] بالعکس خیر مفهومنی بو متعال قدرت ، یعنی اختیارمز تعیین ایدر ؛ بویلەجە خیر ارادەنك قانون اخلاقی‌یە مطابقتی ، شردە ارادەنك قانون اخلاقی‌یە عدم توافقی اولور . ارادەنك قانون اخلاقی‌یە تطابقندە آراناجق جهت صورةً یعنی نیت اعتباریلە توافقدر . نیتمزك قانون اخلاقی‌یە توافق ایتمسی خیر مفهومنی ؛ عکسیدە شر مفهومنی وجودە کتیریر . یوقسە خارجاً تطابق اخلاقلیلانی وجودە کتیرمز. برفعلك خارجاً، مادةً قانون اخلاقی‌یە مطابق اولماسی سادەجە

[۱] آلمانلرك ایی‌یی وکوتویی افادە المین ایکیشر کلمەلری واردر. مادی وحسی ایلکلرە، حظە (Wohl)، فنالقلرە (Uebel)؛ یاخود (Weh) بویلە مادی اولمیان، احلاق اولان ایلکلرە (Gut) واخلاق اولان فنالقلرە ، شرەدە (Böse) دیبورلر . قانت آلمان لساننده بومادی وحسی ایلك وفنالقلرلە اخلاقاً ایی ویا فنا اولانلرك آیری آیری توسیمنە اشارتلە لسانك بوصورتلە هرایکی ایلکی آییرمش اولماسندە بویوك برفائدە واصابت کورویور. عقل عملینك انتقادی فرانسزجە Picavet ترجمەسی صحیفە ۱۰٦ آلمانجە ، ۱۹۱۵ طبعی صحیفە ۷۸ ؛ لسانمزدەدە اکثریا ایی ویا فنایی دها زیادە مادی وحسی اولانلردە ، (خیر و شری) یالکز احلاق حرکاتدە قوللاندیغمزە نظراً قانتك التزام ایتدیکی تفریق تورکجەدەدە یرلشمش دیمکدر .

مشروع وحقوقی اولماسنی تأمین ایدر. اخلاقی اولماسی ایچون نیتك قانون اخلاقی‌یه توافقی لازم و کافیدر. [۱]

شیمدی دیگر برسؤال قارشیسنده قالیرز: فعالیت اخلاقیه ایله محسوسات عالمنده تجلی ایدن «خیر» ی ناصیل تقدیر ایده‌بیلیرز؟ باشقه برتعبیرله عملی اخلاقی شو عالمده بر طاقم ایلکلر وجوده کتیریبیور، بونك قیمتنی وکمیتنی اولچه بیلیرمی‌یز؟ بوسؤاله جواب ویرمك خیلی مشکلدر. چونکه عالم محسوس علیت قانونه تابعدر. بناءً علیه محسوسات حقنده هر عاجمز اولانی، موجودی بزه بیلدیریر. «اولماسی لازم کلن»ه تعلق ایلمز. عقل عملی ایسه دوغریدن دوغری‌یه برحدس قابلیتنی حائز بولونمادیغی ایچون قانون اخلاقی‌یی ماوقعه تطبیق ایلیه‌مز. او حالده عالم محسوسده خیرك تجلیسی ایله نه‌ایچون علاقه‌دار اولویورم؟ مادامکه محسوساتده قانون اخلاقینك وجوده کتیردیکی ایلك حکمنی دوغریدن دوغری‌یه طبیعته تطبیق ایلمك قابل اولمایور، بم ارادهم طبیعت اوزرینه حاکم بولونمایور. اوحالده عالم محسوسده «خیر» دیدیکم فعلك حصولنی نه ایله بیلیور ونه ایچون ایستیورم؟ واقعا عالم محسوسده نه کبی فعللرك «اولماسی لازم کلن» ه عائد یعنی ارادهمك محصولی بولوندیغنی تقدیر ایدهمم. یالکز برعمله نیت ایدرکن شویله دوشونه‌بیلیرم: اجراسنی تنسیب ایلدیکم شو فعلك احتوا ایتدیکی دستورك ایچنده یاشادیغم طبیعتده قانون کلی اولماسنی ایسته‌بیلیرمی‌یم؟ مثلا بریالان ارتکاب ایلدیکم حالده بو یالانك طبیعتك، اشیانك نظامی ایچنده قایناشماسنه موافقت ایده‌بیلیرمی‌یم؟ بوسؤاللره جواب ویرمکه چالیشیر، بو صورتله عالم محسوسی اختیارمك جاری اولدیغی معقولات عالمنه قیاس ایده‌بیلیرم. باشـقه بر تعبیرله معقولات عالمنك محسوسات میاننده تحققنی ایسته‌بیلیرم. بو طرز محاکمه امر وجدانیدن عملی قراره انتقال ایچون شبهه‌سز لازمدر. فقط حد ذاتنده عالم محسوسی معقولات عالمنه تقریب ایدیشم صرف رمزی وذهنی معناده‌در. حقیقتده ارادهم طبیعت اوزرینه حاکم اولاماز. بناءً علیه ارادهمك عالم محسوسده مؤثر اولدیغنی بیلهمم. چونکه طبیعتده هرشی برعلت ضروریه‌نك نتیجه‌سی اولارق معلوم اولور. بن آنجق ارادهمه حاکم. طبیعت اختیاریمه تابع بولوناماز.

شیمدی بو ایضاحاتدن صوکرا مهم بر مسئله‌دها مواجهه‌سنده بولونورز: مادامکه قانون اخلاقی تماماً متعالدر، اخلاقیلغك هدفی، یعنی خیر نیتمزك قانونه توافقندن عبارت اولدیغنه

[۱] عقل عملینك انتقادی فرانسزجه Picavet ترجمه‌سی (۱۰۰-۱۱۵) Kant Werke ۱۹۱۵ طبعی جلد ۲ صحیفه ۷۵-۸۲

نظراً سادەجە مجرد برمفهومدن عبارتدر، اوحالدە بویلە مجرد وتماماً قبلی برمفهوم حیات عملیەمزدە برسائق اولابیلیرمی؟ معلومدرکە عملمزك سائقی برحس، براحتساسدر. امر اخلاقی بویلە براحتساسلە مترافق دکلسە صرف مجرد برمفهومدن عبارت اولور، اووقت ناصیل حیات عملیەمز اوزرینەمؤثر اولابیلیر؟ فقط برحسلەمترافق عدایدیلیرسە او زماندە قانون اخلاقینك ماهیتی اخلال ایدلمش اولمازمی؟ چونکە فیلسوفە کورە عمل اخلاقی براحتساسك تطمینی ایچون دکل، صرف قانون اخلاقی‌یە اطاعت ایتمك ایچون یاپیلان حرکتدر. برحس ایلە مترفق اولونجە بو وصف زائل اولارق او احتساسك تطمینی ایچون حرکت ایدلمشدر دینەمزمی؟ صوکرا قانون اخلاقی ایلە مشارکت ایدەجك براحتساس تمایلات طبیعیەمزدن دوغمش اولماسی لازم کلیر. چونکە بویلە اولورسە قانون اخلاقی تجربی برحس ایلە مشارکت ایتمش اولاجقدرکە قانتك توصیف ایلدیکی طرزدە اخلاقیلیغی آکلامغە مانع اولور. بو حالدە قانون اخلاقینك عملمزە مؤثر اولماسی ایچون اشتراك ایدەجك قبلی حسی ناصیل تعیین ایدەبیلملی ؟

یوقاریدەکی ایضاحات کوسترمشدرکە قانون اخلاقی هر نوع تحسساتدن، میللردن مستقلاً ارادەیی تعیین ایدر. بناءً علیە بزدەکی خودکامی وحب نفس یعنی تمایلات طبیعیەیە مانع اولور. بویلە اولدیغی ایچون برنوع الم تولید ایلر. آنجق قانون اخلاقینك بوتأثیری صرف منفیدر، یعنی تمایلات طبیعیەمزك حکم ایلمسنە مانع اولماسی اعتباریلە تولید ایتدیکی برحسدر. فقط قانون اخلاقی بو منفی تأثیریلە وجودە کلن حس المدن ماعدا مثبت براحتساس‌دە وجودە کتیریر. فی‌الحقیقە « حب نفس » دیدیکمز تمایلات طبیعیە ضعیفلەنجە یاخود زائل اولونجە . بالذات قانون اخلاقی حقندە « حرمت Respect » دیدیکمز مثبت برحس وجودە کلیر .

ایشتە بوحس دوغریدن دوغری‌یە قانون اخلاقینك وجودە کتیردیکی براحتساسدر. حسیات ایچندە یالکز قانون اخلاقینك وجودە کتیردیکی بو«حرمت» حسنی قبلی اولارق بیلیور و تعیین ایدەبیلیورز . معلومدرکە احساس و احتساسلری قبلی اولارق تعیین ایدەمەیز . یعنی بر احتساسی بیلمك ایچون اول امردە تجربە لازمدر . قبلی بر مفهوم هیچ بر حسی تعیین ایدەمز . حالبوکە قانون اخلاقیدن تولد ایدەجك حس حرمتی قبلی اولارق تعیین ایدەبیلیورز. بونك ایچوندرکە حس حرمت دیکر احتساسلردن ماهیةً تماماً آیریدر، دیکر حسلر تمایلات طبیعیەمزك تطمینندن وجودە کلدیکی حالدە (حرمت) طوغریدن

طوغری‌یه قانون اخلاقیدن حصوله کلیر. بویله اولدیغی ایچون ماهیةً (عقلی Intelligible)‌در.
بوتون دیکر احتساسات ایسه دیکمز برشیئی استحصال الده ایدیلیر. حالبوکه حس حرمت
چوق زمان طبیعی آرزولر خلافنده وجوده کلیر. (فونته‌نل Fontenelle) بر یرده شویله
دییور : « بویوك برموقع صاحبی آدم قارشیسنده باشمی برآز قدر اکرك عرض تعظیمات
ایدرم، فقط روحم اکیلمز » قانت حس حرمتك ناصیل تمایلات طبیعیه‌مزه مخالف اولارق
حصوله کله‌بیله‌جکنی آکلاتمق ایچون فونته‌نلك بو فکرینی شو صورتله اتمام ایلیور :
« اکر عوام‌دن اولان برکیمسه‌ده، علی العاده برآدمده کندمده بولونمیان درجه‌ده بویوك
بردرستلك، اخلاقی بر سجیه کوره‌جك اولورسه‌م موقعاً بویوکلکمی اونوندیرماموی ایچون باشمی
اکرك عرض تعظیمات ایتمسه‌م بیله روحم ایسترایستمز اونك قارشیسنده کندی کوچوکلکنی حس
ایلر واوکنده اکیلیر.. »[۱] قانون اخلاقی حقنده بو حرمت حسندن خودکامانه‌مزه، حب
نفسمزه رغماً کندیمزی قورتاراماییز. وجدانمز امر اخلاقی حقنده بو حس حرمتی دویدیغی
کبی وظیفه‌یی علی العاده حظلردن تماماً آییریر. بعضاً وظیفه بزم ایچون جاذب اولور، اونك
ایفاسنده علی العاده حظ ده دویارز. اووقت وظیفه‌نك صافیتی قالماز. چونکه اصل اخلاقیلق ساده‌جه
قانون اخلاقی‌یه رعایت قصدیله اعمالده بولونمقدر. حسمز ایچون جاذب اولابیله‌جك برشی
اولمقسزین وظیفه ایفا اولوندیغی زماندرکه اخلاقیلغك ایجاب ایتدیکی صافیت وجوده کلیر. قانت
بویله وظیفه‌نك حظ وممنونیت کبی هرنوع حسی جاذبه‌دن عاری بولونماسنی التزام ایتدیکی ایچوندرکه
شیللر « فیلسوفلر » عنوانی طاشییان مشهور هجویه‌سنده اونکله شویله استهزا ایدییور :

وجدانك مشکلی : دوستلرمه ایستیرك خدمت ویاردیم ایدییورم. فقط نه یاپیم که
بونی ممنونیتله، حظله یاپیورم واویله اولدیغی ایچون فضیلتلی اولمادیغمی دوشونرك
مضطرب اولویورم.

حلی : تردد ایده‌جك برشی یوق : بونله فعللره هیچ اعتبار ایتمه‌ملیسك، وظیفه‌نك
ایجاب ایتدیکی فعللری ممنونیتله، حظله دکل، نفرتله یاپمالیسك .

شاعر بو استهزاسیله حقیقتده قانتك فکرینی‌ده تحریف ایتمشدر. قانت وظیفه حظله،
ممنونیتله‌ده برابر اولمالی، حسی جاذبه‌دن عاری بولونمالی دییور اما وظیفه زحمتله مترافق

[۱] عقل عملینك انتقادی Picavet ترجمه‌سی صحیفه ۱۲۷ Kant Werke جلد ۲ Kritik
der praktischen Vernunft صحیفه ۹۹

اولمالی»یعنی کرهاً یاپیامالی‌ده دییوردی؛ دییه‌مزدی‌ده. چونکه فعالیت اخلاقیه‌مزده غایه‌یی زحمت عدایلیه‌جك و بویله‌جه یالکز کرهاً یاپدیغمز عمللرده اخلاقیلق کوره‌جك اولورسه‌ق اراده‌مزی برقانون عقلی ایله دکل، ینه محسوس برشی ایله تعیین ایلمش اولورز. حالبوکه فضیلت قانون اخلاقینك امرینی صرف «حس اخلاقی» یه اتباع ایلمك، صرف عقلی قانونه حرمت ایلمك ایچون یاپمغه جهد ایلدیکمز زمان حصوله کلیر. بناءً علیه عملی اخلاقی کرك ممنونیت، کرك زحمت شکلنده اولسون هر حالده حسی سوائقدن عاری بولونمالیدر. شبهه یوق که بوتون حرکتلرمزی بویله منحصراً وظیفه‌یه انقیاد ایچون یاپمغه چالیشمق کوچدر؛ حرکاتمزده حظ و ممنونیت کبی هیچ بر حسی سوائقك بولونمامسی مشکلدر. آنجق انسان بو غایه ایچون جهد ایده‌بیلیر و ایتمه‌لیدر. واقعا بوتون عمللرمزك بویله اولماسی، یعنی هر حرکتمزك تماماً قانون اخلاقی‌یه تبعاً واوکا حرمةً یاپیلمش اولماسی حیاتمزك شرائط حاضره‌سنه کوره استحصالی قابل اولمیان بر مفکوره‌در، آنجق غایهٔ کماله ممکن مرتبه یاقلاشمق ایچون چالیشمق وسعمز داخلنده‌در. فضیلتکار اولان انسان نه بر رواقی (Stoïque) کبی «حکیم» ك غایهٔ اخلاقی‌یه واصل اولدیغنه قائل اولارق نخوت وغرور وادیسنه صاپار، نه‌ده «بعض حسی رومانجی و تربیه‌جیلر» کبی طبیعت محسوسه‌مزك ایلکنه قائل اولارق اخلاقی اونك انکشافنده کورور. بالعکس مفکورهٔ اخلاقیه‌یی تماماً استحصال ایتدیکنه دائر هیچ بر زمان فضولی بر قناعت وغروره دوشمکسزین فضیلتی اکتساب ایچون جهد ایتمك قدرت وجسارتنی کندیسنده بولور.

قانت «حسی رومانجی و تربیه‌جی» دیدیکی زمره میاننه هیچ شبهه ایدیله‌مز که روسویی ادخال ایلیوردی. یوقاریده متعدد فرصتلرله فیلسوفك روسودن نه قدر ملهم اولدیغنی، بو ژنه‌ولی فیلسوف حقنده نه درجه بیویوك بر محبت و تقدیر حسیله مشبوع بولوندیغنی ایضاح ایتمشدك. شیمدی روسونك فلسفهٔ اخلاقیه‌سندن هانکی نقطه‌ده تماماً آیرلدیغنی کورمك چوق فائده‌لیدر. چونکه بویله بر مقایسه قانتك «قانون اخلاقی» مدلولندن آکلادیغی معنایی نظرمزده بسبتون تنویر ایلر.

روسو أمیلده (ویکار ساوه‌یارد Vicaire Savayard) آغزندن شو سوزلری سویلتیور.

«وجدان! وجدان! ای الٓهی غریزه (Instinct)، ای صدای باقی ولاهوتی! ای جاهل، فقط ذکی و حر انسانلرك امین رهبری» ای ایی‌یه، کوتی‌یه حکم ایتمکده حاکم لایخطی. سن

انسانی الهه یاقلاشدیرییورسك. ماهیت انسانیه‌یی مکمل یاپان، حرکتلریمزی اخلاقیاشدیره‌ن سنسك . [۱]» بو خطابه‌ده‌کی بوتون فکرلری قانت همان همان کندینه مال ایده‌بیلیردی. چونکه اوده اعمالمزه رهبرلك ایدن بر صدای باطنی قبول ایدییور؛ هر شخص عاقلده مشترك اولان بو صدایه تبعیت ایدلدیکی حالده آلدانمغه امکان کورمه‌یور، اوده روسو کبی اخلاقیلیغی تأسیس ایدن قانونك خارجده دکل باطنیمزده اولدیغنی قبول ایدییوردی : فقط « ویکه‌ر ساوایاردك » خطابه‌سنده بر کله وارکه فیلسوف بونی قبول ایده‌مزدی . روسو وجدان ایچون (ای الٓهی غریزه Instinct) دییوردی . قانت وجدانی بویله بر سوق طبیعی عد ایلیه‌مزدی . ایکی بویوك فلسفهٔ اخلاق سیسته‌منده‌کی بوتون فرقده بو کله‌ده مندمجدر . روسویه کوره قانون اخلاقی تجربی شعورمزك (Conscience empirique)ك دوغریدن دوغری‌یه بیلدیردیکی ا کسیکسز برقانوندی . ناصل وهبی فکرلره طرفدار اولانلر بزده « مطلق » و « علیت » مفهوملرینك بولوندیغنه قائل ایسه‌لر روسوده بزده یا کلمازبر اخلاق سوق طبیعیسی اولدیغنی فرض ایلیوردی. قانته کوره ایسه ناصیل معرفتك مبادئ محضه‌سی حقنده شعورمز وار ایسه [۲] قانون عملی حقنده‌ده اویله شعورمزوار. شوقدرکه عقلك بوقانونی هرنوع تجربی شرائط فوقنده اولارق بزی مکلف قیلار. تعبیر آخرله مدرکه‌نك مبادیسی ناصیل تجربی دکلسه، ناصیل تجربه بزه قبلی تصوراتی ویره‌میورسه عقل عملینك قانونی‌ده هرنوع تجربی شعورمزك فوقنده اولارق اعمالمزی تعیین ایدر. مدرکه‌نك قوانینی نظری ساحه‌ده محسوساتمزه صورت (Forme) ویردیکی کبی اعمال اخلاقیه‌مزه صورت ویرن‌ده قانون عقلیدر . بز تجربی حیاتمزده ، شبهه یوقکه ، حکم اخلاقی‌یی ، احتساس اخلاقی‌یی بولابیلیرز . فقط اخلاقی حکملری ، اخلاقی حسلرمزی ممکن قیلان قبلی àpriori قانونی متعال برتحلیل ایله آکلایابیلیورز. نته‌کیم مدرکه‌مزك قبلی صورتلرینی‌ده بویله مابعد الطبیعی بر تحلیل ایله میدانه چیقارا بیلیرز . خلاصه قانون اخلاقی هر شخص عاقلك وجدانتك بر معطاسی (Donnée) در ، تعبیر آخرله بو قانون بر واقعه (Fait) در . فقط روسونك فرض ایلدیکی کبی تجربی حیاتمزدن استخراج ایدلمش علی العاده برواقعه دکل عقلی برواقعه (Factum der vernunft) در. بویله اولدیغی ایچون تجربی واقعه‌لردن بسبتون باشقه ماهیتده‌در. تجربی واقعه‌لر تماماً معطا اولدقلری حالده قانون

[۱] Emil صحیفه ۲٦۲ . ۱۹۰۸ طبعی. دارالفنونده‌کی نسخه‌سی کتبخانه نومروسی: ۳٦۳۲ .
[۲] ٦۸ و اونی تعقیب ایدن صحیفه‌لره باقیکز

اخلاقی بر قوه « Acte » حالنده‌در، عینی زمانده تشریع ماهیتنی حائزدر. یعنی بر حرکت وجوده کتیرمکدن زیاده مکلفیت تحمیل ایدر. دیکر جهتدن بوتون تجربی واقعات ماقبلنه مربوط اولدیغی حالده بو قانون عقلك بنفسه Spontanément فعالیتی محصولیدر. طبیعی معرفتمزك قبلی تصور و مبادیسی مدرکه‌نك بنفسه فعالیتی نتیجه‌سی اولدیغی کبی. یالکز شو فرق وار: ایکنجیسی آنجق بر حدس حسی‌یه مترافق اولونجه مشعور اولور، حالبوکه عقل عملینك بذاته فعالیتنی هر نوع تجربی فعلدن، عملدن مقدم دستور حالنده بر تکلیف اولارق وجداناً بیلیرز.

ایشته روسو ایله قانتك آیرلدیغی اساسلی نقطه‌لر. بو ایکی فیلسوفك نظریهٔ اخلاقیه‌لرنده کورولن بو فرق (اختیار Liberté) حقنده‌کی تلقیلری آراسنده‌کی آیریلقدن تولد ایله‌یور. روسو اختیاری حیات تجربیه‌مزده کورویور، اونك ایچون ماهیةً تجربی عد ایدییور. قانت بالعکس اختیاری انسانك بر وصف عقلیسی (Caractère intelligible) تلقی ایلیور وقطعیاً تجربه فوقنده فرض ایلیور. روسویه کوره اختیار طبیعیدر، طبیعت انسانیه‌نك نتیجه‌سیدر. قانته کوره اختیار ایله طبیعت مدلوللری بالعکس یکدیکریله متناقضدر. بناءً علیه آنجق طبیعت خارجنده بر اختیار دوشونوله‌بیلیر. روسو اختیاره مالك، بناءً علیه اخلاقیتی حائز اولان شخصیت انسانیه‌یی آهنکدار اولارق ترتیب ایدلمش طبیعت محسوسه‌نك بر جزئی اولارق قبول ایدییور. قانته کوره شخصیت انسانیه اختیاری حائز اولمق اعتباریله شو عالم محسوسك دکل، مفکوره‌وی بر عالمك جزئیدر. چونکه عالم محسوسده هیچ بر شی اختیارك نتیجه‌سی دکلدر.

بو مقایسه وجدان حقنده قانت ایله روسونك تلقیلری آره‌سنده‌کی فرقی ارائه ایدر.

عقل عملینك نقیضینی

فضیلت ـ سعادت

بحث مخصوصنده عقل نظرینك ناصیل مشروط و معلق اولارق بیلدیکمز اشیادن وجود مطلقی آکلامغه سوق ایلدیکنی کورمشدك. عقلك استعمال عملیسنده‌ده عینی میل واردر. اوده هدفی «خیراعلا» اولان بر مطلق عمله بزی ایصال ایتمك ایستر، یعنی کرك

لذت، صحت کبی حسی، کرك فضیلت کبی اخلاقی بوتون ایلکلر استحصال ایدیله‌بیله‌جك برعملی استهداف ایدر. هرشیئه قادر اولان بر وجود اکمل دوشونه‌جك اولورسه‌ق اونده هم حسمزك ایستدیکی اذواق، هم‌ده فضیلت برلشمش اولابیلیر. هم اراده‌نك هم اذواقك کمالی برلشنجه (خیر اعلا) وجوده کلیر. قادر بر وجود کاملك عملی بویله بر خیر اعلا اولور، یعنی اونك عملی هم سعادتی، ذوقی، هم‌ده فضیلتی حائز بولونور.

بر وجود متناقده بویله‌جه هم سعادت هم فضیلت برلشه‌بیلدیکی حالده انسانده بونلك هرایکیسی اتحاد ایلیه‌مه‌یور، انسانده سعادت ایله فضیلت یکدیکرینه متناقض بولونیور. بو یوزدن عقل عملی بربریله متناقض ایکی مفهوم اورته‌یه قویویور: فضیلت و سعادت. یوقاریده کوردككه بونلرك ایکیسی بربرندن تماماً آیریدر. سعادتی تحلیل ایله فضیلتی بولامایز یعنی سعادت فضیلتی احتوا ایتمز. بویله اولدیغی حالده عقل بونلرك هرایکیسنك برلشمسنی‌ده ایستیور. و بو اتحاددن حصوله کله‌جك اولان (خیر اعلا) یه وصولی برهدف اولارق بزه کوستریور. برطرفدن سعادتك فضیلتدن آیری اولماسی، دیکر طرفدن عقلك هرایکیسنی برلشدیرمك ایسته‌مسنی ناصیل ایضاح ایتملی؟ باشقه بر تعبیرله حیات روزمره‌مزده بو ایکیسی برلشه‌مدیکنه نظراً عقل بونلرك اتحادینی ناصل استهداف ایلیه‌بیلیور؟

مادامکه سعادت ایله فضیلت آراسنده تحلیلی برنسبت یوق، یعنی سعادتی تحلیل ایله فضیلتی بولامایز. اوحالده عقلك ایکیسی آراسنده کوردیکی نسبت بر ترکیب اولابیلیر. باشقه بر تعبیرله عقل بونلردن برینی علت دیکرینی نتیجه عد ایده‌رك ترکیب ایلیه‌بیلیر. فقط یوقاریده کورمشدككه سعادت فضیلتك علتی اولاماز. چونکه بو حالده فضیلتك تجربی براساسه استناد ایتمسی لازم کلیرکه بوتقدیرده قانون اخلاقی کلیتنی تماماً غائب ایدر. عجبا بونك عکسی یعنی فضیلت سعادتك علتی اولارق ملاحظه ایدیله‌مزمی؟ فقط فضیلت قبلی، عقلی برمفهومدر. سعادت ایسه زمان داخلنده حساً ادراك ایلدیکمز بر تصوردر. هرمحسوس اولان شیئك علتی ینه محسوسات میانده آرانماسی لازم کله‌جکنه نظراً سعادتك علتی اولارق «فضیلت» کبی تماماً عقلی برمفهومی کوستره‌مه‌یز. شوحالده فضیلت ایله سعادت آراسنده علیت نسبتی اولدیغی ادعا ایدیله‌مز. بویله اولونجه فضیلت ایله سعادت آراسنده عقلك استلزام ایلدیکی وحدت و ترکیبی واقع عد ایده‌مه‌یز.

فی الحقیقه بالنظریه بویله‌در. نه سعادت فضیلتی ایجاب ایدر؛ نه‌ده بو ایکی مفهومدن

بری دیکرینی احتوا ایلر . آنجق بر شق واردرکه بالنظریه بیلمسه‌ك بیله غیر ممکن فرض ایده‌مه‌یز. اوده فضیلتك سعادتی ایجـاب ایده‌بیلمسی ، اونك علتی اولا بیلمسیدر. واقعا فضیلتك سعادتی ایجاب ایده‌بیلمسی بر علم موضوعی اولاماز. یعنی بونی بیله‌مه‌یز. چونکه بزم بیله‌جکمز علیت نسبتی آنجق حادثات میاننده اولابیلیر. فضیلت قبلی برمفهوم اولمسی اعتباریله اونی مدرکه‌مز بر حادثه‌نك علی العاده علتی اولارق ادراك ایلیه‌مز. آنجق صرف قبلی اولان عقلی بنیه‌مزك، عقلی «انا»مزك تجربی سجیه‌یه مؤثر اولماسی بالنظریه ناصیل ممکن ایسه فضیلتك‌ده سعادتی تولید ایلمسی اوبله‌جه عقل نظری ایچون دوغرودن دوغرویه بیلنه‌مسه بیله ممکندر. عقل عملی ایسه بالنظریه ممکن اولان بومناسبتی تسلیم ایلیه‌بیلیر وبوصورتله سعادت وفضیلت آره‌سنده‌کی تناقض قالقه‌رق حیات معنویه‌ده مفکوره‌وی اولارق کمال ووحدت دوشونوله‌بیلیر. الویریرکه فضیلت ایله سعادت آراسنده‌کی بو نسبتی حادثات بیننده‌کی علیت نسبتی کبی تلقی ایدلمه‌سین ؛ عالم محسوسده فضیلتك، سعادتی ایجاب ایده‌جکی فرض ایدلمه‌سین ، فضیلت ایله سعادت آره‌سنده‌کی بو نسبتك بالنظریه بیلنه‌جکی قبول اولونماسین [۱]

عقل نظری ـ عقل عملی

کورولویورکه عقل عملی عقل نظرینك ساده‌جه امکانی دوشوندیکی وارلقلرك وجودینی تسلیم ایلیه‌بیلیور . بو حالده عقل عملینك عقل نظری اوزرنده بر نوع رجحانی وار. واقعا نظری ایله عملی عقل یکدیکرندن تماماً آیری ایکی قوت دکلدر . انسانده یالکز برقدرت عقلیه وار، بوقدرت عقلیه نظری وعملی ساحه‌لرده قبلی مبادیلره کوره حکملر وجوده کتیرییور. نظری ساحه‌ده استعمال ایدلدیکی زمان «عقل نظری»، عملی ساحه‌ده تجلی ایلدیکی وقت «عقل عملی» عنوانی آلییور. شو قدرکه عقل عملی تماماً یکی قبلی بر مبدأ، یعنی وظیفه قانونی وضع ایلیور ، بو قانون اعانه‌سیله «اختیار» مزك وجودینی ، بالتجربه معلوم اولان شعور فوقنده عقلی انا (Moi intelligible) مزك وارلغنی تسلیم ایتدیرییور[۲]. حالبوکه کرك اختیار، کرك بالتجربه بیلنن نفسمز خارجنده عقلی انا نظری

[۱] عقل عملینك انتقادی Picavet ترجمه‌سی صحیفه ۲۰۰ Kant Werke جلد ۲ Kritik der praktischen Vernunft صحیفه ۱٤٥

[۲] صحیفه ۲۲٥

تفکر ایتمزك قاورایامیه‌جغی بر وارلقدر. تعبیر آخرله بونلر مدرکه‌مزك، نظری معلوماتمزك حدودی خارجنده‌در. بناءً علیه عقل نظری کندی قدرتی داخلنده اولان بیلکیلر ایله عقل عملینك تصدیق وتسلیم ایتدیردیکی مفهوملری ترکیب وبوصورتله نظری معلوماتمزی اکمال ایتملیدر. آنجق عقل عملی اعانه‌سیله وارلغنی قبول ایتدیکمز مفهوملر، یاپدیغمز حکملر عقلك نفوذ وقدرتینك آرتماسی محصولی اولمادیغی، بلکه باشقه برساحه‌یه، یعنی عمله تطبیقندن تولد ایتدیکنی اونوتمامليدر. فلسفهٔ طبیعیه اخلاق فلسفه‌سنك اورته‌یه قویدیغی حکملرله تماملانیر.

بقای روح و وجود الٓهی

بوقاریده‌کی ایضاحات ایله آکلاشیلمشدرکه عقل عملی اعانه‌سیله بالنظریه وجودینه قائل اولامادیغمز برطاقم حکملری قبول وتسلیمه واونلرك وجودینه ایناتمغه مضطراولویورز. بوصورتله برکره «اختیار Liberté» ك وارلغنی قبول ایدییورز. فقط بو قدر دکل.. اعمال بزه اعتقاد دینینك ایکی مهم رکنی اولان بقای روح ایله وجود الٓهی‌یی تسلیم ایتدیرمکه سوق ایدییور. فی الحقیقه عقل عملی بزه وظیفه‌نك تماماً ایفاسنی، سعادتله، فضیلتك متحد بولوندیغی امر ایلیور. فقط بو امر شو عمر محدود ایچنده تماما قابل حصول دکلدر. ایچمزده الك فضیلتکار اولانلر بیله عمرلرینی وظیفه‌نك تحققی ایچون عالم محسوسله مجادله ایتمکله کچیرمه‌یورلرمی؟ بوده کوستریرکه عالم محسوس فضیلتك تماماً تحققنه مانع اولویور. بوکا رغماً وجدان وظیفه‌نك تماماً حکم سورمسنی طلب ایتدیرییور. مادام که حیاتك شرائط حاضره‌سنده وجدانك بو امری قابل تحقق دکلدر، او حالده محسوس شرائطك، شو محدود عمرك خارجنده بونك حصوله کله‌جکنی قبول و امید ایتمکلکمز ایجاب ایدر. بویله برفرضیه‌ایسه آنجق روحك شو فانی عمری تماملادقدن صوکرا بقا ودوامنه ایناتمقله ممکن اولابیلیر. عبدالحق حامد بك بو فکری شو مصراع ایله نه کوزل افاده ایدییور:

جوع اولمادہ‌ا اکل وشربه سائق
امید بقا بقای ناطق

فقط کیم روحك بو بقاسنی تأمین ایده‌جك؟ تعبیر آخرله کیم سعادتله فضیلتك حسن

نیتله مکونات محسوسه‌نك آهنکنی وجوده کتیره‌جك ؟ سعادتله فضیلت بو عالمده متحد دکلدر ، آهنکدار دکلدر . بوکا رغماً عقل عملی بونلرك وحدتی آهنکدار اولابیله‌جکنی کوستربیور. انسان بوهدفی ایسته‌یور. فقط وجوده کتیره‌مه‌یور. بو اتحادی وجوده کتیره‌جك قوت کائناتك خالقی اولان ، مکونات محسوسه کبی اراده‌نك‌ده شارعی بولونان ذات باری اولابیلیر . تعبیر آخرله عقل عملی عالم محسوسك نظام اخلاقی‌یه تابع اولماسنی استهداف ایدییور. شو عالم تجربیده بو ترتیبی کوره‌مه‌یورز ، دها دوغریسی عالمده طبیعت، مختار قانون اولان اخلاقی مبدألره تابع دکلدر. فقط عقل عملی بویله اولماسی ایچون بزه جهد امر ایدییور. جهد ایتدیکمز حالده تحقق ایتدیره‌میه‌جکمز بو هدفی ذات باری وجوده کتیره‌بیلیر . یعنی آنجق الله طبیعتی قانون اخلاقی‌یه تماماً منقاد ایلیه‌بیلیر .

شو ایضاحات عقل عملینك ناصیل بانظریه ساده‌جه ممکن اولان حکملرك وقوعنه بزه ایمان ایتدیردیکنی کوستریر . عقل نظری « روحك بقاسی بر مسئله ، بر امکاندرکه اثبات ایدیله‌مز [١] ، الله بر مفکوره (Idéal) درکه وجودی بیلنه‌مز » دییه‌بیلیر . فقط عقل عملی « امر اخلاقینك تماماً تحقق ایده‌بیلمسی ایچون بقای روحی بر موضوعه اولارق قبول ایتمایدر ، طبیعت محسوسه ایله اختیارمز آراسنده بر آهنك اولماسی ایچون ذات بارینك وجودینه ایناندق ضروریدر » حکمنی ویردیرر. روح ده ، الله ده بوصورتله امر اخلاقی‌یه مستنددر ، عمل اخلاقیده بولونان انسان بو موضوعه‌لره ایناندق احتیاجنی دویار . یالکز شورایه دقت ایتملیدرکه عمل اخلاقی احتیاجیله قبول ایتدیکمز اختیار ، روح ، الله مفهوملری بوصورتله بزه موضوع علم اولامشدر . یعنی عقل عملینك سوقیله ایناندیغمز بو مفهوملرك تقابل ایتدیکی وارلغی عالم محسوسده‌کی اشیا کبی بیله‌مه‌یز ، بونلر علممزك حدودینه کیره‌مز. ساده‌جه بونلر بزه موضوعه Postulat درکه اینانمقلغمز ایجاب ایدر . باشقه بر تعبیرله بونلر بر ایمان عملی Croyance pratique وجوده کتیریرلر. واقعا بو مفهوملر، ایلریده کوره‌جکمز وجهله ، [٢] بزی دینه ، ایمان دینی‌یه سوق ایدر . شو شرطله‌که نصی الـٰهیات اربابی کبی روح و اللهی « بر شی خارجی کبی بیلیرز » ادعاسنده بولونمیه‌لم و اخلاقی اللهك امری اولارق تلقی ایلمیه‌لم . [٣]

[١] صحیفه ١٣٧

[٢] فلسفهٔ دینیه‌یه دائر اولان قسمه باقیکز .

[٣] عقل عملینك انتقادی Picavet ترجمه‌سی صحیفه ٢٣٣ Kant Werke جلد ٢ Kritik der praktischen vernunft صحیفه ١٥٦

آلتنجی قسم

فلسفهٔ اخلاقیه (مابعد)

مابعدالطبیعهٔ عادات : فلسفهٔ مفرده

قانتك فلسفه حقنده قبول ایتدیکی تصنیفه کوره انتقاد عملی‌یی « مابعدالطبیعهٔ عادات »ك تعقیب ایتمسی لازمدر . نته‌کیم فیلسوف عقل نظرینك انتقادندن صوکرا فلسفهٔ طبیعیه‌یه کچمك ایجاب ایده‌جکنی قبول ایتمشدی . آنجق قانت فلسفهٔ طبیعیه‌سنه مأخذ اولاجق اثرلری هپ ناتمام بیراقمشدی . او یوزدن بو خصوصده‌کی قناعتلرینی آکلامقده نه درجه مشکلات اولدیغنی یوقاریده سویلمشدك . « مابعدالطبیعهٔ عادات » ایچون بویله کوچلك وارد دکلدر . بر کره قانت ۱۷۹۷ سنه‌سنده بر قاچ آی فاصله ایله نشر ایتدیکی « حقوق نظریه‌سنك مابعد الطبیعی مبادئ اولاسی » و«فضیلت نظریه‌سنك مابعد الطبیعی مبادئ اولاسی » [۱] نه عائد ایکی بویوك اثری مابعد الطبیعهٔ عادات ایچون ایکی مهم مأخذدر . بونلردن باشقه عینی موضوعه دائر فیلسوفك اختیارلق دورنده ، حتی دها اول بر خیلی مقاله‌سی ویازیلری وار . اونك ایچون کمال اطمئنانله بو بویوك فیلسوفك « مابعد الطبیعهٔ عادات » عنوانی آلتنده طوپلادیغی نظریاتی تدقیق ایده‌بیلیرز .

بو تدقیقاته باشلامازدن اول « مابعدالطبیعهٔ عادات » دن فیلسوفك آکلادیغی معنایی تشریح ایلمك لازمدر . یوقاریده کورمشدك‌که « مابعدالطبیعئ طبیعت » یاخود فلسفهٔ طبیعیه عقل نظرینك انتقادیله بولونان اساسلر دائره‌سنده فیزیکك قبلی مبادی ومفهوملرینی عقلی بر منظومه حالنده تأسیس ایده‌جکدی . « مابعدالطبیعهٔ عادات » ده عقل عملینك انتقادندن چیقان نتایج دائره‌سنده وظیفه‌مزی قبلی اولارق تام و عقلی منظومه داخلنده تأسیس ایلمکی استهداف ایدر . بویله اولدیغی ایچون قانت بو مبحثده سجیه‌لرك ، عاداتك

[۱] کتابیاتده ٦٦ و ٦٧ نومرو ایله کوستریلن اثر

برنوع تشریحنی یاپمغی دوشونمه‌یور. عصریمزده بعض اجتماعیات عالملرینك تكلیف ایلدیكی طرزده بر « علم عادات Science des mœurs وجوده كتیرمك ایسته‌مه‌یور . بلكه انسانك اعمالنك اساسلی مبدألرینی صرف استنتاجی بر طرزده تعیین ایتمكی قصد ایلیور .

اعمال اخلاقیه ماهیةً، نه اولورسه اولسون ، ایكی عنصردن تركب ایدر. بر طرفدن هرهانكی بر عملی « مكلفیت » شكلنه قویان قانون اخلاقی ، دیكر جهتدن او عملی ایشلین آدمك حركتنك سائقیدر. قانون اخلاقینك امری مختلف سوائقك تأثیری آلتنده اجرا ایدیله‌بیلیر . برآدام اولابیلیرکه صرف قانون اخلاقی‌یه ، وجدانك امرینه رعایةً او فعلی اجرا ایتمشدر ، دیكر بركیمسه عینی فعلی حسی برسائقله ، یعنی برآرزو ایله ، مرحمت ، یاخود قورقو ایله یاپمشدر . شوحالده اعمالمزی تشریع ایده‌جك اولان منظومهٔ وظائفمز ایكی نقطهٔ نظردن محاكمه ایدیله‌بیلیر: بری وظیفه‌لرك صرف قانون اخلاقی‌یه تبعاً اجراسی حالیدركه تشریع اخلاقی(Législation morale) یی تشكیل ایدر، دیكری اعمال ناصیل برسائقله اجرا ایدیلیرسه ایدیلسین خارجاً قانونه مطابقتنی تنظیم ایلمكدركه بوده تشریع حقوقی (Législation juridique) یی وجوده كتیریر . شوحالده انسانك برطاقم وظائفی واردركه تشریع حقوقی میانه كیرمز، چونكه حقوق عملك یالكز خارجاً قانون اخلاقی‌یه مطابقتنی آرار ، حقوق میانه كیرمه‌ین وصرف وجدان طرفندن تقدیر ایدیلان بو وظائف فضیلته عائد وظیفه‌لردر . دیكر وظیفه‌لرمز وجدان طرفندن تقدیر وحكم ایدلمكله برابر عینی زمانده خارجاً قواعد و شریعت وضعنه مساعددر . بونلر وظائف حقوقیه در : تعهداته رعایت كبی. وظائفمز حقوقه و فضیلته عائد اولمق اعتباریله محاكمه ایدیله‌بیله‌جكنه نظراً اونلری قبلی واستنتاجی برصورتده تعیین ایده‌جك اولان « مابعدالطبیعهٔ عادات » ده ایكی قسمدن مركب بولونماسی اقتضا ایدر . بونلردن بری نظریهٔ حقوق، دیكری نظریهٔ فضیلت اولاجقدر . بز بو قسمده فیلسوفك نظریهٔ حقوقنی خلاصه ایده‌جكز .

حقوق نه‌در ؟

فیلسوف بوسؤالدن شو ویا بوملكتده ، شو ویا بوزمانده موجود قوانین ایله مؤید حقوق مكتوبه ومدونه‌یی قصد ایتمه‌یور . بالعكس افعالمزك خارجاً تشریعنه اساس اولاجق لایتغیر و قبلی مبادی‌یی آراشدیرمق ، تعبیر آخرله حقوق طبیعیه‌یی ، عقلك مقتضاسی

اولان حقوقی بولمق ایستهیور . بو نقطهٔ نظردن حق فکرینی تحلیل ایدهجك اولورسهق اوچ عنصر اساس کورورز : اولاً حق اشخاص آراسندهکی مناسبتدن تولد ایدر . دوغریدن دوغری‌یه تك برفرد ملاحظه ایدهجك واونی انسانلرله مناسبتدن تجرید ایایهجك اولورسهق (حق) ك تطبیق ایدیلهجك موضوعی قالماز . ثانیاً حق برشخصك حریتیله دیکرینك ارزوسی آراسندهکی نسبتی دکل ، ایکی شخص معنوینك حریتلری آراسندهکی مناسبتی تعیین وتحدید ایدر مثلا خیرخواهیده برشخصك ارزوسیله‌دیکرینك اختیاری موضوع بحثدر.اونك ایچون بو، حقوق موضوعی داخلنه کیرمز.ثالثاً حقوقك آرایاجغی مناسبت‌هرکسك فعلنده تعقیب‌ایتدیکی‌غایه‌وماده دکلدر. بلکه حقوق ایکی‌شخصك حریتی آراسندهکی مناسبتك صورتنی تعیین ایلر. بناءً علیه بواوچ‌نقطه بیرلشدیریلهرك حق «هرشخصك حریتنك دیکرلرینك حریتیله‌تألیف ایدیلمسی ایچون لازم کلن شرائطك مجموعی» دییه تعریف ایدیلهبیلیر . بویله اولدیغی ایچون «حق»ك دستور عمومیسی شودر: «برعملی تضمن ایدن دستور هربریمزك حریتنی دیکرلرینك اختیارلریله تألیف ایدهجك ماهیتده اولورسه اوفعل مشروعدر ، مقدمه‌طابقدر . » بودستور عمومیدن (حق) ك شو اساسلی وعمومی قاعدهسنی استخراج ایدهبیلیرز . « خارجاً اوصورتده حرکت ایتملیسك که سنك اختیارینك طرز استعمالی دیکرلرینك حریتیله برقاعدهٔ عمومیه‌یه توفیقاً تألیف ایدیلهبیلسین».

حقوق برقوهٔ جبریه‌یی تضمن ایدر . فی‌الحقیقه برشخص برقانون عمومی وکلی‌یه توفیقاً اختیارینی استعمال ایدرکن‌باشقه شخصك حریتی‌اونك فعلنه‌مانع اولورسه بوایکنجی آدم عدالته وحققده ممانعت ایدییور دیمکدر . بو تقدیرده عدالته مانع اولان بو انکلی اورتهدن قالدیرمق ایچون « جبر » استعمالی مشروع اولور . بویلهجه مخالفت حالنده جبری استلزام ایلین حقوقه قانت حقوق متحتمه (Droit Strict) دییور . فقط اویله حقوق اولابیلیرکه قانوناً هیچ برمؤیده‌یی ، هیچ جبری استلزام ایتمز . مثلا برتجاری شرکتك شریکلرندن بری دیکرلرندن فضله مساعی صرف ایدر ایسه فضله حصهٔ تمتعه حق کسب ایدر . انجق بونی تأیید ایدهجك هیچ بر« جبر » تطبیق ایدیلهمز . بو نوع حقوقده حقوق غیرمتحتمه (Droit large) در .

بعضاً حق موجود اولمادیغی حالده جبر استعمالی‌جائز اولابیلیر. مثلا دکزده‌بوغولمق

اوزره بولونان بر آدامك عینی تهلکه‌یه معروض دیکر بر فلاکتزده الندن تخلیصیه سمیدینی جبراً آلماسی کبی . « ضرورتلر ممنوع اولان شیئی مباح قیلار » دستورینه استناد ایدن بو تجاوزی هیچ بر محکمه تجزیه ایتمز . معمافیه وجدان بویله بر تجاوزه مساغده ویرمز . حقوق غیر متحتمه (Droit large) نك بو شکلنه (حق اضطرار Droit de necessité) دینیلیر.

فیلسوف بو ابتدائی تعریفلری یاپدقدن صوکرا حقوق علماسنك « حقوق خصوصیه ، حقوق عمومیه » ناملری آلتنده قبول ایلدیکی تقسیماتی اساس اتخاذ ایلیه‌رك فکرینی سرد ایدییور :

حقوق خصوصیه

قانت ملکیتی کنیش بر معناده آلارق « حقم ، مالم » دیدیکمز هر شیئه تشمیل ایدییور. ملکیت بویله واسع معناده یعنی « حقم » دیه‌بیله‌جکم هر شیئه شامل اولونجه حقوق خصوصیه « ملکیت » ایله برلشیر. بناءً علیه حقوق خصوصیه « او نوع حقلردرکه هیچ بر کیمسه بنم رضام اولمقسزین اونلری استعمال ایده‌مز » دیه تعریف اولونابیلیر.

مادامکه حقوق خصوصیه کنیش معناسیله « ملکیت» ایله برلشییور؛ اوحالده « حقوق خصوصیه » نه‌یه استناد ایدر سؤالی « ملکیت حقاً ناصیل ممکن اولویور » مسئله‌سنك حلنه منجر اولور .

فیلسوفه کوره ملکیت ساده‌جه فعلاً ، حساً بر شیئه تملکدن ،یعنی واضع الید اولمقدن عبارت دکلدر. بر شیء الم آلتنده بولونماسه، فعلاً تملك ایلمسه‌م بیله‌ینه اوشی حقنده عقلاً حق ملکیت ثابت اولابیلیر. بناءً علیه ملکیت عقلی (Intelligible) بر مناسبتدر . دیکر طرفدن ملکیت بر شیء ایله اختیارم آراسنده‌کی نسبتدن ده متولد دکلدر. بالعکس اختیارمله دیکرلرینك اختیاری آراسنده‌کی مناسبتك محصولیدر. تعبیر آخرله هر کس بر شیء حقنده بنم حقمی تسلیم ایدنجه واو شیء اوزرنده هر نوع ادعادن واز کچینجه بنم ملکیتم ثابت اولور . دیمك‌که ملکیت اول امرده دیکرلرینك بر شیء اوزرنده‌کی ادعالرینی رد ایتمسیله وجوده کلیر. شوحالده منطقاً فردی ملکیتدن مقدم هر کسك اشیا اوزرنده اختیارینی استعمال ایلدیکی بر دور فرض ایتمك لازم کلیر. آنجق ملکیت فردیه‌نك تأسسندن اول وجودینی فرض ایتدیکمز بو دور مفکوره‌وی و منطقی

اولارق موجوددر [١] بوقسه تاریخده ملکیت مشترکه‌نك موجودیتنه عائد هیچ بر ایز یوقدر . فیلسوف بوبله بر دور منطقی قبول ایتمکله بالخاصه شونی کوسترمك ایسته‌یورکه حق ملکیت آنجق بوتون افرادك ارادهٔ مشترکه‌سی محصولیدر .

شو ایضاحات کوستریرکه حقوق خصوصیه اصلی دکلدر . یعنی هپسی مکتسب و مشتقدر . تعبیر آخرله ارادهٔ عمومیه ایله اکتساب اولونمشدر . ملکیتك ابتدائی و اصلی شکلی کیمسه‌یه عائد اولمیان برشیئی کندیسنه مال ایتدیکم وقت تظاهر ایدر . بویله کیمسه‌یه عائد اولمیان برشیئك احرازی صورتیله حصوله کلن اصلی ملکیته « ایلك اشغال » Première occupation دینیلیر .

اوچ نوع شی احراز اولونابیلیر : ١) اشیای مادیه ، ٢) اشخاصك تعهداتی ، ٣) بالذات اشخاص . بناءً علیه بو اوچ نوع ملکیته کوره حقوق خصوصیه‌ده اوچ قسمه آیریلابیلیر : ١) حقوق عینیه Droit réèl ٢) حقوق شخصیه Droit personnel ٣) عینی - شخصی حقوق Droit personnel-réèl .

حقوق عینیه ، یعنی فردك اشیای مادیه اوزرنده‌کی حقی اصلاً بر شخصك برشی ایله مناسبتی عد ایدیله‌من . هرهانکی بر ماده اوزرنده‌کی تملك حقمز ارادهٔ عمومیه‌نك او شیئی منفرداً استعمال ایتمکه جواز ویرمسندن تولد ایلر . حق ملکیت اراضی‌یه‌ده شامل اولمق ایجاب ایدر . چونکه اراضی‌ده تملك حقم قبول ایدلمیه‌جك اولورسه اوزرنده بکا عائد اولان منقول اشیانك ملکیتی‌ده تحت امنیتده بولوناماز . بوقاریده سویلدیکمز کبی اراضینك ملکیتی منشأی اعتباریله ایلك اشغاله مستنددر . آنجق بو ایلك اشغالك ویردیکی صلاحیت غیر ثابتدر . ارادهٔ عمومیه ایله تشکل ایدن جمعیت مدنیه یعنی قوهٔ عمومیه بو تملکی تحت تأمینه آلدیغی زمان بو صلاحیت قطعیت کسب ایدر ، تعبیر آخرله اراضی اوزرینه وضع ید یعنی امر واقع او زمان معقولیت کسب ایلر . بعض حقوق عالملری ملکیتك اساسنی « سعی » اولمق اوزره قبول ایدرلر . فیلسوفه کوره سعی‌ده بر اشغال اولی ، بر احرازی مقتضیدر . چونکه برشی اوزرنده ، مثلا اراضیده سعی مسبوق اولابیلمك ایچون اونك احراز و اشغالی لازمدر .

[١] قانت ابتدائی جمعیتلرده ، تاریخك هرهانکی دورنده ملکیت مشترکه‌نك موجود اولدیغنی قبول ایلمه‌یور . مع مافیه اثرینك بر یرنده موغوللرده اراضینك مشترك اولدیغنی ذکر ایلیور . آکلاشیلیورکه فیلسوف ملکیت فردیه‌یی فعلاً ملکیت مشترکه‌نك تکاملی محصولی عد ایتمك ایسته‌مه‌یور . حقوق نظریه‌سی Barni ترجمه‌سی صحیفه ٩٦ .

اراضینك مشروع صورتده تملکی احتوا ایلدیکی بوتون ثروتك ایستیلدیکی کبی استعمالنی ناطقدر . ناصیل اعراض جوهردن انفکاك قبول ایتمزسه اراضیده زمینده و تحتنده کی ثروتدن ، اونك هرصورتله استعمالندن آیریلاماز . بناءً علیه هیچ بر کیمسه بر مقاوله ایله صاحبنك رضا و موافقتنی آلمادقجه دیکرینك اراضیسندن استفادهیه قالقاماز . بونك ایچوندرکه قانت آوروپالیلرك تمدین ایتمك بهانهسیله قوت استعمال ایدرك مدنیتی کری ملتلرك اراضیلرینی اشغال ایتمکه تشبث ایتملرینی ، یاخود کذلك جبر وتضییق ایله جعلی اشترا ویا ایجار معاهدهلری عقد ایتملرینی تماماً غیر مشروع عد و تلقی ایدییور. بناءً علیه بعضیلری طرفندن اورتهیه آتیلان استعمار صلاحیتنك برریاکارلق اولدیغنی اورتهیه قویویور. بونك ایچوندرکه فیلسوف مستملکه سیاستنك حقه استناد ایتدیرمك ممکن بولونمادیغنه تماماً قانعدر .

کورولویورکه حقوق عینیه منشأی اعتباریله اشغال و احرازه مستنددر . حالبوکه تعهداته استناد ایلین حقوق شخصیهنك منشأی بویله بر اشغال و احراز عد ایدیلهمز . برماده اوزرندهکی حق یعنی حقوق عینیه برطرفلیدر. فقط تعهداته مستند حقوق طرفینی ایجاب ایدر. بناءً علیه حقوق شخصیه ایکی شخصك متقابلاً بربرینه قارشی تعهداته کیریشمسی تعبیر آخرله بر عقد و مقاولهده بولونمالری محصولیدر. بویله اولدیغی ایچون حقوق شخصیه « هرکسك ویردیکی سوزه رعایت ایلمکه مجبور اولماسی » امر اخلاقیسنه مستنددر .

عینی ــ شخصی حقوق (Droit personnel - réel) « کانجه بونلر حقوق اهلیه (Droit domestique) دن باشقه برشی دکلدر. بو نوع حقوق برطرفدن شخصیدر، چونکه موضوعی برماده دکل، شخصدر. دیکر طرفدن حقوق عینیهیه بکزر، چونکه برشخص اوزرنده ولایتی مقتضیدر . بونك ایچون حقوق اهلیه سادهجه طرفینك رضاسیله قبول ایدلمش برمقاولهیه ، بر عقده مستند دکلدر . بلکه خارجی برقانون ایله بر شخص دیکری اوزرنده بر ولایت و نفوذ تأسیس ایلر .

حقوق اهلیهدن اولان حق زوجیت ایکی جنسك ، یعنی قادین و ارککك مشروع و اخلاقی بر صورتده برلشمسیله یعنی نکاحله تحقق ایدر . حقیقی نکاح مساوی ایکی شخصك تماماً بربرلرینه کندیلرینی ربط ایلملریله حصول بولور . شخصیت بشریه بر ولایتجزا اولدیغی ایچون نکاحله وجوده کلن ارتباط ایکی شخصی تماماً بربرینه باغلار . بناءً علیه تعدد زوجات جائز و حقوقی اولاماز .

تولد ایلین چوجوغك رشید اولنجیه قدر ابوینی طرفندن باقیلمسی چوجق لهنده برحق، ابوین ایچون چوجوغی یتیشدیرمك ده بروظیفه‌در. بوكامقابل اونلرك حركاتی تنظیم صلاحیتی ده ابوینك حقیدر . آنجق رشید اولونجه ایكی طرفك ده حقی ساقط اولور .

افندی ایله خدمتجی آراسنده‌كی مناسبته كلنجه بونی طرفینك بالرضا عقد ایتدكلری مقاوله تعیین ایدر . خدمتجی اوزرنده برشیٔ مادی كبی تصرف ایدیله‌مز . هر هانكی مقاوله اونك شخصیتنه تجاوز ماهیتنده اولاماز . حتی رضا و اراده‌یه مستند اسارت بیله حقوقاً تجویز ایدیله‌مز .

حقوق عمومیه

حقوق عمومیه‌نك تولدی منطقاً حقوق خصوصیه‌دن صوكرا كلیر . چونكه جمعیات مدنیه‌دن اول تصور ایدیله‌جك حال طبیعی (L'état de nature) ده بنمكی، سنككی یعنی بنم حقم ، سنك حقك فكری واردی . شوقدركه بو هر تورلو تأميناتدن عاری وغیر ثابتدی. جمعیت عائلی شكلدن چیقوب حقوق خصوصیه‌یی متقابلاً تأمین ایتمك اوزره تشكيلات وجوده كتیردیكی زمان حقوق مدنیه تأسس ایلدی واو وقت حقوق خصوصیه ده تحت تأمینه آلنمش اولدی. معمافیه مدنی برجمعیت لزومنی فرد یالكز كندی ضررینه ازاله‌یه مقتدر اولمادیغی بر تجاوزه معروض قالدیغی زمان حس ایتمز . قبلی اولارق تقدیر ایده‌بیلیركه الكایی انسانلردن مركب طبیعی برجمعیتده بیله هربرینك حقنك شمولنده اختلاف چیقابیلیر. اونك ایچون بوكبی حاللرده ارادهٔ فردیه فوقنده بر قوتك حكم اولماسی وبو صورتله تأسس ایده‌جك ولایت عامه‌نك عندالایجاب قوت استعمالیله حقی محافظه ایلمسی ضروریدر. جمعیات مدنیه‌ده بو ولایتی « قانون » تأسیس ایدر .

حقوق سیاسیه

بر طاقم آداملرك عینی قوانین آلتنده طوپلانمالری (دولت) ی تشكیل ایدر . مفكوره‌وی بر دولتده قبلی اولاق یكدیكرندن آیری اوچ نوع نفوذ و قدرتك موجود اولماسی لازمدر : بونلردن بری قانون یاپمق، دیكری یاپیلان قوانینه توفيقاً ادارهٔ حكومت ایلمك ، اوچونجیسی قانونك تطبیقیله چیقان اختلافلری حل وفصل ایلمك . دولتده آیری آیری بو اوچ نفوذ بولوناجغی ایچون اوچ نوع قوت تجلی ایدر : ١) قوهٔ تشریعیه ، ٢) قوهٔ اجرائیه ، ٣) قوهٔ عدلیه .

بر اراده آنجق کندی طرفندن قبول ایدیلن برقانونه تابع اولابیلیر. باشقه برتعبیرله برقانونك عادل اولابیلمسی ایچون ارادەسنك انضمام و التحاقی لازمدر. یابانجی برارادەدن نشأت ایدن برقانونه منقاد اولان فردك شخصیتنه تجاوز ایدیلیور دیمکدر. اونك ایچون قوهٔ تشریعیه یعنی قانون وضعی جمعیت اعضاسنك ارادهٔ مشترکەسنه عائد اولمق لازم کلیر.

هر وطنداشك حائز اولماسی ایجاب ایدن اوصاف و حقوقی فیلسوف شو صورتله تعداد ایدییور. ١) حریت یعنی بالذات کندی رضاسیله تأسس ایدن قانوندن ماعداسنه منقاد اولمامق، ٢) مکلفیت حقوقیه اعتباریله مساوی بولونمق، ٣) استقلال یعنی حیاتی ومعیشتنی کندندن ماعدا باشقه بریسنه مدیون اولمامق.

قانت خدمتجیلرده، عمله و مستخدمینده، قادینلرده، چوجوقلرده بو صوکنجی وصفی کورمدیکی ایچون اونلرك حق رأی صاحبی اولمالرینی تجویز ایلەمیور.

دولتك قوهٔ تشریعیه و اجرائیه و عدلیەدن عبارت اولان قوای ثلثەسی یکدیکرندن آیری اولملقله بربرینك متممیدرلر. بو اوچ قوتدن هیچ بری دیکرینك صلاحیتنه تجاوز ایتمەملیدر. بالخاصه اجرا قوتی قانون وضعنه قالقارسه صلاحیتنی تجاوز ایتمش اولور. دولتده حقیقی حکمدار واضع قانوندر.

قانت وطنداشلرك قوهٔ سیاسیه قارشیسنده حقوق و صلاحیتنیده تدقیق ایدییور. بوخصوصدەکی مطالعاتی بالخاصه فرانسز اختلال کبیرینك پارلادیغی دوره تصادف ایلەمسی اعتباریله آیریجه حائز اهمیتدر. قانته کوره حکمدارك ملت اوزرنده حاکمیتنی تأسیس ایدن مقاولەیی بر وقعهٔ تاریخیه کبی ملاحظه ایتمەملیدر. حکمدارله وطنداش آراسندەکی مناسبت بویله برتاریخی وقعەیه دکل، نظام عقلی‌یه مستنددر. بویله اولدیغی ایچون صلاحیت وحقوق تاریخاً قانونلردن مقدمی، یاخود بالرضا قبول ایدیلن قوانیندن صوکرامی وجوده کلدیکنی آراشدیرمق بیهودەدر. حالاً برجمعیتده هر وطنداشك وضعیتنی قانون تعیین ایدر. بناءً علیه او قانونی مناقشه و رد ایتمکله یاخود قانونه مخالف حرکتله وطنداش کندیسنی قانون خارجنه چیقارير. بونك ایچون دینه‌بیلیرکه حکمدارك تبعه مواجهەسنده بر طاقم حقوقی واردر. فقط تبعەنك حکمداره تحمیل ایدەجکی وظائف موجود دکلدر. حکمدار قانونه تجاوز ایدرسه تبعەنك آنجق شکایته حقی واردر، فقط ینه اطاعت ایتملیدر.

بناءً علیه وطنداشلرك اختلال حقی یوقدر. اختلاللر غیرمشروعدر. یالکز حکمدار دولتك تشکیلات اساسیەسندەکی فنالقلری اصلاح ایلەبیلیر. عینی سببه مبنیدرکه مخلوع

حکمدار تجزیه ایدیلهمز . چونکه خامدن صوکرا حکمدار علی العاده بر فرد اولمشدر . آرتیق اونك باشقه صورتله اتهامی دوغری اولاماز . انکلیز قرالی برنجی شارلك ، اون آلتنجی لوئینك اعدامی هیچ بر اساس حقوقی‌یه استناد ایتدیریلهمز .

مع مافیه (۱۷۸۹) فرانسز اختلال کبیری تماماً مشروعدر . چونکه اون آلتنجی لوئی ، حکومتنك معروض قالدیغی مشکلات مالیه‌یی ازاله ایچون (ئه تاژه نه رو Etats-généraux) یی انعقاده دعوت ایتمکله کندی حق تشریعنی ، حتی هر نوع مراقبه‌دن آزاده اولان اجرا صلاحیتنی معناً ترك ایتمش دیمکدر . بو حالده تشریع حقی ملته انتقال ایلمش وملت قوانین موجوده‌یی تعدیل صلاحیتنی احراز ایلمشدر .

معمافیه اختلال امر واقع حالنی آلینجه ، ولوکه منشأ اعتباریله غیر حقوقی اولسون ، هر وطنداش اوکا اطاعت ایتمکه مجبوردر . خلاصه هانکی منشأدن نشأت ایدرسه ایتسین مرعی اولان قوانین اساسیه‌یه انقیاد و اطاعت لازمدر .

قانت مونتسکیو کبی صرف نظری ساحه‌ده حکومت مطلقه ایله آریستوقرات ودهموقرات حکومتلری مقایسه ایدییور . حکومت مطلقه اشکال حکومتك واقعا اك بسیطیدر . فقط بونکله برابر اك ایییسی عد ایدیلهمز . نته‌کیم دهموقراسی ، شکل حکومتك اك معضلیدر . بونك ایچون اك فناسیدر دینه‌مز . بالعکس یالکز دهموقراس شکلی حقوقك اصل منشأنه موافقدر . مفکوره‌وی حکومت « حقیقی جمهوریت » در . یعنی ملتك حقوقنی کندی نامنه حمایه ومدافعه ایتمسی ایچون تمثیل ایدلمسی ، باشقه بر تعبیرله منتخب مبعوثلرینك ملت نامنه ادارهٔ حکومت ایلمسی شکلیدر [۱] . کورولیورکه فیلسوفه کوره اك مکمل حکومت ملتك انتخاب ایله تمثیلی و بالذات حقوقلرینی حمایه ایلمسی طرزیدر .

قانت حکمدارك باشلیجه حقوقنی‌ده تدقیق ایلیور . فیلسوفه کوره حکمدار اراضینك متصرف عالیسی عد اولور . شو معناده‌که بوتون ملکیت دستورینك ممثلیدر . املاك اونك نامنه تفویض ایدیلیر . آنجق حکمدار هیچ بر اراضی اوزرنده فردی ملکیتی اولمامیلیدر . چونکه بویله بر ملکیته صاحب اولدیغی وقت افراد ایله کندی آراسنده بو ملکیتدن تولد ایلیه‌جك نزاعی کیم حل ایده‌جك ؟ کذلك روحانی ، جسمانی هیچ بر صنف بر اراضینك دائمی متصرفی عد ایدیلهمز .

[۱] شو ایضاحاتله آکلاشیلیورکه قانت جمهوریتی شکل خارجیسی یعنی رئیس حکومتك منتخب اولماسی نقطهٔ نظرندن ملاحظه ایتمکدن زیاده روحی اعتباریله نظره آلییور ، تعبیر آخرله وطنداشلره مکلفیت حقوقیه تحمیل ایدن قوانینك وضعنده اونلرك رضاسی آلینماسنی اساس تلقی ایله‌یور .

حکمدار برملتك رضاسيله ویرکولری آرتیرابیلیر، خدمت عسکریه تفویض ایلیه‌بیلیر. ویرکیلرك برقسمی فقرانك احتیاجنك تهوینه صرف ایدلمایدر. چونکه آنجق بوصورتله دولت شخصیت انسانیه‌یی تذلیل ایدن دیلنجیلیغی منعه مقتدر اولابیلیر.

دین برحس باطنی اولدیغندن دولتك هرنوع مراقبه‌سندن آزاده‌در. بناءً علیه حکومت بر دین رسمی قبول ایده‌مز. هیچ بروطنداشی اعتقادی یوزندن خدمت عمومیه‌دن خارج بیراقاماز. دولت یالکز سربستیٔ ادیانه نظارت ایتملی، کلیسانك سیاسی ومدنی ساحه‌لره تجاوز ایتمه‌سنك اوکنی آلمالیدر.

دولت مأمور تعیین ایدر. اونلره شخصی رتبه‌ده ویره‌بیلیر. فقط ارثی براصالت تفویض ایلیه‌مز. چونکه بروطنداشك منحصراً وراثت طریقیله برطاقم امتیازه صاحب اولماسی حقوقه مخالفدر.

حق جزایه کلنجه بونك اساسی نه جمعیتك منفعتی، نه‌ده مجرمك اصلاح حالیدر. چونکه برآدمك آرزوسنه رغماً اصلاح حالنه چالیشمغه قالقمق « حیثیت انسانیه » دستورینه مغایردر. حقیقی جزانك مبدأی سادەجه عدالت فکریدر. جزانك، ارتکاب ایدیلن عدالتسزلکك تعمیرندن باشقه هدفی یوقدر. ریاکار بر انسانیت تعصبیله « برآدامك اولمسندن ایسه برملتك محو اولماسی دها ایدر » دستورینی قبول ایتمك قدر عبث برحرکت اولاماز. چونکه عدالت اولمادقدن صوکرا انسانك شودنیا اوزرنده یاشامق زحمتنه قاتلانماسی معناسز اولور. جزانك شمولنه کلنجه بونك ایچون اساس جزانك جرم ایله متناسب اولماسنی تأمیندر. بومبدأه کوره سرقت جزای نقدی ایله، قتل اعدام ایله تجزیه اولونمالیدر. باقاریا (Baccaria) کبی بعض حقوقشناسلرك یاکلیش برحس انسانیت ایله اعدام علیهنده بولونمالری‌ده دوغری دکلدر. عدالت قتلك مقابل بر جزا ایله تجزیه‌سنی ایجاب ایدر. عفو حقنه کلنجه حکمدار آنجق کندی شخصنه قارشی وقوع بولان تجاوزی عفو ایده‌بیلیر. باشقه‌سی علیهنه ارتکاب ایدیلن برجرمی عفو ایده‌جك اولورسه تجاوز ایدیلن شخصك علیهنه ومجرمك لهنه برعدالتسزلك ارتکاب ایدلمش اولور.

حقوق دول

يوقاريده سويلديكمز مناسبات حقوقيه آنجق مدنی جمعیتلر داخلنده ممکندر . ملتك ارادۀ مشترکه‌سیله وجوده کلن دولت ولایت عامه‌سنی آنجق افرادملت آراسنده عدالتك تحققی ایچون استعمال ایلیه‌بیلیر . فقط مدنی جمعیت کندی اطرافنده دیکر جمعیتلره ، دیکر دولتلره‌ده‌تصادف‌ایدر. بونلرله کندی آراسنده‌کی مناسبت حقوقیه‌یی تنظیم ایده‌جك هیچ بر اساس حقوقی موجود دکلدر . ارضك قابل اسکان اولان سطحی محدود بولوندیغی ایچون بو مختلف جمعیتلر یکدیکریله مناسبتده بولونمق بر نوع مشترکاً یاشامق اضطرارنده‌درلر. آنجق بین‌الملل تأسس‌ایتمش قوانین بولونمادیغندن بومستقل‌دولتلرکندی آرالرنده مدنی وحقوقی‌دکل، عادتا طبیعی بر جمعیت تشکیل ایدرلر. مدنی‌بر‌جمعیتك افرادی اولمازدن ، یعنی دولتك ولایتیله مؤید قوانینه تابع بولونمازدن اول افراد ناصیل حال طبیعیده بولونمش ایسه ، ناصیل اونلرك آراسنده‌کی مناسباتی تنظیم ایدن قوانین بولونمادیغی ایچون قوتلی اولان حاکم ایدیسه بو مستقل جمعیتلرك ، دولتلرك یکدیکریله اولان مناسبتی‌ده حالاً اویله دوام ایدییور . بویله اولدیغی ایچون دولتلر آراسنده آچیقجه محاربه موجود اولماسه بیله‌ضمناً حال‌حرب دوام ایدوب دورویور. چونکه بینلرنده‌چیقان اختلافی حل ایده‌جك قانون یوقدر . هپسینك ارادۀ مشترکه‌سیله تأسس ایتمش بر ولایت ونفوذ موجود دکلدر . قوتلیسی ضعیفه مجبوراً ایستدیکی عهدی قبول ایتدیریر . دولتلر آراسنده‌کی مناسبتده بو صورتله یالکز قوتك حکم سورمسی مغایر حق بر وضعیت احداث ایدییور .

شیمدیکی حالده دولتلر آراسنده‌کی اختلاف « حرب » ایله حل اولونمقده در . واقعا محاربه جبرایله مؤید قواعد حقوقیه‌یه تابع دکلسه‌ده هیچ اولمازسه محاربلرك اخلاقی قوانینه رعایت‌ایتملری ایجاب ایدر. حربك‌تابع اولدیغی بو اخلاقی قواعدك هیأت مجموعه‌سی‌حقوق حرب (Droit de la gerre) ی تشکیل ایدر . دولت مشروع اولارق تدافعی یاخود خصم دولت فوق‌العاده احضارات حربیه‌سیله کندینی تهدید ایدییورسه تجاوزینك اوکنی آلمق اوزره تعرضی حرب اعلان ایده‌بیلیر . آنجق مقابله بالمثل و انتقام یاخود امحا وفتح ایچون حرب اعلانی غیرمشروعدر . هرحالده حربه باشلامازدن اول اعلان ایدلمسی ایجاب ایتدیکی کبی آراده تحدث ایدن اختلافك حلی وصلحك یکی اساسلره

كوره تأسيسى ايچون يگانه طريقك حرب اولديغنه مخاصم ملتلرك قانع اولملرى ده لازمدر.
بو حالده ده حكمدارلرك حرب اعلان ايلمسى آنجق ملتك وياخود مبعوث وممثللرينك رضاسنى
استحصال شرطيله مشروع اولابيلير .

حرب اعلان ايدلدكدن صوكرا طرفين اونوتماملیدر كه هدف اصلى ممكن اولديغى قدر
ياقين بر زمانده صلحك تأسيسيدر. اونك ايچون جاسوسلغه تشويق، قتل واعدام، ياغما وغارت
كبى ايكى طرفك يكديگرينه قارشى امنيتنى بسبتون سلب ايليه جك حركات منع ايدلمليدر.
تكاليف حربيه وآنغاريا آنجق مقبوض مقابلنده طلب ايدلملى ، تا كه محاربه نك ختامنى
متعاقب عادلانه بر صورتده تعمير وتضمين اولونابيلسين . محاربه دن صوكرا غالب طرف
قبول ايتديره جكى معاهده يه تضمينات حربيه ، مغلوبك اسارته القاسى كبى صرف جزا
ماهيتنده ماده لر قويماماليدر .

مع مافيه قوانين حرب، كرك صلح معاهده سى آنجق موقت بر حقوق تأسيس ايدر.
چونكه هر آن قوتلى اولان بر دولت بونلرى كأن لم يكن عد ايده بيلير، اوكا تجاوز ايليه بيلير.
بناءً عليه يكديگريله اولان مناسبتلرنده ثابت حقوق عادله تأسيس ايلملرى و آرتيق وحشيلر
كبى يكديگرينه تجاوز ايتمه يه وكيفى معامله يه بر نهايت ويرملرى ملتلرك وظيفه لرى اقتضاسيدر.
بو غايه نك استحصالى ايچون اونلر اصلى بر مقاولهٔ اجتماعيه فكرينه مستنداً بر اتفاق ملل
تأسيس ايتملى وبو صورتله يكديگرينه امور داخليه لرينه مداخله ايتمه مكى وفقط خارجدن
وقوع بولاجق تجاوزى دفع ايچون متقابلاً يكديگرينه معاونت ايلمكى درعهده ايلمليدرلر .

ملتلر بويله بر اتفاق تأسيس ايتمكله شخصيت مستقله لردن فراغت ايتملرى، «جهانشمول
بر جمهوريت République universel » ايچنه گيرملرى لازم گلمز . دولتلر شخصيتلرينى
غائب ايتمكسزين دول متحده ومتفقه حالنده اجتماع ايده بيليرلر ، دها دوغريسى الك
كوچوك جمهوريتدن الك بويوك دولته قدر هر برينك سربستجه اشتراك ايده بيله جكلرى
« دائمى قونغره Congrès permenant » حالنده طوپلانابيليرلر . اوصورتله كه قونغره يه
هر دولت داخل اولابيلير، كذلك قونغره دن آيريلمق ايستينلره هيچ بر مشكلات گوسترلمز.
تماماً سربست اساسلره مستند اولماسنه رغماً بويله بر تشكيلات اورته لغى قاريشديران ،
تجاوزكار بر وضعيت آلان دولته حرمت واطاعت تلقين ايلمكدن خالى قالماز . عجبا
دولتلرك بويله بر قونغره حالنده طوپلانمالرى فكرى بر وهمميدر؟ خاير، فيلسوف ديبوركه
« اون سكزنجى عصرك نصف اولنده لاهيده اكثر آوروپا حكومتلرى ، حتى اوفق

جمهوریتلرك اشتراکیله برقونفرانس طوپلانمادیمی؟ اوراده بعض مرخصلر بعض دولتلرك دیکرلری علیهنده حرکات خصمانهده بولوندقلرندن شکایت ایلمدیمی ؟ قونفرانس اشتراك ایدن دولتلر آراسندهکی اختلافات سیاسیهده «حکم» وظیفهسنی کورمکله آوروپا حکومتلرینی بردولت متحده Etat Fédéré شکلنه صوقویوردی . بو قونفرانس نهیه مودهل اتخاذ ایدلمهسین ؟ نهیه دائمی برصورتده اختلافات سیاسیهیی حل ایلیهجك دائمی برقونغره وهم عهد ایدیلمسین ؟ » [١] .

شوسطرلری اوقودقدن صوکرا قانتك حرب عمومیدن صوکرا یك یکی برشکل کبی تکلیف وتطبیق ایدیلن «جمعیت اقوام» فکرینی ناصیل اساسلی بر صورتده دوشونمش اولدیغی میدانه چیقار . بوکون بینالملل حقوق وعدالت ایستین قلبلر «جمعیت اقوام» ه ربط امید ایدییورلر . قانت جمعیت اقوام فکرینك یالکز نظریهسنی وضع ایتمش دکل ، آتیدهکی مبحثده کورهجکمز وجهله طرزینیده عادتا کوسترمش، همان همان پروغرامنی بیله چیزمشدر . فیلسوفك بوتکلیفی اوزرندن همان برچوق عصر کچدی ، واقعا اونك تصور ایتدیکی دائمی برهیأت تشکل ایتدی . فقط هنوز هر ایستین دولتك سربستجه اشتراکی تأمین ایدیلهمدی، هنوزبینالملل مناسباتدهدولتلرکینه بالرضا قبولایتدکلری«حق»دستوری حاکم اولامادی . قانت « ملتلر انجق آرالرنده تحدث ایدن اختلافاتیمدنی بر صورتدهیعنی مرافعه طریقیله حل ایتمك چارهسنی آرامقله حقوق دولی تأسیس ایلیهبیلیرلر .» دییور . بوصورتله بوعصرك ابتدالرندهدیکر برلاهیقونفرانسنده دوشونولن (بینالملل حکم هیئتی) لزومنیدهسرد ایلمش اولویور . فقط یالکز بو قدر دکل ... قانت دائمی صلحی احضار ایدهجك اساسلری عریض وعمیق تدقیق ایلهمشدر . شیمدی اونی کورهلم .

---

[١] قانتك اشارت ایتدیکی برقونغره ١٧٠٩ لاهی مکالمهٔ ابتدائیه قونفرانسیدر

دائمی صلح پروژه‌سی

قانت تأسس ایده‌جك بین‌الملل قونغره‌نك قبول ایده‌جکی اساسات حقوقیه‌یه حقوق انسانیه Droit Cosmopolitique دییور. قانت بو حقوقی « حقوق نظریه‌سی» نده تعریف ایتمش ایدی ، فقط بو اثرك انتشارندن ایکی آی اول نشر ایتدیکی مشهور « دائمی صلح پروژه‌سی » نده عمومی پلانی چیزدی .

واقعا اون سکزنجی عصر نهایتلرنده دائمی صلح فکری یکی دکلدی . اوتره‌خت معاهده‌سنك فرداسنده (آبه دوسن پیه‌ر) آوروپا خرستیان دولتلری آراسنده « دائمی صلح اتفاقی» عقدی ایچون اون ایکی ماده‌لك بر پروغرام اورته‌یه قویمشدی. « آبه‌دوسن‌پیه‌ر » ك تکلیفنه نظراً آوروپانك خرستیان دولتلری بو اتفاقه کیرمکله یکدیکرینك تمامیت ملکیه‌سنی تکفل ایلیه‌جکلر و آوروپایه یکیدن اسلام دولتلرینك تجاوز ایتملرینك اوکنی آلاجقلردی. خرستیان دولتلره حصر صورتیله دینی برشعاری حائز اولان بو تکلیف ، هیچ اولمازسه ، اورته‌یه حربك اوکنی آلمق ، آوروپانك خرستیان دولتلری ایچون اولسه بیله دواملی بر صلح تأسیس ایلمك ایچون یاپیلماسی ایجاب ایدن تدابیری اورته‌یه قویویوردی. « آبه» نك بو تکلیفی عصریمزده دها ایی قارشیلاندی . فقط اون سکزنجی عصر فیلسوفلری عمومیتله اوکا هیچ برقیمت ویرمه‌یورلردی. لایبنیچ وولته‌ر ، حتی روسو بیله بو تکلیف قارشیسنده ساده‌جه استهزا ایتمشلردی.

دینه بیلیرکه آبه‌سن پیه‌رك ادعاسنی ایلك اول ، ۱۷۸٤ ده مدافعه ایدن قانت اولدی. واقعـا فیلسوف « سن پیه‌ر » ه پروغرامنك همان تطبیق ایدیله بیله‌جکنی ظن ایتدیکندن دولایی تعریض ایدییوردی . فقط اونك مدعاسنی مؤثر صورتده مدافعه ایتدی . « دائمی صلح پروژه » [۱] سنك انتشارندن اون برسنه اول محاربه‌نك ایقاع ایتدیکی فنالقلرك اوکنه آنجق ملتلرك اتفاقیله کچیله بیله‌جکنی ایلری‌یه سورویوردی .

مع مافیه قانتك بو دورده محاربه‌نك فنالقلرینه دائر اولان مطـالعاتی بردرجه‌یه قدر منفرد فکرلر حالنده‌در . فیلسـوف بو اثرلرنده محاربه‌نك تاریخـده دهـا زیاده

[۱] کتابیاتده ٦١ نومرولی اثر

تمدين وظيفه‌سنى كورديكندن بحث ايتمشدر . تته‌كيم « انسانيت تاريخنك منشأى حقنده تخمينلر » [١] عنوانى طاشييان اثرنده مألاً شويله‌دييور : « واقعا مدنى ملتلرك معروض اولدقلرى فنالقلر محاربه‌دن ايلرى‌يه كليور ، حتى ياپيلان ويا ياپيلمش اولان حربلردن زياده متماديا آرتان برشدتله استقبال ايچون استحضارات حربيه‌ده بولونمقدن تولد ايدييور . بونكله برابر زمانمز كبى مدنيتده آز ايلرولمش اولان بر دورده محاربه احتمالى وقورقوسى حكومتلرك كيفى معاملاتنه قارشى حريتك محافظه‌سى ايچون برتأمينات تشكيل ايلمكده‌در . چونكه حكمدار مستبد بيله حربه حاضرلانابيلمك ايچون ثروت مليه‌يى دوشونمكه مجبوردر . ملى ثروت ايسه آنجق صلح وحريت ايله تزايد وانكشاف ايده‌بيلير . اونك ايچون حربه حاضرلانمق لزومى مستبد حكمدارلره بيله حريتى محافظه ايتمك وجوبنى تلقين ايله‌يور » ١٧٩٠ ده « حرب طبيعتك مخوف قوتلرى كبى بر نوع علوى حسن (Bauté Sublime) توليد ايدر . حالبوكه اوزون مدت صلح ايچنده ياشامق يالكز ايشى ونفع انديشه‌سنى حاكم قيلارق فداكارلق حسنى ضعيفلانه‌بيلير . عادى منفعتپرستلك ميانى آرتيرابيلير . » [٢] دييوردى .

بومطالعات كوسترييوركه قانت حربك توليد ايده‌جكى مصيبتلرك اوكنى آلمغى استلزام ايتديكى زمان حقيقتدن كوز يومان ، حس انسانيسنه تابع اوليويره‌ن برخيالجى اولمامشدر . فيلسوف حربك قولايجه اورته‌يه قونولابيله‌جك ضررلرينى يالكز سويلييويرمه‌مش ، اونك ماضيده‌وحتى كندى دورنده ياپمقده اولديغى اجتماعى فائده‌لرى‌ده ملاحظه ايلمشدر . فيلسوفك بو اعتدال تفكرى ، تاريخى ضرورتى قاوراييشى دائمى صلح حقنده‌كى اميدينه مستثنا براهميت بخش ايدر . چونكه حربك فنالقلرى كبى ايفا ايلديكى تاريخى وظيفه‌يى‌ده پك اعلا كوره‌بيلن بو بويوك متفكر دائمى صلحى تأمين ايده‌جك وسائطى آراشديرديغى زمان وهم وخوليا آرقاسنده قوشمش ، وقايع قارشيسنده برنوع استهزا واكلنجه‌يه دالمش برآدم تلقى ايديله‌مز . قانت انسانيتك مبدأ تكاملنده معروض اولديغى آغير شرائطى مدرككدى ، محاربه كبى اليم واسطه‌لرك بوتكاملى تهيه واحضار ايتديكنى بيليوردى . فقط ماضى اعانه‌سيله احضار ايليه‌بيله‌جكمز استقبالك دها ايى شرائطى حائز ، دها آز خشين اولابيله‌جكنه قانعدى . خلاصه شورايى هيچ اونوتمه‌مليدركه اك صميمى برصورتده دائمى

[١] كتابياتده ٤١ نومرو ايله كوستريلن اثر

[٢] كتابياتده ٤٩ نومرو ايله كوستريلن اثرده

صلح امید وقناعتی بسله‌ین قانت حقیقتی ، حربی تولید ایدن اسباب ضروریه‌یی ، حتی اونك ایفا ایتدیکی اجتماعی فائده‌یی کوزی اوکندن هیچ غائب ایتمه‌ین بر متفکردی . بالکز استقبالده بواسبابك زائل اولابیله‌جکنه قانعدی . بوایمانی تقویه ایدن مهم برسبب دها واردی : قانت دائمی صلح امیدینی وپروغرامنی بالخاصه (١٧٩٣-١٧٩٧) سنه‌لری ظرفنده‌کی درت سنه ایچنده نشر ایتدیکی کتابلرله صراحةً اورته‌یه قویمشدر . بو سنه‌لر فرانسز اختلال کبیرینه تصادف ایدر . اختلال کبیرك فیلسوف اوزرینه ناصیل بر تأثیر وامید اویاندیردیغی یوقاریده سویلشدك . [١] شبهه ایدیله‌مزکه بوتأثیراتدن بری فیلسوفك ملتلر آراسنده دائمی صلح حقنده‌کی نیکبینانه امیدینی تقویه ایتمسی اولدی . چونکه اختلالك هدفی دولتلرده « حکومت مطلقه » شکلنه نهایت ویرمك ، ملتلرك آرزو واراده‌لرینك مؤثر اولدیغی « جمهوریت » ی تأسیس ایلمکدی . قانت بونی بشریت ایچون مهم برخطوه تلقی ایدییوردی . ملتلرك ادارهٔ داخلیه‌لرنده ارادهٔ ملیه‌نك تمثیل ایدلمسنه دوغری وقوع بولان انقلابی صلح دائمی‌یی تأسیس ایده‌جك اولان « اتحاد دول » ایچون بر علامت ضروریه تلقی ایتمشدی .

قانت دائمی صلح پروژه‌سنده آتیه سن‌پیه‌ر کبی ، حربك قالقماسی ایچون لازم کلن شرائطی ماده ، ماده یازمشدر . بوماده‌لردن آلتیسی صلحك تأسیسی ایچون برنوع منفی شرائط متقدمه‌یی تضمن ایدییور . بوماده‌لر شونلردر :

١) تکرار حرب احداثنه میدان ویره‌جك برطاقم موضوع وماده‌لر کیزلدیلن برعهدنامه حقیقی صلح معاهده‌سی عد ایدیلمز . بویله برقید ذهنی ایله یاپیلان معاهده ساده‌جه برمتارکه‌دن عبارت اولور . حقیقی صلح معاهده‌سی هر نوع حرب احتمالنی اورته‌دن قالدیرمالیدر .

٢) هیچ بردولت بویوك ، کوچوك دیکر مستقل بردولتی وراثت ، مبادله ، اشترا ، هبه طریقیله کندیسنه الحاق ایده‌مز . فی‌الحقیقه هر دولت برشخصیتدر . بناءً علیه انجق کندی کندینه صاحب اولابیلیر .

٣) دولتلر دائمی اوردولرینی زمانله تماماً الغا ایتمه‌لیدرلر . چونکه دائمی اوردو صلح ایچون بر تهدیددر . دیکر جهتدن انسانلرك برقسمنی یالکز عسکرلك ایچون حاضرلامق و اونك ایچون پاره ویرمك اونلری ماکنه حالنه کتیرمك دیمکدر .

[١] صحیفه ٢٤

٤) **دولتك منفعت خارجيه‌سنه نظراً ملى استقراضه عقد ايدلمه‌مليدر**. چونكه بو نوع استقراضلر حربى تسهيل ايليه‌جكى كبى ايركچ دولتى افلاس حالنه كتيرير .

٥) **هيچ بر دولت قوله ديكر بر دولتك تشكيلات داخليه‌سنه مداخله ايتمه‌مليدر** . چونكه ملتلر برشخصيت تشكيل ايدرلر. بناءً عليه كندى خارجنده برارادەيه تابع اولامازلر.

٦) **بردولت ديكريله حرب ايدركن صلح عقد ايدلديكى زمانه متقابل امنيتك تأسيسنى منع ايده‌جك اولانه قتل واعدام، خائنى زهرلمه، تسليم شرائطنه تجاوز، اهانة تشويق كبى حركاته مساعده ايتمه‌مليدر** . چونكه محاربه دها صاغلام اساسلره استناداً صلح عقد ايتمك ايچوندر. حالبوكه بو حركت ملتلر آراسنده‌كى متقابل امنيتى ازاله ايدر، صاغلام بر صلح ياپلغه مانع اولور .

بو آلتى مقدم ماده صلحك متين اساسلره كوره تأسيسى ايچون منع ايدلمسى ايجاب ايدن شرائطى محتويدر . صوك شو اوچ ماده ايسه بالعكس دائمى صلح ايچون مثبت شرائطى تضمن ايلر :

١) **هر دولتك تشكيلات داخليه‌سى جمهوريت اولماليدر** . يعنى حربه قرار ويره‌جك اولان قوهٔ تشريعيه دوغريدن دوغرى‌يه ارادهٔ مليه‌دن نشأت ايتملى و اجرا هيئتى بوندن تماماً آيرى اولماليدر . يوقاريده سويلديكمز كبى بونوع شكل حكومت حريت ومساوات اساسنه الك موافق اولمقله برابر ملتلر آراسنده صلحك تأسيسى ايچون لازمدر . چونكه حربك مصيبتلرينه الك زياده ملتلر معروضدر . شكل حكومت بويله مشروطى اولونجه، يعنى حربه قرار ويره‌جك قوهٔ تشريعيه دوغريدن دوغرى‌يه ملت ويا وكيللرى بولونجه بالذات محاربه‌نك فنالقلرينه معروض قالان خلق حربه قرار ويرمك وضعيتنده بولونور . حالبوكه حرب اعلانى برحكمدار مطلقك النده اولورسه اونك كيف وآرزوسى‌ده برعامل اولابيلير . بوحالده اعلان ايتديكى حربى مشروع كوسترمك ايچون سببلر بولمغى دائما بو وظيفه‌يى ايفايه آماده بولونان ديپلوماتلرينه براقير .

٢) **حقوق دول مستقل دولتلرك اتحادينه استناد ايتمليدر** . اعتراف ايتمليدركه الك متمدن ملتلر بيله يكديكريله اولان مناسبتلرنده هنوز وحشيلرك سويه‌سنده‌در . چونكه حالاً دولتلر ايچون «حق»ك يكانه واسطهٔ استحصالى حربدر. فقط ظفر هيچ برزمان ملتلر آراسنده‌كى حقى تعيين ايده‌مز ، بوصورتله عقد ايديلن صلح معاهده‌نامه‌لرى ظاهراً

بر حرب واقعه نهایت ویرسه بیله کیزلی اولارق موجود اولان حقیقی حال حربی نه ازاله،
نه ده تعدیل ایده‌بیلیر. حالبوکه بوتون تشریع اخلاقینک منبعی اولان عقل حربک استحصال
حق ایچون بر طریق عد ایدلمسنی غیر مشروع عد ایتمکده و صلحک استحصالنی دوغریدن
دوغری‌یه بر وظیفه اولارق اورته‌یه قویمقده‌در. عقلک بو امرینی ایفا و تطمین ایده‌بیلمک
ایچون فنالغی کوکندن ازاله‌یه چالیشمقی، بین‌الملل مناسباتده تدریجاً حال طبیعی Etat de
nature یرینه حال حقوقی‌یی اقامه ایتمک لازمدر. بونک ایچون ناصیل دولتلر فردلرک
سربست رضالریله تشکل ایتمش ایسه ملتلرده اویله‌جه برر مستقل دولت اولارق بر صلح
هیأت متحده‌سی وجوده کتیرملی و بو صورتله مناسبتلری هر برینک بالرضا قبول
ایتدکلری اساسات حقوقیه‌یه استناد ایتملیدر. هیچ بر ملتک فوقنده بر قوت موجود
اولمادیغی ایچون بر دولت بویله بر اتفاقه داخل اولمغه نه اجبار ایدیله‌بیلیر، نه ده اجبار
ایدلملیدر. چونکه بویله بر اتفاقک هدفی ملتلری یکدیکریله قاریشدیررق بر دولت وجوده
کتیرمک دکلدر. بالعکس مستقل دولتلردن مرکب بر جمعیت دولیه، بر اتحاد دول تشکیل
ایده‌رک آرالرنده‌کی مناسباتی اداره ایتمسی ایجاب ایدن حقوقی متقابلاً تحت تأمینه آلمقدر.
بو املک تحققی ایچون بویوک بر دولت جمهوریه‌نک قومشو دولتلرله بو ماهیتده بر اتفاق
عقد ایتمسی کافیدر. چونکه دیکر متمدن دولتلرده کندی تمامیت ملکیه‌سنی تأمین ایده‌جک
اولان بویله بر اتفاقک منافعندن استفاده ایتمک ایسترلر و بو عهدنامه‌یه التحاق ایدرلر.
مادامکه یاقین بر استقبالده بوتون دولتلرک بو یولده اتحادینی تأمین قابل دکلدر. او حالده
بعضی دولتلر آراسنده عقد ایدیله‌جک مصلحانه اتفاق ایله بو غایه‌یه دوغری کیدیلملیدر.

٣) **حقوق انسانیه یعنی هر انسانک انسان اولمق اعتباریله هر یرده تأمیننی طلب
ایده‌جکی حق عمومی مسافرپرورلک حدودی داخلنده قالملیدر.** هر ملت کندی اداره‌ٔ
داخلیه‌سنه حاکم اولدیغی ایچون بر فردک مملکتنده بولوندیغی اجنبیلردن طلب ایده‌جکی
شی ساده‌جه کندیسنه بر دشمن کبی معامله اولونمامسیدر. آوروپالیلر بعضی شرق ملتلرینه
بو یولده معامله ایتدکلری ایچون مدنیت نامنه اونلری تخویف ایتمشلردر.

ایشته فیلسوفک دائمی صلحک تأسسی ایچون قبلی اولارق لازم کوردیکی شرائط
بونلردر. فقط بونلری تثبیت ایله قانت وظیفه‌سنی بیتیردیکنه قائل اولمامشدر. بو شرطلری

ویله تعیین ایتدکدن صوکرا عالم حقیقی‌یه باقق ، دائمی صلحی تأسیس ایده‌جك اولان
اتفاق مصلحانه‌نك نه درجه حصولی ممکن بولوندیغنی آراشدیرمق لزومنی حس ایتمشدر .
تعبیر آخرله کندی کندیسنه ملتلرك اتحاد مصلحانه‌سی ، حقوق دولك بویله برهیأت دولیه‌یه
استناداً تأسیسی ایله دائمی صلحك تأمینی غیر قابل تطبیق بروهم دکلیدر ؟ سؤالنی صورمش
وبوکا جواب آراشدیرمشدر .

بر کره طبیعت بویله بر اتفاقك حصولی ایچون مثبت بعضی ضمانی حائزدر .
فی‌الحقیقه ارضك الك غیر معمور یرلری بیله قابل اسکاندر . بویله اولمقله طبیعت برآراده
یاشایامایان ، عینی طوپراقده کچینه‌مه‌ین ملتلری بو اراضی‌یه دوغری عادتا داغیلمغه
دعوت ایتمشدر . لسان ودینده‌کی اختلافده بویله داغیلمه لزومنی اظهار ایتمشدر . اکر
طبیعت مختلف ملتلرك بویله‌جه یکدیکرندن آیریلماسنی ایجاب ایتمسه‌یدی ملتلرك تصور
ایتدیکمز اتحاد عمومیسی سلطنت واحده شکلنه کیره‌جك و او وقت اونلر حریت
و استقلاللرندن غائب ایده‌جکلردی . دیکر جهتدن طبیعت دولتلرك ادارهٔ داخلیه‌لرنده
یاواش یاواش ماهیةً صلح و مسالمته خادم اولان جمهوریت مؤسسه‌لرینی قبوله سوق
ایتمکده‌در . بونلردن باشقه ملتلر آراسنده هپسینك منافعنی تأمین ایدن تجاری مبادلات
آرتیبور و بوصورتله دولتلر انفراد حالندن چیقارق مسالمت دائره‌سنده منافع مشترکه‌لرینی
آرامق اوزره یکدیکرینه تقرب لزومنی آکلایورلر. خلاصه طبیعته باقینجه ملتلرك آیریلمسی
حریتلرینی تأمین ایدن بر واسطه اولمش و مستقل ملتلرك حر اولارق بر اتحاد وجوده
کتیره بیلملری امکانی حاضرلانمشدر. دیکرجهتدن تشکیلات داخلیه‌لرینك مسالمتی تسهیل
ایده‌جك وجهله انقلابه اوغرامسی ، بین‌الملل تجارتك آرتارق صلحدن تأمین ایدیلان
منافعك کسب اهمیت ایلمسی ملتلرك ، هیچ ارلمازسه مهم بر قسمنك صلح اتحادی وجوده
کتیرملرینی ایجاب ایدن طبیعی برر سائق حالنه کیرمشدر.

وقایع تاریخیه‌دن استدلاله کلنجه ماضی‌یه باقه‌رق دائمی صلح امکاننك له ویا علیهنده
دلیل سرد ایدیله‌بیلیر. فقط بوصورتله اورته‌یه قونولاجق برهان عقلك صلح لهنده‌کی
ایجاباتی قارشیسنده برقیمتی اولاماز. چونکه شیمدی‌یه قدر برشیئك تحقق ایتمه‌مش اولماسنه
باقه‌رق بوندن صوکرا قطعیاً قابل تحقق اولمادیغنه حکم ایتمك البته دوغری دکلدر. بر غایه،
بالخاصه برغایهٔ اخلاقی بوصورتله رد ایدیله‌مز. چونکه برغایهٔ اخلاقینك استحصالی محال اولدیغی
اثبات ایدلمدکجه اونك تعقیبی بزم ایچون بروظیفه‌در. ماضیده حال حربك دوام ایدوب دورماسی

دائمی صلحك محال اولماسنی استلزام ایلمین بر دلیل اولاماز. ذاتاً مادامکه دائمی صلح عقلك برامری، اونك اورته‌یه قویدیغی بر تصور عقلی (idée) در؛ یعنی تماماً عقلی بر مفکوره (idéal) در، او حالده وقوعات تماماً اوکا مطابق‌ده اولاماز. بویله اولسه دائمی صلح فکری تجربه‌دن چیقمش بر تصور اولور، بر مفکوره بولونماز. قانت حتی « ابدی صلح » مطلق اولارق تحقق ایدرمزده دییه‌بیلیر. چونکه عقلك اورته‌یه قویدیغی « مطلق » تصورلر تجربی عالمه تماماً نقل و تطبیق ایدیله‌مز. بو نوع عقلی مفکوره‌لر عالم تجربی ایله متجانس دکلدر. آنجق هر مفکوره کبی، الله، فضیلت تصور عقلیلری کبی « دائمی صلح » أملی ده بر مبدأ ناظم، بر دستور عملدر؛ یعنی ولوکه تماماً تحقق ایتمسه بیله تعقیبی ایجاب ایدن مفکوره‌یی کوستریر. اخلاقی حرکتك یوانی کوسترن عقل ملتلره « حرب یاپماملیدر » دییور. واقعا بو امری شو عالم تجربی‌ده منعکس بولامایور. آنجق عقلك اورته‌یه قویدیغی بو دستور عمل بزه کوستریرکه بو مفکوره‌یه تقرب ایتمك ممکندر. تعبیر آخرله ابدی صلح تأسیسی، بین‌الملل مناسباتده عدالت مطلقه‌نك تأمینی قابل اولماسه بیله بر غایه‌یه دوغری یاقلاشیلابیلیر. بونك ایچون اولاً بر قسم ملتلر بر « صلح اتحادی Fédération des peubles pacifique » وجوده کتیره‌بیلیرلر. بو اتحاد، یوقاریده سویلدیکمز وجهله، یاواش یاواش حدودینی توسیع ایده‌بیلیر، بوتون انسانیتی احتوا ایتمکه دوغری یاقلاشیر. بو صورتله حرب کوندن کونه آزالیر. عدالت کوندن کونه غیرقابل اعتراض بر صورتده دها واسع بر ساحهٔ تطبیق بولور.

قانت بو ملاحظاتیله دائمی صلح مسئله‌سندن ماعدا اخلاق ایله سیاست آراسنده‌کی مناسبتی تدقیق ایتمش و بونلر بیننده کوندن کونه دها فضله بر آهنك و وحدت تأسیس ایدیله‌بیله‌جکی قناعتنی اورته‌یه قویمش اولویور. مندلسون انسانیتك زمان زمان ترقی ایله تدنی آراسنده دائمی اهتزازده بولوندیغی فرضیه‌سنی التزام ایدییوردی. قانت بو معاصر فیلسوفك بو تلقیسنی قبول ایتمیور. مادامکه عقل ترقی ایچون چالیشمغی بر وظیفه اولارق بزه تحمیل ایدییور؛ او حالده او یولك تعقیبی ممکندر. عقلك وظیفه اولارق تکلیف ایتدیکی غایه‌نك عملمز ایچون بر هدف اولماسنده و اوکا ممکن مرتبه یاقلاشمغه چالیشمق ایجاب ایده‌جکندن شبهه ایدیله‌مز. شك اخلاقی‌یی افاده ایدن « بو بالنظریه ایی اما فعلیاتده بر قیمتی یوق.. » دستورینی انسانلرك و ملتلرك مناسباتنه تطبیق ایدرك بر نتیجه چیقارمق تماماً یاکلشدر. بناءً علیه وظیفه او زرینه مستند اولان ایی سیاستك تملی شو ایمان، شو مفکوره‌در: « هرشیدن اول عقل محض عملینك حکمران اولماسنی استلزام ایدیکز، او وقت غایه کز اولان عدالت، دائمی صلح کندیلکندن تحقق ایده‌ر. »

یدنجی قسم

فلسفهٔ اخلاقیه (مابعد)

فضیلت نظریه‌سی

حقوقك موضوعی فعالیت اخلاقیه‌نك ایکی ساحه‌سندن بریء واك داریدر : فی‌الحقیقه کورمشدك که قوانین حقوقیه اختیارمزك دیکرلرینك حریتلریله اولان مناسبتلرینه متعلق اعمالده امر اخلاقی‌یه خارجاً مطابقتی آراشدیریر . حالبوکه اصل قانون اخلاقی قوانین مدنیه‌نك محتواسی خارجنده قالان بر طاقم اعمالك ایفاسنی امر ایتدیکی کبی هر ساحه‌نکی ساحه‌ده اولورسه اولسون منحصراً قانون اخلاقی‌یه رعایت قصدیله حرکت ایدلمسنیء یعنی قصد ونیتمزك صافیتنی اقتضا ایلر. تعبیر آخرله هرنوع حسیء نفعی سوائقدن تجرد ایدن حسن نیتمزك وظیفهٔ محضه ایله برلشمسنیء هر آن حسایتمزك طبیعی میلانلرینه قارشی مجادله ایتمکی آمردر. دیمك که حرکات اخلاقیه طبیعی میللرمزله اراده‌مز آراسنده بر مجادله محصولیدر . بو جدالك شدتی بر طرفدن تمایلات طبیعیه‌مزك ، دیکر جهتدن اراده‌مزك صرف ایتدیکی قدرتله اولچولیر . ایشته فضیلت Vertu یالکز « وظیفه » نك امرینه اطاعت ایتمك ایچون طبیعت حسیه‌مزك تمایلاتنه قارشی مقاومت ایتمکه خدمت ایدن جسارت اخلاقیه » دینیر .

بر معناده حقوقك تحمیل ایتدیکی وظیفه‌لرده فضیلت وظیفه‌سیدر . ألوریرکه صرف قانون اخلاقی‌یه رعایت قصدیله یاپیلامش اولسون. دیکر جهتدن بزم ایچون هر « وظیفه » اونی ایفا ایتمك حقنی‌ده ویریر. آنجق قانت فضیلته عائد وظیفه‌لردن بالخاصه دیکرلری نزدنده بر حقه تقابل ایله‌مه‌ین قسمنی آکلایور. بزده بو بحثده اونی تدقیق ایده‌جکز.

وظیفه هرنوع حسی سائقلره اعتبار ایدلمه‌مسنی ایجاب ایدر . اراده‌نك هیچ بر حسی سائقه تابع اولماسیء هیچ برغایه‌یی استلزام ایتمه‌مسیمی دیمکدر ؟ خایر. هیچ برغایه‌یی ، هیچ برهدفی ایجاب ایتمه‌ین قانون اخلاقی مجرد وبوش بر صورتدن عبارت اولور . ذاتاً

برهدف ، برغایه‌یی قصداتمه‌ین حر براراده‌نك برعمله قرار ویرمسی قابلیدر؟ آنجق اراده‌نك استهداف ایده‌جکی غایه‌نك حسی واضافی دکل، عقلی ، مطلق برهدفی بولونمسی لازمدر . « مابعدالطبیعهٔ عاداتك مبناسی » نده فیلسوف کوسترمشدرکه بو مطلق هدف آنجق « شخص بشرك حیثیتی » اولابیلیر [١] .

بوندن دولایی ارادهنك غایهٔ اخلاقیسی بر طرفدن نفسمزك کمالی Perfection de soi-même ، دیکر جهتدن باشقه‌لرینك سعادتیدر .

فی‌الحقیقه غایهٔ اخلاقی برکره نفسمزك کمالیدر . بناءً علیه فردی راحت وسعادتمز دکلدر . چونکه سعادت طبیعتك غایه‌سیدر، سوق طبیعیلرمز بزه سعادت وراحت آراندیریر . بونك ایچوندرکه سعادت « اختیار » ك ، ارادهٔ مختاره‌نك برهدفی اولاماز . هرکسك طبیعت ایجابی اولارق ایسته‌یه‌جکی سعادت مختار اولارق قبول ایتدیکمز بر « مکلفیت » تلقی اولونابیلیرمی ؟ بزم بالاختیار قبول ایتدیکمز مکلفیت طبیعتك کندیلکندن بزه تأمین ایتمدیکی شیلر اولابیلیر : قوامزی تربیه و انکشاف ایتدیرمك ، علم و اعمال اخلاقیه کبی . دیکر جهتدن امراخلاقی همجنسلرمزك کماله دکل، آنجق سعادتنه چالیشمغی اقتضا ایدر . چونکه حیثیت بشریه هرکسك کندی نفسنك کمالنی بالذات تأمین ایتمسنی اقتضا ایدر . عکس حالده باشقه‌سنك شخصنه ، اراده‌سنه تجاوز ایدلمش اولور . فقط همجنسلرمزك سعادت وراحتی کندی اللرنده اولمادیغی ایچون اونلرك اخلاقی ایلکلرینی احضار ایده‌بیلملك اوزره المارینی ، فقر وضرورتلرینی ازاله ایلکه چالیشمق اخلاقی وجیبه‌در . چونکه الم وفقر اکثریا انسانی فنالغه سوق ایدن عامل اولورلر . شوقدرکه باشقه‌لرینه ایسته‌مدکاری برطرز راحت وسعادت تکلیفنه قالقمامالی‌یز ، هرکس راحت وسعادتنی تقدیرده بذاته حاکمدر .

ایشته « نفسکزك کمالی ایسته‌ییکز، باشقه‌لرینك سعادتنی ایچون چالیشیکز . » فضیلتك ایکی دستور اساسیسیدر . آنجق بودستورلرده قواعد حقوقیه کبی قطعیت ووضوح موجود دکلدر . فی‌الحقیقه حقوق قاعده‌لری فعلك قانون اخلاقی‌یه خارجاً مطابقتنی تعیین ایدر ، « بنم حقم وسنك حقك » مفهوملرینی صورت قطعیه‌ده یکدیکرندن فصل ایلر . حالبوکه فضیلته عائد وظیفه‌لرك تفرعاتی عینی درجه‌ده صحتله تعیین وتصریحه مساعد دکلدر . مثلا نفسمزك کمالنی آراشدیرمغی سویله عمومی بردستور حالنه صوقابیلیرز : « قوای بدنیه

[١] ٢١٦ صحیفه‌یه باقیکز .

وروحیه‌کزی بزه تأمین ایتمسی قابل اولان غایه‌لری ویرمکه صالح اولاجق وجهله تربیه ایدیکز . «شبهه یوق‌که بو دستورك افاده ایتدیکی وجهله حرکت ایتمك بر وظیفهٔ متحتمه (Devoir strict) در . آنجق قوای بدنیه وروحیه‌مزدن بکلدیکمز غایه‌لر نه‌در ؟ اونی صراحتله تعیین ایده‌مه‌یز . چونکه بونلر وضعیت اجتماعیه‌یه ، محیطه کوره دکیشیر . حیات باطنیه‌مزك کمالی‌ده عمومی بر امر حالنده افاده اولونابیلیر . چونکه کیم کندی قلبینك درینالکارینه ، مستعد اولدیغی کماله نفوذ ایده‌بیله‌جکنی ادعا ایلیه‌بیلیر ؟ کیم واصل اولونان درجهٔ کمالی تقدیر وحکم ایده‌جك ؟ بونك تبصر باطنی ایله تقدیری قابل اولمادیغی کبی مشاهدهٔ خارجیه ایله‌ده تقدیرینه‌ده امکان یوقدر . اویله کیمسه‌لر واردرکه اعمال خارجیه‌لری تماماً صاف واخلاقی کورونور . بویله اولدیغی حالده باطنی حیاتلری ، نیتلری اعتباریله اخلاقاً چوق متوسط وضعیفدرلر . نفسك کمالنك درجه‌سنی وشکلنی قطعی برصورتده تثبیت امکانی اولمادیغی کبی باشقه‌لرینك سعادتنه چالیشمانك حدودینی‌ده لایتغیر برصورتده تعیین قابل دکلدر . فی‌الحقیقه نه‌وقت کندی راحتمی باشقه‌لرینك سعادتنه فدا ایتمه‌لی‌یم ؟ بونك حدودی نه‌در ؟ بونلری قبلی اولارق کیم تعیین ایده‌بیلیر ؟ خلاصه کرك نفسمزك کمالنی ایسته‌مکده ، کرك باشقه‌لرینك سعادتنه چالیشمقده مکلف اولدیغمز شی ممکن اولدیغی قدر قانون اخلاقینك تحققنه غیرت ایتمکدر . حرکات اخلاقیه‌نك تفرعاتنه کلنجه بونی تعیین ایتمك علمه دکل، «فرعی حرکت قواعدی Casuistique»نه عائددر. ناصیل نظریاتك تطبیقی آیریجه برصنعت تشکیل ایدییورسه شو ویا بو حالده یاپیلمسی لازم کلن عملك تفرعاتی‌ده بو « حرکت قواعدی » تعیین ایدر . تطبیقات نظریاته مربوط اولدیغی کبی حرکت قواعدی‌ده فلسفهٔ اخلاقیه‌یه مربوطدر . آنجق فلسفهٔ اخلاقیه دوغریدن دوغری‌یه تفرعات اعمالی تعیین ایده‌میه‌جکی ایچون « حسن حرکت قواعدی » تجربه داخلنده تحدث ایدن مسائلده ترجیحی ایجاب ایدن جهتی کوسترمکه چالیشیر. کورولویورکه قانتك فلسفهٔ اخلاقیه‌سی اساس اولان دساتیر ابتدائیه‌نك بساطت وقطعیتنه رغماً حیات حقیقیه‌نك ضرورتلرینه، متنوع حاللره قولایلقله انطباق ایده‌بیلیر. نته‌کیم قانت‌ده کتابینك برچوق فصلنده توصیه ایتدیکی مدبرانه حرکتله وجدانك سیالیتنه ، اعمال انسانیه‌نك معضلیتنه واقف اولدیغنی پك اعلا کوسترمشدر .

بناءً علیه رواقیون (Stoïciens) ك ادعا ایتدکلری کبی تك برفضیلت ، بالمقابله تك بررذیلت (Vice) یوقدر . بالعکس برطاقم فضیلتلر ، برطاقم رذیلتلر واردر .

بالمقابله فضيلتی اثبات ايتمك ايچون نك بر دليل كافيدر. وظيفه‌يی تأسيس ايچون هر بری حد ذاتنده غير كافی اولان بر طاقم دليللرك مطابقتنه استناد ايتمك يارېم ويا كليش بر اصولدر.

رذيلت (Vice) حد ذاتنده فضيلتك تام ضديدر ، يعنی فضيلت وظيفه‌يه انقياد ، رذيلت ايسه قانون اخلاقی‌يه قارشی اراده‌نك عدم اطاعت وعصيانيدر . بونك ايچوندركه فضيلت ايكی متضاد « رذيلت » ك تخفيف و تعديل ايدلمش شكلی عد ايديله‌مز . آريستو فضيلتی افراط وتفريطه كيتمين عملده آرامق صورتيله بو خطايه دوشمشدر. بركره فضيلتی بويله افراط ايله تفريط آره‌سنده اعتدال (Juste milieu) ديه تلقی ايلك اوكا كيفی واولچوسی چوق عندی بر وصف عطف ايلمك ديمك اولور. ذاتاً عينی طرز عملك نسبتنك دكيشمسی ايله فضيلت وياخود رذيلت حاصل اولا بيله‌جكنی ظن ايتمك يا كليشدر . رذيلت فضيلتدن درجه فرقيله آيرلماز . بلكه اونك تماماً ضديدر .

ديكر طرفدن فضيلت بر چوق دفعه ياپيلديغی كبی « وظيفه‌لرمزه توفيقاً حركت ايتمك اعتيادی » ديه‌ده تعريف ايدبله‌مز . چونكه اعتياد ايدينيلن عمل واقعا « اختيار » ايله باشلار ، آنجق صوكرا « ضرورت » حالنی آلير . تعبير آخرله اعتيادلر بر « طبيعت ثانيه » شكلنی اكتساب ايلر، اووقت حريت وصفنی غائب ايدر. حالبوكه بر فعلی «فعل اخلاقی» حالنه قلب ايدن كيفيت بالاختيار ياپيلمش اولماسيدر. بو وصف زائل اولونجه، يعنی عمل بر نوع ميخانيكيت محصولی اولمغه يوزطوتونجه اخلاقيلغی زائل اولور. بناءً عليه فضيلتی هرحالده بر صورتله عمل اعتيادنده آرامامل ، بالعكس دائما قانون اخلاقی‌يه مطابق حركتی اختيار ايلمك جهدنده كورمليدر .

شو تفصيلات كافی صورتده ارائه ايدركه فضيلتك يكانه مبدأی باطنی اختيازدر . تمايلات طبيعيه‌مز ايی ويا كوتو اولسون بزم وظيفه‌مز بو تمايلاتك ، خلاصه طبيعتك فوقنه چيقارق ولي‌لك Sainteté موقعنه يوكسلمكه جهد ايتمكدر. بوتون فضائل بويله بر جهد محصوليدر. شبهه يوقكه بو غايه حيات حاضره‌نك شرائطنه نظراً غير قابل استحصالدر . اونك ايچون رواقيون كبی سو عمر فانيده انسانك الٓهی بر كماله واصل اولا بيله‌جكنی ظن ايده‌رك كنديمزی اغفال ايتمككمز البته دوغری دكلدر. شوقدركه اونلرك ماهيةً انسانده بو اساسك، بومبدأ كمالك وجودينه قانع اولمالرنده حقلری واردر. فيلسوفه كوره بو هدف البته بو عالمده استحصال ايديله‌مز . فقط ممكن مرتبه اوكا تقرب ايديله‌بيلير. بوكا مبنيدركه قانت حكيمدن ، فضيلتكار انساندن بحث ايتديكی زمان رواقيون كبی ادارهٔ كلام ايدر

« اونلر حردرلر ، ثروت و صحت حقيقيه‌يی حائزدرلر ، مطلق بر حكمداردرلر . نه طالعدن ، نه تقديردن پروالری يوقدر ، فضيلتی بذاته حائز اولدقلری ايچون غائب و ضايع ايتمكدن قورقمازلر . » ديور ، آنجق بو هدفك اونلر كبی بو عالمده تحقق ايده‌جكنی قبول ايتميور ، بونی مفكوره عد ايله‌يور . كذلك رواقيون كبی اوده فضيلتك شرط اساسيسی اولارق « نفسه حاكميت » ی قبول ايله‌يور ، اوده بو اسكی مسلك فلسفی اربابی كبی عدم تأثر Apathie ی ، سكون معنوی‌يی ، تعبير آخرله اشيای خارجيه‌نك جاذبه‌سنه قاپيلمامغی معنوی صحت تلقی ايديور [١] . آنجق نفسه قارشی « حاكم » اولاجغم ديه اوكا بر نوع ظلم ايتمكی قطعياً ترويج ايتميور . بو صورتله رياضت نامی آلتنده ياپيلان بر طاقم حركتلری « مخيل فضيلت » تلقی ايديور ، بونلره هيچ بر قيمت ويرمه‌يور . خلاصه قانت اعمال اخلاقيه‌نك مزيتنی يالكز قانون اخلاقی‌يه انقياد ايتمك ايچون ياپمق نيتنده بولويور ، بو اعتبارله ذوقی و حسی عواملله ياپيلان حركاتده قيمت اخلاقيه كورمه‌يور . شوقدركه بوتون تمايلات طبيعيه‌مزی تدريجاً امحا ايتمكه چاليشه‌رق نفسمزه قارشی ظالم بر وضعيت آلمقلغمزی‌ده ترويج ايله‌مه‌يور . بالعكس وظائف يانننده بزم ايچون « مباح » اولان حركاتده بر مساغ ويرييور .

يوقاريده هر خيری استهداف ايدن اراده‌نك ايكی غايه‌سی اولابيله‌جكنی سويلمشدك : ١) نفسك كمالنی ايسته‌مك ، ٢) باشقه‌لرينك سعادتنه چاليشمق . شوحالده فضيلته عائد وظيفه‌لرده ايكی قسمه آيريلير : ١) نفسمزه عائد وظيفه‌لرمز . ٢) همجنسلرمزه عائد وظيفه‌لرمز . بونك ايچون قانت وظيفه‌لری « فضيلت نظريه‌سی » نده بويله ايكی قسمه آييرييور . نهايتنده‌ده اخلاقی دستورلرك تطبيق وتدريسنه عائد قواعدی (اصول بحثی Métodologie) عنوانی ويرديكی قسمده مطالعه ايليور .

نفسمزه عائد وظيفه‌لرمز

نفسمز مواجهه‌سنده بر طاقم وظيفه‌لرمز اولماسی بدايةً غريب كلير . كندی كنديمزدن ، نفسمزدن تجرد ايده‌رك اونك حقنده نه كبی وظيفه‌لريمز اولديغنی ناصل تدقيق وتحری ايده‌بيليرز ؟ آنجق وجدانك وضع ايتديكی امر مطلقلردن ايكنجيسی [٢] كوز اوكنه

[١] Kant Werke ، لايپزيغ ١٩١٣ اوچنجی جلد Tugendlhere صحيفه ٢٥٩ .
[٢] صحيفه ٢١٦ .

کتیریرسه‌ك بو سؤالك اورته‌یه قویدیغی مشکلی حل ایدرز . چونکه اووقت آکلارزکه نفسمزه قارشی وظیفه‌لرمزدن مقصد انسانلغه قارشی حائز اولدیغمز مکلفیتدر . چونکه بز بوطبیعتك برفردی اولمقلغمزدن دولایی دکل حرمت ایتمك مجبوریتنده اولدیغمز برشخصیت عاقله ومختاره‌یه صاحب بولونمقلغمز حیثیتیله بووظیفه‌لرله مکلفز .

نفسمزه قارشی اولان وظائفی ناصیل تقسیم ایتملی ؟ اوته‌دنبری بونوع وظائفی « بدنه عائد وظیفه‌لر ، روحه عائد وظیفه‌لر » دییه ایکی‌یه آییریرلر . فقط بو تقسیمك اساسی « روح » دییه مستقل برجوهر قبول ایدن مابعدالطبیعی فرضیه‌یه استناد ایلر . بویله اولدیغی ایچون بو تصنیف مثبت بر اساسه مستند عد ایدیله‌مز . ذاتاً بدن حیات ذهنیه و روحیه‌دن قطعیاً آیری ایسه اختیاریمزك اونك حقنده بزه وظائف تحمیل ایتمسی ناصیل قابل تصور اولور ؟ انسان حیات حیوانیه‌سنده‌ده بر فرد معنویدر . آنجق انسانك صرف بر ذات معنوی اولماسی حیثیتیله برطاقم وظیفه‌لری واردرکه بونلر آیری برصنف تشکیل ایدرلر. محضا بونقطهٔ نظردن وظائف نفسیه؛ مادی حیاتمزه وصرف معنوی حیاتمزه تعلق ایتمك اعتباریله ایکی‌یه تقسیم ایدیله‌بیلیر .

حیات مادیه‌یه متعلق وظیفه‌لرمز بزده موجود اوچ اساسلی تمایله کوره اوچ زمره‌ده طوپلانابیلیر. بو تمایللردن بری تحفظ نفس ، دیکری تناسل ، اوچونجیسی حظوظات حسیه‌یی تحریدر. بناءً علیه حیات مادیه‌یه متعلق وظیفه‌لرده بو اوچ تمایله تعلق ایدر.

تحفظ نفس وظیفه‌سنه مغایر حرکت انتحاردر. انتحارك غیر اخلاقی اولماسی دوغریدن دوغری‌یه قانون اخلاقینك وضع ایتدیکی دستورلره مستنددر [١] . فی‌الحقیقه عمره نهایت ویرمك حیاتده مکلف اولدیغی وظیفه‌لردن‌ده ال چکمکی استلزام ایدر. بونك ایچوندرکه انتحاره قرار ویرن آدم الندن کلدیکی درجه‌ده شو عالمده‌کی وظیفه‌لرینی، اخلاقلیاتی رد وافنا ایدییور ، اك فنا بر غایه ایچون شخصیتنی آلت کبی قوللانییور دیمکدر .

کذلك فعالیت جنسیه‌یی اونك یکانه هدفی اولان تناسله خادم اولاجق شکلدن ماعدا طرزده قوللانمق شخصی بر غایه کبی دکل ، بر آلت اولارق استخدامه منجر اولور. حقوق نظریه‌سنده‌ده سویلدیکمز کبی قادین وارککك مشترك حظوظاتنی دها زیاده حیات زوجیتده آرامالیدر.

[١] صحیفه ٢١٤-٢١٥

نهايت سرخوشلق ، اوبورلق كبی انسانی احمقلشديران حظوظات افراطندن‌ده توقی
يالكز صحّی احتياطه موافق دكل، عينی زمانده وظيفه‌در. اوبورلق سرخوشلقدن‌ده فنادر.
چونكه آلقوللك هيچ اولمازسه تنبيه وتهييج ايتمك خصوصنده بر فائده‌سی ملاحظه اولونا.
بيلير. اوبورلق ايسه انسانی حيوان حالنه كتيرمكدن باشقه هيچ بر شيئه يارامار.

شيمدی صرف معنوی بر شخص اولمق اعتباريله اولان وظائفمزه كله‌لم: قانت، بو
مبحث‌ده‌ده وظائفمزی تعداد ايتمكدن زياده اونلرك تماماً ضدی اولان رذيلتلری صاييور.
بو رذيلتلرك باشنده يالانجيلق واردر. يالانجيلق يالكز باشقه‌لرينه ضرر ويرديكی ايچون
دكل، هدفی حقيقتی تحری و نشر اولان ذهن بشرك قيمتنی امحا و تنزيل ايتديكی ايچون
بر رذيلتدر. « يالانجيلر حقيقی انسان دكلدر. اونلر يالكز قاليب وقيافتلری ايله انسان
اولدقلری ظنی ويريرلر . . . . حيثيتسزلك كولكه كبی كنديلرينی تعقيب ايدر » نيتمزك
صافيتی حقنده كندی كنديمزی آلداتمق ديمك اولان باطنی يالانجيلق حقنده‌ده قانتك
حكمی عينی درجه‌ده شديددر. خلاصه فيلسوفه كوره هيچ بر بهانه كذبی معذور ومشروع
كوستره‌مز [١] . « خست » ده عينی درجه‌ده مقدوحدر. خسيس يالكز آخره معاونت
وتصدقده بولونماديغی ايچون دكل، بلكه نفسی ايچون ايجاب ايدن احتياجات ضروريه‌نك
تطميننده چكينمكله وظيفه‌يه مغاير حركت ايتمش اولور. كذلك تذللك هيچ بر شكلی
يوقكه حيثيت بشريه‌نك قدرينی تنقيص ايتمه‌سين. اكر كنديمزی قانون اخلاقينك امر
ايتديكی غايهٔ كمال ايله، اخلاقيلغك اقتضا ايتديكی مفكوره ايله مقايسه ايدرسه‌ك ياپديغمز
حركات فضيلتكارانه ايله مغرور اولمغه امكان بولونماديغنی آكلارز. فقط افعالنك قانونی
بذاته حائز بولونديغنی بيلن وبو اعتبارله بوتون ديكر انسانلرله كنديسنی مساوی كورن

[١] قانت « فضيلت نظريه‌سنده » هر بحثه بر طاقم « تفرعات عمل قواعدينه عائد مسائل
Question casuistique » علاوه ايدييور. مثلا بو كذب مسئله‌سنده مكتوبلرك نهايتنده « چاكرلری،
بنده‌لری، داعيلری ... » كبی بر معنايه دلالت ايتمه‌ين، اكثريا ساخته حرمتی افاده ايلين كلمه‌لری
قوللانمق جائزميدر؟ كذلك بر خدمتجی أوده بولونماديغنی سويلمسنی امر ايدن افنديسينك سوزينی
ايفا ايچون يالان سويليه‌بيليرمی؟.. كبی فرعی مسائلی تدقيق ايليور. بز قانتك فضيلت حقنده‌كی اساس
قواعدينی خلاصه ايتمك ايستديكمز ايچون بو تفرعات اعماله متعلق فكرلرندن بحث ايتميه‌جكز. يالكز
قانت بو صوك سؤاله تماماً منفی جواب ويرمشدر. اونك « كذب » حقنده‌كی بو قطعيتی « بنيامن
قونستان » ك شدتلی بر اعتراضنی دعوت ايلمش و قانت بو اعتراضه بر رساله ايله جواب ويرمشدر.
كتابياتده ٦٨ نومرو ايله كوستريلن اثر . (Ryssen) صحيفه ٢٥٦

هر شخص بر شیئه و یا باشقه‌لرینه تابع اولمق ذلتندن اجتناب ایدر. اختیارك کرك برشی ویا شخص خارجینك تأثیریله کرك سوق طبیعیلرك حاکمیتیله تحدید ایدلمسنه قانتك نه درجه معارض بولوندیغنی شو وجیزه‌لر کوستریر: «هیچ برصورتله انسانلرك اسیری اولمایکز ـ کیمسه‌یه بورج ایتمه‌ییکز. چونکه بورج سزك تام استراحتکزی سلب ایدر. ـ اجتنابی ممکن ایکن باشقه‌لرینك ایلکلرینه افتقار ایتمه‌ییکز. بناءً علیه نه باشقه‌سنك حمایه‌سیله کچینن طفیلی، نه مداهن، نه دیلنجی اولوکز؛ سفالته دوشمه‌مك، حریتکزی محافظه ایلمك ایچون اقتصاده رعایت ایلییکز ـ شکایتلر وفریادلر، حتی صرف بر آغریدن متولد بر انین حالنده بیله اولسه انسانه لایق دکلدر. بالخاصه هر هانکی بر حرکتکزله بو عذابه مستحق اولدیغکزه قناعت ایدرسه‌کز بسبتون شکایت سزه یاقیشماز. بر مجرم بیله اولوم قارشیسنده کوستره‌جکی متانتله اولومنه بر قیمت ویردیریر، عیبنی اورتر. ـ تکاپو ویرلره قدر سجده حتی موجودات سماویه‌یه قارشی بسلنن حس عبودیتی افاده ایچون بیله اولسه حیثیت بشریه‌یه منافیدر. کذلك بو موجودات سماویه‌یه قارشی حقیقی معناده نیاز ودعاده حیثیت انسانیه‌یه یاقیشماز. چونکه بو حالده عقلکزك تصور ایتدیکی بر مفکوره قارشیسنده دکل، کندی کندیکزه یاپدیغکز بر صنم مواجهه‌سنده نفسکزی تذلیل ایدییورسکز دیمکدر.. الخ»[1].ـ بو وجیزه‌لر هر هانکی بر رواقی، مثلا بر مارق اورەل (Marc aurèle)، بر اپیقته‌ت (Epictète) لکده اخلاق قناعتنی افاده ایلیه بیلیر.

شیمدی‌یه قدر صایدیغمز وظائف برر وظائف قطعیه ومتحتمه‌در. قانت بونلره وظائف تامه (Devoir parfait) دییور. دقت ایدرسه‌کز کورورسیکزکه بونلر امری اولمقدن زیاده نهیی (prohibitif) در. عجبا انسانك نفسی قارشیسنده بویله سلبی اولمیان مثبت وظائفی یوقمیدر؟ نفسمزه قارشی مثبت وظیفه بر کره مغرور اولمامق، بونکله برابر، کندی حیثیتمزدن غافل بولونمامق ایچون: «کندی کندینی طانی» دستورینی رهبر اتخاذ ایلمکدر. حکمت انسانیه‌نك مبدأی اولان بو «وجدان مراقبه‌سی» جدی وقطعی اولمالیدر. فی الحقیقه حسن نیتله کندینی مراقبه ایدن انسان نفسنده وظیفه یولندن آلیقویمغه سائق بر طاقم تمایلات حسیه بولور. بونلرك نه درجه‌یه قدر بزی اغوا وافساد ایتمك قدرت ومهارتنه مالك اولدیغنی تقدیر ایتملیدر. مع مافیه انسان کوکلنك غورینه تماماً نفوذ ایده‌من.

[1] Kant Werke جلد ٣ Tugendlhere ٢٨٩ الخ.

کیم وظیفه‌سنی ایفا ایدرکن قطعی اولارق بیله‌بیلیرکه منحصراً قانون اخلاقی‌یه رعایت ایتمك اوزره یاپییور، حرکاتنه قطعیاً حسی سائق قاریشمیور؟ شو قدرکه بو وظیفه‌ده تماماً موفق اولونمسه بیله دائما کندیمزی تفحص ایلمك، ساخته فضیلتلردن، یعنی برطاقم حسی سائقلرله یاپیلدیغی حالده ظاهراً فضیلت عد ایدیله‌بیله‌جك حرکتلردن کندیمزی وقایه ایتمکله خالیشمق لازمدر. کندیمزی لایقیله طانییه‌بیلمك ایچون بزی افساد ایدن تمایلات طبیعیه‌یه ایتمك، اونلرك حرکاتمزده ناصیل ونه قوتله سائق اولابیله‌جکنی طارتمق ایجاب ایدر.

بو بسیط دستور بوصورتله وضع ایدلدکدن صوکرا نفسمز حقنده‌کی بوتون وظیفه‌لریمز شو ایکی قاعده‌یه ارجاع ایدیلیر: ١) قوای طبیعه‌کی انکشاف ایتدیر. چونکه قوامز انسانه خاص غایه‌لرك تحققی ایچون برر ضروری واسطه‌در. ٢) معنوی کمالکك انکشافنه غیرت ایت، یعنی حرکتلریکك نیتی منحصراً قانون اخلاقی‌یه منقاد اولاحق وجهله تصفیه ایدرك متمادیاً ولیلك (Saintеté) مفکوره‌سنه دوغری تقربه غیرت ایله. واقعا بو دستورلرك افاده ایلدیکی غایه و منتهایه ایریشمك قابل دکلدر. آنجق وجدانمزك بو دستورلری وضع ایتمسی غایه‌یه دوغری کیت کیده تقرب ایده‌بیله‌جکمزه و بوصورتله ترقی ممکن بولوندیغنه قناعت ایتمکه کافیدر. [١]

همجنسلرمز حقنده‌کی وظیفه‌لرمز

نفسمزه عائد وظیفه‌لر کبی همجنسلرمزه قارشی اولان وظیفه‌لرمزده اساسی حیثیت بشریه‌یه حرمتدر. آنجق باشقه‌لرینك حیثیتنه حرمت ایتمك استحصال ایتمکله مکلف اولدقلری غایه‌لری اونلر حسابنه ایفا ایلمك، مکلف اولدقلری وظیفه‌لرده کندیمزی اونلرك یرینه اقامه ایتمك دیمك دکلدر. اخلاقلیلقده، شخصیت کبی اعاره ومبادله‌یه صالح بر موضوع عد ایدیله‌مز. بناءً علیه هرکس کندی تکملندن مسئولدر. شوقدرکه آخرلریله اولان

[١] قانت طبیعتك کوزللکارینه، حیواناته والهه قارشی اولان وظائفی وظائف نفسیه جمله‌سندن عد ایدیور. فی‌الحقیقه بر کوزل چیچکی بلاسبب أزمك، بر حیوانه بلالزوم اذیت ایلمك اخلاقیلق شعیه‌سنی محو ایدر. کذلك الله عقلمزك اورته‌یه قویدیغی بر مفکوره‌در، اوکا قارشی اولان وظیفه‌ده عقله، یعنی نفسمزه قارشی بر وظیفه دیمکدر. Kant werke جلد ٣، Tugendlnere ٢٩٥..الخ.

مناسبتلریمزده اونلرك تعقیبله مکلف اولدقلری غایهٔ اخلاقیه‌یی دوشونه‌رك وظیفه‌لرینی ایفایه مانع اولابیله‌جك هر نوع حالدن مجانبت ایتمه‌مز لازمدر. اونك ایچون « باشقه‌لرینی کندی غایه‌کی استحصاله خادم اولمق اوزره بر آلت کبی قوللانمه » دستوری دیکرلرینه قارشی مکلف اولدیغمز وظیفه‌لرك ایلك اساسیدر. « حیثیت بشریه‌یه حرمت » دستورینه مستند اولان بو اخلاقی قاعده همجنسلرمز قارشیسنده مکلف اولدیغمز ایلك جملهٔ وظائفی یعنی « حرمت » وظیفه‌لرینی خلاصه ایدر. فقط بو سلبی امردن باشقه همجنسلرمز حقنده مثبت وظیفه‌لرمز وار: بوده دیکرلرینك سعادتنه چالیشمقدر. یوقاریده‌ده کوردیکمز کبی دیکرلرینك سعادتی ایچون یاپه‌جغمز وظیفه‌لر اکثریا اونلرك اخلاقی حرکتده بولونمالرینی تأمین ایدر. ایشته بوده ایکنجی نوع جملهٔ وظائف وجوده کتیریرکه بونلرده‌ده « اخوت ومحبت وظیفه‌لری (Devoirs d'amoure) دینیلیر. بو نوع وظیفه‌لر شو دستورله افاده اولونابیلیر: « باشقه‌لرینك غایه‌لرینی کندی غایه‌ك کبی تلقی ایت، اوپویرکه اونلرك غایه‌لری غیر اخلاقی اولماسین. » ایشته حرمت ومحبت انسانلرك یکدیکریله اولان مناسبتلرینی اداره ایلین ایکی قوهٔ معنویه‌در. اشیای مادیه آراسنده‌کی جاذبه ودافعه کبی محبت انسانلری یکدیکرینه تقریب ایدر، حرمت‌ده اوزاقدن قلبلرده رابطه اویاندیریر. قانتك اخلاق تلقیسی حقنده ویردیکمز ایضاحاتدن آکلاشیلیرکه « محبت وحرمت » ه ساده‌جه بر حس اولماسی اعتباریله مکلف دکلز. بالعکس بو خصوصده‌کی وظیفه‌مزی « باشقه‌لرینك سعادتی ایچین چالیشیکز، دیکرلرینك حریتنه رعایت ایدیکز » امر عقلی و قطعیسی تعیین ایدر. « باشقه‌لرینی‌ده نفسك کبی سو » قاعده‌سی‌ده حد ذاتنده هرکسك شخصیتنه عینی درجه‌ده حرمت‌ده بولونمغی مفیددر.

محبته متعلق ایلك وظیفه معاونت ویاردیمدر. معاونتك بر وظیفه اولماسنی ایجاب ایدن سبب اونك ماهیتنده مندمجدر. زیرا بن احتیاج ایچنده قالمش اولان بر کیمسه‌یه معاونت ایدلمه‌مسنی نفسمله تناقضه دوشمکسزن بر قاعدهٔ کلیه اولارق قبول ایدمم. چونکه بن‌ده احتیاج وفلاکته دوشه‌بیلیر و باشقه‌لرینك معاونتنی طلب ایتمکه مجبور اولابیلیرم. شوقدرکه بو وظیفه‌نك تطبیق واجراسی چوق نازکدر. معاونت واحسانده بولونان آدم ایفا ایلدیکی خدمتك منتی حس ایتدیرمدکدن باشقه او معاونتی قبول ایدن آدمی توقیر ایتدیکنی کوسترملیدر. مع مافیه الك قیمتلی معاونت کیزلی اولارق یعنی کندینی طانتدیرمیه‌رق یاپیلان

یاردیملردر . معاونت ویاردیم کورن کیمسه‌نك ده یاپیلان خدمت قارشیسنده تشکر ایلمسی، یعنی نانکور اولمامسی یاردیم ایدن آدمك کوستردیکی علوجناب کبی برفضیلتدر. باشقه‌سنك معاونت ویاردیمنی قبول ایدن کیمسه اونی کندی غرورینی یارالایان بربیوك کبی دکل شکران نعمت (Gratitude) کبی قیمتلی برفضیلتك تطبیق واجراسی ایچون بروسیله عد وتلقی ایتملیدر. قانت «حسدی، نانکورلکی، باشقه‌سنك فلاکتندن ممنونیتی ومسعود آدمك کبرینی» محبت وظیفه‌سنه ضد رذیلتلردن اولمق اوزره تعداد ایدییور .

حرمت Respect متحتم وقطعی بروظیفه اولدیغی ایچون آنجق اوکا مغایر رذیلتلری تعداد صورتیله ایضاح اولونابیلیر. قانت انسانلرك بربرینك شخصیتنه قارشی مکلف اولدقلری حرمته منافی اولان رذیلتلری شوصورتله تعداد ایدییور : انسانلر آراسنده‌کی مساواتی طانیمامق دیمك اولان غرور، فتنه‌یه منجر اولان وشخصیت انسانیه‌یه قارشی مکلف اولدیغمز حرمتی آزالتان ذم وغیبت ، شخصیتلری بر اکلنجه موضوعی عد ایتمك اولان استهزا ایشته بو نوع فنالقدر .

قانت وظیفه‌لریمز حقنده بوایضاحاتی ویردکدن صوکرا بونلرك دهافضله تفصیل وتقسیم اولونابیله‌جکنی اشارت ایدییور . آنجق فیلسوفك « فضیلت نظریه‌سی » ندن استهداف ایلدیکی غایه قانون اخلاقیدن قبلی اولارق استنتاج ایدیله‌بیله‌جك اساساتی ، فضیلتك مابعدالطبیعی عناصرینی ایضاح ایتمکدر . بناءً علیه وظیفه‌نك اجراسنده محیطك، وضعیتك ایجابنه کوره خارجاً آلاجغی شکللری تعیین (آداب قواعدی Etique) نه عائددر . مثلا تربیه‌سز ، معلوماتسز شخصلره قارشی ناصل حرکت ایتملی؟ قادینلره ، اختیارلره، چوجوقلره قارشی مکلف اولدیغمز حرمت وظیفه‌سنك شکلی نه‌در؟ اجتماعلرده تعقیبی ایجاب ایدن ادب وفضیلته متعلق حرکتلر نه‌لردر ؟ بوتون بو مسئله‌لر « آداب قواعدی » نه تعلق ایدر . مع مافیه قانت یالکز بر نقطه‌ده اولدقجه اوزون تفصیلاته کیریشییور ، تفرعات واشکالنی آراشدیرییور : بو بحث « دوستلق Amitié » در . قانتك بالخاصه اختیارلق دورنده اك چوق سرور دویدیغی شی « دوستلری » ایله مصاحبه‌لریدی . اونك ایچون بو بحثی بویوك بر هیجان ایله توسیع ایتمشدر. بر کره دوستلغی تعریف ایدییور. او تعریفه ماصدق دوستلق اوقدر یوکسك که اونی تماماً قابل تحقق عد ایله‌یه‌مه‌یور. بناءً علیه حقیقی دوستلغی ولیلك

Sainteté کبی عقلك آنجق ممکن مرتبه تقرب ایدیله‌بیلمك اوزره وضع ایتدیکی برمفکوره اولارق قبول ایلیور . فی‌الحقیقه حقیقی « اخوت Amitié » ایکی شخصك متقابل محبت وتماماً مساوی برحرمتله یکدیکرینه مربوط اولماسیدر. بویله‌اولدیغی ایچوندرکه دیکرلرینه قارشی مکلف اولدیغمز محبت و حرمت وظیفه‌سی « اخوت » ده تام بر صورتده تحقق ایتمسی لازم کلیر . چونکه اخوت اشتراك حس (Sympathie) ك و خیرخواهینك (Bienveillance) مفکوره‌وی شکلیدر. بونك ایچوندرکه شو تعریف ایتدیکمز شکلده حقیقی دوستلغك تأسسنه بر چوق موانع واردر . مثلا دوستکزك بر قباحتنی سویلیه‌بیلیرمیسکز ؟ دوستکز حقنده بسلدیککز خیرخواهی بونی ایجاب ایدر . فقط بویله یاپدیغکز حالده اونك بسلدیکی حرمت آزاله‌جغندن قورقارسکز . کذلك دوستلردن بری دوشکون بر وضعیتده اولونجه دیکرینك معاونتنی قبوله مجبور اولور . او وقت آراده‌کی مساوات بوزولاجغندن قورقولمازمی ؟ خلاصه مکمل و مفکوره‌وی دوستلق قابل اولمسه بیله ممکن اولدیغی قدر متقابل امنیته مستند بر اخوت تأسیس ایدیله‌بیلیر . بویله بر اخوت انسانك بوتون قلبنی امنیتله دیکرلرینه آچمق احتیاجنی تطمین ایدر . بو سایه‌ده انسان فکرلریله برابر کندینی منفرد ومحبوس بر حالده کورمکدن قورتولور . فقط بویله محرم اولاجق دوست نه قدر آزدر .

اصول بحثی

مادامکه فضیلت وهبی دکل ، کسبیدر ، اوحالده انسانك فضائلی بیلمسی ایچون اول امرده اوکرنمسی ، صوکرا اونی تطبیق ایلمسی اقتضا ایدر . بناءً علیه اخلاقده بر تعلیم « Didactique » برده « ریاضت Ascétique » قسمی اولماسی ، دها آچیقجه فضائلك بر تدریسی ، برده تطبیق وعمل جهتی بولونماسی ایجاب ایدر .

اخلاقك تدریسنده تعقیب ایدیله‌جك اصولك ماهیتنی اونك موضوعی تعیین ایدر . فی‌الحقیقه تاریخ کبی بعض علوم واردرکه آنجق حافظه‌یه تعلق ایلر وبونك ایچون بونوع علوم بالطبع تمکی استلزام ایده‌جکی ایچون تدریسی ماهیةً نصّی Dogmatique اولور . فقط اخلاقك اورته‌یه قویدیغی حقیقتلر ریاضیه‌ده‌کی دعوالر کبی قبلی مفهومات Concept à prioriدن

استنتاج ایلدیکی ایچون تدریسنده تعقیب اولوناجق اك ایی طرز سوقراطك اصولی وجهله تدریجی بر طاقم سؤاللر وضع ایده‌رك طلبه‌یه جوابلرینی کندیلکندن بولدیرمق ، الحاصل سیمدیکی تعبیرمزله تکشیف واستنتاج ایتدیرمك طریقیدر .

قانت اخلاق تدریسنده سوقراطك فلسفه مسائلنی تدقیقده تعقیب ایلدیکی طرزی ، یعنی بر طاقم سؤاللر ترتیب ایدرك بالذات مخاطبنه بولدیرمق اصولی ترویج ایتمکله برابر اسکی یونان حکیمنك « فضیلتی بیلمك اونکله حرکت ایتمکی بالضرور ایجاب ایدر » مدعاسنه قطعیاً اشتراك ایله‌مه‌یور . برچوق یرلرده « علم ایله فضیلت » ك ، علم ایله عملك یکدیکرینك عینی اولماسنی قبول ایتمه‌نك ناصل بر تناقضه سوروکلیه‌جکنی اورته‌یه قویویور . اونك ایچون فیلسوفك نظرنده اخلاقك یالکز تدریسی کافی دکلدر . باسکه بر ریاضت اخلاقیه ، بر نظام اخلاقی لازمدر . قانته کوره نظام اخلاقینك دستوری رواقیونك قبول ایتدیکی کبی « صبر وتحمل وامساك دکلدر . »

فی الحقیقه معنوی صحتك شرطی عارض اولان فناقلره قارشی صبر وتحمل کوسترمك ، زائد حظوظاتدن نفسی امساك ایلمکدر . فقط معنوی واخلاقی صحتی تأمین ایده‌جك اولان بودستور کافی دکلدر . چونکه صحت منفی بر راحتلقدر .

اونك ایچون فیلسوفه کوره « ئه‌پیکور » مسلکی اربابنك « سرور حیات ـ Joie de vivre) » ی ایسته‌ملرنده حقلری واردر . فی الحقیقه انسان بعض خطالر و نقصانلردن آزاده اولدیغنی کوره‌رك یاشادیغی حیاتك سرورینی حس ایلملیدر . اونك ایچون هیچ بر سروره میدان ویرمیه‌رك راهبانه ریاضته کندینی سوروکله‌ینلر فضیلت ایشله‌مش اولمازلر . فی الحقیقه یاپیلان کناهلره وفنالقلره تعویضاً وجوده اذیت ویرمك واونی امحا ایتمکه قالقه‌رق بونی فضیلت کبی کوسترمك بالعکس فضیلته قارشی نفرت اویاندیریر .

اونك ایچون قانت ریاضت اولارق یالکز اخلاقی ندامتی قبول ایدییور . چونکه ندامت انسانده‌کی حضوری اخلال ایتمز؛ بالعکس یاپیلان فنالغی تلافی قرارینی ویردیریر . اونك ایچون بر نظام اخلاقی وجوده کتیریر .[۱]

[۱] Kant werke جلد ۳ Tugendlhere ۳٤۱ ـ ۳۵۸

سكزنجی قسم

تربیه نظریاتی

قانتك اثرلرینی ترتیب منطقیسیله تدقیق ایدنلر فیلسوفك تربیه حقنده‌كی فكرلرینی فلسفهٔ اخلاقیه‌سنك متممی عد ایدرلر . فی الحقیقه قانت « فضیلت نظریه‌سنك مابعدالطبیعی مبادیسی » نك صوك قسمنی ، بوندن اولكی مبحثندن ده آكلاشیلاجغی وجهله ، « فضیلت » ك تعلیمی ناصیل اولماسی لازم كله‌جكنی تدقیقه حصر ایتمشدی . فضیلت نظریه‌سنك اصوله تعلق ایدن قسمنده‌كی فكرلر اخلاق تربیه و تدریسنه عائد مطالعات فلسفیه‌در . فیلسوفك او بحثده‌كی فكرلرینی تماملایابیلمك ایچون تربیه‌یه دائر بوتون مطالعاتنی كورمك ایجاب ایدر . بالخاصه بونك ایچوندركه قانتك پهداغوژی نظریاتی منطقاً فلسفهٔ اخلاقیه‌سنی تعقیب ایتمسی لازمدر .

قانت دوغریدن دوغری‌یه مرتب بر « پهداغوژی » كتابی یازمامشدر . بو خصوصده‌كی فكرلرینی حاضرلامغه سائق اولان شی بالخاصه كونیغسبرغ دارالفنوننده متعامل اصول اولمشدی : دارالفنونك تعلیماتنه كوره هر فلسفه مدرسی مناوبه ایله بر « سه‌مستر » تربیه درسلری ویرمكه مجبور ایدی . اونك ایچون بر قاچ دفعه دارالفنونده بویله تربیه درسلری ویردی . ناصیل « مابعدالطبیعه » درسلرینی « باوم غارته‌ن » ك كتابنی اساس اتخاذ ایده‌رك تدریس ایلیوردیسه « تربیه » یی ده دیكر بر مسلكداشنك ، (ساموئه‌ل بوق (Samuel Bock) ك اثرندن اوقوتوردی . فقط بو اثرك برچوق نقطه‌لرینی تعدیل واتمام ایلر ، برچوق یرلرینه كندی ملاحظه‌لرینی علاوه ایدردی . قانت بو ملاحظاتنی اوفاق اوفاق كاغدلر اوزرینه یازار ، طلبه‌سنه سویلردی . عمرینك نهایتنه دوغری بو نوطلری دارالفنونك كنج مدرسلرندن ته‌ئودور رینق (Théodor Rink) ه ویردی . بو مدرس آرقداشی‌ده اونلری فیلسوفك موافقتیله و وفاتندن بر سنه اول یعنی (۱۸۰۳) ده نشر ایتدی . ایشته قانتك « پهداغوژی » [۱] حقنده‌كی اثری بو صورتله وجوده كلمشدر . بویله اولدیغی ایچون فرانسزجه مترجمی بارنینك مقدمه‌ده دیدیكی كبی اثر منتظماً ترتیب و تصنیف

[۱] كتابیاتده ۷۵ نومرو ایله كوستریلن اثر

ایدلمش بر «پەداغوژی» کتابی اولمقدن زیادە آزچوق بر برینە مربوط برطاقم مشاهداتی محتویدر. واقعا بویلە نوطلردن طوپلاندیغی ایچون فکر ومطالعەلر آراسندە بعضی بوشلقلر، انسجام اعتباریلە بعض نقصانلر کورولەبیلیر. آنجق هیأت عمومیەسیلە اسلوبی جاذب وسهیل اولدیغی قدر چوق متین اساسلرە مستنددر.

قانتك پەداغوژی کتابی بوصورتلە حاضرلانمش اولمقلەبرابر فیلسوفك تربیە مسائلیلە اشتغال ایتمسنی ایجاب ایدن اساسلی دیکر سائقلر واردر. قانت هیچ اولنمەمش، دائما بکار یاشامش اولماسنە رغماً چوجوق تربیەسیلە اوغراشمشدی. حیاتندن بحث ایتدیکمز زمان سویلەدیکمز کبی کنجلکندە دوقوز سنە مربیلك ایتدی. بوزمان ظرفندە مختلف سندە چوجوقلرلە تماس ایلمشدی. بو مربیلك دوری چوجق تربیەسی حقندە برچوق مشاهداتدە، تجربەدە بولونماسنی تأمین ایلدی.

فقط بواشتغالاتی برطرفە بیراقسەق بیلە قانتی تربیە مسائلی اوزرندە دوشوندیرمکە سائق دیکر نظری سببلر واردی. بونلردن بالخاصە الك اهمیتلیسی روسونك (١٧٦٢)دە انتشار ایدن (ئەمیل Emil) ی اولمشدی. یوقاریکی بحثلردە متعدد فرصتلرلە ژەنەولی فیلسوفك بالخاصە بو اثرینك قانت اوزرندە نە عظیم تأثیری اولدیغنی سویلمشدك. «ئەمیل» ی ایلك دفعە اوقومغە باشلادیغی زمان معین ساعتدە معتادی اولان تنزهی بیلە اونوتمشدی. فی الحقیقە اثر فیلسوف اوزرندە عظیم تأثیر یاپدی، اخلاق فلسفەسنك اساسلرندە برچوق نقطەدە ژەنەولی فیلسوفدن آیریلمقلە برابر «حیثیت انسانیەیە حرمت» مفکورەسنی ئەمیل الهام ایتمشدی [١]. مدنی برجمعیت داخلندە یتیشن انسانلرە مقابل طبیعی وابتدائی انسانلر اوزرندە تدقیقاتدە بولونمق احتیاجنی کندیسندە قسماً بو اثر اویاندیرمشدی.

ئەمیلك انتشارندن ایکی سنە صوکرا یعنی (١٧٦٤) دە ایدی، کونیغسبرغدە برنوع طبیعی، یعنی مدنی واجتماعی تربیە آلمامش برانسان نمونەسی کوزوکمشدی. او وقتە قدر اورماندە کوچبە حیاتی کچیرن بو آدم، باشی وآیاغی چیپلاق، اوزرینە برحیوان دریسی کیمش برحالدە شهرە کیردی یاننده عینی قیافتلە سکز یاشندە برچوجوق واردی. هر ایکیسیدە قویون، کچی واینکدن مرکب برسوروبی کودویورلردی. بو آدم برالندە انجیل طوتویور، هرطرفدن کندیسنی کورمك اوزرە قوشوب کلن خلقە پیغمبر اداسی کوستریوردی.

قانتدە بو آدمی کورمکە کیتمشدی. فقط اونك نظر دقتنی جلب ایدن یانندەکی کوچوك

[١] ١٢٢ نجی صحیفەیە باقیکز

چوجوق اولدی. بو چوجوق اورمانده جمعیتدن، اونك تأثیراتندن اوزاق وحشی بر حیات
كچیرمشدی ، اویله اولدیغی حالده فیلسوفك اوصیراده‌كی انطباعنه كوره سركش دكلدی ،
یوزنده نه بر خشونت ، نه قرارسزلق علائمی كوزوكیوردی . چهره‌سنده نه بر اسارته ،
نه ده جبری دقته دلالت ایده‌بیله‌جك بر شی یوقدی . خلاصه «هیچ تجربه و تدقیقه لزوم
كورمكسزین روسونك نظریه‌سنی كوزل بر وهم عد ایده‌رك رد ایتمیه‌جك درجه‌ده مدقق
ومعتدل اولان بر اخلاقجی ایچون بو چوجوق تام بر تجربه زمینی» اولابیلیردی. قانتك بو
سوزلری، بو احتساساتی بزه او صیراده ئه‌میلك نه درجه تأثیری آلتنده قالدیغنه كوزل بر مثالدر.

ذاتاً بو تاریخدن صوكراكی یازیلرنده، درسلرنده روسونك تأثیراتی آچیقجه كورولور،
هیچ بر زمان حافظه‌سندن سیلمدیكی «ئه‌میل» ك الهاملریدركه یازیلرنده، بالخاصه درسلرنده
ایكیده بر تربیه مسئله‌سنه تماس ایدردی . ١٧٦٥-١٧٦٦ قیش سه‌مستری اثناسنده‌كی
تدریساتی قانتك تربیه حقنده‌كی قناعتلرینی كوستردیكی قدر بو خصوصده روسونك فیلسوف
اوزرنده نه قدر مؤثر اولدیغنی ده میدانه قویار. بو درسلرده «معلم طلبه‌یه بر طاقم فكرلری
بلله‌تمه‌ملی ، فقط دوشوندیرمكی اوكرتمه‌لیدر . ذهنك بر طاقم معلومات ایله دولدیریلمه‌سی
دكل ، انكشاف وتشكیلی مقصود ایسه كلمه‌لری بلله‌تمكله یاپیلاماز. بونك ایچون هر شیدن
اول تجربه لازمدر. ناصل عقل، یعنی تجربه‌یی تنسیق قوتی اولمانجه تجربه بر ایشه یارامازسه،
عقللك ده تجربه اولمانجه هیچ بر قیمتی یوقدر...الخ.» دییوردی. بوتون بونلرده روسونك
تأثیراتی تماماً محسوسدر . فقط دوغریدن دوغری‌یه (١٧٦٢) سنه‌سنی متعاقب نشر
ایتدیكی یازیلرنده بالخاصه « حسن وعلویت احتساساتی حقنده مشاهده‌لر[١] » عنوانی
طاشییان اثرنده « ئه‌میل » دن آلنمش الهاملر تماماً كوزه چارپار . حتی بو صیرالرده
یازدیغی حالده وفاتندن صوكرا انتشار ایدن متفرق یازیلرندن آكلاشیلیوركه قانت
(ئه‌میل)ك جاذبه‌سنه قاپیلدیغی ایلك دورده، تماماً روسو كبی، طبیعتك تأثیری آلتنده ایكن
انسانك تماماً ایی اولدیغنه و بوتون فنالقلرك بالآخره جمعیتدن ، حیات اجتماعیه ومدنیه‌دن
تولد ایتدیكنه بیله قانع اولمشدی . بو صیرالرده یازیلرینك برنده شویله دییوردی:
« طبابتده دینیركه دوقتورلر طبیعتك خادمیدر . اخلاقیون ایچونده مسئله عینیدر .
خارجدن كلن فنا تأثیراتی ازاله ایلیكز ، طبیعت كندیلكندن ایی یولی بولمغی بیلیر.»[٢]

[١] صحیفه ٤١ .

[٢] پول دوپروا Kant et Fichte et le problème de l'education صحیفه ٥٧ .

معمافیه قانت اولكی بحثلرده سویلدیكمز كبی بو نیكبینی كوروشده دوام ایتمدی . صوكرالری روسو كبی طبیعت بشریه‌نك انسانك تكاملنه كافی اولدیغنه قناعت ایلدی . [۱] آنجق اوصیرالرده جاری اولان تربیه وتدریس طرزینك فناالقلرینی معاصرلرینه كوسترمه‌سی اعتباریله ژنه‌ولی فیلسوفك خدمتنی یاد وتكراری هیچ بر قمادی . قانته كوره روسو برطاقم اسكی وكولونج عادتلرك تطبیقی یوزندن ناصیل چوجوقلرك بشیكدن اعتباراً ذهنلری، حسلری، سجیه‌لری بوزولدیغنی پك اعلا كوسترمشدی .

فی الحقیقه قانتك یاشادیغی دورده ابتدائی مكتبندن دارالفنونه‌قدر پروسیه مكتبلرینك تربیه وتدریس اصولی ژنه‌ولی فیلسوفك نظریاتنه طبسان طبانه ضد بر طرزده جریان ایدییوردی. رسمی پروغرام وتعلیماتنامه‌لرك دار قاعده‌لری ایچنده یاشاتدیریلان چوجوقلر وكنجلرك طبیعی انكشافلرینه سد چكیلیوردی . طلبه‌نك شخصی تشبثلرینه قطعیاً میدان ویریلیور ، چوجوقلرده سجیه ومزاج فرقلرینك تظاهراتنه مساعده ایدیلیوردی.

ذاتاً قانتك یاشادیغی دورده آلمان مكتبلری بسبتون بوزولمشدی . خدمتچیلر ، اردودن اذن آلمش نفرلر ، مسلكده موفق اولامامش صنعتكارلر ، مكتبنی اكمال ایده‌مه‌مش دارالفنون مداوملری خلاصه اخلاق وتربیه‌لری مشكوك اولان آدملر ابتدائی خواجه‌سی اولارق مكتبلره یرلشدیریلیوردی . ذاتاً خواجه‌لق مسلكنك تأمین ایتدیكی واردات هیچ بر مسلكله قابل قیاس اولمیه‌جق درجه‌ده دون ایدی. اونك ایچوندركه هیچ بر یرده موفق اولامیانلر ابتدائی معلمی اولیویریورلردی . بو كیملرك تعقیب ایتدیكی تدریس وتربیه اصولنك نه درجه برباد اولاجغی كندیلكندن تظاهر ایدر. بو كبی آدملر طلبه اوزرنده علمی برولایت تأسیس ایده‌میه‌جكلری ایچون اونلرك تأمین ایده‌جكلری انضباط الك ابتدائی و بسیط اذای مادی‌یه وشدته استناد ایلیه‌جكی طبیعیدر. ۱۷۸۲ده أولن برمكتب خواجه‌سنه اسناد ایدیلن شو ایستاتستیق صحیح بیله اولمسه او صیراده‌كی آلمان مكتبلری حقنده برفكر ویریر : بو معلم تدریساتی اثناسنده (۹۱۱,۵۲۷) دكنك، (۱۲٤۰۱۰) قامچی، (۱۰,۲۳۵) طوقات استعمال ایتمش (۱,۱۱۵,۸۰۰) سله ایله اورمشدر ... الخ . .

كوته‌نك چوجوقلغنده دوام ایتدیكی مكتبك تعلیماتنامه‌سنده كوچوكلرك أللرینه دكنك

[۱] صحیفه ۲۳۳ ومابعدی .

ایله اوریلیر، بو یوکار بوتون طلبه حضورنده فلاقه ایله دوکوله‌رك تجزیه ایدیلیردی [١].
خلاصه تدریس بربادە انضباط اصولی‌ده اك ابتدائی وعادیدی .

واقعا ایکنجی فره‌دریق مکتبلری بر درجه اصلاح ایتمك ایستدی . فقط مکتبلردن بالخاصه عسکر یتیشدیرمکی استهداف ایلدیکی ایچون بوتون کنجلرده سجیه ومزاجلرك انکشافنه میدان ویریلیوردی . دیکر جهتدن ابتدائی خواجه‌لغنك حربده معلول اولمش نفرلره برمکافات کبی ویریلمسنی امر ایتدیکی ایچون معلملك سویهٔ یوکسلمیور، برمسلك مخصوص اولمایوردی .

تالی مکتبلر ، ژیمنازلر هیأت عمومیه‌سیله ابتدائیلردن چوق أیی بر حالده دکلدی . پروغراملر دار ومحدود اولدیغی کبی خواجه‌لر معلوماتسز وتعقیب ایتدکلری اصول فنا ایدی. او زمانك بر تربیه عالمی بو مکتبلردن بحث ایدرکن « خواجه‌لر تدریس ایتمکی بیلمیورلر، بر شی اوکرتمکدن زیاده پاپاغان یتیشدیریورلر . چوجوقلره آکلامدقلری برچوق شیلری بللەتمکه چالیشیورلر. طلبه‌یه سؤال صورمایورلر. دائما سویلیورلر، هرزمان یازدیریورلر »[٢] دییور . خلاصه ابتدائیلردن عالی مکتبه قدر معلملر برنوع معلومات ایله علاقه‌دار اولویورلردی : کلمه بللەتمك . چوجوقلرك یالکز حافظه‌لرینی ایشلەتمکی بیلیورلردی. اوکرته‌بیلدکلری یالکز برشی واردی : برطاقم منطق اویونلری . بر نوع ایش ایچون یتیشیورلر : تأویلجیلك [٣] . بو فنالقلرك متعدد سببلری واردی: معلملرك معاشاتنك آزلنی، ای انتخاب ایدلەمەسی، مکتبلرك لایقیله تفتیشه تابع اولماسی... الخ . بوتون بونلر معلملرك طلبه‌سی اوزرنده بر ولایت تأسیس ایده‌مه‌ملرینه سبب اولویوردی. برمعلم برکره طلبه‌سی اوزرنده معنوی وعلمی ولایت Autorité تأسیس ایدەمدیمی آرتیق انضباطی محافظه اندیشه‌سیله هر نوع افراطه، هر نوع فنا تدبیره مراجعت ایتمکه مضطر قالیر .

ایشته قانتك یاشادیغی زمانده آلمان مکتبلری بویله فنا بر حالده ایدی . روسونك « ئه‌میل » نی او قدر هیجانله اوقویان فیلسوفك بو وضعیت قارشیسنده ناصیل بر حس دویاجغی کندیلکندن تظاهر ایدر.

[١] دوپرووا Kant et Fichte et le problème de l'éducation صحیفه ٥٨ ـ ٥٩
[٢] عینی اثردن صحیفه ٦٠
[٣] La réforme de l'éduction en Allemagne au XVIII siècle دن نقلاً عینی اثرده

نتەکیم ۱۷۷۷ دە مثلاً شویلە سویلیوردی : « تربیە مؤسسەلری یوق دکل .. فقط اکثریا چوق فنا بر حالدەدر. چونکە اورادە طبیعتە مغایر هدفلر ایچون اوغراشیلیور، جهالت حکم سورن عصرلردن قالمە تعاملاتە عیناً رعایت ایدوب دورولویور . . . اونك ایچون مکتبلردن ایی بر نتیجە استحصال ایتمك ایستەنیلیورسە بونلر عادتا یکیدن تأسیس اولونمالیدر. چونکە موجودلرك تشکیلات ابتدائیەلری بوزوق وناقصدر. خواجەلری یکیدن اکتساب معلومات ایتمکە محتاجدرلر » .

بر کرە روسونك شو جاذب فکرلرینی دوشونوکز : چوجوقلر هرنوع رسمی تأثیراتدن اوزاق یتشدیرلملی ، اونلری مدنی انسانلرك وجودە کتیردیکی متفسخ جمعیتدن اوزاق یاشاتارق یالکز طبیعتلە تماس ایتدیرملی، چوجوغە خارجدن برطاقم فکرلر، مدنیت قاعدەلری تکلیف و تلقین ایتمکی بیراقەرق وقایع ومحیطك الجاسیلە حقیقتك کندیلری طرفندن بولدیرلمسنە میدان ویرلملی . بو صورتلە یتیشن « ئەمیل » ذهن بشرك حقیقی مولودی اولان رذیلتلری دکل، صنعتلری ، افکار اخلاقیەیی ، دین طبیعیی عادتا کندی کندینەبولاجق، عینی زماندەهم بدناً هم معناً زندە وقوی اولاجقدر . بو «طبیعی آدم » اعمالنك قانونی کندی وجداننده تحری ایدەجك وتماماً مختار بولوناجقدر . دیکر جهتدن آلمان مکتبلرینك یوقاریدە توصیف ایتدیکمز وضعیتنی کوز اوکنە کتیریکز، فیلسوفك تربیە مسئلەسیلە او قدر علاقەدار اولماسنك سببنی آکلارسیکز . بالخاصە قانت ویکەرساوایارد آغزندن روسونك اورتەیە قویدیغی قناعتی یعنی هرکسك اعمالنك قانونی کندی وجداننده آراماسی فکرینی او زمان هنوز تبلر ایتمەمش اولان اخلاق فلسفەسنك ترجمانی عدایدەبیلیردی. بونك ایچوندرکە (۱۷٦٦) دە آلمان مکتبلرینك یوقاریدە بحث ایتدیکمز فنا حالنی تصویر ایتدکدن صوکرا «تربیە طرزندە بر تجدد دکل، بر انقلاب ، اساسلی بر انقلاب لازمدر » مطالعەسندە بولونویوردی .

حتی بر آرالق روسونك وکندیسینك تربیەدە ایستدیکی انقلابك مثبت اولارق ساحۀ تطبیقە چیقمقدە اولدیغی امیدینی بسلەدی. باسەدوو Bassedow « دەساو » دە بر تربیە مؤسسەسی آچمش واورادە روسونك نظریاتنی تطبیقە چالیشمشدی. قانت بدایةً بو مؤسسەنك کشادینی بویوك بر هیجانلە قارشیلادی. کونیغسبرغ غزتەسندە نشر ایتدیکی بر مقالەدە مثلاً شویلە دییوردی : « بویلە برمکتب یالکز طلبە ایچون فائدەلی دکلدر،

معلملر بو مؤسسه ایچنده حقیقی تربیه اصولنی اوکرنه بیله‌جکلری ایچون صوك درجه حائز اهمیتدر. چونکه بوراده تطبیق ایدیلان حقیقی تربیه اصوللرینی کورن معلملر آز زمان ایچنده مملکتك هر طرفنه یاییلاجقلردر. بو سایه‌ده حقیقی مکتبلره مالك اولمق امکانی حاصل اولاجقدر». بو مؤسسه حقنده ایلك دویدیغی بو هیجانی صوکرالری محافظه ایده‌مدی. په‌داغوژیسینك مقدمه‌سنده مثلاً شویله دییوردی: «ظن ایدیلیورکه تربیه مسائلنده تجربه لازم دکلدر، عقل تربیه‌ده هرهانکی بر اصولك ایی ویا فنا اولدیغنه حکم ایتمکه کفایت ایده‌بیلیر. حقیقتده ایسه بو قناعت چوق یاکلشدر. وقایع کوستریبورکه اکثریا ایی ظن ایدیلان اصول تطبیق ایدیلنجه هیچ بکلنمین نتیجه حصوله کله‌بیلیور. اونك ایچون تربیه تجربه‌یه مستند واو سایه‌ده تکامله تابعدر. هیچ برنسل تام واکمل بر تربیه سیستمه‌سی قویاماز. ایلك اول بو تجربه یولنی آچان «ده‌ساو مؤسسه‌سی» اولمشدر. بناءً علیه بر طاقم خطالرینه رغماً بو طریقی آچمق شرفی بو مؤسسه‌یه عائددر. ذاتاً ایلك یاپیلان تجربه‌لرده‌ده بو کبی خطالرك وقوعی ضروریدر... الخ».

شو ایضاحات قانتك تربیه مسئله‌لریله علاقه‌دار اولماسنك سائقلرینی ارائه ایدر.

اون سکزنجی عصر نهایتلرنده و اون دوقوزنجی عصر ابتدالرنده روسونك و په‌ستالوچی‌نك اورته‌یه قویدیغی پارلاق تربیه نظریه‌لرینك انتشاری قانتك نسبةً دها متواضع اولان اثرینك کوزه چارپماسنه سبب اولمشدر. اونك ایچون تاریخ تربیه کتابلرینك چوغنده قانته لایق اولدیغی موقع تخصیص اولونماز. حالبوکه فیلسوفك تربیه حقنده‌کی نظریه‌لری وفکرلری بر چوق نقطه‌دن شایان دقتدر، بر چوق جهتلری حتی روسونك فکرلرینی اتمام ایده‌جك ماهیتده‌در.

قانتك تربیه‌ده توصیه ایتدیکی طریقلری تدقیق ایتمزدن اول فیلسوفه کوره تربیه‌نك اهمیتی نه‌در؛ غایه‌سی نه‌در؟ بونی کوره‌لم.

قانته کوره انسانیتك تکاملنك سری تربیه مسئله‌سنده تمرکز ایدر. ایکی شی واردرکه انسانیت ایچون صوك درجه حائز اهمیتدر، اویله اولدیغی حالده بونلرك اساسلرنده حالاً مناقشه ایدوب دوریورز: بونلردن بری ادارهٔ حکومت ایتمك، دیکری چوجوقلری یتیشدیرمکدر. هر شیدن زیاده بزی علاقه‌دار ایدن بو ایکی مسئله حقنده تعقیب ایدیله‌جك اصولده مع التأسف بر تورلو اتفاق ایدیله‌مه‌مشدر.

حیوانلر سوق طبیعیلرینه منقاد اولدقلری ایچون کندیلرینه مقدر اولان هدفی استحصال ایدرلر. حالبوکه انسان هدفنه واصل اولابیلمك ایچون عقله محتاجدر. اونلری غایه‌لرینه کوتوره‌جك سوق طبیعیلری یوقدر. حرکتلرینك پلاننی بالذات چیزمکه مجبوردرلر. فقط انسان دوغار دوغماز همان کندی خط حرکتنی چیزه‌جك حالده دکلدر، چونکه عادتا وحشی، غیر مدنی اولارق دنیایه کلیور. حرکتنه بر استقامت ویره‌بیلمك اوزره باشقه‌لرینك معاونتنه محتاج بولونیور... دیکرجهتدن اذ انلر میخانیکی برصورتده تکمل ایتمیورلر، بالعکس یاواش یاواش جهدلریله انسانلغه عائد اوصاف طبیعیه‌یی استحصال مجبوریتنده بولونیورلر. هرنسل دیکرنسلك تربیه‌سنی درعهده ایدییور و آنجق بویله‌جه بشریت تدریجاً ارتقا ایلیه‌بیلیور. بوکا مبنیدرکه انسانك تمایلات وحشیه‌سنه تابع اولارق کندی هدفندن، انسانلغك غایه‌سندن اوزاقلاشماسی ایچون برانضباطه، برنظامه محتاجدر. مثلا کندینی صبر واعتداله آلیشدیرمالیدر. تاکه وحشیانه وغافلانه حرکت ایتمه‌سین. فقط انضباط منفی بر تربیه اصولیدر، انسانك حال وحشته رجوعنی منع ایدر، ابتداءً خصلتنده بولونان وحشیلکی ازاله ایلر. تربیه‌نك انسانی غایه‌سنه یاقلاشدیراجق مثبت برقسمی واردر، اوده «تعلیم Instruction» در.

وحشت، انسانلغك قانونلری قارشیسنده کندیمزی تماماً سربست کورمکلکمزدر. انضباط Discipline انسانك کندیسنی بویله باشی بوش حس ایتمه‌سنه مانع اولور، بزی انسانلغك قانونلرینه انقیاده واتباعه آلیشدیریر. بوقانونلره عدم رعایت حالنده اونلرك مؤیده‌لرینه، جبره معروض قالاجغمزی حس ایتدیریر. آنجق بو انضباط کنج یاشده ایکن ویرلملیدر. چونکه انسانده طبیعةً اوقدر حریت میلی وارکه برکره هرهانکی برحرکتك اوزون مدت اعتیاد حالنده یرلشمه‌سنه میدان ویرلدیمی آرتیق هرشیئه رغماً او یولده حرکت ترك وفدا ایدیله‌مز. بناءً علیه وقتنده عملرکز بر انضباط ونظامه تابع اولمازسه صوکرا اکتساب ایتدیککز سجیه‌یی دکیشدیره‌مزسکز. اکر انسانی کنجلکنده باشی بوش بیراقیر، هیچ برمقاومت کوسترمزسه‌کز عمرینك نهایتنه قدر وحشت و ابتدائیلکه عائد برطاقم خصلتلری محافظه ایلر. اونك ایچون تربیه‌نك ایجاب ایتدیکی انضباطك وقتنده تأمین ایدیله‌مه‌مسی معلومات ویرلمه‌مسندن دها فنادر. چونکه علم نقصانی حیاتك هرهانکی بر دورنده تلافی ایدیله‌بیلیر. فقط انضباطه تابع اولمامقله وجوده کلن نقصانلر ایسه

تصحیح ایدیله‌مز . خلاصه علم تحصیل ایتمه‌مش ، ذهنی انکشاف ایله‌مش آدم ساده‌جه جاهلدر . هیچ برانضباطه تابع اولمایان آدم ایسه وحشیدر .

اسکیدن انسانلرك طبیعت انسانیه‌نك مستعد اولدیغی کمال حقنده هیچ برفکرلری یوقدی . فیلسوفه کوره یالکز صوك زمانلرده انسانلغك تکملی رشیم حالنده احتوا ایدن ایی تربیه طرزلری تقدیر ایدلمکه باشلاندی . اونك ایچون امید اولونابیلیرکه تربیه تدریجاً دها ایلیلشه‌جك ، هرنسل کماله دوغری بر خطوه دها آتاجقدر .

شو ایضاحات برطرفدن تربیه‌نك اهمیتنی ، دیکر جهتدن موضوعنك وطنداش دکل ، بشریتك هدفلرینی استحصال ایتمکه قادر انسان یتیشدیرمك اولدیغنی کوسترمکه کافیدر . بناءً علیه تربیه‌نك مفکوره‌سی انسانیتی هدفنه ، غایه‌سنه سوق ایتمکدر . تربیه‌یه بویله برغایه کوسترمك وهم دکلمیدر ؟ انسانلغك هدفی قابل استحصال دکلدرکه او ، تربیه ایچون بر مفکوره اولابیلسین . آنجق برمفکوره‌نك بعض موانع دولاییسیله شیمدی‌یه قدر تحقق ایدمه‌مه‌سی هیچ برزمان اونك وهم وخولیا اولدیغنه ، آرتیق اونکله مشغول اولمامقلغمز لازم کلدیکنه دلالت ایلیه‌مز . بالعکس ذاتاً بر مفکوره‌نك وصفی اونك حالاً تحقق ایتمه‌مش اولماسیدر ، حتی تماماً تحقق ایدمیه‌جکیدر .[١] عقلاك وضع ایتدیکی مفکوره‌لره کیت کیده تقرب ایدیله‌بیلیر . بونك ایچون بلا انقطاع اونی تعقیب ایتمکلکمزی عقل امر ایدر . کیم یالکز عدالته توفیقاً اداره ایدیلن ، یاخود ایدلمش اولان برجمهوریت کوستره‌بیلیر ؟ مع مافیه بویله برحکومت ، یعنی اجرا آتی یالکز عدالته توفیق ایلمش برجمهوریت سیاست ایچون برمفکوره دکلمیدر ؟ شیمدی‌یه قدر بویله بر حکومت کورمدیکمز ایچون عدالتی وهم عد ایده‌بیلیرمی‌یز ؟ بناءً علیه برمفکوره ، عقلك اورته‌یه قویدیغی برفکر ، برحقیقت (Vraie) ایسه اونك تجربةً تحقق ایتمدیکنی ، حصولنه اقتحامی قابل اولمیان موانع بولوندیغنی ایلری سورمك تعقیبی لزومنی ابطال ایده‌مز . ایشته انسانده‌کی بوتون طبیعی استعدادلری انکشاف ایتدیره‌جك واونی غایه‌سنه سوق ایلیه‌جك تربیه مفکوره‌سی‌ده بویله‌در . نه شیمدی‌یه قدر تربیه‌نك بونی استحصال ایتمه‌مش اولماسی ، نه‌ده استحصالنه حد ذاتنده برطاقم موانعك بولونماسی بو مفکوره‌یی تعقیب ایتمك لزومندن بزی فراغت ایتدیره‌مز .

[١] ٢٣٣-٢٤٤ ... الخ صحیفه‌لره باقیکز

تربیه‌نك بوغایه‌یی استحصاله دوغری کیده‌بیلمسی ایچون عنعنه و تعامله یرلشمش اصوللردن قورتولمسی ایجاب ایدر . اونك ایچون تربیه صنعتنده کوره‌نك ایله وجوده کلن میخانیکی طریقلر یرینه علمه مستند ثابت اصوللر اقامه ایدلملیدر . تربیا علمه مستند ثابت اساسلر وغایه‌لره دایانمازسه هرنسل دها اولکی نسلك تعقیب ایلدیکی اصولی ییقار . خلاصه بداغوژی اویله مبدألره مستند اولملیدرکه بوتون انسانلر نظرنده تربیه‌نك ثابت پلانی عد ایدیله‌بیلسین .

تربیه‌نك بویله اساسه استناد ایتمسی لازم اولدیغی و هدفی انسانلغك غایه‌سی بولوندیغی ایچون چوجوقلر جمعیتك بولوندیغی حاله کوره دکل ، استقبالده احراز ایده‌جکی الك ایی شکله کوره یتیشدیریلمسی ایجاب ایدر. تعبیر آخرله کنجلر انسانلق مفکوره‌سنه، اونك استحصال ایتمکله مکلف اولدیغی هدفلره کوره تربیه ایدلملیدر . [۱]

تربیه‌ده بوغایه‌نك حصولی ایچون فیلسوف ایکی مانع کورویور . بری ابوینك چوجوقلرینی یاشادقلری زمانده منفعتلرینی تأمین ایده‌جك وجهله یتیشدیرمك اندیشه‌سندن باشقه بر غایه کوزه‌تمه‌ملری ، دیکری حکمدارلرك تبعه‌سنی کندی املرینك خادمی کبی کورملری واویله یتیشدیرمك ایسته‌ملریدر . مربی تربیه‌ده بو ایکی غایه‌نك فوقنه چیقمغه و چوجوغی انسانلغك هدفنه یاقلاشه‌جق صورتده یتیشدیرمکه مجبوردر . چونکه منفعتلر یرینه عالمك ایلکنی اقامه ایده‌جك درجه‌ده کنیش حسیاته مالك اولان، بشریت ایچون تحقق ایده‌بیله‌جك دها ایی بر حالی دوشونه‌بیلن شخصلرك جهدیله‌درکه طبیعت انسانیه یاواش یاواش کندی غایه‌سنه تقرب ایده‌بیلیر . بو غایه‌یه خدمت ایده‌جك اولان تربیه بر صنعت ماهیتنی اکتساب ایدر . وهرنسل دها اولکی نسلك تجربه‌لرندن استفاده ایده‌رك تربیه صنعتنی اکماله چالیشیر .

بوسببلره مبنیدرکه قانت تربیه‌نك موضوعنی شوصورتله کوستریور :

۱) تربیه انسانی انضباط آلتنه آلملیدر. انضباط آلتنه آلمقدن مقصد انسانده حیوانی اولان حسلره مانع اولمق ، انسانی اولانلری احیا ایتمه‌مکدر . خلاصه انضباط انسانی وحشیلکدن ، صرف ابتدائیلکدن وحیوانیلکدن قورتاریر .

۲) تربیه ، تحصیله خادم اولملیدر . علم تحصیلی فردده هرنوع غایه‌لری استحصاله خادم مهارت ولیاقت تأمین ایلر .

[۱] بومفکوره فیلسوفك فلسفهٔ اخلاقیه‌سنده وانسانیتك ترقیسنه عائد قناعتلرده مندمجدر . اونك ایچون بوندن اولکی قسمله بوندن صوکراکی بحثه باقیکز

۳) تربیه انسانی احتیاط و اعتدال اکتسابنه آلیشدیرملی ، کندینی همجنسلرینه سودیره‌جك، اونلر اوزرنده مؤثر اولاجق وجهله یاشامنی اوکره‌تملیدر .

٤) تربیه انسانی اخلاقیلاشدیرملیدر . انسانك یالکز غایه‌لرینی استحصاله مستعد وصالح برحالده اولماسی کافی دکلدر . عینی زمانده یالکز ایی اولان حرکاتی انتخاب و ترجیح ایتمکی بیلملی، جمعیتك حرکاتمزه قارشی کوستره‌جکی طبیعی مقاومته فردلری آلیشدیرملی ومنافعنی وحریتنی مشروع حدودلری داخلنده بولوندیرابیلمکه اعتیاد حاصل ایتدیرملیدر.

قانت بوفکرلریله اثرلرندن اوقدر ملهم اولدیغی روسونك تربیه حقنده‌کی نظریه‌لرندن اساسلی نقطه‌لرده آیریلیوردی . واقعا قانت‌ده روسو کبی تربیه‌نك موضوعنی فردی سو ویا بو جمعیته کوره یتیشدیرمك عد ایتمیور، بالعکس تربیه‌دن چوجوغی انسانلغك غایه‌سنه کوره یتیشدیرمکی قصد ایله‌یور . فقط روسویه کوره فردی بوهدفه دوغری تربیه ایتمك ایچون اونی سوق طبیعیلرینه، طبیعته براقمق لازمدر. آلمان فیلسوفی نظرنده ایسه انسانك سوق‌طبیعیلری ضعیفدر وفردی غایه‌سنه‌کوتورمکه مقتدر دکلدر. بناءً علیه طبیعی انکشافی تربیه‌نك استهداف ایلدیکی غایه‌یه ایریشدیره‌مز . روسو حال طبیعی و ابتدائیی انسانلق اعتباریله مکمل بردور اولارق‌قبول ایدییور . قانت ایسه‌حال‌طبیعی و وحشیی « هرنوع قانونلر قارشیسنده‌سربستی‌یعنی باشی‌بوش اولمه » دیه تعریف‌ایتمکده وبودورده انسانلغك هنوز حیوانیتدن تماماً صییریله‌مسندن تولد ایدن بر خشونت کورمکده‌در . روسو فردی تمایلات‌طبیعیه‌سنه براقمانك غایه‌سنه ایریشمك ایچون کافی کلدیکنه قانعدی . قانت ایسه تمایلات طبیعیه‌سنه سربست بر جریان ویرمك صورتیله چوجوغك یتشدیریله‌بیله‌جکنی قطعیاً قبول ایتمیور . بالعکس مربی اول امرده انسانلغه لایق بر مفکوره‌یه صاحب اولملی وصوکرا چوجوغی بو مفکوره‌یه کوره تربیه ایتمکه صالح اصولی تحری ایتلیدر . قانت وقتنده چوجوغه کندی حریتیله جمعیتك مشروع جبر و تضییقنی تألیف ایتمکی اوکره‌تدیرمك لزومنه قانعدر . روسونك نه‌میلی بویله‌میدر ؟ بالعکس نه‌میل‌هرنوع جبر وتضییقدن آزاده اولارق یتیشدیرلمشدر ، اونك ایچون جمعیتك هیچ برنوع ایجاب وتضییق قارشیسنده فدا ایده‌میه‌جکی استقلال فردیسنه مجلوبدر ، مدنیت حیاتندن، اونك ایجاباتندن متنفردر . نهایت حرکاتی عقله ، کلی دستوره مستند دکل ، حسنه ، سوق طبیعیسنه تابعدر .

ایکی فیلسوفك تربیه حقنده‌کی نظریه‌لرنده‌کی بو فرق اونلرك قبول ایتدکاری مبدألرك آیری آیری اولماسندن متولددر . روسویه کوره طبیعت الندن چیقان هرشی حدذاتنده ایيدر ، طبیعتك ایلك حرکتی دائما دوغری‌یه متوجهدر . اونك ایچون چوجوق ایی اولارق دوغار ، تمایلات طبیعیه‌سنك بر قصوری یوقدر . مربی بو تمایللری رهبر عد ایتملیدر . قانت‌ده بر آرالق انسانك اساساً معصوم اولارق دوغدیغنه وطبیعی تمایللرینك ایی اولدیغنه دائر اولان روسونك فکرینه التحاق ایدر کبی اولمشدی[۱] ، فقط بالاخره بو قناعتی تماماً بیراقدی [۲] اخلاق حقنده‌کی دوشونجه‌لری طبیعی تمایللرله «فضیلت» آراسنده‌کی تضادی کورمکه سوق ایتدی . چونکه طبیعی تمایلات انسانی عقلك ، حر اراده‌نك وضع ایلدیکی قانونه مخالف استقامته سوروکلر . بو تمایلات حد ذاتنده فنا بیله اولمسه‌ بنه بزی اختیاریمزه مخالف اولارق حرکت ایتدیریر . حالبوکه اخلاقاً ایی اولمق آنجق فضیلت ایله قائمدر . فضیلت ایسه تمایلات طبیعیه‌یه کندیمزی بیراقمامق ، یالکز مختار اولان قانون اخلاقی‌یه رعایت ایتمك اوزره عملده بولونمغه جهد ایتمکدر . شو حالده انسانی اخلاقاً یوکسلتمکی تمایلات طبیعیه‌نك انکشافنده آرامامالی ، بالعکس فضیلتك بو حسی تمایللره مقاومت ایده‌رك قانون اخلاقی‌یه رعایت ایده‌جك وجهله حرکته چالیشمغه مستعد اولدیغنی اونوتمامليدر .

شو ایضاحات تربیه‌ده روسونك قبول ایتدیکی مبدأدن قانتك نه درجه‌یه قدر اوزاقلاشدیغنی بزه کوسترمکه کافیدر . برکره ایکی فیلسوف بو اساسلی مبدأده آیری آیری نقطهٔ نظره مالك اولونجه تربیه‌نك طرز واستقامتنده‌ده متخالف کوروشلره صاحب اولمالری طبیعیدر . نته‌کیم روسویه کوره تربیه‌نك هدفی سوق طبیعیلرك غایه‌سی ، حساسیتك انکشافیدر . واقعا قانت‌ده چوجوغك تمایللرینه بر موقع ویرلمسنی قبول ایدر ، حتی «چوجوق برچوق زمان حرکاتی تمایلاتنه تبعاً یاپمغه مضطر» اولدیغنی تسلیم ایلر . آنجق بو حال موقتدر . چوجوق نهایت تمایللرینه تبعاً حرکتی بیراقملی ، دستورلره ، کلی قانونلره کوره[۳] حرکت ایلمکه آلیشمالیدر . ژنه‌ولی فیلسوف نظرنده تربیه سوق طبیعیلرك انکشافی غایه

(۱) صحیفه ۲۷۶
(۲) قانتك نه ایچون وناصل بونیکبینی تلقی‌یی بیراقدیغنی آکلامق ایچون بشنجی قسمه باقیکز .
(۳) ۲۳۳-۲۳۵ صحیفه‌ده قانت ایله روسونك نظریهٔ اخلاقیه‌لری آراسنده‌کی مقایسه‌یه باقیکز . بو آیریلغك سببی او صحیفه‌لردن لایقیله آکلاشیلیر

بیلملیدر . آلمان فیلسوفی ایچون ایسه تربیه‌نك مفکوره‌سی اراده‌نك تمایلاتنه ، مادی سائقلره تابع اولمقدن قورتولارق عقلك مبدألرینه، یعنی قانون اخلاقی‌یه منقاد اولماسیدر.

قانت ایله روسونك بو تلقیلری آراسنده‌کی فرقدن دولاییدرکه هرایکی فیلسوف تربیه‌یی آیری آیری تصنیف ایلمشلردر . روسویه کوره تربیه اوچ صفحه‌یه آیریلمق ایجاب ایدر . برنجی صفحه‌ده تربیه‌نك موضوعی چوجوغك بدنی ایله حواسیدر. آنجق اون ایکی یاشنه دوغریدرکه تربیهٔ ذهنیه باشلامالیدر . تخمیناً اون بش یاشندن صوکرا تربیهٔ اخلاقیه موضوع بحث اولابیلیر . حالبوکه قانت بویله مطلق اوچ درجه‌لی بر تربیه اساسی قبول ایتمیور . چونکه فیلسوفه کوره شخصیت بشریه روسونك تخمیننددن چوق اول انکشاف ایدر . بناءً علیه ایلك زماندن اعتباراً چوجوغك ذهنی و اخلاقی تربیه‌سنه دقت ایتمك مجبوریتی واردر . چونکه ایلك درسلرك ، کوستره‌جکمز ایلك مثالك ایزی پایدار اولارق قالابیلیر . بالخاصه تربیهٔ اخلاقیه ایچون اون بش یاشنه قدر انتظار ایتمکی هیچ دوغری بولمایور. بالعکس چوجوغه دها چوق اركندن باشقه‌لرینك حقنه حرمت ایتمکی اوکره‌تمك و بوحقه رعایت ایتمسنه نظارت ایلمك ایجاب ایدر .

بناءً علیه قانت روسونك بودرجاته منقسم تربیه تصنیفنی قبول ایلمه‌یور . تربیه‌نك استهداف ایلدیکی غایه‌دن بحث ایتدیکمز زمانده سویلدکمز کبی قانت تربیه‌یی بر کره‌ایکی قسمه آییرییور : ۱) انضباط ۲) علم تحصیلی . انضباط تربیه‌نك منفی قسمی ، تدریس ایسه مثبت جهتیدر . انضباط فردك ابتدائی و وحشی تمایللرینك سوقیله حقیقی غایه‌سندن اوزاقلاشماماسنی تأمین ایدر . تعبیر آخرله یا کلش بریوله کیتمه‌مسنه خدمت ایلر. یالکز ناصیل حرکت ایتمسی ایجاب ایده‌جکنی اوکره‌تمز . ایکنجیسی لازم کلن بوتون معلوماتی اوکره‌تمك سایه‌سنده حیاتده مهارتی ، احتیاطی وبونلرك فوقنده اولمق اوزره اخلاقلیلغی تلقین ایدر .

قانت « تربیه » کتابنك مدخلنده یاپدیغی بو تقسیم خارجنده بداغوژی‌یی آیری بر تصنیفه تابع طوتیور . معلومدرکه چوجوق کندی کندینه بویویه‌مز. بدن و روحی تشکیل و اداره ایدلمك ایجاب ایدر . بو اعتبارله طبیعتده‌کی اشیایه بکزه‌رلر . ناصیل موجودات مادیه‌یی قوانین طبیعیه ایله اداره ایلرسه چوجوغك حرکاتی‌ده تنظیم اولونمغه محتاجدر . چوجوغك بویله بر « شی Chose » اولمق اعتباریله محتاج اولدیغی تربیه‌یه

« مادى Physique » تربيه دينيلير . چوجوغك ذهنى‌ده ايلك ياشلرده سبىى آكلامادينى بر طاقم ادمانلره ، اصوللره تابع اولارق انكشاف ايده‌جكى ايچون ذهنك‌ده بر نوع مادى تربيه‌سى واردر .

فقط چوجوق يالكز برشى دكلدر. ايلريده اونده انكشاف ايده‌جك اولان شخصيتك Personnalité رشيمى موجوددر. فى الحقيقه بو رشيمك تميه ايديلمسى سايه‌سنده دركه ايلريده كندى كنديى اداره ايايه‌جك، يعنى مناسب كورديكى دستورلره كوره عملده بولونابيله‌جكدر. انسانلغك بالخاصه حيثيتى‌ده بونقطه‌ده‌در. ايشته طبيعى تمايلاره كوره دكل، كنديسى طرفندن قبول ايديلن مبدألره كوره حركت ايتمكى اوكره‌ته‌رك ميخانيكيتدن حريته دوغرى اصعاد ايتمك وظيفه‌سى معنوى تربيه‌يه عائددر .

بو ايضاحاتدن آكلاشيايوركه قانت برمادى تربيه ، برده معنوى واخلاقى تربيه قبول ايديور . مادى تربيه بدنى تربيه‌نى افاده ايلديكى كبى ذهنى تربيه‌يى‌ده جامع اولويور . فيلسوفك مادى ايله معنوى واخلاقى تربيه‌نى تفريق ايتمك اوزره قبول ايتديكى معيارشودر: برنجيسنده چوجوق تماماً انفعالى بروضعيتده‌در ، ايكنجيسنده ايسه فاعلدر ، يعنى عملنك استناد ايلديكى مبدأى وبو نكته وظيفه منعكوسه‌سى آراسنده‌كى مناسبت و ارتباطى تقدير ايلر .

سوقدركه قانت مادى تربيه ديه ترجمه ايتديكمز (Education Physique) ى دائما بويله كنيش معناده قوللانمايور . صوك زمانده على الاطلاق استعمال ايلديكى وجهله بو كلمه‌دن يالكز بدنى تربيه‌يى آكلايور وذهنى تربيه‌يى اخلاقى تربيه ايله برابر معنوى تربيه زمره‌سى ميانندە طوپلايور .

قانتك ايشته يكديكريله تداخل ايدن قاريشيق تصنيفى. شيمدى بدنى تربيه‌دن باشلايه‌رق فيلسوفك افكارينى كوره‌جكز .

مربينك علم وانضباطه وظيفه‌سنه باشلامازدن اول چوجوغك مادى اولارق نه كبى اعتنايه محتاج بولونديغنى تدقيق وتحرى ايجاب ايدر. بونك ايچون فيلسوف اولا بدنى تربيه‌دن باسلايور صحتك بذاته اهميتنى ،روحك انكشافى ، سجيه‌نك قدرتى ايچون لزومنى هركس تقدير ايدر. اونك ايچوندركه قانت اول امرده تا بشيكدن اعتباراً چوجوغك بدننك انكشافى ايچون لازم كلن تدابيرى تدقيق ايلدكدن صوكرا ذهنى واخلاقى تربيه‌يه انتقال ايليور .

چوجوغك ایلك یاشلرنده محتاج اولدیغی تربیه خصوصنده قانتك فکری روسونك‌کنه چوق یاقیندر. بونك سببی ایلك یاشلرك دیگر سنلردن‌دها فضله روسونك تصویب ایتدیکی طبیعی تربیه‌یه یعنی چوجوغی سوق طبیعیلرینه بیراقمغه مساعد اولماسیدر.

قانت، چوجوغی بشیك چاغندن اعتباراً نظره آلیور. ایلك آیلرده طبیعته مخالف اولارق اعتیاد ایدیلان اصوللرك فنالغنی آکلاتیور. یکی دوغان چوجوق آناسودیله بسلانمالیدر. صوغوق‌صو ایله بانیو ایدلملیدر. فیلسوف بشیك کبی هیچ براحتیاجدن دوغمایان، قونداق کبی ضررلی اولان عادتلرك شدتله علیهنده بولونیور. صوکرا چوجوغك حیاتنه متعلق اوفق تفرعاتی بیله اهمال ایتمکسزین تدقیق ایله‌یور. چونکه قانت قانعدرکه تعقیب وتطبیق ایدیلن هیچ برشی چوجوق تربیه‌سنده علاقه‌سز عد ایدیله‌مز. بونك ایچوندرکه چوجوق اویونلرینی برر برر کوزدن کچیره‌رك فائده‌لی اولانلرینی آراشدیریور. فیلسوف دودوك، ترامپته کبی اطرافده‌کی بویوك آدملری ازعاج ایلیه‌جك اویونلری تصویب ایتمیور. چونکه بونلر اطرافده‌کی انسانلرك حقنه تجاوز اولدیغی ایچون منع ایدیلیر. بوکا مقابل کور أبی، طوپ اویونی، صالینجاغی خلاصه هم عضله، هم حواس ایچون ادمان ماهیتنده اولان اویونلری توصیه ایله‌یور. قانتك نظرنده الك ایی اویونلر چوجوغك یالکز مهارتنی آرتیرانلر دکل، عینی زمانده حواسنی تربیه ایلینلردر. مثلا اویله اویونلردرکه چوجوق اونکله مسافه‌یی دوغریدن دوغری‌یه تقدیره آلیشه‌رق باصره‌سنی تربیه ایلمش اولسون. الخ.

قوشمه ویورومه وجودی قوتلندیرن الك ایی حرکتلردر. قانتك تصور ایتدیکی چوجوقده أمیل کبی قوشاجق، طیرماناجق، آتلایاجق، اوکنه‌کلن طبیعی موانعی اقتحام ایلیه‌جکدر. بوحرکات وعمومیتله اویون ساده‌جه بدنی قوتلندیرمز، حواسی تربیه‌ایلیه‌مز، بالخاصه چوجوغك قوهٔ تشبثیه‌سنی آرتیریر، اراده‌سنی تقویه ایلر.

قانت، چوجوغك بو ایلك یاشلرنده روسو کبی منفی تربیه‌یه معروض اولماسنه طرفداردر. شو سطرلر اونك بوفکرینی کوستریر: «ایلك تربیه طرزی منفی négatif اولمالی، یعنی طبیعتك اتخاذ ایتدیکی تدبیرلره هیچ برشی علاوه ایدلمه‌ملی، مربی ساده‌جه طبیعتك وجوده کتیردیکی اثرك محو ایدلمه‌مسنه حصر فعالیت ایتملیدر. باشلانغیجده ممکن مرتبه آز واسطه قوللانملی، چوجوغك هرشیئی کندیلکندن اوکره‌نمسنه میدان ویرملیدر. بو چاغده تربیه‌نك اساسلی ایشی حیاتی فعالیتده مهارت

حاصل ایلمیدر. بونك ایچون ایسه چوق زمان اوفاق بر تلقین کافیدر: چوجوق حد ذاتنده کاشف ومبدع (Inventif) در. حرکاتی ایچون لازم کلن وسائطی بالذات یاپابیلیر، بولابیلیر، آلات ووسائطی یاپیلمش بر حالده چوجوغه ویره جك و اعمالنك واسطه لرینی کندی کندینه بولمق زحمتنه میدان ویریلمیه جك اولورسه چوجوق تربیه نك استهداف ایلدیکی طبیعی مهارتدن محروم اولارق یتیشدیریلیر. اونك ایچون بو یاشده چوجوغی کندی قدرتنی تقدیره وبالکز کندی کندینه استناد ایتدیرمکه ومثلا چوجوغی داربوللردن یوزوتمکه، صرپ یرلری آشمغه آلیشدیرملیدر.

قانت، کوچوك یاشده چوجوقلر اوزرینه وقوع بولان تأثیراتك، اونلرده وجوده کله جك اعتیادلك عمرلرینك نهایتنه قدر دوام ایده جکنه قانع اولدیغی ایچون معین زمانلرده یه مك، اویومق عادتلری خارجنده هیچ بر اعتیاده آلیشدیرمامغی توصیه ایله یور. دیکر جهتدن چوجوغك بو یاشده تمایلاتنه دوغریدن دوغری یه مقاومت ایتمه مك لازم کلمکله برابر بسبتون کیفنه بیراقمانك و بالخاصه آغلادقجه هر ایستدیکنی ویرمه نك تولید ایلیه جکی فنا اعتیادلری ایضاح ایله یور. بناءً علیه «چه جوق آغلادیغی وباغیردیغی ایچون اولجه منع ایتدیککز هیچ بر شیئی یاپمایکز؛ بر کره اوت ویاخایر دیدکدن صوکرا هر نه بهاسنه اولورسه اولسون سوزیکزی کری آلمایکز» دستوری قانتك توصیه ایتدیکی تربیه وجیزه لرندن بریدر. شو قدر که ابوین چوجوغك رجالرینی ده - اکر عدم اجراسنی ایجاب ایدن محق سبب یوقسه - قبول ایتملیدر. بو صورتله چوجوق آچیق قلبلی اولور. فیلسوف ابوینك چوجوغی صبرلی یتیشدیرمك ایچون هر شیئی رد ایتمسی، بو صورتله متمادیاً ارادەسنی قیرماسنی، هر ایستدیکنی یاپمق صورتیله حوبیه اولارق یتیشدیرمك کبی فنا ومضر بر تربیه عد ایلیور.

قانت ایستیورکه چوجوق اطرافنده کی انسانلری مزعج اولماسین، فقط عینی زمانده بر نوع عارسزده عد ایدلمه سین. بو غایه نك استحصالی چاره سی چوجوغه باشقه لرینك یاننده ناصیل حرکت ایتمك لازم کله جکنه دائر نظری معلومات و فکر ویرمك دکلدر. چونکه بویله فکر ویرمك چوجوغی محجوب واوتانغاج یاپار، یاخود کندینی اطرافنده کیلرینه تقدیر ایتدیرمك ایچون صنعی حرکتلرده، تدبیرلرده بولوندیرمغه سوق ایدر. حالبوکه بر چوجوغك اختیار بر آدم کبی مدبرانه حرکته قالقمسی یاخود احمقجه اوتانغاج اولماسی

قدر كولونج برشی یوقدر. چوجوقده انجق چوجوغه مناسب حركت و تدبیرلر یاقیشابیلیر. فقط بویوك آدم كبی حركتلرنده، سوزلرنده مدبر اولماسی اونی عادتا مایمون حالنه قویار. چونكه طبق مایمون كبی دوشونمدیكی حركتلری تقلید ایله یاپمش اولور.

خلاصه چوجوق بویوك آدم اولمازدن اول چوجوقلق حیاتی كچیرملیدر. چوجوغی حیاته حاضرلامق باشقه، وقتندن اول سن كالده اولان انسانلری تقلیده اوزه‌ندیرمك ینه باشقه شیدر. برنجیسی تربیه‌نك وظیفه‌سیدر، فقط ایكنجیسی چوجوغی اختیارلاشدیرمقدر.

بدنك و حسك تربیه‌سندن صوكرا فیلسوف ذهنك تربیه‌سنی موضوع بحث ایلیور. بوقاریده‌ده بالمناسبه سویلدیكمز كبی قانت ذهنك تربیه‌سنی ده «مادی تربیه Education physique» میاننده كورویور. چونكه فیلسوفك نظرنده مادیاتمزه عائد تربیه بزم طبیعی استعدادلریمزك انكشافنی استهداف ایدر. بدنی و حسی قابلیتلریمز ناصیل بو طبیعی استعداد میاننده ایسه ذهنده ینه بونلر آراسنده‌در. طبیعی استعدادلرك انكشافی بزی برموجود طبیعی اولارق یتیشدیریر. فقط انسانك بویله بر «طبیعی موجود اولماسندن» فضله واوندن یوكسك برشیئی واردر: اوده اختیاردر. «اختیار Liberté» ایله‌دركه انسان برشخصیت معنویه واخلاقیه اكتساب ایدر. بناءً علیه معنوی واخلاقی تربیه اختیاره تعلق ایدر. اختیار ایسه فیلسوفك نظرنده استعداد طبیعیلرك خلاصه طبیعتك بیتدیكی نقطه‌دن باشلار. [۱] اونك ایچون بر فرد قوای بدنیه و حسیه‌سی انكشاف ایتمش، ذهناً تنور ایلمش اولابیلیر. بونكله برابر اخلاقی تربیه‌سی نقصان اولدیغی ایچون فنا آدم اولابیلیر. ایشته بوملاحظه ایله‌دركه قانت اكثریا بدنی، حسی، ذهنی تربیه، حتی اراده‌نك میخانیكی انضباطنه متعلق خصوصاته «مادی تربیه» عنوانی ویریور و بوكا مقابل اختیارك موضوع بحث اولاجغی فعللرك انكشافنی تربیهٔ معنویه و اخلاقیه اولارق قبول ایدییور.

قانتك تربیهٔ ذهنیه‌ده قبول ایلدیكی مفكوره بوتون قوای (Facultés) ذهنیه‌نك قیمتلریله، حائز اولدیغی اهمیتلرله متناسب برصورتده انكشاف ایلسیدر. سالم بر مفكره فیلسوف نظرنده بوتون قوای ذهنیه‌نك آهنكدار و متوازن برطرزده انكشاف ایتمسیله

[۱] «اختیار» ك ماهیتی حقنده‌كی ایضاحاته باقیكز صحیفه ۲۱۹

وجوده کلیر. بالخاصه بعض ذهنی ملکه‌لر واردرکه بذاته قیمتی حائز دکلدر، بونلرك دیکرینه خادم اولمق اعتباریله بر قیمتی واردر. مثلا حافظه‌نك بذاته قیمتی اولاماز: هیچ محاکمه قابلیتی اولمایان و فقط حافظه‌سنه برچوق معلومات یرلشدیرمش اولان آدام نه ایشه یارار؟ بویله بر آدم جانلی بر لغت کتابندن باشقه بر شیمیدر؟ اونك ایچون ذهنك هرقوتی باشلی باشنه دکل، دها یوکسك بر قوهٔ ذهنیه‌یه خادم اولمق اوزره تربیه ایدیلملیدر. هیچ بر ایشه یارامایان معلوماتی ذهنه ییغمغه وبو صورتله یالکز حافظه‌یی انکشافه مصروف اولان تربیه طرزلرینك فائده‌سزلکنی و فنالغنی قانت اوزون اوزادی‌یه آکلاتییور.

قانت مخیله‌نك فضله انکشافنی ایسته‌مییور. دییورکه « چوجوقلرك مخیله‌لری حدذاتنده قوتلیدر. دها فضله توسیعه لزوم یوقدر. بالعکس مخیله اداره ایدلمکه، قاعده آلتنه آلنمغه محتاجدر ». بونك ایچون فیلسوف « چوجوقلرك الندن رومانلری آلیکز، اونلری اوقوتماییکز. چونکه چوجوقلر بونی اکلنمك ایچون اوقورلر، حافظه‌لرنده طوتمغه لزوم کورمزلر. بو صورتله حافظه ایشله‌میه‌جکی ایچون ضعیفلر. دیکر جهتدن بوکتابلر چوجوقلری خیالی وقوعاتی تقلید ایتمکه، حیاتلرینی اوکا اویدیرمغه و اوهام ایچنده یاشامغه سوق ایدرلر. » قانت مخیله حقنده اساسلی اولمایان بو سوء نظرینه رغماً اونك وظائفندن تماماً غافل ده دکلدر. مثلا جغرافیا تدریساتنه خریطه‌نك، تاریخ درسلرنده حیوان و نبات رسملرینك اهمیت وفائده‌سنی سویلیور. سیاحت خاطراتنك اوقوتماسنی بالخاصه توصیه ایدییور.

قانت حافظه و مخیله‌دن صوکرا ذهنك دها یوکسك قوتلرینی، مدرکه و عقلی تعبیر آخرله فردی، جزئی حادثه‌لر آراسنده رابطه‌یی ادراك ایدن قدرتی تربیه نقطهٔ نظرندن تدقیق ایلیور. قوای ذهنیه‌نك تربیه‌سنی بویله آیری آیری ملاحظه ایتمکله برابر شو نقطه‌یه اشارت ایدییورکه حیات ذهنیه بردر، بوتون قوتلر اونك بر نوع تجلیسیدر. اونك ایچون بو قوای ذهنیه‌دن یالکز برینی صورت مطلقه‌ده انکشاف ایتدیرمکه چالیشمق بیهوده‌در.

ذهنك قوتلری یکدیکریله آهنك و تساند ایچنده اولدقلری کبی هیأت عمومیه‌سیله ذهن ده دیکر ملکات روحیه ایله، یعنی تحسس وحرکت قابلیتلریله متساند بر حالده‌درلر. تعبیر آخرله ذهن ده بر قوت، بر قدرت فعاله‌در. اونك ایچون ذهن حرکت ایدرك، فعالیتده بولونه‌رق انکشاف ایدر. بو مطالعه یه‌درکه قانت ده قوای ذهنیه‌نك کندیلکندن

فعالیتده بولونه‌رق انکشاف ایتمسی لزومنی آکلاتیبور. مثلا بر چوجوق تطبیقاتنی یاپمادقدن
صوکرا صرف قاعده‌سنی ازبرله‌مکدن بر فائده استحصال ایده‌بیلیرمی ؟ حتی اکر خطا
ایتمکسزین بر قاعده‌یی دائما تطبیق ایده‌بیلیورسه اونی دستور حالنده بالله‌مه‌مش اولماسندن
هیچ بر محذور حاصل اولماز. خلاصه « ذهنک قواسنی انکشاف ایتدیرمک ایچون اك
ایی طرز یاپمق ایسته‌نیلن شیئی چوجوغك بالذات یاپمسیدر، اك ایی صورتده آکلادیغمز،
اك ایی طرزده حفظ ایتدکلریمز عادتا کندی کندیمزه اوکره‌ندیکمز شیلردر.» قانت ذهنك
بو فعالیتنه بویوك اهمیت ویرییور، اونك لزومنی اوزون اورادی‌یه مدافعه ایلیور.
چونکه آنجق بوطرزده‌کی فعالیت ذهنیه ایله فردده سجیه‌یعنی مختاریت تشکل ایده‌بیله‌جکنه،
قانعدر. فیلسوف بیلیورکه ذهنك بو بالذات فعالیتی سایه‌سنده هرشیئی بوتون نتایجیله
سربستجه تدقیق ایتمك ملکه‌سی تأسس ایده‌بیله‌جکدر. کذلك ذهنی دائما بویله فعالیتده
بولوندیرمق، بالذات حقیقتی تحری و کشف ایتمکه آلیشمق سایه‌سنده‌درکه هر نوع حقایقی
آکلایه‌بیله‌جك، دائمی ترقی‌یی استحصال ایلیه‌بیله‌جك مفکره تشکل ایدر.

چوجوغك سویه‌سنه کوره فعالیت ذهنیه‌ده بولونماسی، یکی یکی معلومات اکتساب
واونلری هضم ایتمسی اونده حظ وممنونیت Plaisir اویاندیریر. آنجق قانته کوره سعی
حظه تابع قیلنماملی، بالعکس حظ سعیك نتیجه‌سی اولارق تظاهر ایتملیدر، تعبیر آخرله
چوجوق ذهنك قواسنی انکشاف ایتدیرمکدن، وظیفه‌یی ایفا ایتمکدن ممنون اولمالی.
شوقدرکه سعی یالکز جاذب اولان، یالکز کندیسنی علاقه‌دار ایدن شیلره تخصیص
ایتدیرمك اعتیادینی اویاندیرمامالیدر. قانت مثلا دیبورکه: « زمانمزك متفکرلری
تربیه و تدریسده اك ایی اصولی تحری ایدییورلر. بو میانده چوجوقلرك کندیلرینه
لازم اولان هر شیئی عادتا اویون حالنده اوکرنملری توصیه ایدلمکده‌در.
حالبوکه بوندن فنا اصول اولاماز. چوجوقلری وقت وزمانیله جدی اشتغاله
آلیشدیرمالیدر. چونکه بر مدت صوکرا جدی حیاته کیره‌جکلردر.» شبهه
یوق که چوجوقلر اوینامالیدر، اونلرك تنفس و استراحت زمانلری‌ده اولمالیدر.
فقط عینی زمانده جهده آلیشمالیدرلر. اونك ایچون چوجوغه هر شیئی
بر اویون، بر اکلنجه کبی تلقین ایتمك، چالیشمغی و اوکرنمکی بویله اکلنجه
حالنه کتیرمك اونلر اوزرنده پك فنا بر اثر براقیر. چوجوقلر معین زمانده چالیشمق

مجبوریتنده اولدیغنی بیلامیدرلر . بو مجبوریت بدایةً اونلره آغیر کاسه بیله صوکرالری نه درجه فائده‌لی بولوندیغنی ادراك ایدرلر. او وقت آ کلارلرکه الك ایی استراحت سعیی تعقیب ایدندر .

قانت سعیك ثمره‌دار اولماسنه الك چوق مانع اولان دالغینلق و دقتسزلکك اوکنی آلمغی مربینك الك مهم وظیفه‌سی عد ایدییور . یالکز چوجوغی برشیٔ اوزرینه حصر دقته ناصیل آلیشدیرملی ؟ بعض تربیه عالملری چوجوغك دقتنك انکشافی چاره‌سنی ذهننك طبیعی تکاملنده و بالخاصه یالکز علاقه‌سنی اویاندیراجق اشیا ایله اشتغال ایتدیرمکده آرایورلر. قانتك مطالعه‌سی ایسه تماماً بونك ضدیدر. چوجوغك دقتنی یالکز علاقه‌سنی اویاندیران واونك ایچون جاذب اولان شیلرله مشغول ایتمکده آراماملی، بالعکس اونی دقتك استلزام ایلدیکی جهده آلیشدیرمالیدر . هربکی مطالعه باشلانغیجنده بر زحمت ، بر یورغونلغی موجب اولور . بو زحمتی بسبتون ازاله ایدیله‌جکنی ظن ایتمك وهمدر . کنج یاشده چوجوقلر آلیشدیلیه‌جق اولورسه ایلریده جهد اقتدارینی‌ده غائب ایدرلر . ایلك اتعاب ذهنك زحمتنی آزالتمغه چالیشملی، فقط (جاذب مساعی Travail attrayant) طرافدارلرینك ایستدکلری کبی چوجوغك بوتون سعینك هرنوع جهد وزحمتدن عاری اولماسنی ایسته‌میه‌لم. چونکه طبیعت حقیقی سعیی جهده معلق بیراقمشدر . جاذب مساعی برجهد وتعبدن صوکرا بر نوع استراحت وتنفس ایچون ایستنه‌بیلیر ، آنجق چوجوق بومدتده ایکنجی برجهده حاضرلانیر . عادتا بو جاذب مساعی اونی دیکر بر جهده سوق ایچون استحضار ماهیتنده اولور .

قانت تدریس اصوللرینی‌ده تدقیق ایدییور وسوقراط ویا تکشیف اصولنی یعنی چوجوغه دوشونه‌رك بولدیرمغی توصیه ایله‌یور . آنجق چوجوغك محاکمه ایده‌میه‌جکی، سببنی دوشونه‌میه‌جکی ساحه داخلنده بیهوده بو اسبابی آکلاتمغه اوغراشمامالیدر. حتی چوجوق کندی تربیه‌سنه یاردیم ایدن بوتون شیلرك سببلرینی آ کلایاماز. اونك ایچون ایلك یاشلرده چوجوقلر تابع اولدقلری تربیه اصولنك سببلرینه تماماً نفوذ ایده‌مزلر. شوقدر که چوجوق مکلف اولدیغی وظیفه‌لرده، عمللرده حرکتنك استناد ایتدیکی مبدأی بیلملیدر .

ایشته قانتك ذهنی تربیه حقنده‌کی مطالعه‌لری. شیمدی قانتك بدده‌غوژیسینك تربیهٔ اخلاقیه‌یه عائد بحثنه انتقال ایدییورز :

قانتك اخلاقی تربیه حقنده‌کی نظریه‌سی فلسفهٔ اخلاقیه‌سنه ، وظیفه و اختیار Liberté حقنده‌کی تلقیلرینه تماماً مربوطدر . ناصیل قانت فلسفهٔ اخلاقیه اعتباریله الڭ اساسلی نقطه‌لرده روسودن آیریلیورسه تربیهٔ اخلاقیه خصوصنده‌ده اویله‌جه ژنه‌ولی فیلسوفدن اوزاقلاشییور .

روسویه کوره حقیقی حر انسان آنجق مقتدر اولابیلدیکی شیئی ایسته‌ین وخوشنه کیدن شیئی یاپان کیمسه‌در . بناءً علیه چوجوق یاپمغه مقتدر اولابیله‌جکی شیلری اوکره‌تملیدر . بونی طبیعت ایله قارشی قارشی‌یه براقیلنجه اوکره‌نیر . چوجوق یالکز بر شیئه اطاعت ایتملیدر : اوده طبیعی ضرورتدر . اونك ایچون أمیل اون ایکی یاشنه قدر آنجق طبیعتك ضرورتلرینه منقاد اولارق یتیشدیریلمشدر . بونك خارجنده اراده‌سنی کسر ایده‌جك هیچ بر مانع ، هیچ بر عارضی جبر وجزا اقامه ایدلمه‌مشدر . طبیعت خارجنده بر ولایت ، اطاعته مجبور اولاجغی بر امر ، بر وظیفه تلقین اولونمامشدر . قانت‌ده بعض احوالده طبیعتك عکس عملنی بر انضباط اساسی اولمق اوزره قبول ایدییور . فقط بونی هیچ کافی بولمایور . دها ایلك یاشدن اعتباراً مثبت بر تربیه‌یی توصیه ایدییور ، یعنی چوجوغك طبیعت خارجنده بر انضباطه آلیشدیریلمسنی ایسته‌یور . فی الحقیقه طبیعت فرد اوزرنده ، چوجوق اوزرنده قطعی بر انضباط تأسیس ایدر ، طبیعی ضرورتلر خارجنده حرکت ایدندیکی زمان درحال اونك برعکس عملی بزی جزالاندیریر . فقط طبیعی انضباط نیته شامل دکل ، یالکز تظاهر ایدن فعل خارجی‌یه متعلقدر . طبیعت کرك الك معصوم بر نیته مقارن اولسون ، کرك مجرمانه بر قصددن تولد ایله‌سین بر عملی عینی صورتله تجزیه ایدر . چونکه طبیعت نیته ، قصده کوره دکل ، فعل خارجی‌یه نظراً عکس عملی وجوده کتیریر . بویله اولونجه طبیعتك تأمین ایتدیکی انضباطی عادل و کافی عد ایده‌بیلیرمی‌یز ؟ بو انضباط خارجنده نیتی ، قصدی هدف اتخاذ ایلمین ، اوکا کوره عکس عمل وجوده کتیرن بر انضباط تأسیسی لازم دکلمیدر ؟ دیکر جهتدن طبیعت آنجق فعل تماميله انکشاف واجرا ایدلدیکی زمان عکس عملنی وجوده کتیریر . و او زمان چوجوغك معروض قالدیغی طبیعی جزا اکثریا چوق آغیر وسرت اولور . حالبوکه او فعل هنوز اجرا ساحه‌سنه چیقمازدن اول یاپیلان کوچوك برطاقم حرکات واردرکه طبیعت اونلر قارشیسنده لاقیددر . مربی طبیعتك برعکس العمل تولید ایتمیه‌جکی بو حرکاتك اوکنی آلمق مجبوریتنده‌در . چونکه رذیلت ، فنالق عد ایدیلان

فعللر بو حرکتلرك نتایج طبیعیه‌سی اولارق وجوده کلیر . برکره بو ایلك فعللره قارشی لاقید قالیندیمی ، آرتیق او حرکتلر غیرقابل ازاله اولاجق وجهله اعتیاد شکلنی آلیرلر .

ایشته بوتون بو سببه مبنیدرکه قانت طبیعی مؤیده‌یی هیچ کافی بولمایور . طبیعتك عکس عمللری خارجنده چوجوغك تابع اولمق مجبوریتنده بولوندیغی مکلفیت اخلاقیه واردر ، بناءً علیه چوجوغی وظیفه‌یه آلیشدیرمق لازمدر . بو قناعتله‌درکه فیلسوف تربیه‌ده شو قاعده‌یه بویوك بر اهمیت عطف ایلیور : « چوجوقلر بالاراده قانون اخلاقی‌یه منقاد اولمق اعتیادینی اکتساب ایتملیدر » . ینه عینی سببه مبنیدرکه طبیعتك منفی تأثیراتی خارجنده چوجوغك اطاعته آلیشماسنی تربیه‌ده اك اهم بر دستور تلقی ایله‌یور .

یالکز چوجوق ایلك یاشلردن اعتباراً « اطاعت » ه آلیشدیریلمقله اونك اراده‌سنی قیرمش اولماورمی‌یز ؟ خایر ... بالعکس فیلسوف توصیه ایلدیکی « اطاعتك » چوجوق بویونجه کندی کندینه حرکت ایتمسنه ، قرار ویره‌بیلمسنه خادم اولاجغنه قانعدر . ایلك یاشلرنده چوجوق سوق طبیعیلرینه ، کیفنه تابعدر . اکر اطاعت مکلفیتنی قالدیراجق اولورسه‌کز چوجوغك حرکاتنه بر استقامت ویرمك ، تعلیم ایلمك ، خلاصه تربیه ایتمك ممکن دکلدر . بناءً علیه چوجوق اطاعته آلیشملیدر . حتی بعض احوالده مطلق صورتده اطاعت مجبوریتی کندیسنه حس ایتدیریلملیدر . چونکه بو تقدیرده ایلریده وطنداش اولدیغی زمان کندینك خوشنه کیتمسه بیله قانونلره اطاعت لزومنی آکلار . فقط دیکر احوالده بالخاصه بویونجه چوجوغك اطاعتی ابوینه قارشی بسلدیکی امنیتدن ایلری کلملیدر . بو تقدیرده کندی اراده‌سی ابوینك اراده‌سنه توفیق وتطبیق ایلسی اونلرك توصیه‌لرینك معقول ووایی اولماسندن تولد ایلر . زحمتی موجب اولسه بیله امرلری معقول ووایی اولدیغی ایچون چوجوغك کندندن یوکسك اولانلره اطاعت مجبوریتی دویماسی ، دینه‌بیلیرکه ، حر اراده‌نك ایلك شکل تظاهریدر .

چوجوق دها کوچوك ایکن بر چوق شیلری طبیعی تمایللری سوقیله یاپار . فقط بر طاقم شیلری ده وظیفه اولدیغی ایچون یاپمغه سوق ایتملیدر . بو یولده ویریله‌جك اعتیاد چوجوغك حیاتنده چوق نافع اولور . چونکه عمومی خدمتلرده ، جهدی ایجاب ایدن ایشلرده ، خلاصه بر چوق احوالده حرکاتمزی تمایللر دکل ، وظیفه سوق واداره ایدر . دینه‌بیلیرکه چوجوقلر

هنوز وظیفه‌دن برشی آکلامازلر. فی‌الحقیقه کوچوك یاشده چوجوق وظیفه‌یی برامر باطنی حالنده بیله‌مز. کذلك چوجوغه تحمیل ایدیله‌جك وظائف بویوك آدملرك مکلف اولدقلری وظیفه‌لر اولاماز. آنجق ایلریده وظیفه قیدینه تابع اولاجق وجهله یتیشدیریله‌بیلیر. مثلا باشقه‌لرینك حریتنه مانع اولاجق وجهله باغیروب چاغیرملرینه ممانعت ایدیلیر. بوصورتله چوجوغه کوستریلیرکه انسانك ایسته‌کلرینه حاکم اولماسی، بونك ایچون دائمی بر جهدده بولونماسی لازمدر. تاکه ایجابنده نفسنه حاکم اولارق ایسته‌کلرندن فراغت ایده‌بیلسین. شوقدرکه چوجوغه تحمیل ایدیله‌جك وظیفه‌لر کلی ماهیتده اولمالی، یعنی دیکر بوتون چوجوقلره‌ده تحمیل ایدلملیدر. چوجوق استثنائی مکافیتلره معروض قالدیغی کورنجه سرکش اولور.

یوقاریده‌ده سویلدیکمز کبی کوچوك چوجوغه وظیفه فکری آکلاتیلاماز. چوجوقلر ایچون وظیفه «تجاوز ایدلدیکی حالده جزایی تعقیب ایدن حرکت» دن باشقه برشی دکلدر. حالبوکه کنجلك دورینه کلنجه ایش دکیشیر. او وقت مربی وظیفه قاعده‌لرینه اتباع مجبوریتنی چوجوغه کیت کیده حس ایتدیرملیدر. اونك ایچون چوجوغك اطاعتیله رشید اولان بر کنجك اطاعتی آراسنده فرق واردر: چوجوق بویودکجه مادی جبر یرینه وظیفه فکری قائم اولور. بونك ایچوندرکه تربیه‌ده ایکی دور تفریق ایدیله‌بیلیر. ایلك دورده چوجوق ویریلن امر و توصیه‌لرده دکل، بالذات امری ویره‌ن کیمسه‌ده ولایت و نفوذ کورور. بناءعلیه امردن زیاده امری ویره‌نه اطاعت ایدر. ایکنجی دورده مربی دها زیاده حقیقتك، حکمتك، حس سلیمك ناقلیدر. اونك ایچون بو دورده چوجوق مربی‌یه نه قدر حرمت ایدرسه ایتسین اونك امرلرندن زیاده او امرلرك سببنه، عقله اطاعت ایلر. اونك ایچون بو دورده ویریله‌جك امر ایضاح ایدلملی، اسبابی کوستریلملیدر. آنجق بوصورتله سجیه Caractère تشکل ایدر.

قانته کوره تربیهٔ اخلاقیه‌نك هدفی بویله‌جه سجیه‌یی تشکیل ایتمکدر. فیلسوف نظرنده سجیه «دستورلره کوره عملده بولونمق اعتیادیدر». چوجوق اولاً مکتب دیدیکمز کوچوك جمعیتك دستورلرینه، بالاخره انسانیت دستورینه کوره حرکت ایتمکه آلیشدیریلیر. فیلسوف عقل عملیتك انتقادنده‌ده سجیه‌یی شویله تعریف ایدییور: «سجیه اراده‌نك برکیفیتیدرکه انسانك دائما ثابت دستورلره کوره حرکت ایتمسیله وجوده کلیر.» بو تعریفلردن

آ کلاشیلیورکه صورت مطلقه ده سجیه اراده نك بر وصفیدرکه انسان بوصورتله عقلك لایتغیر اولمق اوزره وضع ایتدیکی معین مبدألره مربوط قالیر. واقعا فردك حرکاتی ایچون لایتغیر برصورتده قبول ایتدیکی دستورلر بعضاً خطالی و یاکلیش اولابیلیر . آنجق کاه شویله ، کاه بویله حرکت ایده رك کله بك کبی صیچرامقدنسه حرکتنی معین بر دستورلره توفیق ایتمك بذاته سایان تقدیر حرمتدر . سجیه یی بو صورتله تشکیل ایدن طبیعت دکل ، بذاته انساندر . اونك ایچون سجیه نه مزاج Tempérament نه خوی نه جبلتدر . مزاج فیلسوفه کوره بزم تشکلات بدنیه مز ایجابی اولمق اعتباریله طرز تحسسمزدر . بناءً علیه سجیه نك عضوی مباسی اولابیلیر . فقط بالذات سجیه دکلدر . دیکر طرفدن جبلت Le naturel ده تام سجیه دکلدر ، جبلت سجیه نك ایلك معطاسیدر . ناصیل مزاج سجیه نك عضوی مباسی تشکیل ایلیورسه ، جبلتده روحی ایلك مسندیدر . فرد بونلر اوزرینه سجیه یی بالذات کندیسی یاپار . یعنی بو ایلك معطا اوزرینه اراده سی وعقلی انضمام ایدر . باشقه بر تعبیرله انسان بو طبیعی موروثاتی جبلیتك ، فطرتك ایجابی یا اولدیغی کبی قبول یاخود اونلره مقاومت ایدر اونلری تعدیل ایلر . ایشته انسانك فطرتی ، طبیعتی اوزرینه مؤثراولماسی سایه سنده فردیتی «شخصیت Personnalité» مرتبه سنه اصعاد واتمام ایده بیلمسی قدرتیدرکه اصل سجیه نك عاملیدر . [۱]

خلاصه سجیه منشأ اعتباریله طبیعتك محصولی اولارق ملاحظه ایدلسه بیله بالاخره انسان کندی جهدیله اونی تشکیل و اتمام ایده بیلیر و ایتملیدر . بو جهدك اساسی انسانك ثابت مبدألره ، دستورلره کوره حرکتده بولونماسیدر .

مادامکه تربیهٔ اخلاقیه نك غایه سی « سجیه » نك تشکلیدر . و بونك یولیده ثابت مبدألره ، دستورلره کوره حرکت ایتمکه جهد ایتمکدر ، شوحالده چوجوغه ویریله جك تربیهٔ اخلاقیه ده اونی بویله ثابت قاعده لره کوره حرکته آلیشدیرمق لازمدر . شبهه یوق که مباح اولان شیلردن برینی ترجیحده چوجوق سربست براقیلیر . آنجق برکره بر فعلی قبول ایتدیکی دستورك ایجابی اولارق ایفا ایدنجه آرتیق او قانونه ، او دستوره رعایت ایتمکی بیلملیدر . یوقاریده سویلدیکمز وجهله اطاعتك استهداف ایتدیکی غایه ده چوجقده بویله بر « سجیه » وجوده کتیرمکدر .

[۱] صحیفه ۲۱۹

هر نوع اطاعتسزلك تجزیه ایدیلمیدر . چوجوغه ویریله‌جك جزا مادی و معنوی اولمق اوزره ایکی قسمدر. مادی جزا چوجوغی آرزو ایتدیکی شیلردن محروم ایتمك ویا مثبت برألمه معروض بیراقمقدر. معنوی جزا ایسه تقبیحده اولدیغی کبی چوجوقده‌کی عزت نفسه استناد ایلر. چوجوق معنوی جزادن آکلایه‌جق سویه‌یه کلنجه‌یه قدر آنجق مادی جزا استعمال ایدیله‌ملیدر .

تدریجاً وظیفه‌یه انقیاد شکلنه کیره‌جك اولان اطاعتدن صوکرا فیلسوف چوجوقده دوغرولغك انکشافنه اهمیت ویرییور. مثلاً دییورکه «چوجوقده سجیه‌نك تشکیلنده اطاعتدن صوکرا اهمیت ویریله‌جك جهت دوغرولقدر . فی‌الحقیقه دوغرولق سجیه‌نك باشلیجه اثری، اك اصلی وصفیدر . یالان سویلین برآدامده سجیه یوقدر . اکر اونده ایی برحال ، ایی بر حرکت کورولورسه اوسجیه‌سنك دکل، مزاجنك محصولیدر.» چوجوقلرده اکثریا یالان سویلمك میل و انهماکی کورونور . بونك اك مهم سببی مخیله‌لرینك دائمی فعالیتده بولونماسیدر . ابوین ، بالخاصه آنه‌لر بو صورتله سویله‌نن یالانه اهمیت ویرمزلر . فقط مربی دقت ایتملیدرکه ایلك اول چوجوق مخیله‌سنك فعالیتندن انبعاث ایدن یالانجیلق بر اعتیاد شکلنی آلماسین . یالانجیلغه قارشی یاپیلاجق جزا بالخاصه «سلب حرمت» اولمالیدر . کنج یاشده چوجوقلرك وجدانه حیثیات انسانیه حسنی جلب ایتمك اونلری یالانجیلقدن وقایه ایلمك، مداهنه و تذللدن قورتارمق ایچون یگانه چاره‌در.

حیثیت شخصیه‌سندن ماعدا چوجوغه دها کنج یاشنده آخرك حقوقنه رعایت روحی ده تلقین ایدلملیدر . بوصورتله سجیه‌نك اوچونجی وصفی اولان «اجتماعیلشمه Sociablité» قابلیتی انکشاف ایدر . بونك ایچون بالخاصه چوجوقلرده حسد دوغوره‌جق حاللردن توقی لازمدر. دائما خاطرده طوتمالیدرکه فنا صورتده تطبیق ایدیله‌جك غبطه‌ده قولایلقله حسد تولید ایدیه‌بیلیر .

چوجوغی خیرخواهلغه آلیشدیرمق ایچون علو جناب حسنه استناد ایتدیرمکده فائده یوقدر. ذاتاً چوجوقده بو حس موجود دکلدر . بالعکس آخرینه احسان ویا دیمده بولونمغی چوجوقلره وظیفه اولارق تلقین ایتملیدر . چوجوغه آکلاتمالیدرکه کندیسنك دیکرلرندن ایی کیینمسی، ایی یه‌مسی ، الحاصل راحت ومسعود اولماسی بر چوق وقایع وتصادفلره مدیوندر. بناءً علیه دیکرلری ده سعادتدن عینی صورتده حصه‌یاب اولمغه حقلری واردر. اونك ایچون فقیرلره معاونت ایتمکله مجبور ومکلف اولدیغمز وظیفه‌یی یاپیورز

خلاصه سوزلری فکرلرینه اویان، حرکتلری سوزلرینه توافق ایدن، بوتون حرکاتی
بر مبدأه، بر دستوره توافق ایلین کیمسه سجیه صاحبیدر. بوکیلره اعتماد اولونور. سجیه‌دن
محروم ایلین کیمسه کندینی بر «شی» حالنه کتیریر. باشقه‌لری کندینه اعتماد ایتمدکدن
باشقه کندیسی ده نفسنه اعتماد ایده‌مز. چونکه ناصیل حرکت ایده‌جکنی کسدیره‌مز، عادتا
اختیارینی تصادفلره ترك ایتمشدر. بو حاله دوشمه‌مسی ایچون چوجوقده بو قاریده سویلدیکمز
طرزده سجیه تشکیلی تربیهٔ اخلاقیه‌نك اساسیدر.

قانت، مکتبلرده اخلاق تدریسنه فوق‌العاده اهمیت ویریور. بوندن اولکی قسمده
فیلسوفك فضیلتك ناصیل تدریسه محتاج اولدیغنه قانع بولندیغنی سویلمشدك [۱]. قانت،
اخلاق وحقوقك تدریسی لزومنی «عقل عملینك انتقادی»، «فضیلت نظریه‌سنك مابعد-
الطبیعی مبادیٔ اولاسی» نده اوزون اوزادی‌یه آکلاتدیغی کبی بو صولك اثرده تدریس ایدلمسی
لازم کلن بر «اخلاق علم حالی Catéchisme moral» نمونه‌سی ده علاوه ایلمشدر [۲].

قانت، فضیلت قاعده‌لرینك، هانکی شیٔ حق، هانکی شیٔ ناحق اولدیغنك تدریسنه
اهمیت ویردیکی ایچون ساده‌جه کنجلرده اخلاقی حس وهیجانك اویاندیریلماسینی کافی
کورمه‌یور. بلکه چوجوقلرك اخلاق موضوعلرنده محاکمه قابلیتی اکتساب ایلیه‌جك وجهله
یتیشدیریلمسنی ایسته‌یور. اونك ایچون مربینك النده بر «اخلاق علم حالی» نك دائما
بولونماسنی، بویله‌جه وظیفه‌نك تدریسنی لزوم کورویور.

دیکر جهتدن بو اخلاق علم حالی مختلف زمانلرده، مختلف مملکتلرده کچن رجالك
ترجمهٔ حاللریله توصیف ایدلمایدر. بو صورتله اونلرك حرکاتیله زمانمزده‌کی اعمال آراسنده
مقایسه یاپیلیر. مربی بو طرزده چوجوقلرده حرمت و تقبیح اعتیادینی اویاندیریر و
اخلاقلیلغی ایچون بالذات چوجوغه بر آلت مدافعه ویرمش اولور.

خلاصه مادام که انسانلر اخلاقی حرکتلرنده مبدألره کوره حرکت ایدرلر. او حالده چوجوغك
ذهننه کنچ ایکن او مبدألری حك ایتملیدر. تعبیر آخرله چوجوق حرکتنك قانونلرینی کندی کندنده
بولمغه آلیشمالی، بو صورتله دیکر انسانلردن واللهدن قورقمق یرینه کندی وجداننندن قورقمی، باشقه-
لرینك کندی حقنده‌کی فکرینی دوشونمکدن زیاده بالذات نفسنك حیثیتی فکرینی اقامه ایلملیدر.

[۱] صحیفه ۲۷۱-۲۷۲

[۲] Kant Werke جلد ۳ Tug ndlhere صحیفه ۳۴۵-۳۴۸

چوجوغه کنج ایکن تربیهٔ دینیه ویرملیمی؟ قانت، روسو کبی چوجوق رشید اولونجه‌یه قدر تربیهٔ دینیه‌یی تأخیر ایتمکه اساس اعتباریله طرفدار اولا بیلیردی، شو شرطله که چوجوق اجتماعی حیاتدن تجرید ایدیله‌بیلسه‌ین. عکس حالده چوجوق حیات اجتماعیه‌ده دائما دینی اعتقادلره، عباداته شاهد اولور. بو حالده اکر دینی تلقینده بولونولمیه‌جق اولورسه چوجوق برطاقم یا کلیش واساطیری قناعتلره قاپیلیر. چوجوغی اجتماعی حیاتدن تجرید ایدرك بو تهلکه‌نك اوکنی آلمق قابل اولمیه‌جغنه نظراً مربینك دها کنج یاشده اونلری دینه استیناس ایتدیرمسی ضروری اولور. شو قدر که بر طاقم حاضرلانمش نصی دستورلر بلله‌تمکدن، اونی مایمونجه بر طاقم حرکاتی تقلیددن توقی ایتدیرملیدر. چوجوغی بالخاصه اخلاقدن دینی اعتقاده سوق ایتملی، باشقه برتعبیرله دینی اخلاقی وظائفك متمال برصورتده افاده‌سی صورتیله تلقین ایتملیدر. عذاب وجدانی‌یی اللهك وجدان اوزرینه تأثیری طرزنده ایضاح ایتمك کبی. شو قدر که لفظهٔ جلالی، اسم الٰهی‌یی چوق استعمال ایدیله‌رك اونی تعظیم وحرمتدن اسقاط ایتمه‌ملیدر. دیکر جهتدن عبادتلری الٰهی کندی لهنده استعمال واسطه‌سی کبی قوللاندیرماملی، بالعکس جناب حقی تقدیس صورتیله روحی تقویه ایتمکی نفسنك کمالی ایچون برواسطه عد ایتمکی اوکرتملیدر.

ایشته قانتك تربیه حقنی فکرلرینك خلاصه‌سی... تربیه مسئله‌سنده روسو ایله برطاقم نقطه‌لرده بیرلشن فیلسوف، یوقاریده‌ده سویلدیکمز وجهله برچوق جهتلرده اوندن آیریلمشدر. بو ایکی بویوك متفکر تربیه اساسلرنده، واسطه‌لرنده آیریلدقلری کبی تربیه‌نك استقبالی حقنده‌کی کوروشلری‌ده باشقه باشقه‌در. ژنه‌ولی فیلسوف جمعیتك تأثیری آلتنده دوام ایده کلن تربیه‌نك روشی قارشیسنده بدبیندر. قانت ایسه بالعکس تربیه اصوللرینك تکاملیله انسانیتك کوندن کونه ترقی‌یه، دها ای‌یه دوغری کیتدیکنه وکیده‌جکنه قانعدر. قانت، یالکز عقلی مفکوره‌لر برامر قطعی اولدیغی ایچون اونلرك تحققنه چالیشمغی «وظیفه» عد ایتمکله دکل، تاریخی وقایعده ترقی ایزلری‌ده تفریق ایتمکله بو درجه نیکبین اولمشدر.

فیلسوف نه ایچون بشریتك ترقی‌یه دوغری کیتدیکنه قائل اولمشدر؟ بونی شیمدی کوره‌جکز:

—⊱⊰—

دوقوزنجی قسم

مابعدالطبیعیهٔ عاداتك تتبعی : فلسفهٔ تاریخ

حقوق وفضیلت نظریه‌لرینه دائر یوقاریده ویریان ایضاحاتی دائمی صلح پروژه‌سیله، تربیه حقنده‌کی مطالعه‌لرله بیرلشدیرنجه قانتك بشریتك آتیسی حقنده‌کی ایمانی ، نیکبینی کوروشی تظاهر ایدر . فی‌الحقیقه فیلسوف ایکی نوع ترقی‌یی ممکن بولویور : بر طرفدن متمدن ملتلرك برصلح ائتلافی وجوده کتیرملری صورتیله حقوقی، دیکر جهتدن فردلرك تربیه‌سیله اخلاقی ترقی‌یه‌دوغری کیدیله‌بیله‌جکنی قبول‌ایله‌یور . آنجق بوترقی زمانمزده‌کی « تکاملیه » مسلکی اربابنك قبول ایتدکلری وجهله تدریجاً و میخانیکی‌صورتده، یعنی صناعی مدنیت (Civilisation industrielle) اوکنده میلیتاریزم و وحشتك اورته‌دن قالقماسی طرزنده ایضاح ایدیله‌مز . بالعکس بشریتده وجوده کلن ترقی میخانیکی دکل هرفعل اخلاقی‌کبی جهد واراده محصولی اولارق‌وجوده کلیر. دیکر جهتدن«وظیفه» کبی « ترقی » نك وجودی‌ده بالتجربه بیلنه‌مز . هیچ بر وقعه ، تاریخك هیچ بر دوری بشریتك معناً، اخلاقاً انکشاف‌ایتمکده اولدیغنی ورجوع قابل‌اولمامق اوزره‌ایلرله‌یه‌جکنی میدانه قویاماز . ترقینك وجودنی بالتجربه بیله‌مزسه‌کده « امر اخلاقی‌یه » استناداً عقل انسانلغك بوانکشافنی تسلیم ایدر . یونك ایچوندرکه ترقی مفهومی اعمالمزك بر موضوعه Postulat سیدر .

ترقینك وقوعنی‌حادثاتدن چیقارامامقله‌برابر فیلسوفلر بالنظریه الده‌ایتدیکی مفهوملری تاریخك وقایعنه باقه‌رق مراقبه ایتمکدن استنکاف ایلیه‌مز . ناصیل فلسفهٔطبیعیه ایله‌فیزیکك قبلی مبادیلرینی مابعدالطبیعی بر تحلیل ایله بولدقدن صوکرا نیوتون فیزیکنك اصولی دائره‌سنده بو مبدألرك تجربه‌یه تطبیق ایدلمسی لازم ایسه معنوی ساحه‌ده‌ده قبول ایدیلن مفکوره‌لردن مشخص وقایعه ایتمك ، اختیاریمزك تاریخی حادثات میاننده ناصیل تجلی ایتدیکنی آراشدیرمق اولویتله لازمدر. قانت‌دها انتقاد دورندن اول منظومهٔشمسیه‌لرك، ارضك تاریخی اولدیغنی ادعا ایتمش و اونك باشلیجه صفحه‌لرینی ایضاح ایتمشدی [۱]

[۱] صحیفه ٤٦

ارضك ، احرامك تاریخی یعنی انكشافی اولوبجه اولویتله انسانیتك تاریخیده واردر .
بو تاریخ بزه انسانلرك مختار اولارق یاپدیغی عمللری توصیف ایده بیلیر. واقعا وقایع تاریخیه‌یی
اداره ایدن بسیط میخانیكی دستورلر ، ضروری قانونلر آرایاجق اولورسه‌ق بولاماییز .
آنجق تاریخدن بعض طبیعی غایه‌لره متوجه تمایلات واستعداد سزیله بیلیر . ایشته بو غایه
و تمایللری وقایعده تحری ایتمك « فلسفهٔ تاریخی » تشكیل ایدر .

عرقلر مسئله‌سی

اگر انسانیتی پك ظاهر اولان بنیه وسجیه فرقلرینه رغماً تك بر نوع عدایتمیه‌جك
اولورسه‌ق نه بشریتك عمومی ترقیسندن بحث ایدیله بیلیر ، نه ده یوقاریده سویلدیكمز
طرزده بر فلسفهٔ تاریخ یاپیلارق انسانلرك استعداد طبیعیسی، متوجه اولدیغی غایه‌یه اورته‌یه
قونابیلیر . بناءً علیه انسانلر حقیقی بر نوع تشكیل ایدرلر . اون سكزنجی عصرك اك
بویوك طبیعیات عالمی بوفون « بر نوع حیوانی اوكا دیرلركه افرادی یكدیگریله ازدواج
ایدیجه مبذول ذریت وجوده كتیره بیلیر» دییور. نوعك و تعریفنه نظراً بشریتك تك بر نوع
تشكیل ایتدیكنه شبهه ایدیله‌مز. انسانلرك بویله تك بر نوع وجوده كتیرمسی آنجق بر منشأدن
كلمش اولدقلرینی قبول ایتمكله ایضاح اولونابیلیر . بشر بویله بر منشأدن تورەمش احفاد
اولدقلرینه نظراً اونلر یالكز بر نوع دكل ، عادتا بر عائله تشكیل ایدرلر . عینی عائله
افرادی آراسنده بر طاقم اوصاف ممیزه بولونابیلیر و بونلر وراثتله احفاده انتقال ایلر .
بو وصفلر بر قسمی زمانله ، یاخود تصالبلر ایله سیلنه بیلیر . فقط بر قسمی بربرلریله تركب
ایدر ، تصالبلرله اینجه‌لیر ، و غیرقابل ازاله اولور . بو صوك فرقلر (عرقلر Races) ی
تمییز ایدن وصفلری تشكیل ایلر .

درت نوع عرق بشر واردر: ١) ابیض ، ٢) اسود ، ٣) هندو ، ٤) مونغول
عرقلری .. آمریقانك اهالئ اصلیه‌سی بو صوك قسمه داخلدر . بو درت عرقك جغرافی
توزعی ارضك اساسلی درت اقلیمنه اصابت ایدییور . بو حال كوستریبوركه عرقلرده‌كی
تنوع بالخاصه خارجی كیفیات عضویه‌نك ، ازان جمله دریلرك رنكنك شرائط اقلیمیه‌یه
تطابقندن تولدایدییور. مثلا صوغوق ویابس اقلیمده یاشایان انسانلرده قانك محافظهٔ حرارت
ایده بیلمه‌سی ایچون دوران دمك سریع اولماسی، بناءً علیه بویلرك قیصه بولونماسی لازمدر. بویله

یرده یاشایانلرده کوز قاپاقلری قارلرك رؤیتنی یورمامق اوزره صیق صیق قاپانمغه مساعد اولور . بو توصیفات مرکزی آسیا یایلالرینك شرائط حیاتیه‌سنه فوق‌العاده انطباق ایدن موغوللرك انموذجنی بزه طانتدیریر . حبشلر ایسه بالعکس صاچلرینك قیویرجیقلغی، اوزون بویلری، مبذول ترلریله منطقهٔ حاره‌نك صیجاقلغنه مقاومت ایله‌یه بیلمکه الك مساعد برحالده‌در .

مع‌مافیه بوتحولات یالکز محیط خارجینك میخانیکی تأثیراتنه مدیون دکلدر . محیطك تأثیراتی عارضی وکچیجی برتحول وجوده کتیریر ، فقط قطعی وارثی برسجیه تولید ایلمز . تعبیر آخرله اقلیمك انکشاف ایتدیردیکی انسانلغه مربوط بر استعداد ، بر رشیم قبولی ایجاب ایدر . اقلیم سادەحه انسانده موجود غائیتك برآلتی اولمشدر . یعنی حیاتده برغایه، برهدف واردر محیطه انطباق اونك نتیجه‌سیدر. اقلیم آنجق بر واسطه اولابیلیر .

قانتك عرقلر حقنده‌کی بونظریه‌سی (دویچه‌رمەرکور Deutcher Merkur) مجموعه‌سنده فورسته‌ر Forster طرفندن شدتله تنقید ایدلمشدی. بوطبیعت عالمی انسانك وعلی‌الاطلاق حیاتك تکونی هرنوع غائیت ملاحظه‌سنی (Finallté) برطرف ایلیه‌رك شرائط ارضیه ایله ایضاح ایدییوردی . بوفرضیه‌نك نه قیمتی واردر ؟ بالخاصه حیاتی و عضویتی ایضاح ایتمکده غائیتدن تماماً فراغت ایلیه‌بیلیرمی‌یز؟ قانت عینی مجموعه‌ده « فلسفه‌ده غائیت مبدأنك استعمالی [۱] » عنوانی طاشیان مقاله ایله بو سؤاللری تدقیق ایتدی . بومقاله فیلسوفك حیات فکریه‌سنده اهمیتلی برمرحله تشکیل ایدر . فی‌الحقیقه ایلك اول بو مقاله‌ده‌درکه « غائیت » فکرینی فیلسوف درین بر صورتده تدقیق ایدییور . بو تاریخدن ایکی سنه صوکرا ، « حکم قوتنك انتقادی » [۲] نده، غائیت مسئله‌سی حقنده‌کی نظریه‌سنی تثبیت ایتدی . بوخصوصده‌کی فکرینی و اثرینی تحلیل ایدرکن آکلاناجغز [۳] فوسته‌ره جواب ویرمك اوزره یازدیغی بومقاله‌ده مألاً شویله دیبوردی : بنفسه تکون « Génération spontoné » فرضیه‌سی حد ذاتنده معناسز دکلدر. شوقدرکه بونظریه قابل اثبات اولمادیغی کبی معرفتمزك شرائطیله‌ده قابل تألیف دکلدر. فی‌الحقیقه برطرفدن ذی‌حیات موجوداتك تعضونده آهنك کورویورز . ذی حیاتك هر قسمی هیأت عمومیه‌سنك ، یعنی حیات

(۱) کتابیاتده ٤۷ نومرو ایله کوستریلن اثر
[۲] کتابیاتده ٤۸ نومرو ایله کوستریلن اثر
[۳] بوندن صوکراکی قسمه باقیکز .

دینامن کالك بقا و انکشافنه خادم بر واسطه‌در . دیکر جهتدن تجربه بزه کوستریورکه بزده اوزللکی، خیری ابداع ایلاین اراده‌مزدده معین غایه‌لره متوجه بر قدرت فاعله واردر . بناءً علیه ذی حیاتی بویله بر غایه‌یه متوجه اوله‌جق وجهله تعضو ایتدیرمك قدرتنی یعنی ترتیب و علمی ایجاب ایلاین بر اقتداری ماده‌یه عطف ایده‌بیلیرز ؟ حکمز کبی ذی حیاتك تجربه‌سندن چیقاردیغمز غائیت فکرینی قبلی بر تصور عد ایتمك کبی افراطلردن ده توقی ایتملی‌یز . خلاصه تعضوی غایه ایله، علت غائیه ایله ایضاح لزومنی انکار ایتمیه‌لم ، فقط بونك صرف تجربی بر قیمتی اولدیغنی قطعیاً اونوتمیه‌لم . ماده جامده‌ده حیاتك بذاته تعضوینی تأمین ایده‌جك قدرت فرض ایتمك نه درجه یا کلیش ایسه غائیتی مابعد الطبیعی ساحه‌ده استعمال ایتمك و بو مفهومك تطبیقاتنی تشمیل ایتمك ده خطالیدر . [۱]

انسانیتده ترقی

تاریخ طبیعی انسانیتك عضوی منشأنی ایضاح ایدر . معنوی عالمینك تاریخی ایسه اختیاری حائز بر وجود اولمق اعتباریله بشریتك منشأ و غایه‌سی ملاحظه ایدر .

نه زمان ، هانکی احوال و شرائط داخلنده انسانك وجود معنویه‌سی باشلامشدر؟ تاریخی وثائق بو سؤاله جواب ویرمکی تأمین ایدهمز . شو قدرکه تاریخی اولمه‌سیله منطقی بر استدلال ایله حریت بشریه‌نك ایلك انکشافی حقنده تخمینده بولونمق قابلدر . شوراسی محققدرکه انسانانك حقیقی تاریخی ایلك حرکت مختاره ایله باشلامشدر . بویله مختار عملدن اول انسان تاماً دیکر موجودات طبیعیه کبیدی . یعنی اونلر کبی طبیعی قانونلره ، سوق طبیعی‌یه منقاددی . یالکز طبیعتك ویردیکی و وسائطیله تماماً وجوده کتیردیکی احتیاجلری دویاردی . بو حالده انسان محیطیله حال انطباقده بولونویور، یعنی نه احتیاجلری وار ایسه طبیعت اونی تأمین ایدییوردی . بو وضعیتده انسان مسعوددی ، معصومدی ، بوتون احتیاجلرینی تأمین ایتدیکی ایچون دنیا اوکا برجنتدی . [۲]

[۱] اوتنجی قسمده فیلسوفك غائیت حقنده‌کی نظریاتنه باقیکز و بورادکی فکرلرله مقایسه ایدیکز.
[۲] انسانلغك مبدأی حقنده‌کی تخمینلرده نوویه‌نك ترجمه‌سی Introduction à la philosophie analytique de l'histoire ۲۳ الخ .

فقط انسانده بالا خره عقل و اونکله برابر اراده اویانمغه باشلادی . اول امرده انسان مختلف مواد غدائیه آراسنده‌کی فرقی طانیدی . بو صورتله کندیسنده موجود مقایسه و انتخاب قدرتنی کشف ایتدی . دیکر جهتدن انسان دقت ایتدی‌که جنسی شهوت آرزونك موضوعی اولان عضوك حجابیله اوزاندیریلابیلیر . بویله‌جه لباس کشف اولوندی ، عینی زمانده « ناموس و حیا » حسی اویاندی . مخیله یالکز حالی دکل ، استقبال‌اندیشه‌سنی‌ده تولید ایتدی. انسان تفکر سایه‌سنده یالکز احتیاج حاضری دکل، کله‌جك فنالقلری ، تطمین احتیاج ایده‌جك غدالرك تدارك ایدیله‌مه‌مسی احتمالنی، عمرك نهایتی اولان‌اولومی تخمین ایتمکه باشلادی . وقتاکه انسان بو ـ اثقله مثلا قویونلرك یوکنی کندی ایچون‌یارادیلمش عد ایتدی، اوزمان طبیعت اوزرنده‌کی موقعنی ، کندینك اشیای طبیعیه‌یه ، موجودات سائره‌یه رجحانی کوردی. فقط حیواناتی غایه‌سی ایچون بر واسطه عد ایتدیکی حالده همجنسلرینك طبیعتك نعمتلرندن کندی کبی استفاده ایتمکه حقلری اولدیغنی مبهم بر صورتده سزدی ، اونلره دیکر طبیعی اشیا وحیوانات کبی معامله ایده‌مه‌یه‌جکنی آکلادی .

انسانك حیواندن کندینی تمیز ایدن ایلك تشبثلری بونلر اولمق لازمدر . بوتون بو حرکاتك وصفی عقلك ، اراده‌نك نظام طبیعی‌یه قارشی سرکشلکی ، غرور انسانینك اشیانك تحکمنه‌قارشی عصیانیدر. بونك ایچون دینه‌بیلیرکه انسانده‌کی‌حریتك ایلك جهدی طبیعت ایله انسان آراسنده تام وحدتك قیریلمسی ، ایلك حیات معصومانه‌دن‌کندینی‌اسقاط ایتمسی ، بر نوع آهنکلی ، مسعود حیاتدن سقوطی ، خلاصه طبیعته قارشی ایلك اصلی کناهه جرائی اولدی . بو اعتبارله‌درکه روسو طبیعی حیاتك بساطت وکوزللکی ایله مدنی حیات آراسنده‌کی‌فرقی‌کوسترمکده و بوتضاددن تولدایدن فنالقلری ارائه‌ده حقی واردی .

مع‌مافیه ایلك انسانك طبیعتدن آیریلق صورتیله یاپدیغی بو خطا چوق ایی اولدی . چونکه بو هبوط ، بوکناه فنالغك منشأی اولمغله برابر دنیایه یاشامق زحمته دکر برچوق نعمتلرده ، ایلکلرده ادخال ایتدی . بر کره انسان‌طبیعت قانونلرینه قطعیاً مربوط اولمادیغنی آکلانجه عقل استعدادلریمزی انکشاف ایتدیرمکه بزی سوق ایلدی . بو صورتله تولد ایاین یکی یکی احتراص و احتیاجلرله مساعی و زراعت وجوده کلدی ،

تمکن حیاتی باشلادی. بونکله اراضی اوزرنده ملکیت تأسس ایلدی. انسانلر طویلی حالده یاشامغه باشلادیلر کوچبه آوجیلره قارشی مالکلرینی محافظه ایچون قصبه‌لر یاپدیلر. اووقت اجتماعی حیاتک نعمتلری، آسایش، عدالت، صنایع وجوده کلدی. واقعا ابتدائی جمعیتلرده حرب هنوز دائمیدر، ماتلرده یکدیکریله بعضاً محاربه ایتمکده‌درلر. مع مافیه حرب قورقوسی بیله حکمدارلرک مملکتک داخلی اداره‌سنده حریت بخش ایتمسی ایچون بر نوع تأمینات اولویور. چونکه محاربه‌ده موفقیت ثروت و صنایع عمومیه‌ده‌کی تکامله باغلیدر. بویله بر انکشاف ایسه حریتله ممکندر. اونک ایچون حکمدار ایلریده‌کی موفقیتی ایچون حریتی تحت تأمینه آلمق اضطرارینی دویار. [۱]

خلاصه فیلسوفه کوره تاریخ بشر اختیارلرک ایلک اثری اولدیغی کبی عینی زمانده متمادیاً اونک ظفری محصولیدر. بالآخره مورخ میشله‌نک قبول ایتدیکی کبی‌قانت نظرنده‌ده انسانیتک تاریخی حریتک طبیعته تدریجاً غلبه‌سی اثریدر. فیلسوفک انسانیتک تاریخی فارشیسنده‌وظیفه‌سی وقایعک عمومی روشندن عقل محضک قبلی اولارق تسلیم ایده‌بیله‌جکی مفهوملری استخراج ایلمکه‌چالیشماسیدر. عقل انسانک تماماً قواسنی انکشاف ایتدیرمسنی، اختیارینک قوانین طبیعیه‌نک تأثیرندن قورتارماسنی ایجاب ایدر. فقط بویله بر تکامل فردده تماماً حصول بولاماز. فرد اکثریا سوق طبیعیلرینک سکاریدر، بیهوده و خودکامانه مجادلات ایله عمرینی کچیریر. فقط مکونات معنویه‌نک برکیله‌ری، بر نیوتونی فردلرک قاریشیق مجادلاتی شکلنده تظاهر ایدن وقایع انسانیه و تاریخیه آراسنده طبیعتک دها ایی‌بی استهداف ایدن یعنی حریتک طبیعتدن استخلاصنه توجه ایلین بر پلانینی کشف ایده‌مزمی؟ باشقه بر تعبیرله ناصیل برکیله‌ر، بر نیوتون قاراشیق طبیعی حادثات آراسنده بسیط قانونلر بولمشلرسه برطاقم خودکامانه مجادلات، محاربات شکلنده تظاهر ایدن تاریخدن دها ایی بر نظامه متوجه بر فعالیت سزه‌مزمی؟

بو نقطهٔ نظردن وقایع تاریخیه‌یه باقیلنجه انسانلر صیق اورمانده‌کی آغاجلره بکزه‌یورلر. بویله اورمانده هر آغاج سربست هوایه‌وضیایه قاووشمق ایچون یانند‌ه‌کی آغاجی آشمغه جهد ایدر. بویله اولدیغی ایچون دیکر اغاجلرله کندی آراسنده منافع تضادی واردر. فقط بو تضاد اورمانک انکشافنه یارار. بونک کبی انسانده وحدت ایسته‌یور، فقط دها مدبر اولان

[۱] صحیفه ۲۵٤

طبیعت بر وحدت و آهنگی [illegible] کذلك بونده [illegible] اوزره [illegible]
وقط بو صورتله [illegible] تولد ایدیور [illegible]
آسایش و راحت [illegible] حریت [illegible]

[illegible]

[illegible]

اورالرده [illegible]

طرفندن [illegible] آسایشی [illegible] (ml [illegible]) [illegible]

اتمکده [illegible]

تأمین [illegible] اساسات [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

و [illegible]

[illegible]

حل [illegible] بولونمامیش [illegible]

یاردیم [illegible].

ایشته [illegible] اثر و درکه [illegible]

[illegible] ایجاب ایدن [illegible]

طبیعت برأثیدر؛ یاخود [illegible] عادت [illegible]

یاخود انسانیت [illegible] احتیاجاتنه [illegible]

بعضه انکشاف [illegible] عمومی تکاملك [illegible]؟ [illegible]

بر خلاصه [illegible] فرض ایلدیکن اوزرده [illegible] تابع [illegible]؟

فیلسوف بو سؤاللره جواب ویریور [illegible]

ویریورلر [١]. قانته کوره معنوی انسان طبیعتك ایچنده آیری بر تمدندر. [illegible]

طبیعت بر آلتدر، احتیارلك بر واسطه‌سیدر. اعمال بشریه حد ذاتنده حریتك محصولیدر؟

[١] [illegible] Idee [illegible] philo [illegible] [illegible] قانتك [illegible]
کتابیده ٣٠ نومرو ایله کوستریلن ماده

واقعا ماضیده‌کی حادثه‌لر بر واقعهٔ تاریخیه اولماسی اعتباریله بذاته ملاحظه اولونه‌رسه حر
دنادر، هر بیننه تابعدر. وقسمی [illegible] داشتی ملاحظه اولونججه انسان معنویتنك اثری اولماسی
حیاتیله طوره آلامجا اختیارلنه اثریدر. [۱] ترقینك منبعی و هدفی ده انسانك صرف معنوی
اولان طبیعتنده مندمج کزلیدر؛ باشقه برتعبیرله ترقینك هدفی اختیارده، اونك اثرلرنده
کوره بیلیرز. نظام طبیعی واسطه‌سیله نظام اخلاقینك تحققنی طلب بر مفکوره‌در که عقل
بو [illegible] تعقیبنی امر ایدر، [illegible] بو هدفه تقرب ممکن اولاجغنی اورته‌یه قویار،
ترقی ایسه بو مرکك تحقیقیدر. فقط [illegible] تجربه بو هدفك استحصال ایدلمش اولدیغنی،
بو اطاعت [illegible] ایدلدیکنی کوسترمز. ترقی عادتا ریاضیده‌کی (خط مجانب Asymptote) ه
بکزرکه [illegible] سوریلدکجه نهایتسز [illegible] متوجه اولور؛ [illegible] حالده بر تورلو بوکا واصل
اولامز. دیکر جهتدن [illegible] ترقی فردی اداره ایتمکدن زیاده جنس بشری سوق
ایلر. [illegible] یعنی انسانیت [illegible] حریتك طبیعتدن استخلاصنه
متوجه [illegible] ایدیله‌بیلیر. فرد آنجق تاریخك [illegible]، انسانیته مقدس اولماسی
[illegible] انتظام [illegible] تحقیقیله مکلفدر.

ترقی بویله بر مفکوره اولدیغنه کوره دنیا بیلیرمی‌که ساده‌جه بزه بر «امید Espérance»
[illegible] ماضی‌یه [illegible] رجوع [illegible] تاریخ تحقق ایتمش «ترقی» علائمی کوسترمزمی؟
فی الحقیقه ترقی‌یه [illegible] حقیقی [illegible] باشقه برتعبیرله انسانیتك طبیعتدن کندینی
[illegible] دوغری [illegible] دائر [illegible] بولاجغمز [illegible] ایچون چوق
قیمتلی [illegible] یردن [illegible] اسلاف [illegible] تسریع ایدرك چوق دها
[illegible] ادراك [illegible] اولورز. تعبیر آخرله [illegible] بولاجغمز
علائم ترقینك [illegible] دلالت ایتمیورسه [illegible] هدفه بزی تقریب ایده‌جك
[illegible] اولور. ترقینك ایزینی، علائمنی ایسه
وقوعاتده تاریخده بولا بیلیرز. فی الحقیقه دولتلر آراسنده موازنه بوکون اوصورتله تأسس
ایتمشدرکه هیچ بر حکومت قدرتندن و خارجده وارتی نفوذندن فراغت ایتمدکجه مملکت
داخلنده مدنیت و علمی اهمال [illegible]، دیکر جهتدن صنایع و تجارتی، حتی دولتك
[illegible] دوشونمکسزین سیاسی حریته تجاوز ایده‌بیلمز. کذلك دها [illegible]
[illegible] نتایجی دوشونیلرك دولتلر آرالرنده‌کی اختلافلك بر قسمی ایچون

[۱] اختیار حقنده قانتك فکرینه باقیکز. صحیفه ۲۱۸ الخ.

حکمه مراجعت ایتدکارینی کورمه‌یورمی‌یز؟ بوتون بونلر آرادیغمز ترقی ایزلری دکلیدر؟
فیلسوف ایکنجی فره‌دریقك دور حکومتنده بو اعتبارله ترقی آثاری کورویور. «تسامح
(Tolérance) ی رد ایتمین منور بر حکمدار زماننده یاشایورز.» دییور. واقعا زمانی
عقلك تماماً حاکم اولدیغی، هر تورلو تأثیراتدن قورتولدیغی بر دور عد ایتمیور: «هر طرفدن
دوشونمه‌ییکز دەنیلدیکنی ایشیدییورم؛ ضابط دوشونمه‌ییکز، فقط قوماندانك امرینی یاپیکز،
مالیه ناظری دوشونمه‌ییکز، ویرکوکزی ویریکز، راهبلر دوشونمه‌ییکز، ایناییکز
دییورلر.» سیاسی حریتك بویله تحدیده تابع اولماسی اجتماعی انضباط ایچون ضروریدر.
آنجق حریتك تحدید ایدیله‌میه‌جك اولان بر شکلی واردرکه اوده، عموم ایچون استعمالی
حالیدر، یعنی مدرس ومعلملك، الهیات منتسبنك، یاخود علی‌العاده فردك بر عالم صفتیله
قارئلر، سامعلر مواجهه‌سنده حریتی قوللانابیلمسی، خلاصه فلسفه، دین، حقوق
ساحه‌سنده‌کی تفکراتنده تماما سربست اولماسیدر.

ایکنجی فره‌دریق ایشته بو حریتك اهمیت ولزومنی ادراك ایتمشـدر. حالبوکه چوق
آز کیمسه بو نوع حریتك تأمین ایلیه‌جکی ایلکی تقدیر ایده بیلیور. بر کره سربستجه
تفکر توخومی اکیلدیمی، آرتیق او کوچ ده اولسه یاواش یاواش انکشاف وتزهر ایدر.
بو حال بزم ایچون نامحدود ترقی‌یه دوغری بر اشارتدر. اونك ایچوندرکه فیلسوف ایکنجی
فره‌دریق دورینی تماماً تنور ایتمش Anfklärung بر عصر عد ایتمه‌مکله برابر عرفانه متوجه
Anfgeklärt اولدیغنی قبول ایلیه‌بیلیور. چونکه بو عصرده عرفانك یاپیلماسنه دوغری
فعالیت باشلامشدر.

ایشته بو وقعه‌لره استناداً درکه فیلسوف (۱۷۸٤) ده ایی بر دورك حلولنه انتظار
ایتمکده کندینی حقلی بولویوردی. بوندن اون درت سـنه صوکرا نشر ایتدیکی
«فاکولته‌لر آراسنده نزاع» [۱] عنوانلی طانینیان اثرنده فرانسز انقلاب کبیرینه اشارتله
شو سوزلری یازدی: «اوقدر زنکین موهبه‌لرله مفطور بر ملت کوزومزك اوکنده بویوك
بر انقلاب یاپیور. بو انقلاب موفق اولور، یاخود اولماز؛ اوقدر سـفالتلری، اوقدر
مصیبتلری انتاج ایده بیلیرکه حرکاتنده موفق اوله‌جغنی تأمین ایدیلن بر شخص عاقل آرتیق
بو قدر فداکارلق مقابلنده تکرار بویله بر تجربه‌یه کیریشمکه قرار ویره‌مز. بویله اولمقله
برابر بو بویوك اختلال اوزاقدن شـاهد اولانلرك قلبلرنده موفقیت تمنیسیله مترادف
کوکلدن دوغمه بر تمایل اویاندیرییور.»

[۱] فیلسوفك بالذات نشر ایتدیکی صوك اثریدر کتابیاتده ۷۰ نومرو ایله کوستریلن اثر

فرانسز اختلال کبیری حقنده مشاهدلرك قلبلرنده بویله حس وهیجان اویاناجغنی سویلەمك اوصیراده تهلکەسز دکلدی . قانت بونی بلا پروا یازدی . فیلسوف نظرنده انقلاب کبیرك قلبلرده اویاندیردیغی بو تمایل بالذات اختلالك وقوعی قدر معنیداردر . چونکه بو هیجانك علتی فیلسوفك نظرنده انسانلرك بسلدیکی شو ایکی مفکورەدر : برکره هیچ براجنبی دولت برملتك ایستەدیکی شکل حکومتی ترجیح ایتمسنه ممانعت ایلەملیدر . ثانیاً جمهوریت اساس وماهیتی اعتباریله تجاوزی حربك اوکنی آلمغه وبناءً علیه انسانیتك غایهٔ اخلاقیەسنی استحصاله ، خلاصه منفی طرزده اولسه بیله ترقیات انسانیەیی تأمینه الك زیاده مساعددر . بو ایکی فکردرکه فرانسز اختلالنی خارجدن مشاهده ایدنلرك قلبلرنده تمنیٔ محبتکارانه اویاندیریور . دیمك اولویورکه انسانیت بو مفکورەلرك تحققنی ایستەیور . چونکه حقیقی هیجان مفکورەدن ، تمامیله اخلاقی غایه وفکردن تولد ایده بیلیر . نه معاشلی عسکر نه شرف ایچون مجادله ایدن محارب اصیلزاده قوتی حق ایچون مجادله ایتدیکنه قانع اولان برملتك غلیانی قارشیسنده غالب کلەمز . انسانیت تاریخنده فرانسز اختلالنه قارشی حصوله کلن محبت هیچ اونوتولمامیلیدر . چونکه بو حال طبیعت بشریەده دها ایی‌یه دوغری تمایل ایتمك قدرتی بولوندیغنی کوستریر . بو اقتدار انسانده حریت ایله طبیعتی برلشدیریور . فرانسز اختلال کبیری برفکره ، برمفکورەیه خادم اولان حیاتك قابل مقاومت اولمادیغنی بزه کوسترەن فوق العاده بر وقعەدر .

بونك ایچون فرانسز اختلالی فیلسوفده یوکسك بر امید ، یوکسك بر هیجان اویاندیرمشدی . بالذات کندینك طبع ایتدیردیکی صوك کتاب اولان « فاکولتەلر آراسنده نزاع » ده فیلسوف بوتون امید وهیجانلرینی اورتەیه قویدقدن صوکرا شو سوزلریده سویلیور : « ایشته کهانت ادعا ایتمکسزین زمانمزده وجوده کلن تظاهرات وعلائم مبشرەیه استناداً دییه بیلیرم‌که انسانیت غایەسنه دوغری کیدییور . یعنی حق اساسنه مستنداً دولتلر آراسنده مناسبت تأسس ایده بیلەجك و بو حال بر دها رجعت ایتمەمك اوزره ترقینك مقدمەسی بولوناجقدر » .

قانتده بونیکبینلك ، بو امید چوق قوتلیدر .. فیلسوف بو سطرلری یازالی یوز اوتوز سنەیی کچمشدر . بالذات یاشادیغمز شو دورده برملتك قلبنده دوغان حق ، استقلال هیجانی اجرتلی عسکرله ، شرف ایچون مجادله ایدن اسکی اصیلزاده قوتلریله قیاس ایدیلەمیەجك درجەده تخریبکار اولان طوپ وطیارەیه رغماً سوندیریلەمیەجکنی اثبات ایدن وقایع کوردك .

استقلال حربنده بونك اك مهم شاهدی و عاملی بز تورکلر اولدق. دیکر جهتدن بر چوق خودکامجه املاری کیزلمه بیله انسانیتك حربی ممکن مرتبه آزالتمق حقنده‌کی تمایلی قارشیسنده دوغمشه بکزه‌ین بر « جمعیت اقوام » فکری وار. فقط بوتون بونلر انسانیتك هدفنه دوغری بر کیدیشمیدر؟ بو کامنه جواب ویرمه‌سه‌ك بیله بویله بر ایماندن « انسانیت » مفکوره‌سنی حقیقت عد ایدن هر فلسفه ایچون دایاناجق اك اساسلی بر مسنددر.

یالکز عجبا بو کیدیش بر غائیتك نتیجه‌سیمیدر؟ بر پلانك ایجابیمیدر؟ ایجابی ایسه ناصل غائیتی علت طبیعیه ایله، میخانیکیتله تأليف ایده‌بیلیرز؟ بو سؤاللره فیلسوفك ویردیکی جوابی شمدی تدقیق ایده‌جکمز قسمده بولاجغز.

اوننجی قسم

غائیت وحسن

حکم ملکه‌سنك انتقادی

قانت کوزللك وغائیت مسئله‌سنی « حکم ملکه‌سنك انتقادی » [۱] اسمنده‌کی اثرنده تدقیق ایلمشدر . بو صورتله دیکر قسملرده خلاصه‌ایتدیکمز ایکی انتقاده برده‌اوچنجیسنی علاوه ایلمشدر . اولکی ایکی انتقادی اوقودقدن صوکرا صیرا « حکملرك انتقادی » نه کلنجه قارء بالذات قانتك چیزدیکی پلانده یری اولمایان یکی بر اثر قارشیسنده قالمقدن متولد طبیعی بر حیرت حسی دویار . بر معمار دوشونکزکه صورت ظاهره‌ده بنایی اکمال ایلدکدن صوکرا بردنبره الك لازملی اولان بر قسمی ، مثلا مردیوه‌نلردن برینی یاپمغی اونوتدیغنی کورور بو نقصانی تعمیر وا کماله اوغراشیر. فقط بنانك ایلك واصلی پلاننده‌کی تناظر وصافیتی اخلال ایلمدکجه بواونودیلان قسمك اکمالی‌قابل اولماز، معماربوصوکرادن علاوه ایلدیکی پارچه‌نك دیکر قسملرله تناسبنی ، آهنکنی محافظه‌یه نه‌قدر چالیشسه ، نه‌قدر بوقسمی دیکر پارچه‌لرك اسلوب معماریسنه توفیقه اوغراشسه آز چوق مهارتلی کوز درحال بوقسمك بر علاوه اولدیغنی ، دیکر پارچه‌لرله آهنکدار اولاجق وجهله تأسیسنك بنانك یکی بر پلان اوزرینه تکرار یاپیلماسنه متوقف‌بولوندیغنی آکلار وتأسف ایدرکه معمار بوقسمی اونوتمش وصوکرادن علاوه ایده‌رك تناظری بوزمشدر. ایشته دیکر ایکی انتقاددن صوکرا بو اوچونجی انتقاد ایلك نظرده بو تأثیری بیراقیر ، دیکر ایکی بویوك کتابنه فیلسوفك مناسبتسز بر علاوه‌سی حالنده کورولور. نه ایچون ؟ برکره کتاب یکنظرده قانتك دیکر ایکی بویوك‌انتقادیله تأسیس ایتدیکی‌مسلکك حقیقةً نقصان قالان برقسمنی‌تلافی‌ایدر برماهیت عرض ایتمز، مثلا « عقل‌محضكِ انتقادي»نی اوقودقدن

[۱] کتابیانده ٤٩ نومرو ایله کوستریلن اثر

صوكرا ايكنجى انتقادى بكليورسكز ، چونكه برنجى اثرك تماملانمسى ايچون ايكنجيسى لازمدر . قانت ايلك استقادك برچوق يرنده بوايكنجى انتقاده اشارت ايلمش « عقل محض »ه مستند بر فلسفه‌نك نه قسملرى اولاجغنى كوستردیكى صيراده بو ايكنجى قسم اثرلرينك يرينى ارائه ايلمشدر . حالبوكه اوچونجى انتقادك احتوا ايلديكى حسن وغائيت مسئله‌سى بويله دكلدر . اوكا سيستم داخلنده بر موقع ويريلمه‌مشدر . ديكر جهتدن فيلسوف بو اثرينى ديكرلرينه قراتى اولديغنى كوستره‌جك بر رنكده صوقامشدر . بالعكس بديعيات وغائيت حقنده بالآخره دوشونديكى مسائل اولجه بلانى ترتيب ايتديكى « عقل محض » منظومه‌سى داخلنه صوقامادیغى ايچوندركه آز چوق صنعى تصنيفاتله ديكر ايكى انتقاده بكزه‌تمكه اوغراشمشدر . فقط بو زورلامه‌ده اورته‌يه قويويوركه فيلسوفك صوكرادن دوشونديكى غائيت وحسن مسئله‌سنى دها اسكيدن چيزديكى مسلكنك پلاننه بالآخره صوقمغه اوغراشمشدر .

فى الحقيقه قانتك طبيعت فلسفه‌سيله اختيار فلسفه‌سى آراسنده‌كى بوشلغى وبونك اوچونجى بر انتقادله تماملامسى لزومنى پك صوكرا حس ايتديكنى المزده‌كى مكتوبلرى وآثارى تماماً ارائه ايدر . كرچه بو اثرده تدقيق ايلديكى حسن وغائيت فكرينى قانت دها چوق اول دوشونمشدى . آنجق بر انتقاده زمين اولاجغنى چوق صوكرا آكلادى . ۱۷۵۵ ده انتشار ايدن « تاريخ طبيعى سما » [۱] سنك مقدمه‌سنده ميخانيكى عاتلرك آنجق عالمك تكوينى وعمومى قانونلرينى تعيين ايتمكه قادر اولديغنى وموجودات ذى حياتيه‌ده‌كى تنوعى ايضاح ايچون (بر قوۀ ناظمه ومرتبه Force Organisatrice) نك تأثيرينى قبول ايلمك لازم كلديكنى سويليوردى . « عقل محضك انتقادى » نده [۲] غائيت مبدأنك اسكى مابعد الطبيعيون نزدنده قيمتلى دستورلرى اولان تجانس ، خاصۀ مميزه واتصال Continuité قاعده‌لرينى تنقيد ايتدكدن صوكرا بونلرك منشأنى متعال Trenscendantal عد ايله‌يور وبو دستورلرى علممزك ناظم مبدألرندن اولمق اوزره قبول ايديوردى . بناءً عليه فيلسوفه كوره بو دستورلر هيچ بر زمان طبيعت داخلنده ياپديغمز تجربه‌لره تقابل ايلمز ، بو تجربه‌لردن چيقاريلامازدى . بونلر ساده‌جه علممزه بر استقامت ، بر وحدت ويرمكه يارار . باشقه بر تعبيرله بو قاعده‌لر بر موضوعى ، بر سيئك وجودينى ايجاب وتعيين ايلمز ، يالكز علممزى

(۱) صحيفه ۳۱
(۲) ۱۵۲ـ۱۵٤ نجى صحيفه‌لره باقيكز

تاماً مرتب بر حاله صوقمق ایچون عقلی ایجاب ایدن هدفی اراده ایلر . [۱] قانت بونی
ایلك صراحتله دویچه مرکور Deutcher mercure مجموعه‌سنده فورستره قارشی یازدیغی
«فلسفه‌ده غائیت مبدأنك استعمالنه دائر» عنوانلی طاشیان مقاله‌ده عینی مدعایی الری‌یه
سوروپوردی . بعض طبیعت عالملری دها او زمان حیات عضویه‌نك بوتون عناصرینی
میخانیکی و قابل علم تلقی ایدیورلردی . فیلسوفه کوره خایر .. حیات عضویه‌نك عناصری
نه تماماً میخانیکی ، نه‌ده تماماً قابل علمدر . بر کره حیاتی حادثه‌لرده میخانیکی ایضاح
کافی دکلدر . دیکر جهتدن معلوماتمزك انتقادله میدانه چیقان اساسلرینه کوره (غائیت
Finalité) مفهومی عالم شعوره تطبیق ایدیلمز . چونکه بو مفهومك آنجق تجربه
باطنیه‌مزده بر قیمتی اولابیلیر . طبیعتده بر هدف و غایه‌نك وجودی حقنده نه مثبت ،
نه منفی هیچ بر حکم ویره‌مه‌یز . چونکه بو مفهوم تجربه‌دن استخراج ایدیلمه‌مشدر ، بر حس
حسی‌یه تقابل ایلمه‌یور . بالعکس باطنی فعالیتمزده‌کی غایت بزم ایچون قابل علمدر .

بو ایضاحات کوستریور که ۱۷۵۵ ایله ۱۷۸۱ آراسنده قانت ... مسلکی
فکری نصی (دوغماتیك) تاقیدن قورتولیور ، ۱۷۸۱ ایله ۱۷۸۸ آراسنده غائیت حقنده‌کی
فکری انتقادك اساسلرینه تماماً صادق اولویور . معماقیه و اوقات آره‌جیلرله ... نظره آلیرسه‌کز غائیتك بر عات اولمق اعتباریله فیلسوفك مسلکنده ... بر قسم
اشغال ایتدیکنی کورور و بالخاصه «حکم ملکه‌سنك انتقادی» نده اوزرینه تام ... صورتده
مسئله‌یی وضع ایتمکی اولجه دوشوندیکنی قولایلقله تخمین ایده‌بیلیرسکز .

حسن نظریه‌سنه کلنجه فیلسوف انتما «انتقاد» ده بوکا بر موقع ویرمکی دها اول‌جه
دوشونمشدر . ۷ حزیران ۱۷۷۱ ده ، یعنی حسن حقنده انتقادی دوره‌سنك اول الان اثری
اولان «کوزل و علوی حسلری حقنده مشاهده‌لر» اسمنده‌کی کتابدن یدی سنه صوکرا
هرچه (Herz) یازدیغی مکتوبده مثلاً شویله دیبور : «حسیات ... حدودینی
کوستره‌جك بر اثر یازمغی دوشونیورم . بو اثرك ذوق نظریه‌سی Théorie du goût
ماهیتی ، مابعد الطبیعه‌یی ، اخلاقی احتوا ایده‌جکدر .» بو مکتوبده فیلسوفك اشارت
ایتدیکی کتاب عقل محضك انتقادی ایدی . اون سنه صوکرا کتاب انتشار ایتدی حالبوکه
بو اثرده یازدیغی نوطه‌ده ذوقك انتقادی «Critique du goût» نه تماماً عاصی بر وصف

[۱] صحیفه ۱۵٤

ویرلمه‌مه حکمی سویلیوردی . ایمدی آخرده گوزللکك علمی یاپیلامیه‌جغنی ، علم حالنده
تدقیقات Esthétique اولامیه‌جغنی ادعا ایلیوردی . واقعا بوم غارتن حسنك قاعده‌لرینی
بولارق بر علم یاپدیغنی دوشونمشدی ، تفکرك قواعدی ناصیل منطق تشکیل ایدیورسه
بو تفکره گوره حسنك قاعده‌لرینه [illegible] وجود گتیره‌جکدی . فیلسوفك اوزمانده‌کی
قناعتنه نظرًا بو [illegible] بیهوده ایدی . چونکه بو قاعده‌لرك ، ذوق خصوصنده اورته‌یه
قویلاجق معیارلرك اشلیجه منبعی تشکیل ایدر . بو تجربی قاعده‌لر ذوقی حکملری اداره
ایده‌بیلیر فقط اونلر [illegible] بر طرزده قبلی قاعده‌لر اداره ایلز ،
[illegible] (۱۷۸۷) ده‌کی ایکنجی
[illegible] بو مطالعات گوستریوردی که «قانت عقل محضك انتقادی» نی
[illegible] چوق زمان صوکره حسنك اتماله بولوناجق قبلی مبدألری
[illegible] ایلمشدی .

(۱۷۸۷) سنه‌سی نهایتنه طوغری شوتز (Schutz) ه یازدیغی مکتوبده ذوقك انتقادی
[illegible] سویلیوردی . عینی سنه‌نك کانون اولنده راینهولد (Reinhold) ه
[illegible] ذوقك انتقادیله مشغول اولیورم . بو وسیله ایله
[illegible] اولکی قبلی مبدأ بولونابیله‌جکنی گوردم . چونکه روحك
اوچ [illegible] یعنی حظ و الم احتساسی ، مفکوره تحریسی .
[illegible] برنجیسنك قبلی مبدألری عقل محضك انتقادینده ، اوچونجیسنك قبلی دستورلرینی
عقل عملینك انتقادینده بولدم . ایکنجیسنك ، یعنی احتساساتك قبلی مبدألرینی ده آرادم .
و بعضًا اونلرك [illegible] بولونابیلمه‌سی امکان گورمه‌یوردم . آنجق بو قوتك اصولی
[illegible] تدقیق و تحلیلی بالذات احساساتده قبلی مبدألری اولدیغنی گوستردی .
[illegible] تحلیللری یازمقله مشغولم . آرتق شیمدی فلسفه‌ده هربرینك قبلی à priori
مبدألری [illegible] اوچ قسمی تعیین ایدیور : فلسفهٔ نظریه ، غایت فلسفه‌سی Théléologie
و [illegible] ... قبلی مبادی پك آزدر . ذوقك انتقادی
Critik [illegible] عنوانی طاشیه‌جق اولان بو اثری امید ایدرم که پاسقالیه‌دن یتیرمش
اوله‌جغم .

شو مکتوب گوستریور که فیلسوف آنجق ۱۷۸۷ یازنده انتقاد فلسفه‌سنك غایت
حسنه شامل اولاجق وجهله توسیعی ضروری گورمشدی . فقط بر کره یازمغه باشلایجه

کتاب ایلك تخمیننده‌ن فضله کندینی مشغول ایتدی. اونك ایچون اثر مکتوبنده سویلدیکی زمانده انتشار ایده‌مدی. بونك مهم سببی اولجه یالکز « ذوقك انتقادی » نی دوشونورکن شیمدی « حکم قوتنك انتقادینی Critique de la faculté du juger » یازمغه قرار ویرمسیدی. آرتیق ذوقك انتقادی بونك بر قسمی اولاجقدی. ۱۷۸۹ مایسنده راینحولده یازدیغی دیکر بر مکتوبده کتابك پلانك بو صورتله دکیشدیکنی واونك ایچون اثرك آنجق صوك بهارده چیقابیله‌جکنی سویلیوردی. فقط آلتمش آلتی یاشنه کلمش اولان اختیار فیلسوف بو دفعه‌کی تخمیننده ده خطا ایتدی، صوك بهارده کتاب انتشار ایلیه‌مدی. راینحولده یازدیغی باشقه بر مکتوبده اختیارلغك تولید ایتدیکی ضعفدن، یورغونلقدن شکایت ایله‌یور، بو اثرینی (۱۷۹۰) سنه‌سی پاسقالیه‌سنده کوندره‌بیله‌جکی امیدینی اظهار ایدییوردی. بو امیدده فیلسوف یاکیلمادی. کتاب اوزمان انتشار ایتمشدی.

خلاصه بو مکتوبلرده صراحةً میدانه قویویورکه قانت مسلك فلسفیسنك ایلك پلانی چیزه‌رکن غائیت وحسن مسئله‌سنه بر یر ویرمکی دوشونه‌مشدر. فقط بوکا رغماً فیلسوف اصرار ایدییورکه مسلك فلسفیسنك منطقی نتیجه‌سی بو ایکی مسئله حقنده بو صوك انتقادده اورته‌یه قویدیغی حکملری انتاج ایلمش، باشقه بر تعبیرله بو اوچونجی انتقاد دیکرلرینك بر نتیجهٔ ضروریه‌سی اولارق میدانه چیقمشدر. راینحولده کوندردیکی مکتوبده صوکرادن مسلکنه ادخال ایتدیکی بو بحثك دیکر آثاریله هیچ بر تناقض وجوده کتیرمدیکنی علاوه ایدییور، حتی علممزك طرزلری، روحك قوتلری حقنده یاپدیغی تفریق وتقسیملرك اولجه تقدیر ایتمدیکی بو یکی انتقاده میدان ویردیکنی واضحاً آکلاتمقله برابر اورته‌یه چیقان نتایجك دیکر ایکی بویوك اثریله تعین ایدن اساسلره تماماً مطابق بولوندیغنی سویله‌یور. خلاصه فیلسوف نظرنده انتقادك بو اوچونجیسی اولجه دوشونلمه‌مکله برابر دیکر ایکی انتقادك سوق منطقیسیله اورته‌یه چیقان بر مبحث اولمشدر. قانت اوچونجی انتقادك دیکر ایکی انتقادله علاقه‌سنی کتابك مدخلنده‌ده اوزون اوزادی‌یه آکلاتییور. [۱]

(۱) فیلسوف « حکم قوتنك انتقادی » ایچون ایکی مدخل یازمشدر، ایلك یازدیغی مدخل چوق اوزون اولدیغی ایچون کتابه درج ایتمه‌مش، بونك مسوده‌لرینی بالآخره اثرلرینی خلاصه ایدن بهق (Beck) ویرمشدی. صوکرادن بو مدخلك خلاصه‌سی عمومیتله فلسفه حقنده (Ueber philosophie überhaupt) عنوانیله انتشار ایتدی. تیسو (Tissot) بونی (Prolégoménes) ك نهایتنده عمومیتله فلسفه حقنده عنوانی آلتنده فرانسزجه‌یه ترجمه ایلمشدر. کتابیاتده ۳۱ نومرو ایله کوستریلن اثر. حکم ملکه‌سنك انتقادینك فرانسزجه ترجمه‌سنده یالکز فیلسوفك یازدیغی ایکنجی مدخل وار.

اوچونجی انتقادك دیكرلریله اولان مناسبت وعلاقه‌سی نه‌در؟ عقل نظرینك انتقادی»، « عقل عملینك انتقادی » ناصیل ونه ایچون بو اوچونجی انتقاده میدان ویرمشدر؟ شیمدی بو جهتلره فیلسوفك او مدخلده ایضاح ایتدیكی طرزده خلاصةً جواب ویرمك ایجاب ایدر.

معلومدركه دیكر ایكی انتقاد ، یعنی عقل نظری ایله عقل عملینك انتقادی طبیعت ایله اختیاری، علم ایله عملی ، مدركه ایله عقلی یكدیكرندن تماماً تفریقه منجر اولمشدر. فی الحقیقه بر جهتدن طبیعتك عمومی قانونلری مدركه‌نك مبادیسنی تشكیل ایدییوركه بو مبدألر اولمانجه شیئی یعنی كای وضروری حكملر ممكن دكلدر [١] دیكر جهتدن عملی حیاتك مبدأی عقلك اورته‌یه قویدیغی اختیار Liberté مفهومیدر . نظری و عملی دییه تفریق ایلدیكمز بو ایكی ساحه یكدیكریله حال اشتراكده دكلیدر ؟ حال اشتراكده ایسه ناصیل ونه یولده مشتركدر ؟ بو سؤاللره هر ایكی انتقاد كافی جواب ویره‌مه‌مشدر . حالبوكه بو ایكی ساحه بربریله مناسبتده‌در . چونكه علمی اكتساب ایدن « انا Sujet » دركه عملكده فاعلیدر. تعبیر آخرله تك بر قوت اولان عقلك نظری وعملی ایكی ساحه‌ده استعمالی واردر . برنجی ساحه‌ده استعمالی علمی ، ایكنجی ساحه‌ده استعمالی اخلاقی، عملی تولید ایدییور. هر ایكیسنی وجوده كتیرن فاعل ، قوت بردر ، عقلدر . دیكر جهتدن بو ایكی انتقادله آییردیغمز نظام طبیعی Ordre naturel ایله نظام عملی یكدیكری یاننده دوران وبربرینه موازی اولان ایكی عالم دكلدر . بالعكس نظام اخلاقینك طبیعت اوزرینه مؤثر اولماسی لازمدر . چونكه وجدانك امری اراده‌نك ، اختیارك طبیعت داخلنده تحقق ایتمسنی ، دها دوغریسی اونی تحقق ایتدیرمكلكمزی امر ایدر . مادامكه امر قطعی وحقیقی اولان وجدانك یعنی قانون اخلاقینك طبیعت داخلنده تحقق ایتمسی لازمدر . شو حالده طبیعتده‌كی قوانین تجربیه اختیارك استهداف ایلدیكی غایه‌نك تحققی امكانی سلب ایتمیور. تعبیر آخرله قوانین اخلاقیه‌نك استهداف ایلدیكی غایه‌نك ممكن اولدیغنه ایناندیغمزه نظراً طبیعتده اخلاقی امرك حصوله كلمه‌سنك هیچ اولمازسه ممكن اولدیغنی تصوره مضطرز . قسماً بو اعتبارله دكلیدركه فیلسوف عقل عملینك عقل نظری‌یه رجحانی Primauté ایكنجی انتقادنده [٢] اورته‌یه قویمش، یعنی طبیعتك نظام اخلاقی‌یه تابع اولماسی

[١] صحیفه ٨٠ الخ
[٢] صحیفه ٢٣٣-٢٣٤

لازم کله‌جکنی کوسترمشدر . شوقدرکه بو رجحان تحقق ایده‌بیلمك ، نظام اخلاقینك
طبیعته انتقالی تصور ایده‌بیلمك ایچون بو ایکی ساحه‌یی توحید ایده‌جك بر مبدأك ، تعبیر
آخرله اختیاردن طبیعته انتقاله واسطه اوله‌جق بر حد اوسطك بولونماسی اقتضا ایدر .
نظام اخلاقیدن نظام طبیعی‌یه انتقاله واسطه اولان بو حد نه‌در ؟

معلومدرکه طبیعتك قانونلری علیه مستنددر ، یعنی قوانین علیه‌در . باشقه تعبیرله
طبیعتده‌کی حادثه‌لری بربرینی تولید و ایجاب ایده‌جك وجهله یکدیکرینه ربط ایدرلر .
نظام اخلاقینك قانونلری ایسه غائیت قانونلریدر . یعنی اخلاقی حرکتی اراده‌نك هدفنه
ربط ایده‌رك ایضاح ایدرز . شو حالده طبیعتك نظام اخلاقی‌یه ناصیل تابع اولابیله‌جکنی
ایضاح ایده‌بیلمکلکمز ایچون علیتی غائیته ذهناً نه یولده تابع قیلابیله‌جکمزی آراشدیرمقلغمز
لازمدر . بو تحری‌یی بر یرده یاپابیلیرز : ذهنك علیتی بالنهایه غائیته تابع اولابیله‌جکنی تصور
ایتمسی حکم یاپماسندن باشقه برشی دکلدر . چونکه حکم اساساً بر فکرك دیکرینه نسبت
ایدلدیکی زمان اوکا تابع بولوندیغنی تصور واعتقادر . بونك ایچون آنجق حکملری لایقیله
تحلیل وانتقاد ایتمك سایه‌سنده‌درکه علیتك ذهناً غائیته ناصل تابع بولوندیغنی آکلایابیلیرز .
مسئله‌یی بر پارچه‌ده‌ها آچیقجه ایضاح ایده‌لم : عقل عملینك وضع ایتدیکی دستورك طبیعتده حاکم
اولابیله‌جکنی دوشونه‌بیلمکلکمز کوستریورکه بز علیتك غائیته تابع اولابیله‌جکنی ذهناً
تصور ایده‌بیلیورز . بویله بر فعل ذهنی ایسه « بر حکم » در .

اوحالده اختیاردن طبیعته کچه‌بیلمکی ایجاب ایدن حد اوسطی moyen terme آنجق
حکملری تحلیل و انتقاد ایله بولورز . چونکه بو ایکی ساحه آراسنده تابعیت کورمکلکمز
بر حکمله اولویور . بویله بر حکم ناصیل ممکن اولویور ؟ سؤالنه جواب ویردیکمز زمان
طبیعت ایله اختیاری برلشدیرن مبدأی ده آکلارز . ایشته بو مطالعه ایله‌درکه حسن
وغائیت مسئله‌لرینی فیلسوف « حکم قوتنك انتقادی » عنوانی آلتنده تدقیق ایله‌یور .

فقط بوراده تدقیق ایلیه‌جکمز عقل محضك انتقادنده موضوع بحث ایتدیکمز حکملر
دکلدر . معلومدرکه اوراده مدرکه‌نك قبلی à priori قانونلرینی بولمق ایچون ذهنك
وجوده کتیردیکی حکملری تحلیل وانتقاد ایلمشدك . [۱] آنجق بو ایلك انتقادده موضوع
بحث ایدیلن حکملر او نوعلردرکه بر وقعهٔ خصوصیه ، بر مفهوم جزئی ذهناً معطا اولان

[۱] ۷۱ الخ

کلی تصوره ادخال ایدیلیر . مثلا علیت حکملرنده ایکی مفهومی قبلی وکلی اولان «علیت» تصوری ایچنه ادخال ایدەرز. بو نوع حکملره فیلسوف تعیینی حکملر Jugement déterminant دیيور . فقط بونك خارجنده دیکر بر نوع حکملرمز واردر. بونلرده معطا اولان جزئی وخصوصیدر ، حکم ملکەسی بو جزئی ، بوخصوصی ایچنده کلی‌یی آرار . بونلره غائیت حکملری یاخود تأملی حکملر Jugement réfléchissant دینیر .

بونجی نوع حکملری تدقیق ایدەرك عالم تجربینك الڭ کلی ، الڭ عمومی قانونلری قبلی اولارق تأسیس ایدیلەبیلیر ؛ طبیعتك مابعد الطبیعەسی ، فلسفهٔ طبیعیه یاپیلابیلیر . [۱] نته‌کیم عقل محضك انتقادی بوغایه‌یی استهداف ایتمشدی. ایکنجیسی ایسه مشخص وقایع ایچنـده عمومی قاعده‌یی بولمغه چالیشیر . [۲] ذی حیـات موجوداته باقەرق ، اونلرك هر عضوینك یکدیکرینه واسطه وخادم اولاجق وجهله ترتیب ایدلمش اولدیغنی کورەرك غائیته حکم کبی . بو نوع حکملری « عقل محضك انتقادی » اثناسـنده موضوع بحث ایتمه‌مشدك . فقط اکر بونلر متعال وقبلی à priori مبدألره مستندکلسه ناصیل ضروری و شیئی بر قیمتی اولابیلیر ؟ [۳] ، تعبیر آخرله بویله مبدألره مستند دکلسه ناصیل موجوداتده برغایه کورەبیلیرز؟ شوحالده اشیانك برغایه‌یه متوجه‌اولدیغنی کورویور ایسه‌ك اونی کلی و ضروری یاپان شرائطی آرامقلغمز لازمدر. بونی غائیت حکملری یاخود تأملی حکملر Jugemens réfléchissants ناصیل ممکن اولویور ؟ سـؤالنه جواب آراشدیرمقله بولابیلیرز . حکملرك انتقادینك موضوعی‌ده بودر .

غائیت حکملری ایکی نوعدر . بعضاً مدرکه طبیعتك اجزاسی ایله کندی ملکەسی آراسنده برآهنك بولور. بوصورتله بولوناجق آهنك برنوع حظ وجوده‌کتیریر ، نته‌کیم آهنکسزلك حس ایدرسه بر الم دویارز، تعبیر آخرله اشیاده‌کی تطابق و آهنکی صرف صوری formel و انفسی جهتدن نظره آلدیغمز زمان بزده طبیعتده‌کی کوزللکه دائر بر حکم ، تعبیر معروفیله بدیعی حکم Jugement Esthétique وجوده کلیر .

[۱] صحیفه ۱۶۹

[۲] فیلسوفك تأملی عنوانی ویردیکی حکملرك ماهیتنی آکلایابیلمك ایچون ایلریده غائیت حقنده‌کی انتقاده باقیکز . بو مسئله اوراده‌کی ایضاحاتله تنور ایدر .

[۳] قانت نظرنده ترکیبی اولان حکملرك شیئیت وکلیتی آنجق قبلی à priori مبادی و تصوره مستنداً وجوده کلیر . عقل محضك انتقادی قسملرینه باقیکز . صحیفه ۷۲

بعضاً مدرکه ایله طبیعتك اجزاسی بیننده دکل ، بالعکس دوغریدن دوغری‌یه اقسام طبیعت آراسنده بر تطابق و آهنك آرارز وبونی بولمقله طبیعتك حقیق وشیئی غایه‌سی اولدیغنه دائر حکملر ، تعبیرآخرله غایه‌وی حکملر Jguements téléolgique وجوده کتیرزز .

ایشته بونك ایچوندرکه حکملرك انتقادی آیری آیری ایکی مبحثه آیرلمشدر : بدیعی حکملرك انتقادی . غایه‌وی حکملرك انتقادی .

بديعی حکملر

قانت بو فاريده‌ده سويلديکمز کبی دها انتقاددن اول بديعی حسلرده حسن ايله علوی‌نی آيرمشدی. آنجق بو تفريقی يالکز اثرده، يعنی «حسن و علويت حقنده مشاهده‌لر» ده [۱] ساده‌جه حس بديعينك بو ايکی نوعنی توصيف ايلمش، بونلری وجوده کتيره‌بيله‌جك موضوعلرك وصفلرينی سويلمکله اکتفا ايلمشدی. حالبوکه «حکملرك انتقادی» نده بو تفريقك اسبابنی ايضاح ايدييور، ماهيتلرينی تعميق ايليور. بناءً عليه بديعی حکملری انتقاده باشلارکن اولاً بو ايکی حسك ماهيتنی آراشديرييور:

مسلك تحليلی

بديعی حکملر، ديکر حکملر کبی، کيفيت، کميت، اضافت، جهت اولمق اوزره درت نقطهٔ نظردن مطالعه ايديله‌بيلير [۱]. حسنی اول امرده کيفيت نقطهٔ نظرندن تدقيق ايده‌لم: حسنه عائد هر حکم بر تطمينی افاده و تصديق ايدر. فقط بزی خوش، ايی و فائده‌لی ديديکمز شيلرده تطمين ايلر، ارنلره عائد حکملرده معنوی بر تطمينی مشعردر. آنجق کوزللکه عائد حکملرك افاده ايلديکی تطمين بونلردن تماماً آيريدر. فی الحقيقه بر کره خوش حواسمزك دوغريدن دوغری‌يه اطلاع پيدا ايلديکی بر حظدر. بناءً عليه تماماً انفسيدر. بر کره بو اعتبارله آفاقی اولان «حسن» دن آيريلير. واقعا خير و فائده بونك کبی تماماً انفسی دکلدر، بونلرك شيئی بر قيمتی وار در. خير خارجده تحقق ايدن بذاته بر قيمتدر، فائده‌نك تحقق ايتديره‌بيله‌جکی هدفه کوره بر قيمتی واردر، بويله اولديغی ايچون هر ايکيسی‌ده بر درجه‌يه قدر شيئی، يعنی کليدر. شو قدر که بزی تطمين ايدن بو اوچ شکلده‌ده مشترك بر وصف وار: هر اوچی‌ده بر درجه‌يه قدر بزم نفعمزه، طبيعتمزك غايه‌سنه مربوطدر. بزه خوش کلن شی بزده علاقه اويانديران، منفعتی دوقونادر. خير انسانی غايه‌مزه توافق ايليور. فائده‌نك تحقق ايتديره‌جکی شی نفعمزه مطابقدر. بونك ايچوندر که خوش ياخود فائده‌لی و ايی شيئی ساده‌جه تصور ايتمك کافی دکلدر. بلکه بر نجيسندن حظ دويمقلغمز، ايکنجيسنی نفعمز ايچون استعمال ايتمکلکمز، اوچونجيسی تحقق ايتديرمکلکمز لازمدر. بالعکس بديعی تطمين هيچ بر صورتله نفعمزه

[۱] حکمك تابع اولديغی بو شرائط حقنده ۷۴ـ۷۶ صحيفه‌لرينه باقيکز.

مربوط دکلدر . مثلا بر اثر صنعت ، بر اثر معماری اولان بر بنادن ، بر سرایدن بدیعی حظ دویابیلمك ایچون حسمز اوزرینه واقع اولان تأثیرندن ، اونك احتیاجمزی دفع ایتمك اعتباریله اولان فائده‌سندن ، بویوکلکی و ثروت عمومیه‌یه دلالتی اعتباریله بزده حصوله کتیردیکی غروردن صرف نظر ایتمك لازمدر . آنجق بویله بر کوروشله بر اثر صنعتدن حظ بدیعی دویولابیلیر .

حسنك بو کیفیتی بدیعی حکملرك کمیت اعتباریله ماهیتلرینی تنویر ایده‌بیلیر . معلومدرکه مختلف مزاجلره کوره اشیانك نفعی دکیشیر . حالبوکه بدیعی حکملر نفعله علاقه‌دار اولمادیغی ، حسی Desinteressé بولندیغی ایچون بویله مزاجه تابع عد ایدیله‌مز . بناءً علیه آنجق کلی univesel اولابیلیر . بدیعی بر حکم ویرن آدم بر شیئی یالکز کندیسی ایچون کوزل تلقی ایلیه‌مز . شوقدرکه کوزللکه عائد حکمك کلیتی ایله منطقی بر قضیه‌نك کلیتی یکدیکرندن تماماً آیریدر . منطقی حکملرك کلیتنی ایجاب ایدن مدرکه‌نك تصوراتی Concept در [۱] . عقل محضك انتقادنده ده سویلدیکمز کبی مدرکه‌نك قبلی تصورلریدرکه منطقی حکملری هر ذهن ایچون کلی ، بناءً علیه شیئی حاله صوقار . حالبوکه بر تصورك تعبیر آخرله مدرکه‌نك محصولی اولان بر مفهومك بر حظ بدیعی وجوده کتیره‌جکی دوشونوله‌مز . چونکه حظ بدیعی بالنهایه حساسیتك بر حالیدر . تصوراتی وجوده کتیره‌ن مدرکه ایسه حساسیتدن تماماً آیریدر . دیکر جهتدن بدیعی حکملر منطقی حکملره ارجاع ایدیله‌جك اولسه اوحالده حسنك علم غایه‌سنه خادم اولماسی اقتضا ایدر ، بو حالده کوزللکده حسیلك وحریت قالماز .

بدیعی حکملر بو اعتبارله منطقی قضیه‌لره بکزه‌مه‌مکله برابر اونلر کبی مدرکه‌نك قانونی اولان کمیته تابعدر و بو اعتبارله حسنه متعلق هر حکم بر کره فردیدر ، چونکه بر کیمسه‌نك تحسسنی افاده ایدر . بونکله برابر یوقاریده سویلدیکمز کبی کلیدر . بر حکم ناصیل اولویورده هم فردی ، هم کلی اولابیلیور ؟ یعنی بر شخصك تحسسنی افاده ایتدیکی حالده او شخصه مقصور عد ایدیلمیورده دیکر ذهنلرده‌ده قابل تطبیق عد ایدیله‌بیلیور ؟ بدیعی حکملرك فردی اولمقله برابر کلی اولماسی کلیته تماماً انفسی بر معنا ویرمکلکمزه استناد ایدر . مثلا « کول کوزلدر » دیدیکم زمان بو حکمم منطقاً شخصیدر ، یعنی بکا مقصوردر . فقط

[۱] کلیت وشیئتك ناصیل وجوده کلدیکنی آکلامق اوزره ۷٤ واونی تعقیب ایدن صحیفه‌لره باقیکز.

بويله بر حكمده بولونوركن بو حسم ديكرلرينك حكمنه عرض اولونسه هركسك بكا التحاق ايده‌جكنه قانعم . كليت ايشته بتم بوحسمه عموميتك التحاق ايده‌بيله‌جكى حقنده‌كى قناعتمه مستنددر . بونك ايچوندركه ذوقه ، حسنه متعلق حكملرله تصديق ايديلن كليت انفسى استعداد وقابليتدر . بو اعتبارله حسن « بر مفهوم بر تصوره لزوم اولمقسزين كلى اولارق حظ اوياندره‌بيلن بر موضوعدر » ديه تعريف اولونابيلير .

شيمدى ديكر بر مهم مسئله مواجهه‌سنده‌يز : برحظك عمومه تعميم ايديله‌بيله‌جكنه ، عمومه شامل اولابيله‌جكنه دائر اولان بوقناعت بنده‌نردن تولد ايدييور؟ ذوقك انتقادينك مفتاحى اولان بو مسئله‌يى حل ايتمك ايچون على الاطلاق خوش Agréable ايله كوزل آراسنده‌كى فرقى تحليل ايتمك لازم كلير . بويله بر تحليل كوزللكه عائد حظده بديعى حكملرله تسليم ايلديكمز كليتك ، يعنى هركسه شامل وعمومى اولديغى قناعتنك نه‌يه مستند بولونديغنى بزه ارائه ايلر . فى الحقيقه خوش اولان بر شيدن تولد ايدن حظ دوغريدن دوغرى‌يه او شيئك ادراكينى تعقيب ايلر . بر شيئك خوش اولديغنه دائر اولان حكم اونك توليد ايتديكى حظدن صوكرا اولور واوندن اشتقاق ايدر. اونك ايچون ناصيل خوش شيدن وجوده كلن حظ فردى وغيرسارى ايسه بوحظدن تولد ايدن حكمده فردى وغيركلى اولور . بالعكس بديعى حكملر بديعى حظه تقدم واونى تعيين ايلر . مادامكه بو حكملر غير نفعى Desinteressé در ، بونكله برابر علمى دكل ، سادەجه انفسى بر ميلى افاده ايتمكده‌در ، اوحالده مدركه ومخيله‌بوحكملرى وجوده كتيريركن تماماً سربستجه فعاليتده بولونيور ديمكدر . يعنى بديعى حكملر منطقى حكملر كبى هيچ بر معين تصوره ، تعبير آخرله معرفتك قواعد خصوصيه‌سنه تابع اولماييور ؛ حساسيت ايله ، معرفتك مسى مهنبيد مدركه آره‌سنده بر آهنكدن تولد ايدييور . بو آهنك ايسه مفكره‌نك بنفسه فعاليتندن ، هيچ بر مفكره‌يه تابع اولمايان سربستجه حركتندن حصوله كلييور .

خلاصه بديعى حكمى وجوده كتيره‌ن مناسبت قبلى بر تصوره ، قاعده‌يه استناد ايلمز . بز اويله بر شيئه كوزل ديرزكه اونى تماشا ايدركن بر تصور اعانه‌سيله شيئى بر حكم ياپمايز ، سادەجه مخيله‌مزك ، مدركه ايله كنديلكندن آهنك كسب ايتديكنى حس ايدرز . واقعا بزده حظ بديعى حصوله كتيره‌ن بو مناسبت ، بو حكم بويله‌جه تماماً انفسى ايسه‌ده او شئ قارشيسنده هر مدركه ايله مخيله‌نك كنديلكندن

تطابق و آهنك پیدا ایلیه‌بیلمسنی ممکن کوروورز . تعبیر آخرله بر ذه وجوده کلن حظ بدیعی به عموماً اشتراك ایدیله‌بیله‌جکنی قبول ایدرز . چونکه هر انسانده مفکره اساساً عینی ماهیتده‌در ، بناءً علیه دیکر مفکره‌لرده‌ده مدرکه و ذهن سربست بر فعالیتله آهنك و تطابق حاصل ایلیه‌بیلیر. ایشته بونك ایچوندرکه انفسی اولان بدیعی حکمی کلی عد ایلیه‌بیلیورز .

بدیعی حکملرك اوچونجی طاقم مقولات یعنی اضافت نقطهٔ نظرندن ماهیتی نه‌در؟ هر حظ بر غایه‌یه متوجه میلدن، او تمایله مطابق بر استقامت تعقیبندن تولد ایدر. بناءً علیه حظ بدیعی‌ده، اونی تحریك ایدن حکم‌ده نهایت بر غائیتی افاده ایدر. فقط بو نقطهٔ نظردن‌ده بدیعی حکملر خوش‌ شیلره تعلق ایدن حکملردن اساساً آیریدر. فی‌الحقیقه خوش‌ شیلرك تحریسی آفاقی بر شی تصورنی ایجاب ایدر و فعالیتمز او شیئی اکتساب ایلمکی قصد ایلر . بونك ایچوندرکه خوش دیدیکمز موضوعك ماده‌سی، حسمزی جذب ایدر، بر ذه آرزو اویاندیرر و بونك تطمینی خوش دیدیکمز حظی تولید ایلر . حالبوکه یوقاریده کوردیکمز وجهله بدیعی حکملر بر طرفدن هر نوع نفع علاقه‌سندن عاری اولمالیدر ، بناءً علیه حسنه تعلق ایدن حکملرده هیچ بر انفسی غایه یوقدر . دیکر جهتدن بو حکملر هیچ بر قبلی تصوره مستند دکلدر ، بناءً علیه علم بر وجوده کتیرمز ، اوحالده شیئی ، خارجی بر هدفی و غایه‌سی‌ده موجود دکلدر .

بعض مابعدالطبیعیون بدیعی حکملرك ضمننده اشیانك کمالی غایه‌سنی مندمج کوررلر. حالبوکه بر شیئك کمالی تماماً ذهنی بر مفهومدر؛ بناءً علیه بویله بر ذهنی مفهوم، ذهنی تصور بر حظ تولید ایلیه‌مز. شو حالده کوزللکی بر شیئك ماده و موضوعی دکل، صورت (Forme)ی تعیین و ایجاب ایدر. تعبیر آخرله حسن ذهنده هیچ بر معین غایه مفهومنی وجوده کتیرمکسزین غائیتی افاده ایدر. یعنی بدیعی حکم نه حسی جاذبه‌یه، نه‌ده فائده و کمال تصورینه تابع و بو غایه‌لره خادمدر. مثلا بر چیچکك کوزللکی بر ذه عضوی اولارق یاپدیغی خدمتله، ارزومزی جذب ایتمسیله علاقه‌دار دکلدر . بر موسیقی مقامی هیچ بر تغنی ایله مترافق اولمادیغی ، یعنی محتواسی ماده‌سی بولونمادیغی حالده بر ذه بدیعی حظ اویاندیرر . بویله اولدیغی ایچون حسن معین بر غایه تصور ایتمکسزین بر شیده‌کی غائیتك ، آهنکك صورتنی ادراك ایتمکدر ، دیه‌ده تعریف ایدیله‌بیلیر .

هر کلی اولان حکم ضروری Nécessaire اولاجغنه نظراً بدیعی حکملرده ضروریدر. شوقدرکه ناصیل بدیعی حکملرك کلیتی منطقی حکملرده آرانیلان کلیته بکزه‌مه‌یور، صرف انفسی ماهیتده اولویورسه «ضرورت» ده ینه بویله انفسی ماهیتده‌در. یعنی بز هرکسده بر «حس سلیم» قبول ایدییور و بدیعی احتساساتك بو صورتله هر مفکره‌یه انتقال ایده‌بیله‌جکنی تسلیم ایلیورز. تعبیرآخرله بزده وجوده کلن تحسس بدیعیی دیکرلرینك‌ده دویابیله‌جکنی وبوصورتله بدیعی حکملرك مبادله اولونابیله‌جکنی قبول ایدییورز. بز برشیئك کوزللکنه حکم ویرنجه اونك ساده‌جه ممکن Contingent اولماسی قبول ایده‌مه‌یز، بعض ذهنلره، بعضی زمانلره مقصور عدوتلقی ایلیه‌مه‌یز. ایشته بونك ایچوندرکه جهت نقطهٔ نظرندن‌ده حسن «هیچ بر تصوره Concept منجر اولمقسزین‌ده بالضروره حس تطمین اویاندیران شی» دییه تعریف اولونابیلیر.

علویتك تحلیلی

حسن کبی علویت (Sublime) ده بزده غیر نفعی، کلی وضروری بر حس تطمین تولید ایدر. فقط «علوی» حسندن بر چوق نقطهٔ نظردن تماماً آیریلیر. بر کره حسن معین صورت وشکلی حائز بر موضوعی ایجاب ایدر. بناءً علیه کوزل دیدیکمز شیئلرك معین برحدودی اولماسی، خلاصه محدود بولونماسی لازم‌کلیر. حالبوکه «علویت Sublime» دیدیکمز حس آنجق غیر محدود، مثلا نامتناهی برموجود قارشیسنده حس ایدیلیر. بویله اولدیغی ایچون حسن کیفیتك، علوی ایسه کمیتك تخیلنه مربوطدر. حسن بزم روحی ملکه‌لریمزك، مدرکه ومخیله‌نك آهنکندن وجوده کلدیکی ایچون حیاتی قوتلری تنبیه ایلر. علوی ایسه حسی بر لطافت وجوده کتیرمز. بالعکس حیاتی قوتلری بر آن ایچون تعلیق ایلر. بوندن باشقه بالخاصه طبیعی کوزللکلر بزم مخیله‌مز ایچون اولدن حاضرلانمش کبی کلیر. تعبیرآخرله کوزل برشی حقنده یاپدیغمز حکم اوشیئك مخیله‌مز اعانه‌سیله وجوده کلن خیالنه تماماً مطابق اولور. علوی ایسه بالعکس مخیله‌یی آشار، ذهناً تخیل ایده‌بیله‌جکمز بوتون شکللری تجاوز ایدر.

علویده کورولن بواوصافك ماهیتی نه‌در؟ دها دوغریسی حسن ایله علویت آراسنده‌کی بو فرق نره‌دن ایلری کلییور؟ یوقاریده کورمشدك که «حسن» ك بزی تطمین ایتمسی

مخیله ایله مدرکه‌نك، حساسیت ایله ذهنك آهنكدار بر صورتده اتحادندن وجوده کلیور. مدرکه تجربه موضوعی اولان اشیایی یعنی آفاقی بیلمك قدرتی اولدیغی ایچون «حسن»ی نفسمز خارجنده، یعنی طبیعت داخلنده تحقق ایتمش کبی کورورز. بویله اولدیغی ایچون طبیعتده آهنك وجوده کتیرن بر صنعت کشف ایدرز. طبیعی، یالکز غایه‌سز بر میخانیکیت محصولی دکل، بر اثر صنعت کبی کورورز. حالبوکه علویده مخیله ایله مناسبتده بولونان مدرکه دکل عقل Raison در. بحث مخصوصنده کورمشدك که عقل ماوقعی بیله‌مز [۱]. ساده‌جه ذهنك قبلی تصورلرینی حادثات ماوراسنه تشمیله سوق ایدر. اونك ایچوندرکه علوی معین و محدود بر شیئی خارجده تحقق ایتدیرمز. مثلا فورطنه‌لی هواده دالغه‌لی دکز مخیله‌یی تنبیه ایدر. عقل بو موجود وحقیقی اولان تصور خارجنه‌یی سوق ایدر. نامتناهی برافقه، دکزك تقدیرقابل اولامایان قدرت‌حوشنه کوتورور، اوقدرکه بوقدرت، بو عظمت قارشیسنده طبیعتده‌کی هر شی، هرکمیت کوچوك کلیر، هیچ بر شی دکزك بو قدرتنی اوجه‌مز. ایشته او زمان علوی‌یی حس ایلرم.

بو ایضاحاتدن آکلاشیلیورکه حقیقی علویت طبیعتده دکل، مفکره‌مده آرانمق ایجاب ایدر. قارشیسنده سیر ایتدیکم فیرطنه‌لی دکز بذاته علوی دکلدر. بو منظره ساده‌جه بنده نامتناهیت تصورینی تحریك ایدرك مخیله‌مك یکی بر طرز تحسسنه وسیله اولور. دیکر جهتدن حسن طبیعتده بر غائیتك، برآهنكك موجودیتنی الهام ایتدیکی حالده علوی بویله آفاقی بر آهنکی، برغائیتی اظهار ایله‌مز. بر قاموس، بر قاریشیقلق، برخرابه بزده علویت دیدیکمز احتساسی اویاندیرابیلیر. دیکرجهتدن علویدن دویدیغمز هیجان کوزللك کبی آهنکه مستند اولمادیغی ایچون یالکز حظ تولید ایتمز؛ عینی زمانده هم برنوع الم، هم حظ حصوله کتیریر. الم اویاندیریر، چونکه مخیله ایله عقل آراسنده باطنی بر آهنکسزلك دویارز. تعبیر آخرله عقلك هر هانکی برمنظره قارشیسنده بزی سوق ایتدیکی نامتناهیی مخیله‌مز، حساسیتمز دوغریدن دوغری‌یه تحقق ایتدیره‌میه‌جکی ایچون برصیقینتی قارشیسنده قالیرز. فقط عینی زمانده بو هیجان حظ اویاندیریر؛ چونکه بو صورتله بزی نامتناهیته سوق ایدن طبیعت باطنیه‌مزك عظمتی، مفکره‌مزك ایستدیکی غایه‌نك بویوکلکی تظاهر ایدر. طبیعتك مدهش قوتلری قارشیسنده، مثلا بر بورا، برشلاله قارشیسنده بوحظ، بو الم یکی هیجانلرله قاریشیر.

[۱] صحیفه ۱۰۴ . . الخ

برطرفدن کندی قدرت مادیه‌مزك بو قوای طبیعیه قارشیسنده عجزینی حس ایلرز. فقط بالخاصه او قوتلر قارشیسنده اندیشه‌سز ایسه‌ك کندیمزده بوتون طبیعتك قوتلرینه مقاومت ایده‌بیله‌جك بسبتون باشقه ماهیتده بر اقتدار، بر قدرت معنویه‌یه مالك اولدیغمزی دویار وهیچ بر طبیعی قوتك کندیمزده‌کی بو قوهٔ معنویه‌یه معادل اولامیه‌جغنی بیلیرز.

دشمن هجوملرینك نتیجه‌سی اولارق انقراض تهلکه‌سی قارشیسنده قالان بر ملتك قدرتنك آرتدیغنی اظهار ایتدیکی زمان حربده‌ده بر نوع «علویت» حس ایدیلیر. بز تورکلر حربك تولید ایتدیکی بو «علویت» حسنی پك ای بیلیرز. آنادولی استقلال حربنده هر قلبده اویانان حس بویله ایدی. عالم کورویوردی‌که هر طرفدن تعرض وهجومه معروض قالان ملتمزك قدرتی اولدن تخمینی قابل اولمایاجق درجه آرتمش ایدی؛ انسانده‌کی قدرت معنویه‌نك نه درجه آرتابیله‌جکنی کوسترن ظفرمز هر بی طرف قلبده بویله حس علوی اویاندیرا بیله‌جك ماهیتده ایدی. اونك ایچوندرکه قانتك «علویت» حسنی تولید ایده‌بیله‌جك ماهیتده کوردیکی حرب منظره‌سنه اك جانلی مثالی استقلال حربنده بولابیلیرز.

اکر دین فردك وجداننده قدرت الهیه‌یه قارشی امنیتله مترادف بر وجد تعظیم اویاندیریورسه علویدر. فقط ساده‌جه الله قورقوسی تولید ایدییور و بونك ایچون عبادت ایدیلیور، سجده‌یه قاپانیلیورسه او علویت زائل اولور، بو منظره نهایت کوزل عد ایدیله‌بیلیر.

بدیعی حکملر ناصیل ممکن اولویور؟

بدیعی حکملرك تعلیلی

بوقاریده‌کی ایکی بحثده بدیعی حکملرك ایکی شکلنی کوردك واونلری تحلیل ایله یکدیکری آراسنده‌کی فرقی ارائه ایلدك. فقط بو تحلیل کافی دکلدر. دیکر ایکی انتقادده علمی واخلاقیلغی تحلیل ایتدکدن صوکرا «ناصیل علم وامر اخلاقی ممکن اولویور» سؤالنی صورارق بونلرك جوابنی آراشدیرمشسه‌ق بدیعیات ساحه‌سنده‌ده بو تحلیلاتدن صوکرا **بدیعی حکملر ناصیل ممکن اولویور؟** مسئله‌سنی حل ایلمکلکمز اقتضا ایدر. ایلك باقیشده بو سؤاله جواب ویرمك چوق مشکل کوزوکور. چونکه بدیعی حکملر برطرفدن انفسیدر، دیکر

طرفدن يوقاريده‌كى تحليلات كوسترمشدركه بزه بونلر كلى وضرورى كليور. برحكم هم انفسى، هم كلى وضرورى ناصيل اولابيليور؟

بو مسئله‌نك حلى عموميتله انتقاد فلسفه‌سنك دائرهٔ تضمنى داخلنه كيرر. چونكه بديعى حكملر حد ذاتنده تركيبيدر. زيرا بونلر بر ماده‌يه معرفت ساحه‌سنده اولمايان، يعنى حظ واله متعلق بولونان بر محمول عطف واسناديله وجوده كليور. بو تركيبى حكم ضرورى وكلى اولديغى ايچون قبلى à priori بر تركيى اولماسى لازمدر [۱].

انتقادك هدفى‌ده‌ذاتاً بويله تركيبى وقبلى حكملرك ماهيتنى آراشديرمق دكلميدى؟ اوحالده ذوقه متعلق تصديقلرده تركيبى وقبلى اولديغنه نظراً اونلرك ماهيتنى ميدانه چيقارمق انتقادك وظيفه‌سيدر. بناءً عليه بومسئله‌يى انتقاد فلسفه‌سنك اساسلى اصطلاحاتى دائره‌سنده شو صورتله وضع ايده‌بيليرز: ذوقى، يعنى بديعى موضوعلرده ناصيل قبلى وتركيبى حكملر ممكن اولابيليور؟ قانت، بو مسئله‌يى «ذوق حكملرينك تعليلى Déduction des jugement du gout» عنوانى آلتنده حل ايتمكه چاليشيور.

ذوقك انتقادينك اك مهم جهتى اولان بو مسئله‌نك حلى كوروندېكى قدر كوچ دكلدر. چونكه بوراده علمك انتقادنده اولديغى كبى مدركه‌نك وجوده كتيرديكى تصوراتك اشيايه مطابقتنى كوسترمك، تعبير آخرله ذهنك مفهوملرينك حقيقت شيئيه‌سنى اثبات ايتمك كبى چتين بر مسئله مواجهه‌سنده دكلز [۲]. اورته‌يه قونولماسى لازم كلن جهت ساده‌جه حسنك ناصيل كلى اولابيلديكيدر. اولجه‌ويرديكمز ايضاحات كوسترمشدركه حظ بديعى كوزل ديديكمز ماده‌نك بر وصف خارجيسندن تولد ايله‌مه‌يور. بلكه مدركه ايله مخيله‌نك صورةً آهنك اكتساب ايلمسندن وجوده‌كلييور. بويله برشرطك تحققنى ايسه هر انسان ايچون دوشونه‌بيليرز. تعبيرآخرله مادامكه بديعى‌حكم شو ويا بوماده‌نك خارجى وصفنه معلق اولمايور، بلكه مفكره‌ده‌كى ايكى ملكه‌نك، مخيله ومدركه‌نك آهنكيله مشروط بولونويور. انسانلرك مفكره‌لرى اصلاً براولديغى‌ايچون بوشرطك بوتون انسانلرده‌تحقق ايده‌بيله‌جكنى فرض ايده‌بيليرز. خلاصه اصلاً مفكره‌نك وحدتى بديعى حكملرمزك ديكرلرينك موافقتنده‌ده اقتران ايده‌جكنى بزه تأمين ايدر.

[۱] صحيفه ۷٤

[۲] صحيفه ۷۸ الخ

دیکر جهتدن عقل نظری وعملی بزی نقیضینه سوق ایتدیکی کبی بدیعی حکملرده
بر نقیضینه منجر اولورکبی کوزوکویور. فی‌الحقیقه ذوق انفسی‌وفردی بر کیفیتدر؛ بناءً علیه
بر تصوره، بر قاعده‌یه مستند دکلدر. اونك ایچون هیچ بر دلیل سردینه مساعد اولاماز.
بر شیئك کوزل اولدیغنه دائر برهان کتیریله‌مز. اونك‌ایچون دینیرکه ذوق‌مناقشه‌ایدیله‌مز.
هرکسك ذوقی کندینه خاصدر. بوکا رغماً بدیعی موضوعلری مناقشه ایدییورز. کوزللکه
عائد فکرمزی دیکرلرینه قبول ایتدیرمك اوزره مدافعه ایلیورز. بدیعیات ساحه‌سنده
اشیایی مناقشه ایلدیکمزه، حسن حقنده‌کی قناعتمزی دیکرلرینه قبول‌ایتدیرملك ایسته‌دیکمزه
نظراً « کوزل شیلرك » هرکسجه مسلم قاعده‌سی، قبلی تصوری اولمسی لازم‌کلیر. شوحالده
هم ذوقی هر فرده خاص عد ایدییور؛ ذوق مسائلنی مناقشه‌دن عاری کورویورز؛ هم‌ده
« حسن » ك معین قاعده‌سی وارمش کبی بو خصوصده‌کی حسمزی مدافعه ایلیور،
دیکرلرینه تسلیم ایتدیره‌جکمزی فرض ایدییورز. بو ایکی ادعا یکدیکریله متناقض دکلمی؟
ایشته ذوقك انتقادی بزی بویله بر نقیضینه Antinomie سوق ایدر کبی کورونور .

فقط بو ایکی ادعا آراسنده‌کی تناقض ظاهریدر. بو ایکی مدعانك، عقل نظرینك
نقیضینده اولدیغی کبی باشقه باشقه موضوعلره تعلق ایتدیکنی، هرایکیسنده‌ده باشقه باشقه
نقطهٔ نظردن حقیقت‌جهتی بولوندیغنی کوستره‌جك اولورسه‌ق ظاهراً کورولن تناقضك
نفس‌الامرده موجود اولمادیغنی آکلارز. فی‌الحقیقه یوقاریده سرد ایلدیکمز نقیضینك
مدعاسی حسنك هیچ بر معین تصوره مستند اولمادیغی، صرف بر حظ بولوندیغی ایچون
انفسیتی وبناءً علیه هر کسجه مسلم بر قاعده‌یه استناد ایتمدیکنی افاده ایدر. بو دعوا
بر جهتدن دوغریدر. چونکه « حسن » معین بر شیئك تصورینه تقابل ایتمز، یعنی آفاقی
بر شیئك علمی دکلدر. بالعکس کوزللك بدیعی حظه مستنددر؛ بویله بر احتساس اولدیغی
ایچون انفسیدر؛ بو اعتبارله وجودی مناقشه موضوعی اولاماز. نقیض مدعایه
کلنجه اوده اشیانك کوزللکنی مناقشه‌ایتدیکمز و« حسن » حقنده‌کی تلقیمزك دوغرولغنی
دیکرلرینه قبول ایتدیرمك ایسته‌مکلکمزدر. بو حال حسنك معین بر شی تصورینه، بر
قاعده‌یه استنادینی کوستریر. بوده دیکر بر جهتدن دوغریدر. فی‌الحقیقه حسن اساساً بر حظ
اولمق اعتباریله بر موضوع معین حقنده تصور دکلدر. آنجق « حسن » ك ادراکی مدرکه
ایله مخیله‌نك آهنکدار اولماسی محصولیدر. بویله‌اولدیغی‌ایچون غیرمعین اولسه‌بیله ذهنمزده

« آهنك » مفهومنی وجوده کتیریر . هر مفکره‌ده مدرکه ایله حساسیت یعنی مخیله آراسنده بویله بر مناسبت ، بویله بر آهنك اولاجغنی بیلدیکمز ایچون ذوقه عائد حکملرك کلی بولوندیغنی تسلیم ایدرز. بویله کلی اولونجه بونك دیکرلرنجه تسلیم ایدیله‌جکنه قانع اولور وبناءً علیه مناقشه موضوعی اولارق قبول ایلرز . خلاصه ذوقك انتقادینك منجر اولدیغی نقیضین ظاهریدر . مدعا ونقیض مدعانك بو صورتله تألیفی قابل ولازمدر .

ذوقك انتقادینك اورته‌یه قویدیغی دیکر مهم مسئله وار: بدیعی حکملر حد ذاتنده صورةً par la frome غائیته متماقدر. یعنی برشی حظ بدیعی تولید ایتمکله اونك آهنکلی اولارق ترتیب ایدلدیکنه حکم ایلرز . بالخاصه اشیای طبیعیه‌دن وجوده کلن حظ بدیعی طبیعتده بر غایه‌نك موجودیتی تلقیسنه بزی سوق ایدر . طبیعته بویله غائیت اسناد ایده‌بیلیرمی‌یز ؟ کوزل شیلرك موجودیتده باقه‌رق طبیعت بر هدفه ، بر پلانه کوره ترتیب ایدلمشدر دییه‌بیلیرمی‌یز ؟

بوندن صوکره‌کی بحثده تفصیل ایده‌جکمز وجهله قانت طبیعتده ، مثلا بر چیچکده ، براغاجده کوردیکمز کوزللکك عالمك برعلم ازلی اثری اولماسنی وبرناظم عالم طرفندن اشیانك آهنکدار برصورتده ترتیب ایدلمش بولوندیغنی تسلیم وتصدیقه کافی اولمادیغنی کوستریور[١] . علمك یکانه قبول ایده‌بیله‌جکی اساس اولان میخانیکیتك طبیعتده کوردیکمز کوزللکلری ، آهنکی وجوده کتیرمش اولماسی ذهن ایچون پك اعلا قابل تصوردر. مع مافیه طبیعتده برغایه بولوندیغی ملاحظه‌سنی تماماً انفسی برفکر تلقی ایلدیکمز تقدیرده قبولنه‌ده مانع یوقدر. شو شرطله که اشیای طبیعیه‌یی کندی اثرلریمزه قیاساً علیم بر موجودك ترتیبی عدایتمك صورتیله قبول ایلدیکمز غائیت طبیعتك تماماً سربست ومفکوره‌وی برایضاحی نتیجه‌سی اولدیغنی بیله‌لم . بدیعی حکملره استناداً طبیعتده کوردیکمز غائیتك بویله صرف ذهنی ومفکوره‌وی بر قیمتی بولوندیغی اونوتمایالم .

دیکر جهتدن ینه صرف مفکوره‌وی وذهنی بر طرزده حسنی اخلاقك بر رمزی ، بر اشارتی تلقی ایلیه‌بیلیرز . چونکه حسن‌ده اخلاق کبی عالم معقولاته اشارت ایلر ،

[١] غائیت حقنده‌کی مبحثه باقیکز.

هر نوع حظ ونفعك فوقنه بزی یوکسلتیر . مخیله ایله مدرکه تماماً سربست فعالیتده بولونه‌رق حسنی وجوده کتیرمسی ارادهٔ اخلاقیه‌مزك سربست فعالیتنك عادتا رمزیدر . بناءً علیه دوغریدن دوغری‌یه طبیعتك کوزللکلریله علاقه‌دار اولان انسانلرده هیچ اولمازسه اخلاقی بر تمایل فرض ایتمك دوغری اولابیلیر .

صنعت

اشیا ایله مخیله‌مز آراسنده دائمی بر تطابق موجود دکلدر . طبیعتده حاکم اولان میخانیکیت مدرکه‌مزی دائما تطمین ایدر ، فقط بوتون تفرعاتیله مخیله‌مزی ممنون ایده‌مز . طبیعی علتلرك بو نقصانی میخانیکیته ، ضرورته منقاد اولمایان ، تعبیر آخرله اختیاری حائز بولونان بر علتك اعانه‌سیله بر درجه‌یه قدر تماملارز . ایشته صنعت حسنك بویله‌جه تماماً سربست بر صورتله استحصالیدر . بونك ایچوندرکه حقیقی صنعتکار آنجق بر شخص عاقل ، یعنی انسان اولابیلیر . حیواناتك‌ده آثاری واردر . بونلرده‌ده مثلا بال مومنده ، قوزه‌لك رنکنده کوزللك کوره‌بیلیرز . فقط هیچ بر زمان آری‌یی ، ایپك بوجکنی حقیقی معناسنده صنعتکار Artiste عد ایلیه‌مه‌یز . چونکه بونلرك اثری مختار بر علتك محصولی دکلدر . اونلرده کوردیکمز اثر میخانیکیدر .

یوقاریده‌ده سویلدیکمز کبی طبیعتده بر غائیت Finalité کوردیکمز ، یعنی اونی بر اثر صنعت عد ایلدیکمز زمان طبیعی کوزللکی حس ایدرز . دیمك‌که طبیعتده کوزللك اونی بر اثر صنعت عد ایلمکدن ، باشقه بر تعبیرله حر بر موجودك ترتیبی محصولی فرض ایتمکدن ایلری کلیور . بالمقابله صنعتك وجوده کتیره‌جکی کوزللکلرده طبیعی کوزللکلرك اوصافنی حائز بولونمالی ، یعنی طبیعی کوزللکلر هانکی قاعده وقانونه تابع ایسه صنعت‌ده اوکا منقاد اولمالیدر . بویله اولدیغی ایچون اثر صنعت بر طرفدن ساده بر احساس ، یعنی یالکز انفسی قالابیله‌جك بر حظ اویاندیرمامل‌ی ، باشقه بر تعبیرله ساده‌جه حسه وسوق طبیعیلریمزه خطاب ایتمه‌ملی . دیکر جهتدن صنعتك تولید ایده‌جکی تحسس بر علم موضوعی شکلنه انقلاب ایتمکه مساعد تصوراته مستند بولونمامل‌ی ، یالکز مخیله ایله مدرکه‌نك بر نوع آهنکنی تأمین ایده‌جك ایلیه‌جك طرزده وجوده کلمایدر . ناصیل طبیعی کوزللکلرده معین غایه تصوری موجود دکلسه اثر صنعتده‌ده معین غایه کوزوکمه‌ملیدر . صنعتکارك بر هدفی اولابیلیر ، او اثرینی وجوده

کتیرمکله شهرت ویا ثروت قازانمغی ایستهمش بولونابیلیر . فقط بر اثر صنعتده نهقدر صنعتکارك استهداف ایتدیکی غایه واندیشهنك ایزی بولونمازسه اوقدر قوتله بدیعی هیجان دویولور . طبیعی کوزللکلرده اولدیغی کبی اثر صنعتدهده ، شبهه یوقکه ، بعضی قاعدهلر واردر . شوقدرکه اثرده قاعدهیه اتباع مجبوریتی قطعیاً سزیلهملیدر . حقیقی صنعتکار برچوق مشکلاتله برطاقم صنعت قواعدینی تعلم ایتمش واونی تطبیق ایلمش کیمسه دکلدر . بالعکس صنعتکار بنفسه بر ابداع قابلیتنی حائزدر ، اثرینی معین قاعدهیه اویدیرمقدن زیاده بسبتون یکی بر صورتده ابداع ایلمشدر . دوغریدن دوغری‌یه ذوقدن آیری اولان بوابداع قدرتی صنعتکارك دهاسنی تشکیل ایدر. بونك ایچون دها برقدرت خارق العادهدرکه تعریف بیله ایدیلهمز . ذوق ، مدرکه ومخیله دهاده ویله بر نسبتده ترکب ایدرکه انتقاد بونسبتی تعیین ایلیهمز. دهانك اك مهم وصفی بکارت وابداعیلك Originalité درکه هیچ بر تدریس ، هیچ بر عمل انسانه بوقدرتی قازاندیراماز ، تعلیم و ممارسه ایله استحصال ایدیلن مهارته ماهیةً هیچ بکزهمز. اونك ایچوندرکه داهی واونك اثری هیچ برقاعدهیه تابع دکلدر ، بالعکس بو اثرلردن بدیعیات ایچون قاعدهلر استخراج ایدیلیر . حقیقی صنعتکارك اثری نمونه اولور ، هوسکارلرك آثارینی تقدیر ومحاکمهده مقایسهیه اساس عد ایدیلیر . صنعت دهاسی بو اوصافیله تماماً ضدی اولان تقلید ومهارت قابلیتندن آیرلدیغی کبی بالذات علمی کشف قدرتندنده تفریق ایدیلیر . چونکه علمی کشفیات ایضاحه مساعددر ، یعنی کاشف ناصیل کشف ایتدیکنی آکلاتابیلیر . بوکشفیاتك اصولی واردر. بویله اولدیغی ایچون دیکرلری طرفندن کاشفك قبول ایتدیکی طرز تعقیب ایدیلهبیلیر ، باشقهلری عینی اصولله عینی نتیجهیه وارابیلیرلر . او صورتلهکه فیزیکده آز چوق کشفیات وتدقیقاتده بولونان عالملرله مثلا بویوك کاشف نیوتون آراسنده آنجق درجه فرقی واردر. صنعتده ایسه دهانك مفتاحی ، اصولی کوستریلهمز ؛ اثر دها ناصیل وجوده کلدیکی آکلاتیلاماز . خلاصه دهای صنعت دیکر مواهب روحیهنك هپسندن آیریدر .

صنایع نفیسه احتساساتمزی دیکرلرینه ابلاغ ایچون قوللاندیغمز واسطهیه کوره تصنیف اولونور . لسانه عائد صنعت خطابت وشعردر . صنایع شکلیه اولان هیکلتراشی ، معماری ، رسم افکار واحتساساتی حدس حسی داخلنده افاده ایدرلر ، علی الاطلاق صنایع تزیینیهده بوقسم داخلندهدر . نهایت حسیاتی کوزل بر صورتده افاده ایدن صنعت

کلیرکه صدالر آراسنده‌کی ریاضی نسبت تأسیس ایلمکه استناد ایدن (موسیقی) بو قسم داخلنده‌در . ترکیب الوان صنعتی‌ده Farbenkunst بو قسم میاننده‌در . بوتون بوصنعتلر درامی ، بالخاصه اوپه‌رایی تشکیله یاردیم ایدرلر .

قومدی‌یه ونکته‌دانلغه کانجه بونلر بزده متنوع حسیات اویاندیردیغنه نظراً صنعته مربوطدرلر ، اونلره بکزه‌رلر. اعضامزك فعالیتنی تأمین وبزده کیف وذوق اویاندیریرلر. آنجق بونلری صنایع نفیسه‌دن زیاده خوش صنعتلر میاننده تعداد ایلمك ایجاب ایدر . اونك ایچون فیلسوف بونلرده دیکر صنایع نفیسه‌نك حیثیت وجدیتنی کورمه‌یور . [١]

[١] برچوق فیلسوفلر قومدیده درام و اوپه‌راده اولدیغی کبی صنعتك بوتون اوصافنی کورمه‌یورلر . آرقداشمز شکیب بکك فرانسزجه‌دن تلخیصاً ترجمه ایلدیکی خنده Rire اسمنده‌کی اثری مناسبتیله درکاه مجموعه‌سنه یازدیغم مقاله‌ده‌ده سویلدیکم کبی برفنونده علی‌الاطلاق صنعتده کوردیکی وصف بارزی قومدیده بولامایور . اونك ایچون قومدیی صنعت دهاسیدن آیریجه مطالعه ایلیور .

غائیت حکملری

یوقاریده کورمشدك که بدیعی حکملر صرف انفسی بر غائیت افاده ایدرلر . طبیعتده کوزل بر شی ایله مفکره‌مز آراسنده بر آهنك بولوندیغنی ظن ایدرز. فقط اولجه سویلدیکمز کبی بدیعی حکملر یالکز بر استعداد طبیعی‌یی افاده ایدرلر . باشقه بر تعبیرله مخیله ایله مدرکه آراسنده‌کی صرف انفسی نسبت و آهنکه استناد ایلرلر. حالبوکه عمومی معناده غائیت حکملری طبیعتك هیچ اولمازسه بعضی اقسامی آراسنده حقیقی بر آهنك اولدیغنی افاده ایلر ، تعبیر آخرله آفاقی ، شیئی غائیتك موجودیتنی مشعردر. انتقاد اصولنه کوره اول امرده بونوع حکملری تحلیل ایتمکلکمز ، صوکرا بونلرك تاصیل ممکن اولدیغنی آراشدیرمقلغمز لازمدر .

غائیت حکملرینك تحلیلی

برکره ریاضی شکللرده بر غائیتك بولوندیغی دوشونوله بیلیر. فی الحقیقه ریاضیه‌ده بسیط اشکال ومتعارفه‌لردن اولجه تقدیر ایدیله‌میه‌جك درجه‌ده معضل و متنوع دعوا و اثباتلر میدانه کلیور. او حالده مثلا هندسی شکللر برغایه‌یه کوره وجوده کتیریلمش دکلمیدر؟ا کر بو سؤاله مثبت جواب ویره‌جك اولورسه‌ق اشکال ریاضیه‌ده کوروله‌جك بر غائیت آفاقی و شیئی OBjective اولور ، شو معناده‌که بو شکللر ساده‌جه نفسی قوامزك بر فعالیتندن عبارت دکلدر . بلکه ذهنك کلی و ضروری قوانیننك تطبیقی محصولدر . شو قدرکه بو اشکال هندسیه اشیای طبیعیه عد ایدیله‌مز . بالعکس بو شکللری ذهن مکان حدسی اوزرینه چیزه‌رك وجوده کتیرمشدر . بونك ایچون هندسه شکللرنده کوره‌جکمز غائیت طبیعی اشیاده برغایه‌نك وجودینی افاده ایلمز. اولسه اولسه بوغائیت صرف صوری و ذهنی بر غائیت اوله بیلیر .

کله‌لم مادی حادثاته : واقعا بو حادثاتدن بر قسمنده ظاهراً بر غائیت کوروروز . فقط اونلرده فرض ایلدیکمز غایه حقیقتده انسانه ویا دیکر بر شیئه نظراً سزیلن فائده‌یه مستنددر. اونك ایچون بو کبی حادثه‌لرده‌ده غایه بولوندیغنه حکم ایده‌میز . مثلا اراضی لحقیه‌نك ،

نهرلرك دلتالرنده حصوله‌كلن اراضينك قوهٔ انباتيه‌سى چوق فضله‌در، فقط كيمسه اراضىٔ لحقيه‌نك غايه‌سى ، حكمت وجودى منبت طوپراقلر حصوله كتيرمكدر ديه‌مز . كذلك قار اكيلمش توخوملرى قيشين انجماددن قورتارير ، فقط قارك غايه‌سنى توخومى انجماددن قورومق ، ياخود قايمغه يارار بر زمين حصوله كتيرمك عد ايتمه‌يز . بوكبى يرلرده علت فاعله Cause efficiente حادثه‌لر آراسنده‌كى ارتباطى ايضاح ايتمكه كافيدر . اراضىٔ لحقيه‌نك منبت اولماسنك علتى نهرلرك طاشيديغى طوپراقده ، توخومك انجماد ايتمه‌مسنى قارده آرارز و بويله‌جه بولاجغمز علت فاعله ذهنى تطمين ايدر. ذاتاً بو حاللرده غايه‌نك موجوديتنى ظاهر عد ايتسه‌ك بيله ذهن بو نقطه‌لرده دوراماز. چونكه بو صورتله بولاجغمز غائيت اضافى اولور و اشيا خارجنده بر وجودى استلزام ايلر. او وقت مطلق غايه‌يى ، اشيا خارجنده‌كى اصل علت غائيه‌يى آرامغه چاليشيرز . مثلا تنبتك غايه‌سى نه‌در ؟ زرعك غايه‌سى نه‌در ؟... الخ كبى بر طاقم نا محدود سؤاللردن كچه‌رك هيأت عموميه‌سيله مكوناتك غايه‌سى نه‌در ؟ مسئله‌سنه انتقال ايدرز . حالبوكه بو مسئله‌نك حلى مدركه‌نك استطاعتى خارجنده‌در . چونكه تجربهٔ ممكنه‌نك ماوراسنده‌در [١] ، هيأت عموميه‌سيله مكونات هيچ بر تجربه موضوعى دكلدركه حتى اونك غايه‌سنى آراشديرابيله‌لم . شو حالده بو مسئله حكم ملكه‌سنك موضوعنه‌ده كيره‌مز .

ديمك اولويوركه اشيانك مناسبت خارجيه‌سى علت غائيه اعانه‌سيله تصور و تعقل ايديلەمز . حادثات واسطه‌لرك يكديكريله مناسبتنده مفكره‌نك قونيلى دائره‌سنده آنجق ميخانيكى علتلر بولابيليرز . شو حالده غائيتى حادثاتك بربريله اولان مناسبت خارجيه‌سنده دكل ، برشيئك قسام واجزاسى آراسنده‌كى داخلى ، باطنى نسبتده آرايابيليرز و بويله بر مناسبت باطنيه‌نك نمونه‌سنى ايسه آنجق ذى حيات موجوداتده بولابيليرز . فى الحقيقه حيات اويله بر ساحه‌دركه اوراده‌كى حدثات بربرينه بر منظومه حالنده برلشمش ، يعنى هرشى اوراده بالذات كنديسنك هم علتى ، هم نژى اولمشدر . فى الحقيقه هر عضو هيأت عموميه‌سيله حياتك محصولى اولمقله برابر بالمقابله حياتده بو عضويتلرك فعاليتى اثرى دكلمى ؟ شو مثاللر كوستريوركه حياتده هر شى متقابلاً بربرينك هم علتى ، هم اثريدر . حياتى ساحه‌ده علت ايله اثر آراسنده كورولن بو تقابل مدركه‌نك مقدمى Antécédent تاليه‌يه ، علتى نتيجه‌يه ربط صورتيله اورته‌يه قويديغى ميخانيكى ارتباطدن

[١] اوچونجى قسمده عقل محضك انتقادى بحثنه باقيكز . ١٠٤ واونى تعقيب ايدن صحيفه‌لر.

تماماً آیریدر . حتی ذی حیاتده‌کی بو خصوصیتی آثار صنعتده‌کی ترتیبه بکزه‌ته‌رك تعریف ایتمکده ناقص اولور . واقعا اثر صنعتده‌ده هرجزء عمومی غایه‌نك بر واسطه‌سیدر. آنجق آثار صنعتده صنعتکار اثردن آیریدر . بناءً علیه اثری آهنکدار بر صورتده ترتیب ایدن قوت اثرك خارجنده‌در . حالبوکه طبیعت ذی حیاتی وجوده کتیریرکن کندیلکندن تعضو ایدر وبویله‌جه وجوده کلن عضویت Organisation بزم بیلدیکمز میخانیکی علتلرله قابل ایضاح دکلدر. خلاصه تعضو ذی حیاته تطبیق ایدیله‌بیله‌جك اولان (غائیت مبدأی Principe téléologique) نه تابعدر . بو مبدأ شو صورتله افاده اولونابیلیر : « طبیعتك وجوده کتیردیکی عضویتلرده هرجزء متقابلاً بر برینك واسطه وغایه‌سیدر » . [۱]

بو مبدأك حدود و شمولی نه‌در ؟ انتقاد طریقیله بو مبدأك قیمت و حدودینی رامعه چالیشدیغمززمان بدایةً بوندن برینی ترجیح ایتمکه مجبوراولدیغمزایکی مشکل قارشیسنده قالدیغمزی ظن ایدرز . فی‌الحقیقه مادام‌که ذی حیاتده بر غائیت وار ، یعنی هر جزء دیکرلرینك هم واسطه‌سی ، هم نتیجه و اثریدر ، او حالده بو غائیت حیاتی تشکیل ایدن ماده‌ده واردر ، یعنی طبیعته شاملدر ؛ باشقه بر تعبیرله ، تعضو ماده‌دن تفریق ایدیلمسی قابل اولمیان بر قدرتدر . نته‌کیم هیلوزوئیزم Hylozoïsme ی قبول ایدنلر بونی ادعا ایدرلر . فقط عقل محضك انتقادی بزه کوسترمشدرکه مادهٔ متحیزه‌یه جانلیلق کبی تجربه‌مز داخلنده اولمایان خفی بر قدرت عطف ایتمك هیچ دوغری اولاماز . مبدأ غائیت ، بناءً علیه حیات ماده‌نك بویله بر وصفی دکلسه او حالده اونی طبیعت فوقنده بر قدرت ، بر مبدأ عد ایتمك لازمکلیر . فقط ینه انتقاد اثبات ایتمشدرکه اکثر الٓهیونك ظن ایتدکلری کبی محسوساتدن فوق‌المحسوس بر قدرته ، بر مبدأه انتقال ممکن دکلدر ، بویله بر استدلال ذهنك قدرتی خارجنده‌در .

ذی حیاتده کوردیکمز تعضو ، تعبیر آخرله غائیت طبیعت داخلنده بر قدرت دکلسه ، فوق‌المحسوس بر مبدأ اولامازسه او حالده بونك قیمتی نه‌در ؟ فی‌الحقیقه غائیت مبدأنی علیت کبی اشیایی تشکیل ایدن براساسی عدایده‌جك اولورسه‌ق بویله‌جه ایکی طرفی‌ده قبول

[۱] قانت عضویتده کوردیکی بو وصفی دولتده‌ده بولویور . دولتی‌ده بر تعضو عد ایلیور . یعنی دولتی عضویته‌بکزه‌تیور. بواعتبارله عصریمزده بوفکری ترویج‌ایدن اجتماعی‌مسلکارك نظریه‌لرینه تقدم ایتمش دیمك اولویور .

ایدیلەمیەجك اولان برقیاس مقسمەدوشمش اولورز. تعبیر آخرلە اکر ذی حیات موجوداتدە
کوردیکمز غائیت اونلری تشکیل ایدن بر مبدأ ایسە بو یا طبیعت داخلندە ویا فوقندەدر.
عقل محضك انتقادی مادەدە میخانیکیتدن ، علت فاعلەدن باشقە مبدأ اولمادیغنی میدانە
قویدیغنە نظراً برنجی شقی قبولە امکان اولمادیغی کبی محسوس اولان حیاتی حادثەلرك
محسوسات فوقندە بر مبدأ مشکلی اولاجغنی قبول ایتمك دە ینە انتقادك اورتەیە قویدیغی
اساسلرە مغایردر . خلاصە غائیتی علیت کبی قبلی بر قاعدە عد ایدر وناصیل علیت مادی
حادثاتی ایضاح ایدن بر قانون ایسە غائیتك دە اویلەجە حیاتی حادثەلرە تطبیق ایدیلەجکنی
فرض ایلرسەك بومشکلاك ایچندن چیقمق امکانسز اولور. فقط یوقاریدە سویلەشدککە [١]
غائیت حکملری حد ذاتندە تعیینی Determinant دکل ، تأملی حکملردندر ، یعنی حادثاتك
تجربی بر صورتدە تدقیقندن چیقاریلمش آز ویا چوق عمومی ملاحظەدن باشقە بر شی
دکلدر . تعبیر آخرلە حیاتی سادەجە میخانیکی علتلر ایضاح ایدەمەیور . وقایع حیاتیە
علت ایلە نتیجەنك واسطە وغایە کبی ملاحظە ایدیلمسنە تماماً مساعد اولویور . حیاتدە
هر حادثە دیکرینك بر واسطەسی ایمش کبی جریان ایدیور . بز بالتجربە الدە ایتدیکمز
بوملاحظەیی وقایع حیاتیەیی تدقیقدە رهبر عد ایدەبیلیورز . نتەکیم برحیاتیات عالمی بویلە
بر غایە ملاحظەسیلە هر هانکی برحیواندە وظیفەسی لایقیلە آکلاشیلمایان برعضوك خدمتنی
تدقیقە مجبور اولویور : برعضوك وظیفەسنی هنوز بیلەمیورسەق اونی آراشدیرییورز .
چونکە غائیت مبدأی هر عضوك بر خدمتی بولوناجغنی افادە ایلیور .

بویلە اولدیغی ایچون غائیت حیاتیات تدقیقاتندە بر مبدأ ناظم Principe régulateur
اولابیلیر، بوشرطلە برعالم ایچون مشرع وقیمتلیدر. آنجق حیاتیات عالملری هیچ بر بهانە ایلە
حادثاتك غائیتلە ایضاحنەشیئی objective برقیمت ویرمەملی، هیچ برزمان غائیتی میخانیکی
ایضاح کبی اشیا حقندە علم حصولە کتیرەبیلەجك ماهیتدە تلقی ایلەملیدر. لساننمزدە طبیعتك
لطفی، طبیعتك حکمتی کبی تعبیرلر وار. فقط بونلری هیچ برزمان حقیقی وقطعی معناسندە
قبول ایتمەملی ، طبیعتك بزجە معلوم برهدفی ، برغایەسی اولدیغنی ظن ایلەملیدر . دیکر
جهتدن حادثاتك میخانیکی علتنی بیلمکلکمز نتیجەلر اوزرینە بزی مؤثر قیلار ،
یعنی برحادثەیی وجودە کتیرن علتی بیلیرسەك اوحادثەلر اوزرندە برنوع نفوذ و
قدرتمزی تأسیس ایلیەبیلیرز . فقط غائیت دستورینك حیاتی حادثات اوزرندە بزە بویلە

[١] صحیفە ٣٣٤

بر قدرت بخش ایده‌بیله‌جکنی قطعیاً ظن ایتمه‌ملیدر. هر هانکی ذی‌حیات بر موجودده، یاخود اعضاده قبول ایلیه‌جکمز غایه صنعی اولازق او ذی حیاتی، او عضوی خلق و ایجاد قدرتی بزه ویره‌مز. طبیعتده کوردیکمزی نمونه اتخاذ ایده‌رك بر عضویت وجوده کتیره‌مه‌یز.

بو طرزتلقی غائیت یله میخانیکیت آراسنده دیکر سیسته‌ملرك اورته‌یه قویدیغی تناقضی قولایلقله قالدیراسیله‌جك ماهیتده‌در. هیچ شبهه یوقکه ایلك نظرده طبیعتده، یاخود یالکز موجودات ذی‌حیاتیه‌ده غائیت فرض ایلمککلکمز معینیته، میخانیکیته تماماً متناقض کبی کلیر. فی‌الحقیقه اشیا وحیات حادثه‌لری بر علت طبیعیه‌نك نتیجه‌سی ایسه اونده بر غایه آرامقلغمز مناسبز اولور، بو ایکسنی تألیف غیر ممکن کبی کلیر. آنجق میخانیکیت وغائیتی عینی ساحه‌یه عائد اولمق وفقط باشقه باشقه قیمتلری بولونمق اوزره سرد ایده‌جك اولورسه‌ق بو تناقض اورته‌دن قالقار. بونك ایچون بر کره غائیتی ذات اشیا Chose en soi یه عائد بر وصف عد ایتمه‌ملی‌یز: ذات اشیا نه میخانیکیته، نه غائیته تابع تلقی ایدیله‌بیلیر. چونکه بو ایکیسی‌ده حادثات عالمی ایچون وارد اولابیلیر. ذات اشیا مدرکه‌مزك استطاعتی خارجنده‌در، اویله اولدیغی ایچون اونی بیله‌مه‌یز. بیله‌مه‌یجه اوکا میخانیکیت ویا غائیت عطف ایلیه‌بیلیرمی‌یز؟ شو حالده ذات اشیا اعتباریله میخانیکیت وغائیت ایکی متناقض دعوا شکلنده موضوع بحث اولاماز. بو ایکیسی‌ده ذات اشیا ایچون غیر وارددر. دیمك‌که بو ایکی مبدأده محسوسات عالمنه عائددر. او حالده خاطره کله‌جك سؤال شودر: محسوساته بو ایکی مبدأی تطبیق ایدنجه تناقضه دوشمزمی‌یز؟ بو سؤاله یوقاریده قبول ایتدککمز اساسلر نفی‌ آمیز جواب ویرمك ایجاب ایدر. چونکه نه میخانیکیت نه غائیت بر بر یی سلب ایده‌جك ماهیتده دکلدر. تعبیر آخرله میخانیکیت، یعنی اشیانك علت طبیعیه ایله ایضاحی دعواسی حادثاتك غایه‌سی اولماسی امکانی سلب ایتمز. مدرکه‌نك انتقادی علم بشر اعتباریله حادثاتك قطعی وحقیقی معناده آنجق میخانیکیتله ایضاح ایدیله‌بیله‌جکنی، اشیا آنجق معرفتمز نقطهٔ نظرندن علت طبیعیه‌یه تابع بولونابیله‌جکنی اورته‌یه قویار. کذلك غائیت‌ده حیاتی حادثه‌لرك میخانیکی علتلره قطعیاً ارجاع ایدیله‌میه‌جکنی اثبات ایتمز. بلکه ذهن بشرك میخانیکیتله بوتون موجوداتی ایضاح خصوصنده‌کی عجزینی میدانه چیقاریر و اونك ایچون حیاتده غایه‌نك واسطه Moyen، بالمقابله واسطه‌لرك غایه‌اوزرینه مؤثر اولابیله‌جکنی آکلاتیر. مع مافیه

غائيت مبدأنك تطبيقيله وجوده كلن فكرلری هيچ بر زمان حقيقی معناسنده بر علم عد ايتمه‌مليز ، غائيتی اشياده مندمج كورمه‌مليز . بلكه بونی ساده‌جه مفكرۀ بشريه‌نی حياتی ساحه‌ده تدقيقات و كشفياته سوق ايدن بر عامل اولارق قبول ايتمليز . يعنی حياتی حادثه‌لرده غائيتی فرض ايتمك سايه‌سنده‌در كه هنوز وظيفه‌سنی بيلمديكمز اعضانك خدمتی آراشديررز . بناءً عليه غائيت مبدأی قطعی بر علم وجوده كتيرمه‌مكله برابر حيات ساحه‌سنده مفكره‌مزی كشفيات و تدقيقاته سوق ايدن بر اصول اولور .

خلاصه بونظريه‌يی بوطرزده قبول ايدنجه غائيت ايله ميخانيكيت آراسنده كورولن تضادك ظاهری اولديغی ميدانه چيقار . چونكه آكلاشيليركه بو ايكی طرز ايضاح اساساً بربرينك بربنه قائم اولاحق ماهيتده دكلدر . مدركه‌مزك حقيقی و قطعی احتياجنه ، الجا آتمه‌تافق بدن ميخانيكی ايضاحی ، يعنی حادثاتك طبيعی علتلرينی بولمغی واسطۀ تدقيقمزك ايريشه‌بيله‌جكی هرساحه‌يه تشميل ايتمليز . فقط هرهانكی واقعۀ حسيه‌ده بوطرز ايضاحك قابل اولماديغنی كورونجه « تأملی حكم » وضع ايلمك ، يعنی غائيت آرامق احتياج وسربستيسی قارشيسنده قاليرز. اوزمان غايه‌فكری اعانه‌سيله واقعاتی تنويره غيرت ايدرز.

يالكز شورايی بيلمليزكه ميخانيكی ايضاح قابل اولمايان ساحه‌لرده بويله‌جه غايه آرامقلغمز عندی وكيفی بر تشبث دكلدر. بالعكس بوموضوعلرده غائيت ملاحظه‌سی ذهنك طبيعی بر استعدادی ، مقاومت قابل اولمايان بر تمايلی نتيجه‌سيدر . معلومدركه فلسفۀ انتقاديه‌نك مبدأ حركتی علمك ايكی عنصرينی ، حدس حسی ايله تصوری coneept وبونلره تقابل ايدن ايكی ملكۀ ذهنيه‌يی، يعنی حساسيت ايله مدركه‌يی آييرمغه مستنددر.[١] واقعا انتقا مدركه‌سی حدسله بيرلشمش بر وجودك اولابيله‌جكنی رد ايتمز. يعنی بر «وجود عليم» دوشونه‌بيليرزكه تصوراتی ، مفهوملری دوغريدن دوغری‌يه حدس محصوليدر . بويله بر موجودك ذهننده‌كی هرمفهوم شیٔ حقيقی اولور. يعنی ممكن اونك ايچون يوق ديمكدر. چونكه هرتصوری ماوقعك عينيدر . تعبير آخرله بويله برموجود تفكرله دكل دوغريدن دوغری‌يه بيلير . انتقاد بويله بر وجودك بولونماسی امكانی رد ايتمزسه‌ده هرحالده انسانك بويله اولماديغنی ، مفكرۀ بشريه‌ده حدس حسی ايله مدركه‌نك تماماً آيری بولونديغنی اورته‌يه قويار . بناءً عليه مفكرۀ بشريه اعتباريله علم ساده‌جه بر مفهومی ، برتصوری ملاحظه ايله

[١] صحيفه ٦٥

استحصال ایدیله‌مز . انسان قبلی مفهوم وتصور ایچنه تدریجاً محسوسی ادخال ایتمك ، تعبیر آخرله تصوردن حدس حسی‌یه ، کلیدن جزئی‌یه کیتمك صورتیله معرفت الده ایدر [۱] وآنجق بوصورتله بر شیئی تعیین ایدن حکملر وجوده کلیر . انسان ایچون علم بویله‌جه حاصل اولور . باشقه بر تعبیرله انسانك اشیا حقنده‌کی حکمی دوغریدن دوغری‌یه ، یعنی بالحدس دکلدر . بالعکس دوغریدن دوغری‌یه بیلدیکمز محسوساتی ، حدس حسی‌یی مدرکه‌نك تصوری میانه ادخال ایدرك علم تشکیل ایلرز . اونك ایچون معلوماتمز بالنظر (Discursif) در .

بو اوصافی حائز اولان بر ذهن ، بر مدرکه بالضروره طبیعتده‌کی شـأنیتك هیأت عمومیه‌سنی جزؤلرینك یکدیکرینه تأثیریله ایضاح ایدر . ایشته فیزیکك تحقق ایتدیرمك ایستدیکی علم بوطرزده میخانیکیته مستندر ، یعنی فیزیك طبیعتی اجزاسنك تأثیر متقابلیله ، حرکتیله ایضاح ایلر . ماوقعك بویله‌جه ایضاحی بر کره شیئی قیمتی حائز اولور ، یعنی کلی وضروری بولونور . چونکه ذهنك علیت مبدأنه استناد ایدر . دیکر جهتدن بویله بر علم استقبالده ظهور ایده‌جك حادثاتی کشف ایتمکی ، علتنی بیلدیکمز ایچون اونلری قسماً وجوده کتیره‌بیلمکی ، خلاصه طبیعی حادثات اوزرینه حاکم اولمغی تأمین ایلر .

آنجق بو میخانیکی ایضـاح ماوقعه ، شأنیته مطابق اولور واونی تماماً ، بوتون تفرعاتیله ایضاح ایده‌بیلیرمی ؟ خایر . . یوقاریده کورمشدك که قانت نظرنده فیزیك طبیعتك الك کلی ، الك عمومی قانونلرینی قبلی اولارق تعیین ایدر . فقط اشیانك نامتناهی تنوعی اونك اطلاعی خارجنده قالیر . تعبیر آخرله مدرکه‌نك وضـع ایتدیکی کلی قانونلر جزئیاتی ، اشیانك ممکن اولان تنوع خصوصیتنی تعیین ایده‌مه‌مکده‌در . اونك ایچون مدرکه‌نك عمومی قوانینی دائره‌سنده اشـیانك نه طرزلرده بزم ایچون محسوس ومدرك اولابیله‌جکی غیر معین (Indéterminé) قالیور ، بناءً علیه بو طرزلر امکان دائره‌سنه کیریبور . بو صورتله ذهنك ممکن عد ایتدیکی واقعه‌لر وجوده کلیبور . فقط مدرکه‌نك اورته‌یه قویدیغی قوانین کلیه ایله اشیانك بوتحول ممکنه وفرعیه‌سی آراسنده باطنی وکیزلی بر تطابق اولماسی لازمدر . بوتطابق بزم مدرکه‌مز بیله‌مز . فقط تصوراتی ، مفهوملری

[۱] عقل محضك انتقادینه عائد بحثلره باقیکز صحیفه ۷۱ الخ عینی زمانده صحیفه ۱۸۰ ومابعدینی اوقوییکز .

بر حدسه ، يعنى دوغريدن دوغرى‌يه بر شيئه تطابق ايدن بر مدركه فرض ايلسه‌ك بويله بر مفكره بوممكنى بيلير. چونكه بويله بر علم قدرتى حائز بر وجود ايچون قبلى تصورلر مجرد بر مفهوم اولميه‌جق ، بويله بر ذهن دوغريدن دوغرى‌يه اشيانك تمامنى احاطه ايلمش بولوناجقدر. بوتقديرده اشيانك تمامنك جزءلرى ناصيل تعيين ايتديكى آكلاشيلابيله‌جكدر. فقط انسان ايچون بو قابل دكلدر . چونكه مدركه‌نك تصورلرى بر شيئك دوغريدن دوغرى‌يه حدسنه ، ادرا كنه تعلق ايله‌ميور. بالعكس پارچه پارچه بيلديكمز محسوساتى بوتصورات ايچنه ادخال ايده ايده علم حاصل ايدييورز . اونك ايچون اشيانك تمامنى دوغريدن دوغرى‌يه بيله‌ميورزكه بوتاملك اجزاسى ، اقسامى ناصيل تعيين ايتمش اولديغنى آكلايابيله‌لم . فقط اشيانك تمامندن اجزا واقسامنه انتقال ايدن وبوصورتله اشياده‌كى اقسام وتنوعى بر عرض ، بر امكان Contingence حالنده دكل ، بلكه بوتاملك ايجاب وتعيينى نتيجه‌سى اولارق كوره‌بيلن بر مدركه‌يى دوشونه‌بيليرز. بويله بر مفكره ايچون آرتيق ميخانيكيت غائيت يكديكرينه منطبق اولور. يعنى اشيانك تحولنى ايجاب ايدن علت عينى زمانده غايه‌يى استحصال ايچون بر واسطه بولونور .

شوايضاحات ارائه ايدركه بز عينى زمانده اشيانك تمامنى و اقسامنى بالحدس بيلمك قدرتنده بولونمامقله ، بويله بر معرفته يوكسله‌مه‌مكله برابر بو تمامى حقنده بر مفهومه ، برخياله مالك اولابيليرز وبومفهومى اشيانك اجزا واقسامى آراسنده‌كى ارتباطى تعيين ايدن بر مبدأ عد ايتمك صورتيله انسان ايچون مقدر اولمايان يوكسك بر معرفته ياقلاشمغى ، مفكوره‌وى بيله اولسه ، دوشونه‌بيلير وايسته‌بيليرز . خلاصه اشيانك تمامى حقيقةً بيله‌رك اوندن اقسامنه انتقال مفكرهٔ بشريه‌نك استطاعتى خارجنده اولونجه هيچ اولمازسه تمامى حقنده‌كى فكر وخيالدن اجزاسنه انتقال ايلرز . اشيانك تمامنك جزءلرى ، يعنى اثر ونتيجه حقنده بر مدركه‌ده وجوده كله‌جك خيال وتصورك حادثاتى تعيين ايلديكنى قبول وفرض ايدرسه‌ك بو اثره ، بو نتيجه‌يه ، خلاصه بوتام شكله غايه Fin ديرز .

ايشته مركب ومفصل اولان ذى حياتى بويله غايه ايله ايضاحه كيدييورز. تعبير آخرله ذى حياتى ، اونك اجزاسى آراسنده‌كى آهنكى طبيعى علتلرله ايضاح ايده‌مه‌ينجه «تعضو» فكرينى حادثات حياتيه‌نك بر مبدأى، اونى تعيين ايدن براساسى فرض ايليورز. موجودات

ذی‌حیاتیه‌نك اقسام واجزاسنی غایه‌لره کوره تعیین ایدن بر قدرتك ، تمامی دوشونه‌رك اجزانی اوکا کوره ترتیب ایلین بر علت عامله‌نك وجودینی قبول ایلیورز .

دهاسی وار . غائیتی ساده‌جه میخانیکیتك ایضاحه مقتدر اولمادیغی ، و بناءً علیه بوش بیراقدیغی ساحه‌لره تطبیق ایدوب کچه‌میورز . عالمده‌کی میخانیکیتی بالعکس یوکسلك وکای بر غائیتك آلت و واسطه‌سی عد ایدییورز . تعبیر آخرله غائیت موجود اولونجه عالمده جاری اولان قوانینك بر غایه‌نك استحصالنه مصروف اولماسی ایجاب ایدر . عقل محضك انتقادنده کورمشدك که عالم مادی ، مدرکه‌مزك بیله‌مه‌جکی بر ذات اشیانك ، بر جوهر مطلقك حادثات وتظاهری اولارق ملاحظه ایدیله‌بیلیر . بو ذات اشیایی بز بیله‌میورز ، چونکه بزم ایچون محسوس دکلدر . فقط عقلمزك اوزه‌یه قویدیغی تصوراتی ، یعنی معقولاتی بالحدس بیلن بر وجود علیمك حادثاتك اساسی اولان بو ذات اشیایی‌ده بیلمسی قابلدر . بر پارچه اول سویلمشدك که انسان ایچون اشیانك تحولات ممکنه‌سنی تضمن ایدن تمامی بیلمك قابل اولمایور ، مدرکه‌مز طبیعتك جزء واقسامنی یا پایه کتیره‌رك ، اونلری قبلی تصورلرك داخلنه آلارق علم حاصل ایدییور . بویله اولدیغی ایچون انسانك ذهنی قدرتی فوقنده اشیانك تمامنی بیلمکه ، یعنی قبلی تصورلری دوغریدن دوغری‌یه حدسه قادر بر مدرکه‌یی دوشونمکه مجبور اولویورز . و بو مجبوریت بزی غائیته سوق ایدییور . چونکه بویله بر مدرکه‌نك بیله‌جکی اشیانك تمامی بر غایه اولاجق واقسام واجزانی تعیین ایلیه‌جکدر. ایشته مفکره‌مزك بزی سوق ایتدیکی بویله بر مدرکه بالضروره وجود عقلی اولان ذات اشیایی یاخود ذات اشیالری‌ده بیله‌بیلیر . بو تصور ایتدیکمز مدرکه حادثات آراسنده‌کی ارتباطك اساسی ، جوهری اولان «ذات اشیالر» بیننده‌ده بر ارتباط کورور و بونلری غائیت قانونلرینه کوره ترتیب ایدلمش بر حالده ادراك ایلر . یعنی هر شیئك اقسام و اجزاسنی ، تحولاتنی ادراکدن اول تمامی حقنده معرفت حاصل ایدر وبناءً علیه بو تمامك ، یعنی غایه‌سنك او اقسامی تعیین ایلدیکنه واقف اولور. خلاصه بزم ذهنمز فوقنده اولارق تصور ایده‌جکمز بر علم قدرتی ، یعنی باشقه بر تعبیرله وجود عقلی اولان ذات اشیایی بالحدس بیلن بر مدرکه عالمی بر غایه‌یه کوره مرتب اولارق ادراك ایدر . شو حالده بزم ذهنمزك تشکلنه و بنیه‌سنه نظراً قابل علم اولمایان بر غائیت اونك ایچون بر مبدأ اولور . بویله بر معرفت بزمده جزئی بولوندیغمز شو عالمی بر غایه‌یه کوره مرتب اولارق تعیین ایدر.

شیمدی بو ایضاحاتی خلاصه ایده‌لم : مدرکه‌مزله حواسمز داخلنده‌کی اشیایی میخانیکی

قانونلره توفيقاً بيليورز . ذات اشيايى، وجود عقلى‌يى بيله‌جك بر علم قدرتى دوشونديكمز زمان اونك ممكناتى تام اولارق ادراك ايده‌حكنى واقسام واجزا آراسنده آهنك كوره‌جكنى نظره آليور وبويله بر معرفت حالنده طبيعتك اجزاسى آراسنده آهنك بولونان بر منظومه تشكيل ايده‌جكنى كسديريورز .

بوقاريده‌ده بالمناسبه سويلديكمز كبى بويله بر تلقى ميحانيكيت ايله غائيت آراسنده ظاهراً كورولن تناقضى قالديرير، طبيعتى برطرفدن ميحانيكى، ديكرطرفدن غائى برطرزده تاصيل ايضاحه مقتدر اولابيله حكمزى ارائه ايدر. تعبيرآخرله غائيت طبيعتك عمومى هدف وغايه‌سنى و ميحانيكيتك ايضاح ايده‌مديكى حياتى انموذجلرى صرف ذهنى ومفكوره‌وى طرزده ملاحظه ايلمكدن عبارت اولور. ميحانيكيت‌ده طبيعتك تحقق ايتديرمك ايستديكى غايه‌لرك، انموذجلرك حصولى ايچون استعمال ايتديكى بر واسطه افاده‌سندن عبارت قالير .

غائيت، ذهنك صيل بر احتياجى اولوب هر اولسون حادثاتك اقسام وتفرعاتنده اونى مداخله ايتديرمكه لزوم يوقدر. تعبيرآخرله هرهانكى بر شيئك امكانى ايچون غايه تصور ايديورسه‌ق ديمك كه اونك تحققنه خام واسطه‌ده دوشونيورز . سوقدركه بو واسطه‌نك حركتلرى بذاته بر غايه ايله ايضاح احتياجنده دكلدر اونك ايچون واسطه هيأت عموميه‌سيله برقصد ونيتك، برغايه‌نك اثرى ده اولسه اونك تفرعاتنده‌كى حركاتى اداره ايدن قانون ميحانيكيدر ، يعنى هيچ بر هدف تصورينه لزوم اولمقسزين او حركتلر قابل ايضاحدر . نته‌كيم بر ساعت هيأت عموميه‌سيله اونى وجوده كتيره‌ن صنعتكارك نيت وقصدينى ايجاب ايدر، فقط بالذات يلقوانك، چرخلرك حركتنى ايضاح ايچون بوقصد و نيتى حسابه قاتمغه هيچ لزوم يوقدر . چونكه او حركتلرك علتى تماماً ميحانيكيدر .

الحاصل ميخانيكى ايضاحى تجربه مساعد اولديغى مرتبه‌ده ايلرى‌يه سوق ايتمك ، ممكن اولان هرساحه‌يى بونكله ايضاح ايلمك ، عينى زمانده يالكز بو ايضاحه علم قيمتى عطف ايلمك ايجاب ايدر . ديكر جهتدن صرف انفسى قيمتى اولديغى اونوتمامق شرطيله غائيتى علينه ترفيق ايده‌بيليرز ، بو صورتله غائيت ذات اشيالر آراسنده ذهنى ومفكوره‌وى آهنكى افاده ايلركه محسوساتده كورديكمز ناقص آهنك بونك ديكر برساحه‌يه انتقال ايتمش اثرى اولور. آنجق بوطرزده‌دركه ذات اشيايى، معقولاتى، حادثات ومحسوسات عالمنه قاريشدير مقسزين قوانين ميخانيكيه‌نك غائيت قانونلرينه مربوط بولونديغى افاده ايده‌بيليرز .

معمافیه غائیتی علوم طبیعیه یه تطبیقه تشبث ایدرکن چوق احتیاطله حرکت ایتملیدر . چونکه بو مبدأ معقولات ایله محسوسات عالمنی یان یانه کتیریر . محسوساتك مابه القوامی Substratum اولمق اعتباریله معقولات عالمیله حادثات صیقی بر مناسبتله یکدیکرینه مربوط اولدقلری محقق ایسه‌ده بزم واسطهٔ معرفتمز بونلردن هر ایکیسنه عینی درجه‌ده شامل اولاماز . حادثات حقنده معنای حقیقیسنده علم قابلدر . معقولات عالمنه ایسه علممز عینی قوتله تشمیل ایدیله‌مز . بناءً علیه بو ایکی عالم آراسنده‌کی حدود مشترکی انتقادك اورته‌یه قویدیغی قواعده مخالف اولارق تجاوز ایدر ومثلا معقولاتك انفسی بر ایضاحنی یعنی غائیتی آفاقی بر علم ماهیتنده عد ایلرسه‌ك یا کالیش وتهلکه‌لی بر یوله کیرمش اولورز . اونك ایچون قانت کتابنده « اصول بحثی Methodologie » عنوانی ویردیکی قسمده غائیت حکملرینك نره‌لره تطبیق ایدیلمسی مناسب اولابیله‌جکنی اوزون اوزادی‌یه آکلاتیور .

برکره بو قاریده‌ده متعدد دفعه سویلدیکمز کبی ممکن اولان ساحه‌ده یالکز میخانیکی ایضاحی استعمال ایلملی ، حقیقی علم تشکیل ایده‌جك اولان بو طرز ایضاحی موضوع مساعد اولدیغی مرتبه‌ده ایلری‌یه کوتورملیدر . بونك ایچوندرکه علوم مادیه‌ده ، فیزیکده غائیت ایله ایضاحه بر ویریله‌مز . چونکه بو ساحه داخلنده‌کی حادثات یالکز میخانیکی ایضاحله تنویر ایدیله بیلیر .

فقط حیاتیات ساحه‌سی بویله دکلدر . واقعا میخانیکیت بعضی حیاتی حادثه‌لری ایضاح ایده‌بیلیر . حتی ایلك مادهٔ عضویه‌نك میخانیکی بر طرزده انکشافی ایله اوقدر متنوع نبات وحیوان جنسلرینك وجوده کلدیکنی فرض وتصور ایده‌بیلیرز . حتی انواع حیوانیه‌نك عضویتلری عینی شه‌مایه ، عینی پلانه مطابق اولماسی بو فرضیه‌یی تقویه ایدن مهم بر سببدر . آنجق ایلك مبدأ حیات ناصیل ونه ایچون تعضوه مساعد اولدی ؟ سؤالنه جواب ویره‌بیلمکلکمز ایچون ایلك مادهٔ حیاته تعضو قابلیتنی ویرن بر والد مکونات فرض ایتمکلکمز وبو صورتله موجودات حیاتیه‌ده آهنك وغایه‌یی حسابه قاتمقلغمز لازمدر . خلاصه میخانیکی ایضاحی ممکن اولدیغی درجه‌ده کنیش بر ساحه‌یه تشمیل ایتمك مثلا ذی حیاتك اجناس وانواعنی ، صورت تشکلنی ، عضویتده وجوده کلن تخالفی قوانین طبیعیه ایله ایضاح ایلمکله برابر منشأ حیاته ، ماده‌ده تعضوك ایلك دفعه حصوله کلمسی استعدادینه کلنجه اونی علیم بر اراده‌نك اثری اولارق قبول ایله‌مك ضرورتنده‌یز .

کورولیورکه حیاتیات ساحه‌سنده‌ده غائیت ملاحظه‌سنی الك اصغری بر حده ایندیره‌رك علت طبیعیه ایله ایضاحی الك صوك راده‌یه قدر توسیع ایلمك لازمدر . نته‌کیم نبات وحیوان

جنس ونوعلرینك میخانیکی برصورتده تشکل ایتدیکنی قبول ایتمکله بو لزومی تسلیم ایدییورز .

جنسلرك تشکلنی میخانیکی طرزده ایضاح ایدنجه البته فردلرك تولدینی دوغریدن دوغری‌یه بر قدرت خالقه‌نك اثرینه عطف ایدن وبناءً علیه ازدواج وتناسلی سادەجه بروسیله Occasion تلقی ایله‌ین مسلکلری رد ایتمك ایجاب ایدر . ذاتاً هرتولدی آیری آیری برفعل خالقك اثری عد ایدن نظریه ومسلك اربابی غریب برتناقضه دوشویورلر . چونکه بونلر هر رشیمك اول امرده علیم بر قدرت طرفندن تشکیل ایدیلدیکنی قبول ایدییورلر . بو تقدیرده ناقص ، غریب ، عضویتی ناتمام مخلوقاتك ومثلا آبدال ، سقط انسانلرك‌ده بویله هر شیئی بیلن وأبی بر صورتده تشکیل وخلق ایتمسی لازم کلن قوتك اثری اولماسی لازم‌کلیر . حکیمانه برغایه‌یه کوره اشیایی‌وجوده‌کتیرن برقدرتك بوناقص‌وعجیب مخلوقاتی خلق ایتدیکی ناصیل قبول ایدیله‌بیلیر ؟ بالعکس فردك اوصافنی منسوب اولدیغی جنسك تعیین ایلدیکنی وتولدی‌ده القاحك نتیجه‌سی اولدیغنی تسلیم‌ایتمکلکمز لازم‌کلیر . تعبیر آخرله فردك وصفنی اونك جدی اولان ارکك ودیشی تعیین ایدر . بناءً علیه اونده کوردیکمز تناسب وغائیت بویله‌جه جنسك محصولیدر . دیکرجهتدن آنجق القاح ایله‌درکه وجود بولابیلیر بوده وارلغنك سبب میخانیکیسی ، علت طبیعیه‌سیدر .

ذی حیات موجوداتدن ماعدا طبیعتده هیأت عمومیه‌سیله بر منظومهٔ عضویه حالنده کوزوکویور ، یعنی هرجزء طبیعتی هیأت عمومیه‌یه عائد بر غایه ایچون واسطه کبی ملاحظه ایده‌بیلیرز . بوصورتله ملاحظه ایدیله‌جك اولان‌طبیعتی میخانیکیت ایضاح‌ایده‌مز ، اونك ایچون مکونانه غائیت مبدأنی تطبیق ایتمك و طبیعتك غایه‌سی نه‌در ؟ سؤالنی وضع ایتمك لازمدر . فی‌الحقیقه طبیعتده‌کی منفرد اشیا وموجودات یکدیکرینك واسطه‌سی کبیدر . یعنی اشیا آراسنده‌ده واسطه وغایه مناسبتی اولدیغی مشاهده ایدیلیر . مثلا طوپراق نباتاتی وجوده کتیرمکه واسطه اولور ، نبات حیوانی تغدیه‌یه یارار ، اونلرله بسله‌نن حیوانات آکل‌اللحم حیوانلرك غداسی اولور ... الخ فقط اشیانك بوصورتله بولاجغمز غایه‌سنك حدودی یوقدر . هرشی بوصورتله دیکرینك واسطه‌سی کبی کوزوکور . چونکه بو صورتله منفرداً هرشی دائما کندی فوقنده بولونان دیکر بر شیئك واسطه‌سی اولور . بناءً علیه طبیعتده‌کی اشیانك هیچ بری دیکرینه «واسطه» اولمایان مطلق بر غایه کبی قبول

ایدیله‌مز . خلاصه اشیانك هیچ بری هیأت عمومیه‌سیله طبیعتك غایه‌سی اولاماز. طبیعتك غایه‌سی اویله بر موجود اولابیلیرکه کندیسی بذاته بر غایه اولسون، باشقه برشیئك واسطه‌سی کبی مطالعه اولونامامیدر . طبیعتده بو وصفی ، بو حیثیتی حائز اولان یالکز انساندر . اونك ایچوندرکه یالکز انسان طبیعتك غایه‌سی اولارق قبول ایدیله‌بیلیر .

مکوناتك غایه‌سی انسان عد ایدیلنجه روسوکبی طبیعتی سعادت بشریه‌یی تحقق ایتدیرن بر واسطه عد ایلیه‌بیلیرمی‌یز ؟ دیه‌بیلیرمی‌یزکه طبیعت غایه‌سی اولان انسانك سعادتنی کندیلکندن حصوله کتیریور ؟ بویله بر فرضیه‌یی قبول ایده‌مه‌یز ؛ طبیعتك منحصراً سعادت بشریه‌یه خادم اولدیغنی تسلیم ایلیه‌مه‌یز چونکه بو حالده مکوناتك انسانك سعادتنی تأمیندن ماعدا متوجه اولدیغی هیچ برهدفی اولماسی ایجاب ایدر. حالبوکه طبیعت برچوق زمان انسانه خادم اولمادقدن باشقه ، خسته‌لقله ، صوغوقله ، طغیان میاهلربله ... الخ برچوق فنالقلره مؤدی اولویور. دیکر جهتدن حرب، ظلم کبی مصیبتلری وجوده کتیره‌بیلیور. بناءً علیه انسان بدنی ومادی حیاتی اعتباریله طبیعتك غایه‌سی عد ایدیله‌مز . بالعکس انسان بو حیثیتله طبیعت ایچنده بر جزءدر ، سلسلهٔ اشیانك بر حلقه‌سیدر . شو حالده طبیعت انسانك موجودیت مادیه‌سنك خادمی وغایه‌سی اولاماز .

انسان آنجق برشخص معنوی اولماسی اعتباریله مخلوقاتك غایه‌سی اولابیلیر. تعبیر آخرله انسان حر اولدیغی ایچون غایه‌لرینی بالذات تعیین ایدر وطبیعتی حر ارداه‌سنك بر واسطه‌سی یاپابیلیر. نته‌کیم (عرفان Culture) ی «برشخص عاقلك مختار اولارق قبول ایتدیکی غایه‌لرله کندینی مکلف قیلمق استعدادینی اکتساب ایلمسی» شکلنده تعریف ایدنجه طبیعتك الك صوك غایه‌سی ده میخانیکیت ایچنده انسانده بوقابلیتی، یعنی حریتی تمیه عد ایدیله‌بیلیر. فی الحقیقه طبیعت عرفان اکتسابنه ، حر ، مختار حیاتك استحصالنه خادم اولان جمعیت حالنده یاشامغه بزی مجبور ایتمیورمی ؟ بزده تمایلات طبیعیه‌نك تحکمنی تخفیف ایده‌جك اولان علم، صنعت وفن ذوقنی اویاندیرمایورمی؟ حتی اونلری استحصال مجبوریتنی تحمیل ایتمه‌یورمی؟ شو حالده طبیعتك غایه‌سی انسانك شخصیت مختاره واخلاقیه‌سنی انکشاف ایتدیرمك عد ایدیله‌بیلیر.

فقط طبیعتده بر غایه‌یه متوجه نظام اولدیغی قبول ایلمك عقل بشر ایچون کافیمیدر ؟ بو نظام وآهنکدن اونك علت اولاسی اولان وجود مطلقه ، اللهك وارلغنه انتقال ایده‌مزمی‌یز؟ فقط عقل محضك انتقادی بزه کوسترمشدی‌که مکوناتده موجود آهنکدن

کوزللکدن خلاصه غائیتدن قادر کل ، حکیم ، رحیم بر ناظم عالمك وارلغنه انتقال قابل دکلدر . [١]

اساساً بعضی مخلوقاتده کوردیکمز بارز نقصان وعدم کمال بوله بر آهنکك وارلغی حقنده کی قناعتی تزلزله اوغراتیر . فی الحقیقه داغنیق ومحدود آثار کمالدن حاکم ومطلق برکمال ، مفهومنه ناصیل انتقال ایده بیلیرز؟ دیکر جهتدن عالمده کی آهنکی بر ارادهٔ مکملهنك وجودینه دلیل عدایده بیلمك ایچون طبیعتك متوجه اولدیغی غایه‌لر حقنده برعلممز اولماسی وصوکرا اشیانك باشقه طرزده ممکن اولان صورت ترتیب وتنظیمیله حال حاضرینی مقایسه ایدرك موجود اولان شکلك اك ایی اولدیغنه حکم ایده‌جك قدرتمز بولونماسی لازم کلیر . انسان بوکا قادرمی ؟ بناءً علیه طبیعتده کوردیکمز آهنکدن ، تماماً اضافی ومشروط غایه‌لردن مرتب وقادر برقدرت مطلقه استدلال ایدیله‌مز . بزی بویله ناظم برقدرتك وجودینه ایناندیرمغه سوق ایده‌جك سبب طبیعتده وارلغنی ملاحظه ایلیه‌جکمز آهنك دکل ، آنجق انسان ایچون بذاته معطا بولونان وهیچ برشیئك واسطه‌سی اولمایان (اختیار Liberté) اولابیلیر. [٢] بزده اختیارك موجودیتنه استناداً درکه یالکز اشیاده دکل ، فقط اشیا ایله ارادهمز آراسنده آهنکی وجوده کتیرن برقدرت ناظمه‌یه اینانابیلیرز. فی الحقیقه انسان ، اختیاری سایه‌سنده خیراعلا (souverain bien) ی ، یعنی هم سعادتك ، هم فضیلتك اتحاد ایتدیکی ایلکی اك یوکسك غایه ومقکوره اولارق قبول ایلیور اونی تعقیب مکلفیتنی دویبور. مادامکه بویله برهدفی تعقیب ایله نفسمزی مکلف بولویورز ، اوحالده سعادت وفضیلتك اتحاد ایده‌بیلمسی امکانی تسلیم ایدییورز. فقط بحث مخصوصنده کوردیکمز وجهله [٣] بو اتحاد وآهنکی تأمین المزده دکلدر. شوحالده بونی وجوده کتیر بیلن ، تعبیراخرله اثراختیار اولان ارادهمزی طبیعتله آهنکدار قیله‌بیله‌جك اولان قادر وناظم برقوت تصورینه احتیاج واردر. شوقدرکه بو طرز تفکر وجود مطلق حقنده دار برمعناده دلیل وبرهان تشکیل ایتمز. چونکه الله حقنده بزه برعلم استحصال ایتدیرمز. ساده‌جه طبیعت معنویه‌مزك قابل مقاومت اولمایان عملی براحتیاجنی افاده ایدر ، تعبیر اخرله عمله مستند بریقین ، اخلاقه دایانان برایمان تولید ایلر . بواعتبارله شیئی دکل ، انفسی برقیمتی حائز اولور .

[١] صحیفه ١٤٨

[٢] ٢٣٨ صحیفه‌یه باقیکز .

[٣] صحیفه ٢٣٥ ـ الخ

کورولیورکه « حکم ملکه‌سنك انتقادی » ده معرفتك ، عملك انتقادلرنده اولدیغی کبی وجودالـٰهینك اخلاقه مستنداً تسلیمنه منجر اولویور. بوقاریده‌ده سویلدیکمز کبی بواوچونجی انتقاد اولجه قانت طرفندن دوشونولمه‌مشدی ، بناءً علیه چوق ممکندی‌که دیکرلرندن پك صوکرا پلانی حاضرلانان وچوق کیچ انتشار ایدن بوکتاب تماماً ایکی‌اثرك چیقاردیغی نتیجه‌یه منجر اولماسین؛ فیلسوفك دها اولکی دوشونجه‌لرینه یابانجی فکرلری محتوی‌بولونسون. فقط بویله اولمادی. قانت اصول اعتباریله بوصوك اثرینی دیکر ایکیسیله ممکن مرتبه آهنکدار یاپمغه چالیشدیغی کبی چیقاردیغی نتیجه‌ده دیکر ایکیسنك عینیدر . کندیسی‌ده کتابك صوکنده بوتوافقه صورت مخصوصه‌ده اشارت ایلیور . فی‌الحقیقه قانت « عقل محضك انتقادی » نده مدرکه‌مزك حقیقةً شیئی برصورتده علم حاصل ایده‌بیله‌جکی موضوعی یالکز حادثات ساحه‌سنه حصر ایلیوردی . مع‌ماقیه انسان ایچون بومحسوسات عالمنك متعال برمبدأنی، معقولات ساحه‌سنده برمسندینی تصور ایتمك ضروری بولوندیغنی قبول ایدییور ، عقلك بزی سوق ایده‌جکی بومبدأ انفسی اولمقله برابر معرفتمزك ناظمی بولونماسی اعتباریله قیمتی اولاجغنی سویلیوردی .

« عقل‌عملینك انتقادی » نده محسوس‌اولان وجدان اخلاقی فوقنده اونی تولید ایدن غیر مشروط برعلتك، یعنی اختیارك وارلغنی اورته‌یه قویویوردی . فقط اختیارتصوری‌ده برمبدأ ناظم، برمفکوره ایدی ؛ یعنی هرهانکی بروارلق حقنده بزده شیئی برعلم وجوده کتیرمه‌یوردی ؛ تماماً طبیعت ایچنده تحقق ایتمش دکلدی . فقط وضع ایتدیکی قانون دولاییسیله بزی مکلف قیلیوردی .

اوچونجی انتقاد ایسه غائیت مبدأنی اورته‌یه قویارق بو صورتله ممکن اولان شیلردن بعضیسنك انفسی ضرورتنه ناصیل حکم ایلدیکمزی ایضاح ایله‌یور. تعبیر آخرله غائیت مبدأی‌ذهنمز ایچون اویله بردستور ناظمدرکه انفسی برملاحظه‌اولمقله‌برابراشیاده موجود ایمش‌کبی حکم یاپمقلغمزه مساعددر .

خلاصه « حکم‌ملکه‌سنك انتقادی » دیکرایکی انتقاد خارجنده قانتك مسلك فلسفیسنه نه یکی براصول ادخال ایتمش ، نه دیکرلرندن آیری بر نتیجه‌یه وارمشدر . اوته‌کیلر کبی اختیار ایله طبیعتی قارشی قارشی‌یه بیراقمش ؛ شو قدرکه بونلری برپارچه دها یکدیکرینه تقریب ایله‌مشدر؛ اوصورتله‌که : طبیعی کوزللکلرده وعلی‌الاطلاق حیاتده اختیارك اثرینی کورمه‌نك ممکن ومشروع اولابیله‌جکنی میدانه قویمشدر.

باشقه بر تعبیر کوزل وذی حیات اختیارك بر رمزیدر . آنجق بو کوروش ، بو رمز انسان ایچوندر ، ما وقع اعتباریله بونك معنا وقیمتی یوقدر. بو صورتله اختیارك حکم سوردیکی ساحه کنیشله‌مش ، طبیعته دوغری سرایت ایتمش اولویور. بویله‌جه عقل عملینك اورته‌یه قویدیغی اختیار مبدأنك عقل نظری‌یه یعنی معرفت دستورلرینه قارشی تفوق ورجحانی بر قاتدها آکلاشیلمش اولویور . چونکه ثابت اولویورکه کوزللك ، آهنك ، الوهیت هپ اختیار واخلاقه استناد ایدر.

شیمدی انتقاد مسلکی نقطهٔ نظرندن صوك برسؤال مواجهه‌سنده‌یز: بو نظام اخلاقی‌یی ، اختیاردن متولد نظامی ناصیل ارادهٔ الهیه‌نك بر تجلیسی کبی ملاحظه ایده‌بیلیرز ؟ ایشته وك قسمده‌ده بونی مطالعه ایلیه‌جکز.

اون بردنجی قسم

فلسفۀ دینیه

قانتك یاشادیغی اون سکزنجی عصر طبیقی اون دوقوزنجی عصر کبی دین ایله فیلسوفلرك الکزیاده اشتغال ایتدیکی بر دوردر. کلیسا قواعدینك، دین نصوص ومناسکنك قوتی آزالدقجه موضوعات دینیه اوزرینه تفکر آرتدی. بو صورتله معین دینی نصوصك ایضاح وتفسیرینی ویاخود لهنده دلائل سردینی استهداف ایلین الهیاتدن بسبتون مستقل بر فلسفۀ دینیه عصریمز کبی اوعصر متفکرلرینك ده الك مهم اشتغالات فکریه‌لرندن برینی تشکیل ایلدی. قانت، عصرنده‌کی بو حریانك الك صوك، الك یوکسك ممثللرندن بریدر. واقعا فلسفۀ دینیه خصوصنده بسبتون یکی بر چیغیر آچمامشدی. بلکه کندی تفکراتی اوزرینده مؤثر اولان لایبنیچ، وولف، هیوم وانکلیز دئیستلرینه، ژ ژ روسو و دین طبیعی طرفدارلرینه، زماننده مملکتنك فلسفه ساحه‌سنده الك یوکسك سیمالرندن اولان لەسسینغ، مندەلسون، هەردەر، یاقوبی‌یه بیرو اولدی. شوقدرکه قانت سادەجه بونلردن برینك تلمیذی اولیوریمدی. انتقاد فلسفه‌سنك بو ساحه‌ده‌ده شبهه‌سز برخصوصیتی وار. بوخصوصیتی آکلایه‌بیلمك وقانتك زماننك متفکرلرندن ناصل آیرلدیغنی تشخیص ایلیه‌بیلمك ایچون اون سکزنجی عصرك بالخاصه نصف اخیرندن اعتباراً آلمان متفکرلرینك، آلمان سرلیسنی تفکر اربابنك اوقدر شدت و هیجانله مشغول اولدقلری فلسفۀ دینیه مباحثی حقنده‌کی نظریه‌لرینه بر کوز کزدیرمك لازمدر.

اون دوقوزنجی عصرده اولدیغی کبی اون سکزنجی عصرده‌ده فلسفۀ دینیه حقنده‌کی تدقیقاتده متفکرلر بالخاصه شو ایکی مسئله مواجهه‌سنده بولونیورلردی: ۱) شوعالمده فنالغك، نقصانك، خلاصه شرك منشأی. ۲) عقل ایله دینك، علم ایله ایمانك مناسبتی. عالمده‌کی نقصانك وشرك منشأی اوزرنده بشریت چوق اسکیدنبری دوشونویوردی. تفکرات فلسفیه باشلادیغی آندن اعتباراً متفکرلر مکوناتده‌کی نقصانك

وبالخاصه شرك سبب وجودی اوزرنده دوشونمك ضرورتی قارشیسنده قالمشلردی . كتب مقدسه‌ده‌كی « هبوط آدم » حكایه‌سی شرك ، عالمده‌كی فنالغك ایضاحی غایه‌سنه مستند دكلمیدر؟

شوقدر كه اون سكزنجی عصرده لایبنیچ عالمك كمالنی واونده مندمج اولان اللهك حكمتنی اثبات یولنده عادتا یكی بر چیغیر آچدی . بوخصوصده الٰهیات اربابنك اصوللرندن آیری تماماً فلسفی برطاقم برهان ودلائل اورته‌یه قویدی. اوقدركه لایبنیچك فلسفهٔ الٰهیه‌سی زمانك الٰهیات عالملرینه ونصی فیلسوفلرینه مدار احتجاج الڭ مهم بر كتاب اولدی. وولف لایبنیچك بونیكبینلك فلسفه‌سنی عامه‌نك داها ایی آكلایابیله‌جكی بر شكله صوقه‌رق نشر ایتدی . مكوناتده‌كی آهنك اساسنه مستنداً برطاقم برهانلرده سرد ایلدی . بونیكبینلك ساحه‌سنده لایبنیچ ـ وولف یالكز دكلدی . روسو طبیعتك بذاته كمالنی و اونك اللدن چیقدیغی وهمجنسلری طرفندن اضلال اولونمادیغی زمان انسانك مادةً ومعناً « احسن تقویم » اوزره بولوندیغنی ادعا ایلیوردی . انكلتره‌ده شافتسبوری عینی نیكبینلكی مدافعه ایتمشدی. مع مافیه طبیعتك ایلكنه بویله‌جه اعتماد ایتمین ، بناءً علیه بو نیكبینلكه مخالفت ایلین بر زمرهٔ متفكرینده واردی . فرانسه‌ده وولته‌ر بویله اولدیغی كبی انكلتره‌ده هیومده بویله ایدی. فیلسوفك ترجمهٔ حالنه دائر (شوبه‌رت Schubert) ك یازدیغی ایضاحات كوستریبوركه قانت هیومك ١٧٧٩ نشر ایدیلان و١٧٨١ ده پلاتنه‌ر طرفندن آلمانجه‌یه ترجمه ایدیلن « دین طبیعی » حقنده‌كی دیالوغنی چوق تقدیر ایدییوردی . حتی هامانك اوغلنه باباسنك یاپدیغی ترجمه‌یی طبع ایتدیرمه‌سنی توصیه ایلایور ، دها ایلری‌یه كیدرك بالذات بو ترجمه‌یی تدقیق ایدییور وناقص بولویوردی . هیوم بوكتابنده وولته‌ر كبی قوتلی استهزالرله دكل ، فقط بر افادهٔ منطقیه ایله یاشادیغمز عالمك ظن اولوندیی كبی آهنكدار اولمادیغنی ، موجوداتك بالعكس غیر مكمل بر اراده‌نك فنا و غیر مرتبط بر اثری ویاخود یكدیكرینه مخاصم قوتلرك مجادله‌سی محصولی بولوندیغنی اثبات وارائه‌یه چالیشیوردی . شو حالده قانتی « نصی » فلسفه اویقوسندن اویاندیران هیوم اولدیغی كبی زماننده بالخاصه آلمانیاده آز چوق ساری برحالده بولونان نیكبینی كوروشدن كندینی قورتاران ینه بو انكلیز فیلسوفی اولدی دییه‌مزمی یز؟ فی الحقیقه كنج ایكن یازدیغی یازیلرده عالمك آهنكی وایلكی حقنده‌كی قناعتنی اظهار ایدن قانت بالآخره موجوداتده‌كی نقصانی ، فنالنی صریح اولارق كورمكه باشلامشدی . اونی بویوله‌سوق ایدن سببلردن بری قوتله تخمین ایدیله‌بیلیركه هیوم اولمشدر.

عقل ایله ایمان آراسنده‌كی مناسبت خصوصنده قانتك تفكراتنه مؤثر اولان عوامل

تعيين ايتمكه كلنجه بوجهتـدها مشكلدر. اون سكزنجى عصر فرانسز فلسفه‌سى قاتوليكلكك ايجاب ايتديكى مذهب واعتقاد ايله عقل آراسنده‌كى تضادى اورته‌يه قويمغى استهداف ايليوردى. عصرك يالكز معقولانه ياخـود يالكز فطرى تحسـساته قيمت ويرن تلقيسى قاتوليكلكله تأليف اولونامايوردى . بونك ايچوندركه فرانسز فلسفه‌سنك بو استقامتى قولايلقله ايضاح اولونابيلير . آلمانياده ايسه بويله دكلدى . پروتستانلق دها سـيال ، دها متنوع ومختلف كوروشلره مسـاعددى . اوقدركه بر متفكر خرستيانلغك برچوق اعتقادات و قواعدينى انكار ايتمسنه رغماً كنديسنى پروتستانلغه وكليسايه مربوط عد ايده‌بيليوردى. اونك ايچون آلمانياده اوزمان برهولباخ ، برلامه‌ترى كبى خرستيانلق اعتقاديله كندى قناعتى آراسنده تضاد مطلق موجود اولديغنى سـويلين متفكرلر يوقدى . تعبير آخرله فرانسـه‌ده عقله وتحسس طبيعى‌يه اهميت ويرن متفكرلر قاتوليكلكله بارز برنزاع واختلاف ايچنده ايديلر . آلمانياده ايسه بونوع متفكرلر پروتستانلق اعتقاديله كندى قناعتلرينى تأليف ايليه‌بيليور ، پروتستان كليساسى‌ده بو « عقليه‌جى » فيلسوفلرك نظرياتنى بمسيه‌بيليوردى .

مع مافيه اون‌يدنجى عصرده آلمانياده پروتستانلغك ظاهراً اكتساب ايلديكى وحدت چوق دوام ايتمدى . بر طرفدن پييه‌تيزم جريانى وجوده كلدى‌كه پروتستان كليسـاسنك شكل و مراسـمه ويرديكى اهميته قارشى برعكس عملى ياپمق ايسـته‌يور ، عائله عباداتنه ، خصوصى دينى اجتماعلره ، باطنى مناجاته ، بسيط وساده عاداته ، خلاصه زهده قيمت ويرييوردى. بوجريان دينى فرانقفورتده ، هالده ، درسـدده اخلاقى ودينى بر تجدد شـكلنده تظاهر ايلدى . بحث مخصوصنده سويلمشدككه قانت كرك آننه‌سندن ، كرك خواجه‌سى شولزدن پييه‌تيزم تربيه‌سى كورمشدى . شبهه‌سزكه بوجريان دينينك فيلسوف اوزرنده تأثيرى واردر . فقط فلسفهٔ اخلاقيه‌سندن بحث ايتديكمز زمان سـويلديكمز كبى بونى اعظام ايتمه‌مليدر . وقتاكه پييه‌تيزم جريانى برنوع تصوفى شكل آلدى ، منتسبلرى برطاقم چوجوقجه اعماله ، بيتمز توكنمز عباداته مواظبته قويولديلر . قانت اوزمان بو جريانكده مخاصمى اولدى . « فاكولته‌لر آراسـنده نزاع » نامنده‌كى اثرنده پييه‌تيزمك بوتصوفى نتايجنه قارشى صريح بر صورتده مخالفت ايليوردى .

پييه‌تيزم پروتسـتانلغك وحدتنى اخلال ايدركن عقليه‌جيلك (Rationnalisme) جريانى‌ده بوبرلكى كسر ايليه‌جك ماهيتده ايدى. لايبنيچ ـ وولفك ايزندن كيدن متفكرلر

عقل ايله دينك غيرقابل‌تأليف اولديغنى‌ادعاايدن (بەيل Bayle)ه قارشى‌بالعكس بوايكيسنك
وحدتنى وايمانك عقله استنادينى اثبات ايتمكه چاليشيورلردى . لايبنيچ « غيرمعقول‌براعتقاد
قبول ايده‌مەمز » ديبوردى. عقليه‌جى پروتستان متفكرلرده بواساسى قبول ايديورلردى .
بونلره كوره عقل ايچون نامتناهى ممكنات واردر. عقل بوممكنات‌ايچندن يالكز برقسمنك
نه‌ايچون واقع وموجود اولديغنك سببنى كوستره‌مز . آنجق « وحى Révélation » دركه
بوممكناتدن هانكيسنك واقع ودوغرى اولديغنى بزه ارائه ايلر . تعبير آخرله وحى عقلك
متناقض كورمديكى شيلردن ؛ يعنى ممكناتدن هانكيلرى موجود بولونديغنى ارائه صورتيله
معلوماتمزى آرتيرير . معجزه‌ده عقل ايچون ممكندر ، چونكه معجزات جناب اللهك
حر اولارق خلق ايتديكى قوانين خارجنده‌كى آثاردر . بو قوانين عقل ايچون ممكنات
ايچنده بولونديغى كبى اونك‌خارجنده‌كى افعال‌ده‌ينه‌ممكنات‌ميانده‌در. حتى‌لايبنيچ‌خرستيانلق
اعتقادات اصليه‌سندن اولان تثليثك ، جهنمك . . . الخ عقلاً ممكن اولايله‌جكنى
اثبات ايتمكه‌فالقمشدى .

آلمانياده اون‌سكزنجى عصرك الٓهيات عالملرينك برقسمى بواصولى تعقيب‌ايليورلردى.
بونلر بو عقلى تدقيق‌وتنقيدك‌اعتقاد موجودى تماماً ييقاجق بر يول آچمقده اولديغنك‌فرقنده
دكلديلر . فى‌الحقيقه وولف عقل ايله دين منقولى ايضاح ايتمك طريقنى او قدر ايلرى‌يه
كوتورمشدى‌كه وحيك بوتون تفرعاتيله هانكى شرائط آلتنده تحقق ايتمسى لازم كله‌جكنى
عقلاً تعيين ايتمك قابل اولديغنى ادعا ايلدى. اوحالده متجسس برذهن برخطوه‌دهاايلرى‌يه
كيدوب منقول‌اولان وحيلرده بوشرائطك موجود اولوب اولماديغنى آراشديرمغه‌ده لزوم
كوره‌بيليردى. تعبير اخرله بوعقليه‌جى فيلسوفك وبواصوله‌امتثال‌ايلين‌الٓهيات‌اربابنك‌تعقيب
ايلدكلرى‌يولده كيتمك‌لازم‌كليرسه عقلك وحيده‌بولونماسنى لازم‌كورديكى شرائطى‌دين‌منقول
ومثلاخرستيانلق‌وحضرت‌عيسى‌حائزميدر؟ سؤالنى‌صورمقاغمز طبيعى‌ايدى. فى‌الحقيقه‌وولفك
التزام ايتديكى‌عقل‌طريقى‌ايلرى‌يه كوتورلديكى‌تقديرده دين‌منقولده غيرمعقول نقطه‌لر كورمك
قابلدى.نته‌كيم رايماروس‌عينى‌يولدن كيدرك وحى ايله‌عقل آراسنده تضاد بولونديغنى، توراتك
احكام وحكاياتنك عقله، حتى دين‌طبيعينك استلزام ايده‌جكى اخلاقه‌منافى برچوق حكملرى
احتوا ايلديكنى ايلرى‌يه سوروبوردى . رايماروس نه ملحد، نه ماديه مذهبى سالكى‌ايدى.
عقلك بزى يالكز برقدرت الٓهيه‌نك وجودينه ايناندیره‌بيله‌جكنه قانعدى . فقط نه وحى ،

نه معجزه، نه توراتك احكام ونصوصی معقول دكلدی. راژیماروسك بو نظریاتیله آلمانیایه او صیراده انكلیزو فرانسز متفكرلرینك قبول ایتدكاری دین طبیعی ودەئیزم داخل اولمشدی. بر طاقم متفكرلر ومثلا مەندەلەسسون‌ده عینی صورتله بو جریانی تمثیل ایلیورلردی .

بو دورك الك بویوك متفكرلرندن بری اولان لەسینغ راژیماروسدن‌دها نفوذنظرله دین ایله عقل مناسبتنی تحری ایلدی . له سینغه کوره خرستیانلق « کتب مقدسه » متننك فوقنده بر قدرتی وبر معناسی واردر . تورات حقنده‌کی تنقیدات دوغری اولابیلیر . فقط حقیقی خرستیانلغی بو کتابده آرامقدن زیاده انسانلرك قلبنده تحری ایتمك ایجاب ایدر . خرستیانلق هر نوع تاریخی وثیقه‌نك فوقنده حیاتك ایجابیدر . ذاتاً هر دین ترقئ اخلاقینك بر صفحه‌سنی کوسترير ، بشریتك انكشافنده کچیلمسی ضروری بر آنه تقابل ایدر . واقعا بو ترقینك نهایت هیچ نقل ونصوصه استناد ایتمه‌ین بر دین عقلی‌یه ، هرنوع جهنم وجنت اندیشه‌سندن عاری بر مذهبه واصل اولماسی ممکندر . فقط بو مستقبل غایه‌یه واصل اولابیلمك ایچون بشریت منقول وتاریخی دینلره محتاجدی .

هەردەر-كەقانتدن یکرمی‌یاش کنچ واونك‌طلبه‌سیدر.- قانتدن‌اول فلسفۀدینیه‌اوزرینه دوشونمشدر . قانتك بو کنچ و قیمتلی طلبه‌سی له‌سینغك اساسلی فکرلرینی آلیور ، تاریخی وقعه‌لری اونكله ایضاح ایدییوردی . اوكا کوره‌ده دین ساده‌جه بر محصول تاریخی دکلدر ، بلکه دین هر انسانك شو عالمده‌کی موقعی و وظیفه‌لری حقنده شعور حاصل ایده‌بیلمسنه خادم بر فعل باطنیدر . بودورك دەئیست فیلسوفلری عندنده ساده برخرافه، معناسز برر افسانه ظن ایدیلان دینی اساطیر حقیقتده انسان ایچون طبیعی اولان حس دینینك شاعرانه برر افاده‌سیدر . فیلسوفك وظیفه‌سی بونلرله آلای ایدوب کچمك دکل، بلکه اونك ایچنده‌کی حقیقت نقطه‌لرینی آرامق اولابیلیر .

یونان‌اساطیرنده‌کی پرومه‌ته‌نك‌یاپدیغی کبی‌پیغمبرلر دیدیکمز بعض‌ممتاز وهیجانلی‌روحلرده انسانلرده‌کی‌حسیات دینیه‌نك‌انكشافنی‌تسهیل‌وتعجیل‌ایتمشلردر. اونك‌ایچون بونلر انسانیتك حقیقی مربیلری وبر معناده مرشدلریدر . بالخاصه حضرت عیسی الك جاذب بر شكلده اللهك حمایه‌وابوتنی، انسانلر آراسنده اخوتی تعلیم‌ایلمكله ، الوهیتی نمونه و مفكوره اولارق کوسترمكله بشریتك حقیقی مستخلصی اولمشدر . ایشته کتب مقدسه هپ بویله الـٰهی وانسانی بر صورتده تفسیر وایضاح اولونابیلیر .

بو عقلیەجی فیلسوفلرك یوقاریده خلاصه ایتدیكمز تلقیلری یاقوبی كبی جداً درین بر
منقدك شدتلی اعتراضنه اوغرادی . یاقوبی واقعا قوتلی برفلسفی سیستەم وجوده كتیره جك
درجەده فكر مبدعی دكلدی . فقط جداً درین تحلیل وتنقید قدرتنه صاحبدی. یاقوبی یه
كوره عقلیەجی فیلسوفلرك واراجغی نتیجه آنجق « سپینوزا » نك مسلكی اولابیلیردی .
چونكه سپینوزا بوتون اشیایی تك برجوهردن ، تك برعلتدن استخراج ایلمش وبوصورتله
علمك استلزام ایتدیكی وجهله علتلر سلسله‌سنی ایلك حلقه‌سنه ربط ایلمشدر. بونكله برابر
یاقوبی بوتون عقلیەجی فیلسوفلرك تعقیب ایلدیكی طریقی یاكلیش بولویور، اونلری دوغریدن
دوغری یه وجدانك ، احتساسك شهادتنی نظره آلمامقله اتهام ایلیوردی .

یاقوبی یه كوره الاهی اثباته قالقمقده نه معنا وار ، بز اونی دوغریدن دوغری یه عقلمز
حقنده‌كی شعورله مترافقاً بیلیورز.«عقل صاحبی اولمق واللهی بیلمك ...بونك ایكیسی برشیدر»
عینیله بز مختار اولدیغمزی وخیر وشری دوغریدن دوغری یه بیلیورز . بو صورتله یاقوبی
الاهی دوغریدن دوغری یه حسك ، شعورك شهادتنه مستند كوروبیوردی .

ایشته اون سكزنجی عصرك صوك ربعنده فلسفهٔ دینیه حقنده آلمانیاده وجوده كلن
فكر جریانلری بونلردی . شبهه ایدیله‌مزكه قانت بو جریانلرك هپسنه واقفدی ، هپسنی
تدقیق ایتمشدی . حتی سیستەمنك منجر اولاجغی فلسفهٔ دینیه‌یی صورت مخصوصه‌ده تثبیت
ایتمزدن اول بو وادیده كندی اسلافنك فكرلرینه قارشی تماماً معارض براستقامت آلمش
ایدی . ۱۷۸۵ ده مەندەلەسسون ایله یاقوبی آراسنده بر مناقشه باشلادی . بو مناقشه‌نك
ظاهراً موضوعی « لەسسینغك سپینوزا فلسفه‌سی طرفداری » اولوب اولمادیغی ایدی .
حقیقتده الاهك وجودی عقلاً اثبات ایدیله‌جكنه قانع اولان مەندەلەسسونك عقلیەجی
تلقیسیله یاقوبینك حسیەجی فلسفه‌سی یكدیكریله چارپیشیوردی. بومناقشه مەندەلەسسونك
« صباح ساعتلرنده Morgenstunden» عنوانی طاشیان كتابنه جواباً یاقوبینك «سپینوزانك
مسلكنه دائر مكتوبلر » عنوانیله یازدیغی اثرله قوتلی برصورتده باشلادی. مەندەلەسسون
همان ایرتسی سنه « لەسسینغك دوستلرینه » عنوانیله بر رساله ایله مناقشه‌یی تكرار
آچدی. یاقوبی همان « صباح ساعتلرینی تدقیق » عنوانی طاشیان كتابیله جواب ویردی .
یاقوبی بواثری طبع ایتدیرمزدن اول قانته كوندرمش، اثره برمقدمه یازماسنی رجا ایلمشدی.
قانت بوكا موافقت ایتدی . یازدیغی بر قاچ صحیفه‌لك مقدمه‌ده دییوردی كه مەندەلەسسونك

یاپدیغی کبی بومسائلده ـ یعنی الاهی اثبات صددنده ـ یاپیلان مناقشاتك بر کلمه نزاعندن باشقه برشی اولدیغنك فرقنه وارمامق چوق قولایدر. انجق انتقاددرکه بومسائلی بویله کلمه نزاعی حالندن چیقاریر، فکرلری میدانه قویارق بووادیده مثبت ومنفی هیچ بردلیل سرد ایدیله میه جکنی، یعنی اللهك نظری برهان ایله نه وجودی ونه ده عدم وجودی اثبات اولونامیه جغنی اورتایه قویار.

قانت مه نده له سسونه مخالفتنی اظهار ایتمش اولمقله برابر یاقوبینك تلقیسنی ده قبول ایتمیوردی. حتی کندیسنی یاقوبیدن زیاده مه نده له سسونه یاقین بولویوردی. بونك ایچون یاقوبیله قرابت فکریه ده بولونمادیغنی کوسترمك لزوم وجدانیسنی حس ایتدی. عینی سنه «تفکراتده بزه استقامت ویره ن نه در؟ [۱]» عنوانلی طاشییان چوق شایان دقت بر رساله یازدی. اوراده مثلاً شویله دییوردی. «مه نده له سسونك حقلی اولارق بویوك بر هیجان وقطعیتله مدافعه ایلدیکی کبی یالکز عقلك کوستردیکی استقامته توجه ایلیه بیلیرز.» کذلك یاقوبیده اوزاقلاشدیغنی کوسترمك اوزره شو سوزلری علاوه ایلیوردی: «بوآثرله ارائه ایلیه جکم که اعتقادات موجودیتی ادعا ایدیلن سری بر حس حقیقته، ایمان دینیلن متعال بر حدسه دکل یالکز عقله مستند اولا بیلیر». بومقدمه دن صوکرا بزه استقامت ویرن نه در؟ سؤالنه جواب ویرییور. حیز داخلنده مکان حقنده کی انفسی حسمزه استناد ایدییور وبوصورتله حیزه متعلق تفکراتده براستقامت آلیورز. نته کیم قبلی اولان مکان حسی بزه دوغریدن دوغری یه صاغ وصولی، اوك وآرقه یی تفریق ایتدیرییور. مادی حادثاتده علیت مقوله سی بزه استقامت ویرییور، اوصورتله تجرباتده بولونویورز. فقط محسوسات فوقنده اولان موجوداتده هانکی رهبر بزه استقامت ویره جك؟ عقل محضك انتقادی کوسترمشدرکه نه حساسیت، نه مدرکه نك تصوراتی بزه رهبرلك ایده مز. شو حالده عجبا عقل بو محسوسات فوقنده اولان اشیایی، ذات شیئی Chose en soi تعیین ایده جك بر مبدأه مالکمیدر؟ اولسه اولسه بومبدأ انجق عقلك بعضی فکرلر، بعض مفکوره لره اعتقاد ایتمك احتیاجی اولا بیلیر. فقط عقلك ایجاب ایتدیکی هرفکر بزم ایچون ایمان ضرورتنی وجوده کتیره مز. فی الحقیقه بن عالمك علت اولاسی حقنده دوشونورم فقط بو نظری دوشونجه نتیجه سنده محقق بر حکم ویرمك ضرورتنده دکلم. اختیاریمك استهداف ایتدیکی غایه حقنده ایسه حکمده بولونمق مجبوریتنده یم. چونکه اختیار بالذات عقل مؤثر، عقل عملیدر. اوبزه وظیفه حقنده، وظیفه نك شرطی اولان اختیار،

[۱] کتابیاتده ۳: نومرو ایله کوستریلن اثر.

روحك بقاسی ، اللهك وجودی حقنده ده برحكم ويرمكه اجبار ايلر . كوروليوركه عقل نظری اعتباريله بو مابعدالطبيعی فكرلر حقنده بر حكم ويرمك ضرورتنده دكلـ . حالبوكه عقل عمليڭ وضع ايتديكی احتياج بونلری تصديق ايتمكه‌نی مجبور ايدر. ايشته بو احتياج، بو ضرورتدركه معقول بر ايمانك يكانه ممكن تمليدر . بوحالده دين انجق وظيفه ، بناءً عليه اخلاقيت اوزرينه استناد ايليه بيلير. اخلاق ناصيل عقل عمليدن تولد ايدييورسه ، دين‌ده اوكا استناد ايدييور . بواعتبارله « دين عقله مستنددر » دينلرك حقی واردر . شوقدركه عقل نظری دكل ، عقل عمليڭ توليد ايتديكی احتياجدركه بزی ايمان دينی‌يه سوق ايدر . تاريخاً مثبت اديانك ايجاب ايتديكی اعتقادات‌ده داخل اولمق اوزره هر ايمان معقول اولمق ايجاب ايدر؛ يعنی اولاً اونك موضوعی عقل محضك محتواسی داخلنده اولمالی ، ثانياً عقل عملی اونك تصديقنه بزی سوق ايتمش بولونمالیدر. بوتقديرده هر ايمان اعمالدن متولد براحتياجك محصولی اولديغی ايچون انفسی اوله‌رق مؤمنه كافيدر ، فقط بونك برشيئی تعيين ايده‌جك ماهيتده اولماديغی ، بناءً عليه شيئی برعلم وجوده كتيرمديكی بيلنمليدر . انجق بويله برنظريه قبول ايتمك صورتيله‌دركه مه‌نده‌له‌سسونك ترويج ايتديكی كبی تصوفی برطريقه دوشمكدن، ياقوبی كبی تماماً غيرمثبت بر حسه التجا ايلمكدن ياخود بر طاقم خرافاته مستند عقيده‌لره صاپلانمق ، الحاد كبی عندی قناعتلره صاپمقدن كنديمزی قورتاره بيليرز . ايشته قانت بو شايان دقت اثرنده كندندن اولكی « فلسفهٔ دينيه » مسلكلری حقنده‌كی حكمی بويله ايدی .

قانت « دين » حقنده‌كی اثرينی يازمازدن بش سنه اول « برلين مجموعه‌سی – berhiner manat shrift » سنده يازديغی مقاله‌ده ده لايبنيج وولفك عالمك كمالی حقنده‌كی نيكبينی فلسفه‌سنه واوكا استناداً وجود الٓهی‌يی اثبات حقنده سرد ايتدكلری دليللره شدتله هجوم ايلدی . بومقاله «الٓهيات ساحه‌سنده هرنوع فلسفی تشبثاتك عقامتی » عنوانی طاشييور . بواسمده صريح اوله‌رق، كوستربيوركه قانت فلسفهٔ الٓهيه مروجلرينك التزام ايلديكی طرزده الوهيتی اثبات ايتمكه چاليشمه‌نك بيهوده اولديغی سويلمك ايسته‌يوردی . فی‌الحقيقه مقاله باشدن اشاغی بو امكانسزلغی ميدانه قويويور، وجود واجبی اثبات ايچون سرد ايدلن دليللرك چوروكلكنی اكلاتيبوودی. مثلا بونيكبينلك فلسفه‌سی طرفدارلری سر اخلاقی‌يی ، اخلاقی نقصانلری بالطبع قدرت خالقه‌نك اثری عد ايده‌مه‌يورلر . اونك ايچون متناهی ونقصان

اولان طبیعت انسانیه‌نك ضروری برنتیجه‌سی کورویورلر. بوتقدیرده اخلاقی فنالق برضرورت اولویور. بویله اولونجه اخلاقی حکملرك ، مسئولیت وتقبیحك ، نه معناسی قالیر؟ نیکبینلك فلسفه‌سی طرفدارلری دییورلرکه عالمده‌کی نعمتلر ، ایلکلر بالنتیجه فنالقلرك یکونه غالبدر. فقط بوناصل اثبات ایدیله‌بیله‌جك؟ نیکبین فیلسوفلر قبول ایدییورلرکه دوغری وفضیلتکار اولانلر اکثریا مرائی وفنا آدملردن فضله المه معروضدرلر. فقط بوصورتله المله مجادله ایتملری فضیلتك قیمتنی آرتیریر. بوفکر غریب دکلمی؟ اگر فضیلت رذیلتدن دها فضله المی موجب اولویورسه شو حالده خیر صاحبی فضیلت صاحبی اولمغه جهد ایتدیکی ایچون دکل ، سادەجه خیر ایشله‌دیکی ایچون المه معروضدر. یعنی چکدیکی عذاب خیردن متولددر. بوحکم دوغری اولابیلیرمی؟

کورولویورکه فلسفهٔ الهیه Theodicée عالمده حکمت الٰهیه‌نك وجودینی اثبات ایده‌میور. فقط بدبینلك فلسفه‌سی مروجلرینك قبول ایتدکلری کبی عجبا بونك عکسی قابل اثباتمیدر؟ عالمده کمالسزلك ، آهنکسزلك اولدیغی ادعا اولونابیلیرمی؟ خایر... بومسئله نه مثبت ، نه‌منفی طرزده حل اولوناماز. انتقاد طریقی واضحاً ارائه ایدرکه بو مسئله اطرافنده یاپیلان مناقشه‌لر بیهوده‌در. چونکه شر وفنالق الله ایله عالم آره‌سنده‌کی مناسبت مسئله‌سنك بر جهه‌سیدر. بومسئله ایسه نه مدرکه ایچون ، نه عقل ایچون قابل حل ، قابل علم دکلدر. اوحالده بزم ایچون قابل علم اولمایان بو مسئله‌یی بویله بیهوده مناقشه ایدوب دورمامالی‌یز. انتقادك اصولنی تطبیق ایدرك بو مسئله‌یی بسبتون باشقه صورتله وضع ایتملی‌یز. ایشته « عقلك حدودلری داخلنده دین » [١] انتقادك اصولنه صادق قالمق اوزره بو مسئله‌نك نه‌صورتله تدقیق ایدیله‌بیله‌جکنی کوسترمکی استهداف ایدییور.

بزده شیمدی قنتك او اثرده‌کی ملاحظاتنه تبعاً بو مسئله‌نك ناصل تلقی ایدلمسی لازم کله‌جکنی کوره‌جکز.

عالمده اصلی فنالق

آدمك جنتدن طردی حکایه‌سی و بوتون اسکی افسانه‌لر ، تاریخ ، تجربه کوستریورکه انسان اصلاً فنادر. بعضی فیلسوفلرك ، روسو کبی بعضی تربیه عالملرینك « انسان

(١) کتابیمزده ٦٥ نومرو ایله کوستریلان اثر.

فطرةً ايدر . » دستورینی کمال جسارتله اورتایه قویانلری ، بونی مدافعه ایتمکده قالقمالری هب بیهوده اولمشدر . چونکه بو نیکبین کوروشی قولایلقله جرح قابلدر . اکر انسان طبیعةً ایی ایسه حر ارادهمزدن انبعاث ایدن قانون اخلاقی نهایچون تماماً تحقق ایدهمهیور؟ نهایچون نفسمزده قانون اخلاقینك جاری اولمسنه مانع اولان تمایللری بولویورز ؟ شوحالده انسان اصلاً ایيدر دینهمز . معمافیه انسانلرده وظیفه قانونی کبی مطلق بر مبدأ خیر وارکه ایيلکی امر ایدییور . فنالق بزده موجود قانون اخلاقی ایله تعین ایدن ارادهمزله حیوانی سوق طبیعیلر ، خودکامی کبی تمایللر آراسندهکی تضاددن وجوده کلیور . شوحالده عالمدهکی شری آنجق وظیفهنك ایجاب ایتدیکی اراده ایله طبیعی میلانلر آراسندهکی مباینتله ایضاح ایدهبیلیرز .

شرك سبب وجودی طبیعی میلانلریمزله ارادهٔ اخلاقیه آراسندهکی مباینت اولمقله برابر طبیعتك دوغریدن دوغری‌یه اخلاقیلغه ، خیره مانع اولدیغنی ظن ایتمهملیدر . بالعکس طبیعت غایهٔ اخلاقیهیه دوغری ترقی‌یی تسهیل ایدییور [١] . بناءً علیه انسان فنا ایسه سببی طبیعتك تحکمی آلتنده بالضروره قالدیغی ایچون دکل ، اساساً کندی ارادهسیله ، کندی کندینه ویردیکی استقامتله قانون اخلاقی‌یه مغایر اولان طریقی التزام ایتمسندندر .

شوحالده شرك منشأ اصلیسی طبیعتدر دییهمهیز . بالعکس ارادهمزله او یولی قبول ایدییورز . اصلاً ارادهمزده فنادر دییهمهیز . چونکه اراده بذاته فنا اولاماز . بالعکس بشرك ارادهسی حدذاتنده ایيدر . چونکه عقل عملی ، ارادهدرکه قانون اخلاقی‌یی بیلدیرییور . الك فاسق اولانلره بیله وظیفهنك صداسنی دویدیرییور . شو حالده اصلاً نه اراده ، حتی نه طبیعت فنادر . شر بو ایکی عنصر آراسندهکی مناسبتدن ، طبیعت ایله اختیار آرهسندهکی مجادلهدن ایلری کلیور . انسان تمایلاتی قانون اخلاقی‌یه تابع قیلاجغی یرده ارادهسنی کیفنه ، حساسیتنه ، احتراصلرینه منقاد قیلیور . بالاراده کندی کندینی آلداتهرق « وظیفه »نك ایجاب ایتدیکی طریق بیراقییور ، حس و تمایلنك سوق ایلدیکی یوله کیدییور . ایشته بو حالدرکه اصل شری وجوده کتیرییور ، چونکه اعمال بشریهنك منشأی « وظیفه » اولمسی لازم ایکن بالعکس حرکتلریمز قانون اخلاقی‌یه رعایته استناد ایتمهیور ؛ واونك ایچون اخلاقی اولمایور . سن‌پولك « ایماندن کلمین هر شی کناهدر » وجیزهسنی « قانون اخلاقی‌یه حرمته مستند اولمایان هرحرکت شردر ، بناءً علیه کناهدر » طرزنده آکلامالی‌یز .

[١] فلسفهٔ تاریخ قسمنه باقیکز .

خلاصه حساسیتله اراده آراسنده اساسلی آهنکسزلك بولونماسی اصلی کناهك ، شرك منشایدر .

مع‌مافیه بو اساسلی فسق ، بو اساسلی شری تاریخی خطانك ، جدیمزك یاپدیغی قباحتك میراثی عد ایده‌مه‌یز . هرخطا شخصیدر ، بناءً علیه احفاده منتقل ضروری بر میراث کبی مطالعه ایدیله‌مز . اونك ایچون توراتده‌کی « هبوط آدم » حکایه‌سنی حرفیاً واقع ایتمش کبی قبول ایله‌مه‌ملیدر . دیکر جهتدن شری هرفردك حیاتی اثناسنده ایلك ارتکاب ایلدیکی خطا ایله وقوع بولان براخلاقی سقوط فرض ایلیه‌مه‌یز . چونکه فسق ، وشرك ایزینی چوجوقلق دورنده بیله کندیمزده بولورز . خلاصه اصلی کناهی ، شری مادی ، تاریخی علتلرله ایضاح ایلیه‌مه‌یز ، بالعکس عقلی انامز ، Moi nouménal نفس معقولمز قرار و تصمیملرنده تجربه‌دن اول و عالم حسی خارجنده قانون اخلاقیدن ماعدا سوائقی اختیار ایتمش و اصلی کناه بوصورتله وجوده کلمشدر . واقعا عقلی انامزك بو یولی نه‌ایچون اختیار ایتدیکی قابل ایضاح دکلدر . نته‌کیم توراتده « آدم » ك میوهٔ ممنوعی یه‌مکی ترجیح ایدرك سقوطه محکومیتنی بر « سر » اولارق قبول ایدییور ، اونی مافوق‌الطبیعی بر وجودك تشویقنه حمل ایله‌یور . بوصورتله ایلك انسان‌اولان (آدم) عقلی انا Moi nouménal ك بررمزندن باشقه دکلدر . آدمك میوهٔ ممنوعه‌یی یه‌مسی ، (عقلی انا) نك اراده‌لرنده‌قانون اخلاقی خارجنده‌کی سوائقی ترجیح ایتمسی‌صورتیله تفسیر ایدلملیدر . مع‌مافیه ترجیح غیرقابل تعمیر دکلدر . نته‌کیم توراتده ایلك بشرك جنتدن طرد ایدلمسنه رغماً انسانك دنیاده خیروثواب ایشلیه‌رك غفران الٓهی‌یه مظهر اولابیله‌جکنی بناءً علیه جنته قاووشه‌بیله‌جکنی قبول ایتمشدر . فی‌الحقیقه عقل اراده‌نك حس وتمایله زبون اولماسنك تولید ایتدیکی سقوطه رغماً انسانك اخلاقاً کندینی یوکسلته‌بیله‌جکنی بزه تسلیم ایتدیریر . چونکه وجدان بزه « وظیفه » لریمزی امر ایدر . مادامکه بو صورتله اراده‌مزی حس وتمایللردن قورتاره‌رق قانون اخلاقی‌یه تبعیتله مکلف اولویورز . اوحالده بو مکلفیتك ایجابنی اجرایه قادرز ؛ یعنی مختارز ، کندیمزی بو سقوطدن قورتارابیلیرز ؛ اراده‌مزی یالکز قانون اخلاقی‌یه توفیق ایله‌بیلیرز. بوصورتله اراده ایله‌حساسیت آراسنده طبیعی بر مناسبت تأسس ایدر . وتمایلات اراده‌نك مطیع بر آلتی حالنه کلیر .

فقط مادامکه انسان تمایلات و احتراصنی اراده‌سنه حاکم قیلارق اساساً سقوط‌ایتمشدر. شوحالده قانون اخلاقی‌یه تبعیتله وجوده کله‌جك تجدد تماماً اخلاقی بر انتباه، تعبیر آخرله

یکیدن بر اویانمه اولاجقدر. شوقدرکه تجدد وانتباهه مظهراولان انسان هرنوع نقیصه‌دن عاری عد ایدیله‌مز. یالکنز قانون اخلاقی‌یی حساسیته حاکم قیلمغه نیت‌ایلدیکی ایچون‌یاواش یاواش حرکاتنی اصلاح ایدرك اخلاقی تجدد و انقلاب وجوده کله‌جکدر. ناصیل انسانك تمایلاتنی اراده‌سنه حاکم قیلارق سقوطی بر سر حالنده ایسه اراده‌نك قانون اخلاقی‌یه تابع اولارق اخلاقی تجدد وانتباهه مظهریتی‌ده قابل ایضاح اولمایان برسردر. نته‌کیم خرستیانلقده بونی غفران الهی (grâce divine) یه حمل صورتیله ایضاح ایدیله‌میه‌جك بر «سر» عد ایدییور. شوقدرکه مغفرت الهیه فکرینی اخلاقیلیغك اساسنی وحتی‌دینك ماهیتنی اخلال ایلیه‌جك وجهله ایضاح ایتمه‌ملیدر. مثلا انسان حرکاتنی اصلاح ایتمك ایچون هیچ برشی یاپمادیغی‌حالده دعا ونیاز ایله، یاخود اللهك برعنایت ولطف مخصوصی ایله ضلالتدن، فنالقدن قورتولاجغی اعتقادینی قطعیاً بسلمه‌ملیدر. بو اعتقاد اخلاقی اساسندن تخریب ایدر. هرکس کندی جهدی نسبتنده اخلاقی انتباهه مظهر اولور. بناءً علیه انسان بیهوده غفران الهی‌یه منتظراولوب دورماملی، اراده‌نك احتراس‌وتمایلاتك اسارتندن قورتارمغی‌ایجاب ایدن قوتك برسراولدیغی ایلری‌یه سوره‌رك متحیر ومضطرب قالماملی. بالعکس دوشونملی‌که قانون اخلاقی بلا قید وشرط اخلاقی عملی امر ایدر. شو حالده بونوع اعماله مکلفز؛ حسن نیته مستند جهدلرله اخلاقی عمللری‌وجوده کتیره‌جك قوته مالك اولورز. خلاصه مادامکه ایی‌یی یاپمقله مکلفز، اوحالده تماماً ایلیکی استهداف ایده‌جك برتجدد ممکندر.

ایی وکوتو مبدألرك مجادله‌سی

انسان اراده‌سنك قانون اخلاقی‌یه قارشی آلاجغی وضعیته کوره ایی ویا فنادر؛ یعنی اراده یالکنزقانون اخلاقی‌یه منقاد اولورسه اییدر، تمایلاته زبون اولورسه فنادر. شوقدرکه بوقانون اخلاقی انسانك اثری دکلدر؛ چونکه متعالدر. اولسه اولسه ارادهٔ الهیه‌نك بر تجلیسی اولابیلیر. فی‌الحقیقه یوقاریده‌ده کورمشدك‌که [١] مخلوقاتك غایه‌سی یالکنز انسان طرفندن خیرك تحقق‌ایتدیرلمسی‌اولابیلیر. تعبیر آخرله اشیا غایهٔ اخلاقیه‌یی‌وجوده کتیره‌جك بوجهله ترتیب‌ایدلمش عدایدیله‌بیلیر. بناءً علیه بوغایه‌یی تمثیل‌ایدن، یعنی تماماً اخلاقی‌اولان‌انسان

[١] فلسفهٔ تاریخ قسمنه باقیکز.

انموذجی بذاته اللهك ماهیتندن انبعاث ایتمش عد اولونابیلیر. تعبیر آخرله تام اخلاقی اولان بو مفکوره‌وی انموذج علی العاده برمخلوق دکل، ازلده الوهیتك ذاتنده مندمج اولارق قبول ایدیله‌بیلیر . بو مفکوره‌وی انسان مخلوقاتك غایه‌سنی تمثیل ایتدیکی ایچون بالذات الوهیتك مولودی وابن اللهدر ، غایهٔ وجود اولمق اعتباریله مکونات اونك ایچون خلق ایدلمشدر . الله اونك ذاتی ایچون عالمی سـومش وتکوین ایتمشـدر . بو آلهی مثال ونمونه‌یه توفیق حرکتله‌درکه بزده اللهه تقربی امید ایلیه‌بیلیرز . [١] هنوز حال ضـلالتده ایکن ، یعنی حساسیتمز تماماً اراده‌نك منقادی دکل ایکن کندیمزی بومفکوره‌وی انسان عدایلیه‌مه‌یز. بناءً علیه بوانموذجی سمادن اینمش فرض ایتمکه مجبورز . او ، سمادن اینه‌رك بشر شـکلنه کیرمش ، بزم سفالتلریمزه اشتراك ایتمش، برطاقم نمونه ومثاللر کوستره‌رك خیری تعلیم ایتمش اولارق قبول ایدرز . عینی زمانده بومفکوره‌یی اعلا ایچون اونك الك مشـقتلی ایشـلرده غالب کلدیکنی ، عالمك خیری ایچون نفسنی فدا ایده‌جك صورتده هرنوع مهالك وعذابه قاتلاندیغنی تصور ایلرز .

ایشته « مسیح » بودر . بناءً علیه غیرقابل وصـول اولمقله برابر عقل عملینك ارادی جهدیمز ایچون قبول وبزی سـوق ایتدیکی بو مفکوره بر ایمان اخلاقینك موضوعیدر . بز ایمان ایلدیکمز بومفکوره‌وی وجودی تقلید ایتمکله مکلفز. مادامکه عقل عملی بومکلفیتی وضع ایلیور وبزه قبول ایتدیرییور ؛ اوحالده بوکا امتثاله قادرز .

حقیقةً بوکمالی حائز برانسان تاریخك هرهانکی بردورنده موجود اولدیمی؟ تاریخ بزه بویله بر انسانی کوستریبورمی؟ بو سؤاله مثبت ویا منفی جواب ویرمکده بویوك بر اهمیت یوقدر . چونکه تجربه‌لریمز ، وقایع تاریخیه قانون اخلاقینك ایجاب ایلدیکی نظام مطلق حقنده ، تعبیر آخرله بزم تحققیله مکلف اولدیغمز مفکوره‌یه متعلق خصوصـاتده معیار اولاماز . اونك وجودینی وعدم وجودینی تجربی دلائل کوستـره‌مز [٢] مع مافیه بویله مفکوره‌وی شخص مقدسـك یریوزنده ظهور ایتمش اولمسی غیر ممکن دکلدر . چونکه هپمز بومرتبه‌یی ، بوقدسیت مرتبه‌سنی نفسمزده تحقق ایتدیرمکله مکلفز . شوقدرکه بویله

[١] قانت بوبحثده خرستیانلق عقائدیی بررمز عد ایله اونلری کندی فلسفه‌سنه کوره ایضاح ایله‌یور . خرستیانلغك (ابن الله) نی مفکورهٔ اخلاقیه تلقی ایدییور . بو بحثی اوقورکن قارء خرستیانلق عقائدیی دائما خاطرلاملی ، وقانتك اونلری بررمز عد ایله تفسیرایتدکی استهداف ایتدیکنی اونوتمامایدر .

[٢] ختیار فلسفهٔ تاریخ قسمنه باقیکز .

بر انسانك یریوزنده ظهور ایتدیکنی قبول ایدینجه اونك حقیقهٔ بومفکوره‌یی تجلی ایتدیردیکنی برطاقم معجزه‌لر، برطاقم دلائل خارجیه‌یه استناد ایله اثباته قالقمامالی‌یز. بویله برشخصك بوکمالی حائز اولدیغی انجق باطنی حیاتنك تماماً صافیتیله ثابت اولابیلیر. کذلك بویله بر شخص دیکرلرینه نمونه اولارق برتجدد دینی وجوده کتیرسه بیله ینه اوکا طبیعت وانسان فوقنده برقدرتی حائز نظریله باقمامالی‌یز. چونکه بوتقدیرده انسانیت ایچون برنمونه اولماز. بالعکس انسان عد ایدیلنجه اونك حیاتی بزم ایچون خیرلی برمشوق ومثال اولور. خلاصه خرستیانلغك قبول ایتدیکی «ابن الله» تعبیر آخرله اخلاقی کمال ایستر تاریخك هرهانکی بردورنده برشخص حالنه تمثل ایتمش اولسون، ایستر اولماسین، بومفکوره ایله، بومفکوره‌یه ایمان ایله، بونی حیاتمزده نمونه ومثال عد ایتمکله «صلحا justes» دن اولابیلیر، انجق بوصورتله سلامته ایریشیرز.

شبهه یوقکه اراده‌مزك ذات الهیدن انبعاث ایدن بومفکورهٔ اخلاقیه واسطه‌سیله اللهه توجه ایتمسی بزی همان غایه‌یه ایریشدیرمز. ساده‌جه اوکمزه نامحدود برترقی یولی آچار. وبوطریقده دوام وثبات امیدینی ویریر. خرستیانلقده «روح القدس paraclet» ك افاده ایلدیکی معناده بودر. فنا آدم ایسه بوغایه‌یه نظراً دائما سقوط ایتمکده‌در. جهنم فکری بوسقوطی افاده ایدر. بناءً علیه بوفکری بر مبدأ ناظم کبی قوللانمالی‌یز، یعنی جهنم فکری دنیاده‌کی خطالریمزك اولدقدن صوکرا قابل تعمیر دکلش کبی حرکت ایتمکه مجبور اولدیغمزی خاطرلاتمالیدر. توراتده‌کی وفنا مبدألرك نزاعی‌ده بروقعهٔ تاریخیه کبی مشخص اولارق حکایه ایلمکده‌در. فلسفهٔ انتقادیه بو حکایه‌نك حقیقی معناسنی میدانه چیقارمق مجبوریتنده‌در. فی الحقیقه توراتده‌کی حکایه شو صورتله تفسیر اولنه‌بیلیر:

آدم قیصه بر حریت ومعصومیت دوری کچیردکدن صوکرا فنالق روحی عالمه حاکم اولویور. بشرك اوغرادیغی بواخلاقی شر انجق برمعنوی واخلاقی قوتله امحا ایدیله‌بیلیردی. بوقوتك تجلیسنه قدر بنی اسرائیلك تهاوقراتیك حکومتلری آز چوق ایلیك مبدأنی تمثیل ایدیبوردی. شوقدرکه بو حکومتلر باطنی صافیتی تجلی ایتدیرمکدن زیاده قانون اخلاقینك خارجی، حقوقی تظاهرینه نظارت ایدیبورلر، اهمیت ویریبورلردی. نهایت کندندن اولکی فیلسوفلردن دها صاف حکمته صاحب اولان و بناءً علیه سمادن نازل اولمشه بکزه‌ین بر انسان ظهور ایتدی. بوکا هم بر انسان حقیقی، همده الله طرفندن کوندرلمش پیغمبر دینه‌بیلیردی. بناءً علیه معصوم و هرنوع شرك تسلطنه قارشی مصون

اولویوردی . دیکر جهتدن ارادهنك حساسیت و تمایلات اوزرینه ظفرینه اشارت اولمق اوزره اونك باباسز اولارق دنیایه کلدیکنی ، یعنی بر با کردن ، مریمدن دوغدیغنی قبوله ایدیلیوردی . بوشخص کامل شر مبدألرینك دهشتله تجاوزینه معروض اولدی. فنالغك تعرضی قارشیسنده عذاب چکدی ، نهایت بوتجاوزلر اونی اولدیردی . فقط بومغلوبیت حقیقتده برظفردی ، چونکه حسی حظوظاتك رد ایدلسنه ، یعنی کمال اخلاقی‌یه علوی بر مثال اولدی .

ایشته کتب مقدسهنك حکایهلری بویله روحه وعقله موافق برطرزده تفسیر ایدلدیکی وهرنوع سری mystique شکلدن تجرید اولوندیغی حالده هرزمان وهرمکان ایچون عملی قیمتی حائز بولونور. چونکه بوتون بوحکایهلر انسان‌ایچون سلامتك آنجق فساداخلاقیدن استخلاصده اولدیغنی کوستریر .

ایيلك مبدأنك غلبه‌سی ؛ دینی جماعت

بوقاریده کوردککه هرانسان حسن نیت دیدیکمز متعال برحرکتله کندینی اصلاحه قادردر . شوقدرکه یاشادیغی مدتجه دائما فنا مبدألرك تجاوزینه معروضدر . بالخاصه همجنسلری ، یعنی جمعیت، روسونك پك‌اعلا تقدیرایتدیکی وجهله، کندیسنی افساد ایدن بر منبعدر . مدنی جمعیت بیله نهقدر مکمل حقوقی تشکیلاته مالك اولورسه اولسون افرادك مناسبات خارجیهسنی تنظیم ایدر ، فقط وجدانلره نفوذ ایدهمز ، هر کسك ارادهسنك قانون اخلاقی‌یه تطابقنی تأمین ایلیهمز . حالبوکه ایی مبدأك غلبهسی آنجق تماماً اخلاقی بر جمعیت ایله، اخلاقی بر جمهوریت République etique ایله ممکندر. اویله برجمهوریتکه اونك تشکیلات اساسیهسی قانون اخلاقی و وظیفهدن عبارت اولاجقدر . قانون اخلاقینك تحققنی مکوناتك غایهسی کبی ملاحظه ایدهبیلهجکمزه نظراً قانونی یالکز وظیفهدن عبارت‌اولان بوجمعیتك واضع قانونی‌ده « الله » اولور. ایشته بویله‌برمفکورهوی جمعیت جماعت دینیه (L'Eglise) در .

حقیقی جماعت دینیه عمومی وهر تورلو غیر اخلاقی اساسلردن عاری اولاجقدر . بوجماعتك افرادی تماماً حردر ، یعنی اونلرك اعمال وحرکاتی یالکز قانون اخلاقی اداره ایدر . بویله اولدیغنه کوره حقیقی جماعت دینیه ماضیدن منتقل ومشکوك اولان وبناءً علیه

انسانلری اختلافه سوق ایدن برطاقم رمزلره، نصوصه استناد ایتمز وبالکه لایتغیر وثابت اولان قانون اخلاقی‌یه مستند اولور . باشقه تعبیرله حقیقی جماعت دینیه باشنده « پاپا » اولان برمونارشی شکلنده ویا « ئه‌وه‌ك » وپاپاسلر کبی ممتاز برصنفك امرینه تابع آریستوقراسی حکومت حالنده بولوناماز . بویله بر جماعتك رئیسی ، بر وجود غیر مرئیدر که هر فرد صلاح حاله جهد صورتیله ، الله طرفندن نازل کبی قبول ایده‌جکمز اخلاقی مفکوره‌یه انتساب سایه‌سنده اونك چوجغی ، مولودی اولابیلیر . بومفکوره‌وی جماعتك افرادی آراسنده یالکز بر رابطه واردر ؛ اوده هر انسانده مشترك اولان عقل عملی‌یه ایماندن باشقه برشی دکلدر .

فقط مع التأسف انسان وظیفه‌سنی ایفا ایتمکله بالذات قانون الٓهی‌یه اطاعت ایتدیکنه وخیر صاحبی انسانك بوحالیله الله یولنده خدمتکار بولوندیغنه قولایلقله قانع اولامایور . اونك ایچون بشر بر طاقم اشکال و مراسمله اللهه عبادت ایتمکه مجبور اولدیغنی ظن ایدییور ، ماضیده‌کی وقایع ایچنده ایمانك مسندینی آراشدیرییور ، عبادتلرینی یاپابیلمك اوزره معبدلر انشا ایدییور ، دینی مراسمك اجراسی ایچون راهبلره محتاج اولویور ، منازع فیه مسئله‌لری مناقشه‌یه محل ویرمه‌مك وحل ایدیویرمك اوزره کتب مقدسه‌یه لزوم حاصل اولویور. بوندن مختلف دینی جماعتلر دوغویور ، هرجماعت متقابلاً یکدیکرینی تلعین و آفروز ایله‌یور .

مع مافیه مادامکه بشریتك شیمدیکی سویه‌سنه کوره ماضیدن منتقل اولان دین عقله مستند ایمان ایچون برواسطه واوکادوغری سوق ایدن برعاملدر ، اوحالده نقله مستند بوعقائدی تفسیر ایتمك وعقل عملی ایله مطابقتنی آرامق لازمدر . مثلا کتب مقدسه‌ده ، کلام کبار میاننده عقل عملینك ایجاباتنه موافق کبی کورولمه‌ین برنص ویاعباره‌یه تصادف ایدنجه اونی تفسیر ایتمکه مجبورز . مثلا توراتده حضرت داوددن بحث ایدرکن بر دشمنه قارشی چیرکین بر انتقام توصیه ایدلمکده اولدیغنی کورویورز . بونی فضیلتکار بر آدمك بالذات کندی احتراصاتنه قارشی غضوبانه برفریادی عدایتملی‌یز ، کذلك سن پولك « الله ایستدیکنی هدایته اریشدیریر » مآلنده بر سوزی واردر . اکر بونی حقیقی معناسنده آلیرسه‌ق حریت وجهد بشری انکارایتمکه منجر اولاجغنه نظراً چوق یاکلیش اولور. فقط بونی ساده‌جه ایبلکك وفنالغك حقیقی منشأ وسببنی اکلامق علم بشر ماوراسنده اولدیغنی وبناءً علیه بزم ایچون برسر بولوندیغنی رمزاً افاده‌دن عبارت عد ایتملی‌یز . حتی حضرت عیسانك حیاتنه عائد

اولان جهتلری بالخاصه عروج وتکرار نذولنك تاریخاً وثوقنی بیك تورلو مشکلاته رغماً
اثباته قالقمامالیبز . خرستیانلق تاریخنه گلنجه ایمان نقطهٔ نظرندن بونلر ایچنده مثبت
اولمایان صحیفه‌لری فضاله تنویر وایضاحه قالقمقده هیچ بر فائده یوقدر . بلکه اونلرك
یالکز قیمت اخلاقیه‌سنده اصرار ایتملیدر . خلاصه عقائدك اکثریسی حرفیاً قبول ایدیله‌مز ،
اونك ایچون بونلر صرف اخلاقی برصورتده تفسیر ایدلملیدر . بویله معقول وگنیش تفسیر
سایه‌سنده دین منقول ایله عقل عملی آراسنده آهنك تأسیس اولونابیلیر .

مذهب وباطل مذهب

دین ورهبانیت

یوقاریدنبری ویردیکمز تفصیلاته نظراً دین « وظیفه‌لری برامر الٓهی اولارق طانیمق »
دییه تعریف اولونابیلیر . اکر وظیفه‌نك بویله اولدیغنی الله بیلدیرمشدر دیرسه‌ك
دین وحیه مستند اولمش اولور ، اکر وظیفه‌نك بو الٓهی وصفنی صرف وظیفه اولماسندن
استنباط ایدییوسه‌ق دینك طبیعی اولدیغنی تسلیم ایدییورز دیمکدر . مع‌مافیه وحیه مستند
عد ایدیلن دینده طبیعی عد ایده‌بیلیرز . شو معناده‌که بو نوع دینده عقلك بولاجغی
وتسلیم ایلیه‌جکی اخلاقی اساسلره مستنددر. اونك ایچون دینه‌بیلیرکه وحی اخلاقی حسیاتك
انسانلرك قلبنده انکشافنی تسریع خدمتنی کورمشدر . بونك ایچون قانتده لەسینغ
کبی دینك وپیغمبرلرك بشریتك ایلك مربیلری اولدیغی فکرنده‌در .

قانته کوره خرستیانلغك قبول ایتدیکی اخلاقی دستورلر دین طبیعینك اساسلرینی
محتویدر . فیلسوف بویوك بر ممنونیتله انجیلك تعلیماتیله کندینك قبول ایتدیکی وظیفه‌یه
مستند اخلاق آراسنده‌کی عینیتی کوستریور . هرایکیسیده وجدانك ، نیتك صافیتنه
اهمیت ویرییور ، اعمال خارجیه‌نك اخلاقی کورونوشنی کافی کورمه‌یور ، قدسیت وولیلك
مرتبه‌سنی غایه اولارق قبول ایدییور. فضیلتك ، امرمعروفك نشرینی وجیبه عد ایلیور ،
یمینی منع ایله‌یور ... الخ هپ بونلر خرستیانلغك قبول ایتدیکی اخلاقله عقل عملینك
اورته‌یه قویدیغی فضیلت دستورلری آراسنده توافقی کوستریر . حتی خرستیانلقده « محبت
Amour » دستورینی قانت کبی آکلارسه‌ق عقل عملی‌یه مستند اخلاقك قبول ایده‌بیله‌جکی

بروجیزه اولور . فی‌الحقیقه فیلسوفه کوره الٰهی هرشیئك فوقنده اولارق سومك ، همجنسلرینه نفسی کبی محبت ایتمك‌دیمك وظیفه‌یی وظیفه‌یه اطاعت مقصدیله یاپمقدن، اجتماعی مناسبتلریمزی هرنوع خودکامانه عواملدن قورتارمقدن باشقه برشی دکلدر .

بوقاریده تعریف ایتدیکمز مفکوره‌وی جماعت دینیه L'Eglise نك مرئی و موقت بر رمز (Symbole) ی اولان جماعت خرستیانیه انسانلرك بولوندقلری سویهٔ ذهنیه ایجابی اوله‌رق ماضیدن منتقل برسلطه autorité یه استناد ایتمکه ، معین مذاهبك اوامر واحکامنه رعایت ایتمکه ، رهبان استخدام ایتمکه مجبور اولمشدر . اکر راهبلر نقله مستند اعتقادی La foi historique عقله استناد ایدن ایمانه سوق ایدن بر واسطه اولارق قبول ایدرلرسه مذهب، حقیقی ماهیتنی محافظه ایدر؛ انسانلر اوزرنده نافع صورتده مؤثر اولور . فقط بویله اولمازده حقیقی دین اولان عقل عملی‌یه ، اخلاقه مستند ایمان نقله عائداعتقاداته، آثار منقوله اوزرنده‌کی تدقیقاته تابع قیلنیرسه بوحالده ،مذهب باطل برشکل آلیر؛ برنوع « فه‌تیشیزم » وجوده کلیر .

فی‌الحقیقه بو تقدیرده اللهه مشخص و انسانی بر شکل ویریلیر. معین بر نصه ایمانه ، یاخود برطاقم اعمال وعباداته احلاقی حقایقدن زیاده قیمت عطف اولونور. حالبوکه بوتون بو نصوص ، اوعبادات هپ اخلاقك ناقص تظاهرندن باشقه بر شی دکلدر . آرتیق دینی نفسمزده، وجدانمزده دکل ، کندی خارجیمزده یعنی ، یابرکتابك‌ولایتنده ، یاخود برطاقم نصوصدن معنا چیقاران فقهانك اثرلرنده آرامغه باشلارز . اووقت اخلاقی تجدده قیمت ویره‌جکمز یرده برطاقم حرکات واعماله اهمیت ویریرز . بونك نتیجه‌سی ماکنه کبی معین زمانده بر طاقم دعا و عبادتلرده بولونورز . آرتیق رهبان اخلاقی غایه‌یه ایریشمکه وبوصورتله نمونه اولمغه چالیشان انسانلر اولمقدن چیقار . معین ایشی میخانیکی برصورتده یاپان مأمور شکلنه کیرر . بونلر کندیلرینی مذهب حنیفك یکانه واقفی عد ایدرلر و خلقی وافتیز وصور سائره ایله غفران آلهی‌یه ایریشدیره بیله‌جکلرینی ادعا ایدرلر . آرتیق اونلرك موقعی اخلاقی واقناعی‌اولاجغی یرده نفوذ وسلطه‌لری‌تماماً مادی برشکل آلیر. وجدانلری اصلاح یرینه افساد ایدرلر . اووقت دین رهبانیت (Clericalisme) حالنی آلارق تماماً بوزولور .

کلیسانی ، وبالذات دینی اضرار ایدن بوضلالتدن قورتولمق ایچون نه‌یاپمالی ؟ بونك‌یکانه چاره‌سی دینك اساسی دائما وجدان اخلاقیده آرامق ، دینی حقیقتلرك معیارینی دائما

وجدانلرده بولمغه چالیشمقدر. چونکه وجدان هر انسان ایچون دوغریدن دوغری‌یه معطادر. برطاقم دینی مفهوملر کبی مشکلاتله استنتاج ایدلمش دکلدر. واقعا مذهبلرك اورته‌یه قویدیغی اشکالدن، مفهوماتدن بوکونکی حالده تماماً مستغنی اولامایز. آنجق شونی بیلملی‌یزکه بونلر خلقك تهذیب اخلاقنه خادم برر رمزلردن باشقه برشی دکلدر. مثلا دعا نفسمزك کمالی حقنده باطنی نیتمزی افاده ایدر. دینی جماعت یاواش یاواش بومادی رمزلره احتیاج اولمیه‌جق برسویه‌یه یوکسلملیدر. اعمالمزك قانونی، قاعده‌لرینی کندیمزده آراشدیرمغه آلیشمالی‌یز. حقیقی دین باشقه‌لرینك مذهب وقناعتی حقنده عدم تسامح (Intolérence) تلقین ایتمز، بالعکس هر نوع عبادت و آیینی، هر نوع اعتقادی زواللی فانی انسانلرك اللهك خالقیت وحاکمیتنی دنیاده عیان برحاله کتیرمك ایچون یاپدقلری برر تجربه عد ایدرك عینی درجه‌ده حرمته شایان کورور.

شو تفصیلات کوستریورکه ادیان منقوله‌نك مسندی وجدان وقانون اخلاقی اولمالیدر. خاطره کله‌بیلیرکه وجدان ایله بو منقولات آراسنده عدم توافق اولورسه نه یاپمالی؟ ادیان منقوله‌نك احکامنی آنجق وجدان تقدیر ایده‌بیلیر. بناءً علیه وجدانه مخالف حکملره حقیقی دین صاحبی قیمت ویره‌مز. مثلا برکیمسه‌یی قناعت دینیه‌سندن دولایی تعذیب ایتمکه قالقان، معین بر مذهبی جبراً قبول ایتدیرمکی استلزام ایلین برقناعته، انکیزیسیون اربابنك ترویج ایتدکاری کبی، امر دینی نظریله باقیلامانز. چونکه قبول ایتدیرلمك ایستنیلن مذهب نقله مستند اولدیغی ایچون ماوقعه، حقیقته مطابق اولمامسی، خطالی بولونماسی دائما ممکندر. حالبوکه باشقه‌لرینك حریتنه رعایت وجدان طرفندن «وظیفه» اولارق امر ایدیلکده‌در. وجدانك مثبت اولان بوامر قطعیسی خلافنه دینی بر قناعت بسله‌نه‌مز. بناءً علیه حقیقةً دینی عد ایدیله‌بیله‌جك اولان بر ایمانك محکی اخلاق اولابیلیر. دینی بر ایمان بو محك، وبو معیاره کوره قیمت اکتساب ایدر.

*
* *

ایشته قانتك دینی فلسفه‌سنك خطوط اساسیه‌سی... واقعا بو قیصه خلاصه فیلسوفك اك موجز وفقط تاریخی وروحی درین وزنکین مشاهداتی محتوی اولان «عقلك حدودی داخلنده دین» عنوانده‌کی اثری حقنده تماماً بر فکر ویرمز، فقط فیلسوفك اون سکزنجی عصرك فلسفهٔ دینیه ساحه‌سنده‌کی موقعنی تعیین ایلیه‌بیلیر. یوقاریده‌کی ایضاحاتی نظره آلینجه

کورورسیکزکه قانت 'لایبنیچ ووولف' کبی تماماً مؤمن اولمامقله، عقلك «حدودی داخلنده دین»ك
عقیده‌لردن، مذهب و آییندن، رهباندن تماماً تجرد ایلیه‌بیله‌جکنی قبول ایتمکله برابر دینی موضوعلر
حقنده دویدیغی حرمتی بیراقمادی . هیچ بر زمان معاصر انکلیز دهٔیست فیلسوفلری کبی،
یاخود فرانسه‌نك انسیقلوپه‌دیست (وولته‌ر ، دیده‌رو .. الخ) متفکرلری طرزنده زمانینك
بوتون دینی منقولاتنك بر طرفه آتیلماسنك ممکن وشایان تمنی اولدیغنه ایناممادی .
اثرلرنده دینی احکام حقنده مثلا وولته‌ر طرزنده بر استهزا ایزینه قطعیاً تصادف ایدیله‌مز .
بالعکس انجیلدن، خرستیانلغك اکابرندن بویوك بر حرمتله بحث ایدر . قلباً خرستیان
اولدیغی ایچون مثلا هبوط آدم فکرینی کندی فلسفهٔ دینیه‌سنك ده اساسی اولارق قبول
ایتمشدر، پروتستان و پییه‌تیست تربیه‌سی ایچنده یتیشمش اولماسی اعتباریله بو فکرلره تماماً باطنی
وفردی ماهیت اضافه ایلیور، دینی رمزلرك بساطتنی، ایمانه عائد خصوصاتده خارجی سلطه‌نك
تحدیدینی استلزام ایدییوردی. معاصری اولدیغی اکثر فرانسز وانکلیز متفکرلرندن آیری
اولارق دینی رمزلرك ، دینی ولایتك حالاً جانلی ومؤثر اولماسنی ایجاب ایدن تاریخی
ضرورتی صمیمی اولارق قبول وتسلیم ایلیور ، حضرت عیساده فضیلت اخلاقیه‌نك
اك بویوك تجلیسنی کورویوردی . باخاصه بو صوك نقطه‌ده قانت ایله له‌سینغك افکاری
آره‌سنده تماماً بر مشابهت وار .

بونکله برابر فیلسوفك فلسفهٔ دینیه‌سنك منشأنی بالذات انتقاد فلسفه‌سی اساسلری
خارجنده آرامق حتی له‌سینغك تأثیراتنه حمل ایتمك دوغری دکلدر . بالعکس فلسفهٔ
دینیه‌ده بالذات انتقادك استهداف ایلدیکی غایه‌یه متوجهدر . فی الحقیقه دیکر قسملرده
بر بر تحلیل ایتدیکمز قانتك اوچ بویوك انتقادی‌ده هپ تجربه ماوراسنده اولان دینی
موضوعلرك (عقل محض) ك حدودی خارجنده اولدیغنی بو خصوصده کی ایمانك آنجق
عقل عملی‌یه یعنی اخلاقه استناد ایلیه‌بیله‌جکنی اورته‌یه قویمشدی : الله وارمیدر ؟ اللهك
عالمله مناسبتی نه‌در ؟ فنالق وشرك منشأی نه‌در ؟ مکونات ایچنده انسانك موقعی نه
اولابیلیر ؟ عالمك اك صوك غایه‌سی وانسانك مقدراتی نه‌در ؟ بونلر هپ بر بر سؤاللردرکه
هر دینك حل ایتمك ایستدیکی اك اساسلی نقطه‌لردر . قانته کوره عقل محض بو سؤاللری
وضع ایدر ، فقط بونلر حقنده علم استحصال ایدیله‌میه‌جکی ، انسان بو مسئله‌لری
بیله‌میه‌جکی ایچون حل ایلیه‌مز . بونلره علم ماهیتنده اولمامق ، صرف عملی و انفسی
قیمتی بولونمق اوزره یالکز عقل عملی جواب ویریر . یعنی بزه شو ایمانی تلقین ایلر :

الله وارمش ، وظيفه‌لرمز ارادهٔ الهیه‌نك نتيجه‌سی ایمش ، اخلاقی فنالقلرك و عینی زمانده معناً تعالیمزك فوعی متعال بر حركتله بالذات نفسمز ایمش ، عالم بزم غايهٔ اخلاقيه‌مزی تأمينی استهداف ایلیورمش كبی حركت ایتمیوز ، شو عمر فانی اثناسنده واوندن‌صوكرا كی كمالمزی آنجق كندی جهدمزله تحقق ایتدیرمكه قادرز كبی عملده بولونمغه مجبورز . بو اساسی اعتقادلر ــ كه ، متمدن ماتلرك دينلرينك‌ده اساسلریدر ــ قانته كوره بر طاقم اخلاقی و عملی متعارفه‌لردر . بز اونلرك تجربه داخلنده‌كی اشياده اولدیغی كبی علتنی بولارق بيله‌مز سه‌كده ایناننیز ، اینانمغه مجبورز .

دیكر جهتدن مادامكه كمالی تحقق ایتدیرمك هر تورلو قیددن آزاده اولارق مطلق بر امردر . طبیعت بونی وجوده كتیرمدیكنه نظراً ناقصدر. بناءً علیه تعقیب ایتمكله مكلف اولدیغمز غایهٔ اخلاقیه‌یه نسبةً غیرممكندر. طبیعتك جزئی اولان انسان واصل اولمق مجبوریتنده اولدیغی ایيلكه دوغری حسن نیت دیدیكمز مطلق برقصد وعمله كچر . فقط شو تجربه عالمنده اونی آنجق مانعری ازاله ایدرك ، یعنی یاواش یاواش ومتمادی جهد ایله وجوده كتیره‌بیلیرز . نته‌كیم اوجه‌كوردیكمز كبی انسانیت عادتا غیر محسوس بر ترقی ایله حیوانیتدن حیات معنویه‌یه ، منفرد حیاتدن اجتماعی تشكيلاته ، آثارشیدن حقوقی حاله ، دائمی حربدن صلحه انتقال ایتمشدر . عینیله ناموسلی آدامك فضیلتكارانه حركتله ارادهٔ الهیه‌یه اطاعت ایتمسی دیمك اولان اصل دين یاواش یاواش بر طاقم مقدس عد ایدیلن منقولاتدن قورتولمقده‌در . واقعا انسانیت هنوز ابتدائی حالده ایكن مجرد تفكراته صالح اولمادیغی ایچون عقلك ابدی ویوكسك ولایتنی سمعی ویا مكتوب منقولاتده ، خارجی سلطه‌لرده آرامغه مجبور ایدی . اونك ایچون وضیفه دیدیكمز قانون باطنی‌یی مادی ومعین مكافتلر شكلنه افراغ ایلدی . استحصال ایله مكلف اولدیغی اخلاقی مفكوره‌یی بر قدسیت قهرماننده ، پیغمبرده تجسیم وتمثل ایتدیردی .

هر نه قدر استقبالده تأسس ایده‌جك حیاتده وجدان ایله مفكورهٔ اخلاقیه آراسنده ، انسان ایله الله بیننده هیچ بر واسطه اولمامسی ، بو مادی رمزلرك قالقماسی لازمسه . آنجق هنوز حیات فكریه‌یه انتساب ایدن انسانیت ایچون بو نصوص ورموزات اخلاقلیلغی انكشاف ایتدیرمكه یارار ویارامشدر . ناصیل حربلر ، ابتدائی جمعیتلرده‌كی قاریشیقلقلر صمحی ، نظام اجتماعی‌یی تولید ایلمش ایسه ادیان موجوده‌ده حقیقی اخلاقك حكم سورمسنه دوغری بشریتی حاضرلار . بناءً علیه دين منقول ،

سیاسی ومدنی تاریخ کبی اختیارک ، وجدانک آرادیغی کمالک نظام طبیعیده کیت کیده ایزلرینی بزه اظهار ایدر . جمعیت تأصیل انسانلرک مناسبت خارجیه‌سنی حقوقی غایه‌یه کوره تنظیم ایدییورسه متدین انسانده حیات باطنیه‌سنی اخلاقی غایه‌یه توجیه ایتدیریر . تعبیر آخرله هر ایکی حالده‌ده عالم محسوس تدریجاً عالم معقولک قانوننه انطباق ایدر ، یاواش یاواش طبیعت ایله نظام اخلاقی آراسنده توافق و آهنک وجوده کلیر .

خاتمه

قانت فلسفه سنی تأصیل تدقیق ایتملی

قانتك ابداع ایتدیکی فلسفی بنانك هر قسمنی بورایه قدر مطالعه ایتدك . شیمدی کری یه دونوب بو بویوك داهینك یاپدیغی معظم اثره باقق ایستیورز . کتابی باشدن آشاغی یه مطالعه ایدن قاری بو ایشك کوچلکنی لایقیله تقدیر ایدر. چونکه قانت اوقدر متنوع مسائلی احاطه ایتمکه چالیشمشدرکه اکر فیلسوفك تفکراتنی اداره ایدن فکر اساسی یی ، یاخود برغسونك تعبیرنجه « فلسفی حدسی » [۱] نظره آلمیه جق اولورسه ق بو مسئله لرك تأصیل بربرینه باغلاندیغنی آکلایامایز. کنجلك دورینك اثرلرینی برطرفه بیراقیکز، اصولنی تثبیت ایتدکدن صوکرا انتشار ایدن او اوچ بویوك انتقادی ، برچوق مقاله ورساله لری اوقدر زنکین فکرلرله دولودرکه بونلرك آراسنده اصول وفکر وحدتی اولماسه یدی فلسفی بویوك برقیمتی قالمازدی.

قانتك متنوع اثرلرینی اداره ایدن فکر اساسی نه در ؟ فیلسوفك نظرنده بو اساسلی مبدأ شودر : « عقل بشر بالذات ینه عقل خارجنده هیچ بر حاکم طانیماز » . ذهن بشرك محصولی اولان فکرلرك قیمتی ینه ذهنله ، عقلله تقدیر اولونابیلیر . نه لری بیله بیله جکمزی ، بیلدکلریمزك قیمتنی یالکز عقل تعیین ایده بیلیر . بویله جمله حالنده افاده اولوندیغی وقت قانتك سلفلری اولان دوغماتیك فیلسوفلرك ، ومثلا برده قارت ، برلایبنیجك قناعتنه چوق بکزه ین بو دستور فیلسوفك آکلادیغی معناده کندیسنی بوتون دیکر اسلافندن آییرر . چونکه قانت معلوماتك قیمتنی تقدیر ایده جك قدرتك یالکز عقل اولدیغنی سویلمکله برابر بالذات عقلك ساحه فعالیتی ایچون ده برحدود تعیین ایدییور . اویله برحدودکه آرتیق اونك خارجنده ذهن بشرك خیالاً ایستدیکی کبی اوچماسی قابل اولسه بیله مثبت حقیقته ایرمسی ممکن دکلدر .

فقط بو حدودی عقل بالذات کندی قدرتنی تنقید ایده رك تعیین ایلیه بیلیر . بوکا قارشی هیچ بردینی قوتك مداخله وتفوقنه امکان یوقدر ، کذلك هیچ برشك وتردد عقلك حکم وقوتنی صارصاماز. چونکه برطرفدن علمك مثبت وشیئی قیمتی ، دیکر جهتدن اخلاقك وجدانده وجوده کتیردیکی انفسی ضرورت ذهن بشر ایچون ایکی قطعی یقین وجوده

[۱] برغسون وقونفرانسلری شکیب بك صحیفه ۱٤٠

کتیریبیورلر . بونك ایکیسی‌ده مختلف نقطهٔ‌نظردن عقلك اثریدر . بواثرلرده‌کی یقین‌وصحت ذهن بشر ایچون مسلم اولونجه عقلك بوتون اثرلرنده شـك ایتمکه امکان قالماز . اوحالده انتقادك وظیفه‌سی عقلك‌صحتی‌ویقینی افاده ایدن اثرلرنده‌کی شرطی آرامق وبوشرطخارجنده نه‌یه علمك ممکن اولمایاجغنی کوسترمکدر .

ایشته انتقاد اصولی بودر . قانتك بواساسلی فکرلرینی لایقیله آکلامایانلر اونك‌متمادیاً برنوع ریبی (Sceptique) اولدیغنی ادعا ایده‌رلر . « عقل محضك انتقادی » نشرایدلدیکی زمان اونی بوصورتله تلقی‌ایده‌نلر اولمشدی . « ویقتور قوزه‌ن » ده اونی بویله ظن‌ایتدی . مدرس آرقداشلریمزدن بری‌ده برکون‌بکا قانت حقنده عینی ملاحظه‌یی سویلدی : « ناصیل اولویورده عقلك بوتون معطیاتنه ، مابعدالطبیعی ساحه‌ده‌کی حکملرینه اینانمایان فیلسوف، ینه عقل ایله حدود علمی تعیینه قالقیور ؟ شبهه‌لی کوردیکی برمحکی ناصیل صوکرادن بر واسطهٔ تدقیق عد ایلیه‌بیلیور . » دیدی . قانتی لایقیله تدقیق ایدرسه‌ك بو اعتراضك هیچ وارد اولمادیغنی کوروروز. اوکمزده برطرفدن مثبت علم، دیکرطرفدن وجدانجه مسلم قانون اخلاقی وار . بونك ایکیسی‌ده البته ذهن بشرك مختلف ساحه‌لرده‌کی اثریدر ، اویله اثرکه صحتی برامر واقع ، بر امرقطعیدر . اوحالده ذهن بشرکندی اوزرینه دوشونه‌رك بونلرك نه‌شرطله وجوده کلدیکنی آکلاماسی وبو شرطلری حائز اولمایان ساحه‌لرده نه‌یه ضروری برعلمك قابل اولمیه‌جغنی بولماسی لازمدر . عقلك اثرینك شرطی ینه عقل وتفکراعانه‌سیله تقدیر اولونابیلیر . اکر عقل‌باشقه ماهیتده برقونترولە، برتدقیقه تابع اولورسه اول‌امرده اوقوتك صحتنی بیلمکلکمز لازم‌کلیر . حالبوکه تفکرك قیمتنی بالذات ذهندن باشـقه هانکی قوت تعیین وتقدیر ایلیه‌بیلیر؟ دینه‌جك‌که اوحالده «عقل» بالذات کندی اقتدارینی، کندی حدودینی‌ناصیل‌تعیین‌ایده‌مز؟ اوکمزده‌شیٔ یعنی کلّی‌وضروری،تعبیراخرله‌مثبت‌علم اولمسه‌یدی، وجدانمز ایچون امرقطعی‌اولان « قانون اخلاقی» بولونماسه‌یدی بوسؤال وارد اولابیلیردی. فقط بونلرك‌قطعیتی، ضروری‌وکلی‌اولمالری بوسؤالی قیمتدن دوشورور. چونکه‌عقلك بوایکی تجلیسی‌هانکی‌شرائطله‌وجوده‌کلیور: بونی‌تعیین‌ایدرسه‌ك‌بوشرطلرك‌موجوداولامیه‌جغی‌ساحه‌یی آکلایابیلیرز . اوساحه‌ده ذهنك دولاشماسنك مثبت برعلمه منجر اولامیه‌جغنی‌کسدیریرز. بوصورتله هیـچ برکیمسه‌نك علم‌قابل‌اولمایان برموضوع اوزرنده دولاشماسنه میدان ویرمه‌یز. انتقاد بونی عقلك قوانیننی بولارق‌یاپار . بوقانونلری ترتیب سایه‌سنده اشیا حقنده‌کی علمك ناصیل ممکن اولدیغنی اکلارز . بونك ایچوندرکه قانت مفکره‌دن اشـیایه، عقلی نظرینك

تحليلندن حادثاته ، عقل عمليدن بشرك اعمالنى اداره ايدن قانونه انتقال ايليور . خلاصه انتقاد اول امرده متعال ومجرد بر تحليل ايله عقلك نظرى وعملى ساحه‌ده‌كى فعاليتنك شرائطنى بولويور وبالآخره علمك واخلاقك مبدألرينى تعيين ايليور . ذهنك قانونلرينى بولمق صورتيله يالكز مثبت علوملك دكل ، فضيلتك ، اجتماعى حياتك ، صنعتك ، دينك ، دائمى صلحك شرائطنى‌ده تعيين ايديور .

بويله‌جه انتقاد برطرفدن انكليز فيلسوفلرينك قبول ايتدكلرى تجربى واختبارى (Emprique اصولدن ديكرطرفدن نصى (دوغماتيك) فيلسوفلرك قوللاندقلرى اصولدن بسبوتون آيريدر. اختبارى وتجربى اصولى تعقيب ايده‌نلر تجربه‌دن ، تجربه‌نك معطياتندن حركت ايله اونك شرطنى آرارلردى . انتقاد بالعكس ذهندن ، ذهنك قانونلرندن حركتله تجربه‌نك ناصيل ممكن اولاجغنى آراشديرير. نصى فيلسوفلر ايسه عقلك مبدألرينه هردرلو تجربه‌دن مقدم برمحتوا عطف ايدرلردى. انتقاد ايسه عقلك مبدألرينى بوش برر صورتدن، مجرد برر قانوندن عبارت تلقى ايلر وانجق حدس حسى‌يه تطبيق سايه‌سنده قيمت ويرير . ايشته بواساسلى فكر، بواساسلى اصولدركه قانتك سيستمه‌منك تمليدر . فيلسوفك اثرلرينى مطالعه ايدركن بواساسلى فكرى اطرافنده ديكر نظريانى طوپلامقى‌يز .

بونك ايچيندركه قانتك مسلك فلسفيسنه كيره‌ن شو ويا بو نظريه‌دن زياده انتقاد اصولنه، اونك فلسفه عالمنده آچديغى افقه باقاليز . هرفيلسوفده اولديغى كبى قانتده اورته قويديغى نظريه‌دن برچوغى بوكون ايچون قيمتنى غائب ايتمش ولابيلير . فقط اصولنك ارائه ايلديكى استقامت بالذات فيلسوفك چيقارديغى نتيجى تعديله ، بو ترك ايديلن نظريه‌لرى تصحيحه مساعددر. حتى ديه‌بيليركه فيلسوفك فكر اساسيسنى رهبر اتخاذ ايدرسه‌ك زمانمزده تسليم ايديلن حقيقتلره واره‌بيليرز . بوخصوصده انتقادك بزه ناصيل برافق آچديغنه برمثال كوسترمك ايچون بوكون فلسفهٔ علميه‌نك منحصر اولديغى نتائجه قانتك چيقارديغى افكارى مقايسه ايتمك وفيلسوفك اصولیله بالذات كنديسنك چيقارديغى نتايجى تصحيح قابل اولوب اولماديغنى آراشديرمق ايسته‌يورم :

اوقليديسى اولمايان، يعنى لوباچوفسكى هندسه‌سى كبى اوچ بعددن فضله بولونان برهندسه‌نك امكانى اورته‌يه قونولونجه وزمانمز عالملرينك، بالخاصه آينشتاينك «اضافيت نظريه‌سى» تسليم ايديلمكه باشلانجه قانتك رياضيه وفيزيك حقنده‌كى نظريه‌لرى قيمتنى غائب ايتمش اولويوردى.

فی الحقیقه قانت زمان ومکانی حدس حسینك قبلی برصورتی عد ایتمشدی . بو تقدیرده ثابت ولایتغیر ، یعنی اوچ بعدلی برمکان، کذلك راصده کوره متحول دکل، بالعکس کلی ، عمومی برزمان قبولی لازمدی. چونکه قانت اوقلیدیس هندسه‌سنده‌کی مکانی، میخانیك وفیزیکده‌کی زمانی حساسیتك ثابت برصورتی عد ایلمشدر . حالبوکه اوقلیدیسی اولمایان هندسه‌نك امکانی، زمانك راصده واونك بولوندیغی محلك سرعتنه کوره متحول اولاجغنك اورته‌یه قونماسی قانتك کلی ولایتغیر مکان وزمان تلقیسنه بالطبع مخالفدی .

فقط انتقادك اورته‌یه قویدیغی فکر اساسی قانتك چیقاردیغی بونتیجه‌یه وارمیابیلیر، اوفکراساسی‌نی دهاسربست برصورتده ایضاح ایده‌رك مکان‌وزمانك اضافیتنی تسلیم ایلیه‌بیلیرز. فی الحقیقه قانت مکان وزمانی عقلیه‌جی ونصی فیلسوفلرك تلقیسیله تجربی واختباری مسلکلرك اکلاییشلرندن تماماً قورتارمغه چالیشمشدی . مکان و زمان بو فیلسوفلرك قبول ایتدیکی کبی نه اللهده ، نه انسان حضورنده موجود برشیدی . بناءً علیه بالتجربه محسوس دکلدی ، نه‌ده اشیادن استنباط ایدیلمش بر خیال مشترکدی ، حتی انسان ایچون نه بدیهی بر تصور، نه‌ده ذهنك وجوده کتیردیکی معقول بر نسبتدی .

زمان و مکانی فیلسوفلرك اکلایا بیلمسی ایچون اونی حساسیتك قبلی بر صورتی عد ایلملری لازمدی : یعنی اولا مکان و زمان قبلی اولدیغنه نظراً محسوسك محتواسندن آیری تلقی ایدیلملیدی؛ بناءً علیه تجربه‌دن کلمدیکی‌نی تسلیم ایلملیدی. دیکر جهتدن محسوسات آراسنده تأسیس ایتدیکمز عقلی نسبتلردن اولمادیغی قبول ایتملی، تعبیر اخرله برتصور عد ایتمه‌ملیدی. بو صورتله فیلسوف مکان و زمنی بر « شی » کبی تصور ایده‌نلردن، ذهنی بر نسبت عد ایلینلردن تماماً آییرمش اولویوردی . آرتیق زمان و مکان آیری بر زمره ، آیری بر سجل ایچنه کیرییوردی . فقط اون سکزنجی عصر علمی تك بر زمان ، تك برهندسه‌دن ماعداسنی تصوره مساعد اولمادیغی ایچون قانت‌ده بالطبع یالکز اوچ بعدلی بر مکان ، ثابت بر زمان قبول ایتمشدی . فقط بر کره زمان و مکان حساسیتك بر صورتی تلقی ایدیلنجه مکانك بزم هندسه‌مزك ، یعنی اوقلیدیس هندسه‌سنك قبول ایتدیکی شکلدن ماعدا طرزده تخیلی پك اعلا ممکندر . کذلك راصده کوره متحول زمانی قبول ایتمکه هیچ بر مانع موجود دکلدر . بالعکس اکر زمان و مکان عقلك اورته‌یه قویدیغی مطلق بر مفهوم اولسه‌یدی ، یاخود ذهنك تجربه‌دن استخراج ایلدیکی منطقی بر نسبت تلقی

ایدلسه‌یدی او وقت مثلا غیر اوقلیدیس بر هندسه تخیلی متناقض اولوردی . قانت مکان و زمانك بو صورتله تلقیسنه معارض دکلیدی ؟ انتقادك آچدیغی یول بو ایکی نظریه‌یی رده منجر اولمایورمیدی ؟ بو یول آچیلنجه آرتیق برلوباجوفسکی هندسه‌سنك امکانه ، راصده کوره متحول زمان تصورینه مانع قالمامشـدی . [۱] چونکه حساسـیتك اوقلیدیس هندسه‌سنده‌کی مکاندن ، قلاسیك میخانیکده‌کی زماندن باشقه بر صورتی اولا بیله‌جکنی میدانه چیقاردیغمز وقت انتقاد فلسفه‌سنك اساس اعتباریله بوکا معارض اولماسنه هیچ بر سبب یوقدی . فقط بر کره‌ده مکانی بر نسبت منطقیه تلقی ایلیه‌نلرك ، یاخون نیوتون کبی مطلق فرض ایلینلرك ویاخود تماماً خارجده موضوع بر شی ظن ایده‌نلرك نظریه‌لرینی دوشونوکمز ، اونلرك فکرلریله غیر اوقلیدیسی بر هندسه ، یاخود اضـافی بر زمان ناصل تألیف ایدیله‌بیلیر ؟

بومثال بالذات فیلسـوفك اختیار ایتدیکی بر طاقم تفسیاتدن وقانتك استعجال ایده‌رك ویردیکی حکملردن قورتاریلدیغی حالده انتقاداوصولنك ناصیل یپ‌یکی، فیاض بریول آچدیغنی کوستریر . قانتك فکرلری بعضاً بر طاقم اسقولاستیك تصنیفلر ، کلمه‌لر ایچنده بوغولدیغی ایچون فیلسوفك چوق‌زمان درین افکاری بولمق کوچله‌شییور فقط‌قانتك مسلکنی‌تدقیق ایتمك ایستینلر بوصنعی پرده‌یی قالدیرمغه ، قانتی بوتون یکیلکیله کورمکه مجبوردرلر .

بالخاصه بوضرورت فیلسوفك اخلاق فلسفه‌سنی مطالعه ایدرکن تمامیله تظاهر ایدر . برقارء فیلسوفك فکر اساسیسنی نظره آلمقسزین مثلا « عقل‌عملیتك انتقادینی» اوقویاجق اولورسه برطاقم هندسی متعارفه ودعوالر حالده اخلاق مسئله‌لرینك حلنی غریب بولور . فقط‌انتقاد اصولی لایقیله اکلاشیلیرسه اومتعارفه ودعوالرایچنده قانتك‌جداً درین کوروشی میدانه چیقار .

اونك ایچوندرکه بولایموت داهی‌یی شوویا بونظریه‌سیله دکل، انتقادك بشریته آچدیغی یکی‌افقی دوشونه‌رك تقدیر ایتملی‌یز. بواعتبارله قانتك‌نه‌قدر بویوك برمجدد اولدیغنی بوکتاب قارئه کوستره بیلمشدر ظن ایده‌رم . [۲]

---

[۱] لوباجوفسکی هندسه‌سی حقنده صالح ذکی بکك « دارالفنون قونفرانسلرینه » مراجعت

[۲] مدخلده‌ده سویله‌دیکم‌کبی بواثره باشلارکن خاتمه‌ده قانتك کندندن صوکرا فلسفی، ادبی و اجتماعی حیاته ناصیل مؤثر اولدیغنی یازمغی دوشونمشدم . فقط فیحته، شه‌لینغ، شوپنهاوردن قونت، ریخل ، ره‌نانه قدر فیلسوفلر اوزرینه انتقاد فلسفه‌سنك تأثیراتنی کوسترمك خاتمه‌ده یازیلاجق برقاچ صحیفه ایله قابل اولمایاجقدی . اونك ایچون بونی آیریجه یازمغی ضروری کوردم .

مأخذ

قانتك اثرلری

و فرانسزجه ترجمه‌لری

1. Gedanken von der wahren Schätzung der lebendigen Kräfte.

زنده قوتلرك دوغری اولارق تقديرينه دائر افكار .

2. Untersuchung der Frage: ob die Erde in ihrer Umdrehung um die Axe einige Veränderungen erlitten habe?

ارضك محوری اطرافنده‌كی حركاتی اثناسنده بعضی تبدلاته معروض اولوب اولماديغی سؤالی حقنده تحريات .

3. Die Frage: ob die Erde veralte?

ارض اختيارلايورمی ؟ مسئله‌سنك تدقيقی .

4. Allgemeine Naturgeschichte und Theorie des Himmels.

تاريخ عمومیٔ طبيعی و نظريهٔ افلاك .

5. Abhandlung De igne.

آتش اوزرينه بعضی ملاحظات .

6. Principiorum primorum cognitionis metaphysicæ dilucidatio.

مابعد الطبيعی معرفتك مبادیٔ اولاسی حقنده يكی بر ايضاح . بو اثر (Tissot) طرفندن (Mélanges logique) عنوانی آلتنده ترجمه ايدلمشدر .

7. Monadologia physica.

مادی موناد علمی .

8—10.

قانتك ليزبون حركت ارضى اوزرينه يازديغى اوچ كوچوك رساله . بونلر فيلسوفك كلياتنى احتوا ايدن كتابلرده موجوددر [١] .

11. Neue Anmerkungen zur Erläuterung der Theorie der Winde.

روزكارلر حقندهكى نظرياتى ايضاح ايچون يكى بر مطالعه .

12. Die Frage: ob die Westwinde in unseren Gegenden darum feucht seien, weil sie über ein grosses Ueer streichen.

طبيعى جغرافيا درسى حقنده پروغرام وبزم منطقهده اسن غرب روزكارلرى بويوك بر دكزدن كلديكى ايچونمى راطبدر؟ مسئلهسنك تدقيقى .

13. Neuer Lehrbegriff der Bewegung und Ruhe.

حركت و سكون حقنده يكى بر تلقى .

14. Versuch einiger Betrachtungen über den Optimismus.

نيكبينلك حقنده بعضى ملاحظهلر (١٧٥٨).

16. Die falsche Spitzfindigkeit vier syllogistischen Figuren erwiesen.

قياسك درت شكلى حقنده ياكليش دقيقهجولق (١٧٥٨) .

17. Versuch, den Begriff der negativen Grössen in die Weltweisheit einzuführen.

فلسفهيه كميات منفيه ادخالى حقنده بر تشبث. بو اثر (Tissot) طرفندن (Mélange logique) عنوانى آلتنده فرانسزجهيه ترجمه ايديلمشدر .

18. Der einzig mögliche Beweisgrund zu einer Demonstration vom Dasein Gottes.

اللهك وجودينى اثبات ايچون يكانه ممكن اساس .

---

[1] Kants Werke, 1915 Bd II.

19. Untersuchung über die Deutlichkeit der Grundsätze der natürlichen Theologie und Moral.

طبیعی الهیات و اخلاق مبادیسینك بداهتی حقنده تحریات. بو اثر (Tissot) طرفندن (Mélange logique) عنوانی آلتنده فرانسزجه‌یه ترجمه ایدیلمشدر .

20. Kœnigsberger. Geleheit. und polittische Zeitung. غزته‌سنده ژان قومارنیققینك سرگذشتجویانه حرکاتی حقنده برملاحظه عنوانیله انتشار ایدن مقاله که قانتك کلیاتی آراسنده تکرار انتشار ایتمشدر.

21. Versuch über die Krankheiten des Kopfes.

باش خسته‌لقلری حقنده برتجربهٔ قلمیه. Tissot طرفندن آنتروپولوژی میاننده فرانسزجه‌یه ترجمه ایدلمشدر.

22. Beobachtung über das Gefühl des Schönen und Erhabenen.

حسن وعلوی احتساسلری حقنده مشاهده‌لر. (Barni) فیلسوفك (قوت ملکه‌سنك انتقادی) عنوانی حائز اثرینی ترجمه ایتدیکی کبی بونیده او اثرك نهایتنه علاوه ایتمشدر.

23. Nachricht von der Einrichtung seiner Vorlesungen.

١٧٦٥ — ١٧٦٦ قیش سه‌مسترنده اوقوداجغی درسلرك پروغرامی (Tissot) طرفندن Mélange logique فرانسزجه‌یه ترجمه ایدیلمشدر .

24. Träume eines Geistersehers, erläutert durch Träume der Metaphysik.

بر کاشف اسرارك تخیلات مابعدالطبیعه ایله کسب وضوح ایتمش خولیالری. بواثری (Tissot) فرانسزجه‌یه آنتروپولوژی میاننده ترجمه ایتمشدر .

25. Von dem ersten Grunde des Unterschieds der Gegenden im Raum.

مکانك جهتلرنده‌کی اختلافك ایلك اساسی .

26. Disputatio de mundi sensibilis atque intellégibilis forma et principiis.
محسوسات ومعقولات عملك صورت ومبدیلیی. بو اثری (Tissot) فرانسزجه‌یه (Melange logique) مینده ترجمه ایتمشدر.

27.
قنت (١٧٧١) ده حیوانات وانسانك بنیه‌لری آراسنده‌كی فرقه دائر موسقاتینك یازدیغی اثر حقنده Konigsb. gelehrten politi. Zeitungen مجموعه‌سنده اوفق بر مقاله یازمشدر كه قنت كتابنده تكرار انتشار ایتمشدر.

28. Von der verschiedenen Rassen des Menschen.
بشرك مختلف عرقلری.

29. über das Dessauer Philantropie.
دهساتو فیلانتروپی مؤسسه‌سی حقنده. Tissot طرفندن فرانسزجه‌یه ترجمه‌ایدیلمشدر.

30. Kritik der reinen Vernunft.
عقل محضك انتقادی. بو كتابك فرانسزجه ایكی ترجمه‌سی واردر. بری بارنینك دیكری B. Pacand نككدر. كتابك متننده بو ایكنجی ترجمه مأخذ اتخاذ ایدیلمشدر.

31. Prolegomena zu einer jeden künftigen Metaphysik, die als, Wissenschaft wird auftreten können. (1783).
علم كبی تلقی اولونه‌جق مابعدالطبیعه‌یه مدخل. بو اثر (Tissot) طرفندن فرانسزجه‌یه ترجمه ایدیلمشدر.

32.
شوتزك عدالت نظریه‌سی حقنده بر تجربهٔ قاطعه و مدخل عنوانلی حائز اثری حقنده قانتك مقاله‌سی. Barni (٦٧) نومرولی اثرك نهایتنده علاوةً ترجمه ایتمشدر.

33. Idee zu einer allgemeinen Geschichte in weltbürgerlicher Absicht.
انسانیت نقطهٔ نظرندن بر تاریخ عمومی حقنده ملاحظه.

34. Beantwortung der Frage: Was ist Aufklärung?
تنور نه‌در؟ سؤالنه جواب . (Barni) بو اثرى (٦٦) نومرو ايله كوستردیكمز كتاب ميانده ترجمه ايلمشدر .

35. Rezensionen von Herders Ideen zur Philosophie der Geschichte.
هردرك (فلسفهٔ تاريخ حقنده ملاحظه‌لر) عنوانلى اثرى حقنده تنقيد .

36. Ueber Vulkane im Mond.
قمرده وولقانلر حقنده .

37. Von der Unrechtmässigkeit des Büchernachdrucks.
طابعلرك حق تأليفه عدم رعايتلرينك مشروعيتسزلكى .

38. Bestimmung des Begriffs einer Menschenrasse.
عرق بشر مفهومنك تعريفى . (Tissot) بو اثرى (Mélange logique) ميانده ترجمه ايلمشدر .

39. Grundegung zur Metaphysik der Sitten
مابعدالطبيعئ عاداتك مبناسى . Barni بو اثرى „Fondement de la métaphysique des mœurs„ عنوانيله فرانسزجه‌يه ترجمه ايتمشدر .

40. Metaphysische Anfangsgründe der Naturwissenschaften.

علوم طبيعيه‌نك مابعدالطبيعى مبادئ اولاسى . (Andler) و chavannes فرانسزجه‌يه ترجمه ايتمشدر .

41. Mutmasslicher Anfang der uenschengeschichte.
انسانيت تاريخنك مبدأى حقنده تخمينلر . Renouvier بو اثرى Introd ction à la philosophie de l'histoire ك ده ترجمه ايلشدر . صحيفه ٢٢ — ٣٤

42.
مندەلسونك (Morgenstunde) عنوانلی اثری حقنده یاقوبینك یازدیغی کتابه قانت طرفندن یازیلان مقدمه.

43. Was heisst sich im Denken orientieren?
تفکراتده بزه استقامت ویرن نه‌در؟ Tissot بو اثری (Mélange logique) میانده ترجمه ایلمشدر.

44.
هوفلاندك (حقوق طبیعیه‌نك اساسی) عنوانلی کتابی حقنده مقاله‌سی. Barni بونی (٦٦) نومرو ایله کوستردیکمز اثر نهایتنده ترجمه ایتمشدر.

47. Ueber den Gebrauch teleologischer Prinzipien inder Philosophie.
غائیت مبدأنك فلسفه‌ده استعمالی حقنده. (Tissot) بونی (Mélange logique) میانده ترجمه ایتمشدر.

48. Kritik der praktischen Vernunft
عقل عملینك انتقادی. Picavet فرانسزجه‌یه critique de la raison pratique عنوانیله ترجمه ایتمشدر.

49. Kritik der Urteilskraft.
حکم ملکه‌سنك انتقادی. (Barni) بو اثری Critique du jugement عنوانی آلتنده ترجمه ایتمشدر.

50. Ueber eine Entdeckung, nach der alle neue Kritik der reinen Vernunft durch eine ältere entbehrlich gemacht werden soll.
عقل محضك انتقادینی لزومسز کوسترەجك یکی برکشف حقنده. Tissot (٣١) نومرو ایله کوستردیکمز اثر میانده ترجمه ایلمشدر.

51. Ueber Schwärmerei und die Mittel dagegen.
De la میانده (آنتروپولوژى) (Tissot حقنده. (سمريلك) و صورت تداويسى
superstitions عنوانى آلتنده فرانسزجه‌يه ترجمه ايتمشدر .

53. Ueber das Misslingen aller philos. Versuche in der Theodicée.

الهياتده فلسفى تشبثاتك عقامتى .

54, Welches sind die wirklichen Fortschritte, die die Metaphysik seit Leibnitz's und Wolffs Zeiten in Deutschland gemacht hat?
لايبنيج وولفدن برى مابعدالطبيعه ساحه‌سنده آلمانياده وجوده كلن حقيقى ترقى نه‌در؟
Tissot بو اثرى (٣١) نومرو ايله كوستر ديكمز اثر ميانده ترجمه ايتمشدر.

55. Von radikalen Bösen.

اصلى شر حقنده .

56. Religion innerhalb der Grenzen der blossen Vernunft.
La religion dans les طرفندن (Lortet) . يالكز عقلك حدودى داخلنده دين .
limites de la raison pur عنوانى آلتنده فرانسزجه‌يه ترجمه ايدلمشدر.

57. Ueber den Gemeinspruch: Das mag in der Theorie richtig sein, taugt aber nicht für die Praxis.
خرج عالم اولان « بو بالنظريه دوغرى اما فعليات ساحه‌سنده قيمتى يوق » سوزى
حقنده . Barni بونى (٦٦) نومرو ايله كوستر ديكمز اثر ميانده ترجمه ايتمشدر.

58. Ueber Philosophie überhaupt.
عموميتله فلسفه حقنده . قانت بونى « حكم ملكه‌سنك انتقادى » نه مقدمه اولارق
يازمشدى . بالآخره اوزون بولديغى ايچون او اثرك باشنه قويمادى . (Rink) فيلسوفك
مساعده‌سيله بونى آيريجه نشر ايلدى. (Tissot) (٣١) نومرو ايله كوستر ديكمز اثر ميانده
فرانسزجه‌يه ترجمه ايلمشدر .

59. Etwas über den Einfluss des Mondes auf die Witterung.
قمرك احوال هوائيه اوزرينه تأثيرى .

61. Zumewigen Friden.
دائمى صلح حقنده . Barni طرفندن (٦٦) نومرولى اثر ميانندە فرانسزجەيە ترجمه ايديلمشدر .

63. Von einem neuerdings erhobenen, vornehmen Ton in der Philosophie.
صوك زمانلرده فلسفه ساحەسندە ظهور ايدن اصيلانه اسلوب حقنده .

65. Verkündigung des nahen Abschlusses eines Traktats zum ewigen Friedeii in der philosophie.
ياقينده فلسفه ساحەسندە عقد ايديلەجك عمومى ائتلاف حقنده اخبار .

66. Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre.
حقوق نظريەسنك مبادئ اولاسى . Barni طرفندن Métaphy ique des mœurs عنوانيله فرانسزجەيە ترجمه ايتمشدر .

67. Metaphysische Anfangsgründe der Tugendlehre.
فضيلت نظريەسنك مبادئ اولاسى . بو كتابده (٦٦) نومرو ايله كوستردیكمز اثرله برابر (Barni) طرفندن فرانسزجەيە ترجمه ايديلمشدر.

68. Ueber ein vermeintes Recht aus Menschenliebe zu lügen.
انسانيته محبت ادعاسيله يالان سويلەمك حق موهومى.

69. Ueber die Buchmacherei.
كتاب تجارتى حقنده . Barni (٦٦) نومرو ايله كوستردیكمز اثرميانندە فرانسزجەيە ترجمه ايتمشدر.

70. Der Streit der Fakultäten.
فاكولتەلر آراسنده نزاع. Tissot طرفندن آنتروپولوژى ميانندە ترجمه ايديلمشدر.

71. Anthropologie in pragmatischer Hinsicht.

پراغماتیك نقطهٔ نظردن آنتروپولوژی. (Tissot) طرفندن فرانسزجه‌یه ترجمه ایدلمشدر.

73. Logik.

منطق (Tissot) طرفندن فرانسزجه‌یه ترجمه ایدیلمشدر.

74. Physische Geographie.

طبیعی جغرافیا.

75. Pädagogik.

تربیه. (Barni) ٦٦ نومرو ایله کوستردیکمز اثر میاننده فرانسزجه‌یه ترجمه ایلدیکی کبی Tamin آیریجه ترجمه‌سنی‌ده نشر ایتمشدر.

قانتك بو اثرلرینك، قانت کلیاتی » نامی آلتنده مختلف طبعلری واردر. بونلردن برقسمی تاریخ انتشارلری صیراسنی تعقیب ایدر، برقسمنده منطقی ترتیب اختیار اولنمشدر. کتابك متننده لایبزیغده ۱۹۱۵ ده باصیلان قانت کلیاتی اساس اتخاذ ایدلمشدر. بو طبع دارالفنون کتبخانه‌سنده‌ده موجوددر.

قانتك مسلکنی تدقیق ایتمك ایسته‌ینلر کتابك هامشلرنده یازیلان اثرلر خارجنده بالخاصه آتیده‌کی کتابلرده مراجعت ایلملیدرلر.

Paulsen:	Inm. Kant
Hillm:	Histoire de la philosophie allemande depuis Kant jusqu' à Hegel.
E. Boutroux:	Etude d'hist. de la philosophie.
Em. Saisset:	Le scepticisme.
T. Ruyssen:	Kant.
Desdouits:	La philosophie de Kant d'après les trois Critiques.
Delbos:	La philosophie pratique de Kant.
Bréhier:	Histoire de la philosophie allemande,

Renouvier : Critique de la système de Kant.

» La philosophie analytique de l'histoire T. III·

Couturat : La philosophie mathématique de Kant. Revue métaph. et mra. 1907 [۱]

F. Evellin Raison pur et l'antinomie.

Kuno Ficher: Gesch. der neuern philosophie B. d. III. IV

Höffding : Histoire de la philosophie moderne T. II.

A. Weber : Histoire de la philosophie.

Levy-Bruhl : L'allemagne depuis Leibniz.

Borowski : Darstellung des lebens u. Charakt. Kants. [۲]

I. Schulz : Eclaircissement de la Critique de la Raison pur Revue methaphysique et moral. 1924 No2

بونلر قانت فلسفه‌سنی وتأثیراتنی اکلایابیلمك ایچون لازم کلن باشلیجه اثرلردر . شوپنهاور ، فیخته کبی بویوك فیلسوفلرك قانت حقنده‌کی تنقیدلرینی بونلر میانه ادخال ایتمك ایسته‌مدم . اووقت بوتون فیلسوفلرك قانتدن بحث ایدن اثرلرینی یازمق لازم کلیرکه بو عظیم بر جلد تشکیل ایدر .

[۱] بونسخه دارالفنون کتبخانه‌سنده واردر .

[۲] قانت کلیاتندن بعضیلرینك مقدمه‌لرنده قانتك حیاتی حقنده بوروسکینك ویردیکی معلومات مندرجدر . Kant Werke B. d. I.

اسم خاصلر

باشلیجه ترتیب خطالری

صحیفه	سطر	یاكلش	دوغری
۸	٥	فیلسوفلری	فرانسز فیلسوفلری
۱۹	۳	تصدیقلریمزك	حكم قوتنك
»	۱۱	صلح مؤبد	دائمی صلح
٤۱	۲	تصدیقلرك انتقادی	حكم ملكه‌سنك انتقادی
٤۸	۱٤	طبیعت	طبیعت آنجق
»	۱٥	حقنده‌كی قناعتی فیلوفی‌زی	قناعتنده یولونان فیلسوف
»	۱٦	سوق ایلشدی	بالطبع مجبور اولدی
»	۲۱	تصدیق	تصدیقك
٥۱	۱٥	برحقیقت	برحقیقت ایسه
٥۲	۱۷	كشفیاتنه	كشفیاته
٥٥	۱	مسئله‌سنی	فلسفه‌سنی
٦۳	٤	اولیسی	اولاسی
۷۰	۱۹	قارئی	قارء
۷۹	۲٤	قابلدر	بیلیرز
۸۰	۱۱	ذهن بر	وانما بعضاً ذهن بر
»	۱۲	نسبت بولور	ارتباط كورور
»	۱٥	كه محاكه	كه انجق محاكه
۸۳	۲۰	مادامكه	مادامكه مقوله‌لر
»	»	شه‌مالر مقوله‌لری	شه‌مالری
۸٥	۱٥	مبادئ مدركه	مبادی مدركه
۹۰	۸	ربط توحیدی	ربط وتوحیدی
۱۰۲	۹	اولماسی اونك	اولماسی ،
۱۰۸	۲۱	idés	idées
۱۱۰	۳	یاخود كلام	....
۱۱۷	۱٤	اجسا ریاضه	اجسام ریاضیه
۱۲۰	»	نقیین دعوا	نقیض دعوا
۱۱۲	۱	تضیقندن	نقیضیندن
۱۳۰	۱۹	ضرورت	مكافیت

صحیفه	سطر	یاكلش	دوغری
١٤٠	١٨	حصولی	حصولی ذهنك
»	٢٧	غایهٔ	غائیه
١٤٨	٢٦	چالیشكنز .	چالیشكنز ،
١٤٩	٩	تركیب توحیدی	تركیب وتوحیدی
»	٢٢	دیمه‌مز بجه	دیمه‌مزده بجه
١٥١	١١	ذهنه	خاطره
١٦٢	١١	اونك مناقشه	مناقشه
١٦٢	١٥	هرفردك	هرفرد
»	»	اولدیغی	اولدیغی ایچون انسانك
»	١٦	طانتماسی انسانك	طانتماسی
»	٢٥	نصی	یعنی نصی
»	٢٦	موقته ایچون	موقته طرفنده
١٦٣	٦	وقتسز وسائق	سائق
١٧٣	١٦	قاریشدیرمش	قاریشدیرمش
١٨٢	٣	سرعتیله .	سرعتیله ،
١٩٨	٣	[٢]	[٣]
»	٤	[٣]	[٢]
٢٠٠	١٦	اولونمالیدر .	اولونمالیدر ،
»	١٧	انسان	انسانلر
»	»	شخصیت انسانیه‌سی	شخصیت انسانیه
»	١٤	تدقیق	تدقیق ایلیه‌جكنی
٢٠٢	١٢	برنجیسی	برنجیسنك
»	»	بولوندیغنی	بولوندیغنی قبول ایتمشدی
»	١٤	ایتمسنه استناد ایلدیكنی	ایتمسی ایدی
»	»	كشف ایلمشدی	
٢٠٣	٤	اولا بیلملی :	اولا بیلملی ؛
٢٠٤	١٧	كله‌جكنه	كتیره‌بیله‌جكنه
»	»	تأثیرات	تأثیراتك
٢٠٥	١٠	سوزه‌ر .	سوزه‌ر ،
٢٠٦	١١	انسانیه	انسانیه‌نك
»	٢٧	برتصور	برمفهوم
٢٠٧	٢٤	بروجود معقول	. . . . .
٢٠٨	٢	هرقانونك	هرقانونك ،

صحیفه	سطر	یاكلش	دوغری
٢٠٨	٢	ایتدمكه	ایتدیرمكه
»	»	قناعتی .	قناعتی ،
»	١٢	طبیعیه	طبیعته
»	١٤	ایچون	ایچوزده
٢١٠	٣	ایلدیكی	ایله‌دیكی
٢١١	١٩	وجدنك	وجدانك
»	٢٤	اخلاقینك	اخلاقیدن
»	»	عرف وعاداتك	وعادات اوزرینه
»	»	مشاهده‌لرندن	یاپیلاجق مشاهده‌لردن
٢١٢	٢٢	مجبوریت	بسیط برضرورت
٢١٣	١٠	تولد اولورسه	اولورسه
»	١٥	نظرنده	ده
»	١٥	ایتدیكمز	ایدیلن
»	٢٧	مراخلاق	امراخلاق
٢١٥	١٣	بیراقق	بیراقق ،
»	١٥	حس خودكامده	حس خودكامه‌یده
٢١٦	٨	شیخصیت انسانیه‌سنی	شخصیت انسانیه‌یی
٢١٦	٨	اوندن	اونده
»	١٦	قناعت	محبت
»	٢١	بناءً علیه	اونك ایچوندركه
٢١٧	٦	بویاء	بویله
٢١٩	٢	بركره	اول امرده
»	١٣	مشهوردر.	مشهوردر،
٢٢٢	٢٢	نتیجه‌سی	اثری
٢٢٣	١١	فعالی	فعلكی
٢٢٤	١	بولدیغنی	بولندیغی
٢٣١	١٩	ارلونجه .	اولونجه
٢٤٤	١٧	حقوق	حقوق اكثریا
٢٦٠	١٨	اولماماسی،	اولماسی
٢٦٣	١٢	تعیین	تعیینده
»	٢٧	ادارۀ كلام	ادارۀ كلام ایدییور
٢٦٩	١٩	حرمت‌ده	حرمتده
٣٠٠	٨	اونی	اونك

صحیفه	سطر	یاكلش	دوغری
»	»	تقلیددن	تقلید ایتمسنه میدان ویرمكدن
٣٠٣	٢٣	تنوع	تنوع ،
»	»	عضویه‌نك	عضو
»	»	رنكننك	رنكی
٣٠٩	٢٠	علائم	علائم ،
»	٢٢	وقوعاده	وقوعاتده
٣١٠	١٧	یاپیلماسنه	یاپیلماسنه
٣١١	٢٥	هیجانی	هیجانانك
٣٢٤	١٩	اعتبارله	اعتباریله
٣٢٥	٢	عمومیتك	عمومك
»	٢١	برمفكره‌یه	برمقوله‌یه
٣٤٠	٥	قوتدیغی	قویدیغی
٣٦١	٢٢	طرق	طریق

مقدمه

مدخل

برنجی قسم

قانتك زمانی وحیاتی

ایکنجی قسم

انتقاددن اولکی آثاری

اوچونجی قسم

عقل محضك انتقادی

موضوع و اصول . اون سکزنجی عصر اورته‌لرنده معرفت نظریه‌سی . دوغماتیزم و آنپیریزم . قانتك بز ایکیسی آره‌سنده آلدیغی استقامت . انتقاد وموضوعی . انتقاد اصولنك ماهیتی . علمك ماده وصورتی . تحلیلی وترکیبی حکملر . ٥٥ — ٦٣
اثرك تصنیفی ٦٣ — ٦٤

محسوساتك تحلیلی

حساسیت ومدرکه . حادثاتك ماده و صورتی . حساسیتك قبلی صورتلری . مکان . مکان نه‌ایچون قبلیدر ؟ بوخصوصده انتقادك چیقاردیغی نتیجه‌نك فلسفهٔ ریاضیه اعتباریله اهمیتی . زمان . ٦٤ — ٧٠

مدرکه‌نك تحلیل مجردی

مدرکه نه‌ایچون حساسیتدن آیریدر ؟ مدرکه‌نك فعلی . حکم . ادراك حکملری ، تجربی حکملر . شیئی حکملر ناصیل ممکن اولویور ؟ قبلی تصورات یاخود مقولات . قانت مقولات جدولنی ناصیل تنظیم ایتمشدر؟ مقولاتی محسوساته نه‌صلاحیتله تطبیق ایدییورز؟ بوقبلی مفهوماتك ماوقع اعتباریله قیمتی نه‌در ؟ مقوله‌لری حدس حسی‌یه ناصیل تطبیق ایلیورز : قانتك شـه‌ما نظریه‌سی . بوتحلیلدن چیقان نتیجه : فیزیکده‌کی حکملر نه‌ایچون شیئی اولابیلیور ؟ قانتك ایده‌آلیزمیله هه‌غه‌لك افتکاریهٔ مطلقه‌سی آراسنده‌کی فرق . ٧٠ — ٨٥

مبادی

اسکی فیلسوفلره کوره مبادی . قانت مبادی جدولنی ناصیل تنظیم ایتمشدر ؟ حدس حسینك متعارفه‌لری : امتدادکمیتی . شدت کمیتی . تجربه‌نك دستورلری . تجربی تفکراتك موضوعه‌لری . ٨٥ — ٩٦

حادثه وذات اشیا

قانتك سیستەمنی اسلافنك مسلکلرندن آیران وصف بارز. انتقاد مسلکنك دوغماتیزم وآمپیریزمدن فرقی، انتقاد مسلکنك رەآلیزم وایدەآلیزمدن فرقی. قانت اسلافی اولان ایدەآلیستلردن نرەلردە آیریلیور: افتکاریهٔ انتقادیه (ایدەآلیزم قیریتیك). حادثه وذات اشیا. عالم محسوس؛ عالم معقول. ٧٦—١٠٤

مابعدالطبیعه ممکنمیدر؟

دوغماتیك فیلسوفلر مابعدالطبیعەدن نەبکلیورلردی؟ نەایچون بونلرك انتظارایلدکاری طرزدە مابعدالطبیعه غیرممکندر؟ قانت ناصیل برمابعدالطبیعەنك وجودینی قبول ایدەبیلیردی؟ دوغماتیك فیلسوفلری مابعدالطبیعەایله اشتغالەسوق ایدن سبب نەایدی؟ عقلك منطقی ومتعال ایکی طرز استعمالی. صور عقلیه. ١٠٤—١١٠

عقلی روحیات

«روح» دینیلن معنوی و غیر فانی بر جوهری نه ایچون بیلەمەیز؟ عقل محضك قیاس فاسدی. ١١٠—١١٣

عقلی کونیات

عقل محضك تساویٔ نقیضینی نرەدن چیقیور؟ عالمه عائد صور عقلیه. عالمك مکاناً وزماناً کمیتی، مادەنك جزء بسیطی، مختارعاتی، وجود ضروری‌یی بیلمك ایستدیکمز زمان اورتەیه چیقان تساویٔ نقیضین. برنجی تساویٔ نقیضین، ایکنجی تساویٔ نقیضین؛ اوچونجی تساویٔ نقیضین، دردنجی تساویٔ نقیضین، تساویٔ نقیضینك اورتەیەقویدیغی مابعدالطبیعی مسائلك اهمیتی، دوغماتیك وامپیریك فیلسوفلر بونلری ناصیل حل ایدییورلر؟ بو نقیضیندن دعوا ویا نقیض دعوایی ترجیحده نظری وعملی فائده. نه ایچون بو مسئلەلر قطعی برصورت حله اقتران ایدەمەیور؟ انتقاد مسلکنك بو تساویٔ نقیضین قارشیسنده آلدیغی وضعیت. نه ایچون ایلك ایکی تساویٔ نقیضین بر نتیجەیه وارامز؟ اوچونجی ودردنجی تساویٔ نقیضینك دیکر ایکیسندن فرقی. بوصوك ایکی تساویٔ نقیضینی ناصیل حل ایتملی؟ اختیار طبیعتدەکی معینیتله، وجود ضروری امکانله تألیف اولونابیلیرمی؟
١١٣—١١٦

عقلی الٓهیات

عقل ناصیل غایهٔ کمالی دوشونیور ؟ الله مفهومی عقلده ناصیل وجوده کلیور ؟ الاهی اثبات خصوصنده صرف ایدیلن مساعی نه‌ایچون عقیمدر ؟ اثبات واجب ایچون سرد ایدیلن دلیللرك ماهیتی : دلیل وجودی وقیمتی . دلیل کونی . علت غائیه‌یه مستند دلیل . بودلیللرك قیمتسزلکندن الحاد وماته‌ریالیزم مسلکلرینك حقلی اولدیغی نتیجه‌سی چیقابیلیرمی؟

نتیجه

روح، عالم، الله حقنده بلمك ممکن اولماییشندن چیقان نتیجه. عقلك تفکرات علمیه‌یه خدمتی . عقل محضك انتقادی ریاضیه وفیزیکك امکانی ناصیل ایضاح ایله‌یور ، اسکی مابعدالطبیعیونك قبول ایتدیکی طرزده مابعدالطبیعیه نه‌ایچون ممکن دکلدر ؟

فلسفه‌نك اقسامی

عقلك تابع اولاجغی نظام ، فلسفه ایله ریاضیه‌نك اصوللری آراسنده بولونماسی لازم کان ضروری فرق . مثبت ومنفی تصجیلق ، حسبانیلك ناصیل بر احتیاجدن وجوده کلییور ؟ نه‌ایچون حسبانیلکده قالمق ممکن دکلدر ؟ عقلك تابع اولاجغی حقیقی نظام . وفلسفه‌نك اقسامی فلسفهٔ اعمالك طبیعت فلسفه‌سندن فرقی . وعملی تعبیرینك معناسی

دردنجی قسم

فلسفهٔ طبیعیه

قانتك طبیعت مابعدالطبیعیه‌سنه عائد اثری نه ایچون وعد ایتدیکی زمانده انتشار ایتمدی؟ مبحث وجوده عائد درسلری، کونیاته عائد درسلری، عقلی الٓهیاته عائد درسلری.

عقلی فیزیك

طبیعت مادیه‌نك قبلی شرائطی ، ماده‌نك کمیت نقطهٔ نظرندن تدقیقی : فورونومی .

بشنجی قسم

فلسفهٔ اخلاقيه

اخلاقليلغك اساسی

اختيار

فضيلت — سعادت

عقل نظری وعقل عملی

التنجی قسم

يدنجی قسم

سكزنجی قسم

دوقوزنجی قسم

فلسفهٔ تاریخ

اوننجی قسم

غائیت وحسن

بديعى حكملر تأصيل ممكن اولور

ذوق بر طرفدن انفسى اولديغى حالده تأصيل بديعى حكملرده بولونابيليورز ؟ بديعى حكملرك افاده ايتديكى غائيتك ماهيتى ٣٢٩-٣٣٣

صنعت

صنعت واقسامى ٣٣٣—٣٣٥

غائيت حكملرى وتحليلى

غائى حكملر نه‌يى افاده ايدرلر ؟ اشكال رياضيه‌ده غائيت ملاحظه اولونابيليرمى ؟ مادى حادثات غائيتله ايضاح اولونابيليرمى؟ نه ايچون حياتى حادثاتى ايضاح ايچون ميخانيكيت كافى دكلدر . غائيتك دستور حالنده افاده‌سى . غائيت مبدانك حدود وشمولى . انتقاد فلسفه‌سنه صادق قالمق شرطيله غائيت ايله ميحانيكيت آراسنده تناقض قاليرمى؟ هيئات عموميه سيله مكوناتده غايه ملاحظه اولونابيليرمى ؟ عالمده‌كى نظام وآهنكدن وجود الٓهى يه انتقال ايده‌بيليرمى يز؟ قانتك انتقادى اوچ بويوك اثرندن چيقارديغى نتيجه‌لرى مقايسه ٣٣٥ ـ ٣٥١

اون برنجى قسم

فلسفهٔ دينيه

اون سكزنجى عصرده فلسفهٔ دينيه ، قانتك بوخصوصده‌كى فلسفه‌سنه مؤثر اولان عوامل، عالمك كمالى حقنده‌كى لايبنيچ ـ وولف ، روسو وبعض انكليز فيلسوفلرينك تلقيلرى، بونقطهٔ نظره مخالف كوروشلر ته‌وولته‌ر ، هيوم ، قانتك بوفكر جريانلرى آراسنده آلديغى استقامت . پروتستانلقله علم وفلسفه . عقليه‌جيلكك آچديغى سربست تفكر يولنك وارديغى نتيجه . دين طبيعى‌يه دائر افكار. رايماروس ، مندلسون ، له‌سينغ ، هه‌رده‌رك تلقيات دينيه‌سى . ياقوبينك حسيه‌جيلك مسلكى . فيلسوفك بوفكرلر آراسنده آلديغى وضعيت . قانتك ياقوبينك كتابنه يازديغى مقدمه . « تفكراتده بزه استقامت ويره‌ن نه‌در؟ » رساله‌سى . نه ايچون طبيعت حكمت الهيه‌نك اثرى عد اولونامازٓ ؟ عقلك حدودى داخلنده دين . ٣٥١—٣٥٨

اصلی شر

انسان نه ایچون طبیعةً ایىدر دینه‌مز . شرك منشـأی . عالمده موجود شر تاریخی برخطانك محصولی عد اولونابیلیرمی ؟ هبوط ادم حکایه‌سی ناصیل تفسیر ایدیلملی ؟ انسان اخلاقاً ناصیل یوکسله‌جکدر؟ کتب مقدسه‌ده‌کی غفران‌الٰهی فکری ناصیل تفسیر ایدیلملی ؟

خیر و شر آره‌سنده مجادله

اراده ایله حساسیت آراسـنده نزاع . خرستیانلقده ابن‌الله ناصل بر مفکوره‌در ؟ بو مفکوره‌نك افاده ایلدیکی غایهٔ اخلاقی . اراده‌مزك مفکورهٔ اخلاقیه‌یه متوجه اولماسنك آچدیغی ترقی افقی « مسیح وروح‌القدس » ك تفسـیری . توراتده منقول حکایه‌لر عقله موافق طرزده تفسیر ایدیله‌مزمی ؟ ٣٦٥-٣٦٤

خیرك غلبه‌سی دینی جماعت

خیرك غلبه‌سی ناصیل ممکندر ؟ نه ایچون خیرحاکم اولان جمعیتك واضـع قانونه الله نظریله باقیله‌بیلیر ؟ دینی جماعت نه‌در ؟ مفکوره‌وی دینی جماعتك اوصافی . ادیان منقوله نه شرطله مفکوره‌وی جماعت دینیه‌یه دوغری بشریتی کوتوره‌بیلر ؟ ٣٦٤-٣٦٨

دین ورهبانیت

دین نه وقت طبیعی ، نه وقت وحیه مسـتند عد اولونور ؟ ادیان منقوله‌نك بشریته خدمتی . دین نه وقت رهبانیت شکلنه کیره‌ر. دینی رهبانیتدن قورتارمق ایچون نه یاپمالی. قانتك فلسفهٔ دینیه‌سنی خلاصـه . قانتك دین خصوصـنده‌کی تلقیلرینك منشـأی. ٣٦٨-٣٧٣

خاتمه

قانت فلسفه‌سنی ناصل تدقیق ایتملی